

Баянғали Әлімжанов

Екінші том

Пьесалар

Екінші том

ПЬЕСАЛАР

Құдалық

(Тіршіліктің бір қызық-шыжығы)

Екі суретті, жеті көріністі комедия

Мұратбек пен Айжан Оспановтарға арнаймын

Қатысушылар:

***Сұрамшақ**- құда,қыздың әкесі,50-де*
***Құдағи**- қыздың шешесі,48-де*
***Дөкей-** Сұрамшақтың інісі,41-де*
***Жеңгей**-Дөкейдің әйелі,36-да*
***Стақан-** құда,Сұрамшақтың туысы,53-те*
***Құдаша** -Сұрамшақтың туысы,25-те*
***Қыз**- Сұрамшақтың қызы,21-де*
***Жігіт**- Қырындағыштың баласы,25-те*
***Қырындағыш**- құда,жігіттің әкесі,50-де*
***2-құдағи**-жігіттің шешесі,46-да*
***Тапал**-Қырындағыштың інісі,40-та*
***Лөктір**-стоматолог,Қырындағыштың балдызы,40-та*
***Шошақай** – құдаша, Қырындағыштың балдызы, 30-да*

Бірінші сурет

Бірінші көрініс

(Орташа тұратын ауыл қазағы Сұрамшақтың төр үйі. Жеңгей мен қыз бір қызу әңгімені аяқтауға айналған.)
Жеңгей: Сонымен солай де!... Бір біріңді күшті сүйесіңдер ме?
Қыз: Сонымен солай деп жаңа ғана айттым ғой...
Жеңгей: Тағы да айтшы! Айта түсші! Жақсы көреміз деген әншейін жалпақ сөз,тәптіштеп айтшы,қалай сүйесіңдер?!
Қыз: Секрет фирмы!
Жеңгей: Секіреді дейді... секіртпей қоясың ба сен сиқыр қыз! Әйтеуір,қазір сүюдің неше түрі шығып жатыр...видиктен көріп жүрміз... біз соның бірін де білмеппіз ғой...Әй, тағы қалай-қалай жақсы көресіңдер?
Қыз: Ой,зәкөншік жеңешем- ай сол, не болды сонша?
Жеңгей: Шіркін! Жас болғанға, махаббатқа мас болғанға не жетсін! Жөн білетін қыз болсаң, кісіні жынды қылмай,айтпас па едің бәрін де!
Қыз: Нені?
Жеңгей: Былай...былай...жақсы көреміз деп!
Қыз:Осыныңды ағама айтып қойсам,көрер едің былай....былайды....

Жеңгей: Айта бер... Тезірек айтшы ағаңа... Былай.... былайдан өлген әйелді көргем жоқ!... Мен де айтайын ағаңа... Мына қыз бауырдан да бай қымбат деп, бір-ақ тартқалы жатыр деп! Айтқандайын, баратын жерің қандай екен?
Қыз: Қандайы несі?!
Жеңгей: Әулеті мен сәулеті қандай, бәрінен бұрын дәулеті қандай екен деп сұрап тұрмын мен сенен!
Қыз: Білмеймін... енді...әке-шешесі, туыстары бар көрінеді.Өзіміз сиақты.... Ауылда тұратын.... оп-оңды кісілер...
Жеңгей: Түсінікті!(*Өзіне-өзі*) Сенің әке- шешең сияқты болса,жетіскен екенбіз! (*Қызға*) Қазіргінің қыздар «ақшасы көп,ақылы аздарды аулайтын қу болады» дейтіні қайда? Шалбарына емес долларына қарайтын заман емес пе? Жөн білетін қыз болсаң осы жағын ойлар едің ғой...
Қыз: Жеңеше! Не деп тұрсыз? Біз бір-бірімізді жақсы көреміз-бітті! Басқа әңгіменің керегі жоқ!
Жеңгей: Керегі болғанда қандай! Дүние тек екеуіңе ғана тіреліп қалған жоқ! Әлі – ақ көзің жетеді! Тек өзіңдей кейбір қыздардың кәмерсанттарға тиіп алып, шікірейіп шыға келгенін көргенде, ішіміз қыз-қыз қайнайды.Сен солардан кем бе едің... мұғалімге тиетіндей? Мүмкін,әлі де ойланарсың....ә?
Қыз: Өзім сүйген жарымды ақшаға да, басқаға да айырбастамаймын! Жеңгем деп сырымды ашып,ақылдасып отырсам,қайдағы-жайдағыны айтып,көңілімді неге алай-дүлей қыласыз?
Жеңгей: Жә,жә... Ойнап айтамын,ойнап айтсам да сенің қамыңды ойлап айтамын. Піскен жемістің уағымен үзілгені жақсы.... әйтпесе....иә... Сонымен, уәде қалай?
Қыз: Соның мәнісін сізден сұрағалы отырмын....
Жеңгей: Сұрайтын несі бар? Ың-жыңсыз қашып кеткенің дұрыс!
Қыз: Не дейсіз?
Жеңгей: Фишт! Қаш та кет!
Қыз: Неге?
Жеңгей: Қолдан ұзатқанның әлегі көп, қалқам! Заң бойынша, әуелі құда түседі- ол бір расқот. Алып кетуге тағы келеді топтанып-тағы расқот. Қыз ұзату тойының шығыны шашетектен... Заман болса мынау-кімнің шекесі қызып отыр қазір? Тоқ етері-әке-шешеңді аясаң, тып-тыныш тайып отыр!
Қыз: Айтпай кетіп қалсам, папам мен мамам ренжіп, жыламай ма?
Жеңгей: Неге жылайды, ей? Бой жеткен қыздың абыроймен теңін тапқанына дені сау адам қуанбаса, жылай ме екен?
Қыз: Қолымнан қызықтап ұзатар едім ғой деп өкпелесе ше?
Жеңгей: Жоға! Ашып айта алмайды папа- мамаң, әйтпесе, әуре қылмай зытып отырғаныңды теріс көрмейді!
Қыз: Елден ұяттау болмай ма? Ешкімі жоқ адам құсап...
Жеңгей: Сүюге ұялмағанда тиюге ұяласың ба? Сенен зорлар да жігітінің етегінен мықтап ұстап алып, жердің түбі болса, да бір-ақ тартқан. Міне,өзіміз де келгенбіз...жаман ағаңның тар-тар еткен екі аяқты матасекілінің артында талтайып отырып-ақ... Ибай-ай десейші, тым болмаса көгала құрдас сияқты үш аяқты матасекілдің лөлкесіне де мінгізіп әкелмеді-ау лағанат! Бірақ

,шүкір, содан жаман болған жоқпыз.Әлгі екі аяқты матасекіл құтты болып,әуелі егіз тауып жіберді ғой мына жеңешеңіз!
Қыз: Үш аяқты матасекілмен қашқанда, үшеу болар ма еді?
Жеңгей: Пай, шіркін! Инеліктей боп иномаркімен қашқан сендердің төртеу тапқандарыңды көрермін!
Қыз: Бұйырғаны болар...
Жеңгей: Болсын,болсын... Тезірек болсын десең, тезірек қашып кет! Жігіттің жеңі қолға ілікті ме, айырылма! Ырғалып-жырғалып, бұлданып жүргенде талай қыз байсыз қалған жоқ па?... Айтқандайын,әлгі мұғаліміңе иномаркі қайда- а! Тіпті, трәктірдің өзіне сәләркі табу оңай емес. Егер жөн білетін жігіт болса, ат – арба, белесепет тапса да жарар...
Қыз:Жаяу болса да кетемін!
(Қараңғы түседі)

Екінші көрініс

(*Сол үйдің іші. Сұрамшақ әйелімен, Қырындағыш әйелімен, жеңгей бесеуі мәжіліс құрып отыр).*
Құдағи: Ал құдағи,сөзді қойып,іске кірісейік.Барлығын жіпке тізіп,бақайшағына дейін бұлдап,базарлап отыратын баяғының уақыты емес. Заман басқа,заң басқа. Әйтсе де атадан-мирас, жөн- жоба,жол-жоралғы бар. Көктегені көгендеп,жердегіні түгендеп бер демеймін... Бірақ, әлпештеп,аялап отырған сәбиімді,бөбегімді әкетіп отырсың,өкпе-бауырымды суырып,жүрегімді жұлып әкетіп отырсың...
2-құдағи: О не дегеніңіз, құдағи... Сіздің де,біздің де бір баламыз екеу боп жатқанда,мұныңыз қалай?
Құдағи: Әрине,алып отырған сізге рахат... Беріп отырған маған батады да... Айдалаға... ата-бабамыздың аяғы баспаған « Сәбетскийге» кететіндей не әкетіп барады екен сонша? Сондай бір қара бала осы елден де табылатын еді ғой...
2-құдағи: Құдағи! Жетеді! Қойыңыз енді... Менің баламды неге қара бала деп қомсынасыз?Менің балам қаптаған қара баланың бірі емес... Аппақ, әп-әдемі,особи бала... өзім сияқты... Иә, біз де айтып жатырмыз... құлақ естісе де көз көрмеген «Кәмөнезмнің» кердиген тәмпіш қызына несіне қызықты екен деп... Өзіміздің « Сәбетскийде» де майысып тұрған небір момын қыздар бар еді-ау,шіркін!
Құдағи: Сіздің балаңызды қара дегем жоқ... Қара бала деген қазақы сөздің мәтелі емес пе?
2-құдағи: Мәтел болса да кісінің көңіліне келеді.
Құдағи: Шамшылын қарай гөр! Балаң өзіңе тартса, қызымның күні туған-ақ екен!
2-құдағи: Саған тартса қызың да бізді қарық қылмас! Мен шамшыл болсам, сендер заңшылсыңдар! Шамдандырып отырған өздерің! Келгелі бір қабағыңды бермей, қырыңа алатындай не қылдым? Құдай қосты, мен көндім деп, басымды иіп, қолымды қусырып,ақ тілікпен алдыңа келгенде, құшағыңды жаймасаң да, қиқуламай қарсы алсаң нең кетуші еді?

Екі сағат далада тік тұрғызып қойып, тергеп, жер-жебіріме жетіп, жертесемді қазатындай не жаздым? Мың жылдық құда болдық деп отырмыз, дәл осыңды мың жылда ұмытпаспын!
Жеңгей: Құдағи... Жөн білетін кісі болсаңыз, айтатын сөзіңіз бұл емес. Немене, қызымызды даладан ұрлап әкеткеніңе қуанып, алақайлап шығайық па?
Құдағи: Адам құсап алдымнан өтіп,қолымнан неге алмайсың?
2-құдағи: Мен үйреткем жоқ алып қаш деп... Осы күнгінің жастары бізді тыңдай ма? Өздерінің келісіп істеп жүргендері...
Жеңгей: Заң бойынша, қыз берген жақ басында біраз бұлданып, құдаларды қысыңқырап, қуырыңқырап алатынын білмейсіз бе?
Қырындағыш: Дұрыс айтасыз, әбден дұрыс! Сіздерден қыз алған бізге де сол керек! Қысыңыз... Қуырыңыз... күйдіріп-жандырыңыз... айналайын ақ құдағиым! Мен бәріне мақұлмын!
2-құдағи: Сен жайыңа отыр. Жанғың кеп бара жатса, өзім- ақ өртеп жіберейін қазір! (*Құдағиларға)* Заң- зәкөн дегенде тақ-тақ етесіңдер, ал мен сендердің заңдарыңа бағынбаймын! Алатын қызды балам алып алған! Енді бақырсаң да, шақырсаң да күш менде! Алла тағала ұзағынан сүйіндіріп, балалар бақытты- ғұмырлы , үбірлі- шүбірлі болсын!
Бәрі: (*қосарлана):* Әмин!
2-құдағи: Басқа шалтай-балтайыңды білмеймін! (*Жеңгейдің дауысына салып:*) Жөн білетін кісі болсаңдар, бір шай беретін кездерің баяғыда болды.
Жеңгей: Шай қайда қашар дейсіз... бәрі де бола жатар.. Заң бойынша әуелі мәселені шешіп алайық!
Құдағи: Онда былай , құдалар...
Сұрамшақ: Айтатыныңды мәймөңкелемей айт! Мәментті пайдаланып, сұрайтыныңды сұрап қал! Күнде қыз беріп жатқан жоқпыз!
Құдағи: Айтсам, ата жолымен қалыңның ырымын жасайсың... әкесіне ат, анасына алтын дегендей...
Сұрамшақ: « Жигулидің» төрт жаңа доңғалағын берсеңдер – машина мінгендей көрер едім. Тағы бір ескеретін нәрсе - әкумуләтірім алқынып, кәрбирәтірім қақалып жүр...
Қырындағыш: Кенераторың қоңқылдап, мартизаторың тоңқылдаған жоқ па?
Сұрамшақ: Оны да беруші ме ең? Қап, аузыма түспегенін қарашы!
Құдағи: Темір – терсегіңді бойың үйренген соң түгендей жатасың ғой. Жолға қоспа оныңды! (*2- құдағиға*) Тоймал, оң жақ, үш үйге ілу,екі жеңге қалта, тағы басқа да андай- мұндай кәделерін түгендеп берерсің... менің де дос- дұшпаным бар дегендей.
2- құдағи: Кәкүр-шүкірді көбейте бермей, жалпы сомасын бірақ айтсаңыз болмай ма?
Жеңгей: Кә- күр- шүкір деп халқымыздың салт – дәстүрін келемеждемеңіз, тәбәріш құдағи! Біздің ел- « Кәмөнезм» елі жөн – жобамен жүретін, атадан қалған жол- жоралғыны қатты ұстайтын , қажетіне қарай қосып, дамытып отыратын текті ел. Біз әр нәрсеге үлкен мән береміз, сәл нәрсеге баладай мәз болып, достасып кетсек, сәл нәрсеге баладай бұртиып, қастасып та кетеміз. Тіпті , титтей нәрсенің өзін ырымдап, кәделеп, кәдірлеп жүреміз. Бізбен дос болғыңыз келсе, құдағи, осы тәртібімізге көнесіз. Жаңа ардақты абысыным,

үлкен үйдегі ұлағатты кісі сізге шет- жағасын ғана айтып, ар жағын әдейі маған қалдырып отыр. Сол сенімін ақтап , мен кәнкіретні кірісейін!
Сұрамшақ: Е, бәсе! Өзім де осыныңды тосып отыр едім! Жанашырым емес пе, қайтсін!
Қырындағыш: Ақ құдағиымның айтқанын түгел орындауға әзірмін!
Жеңгей: Олай болса, көрейік құданың қанша жерге жететінін! Алдымен, заң бойынша, ұлы атамның жолына- түйе,кіші атамның жолына- бие атап, бірін үлкен үйге, бірін кіші үйге байлайсыздар. Құда, құдағиға көрімдік бересіздер, аман-есен көргендеріңе қуанғандығыңның белгісі. Бас құданың астына қалы кілем саласыңдар-құданы хан көтердік дегендерің. Құдағиға- палас, ханымға балағандарың. Құданың ең жақын інісінің үйіне кішірек кілем- керегеміз кеңіп, қанатымызды жайдық дегенді білдіреді. Кіші құдағиға, яғни маған, алтын сырға... тек жақсылық естиік дегендерің...
2- құдағи: Тұра- тұр... бір қағазға жазып алмасақ, үйге барғанша ұмытып та қалармыз!
Жеңгей: Абыржымаңыз, құдағи, мен өзім бәрін де бір дәптер ғып әдемілеп жазып беремін. Қазір мақұл десеңіз болды! Иә, сонымен нені ұмыттым... тәк,тәк.... ананы айттым,мынаны айттым, тағы анау... анау... мынау бар... иә, айтқандайын алғашқы дәм тату деген бір тамаша зәкөн бар!
Қырындағыш: Өй, айналайын, тезірек соған көшші өзі, шегімізді шұрылдатпай...
Жеңгей: О-о,құда, асықпаңыз, шегіңіздің іші- сыртын майлаймыз әлі! Құдаларға ең алғаш дәм татыруға ел болып жиналамыз! Қолға су құйған балаға- көктеп өсе бер деп көк көйлек, бірінші нанды әпергенге – ақ ниетті болайық деп ақ көйлек кигізесіз. Шай құйған әйелге – шәйі көйлек, кесеңізге май салған кісіге сары көйлек, күріш бергенге – пүліш, қысқасы, айтқанымызды қыңқ етпей тыныш бересіз!
Қырындағыш: Түзге отырғанға түк алмайсыздар ма әйтеуір?
Жеңгей: Оның да реті бар, құда. Қорықпаңыз, сізді түзге өзім ертіп апарамын. Бас табаққа бес мың, төс табаққа төрт мың тастайсыз... Бұл біздің жақта істейтіндерің. Ал тойды өз жағында, өздеріңше өткізе бересіздер!
2- құдағи: Біздің жақта той мен құдалықты бір- ақ өткізеді. Қайта- қайта әуре болғанша, сол дұрыс емес пе?
Құдағи: Дұрыс емес. Біздің зәкөн бойынша, қыз берген жақтан тойға жастар ғана барады, Үлкендерді тойдан кейін құдалыққаа шақырасың. Қырық кісі боп барамыз. Бас- басына кит бересің. Әйтпесе, ырзалық жоқ!
Қырындағыш: Қырық кісің қалың қолмен бірдей.... тым ауыр болады.... заман болса мынау!
2-құдағи: Құдағи! Бері қараңыз, мұныңыз тым нелеу... Талабыңызды кішкене азайтыңыз. Тіпті, базардағы танымайтын кәмерсәнттар да сөйлесе-сөйлесе, келісіп, табарының бағасын түсіріп береді ғой!
Құдағи: Ибай, бетім- ай, немене, менің қызым табар ма сонша! Саудаласпайық өйтіп!
2-құдағи: Саудалысып отырған өзіңіз емес пе? Е-е, мейлі, саудалассақ несі бар, саудасыз тіршілік бола ма? Сауданың ең дөкейі осы шығар... Жаңағы айтқаныңыздың жартысына келісуге болады...

Құдағи: Қарай гөр мынаны! Жартысын кемітетін, немене, менің қызым жарымес, жарымжан деп пе едің? Айтқаныма көнбесең, айда бар, арзан қыз тауып ал! Далада жатқан қызым жоқ!
2-құдағи: Сабыр, сабыр құдағи! Ашумен артық кетпеңіз! Балалар сізге де, бізге де ортақ, солардың берекесін ойлайық!
Қырындағыш: (*2-құдағиға*) Жарайды дей берейік те! Басын бапан, аяғын сапан қылармыз! *(құдағиларға*) Мақұл, құдағи, не десеңіз де мақұл! Әлгі айтқаныңыздың бәрін де біртіндеп беруге тырысамыз. Дәл қазір дайындығымыз жоқ, кішкене мұрсат бер. Етек – жеңімізді жиып, қамданайық. Тойды өткізген соң, құдалыққа келгенде, шамамыз жеткенше береміз бәрін де!
Сұрамшақ: Беремін деген аузыңнан айналайын сол, алтын құдам! Біз де мақұлмыз, ерте кеш демейміз, берсең болды... Бас аман болсын!
Қырындағыш: Иә, бас аман болсын, балалар аман болсын! Қалған шаруаның бір жөні болар! (*Бәрі: « Иә» «иә», «солай» десіп, екінші құдағи әкелген қоржынды ашып, көріп жатқанда, шам сөнеді.*)

Үшінші көрініс

(Сұрамшақтың төр үйі. Жеңгей мен дөкей отыр)
Дөкей: Иә... қалай,құдалар?!
Жеңгей: Өй, өздері бір өңкей дүңгәнә! Жөн білмейді, айтсаң ұқпайды. Таршылық дейді!... Қысқасы, бізге пар емес... Дажы қалтаға ақ жүзікті көбірек тағуға шамалары жетпепті.
Дөкей: Сәбеттің жиырма тиындық күмісінен соғылған ақ жүзікке бола несіне сонша шала бүлінесің?
Жеңгей: Әңгіме – ізінде! Жол- жоба бар емес пе? Жолымды сыйламағандары жүйкемді жұқартып – ақ тұр! Бәлем, көрермін! Үйретермін әлі жөн- жобаға!
Дөкей: Сенікі жөн, зәкөншігім!
Жеңгей: Жөн болғанда қандай, дәкөйшігім! Қызды да мен қашырып жібергенмін!
Дөкей: А-а?!
Жеңгей: Да-а! Егер қолдан ұзатса, салмақтың бәрі бізге түспей ме? Сұрамшақ қайнағаның жайы белгілі. Осыларды өрге сүйреймін деп- ақ жүдеп жүргенің жетер!
Дөкей: Қатырған екенсің!
Жеңгей: Құдалар келгенде жаным қалмай жөн- жоба көрсетіп- ақ бақтым. Сөйтіп жүрген маған ақ жүзік тимей қалды деген не сұмдық! Сенің ана жеңгең жолдың бәрін өз туыстарына таратып
берді- алдымен абысыны- менің көңілімді таппай ма? Бүкіл елдің алдында ақ жүзіктен құр қалып, ақ жүзімді төмен салдым ғой!
Дөкей: Тәк!
Жеңгей: Ол мені ғана емес, дөкейшік, осы елдің асқар тауы- мына сені сыйламағандары!
Дөкей: Жарайды! Ап кел! (*Жеңгей бір бөтелке арақ әкеліп, қырлы стақанға толтыра құяды. Дөкей қағып салып,жұдырығын иіскейді.*) Көрерміз!

Екінші сурет

Бірінші көрініс

(Қырындағыш үйінің алды. Үлкен ақ кигіз үй тігілген. Жас жұбайлар шаруа қамымен жүр.)

Қыз: Сен мені күшті жақсы көресің бе?

Жігіт: Иә, мен сені күшті-і жақсы көремін!

Қыз: Тек мені ғана жақсы көресің ғой ,иә?

Жігіт: Тым эгоист болмасайшы!

Қыз: Ах, сонда менен де басқа жақсы көретіндерің бар ма? Айт кәне, кім?

Жігіт: Енді... ол кім... кім болушы еді? Әке шешемді жақсы көремін!

Қыз: О-о, мен де папам мен мамамды күшті жақсы көремін! Менің папам мен мамамдай ата- ана жоқ қой бұл ғаламда!

Жігіт: Әркімнің ата – анасы өзіне ыстық. Бірақ, енді біздің екі ата- анамыз бар. Біз оларды бірдей жақсы көруіміз керек!

Қыз: Солайы солай- ау! Бірақ... білмеймін... бірте- бірте жақсы көріп кетпесем... біртүрлі папам мен мамамды сағына беремін. Оның үстіне біздің жаққа келгелі апамның да қабағы қатыңқы.

Жігіт: О кісі де әзірге саған үйрене алмай жүрген шығар... Әлі –ақ қызындай жақсы көріп кетеді...

Қыз: Қайдам... Әйтеуір, ана жолы барғандарында көп нәрсеге келісе алмаған тәрізді. Папам мен маманың айтқандарына көніп, көңілдерін аулай салса қайтеді екен? Келіп- кеткендерден естідім... сөзге келіпті.

Жігіт: Папам, мамам дегенде сондайсың, бір мезгіл менің де әке- шешемді ойлайсаңшы.

Қыз: Ойлай жатырмыз әлі! Әзірге мендей баласын алып отырып, папам мен мамамды ренжіткендері жаныма қатты батып жүр. Қалтаны да дұрыс апармапты, жеңгеме ақ жүзік жетпей қалыпты!

Жігіт: Ой, қойшы! Қайдағы бір қазақпайский мелочтар үшін сонша таусылып...

Қыз: Ол ұсақ- түйек емес. Ол- жөн- жоба! Менің туыстарымды ренжіткендері мені ренжіткендері! Соны неге ойламайды! Қалтаны, ілуді, бәрін де жөндеп бермей ме?!

Жігіт: Ілу- сілуді қайтеміз, сүюді білсек болмай ма?! (*Құшақтамақ бола бергенде, кісілер келіп қалады. Әңгімелері аяқталмай қалған жастар көпшілікпен араласып кетеді. Қырындағыш, 2-құдағи, лөктір, Тапал, Шошақай және басқа да тәуір киінген бір топ адам құдаларды күтіп, жол жаққа күн сала қарап тұр*).

Тапал: Урр-ря-әә! Құдалар келе жатыр!

Бәрі қосарлана: Қане? Қане? Әне, әне! Алақай, Алақай!

Лөктір: Алты сағат күттіріп, келді-ау ақыры. Е-е, уағымен жүрсе тағынан түсіп қалмай ма қазекем!

Қырындағыш: Қарасы қанша екен?

Тапал: Білмеймін, әйтеуір қаптап келеді!

Қырындағыш: Тайлы- таяғына дейін тік көтеріліп, біржола көшіп келе жатқаннан сау ма? Жиырма бес кісіге зорға келісіп еді...

Лөктір: Мейлі, енді не болса да қарсы алғаннан басқа амал жоқ...
2- құдағи: Арқан керіңдер! Арқан!
Шошақай: Міне,міне арқан! Құдалардың қалтасын бір қағайық! (*Бір құдашамен екеуі арқан кереді. Құдағи ақша береді. Шошақай арқанды жібермейді, құдалар іркіліп тұра береді*). Ой, құдағидың бергені жүз-ақ теңге! Какой позор! Аларсың атаңның басын деген осы шығар... Жақсы құдалар доллар береді деуші еді!
Құдағи: Қайдан білейік... қайсына берерімізді... Әр жерде бір арқан... ауылдың шетінде бір, көшенің ортасында бір тоқтатып... шекарадан өткеннен жаман. Дайындап әкелгендерімізді солар қағып алды...
Шошақай: Немене, келмей жатып таусылып қалдыңыздар ма?
Құдағи: Жә, тоқтат шырағым, тонағалы шақырып па едің?
Шошақай: Қорықпаңыз, құдағи, қарақшы емеспіз. Бірақ, алты сағат бойы алаңдап, алдарыңнан аңқылдап, арқан керіп шыққанда атамның басын бергендеріңді өмір бойы ұмытпаспын! Хи-хи-хи! Жұрттың бәріне жаямын... Құдалар жадный, жарымаған деп...
Құдағи: Адырам қал! Жая бер... жамандай бер! Сендерге жақсы атты боп, жағынайын деп келгем жоқ! Селтең-селтең еткен сапалақ неме, сенің сөзің кім, өзің кім?! Әкет мынау арқаныңды! (*Құдашалар арқанды алады. Осы кезде қарсы алушылар бері жақындайды. Келгендер ілгері басады. Абыр-дабыр басталады. Қарсы алушылар жарыса, қосарланып: « Құдалар қош келдіңіздер!», «Қадамдарың құтты болсын! », « Құдайым ұзағынан сүйіндіріп, екі жас бақытты болсын!»,» Екі жағымызға да қайырлы болсын!»- десіп, қол алысып, құшақтасып, мәре- сәре, мәз-мәйрам болады*).
Шошақай: Шашу! Шашу! (*Құдағи кәмпит, тиын шашады. Шошақай сұлы шашады*).
Бәрі қосарлана: « Ал,ал!», « Шашудан алыңдар!», « Той тойға ұлассын!» *(Кәмпит, тиынды бәрі теріп алады. Әлі де құшақтасып, қыз бен жігітті ортаға алып, мәз боп жатқандар бар*).
Құдаша: (*Еңкейе бере, қайта көтеріліп, жеңгейге*) Ойбай, кіріп кетті!
Жеңгей: Не кіріп кетті? Қайда кіріп кетті?
Құдаша: Арқама сұлы кіріп кетті!
Жеңгей: Е,е сұлы болса... арқаңа болса...ештеңе етпес... Маған да бір уысы кіріп бара жатыр...Мүлде кіріп кетпей тұрғанда, жүр, қағынып келейік!
Құдаша: Барымызды киіп, байлауымызды салып, мұнтаздай боп жарқырап келгенде, сұлы шашқандары несі?!
Жеңгей: Өй, бұларды қойшы... (*Екеуін қыз ертіп кетеді. Сәл уақыттан соң қайтып келеді.)*
Сұрамшақ: (Қырындағышқа) Уа, құда! Мыналар шапқалы келген екен деп шошымаңыз! Сіз жиырма бес кісі дегенсіз, біз одан асырмасақ, еркелігіміз қайсы, көтермесеңіз сіздің серкелігіңіз қайсы! Әлде кімдер құсап селдіремей, жетпіс бес кісі боп келдік! Көңіл сиса, бәрі сияды! Қызымыз да бауырларын сағынған шығар, көрсін, білсін,жас құдалар да танысып, аралассын деп келдік!
Қырындағыш: Дұрыс қой,дұрыс....
Сұрамшақ: Атам қазақ тойға кісіні саусақпен санап шақырмаған, күллі далаға сауын айтып шақырған... иә...

Лөктір: Бірақ, қазір атам қазақтың заманы емес қой. Жағдайға қарап, тәртіппен жүрген де дұрыс!
Қырындағыш: Жә... Бір жөні болар... үйге кіріңіздер....(*Тапалға)* Жастар жағын отау үйлерге апарыңдыр... (*Бәрі киіз үйге кіреді*).

Екінші көрініс

(Он екі қанат киіз үйдің ішінде, дәмге толы дастархан басында құдалар отыр. Жастар кіріп-шығып, қызмет жасап жүр).
Тапал: Ал, қане, аса құрметті құда,құдағилар, құдашалар! Ананың ақ тілегіне аппақ шіркінді аппақ қып ап қояйық! (*Жан-жағына қарап, стақан соғыстырады. Әйелдер жағын Шошақай басқарады. Бәрі де бірден іше қоймай, бір-біріне қарап, жымыңдап, тартыншақтайды*).
Тапал: Ал,қане, алыңыздар.... балалар үшін....
Шошақай: Қане, қане,құдағилар,құдашалар...Ананың тілегі қабыл болсын десеңіздер, алыңыздар!
Қырындағыш: (*Сұрамшаққа)* Қане, жастарға үлгі көрсетіп, екі құда қосылып бір алайықшы! (*Екеуі алып қояды*). Міне, құдам маладес екен, өзім сияқты екен!
Шошақай: Қане, құдалардан қалмайық!
Жеңгей: Арақта тұрған не бар дейсің?!
Шошақай: Рас,әңгіме арақта емес... әңгіме- көңілде.... Ал, көңілді қалдырмау керек!
Тапал: Ал, дабай!
Шошақай: Ал,дабай!
Қырындағыш: Ал,дабай! (*Лөктірден басқасы алады*).
Тапал: Е-е, бәсе! Бастау қиын ғой не нәрсені де! (*Бәрі дәм алады*).
Құдаша: Ойбай! (*Жұрттың бәрі «Не болды?», « Не боп қалды?» десіп жалт қарайды)*
Құдаша: Тісім! Тісім! Тісіме тас тиді!
Құдағи: Тасы несі?
Жеңгей: Қайдағы тас?
Құдаша: (*Орамалмен аузынан бір күміс тиын алып шығады*) Ух! Зәрем кетті ғой!...
Шошақай: Ой, құдалар- ай! Сонша қорқып не болды? Біздің елдің зәкөні бойынша құдаларға қалжыңдап, кейбір бүйрешкенің ішіне жүзік, моншақ, тиын тығамыз. Көбірек жеңіздер, бәлкім алтын сақина яки сырға шығып қалар!
Лөктір: Білезік жоқ па, әйтеуір!
Құдағи: Таспен ұрғанды аспен ұр деуші еді атам қазақ. Астарына тас қосып беретіндей бастарына не күн туды, ә?
Жеңгей: Итке ине бергендей....
Құдағи: Салт болмай адырам қалсын... Біреудің тамағына тұрып қалса қайтесіңдер? Қайбір алтын, күміс дейсің, түкке жарамайтын жылтырақтар да әншейін... Тіпті, гауһар боп кетсе де, малжаңдап ауыздан алып жатқанның несі қызық?

Тапал: Апырмай, құдағи-ай, тым қатты кетпеңіз! Әйтеуір, тіс аман ғой,ә,әдемі құдашам! Ал, аман болса, сол үшін ап қояйық. Ал, дабай! (*« Ал дабай» деседі қосылып*.)

Қырындағыш: Тіс жағынан қам жемеңіздер- мына құдаларыңыз *(Лөктірді көрсетіп*) біздің балдыз, күйеу балаларыңыздың нағашысы- лөктір! Тістің бастығы!

Сұрамшақ: Ой,айналып қана кетейін сол, көп жаса! Міне,енді өз лөктіріміз бар. Құдай жеткізді деген осы! Тістен қорлық көріп жүргеннің бірі мен едім.... Тіпті... мына бүйрешкелеріңнен де жегем жоқ содан қорқып... Сендей құдам тұрғанда енді ешкімге жалынбай-ақ қойдым! Мына тістерімнің емдейтінін емдеп, жөндейтінін жөндеп, оған келмейтінін қағып алып, орнына алтын, күмістен толтырып салып бер де , ақ батамды ала ғой!

Жеңгей: Лөктір құда, күйеу баланың нағашысы болған соң, бізге нағашы құдасыз, тіпті нағашымыз десек те сия береді қазақ жолына... Мына менің де барлық тісімді болмағанымен,жарты тісімді алтынға ауыстырып берсең... шіркін... құдам салып берді деп жарқыратып, жақсы атыңды жұртқа жайып жүрер едім....

Құдаша: Менің де әлгі тісім ыстық шай тисе қақасайтын сияқты!

Тапал: Сіздер немене, құдалыққа емес, кәпитальни ремонтқа келдіңіздер ме?

Жеңгей: Жоға! Лөктір құда құдаларын емдеуге бұлданса өзі білсін... бір пайдасы тимесе, құда болып, туыс болып не керек? Соны да қызғанасың ба?

Лөктір: Қысылмаңыздар, айналайын құда, құдағилар, құдашалар! Біз өзі үй – ішімізбен дәрігерміз. Қолдан келгенді
сіздерден аямаймыз! Жөндейтін, ауыстыратын,алып-салатын тағы нелеріңіз бар? Біздің үйдегі құдағиларыңыз- гинеколог!

Жеңгей: Көтек!

Тапал: Ал, дабай, сол үшін! (*Бәрі « Ал,дабай!» деп ішеді. Үлкен табақпен құйрық – бауыр әкеледі.Ырду-дырдудың арасында қыз жігітке сөйлеп қояды*.)

Қыз: Сенің әне бір жыртықай жеңгең.... жадный, жарымаған деп менің туыстарымды неге жамандайды, ә? Немене, бауырларымның бір келгенін көтере алмай қалдыңдар ма? Шошақай немене айт, қойсын ондайын...

Жігіт: Ой,жаным... о не дегенің... (*Екеуі де жүгіре басып кетеді*).

Тапал мен Шошақай: (*Қосылып,әндете*) Құда жолын жасайық,құйрық бауыр асайық,құйрық пенен бауырға,мың теңгелеп шашайық!

Тапал: Тәк (*Білегін сыбанып, қолды табаққа салып жіберіп, құйрық-бауырды уысына толтыра шеңгелдеп алады. Сұрамшаққа қарата:)* Қане, құда! (*Сұрамшақ қолымен алмақ болады. Оған бермейді*.) Жо- жоқ! Қолмен алғанды қойыңыз, әкеліңіз ауызды! Ата-бабамыз құйрық- бауырды осылай тоғытып жібергенде, нағыз құдалар толғамай жұтқан!

Стақан: Ой, құда, немене, аузымызға тығайын деп жатырмысың?

Тапал: Тыққанда қандай! Әсіресе дәл мына екеуіңнің (*Дөкейді нұсқайды*) аузыңа былай... бұрап-бұрап тығамын! (*Жұрт « қайтеді?» десіп бір-біріне қарасады*).

Лөктір: Қой,енді ұят болады! Құдалар өз еркімен алсын!

Стақан: Иә, иә біздің елде құйрық- бауырды табақпен құдалардың алдына қояды да, әркайсысы рет- ретімен алып жейді!

Тапал: Ол дұрыс емес! Шаңыраққа қараңыз! Сіз « Кәмөнезм» қалқозында емес, « Сәбетский» сапқозында отырсыз. Біздің елде біздің заңға бағынасыз!
Сұрамшақ: Кімнің заңы болса да, аңдағы май- май қолыңнан асай алмаймын! Өз қолымызбен әдемілеп алып жесек болмай ма?
Тапал: Немене, жиіркенесіз бе қолымнан?Қорықпаңыз, жұқпалы ауруымыз жоқ... Лөктір қасымызда...
Сұрамшақ: Сонда да кім біледі.... аумалы- төкпелі заман... неше түрлі пәле шығып жатқанда, біреудің қолын біреудің аузына тықты деген не сұмдық!
Тапал: Мың жылдық құда болатынымыз рас болса,асайсыз қолымнан! Қайтармаңыз қолымды! Бізге бір дені дұрыс құда да кездеспеген екен!
Лөктір: Ойпырмай! Мән бермейтін нәрсеге мән беріп, сән көрмейтін нәрсені сән көріп, сәл нәрсеге бола дауласып, жауласып қай мұратқа жетпекпіз? Қойсаңшы енді, берекені кетірмей!
Тапал: Сендер қазақ емессіңдер! Нағыз қазақ, міне, мынадай болады!(*өзі бір-ақ асайды. Құдалар құйрық-бауырдан бір-бірлеп алып,бір-бір стақан арақ ішеді. Таза табаққа әркім әртүрлі ақша тастайды.*)
Тапал: Бұл не? Осы да ақша ма? (*Жастар табақтарды алып кетеді*).
Лөктір: Қойсаңшы! Мәселе алған-бергенде ме екен?
Сұрамшақ: Иә,иә, мәселе-көңілде. Адам бір-бірінің көңілін таба білу керек. Мысалы, менің көңілім мына кілемге кетіп отыр... (*төрде ілулі тұрған үлкен кілемді нұсқайды*). Түгі төрт елі, келіскен дүние екен. Құдамның бергені деп ауыл-аймаққа ауыз толтырып айтып отырсам жарасады-ақ.... Өзі біздің залдың полына әдейі өлшеп жасалғандай... Сізден қалауым осы, құда!
Қырындағыш: Уа,құда, бұл кілем-ұлы атамыздың көзіндей көріп отырған мұрамыз. Оны алғаның – көзімді ойып алғаның....
Сұрамшақ: Апырмай, бір бұрау я бір шыбықтарың шығын болса, шыбын жандарың шыққандай шырылдайтындарың не осы? Пәленім, шүленім деп сылтауратып бақсаң да, құдаңның көңілін қалдыруың ретсіз!
Құдағи: Иә, құданың қалауын бермеді деген не сұмдық! Жастар жаңа өмір бастап,жаңадан басымыз қосылып жатқанда, мұныңыз ырымға жаман!
Жеңгей: Әгәрки, жөн білетін кісі болсаңыздар, құданың қалауын айтқызбай берер едіңдер!
Қырындағыш: Әйтеуір, аларға келгенде қалау-салау, қолқа-молқа, көңіл-мөңіл, ырым-жырым деп қаптатып, төндіріп жібересіңдер-ау өстіп! Ырымдап дегенің жырымдап алудың сылтауы ғой, әншейін. Онымен қай тесігіңді бітеп, қай жыртығыңды жамайсың? Ырым-жырымның аяғы ырың-жырың! Алыс –беріс жүрген жерде ешқандай достық, бауырлық болмайды. Мен сенен, сен менен түк те дәметпей, таза көңілмен тату- тәтті болсақ қайтеді,ә құдаларым?!
Стақан:Дұрыс қой,таза көңіл,шын сыйластық дегенің әбден дұрыс. Бірақ сол таза көңілдің көрінісі болмай ма?
Қырындағыш: Сонда, сол көңілдің көрінісі неше теңге тұрады екен, ә?Шын көңілдің құны қанша сіздің жақта?
Лөктір: Уа,құдалар, сіздің жақ, біздің жақ, сіздің зәкөн,біздің зәкөн деп бөлінетін дәнеңе жоқ. Адамзат жиырма бірінші ғасырға ұшып кіргелі тұрғанда, біздің болмашыға бет жыртысып, кінәләсып, өкпемізді сүйретіп, өз өмірімізді өзіміз өксітіп жүргеніміз қалай? Бір-бірімізге сәл нәрсеге өкпелеп,

міндетсіп, ренжиміз, одан ашу-ыза, өшпенділік туады, ол біздің қанымыз бен жанымызды улайды, біз айналамызды улаймыз, сөйтіп дүние бүліне береді...
Стақан: Сондықтан не істеу керек?
Лөктір: Сондықтан зәкөнсымақтардың бәрін тастау керек! Санамыз бен жанымызды жаман істердің,жаман ой сезімдердің,жаман сөздердің уытынан тазартып, еркін өмір сүру керек! Адам баласына ортақ бір ғана заң бар- ол сыйластық
заңы, бақытты болу заңы! Әттең,жаман әдет ауру тіс емес қой, жұлып алып тастайтын...
Стақан: Кітап!
Тапал: Міне,данышпан! Сол үшін, ал,дабай! *(Үш-төртеуі қосылып «ал дабай» дeседі. Дөкейде әлі үн жоқ, арақ пен тамақты сыпыра соғып отыр*).
Стақан: Ал, данышпан құда, сыйластық үшін сіз неге бізбен бір алып қоймайсыз?
Лөктір: Мен мүлде ішпеуші едім...
Стақан: А-а, денсаулық күзетшісі! Бірақ,лөктірлер ішпегенде баяғы сәбеттің спирті қайда кетті, ә? Мен, Стақан, қой бағып жүріп-ақ, адам лөктірінің де , мал лөктірінің де талайымен судай сіміргенмін спиртті! Жай бере ме, қой алуға келгенде төгетін...
Тапал: Құда, Стақан деген кличкаңыз ба?
Стақан: Жоқ, шын атым!
Қырындағыш: Ә-ә, әкеңіз « ал,дабайдың» өзі ме еді?Біржола бөтелке деп неге қоймаған?
Стақан: Жоқ, ол кісі ішпейтін. Нағыз қызыл кәмөнестің өзі еді жарықтық. Менің атымды әуелде Мэлс деп қойған!
Қырындағыш: Әп, бәрекелді!
Стақан: Мэлспін деп мақтанып-ақ жүретінмін... Атың жақсы деп, райком орден де әперген... Обалы не керек, рахмет оларға, өзі Мэлс, өзі қой бағады деп дүрілдетті біраз жерге...(*Құдалар да, құдағи,құдашалар да: « Иә», « Ал, содан»,-дeседі.)*
Стақан: Содан, дүние астан-кестең болған жоқ па?Кешегі мақтағанның барлығын, тіпті, Маркс, Энгельс, Ленин, Сталинді де тізіп қойып жабыла боқтаған жоқ па?
Қырындағыш: Иә, сөйтті ғой, бұлар...
Стақан: Жұрттың бәрі жамандап жатқан соң, құрсын, бір әдемі ат тауып алайын дедім...
Лөктір: Сондағыңыз Стақан ба? Төрт бірдей көсемді бір стақанға сиғызып, қағып-ақ салғаныңыз ба?
Стақан: Жоқ. Тапқан атым- Стақан емес,Сөтөкан!
Лөктір: Сөтөкан?
Стақан: Иә,иә, Сөтөкан. Каратэнің бір стилі!
Қырындағыш: Oho! Қирататыныңыз бар ма?Әй, байқаңдар мына құдадан!
Стақан: Жоға! Қалқоздың қара жұмысынан қысы- жазы қолы босамайтын бізге қайдағы спорт!
Лөктір: Әйтеуір, батыстан опа болмаған соң,шығыстан бір-ақ шыққансыз ғой...
Стақан: Және омыртқада жылқының жілігін жалаңаш қолмен
сындыратынымыз бар,Сөтөканды өзіме лайық көрдім. Бір қойды сойып,елді

жинадым.(*Дөкейден басқа жұрттшылық « Иә, иә», « Уәй, ерің!» десіп, қолпаштап,қызыға тыңдайды*).
Стақан: Әуелі алыстағы жапонның әдемі сөзін маған қимаған кейбір құрдастарым: « Әй,каратэ сенің не теңің, артыңды көтере алмай жүріп?», «Ертең ол да жаман сөз болып жүрмесін!»- десті.
Ақырында, семіз қойдың еті мен ақаңа тойған соң (*тыңдаушылар: «ой,шіркін-ай!», «қайтсін!» деседі*): « Е-е,мейлі,Сөтөкан болсаң бола ғой.... Көп ботақанның ішінде бір сотақан жүрсе,жүре берсін,»- деп,ризалықтарын берді.
Лөктір: Сотақаныңыз тәуір еді ғой... елдің еркелеткені сияқты...
Қырындағыш: Иә,иә. Содан айырылып, қайтіп Стақан боп жүрсіз?
Стақан: Айт күндері бүкіл ауылды аралап, үй басы сайын құран оқып,садақасын бізбен бірге ішетін молдасымақ құрдасым: « Құлағыңа үш рет айқайламасам, заңды болмайды, ақысына пахмел бересің», -деп өзеуреп, дүйім жұрттың көзінше азан шақырып отырып алғаны... Амал жоқ,алдына жүгіндім... Сол иттің ісі... құлағыма :« Сенің атың Стақан, Стақан!» деп үш рет айқайлап жіберген.
Қырындағыш: Қап!
Тапал: Қатырған екен!
Лөктір: Қазекең ойнағансып та істей береді қастығын!
Стақан: « Әй, жаңылысып кеттің, түзет»десем:«Жоқ, әумин деп қойдық, кеттің енді Стақан боп» деп жеңсік бермеді....
Лөктір: Е-е, қазаққа Сөтөканнан гөрі Стақан жақын емес пе?
Стақан: Енді қайтеміз... әйтеуір қанішер Сталиннен гөрі стақан тәуір шығар деп жүріп жатырмыз...
Лөктір: Әй, қайдам! Сталин мен стақанның қайсының құрбандығы көп екенін кім білсін!?
Қырындағыш: Қой, құрсын,қайдағы- жайдағыны қозғамай... Одан да стақанды толтырып, Стақан құда үшін алып қояйық!
Сұрамшақ: Стахановшы құданы көрсе де,Стақан құданы көрмеген шығар деп әдейі әкелдім!
Тапал: Ал.дабай!(*Бәрі дуылдасып жатқанда,қыз бен жігіт оңаша сөйлеседі.*)
Қыз: *(жігітке)* Әкемнің сағын сындырмаса нетуші еді? Құдам деп еркелеп,көңілі ауған екен... Әйтпесе, сендердің ескі-құсқыларыңа қарап қалған жоқ, ондай кілемнің оншақтысы төр түгілі,ауыз үйде жатыр...
Жігіт: Ойпырмай.. саған не болды? Үлкендердің сөзінде шаруамыз қанша?Аса көп сөз қуған жақсы емес...
Қыз: Туыстарымды шын сыйласа, басын импыртный арақтардан бастап, аяғында самопал құяр ма еді? Немене, менің туыстарым көшенің алқаштары ма? Оларға самопал құятындай мен самопалмын ба?
Жігіт: Жарайды енді... Өңкей қымбат араққа шама қайда? Әдемі бөтелкеге құйып, сәндеп бергесін ештеңе етпес... сілтеп-ақ жатыр ғой!
Қыз: Ах,солай ма? Тұра тұр, бәлем! *(кетеді*).
Жігіт: Қандай үлкен махаббатты, өлтіреді ұсақ-түйек кикілжің! *(кетеді).*
Тапал: (*Дөкейге)* Алыңыз,құда , осы сіз алыңызшы. Сіз бір оңды құда екенсіз. Үндемей томпиып отырғаныңыздың өзі неге тұрады?

Дөкей: Хе-хе-хе! Мен әуелі жақсылап тойып алайын, содан кейін сөйлесермін сендермін деп отыр едім.Көптеп бері қаталап, шөлдеп жүр едім, жақсы болды!Алдымен мені әдемілеп суардыңдар! Енді менен аман қалсаңдар, тағы бір той жасап қуаныңдар!Ха-ха-ха! Әй, мына сен, тіл мен жағыңа сүйенген тапал неме.... тәштиіп алып менімен ойнағың келе ме? Сен менің кім екенімді білесің бе,ей,ә?! Білмесең, біліп қой.... Мен-дөкеймін!
Тапал: (*сасқалақтап)* Сол үшін алып қояйық. Ал,дабай!
Дөкей: (елең қылмастан) Ұқтың ба,ей,мен дөкеймін! Дөкей еместерді көзіме де ілмеймін! Өйтпесем,несіне дөкей болып жүрмін, ә?!Мынау сияқты тапал... пәкене...пәс....аласа...қораш....қортық....мықыр....кісімшіктермен амал жоқ,құда болған соң қатар отыруға тура кеп тұр... « Ал,дабай» дейді әй, маған ұялмай... Менің кімдермен ішіп, кімдермен моншаға түскенімді білсең, талып қалар едің... Бір күн орталарында отырғанға, теңесе қалған екенсіңдер!
Тапал: Әй, құда, өйтіп асқақтамаңыз! Жанымыз қалмай жалпақтап жатсақ, дөкейлігің үшін емес,құдалығың үшін! Біз сенің құл-құтаның емеспіз! (*ызаланып, өкшесін көтеріп-көтеріп қояды*). Бойымыз кішкентай болғанмен,ойымыз биік! Едірейіп жүрмесек те,ешкімнен кем емеспіз!
Дөкей: Мәссаған! Тәкәппардың көңілі көкте деген осы екен- ау,ә?! Әй,мен дүниені тіреп тұрмын! Өйткені мен- дөкеймін! Дүниенің тірегі- дөкейлер! Егер тіреуі дөкей болмаса, дүние баяғыда құлап қалар еді ғой. Солай, тәпәйім, дүниенің қызығы- дөкейлік. Дүрдигісі , дөкей болғысы келмейтін жан болмайды. Керек десең, өмірдің мұраты – дүрдию емей немене?
Тапал: Беу, шіркін! Сенің сабынның көбігіндей көпіргенің кімге дәрі?
Дөкей: Ә-ә, міне ,біздің орнымызды да көре алмайды. Өздері дүрдие алмаған соң, үйде отырып дөкейлерді жамандайды. Мейілдерің,сөйлей беріңдер... Өзіміз гүл-гүл жайнап, дүрдие береміз. Жасасын дөкейлік! Сол үшін.... Ап кел! (*қағып салып,тапалдың төбесінен зәкөске сияқты иіскеп-иіскеп қояды*.) Таласқанды қайтесің,тәпәйім,әтәйіңнің зәкөскесіне жарағаныңа да шүкіршілік қылсайшы!
Тапал: Қап,мынаның қылғанын- ай! Бәлем, тұра тұр!
Лөктір: Сабыр,сабыр, құдалар! Той үстінде тентек сөз не керек?
Дөкей: Ал, маған не қыласыңдар, өттерің жарылып кетсе де, беттеріңе айтайын- сендерден өзім де артықпын , атам да артық!
Қырындағыш: Әй,құда,басқа- басқа,атаға тиіспе!
Дөкей: Е-е, атаны айтпай қайтіп жасырамыз? Атамыз Көктемір батыр қол бастап, қазақтың даласын жаудан қорғаған! Алып адам болыпты,жарықтық. О кісіден Абылай ақыл сұрап, Бөгенбай мен Қабанбай бетке ұстайды екен!
Лөктір: Ақылгөй ердің тұқымы екенің көрініп тұр!
Тапал: Әй,сенің атаң батыр болғанда,менің атам қатын деп пе едің? Сен Көктемірдің ұрпағы болсаң, мен- шораяқ Бектемір батырдың ұрпағымын!
Дөкей: А-а! Керең болғыр құлағым не естіді? Дәп мына сенің атаң батыр болса, хе-хе-хе... қазақ әскерге жарыған екен!
Тапал: Атамыз шағын денелі, шымыр кісі болыпты. Өте шапшаң, епті болған- Брюс Ли сияқты! Сен сияқты дөкейлер атына мінгенше, жауды жапырып тастайды екен,жарықтық!
Дөкей: Пah, шіркін! Қыз берген жақтың айтқандарының жартысын да орындай алмай жатып, неменеге батырдың тұқымымыз деп төс қағасыңдар?

Ең аяғы қалтаға дұрыстап ақ жүзік те таға алмаған кісілерді кімнің тұқымы дейміз, а-а, тәпәйім!
Тапал: Оттапсың! (*Бектемір жағының қаны қызып, еліре бастайды*)
Дөкей: Өзің оттапсың! (*Көктемір жағы да көтерілуге ыңғайланады)*
Тапал: Аттан! Аттан! Бектемір!Бектемір!
Дөкей: Көктемір!Көктемір!(*Лөктірден басқасы өре түрегеліп, «Бектемір! Бектемір!» «Көктемір!Көктемір!» деп ұран салады*).
Лөктір: Уа, құдалар, тоқтаңдар, ойбай, тоқтатыңдар! \ *Бәрі ақырындап басылуға айналады.*\ Қайдағы бір қаңылтыр жүзікке бола Бектемір мен Көктемірдің аруағын қозғап не көрінді, ей,сендерге?! Консервінің қалбыры үшін көсемдерін сойып жейтін каннибалдар емессіңдер ғой!
Тапал: Қап! Жап-жақсы төбелесті құртты- ау!
Лөктір: Құдалардың арасындағы әрбір қатты сөздің, әрбір пыш-пыштың екі жасқа оқ болып тиетінін ойладыңдар ма? Үлкендердің реніші, кесір мінездері мен теріс пиғылдарының дүмпулері жас отаудың іргетасын шайқалтып, жарықшақ түсірмей ме? « Балалар үшін, балалар үшін» дегенде сондайсыңдар, осыны неге ойламайсыңдар? Мен сенен артықпын, біздің жақ сіздің жақтан артық деп кеуде көтеріп, бір- біріңді кемсітіп, кекетіп, мұқатып, жамандағанда не табасыңдар? Араларың ашылып, араздасқанда мұраттарыңа жетесіңдер ме? Әй, қай жақтікі болса да, ол да өзіңдей адам ғой! Адамды адамша сыйлау керек қой!
Дөкей: Бәрекелді, данышпаным, осының бәрі қай жеріңнен шығады ә? Ал,ендеше, айтқан сөзің рас болса, қосылып бір алып қояйық! Ап кел!
Тапал: (*Лөктірге стақан береді*) Ал, дабай, татулық үшін!
Лөктір: Рахмет!
Дөкей: Рахметті ішкесін айтасың! Немене, ішкен біз жаман да, ішпеген сен жақсы боласың ба? Маған бір өзім сияқты ішіп-жейтін жақсы құданың да кездеспегенін қарашы! Дұрыстап ішіп-жей алмайтын кісілерді жек көремін! Сондықтан, кел, жастардың үбірлі-шүбірлі болуы үшін ап қояйық!
Стақан: Ал, дабай!
Сұрамшақ: Мынау бір жақсы тілек екен, ал дабай! Балдардың бөбектері көп болуы үшін қалай алмайсыз?
Құдағи: Лөктір құда! Кім көшеде ішіп жүр дейсің.... осындай қызықта болмаса... Бәрі де балдар үшін... кәне, сәбилер үшін кішкене алып қойыңыз! Екі құдағи қосылып, *(2-құдағи да келіп стақан соғыстырады*) біз де алып қоямыз!
Дөкей: Әй, басқа-басқа,сәбилер үшін...екі анамыз бірдей өтініп тұрғанда ішпейтін не деген безбүйрексің, ә? Жоқ,сенің ниетің жаман ғой өзі...
Жеңгей: Жастардың болашақ әлдилері үшін алу керек,лөктір құда.Қане,неше рөмке ішсек,сонша балалары болсын деп тілеп ішейік! Ал,дабай!
Лөктір: Баланы арақ бермейді ғой...
Дөкей: Иә,рас,арақта тұрған дәнеңе жоқ.Бірақ,болашақ сәбилер үшін түк ішпеу ырымға жаман.Қайдағыны бастамай... қағып жібер... Осыдан жастардың бөпелері болмасын...тура сенен көреміз!
Жеңгей: Иә,обалы саған!
Лөктір:Апырай,ә...(*Бәрі «ал,ал», «ал,дабай»,-деседі*) Балалар үшін амал жоқ! (ішеді).

Дөкей: Біз шындасақ құда түгілі құдайды да ішкіземіз!
Қырындағыш,құдағилар,Стақан: Астапыралла!
Тапал: Арақ аман болса, бәрін де істейміз...
Дөкей: Ал мен өлең айтамын...домбыраны әпер... (*Домбыра тартады*) Ахау!Ехеу! Әй,мына домбыраң менің даусыма неге келмейді,ә?
Лөктір: Домбыра сау ғой... Әр мастың әуеніне төңкеріле бере ме?
Дөкей : Ә-ә,солай ма? Онда домбыраға да ішкіземіз! (*Домбыра шанағына бір стақан арақты құйып жібереді)* Ал,қане.... ахау.... е, бәсе, жаңа келістік.... Ахау!
Қызығы дүниенің ішіп-жеген,
Дорақ қой ішіп-жеуді түсінбеген,
Бір қой мен бір жәшікті жалғыз таусып
Сонда да ышқырымды түсірмегем! Ахау!
Әй,болды,әнім қалай, ә!
Тапал: Әніңіз де өзіңіз сияқты дөкей екен!
Дөкей: Онда сол үшін... ап кел! (*Стақанды айналдыра қарап*) Әй,құда, берсең арағыңды жөндеп бер! Не мынау.... жұтықы стақаныңмен... қайра-қайра жылтыңдатып.... өңештің мазасын алып... Ап кел, ана ожаумен...
Тапал: Можит.... шелекпен көрерсіз?
Дөкей: Несі бар? Ішемін шелегімен... арағың жетсе... артың шыдаса...Ап кел! *(Тапал жүгіре шығады.Жұрт тым-тырыс. Әрі шошыңқырап, әрі таңырқап отыр.Бір кезде Тапал бір шелек арақты талтаңдап көтеріп әкеліп,Дөкейдің алдына қояды.)*
Тапал:Бұдан үлкендеу ыдыстың ыңғайы болмады!Аз да болса,көптей көріңіз! Ас болсын... Ал,дабай! (*Дөкей жұтып жатыр,жұтып жатыр,бір кезде «ух» деп бос шелекті даңғырлата домалатып жібереді де,тұтас жамбасты жұлмалап жей бастайды.Жұрт «о-о», «оһо», «па,шіркін», «еркек» деседі*).
2-құдағи: (*Шошақайға*) Мынау бір жалмауыз ғой...Аса толық та емес өзі..
Шошақай*: (2-құдағиға*) Ішінде жыланы бар шығар...
2-құдағи: Аждаһа!
Тапал: Масқара екенсіз! Бір сиырдың құнын екі-ақ ұрттадыңыз-ау!
Дөкей: Хе-хе-хе! Тәпәйім,сол да бұйым боп па әтәйіңә!... Түйені түгімен... түйең не.... Камаздарды, поездарды жүгімен жұтқанда жұмырыма жұқ болмаған... Хе-хе-хе... Иә,тағы беретіндерің бар ма өзі? Ап кел!
Шошақай: Қане,құда,менің қолымнан бір дәм татыңыз! *(оймақтай рюмкамен коньяк ұсынады).*
Дөкей: Бұл қай мазақтарың? Арақтарың бітсе айтыңдар. Сатып-ақ алайық өзіміз!
Шошақай: Құда, сабыр етіңіз! Құдашаның қолынан ішкен бір тамшы коньяк зәмзәм суындай емес пе? Ап қойыңыз!
Дөкей: Жоға... Оймақтай нәрсеге аузымды былғап...
Тапал: Ап қойыңыз, құда... Құдашаның тілегін ер жігіт жерге тастай ма екен? Әлде, әлгі шелек шекеңізге тиіп қалды ма? Іше алмаймын, біттім десеңіз зорлық жоқ...
Дөкей: Е-е, ішпейтұғын несі бар? Тек зәкөскесіне оңдап тұрып бір сүйгізесіз! *(Екеуі қосылып,брудершафт жасап,қағып салады да, Дөкей сүймек болып ұмтыла бергенде, дүрс етіп құлайды. Қор-р ете түседі*)

Тапал: Тәк! Бір құда капут! Следушши...
Лөктір: Сол үшін! Ал.дабай! (*Дөкей сол жатқаннан қозғалмай жатады).*
Стақан: Е-е, бәсе, Лөктір құда,айналайын... қатарға өзің қосылып, сәніміз жаңа кірді. Әйтпесе, қасында біреу ішпей отырса, біртүрлі.... Көрдік қой мұндайдың талайын.
Қырындағыш: Иә,құда,әңгіме болсын... айтып жіберіңіз соның біреуін... *(Еркек-әйел қосылып: «Иә,иә», Айтып жіберіңіз», «қызық болсын» деп қыздырады*).
Стақан: Стақан емес, Мэлс кезім...
Тапал: Пошотный кезіңіз ғой. Хи-хи-хи!
Стақан: Бір қонақтан шыққан соң Балотка деген беттехнек тамырымыз қояр да қоймай үйіне алып келді- қолдан ашытқан сыра ішеміз деп. Барғасын, маржасына бақырып- шақырып жүріп, бір пләг сыраны ортаға сүйреп әкелді де, тарс еткізіп ашып жіберді!
Қырындағыш: Пах!
Сұрамшақ: Мен қайдамын сонда? Әйтеуір жұртқа тегін дүние дайын тұрады...
Стақан: Аспанға атты сыра! Есіміз шығып, әлек болдық. Бізден маржа мықты екен, пләгтің аузын құйрығымен басып,былай... отырды да алды. Құйрық қандай- пләг түгілі сестерненің аузын артығымен жабатын түрі бар.
Қырындағыш: Пау,шіркін-ай!
Стақан: Ашып тұрған сыра да оңай ма, әлгіні аспанға лақтырып жіберетіндей қопаңдатып- қопаңдатып қояды. « Ал,маған неғыласың?» дегендей, маржа да былшия түседі.
Қырындағыш: Өй,өзі де бір керемет маржа екен!
Стақан: Сонда бар ғой,аққөбік болған сары сыра маржаның артқы жағынан да «пыш-ш»,алдыңғы жағынан да «пыш-ш» деп,атқылап-атқылап қояды...
Тапал: Апырмай!
Сұрамшақ: Қап! Далаға кетті-ау!тБір шелекті тоса қоймай....
Стақан: Еден көл-көсір... Бірақ, қашанғы атқылай берсін,бір уақта басылды-ау! « Ал,мә, ішіңдер... тойғандарыңша,»- деп үшеумізге үш летр кесені толтырып тұрып берді маржа,нән құйрығы су- су боп жүріп...
Қырындағыш: Айналып қана кетейін-ай, сол!
Стақан: Балотка кесені басына бір-ақ көтеріп: « Yh! Маладес,маржа!» деп,есінен тана тамсанып-тамсанып қояды. Молдасымақ құрдасым көбікке мұртын малып қойып, үндемей тартып жатыр....
Тапал: Сен ше? Сен қайттің?
Стақан: Мен... ішпейін десем- шөл қысып, сыраға құмартып барамын, ішейін десем маржаның ән жерінен де «пыш-ш», мін жерінен де «пыш-ш» еткені көзіме елестейді! « Әй тамыр, дабай, бол! Повторим!» деп,Балотка қысып барады бір жақтан. Амал не, мұндай сыра күнде табылып жатқан жоқ, әрі Балоткадан да ұят, көзді жұмып,тартып жібердім...
Сұрамшақ: Шіркін-ай,маған бір аяғын берсе ғой!
Қырындағыш: Кімнің?Маржаның ба?
Сұрамшақ: Жоға!Сыраның!
Қырындағыш: Е-е....

Стақан: Содан,таң атқанша сілтедік... «Ну,қалай екен...біздің маржа?»деп қояды Балотка. «О-о,маржаң керемет екен, тіпті сығып ішуге болады!»-дейміз күліп. Несін айтасың,ол да,бір қызық дәурен екен ғой!
Лөктір: Кел,дабай,сол үшін алып қояйық!
Қырындағыш: Не үшін?
Лөктір: Маржа үшін!
Тапал: Жоқ,маржаның «ән жерінен де «пыш-ш»,мін жерінен де «пыш-ш» еткен сырасы үшін!
Құдағи: Ал,құдалар,құрметтеріңе рахмет! Сағат түнгі төрт болды,төрт-бес үйдің асын іштік.Енді кішкене демалсақ қайтеді? Шаршадық әбден...
Тапал: Жо-жоқ!Ұйқыны айтпаңыз.Немене,ұйықтауға келіп пе едіңдер? Құданы ұйықтатты деген не сұмдық? Қашан құлап қалғандарыңша, ұйықтатпаймыз!
Стақан: Сонда да сәл үзіліс керек!
Қырындағыш: Ал,онда ас қайырайық. Иләһи әмин!
Сұрамшақ: *(Қолын жайып)* Балдар өсе берсін.Біз өстіп келе берейік! Сіздер бізге өстіп бере беріңдер! Сол үшін ап қояйық! Ал дабай! (*бетін сипайды.)*
Құдағи: Ал дабай емес,аллам-ай десейші,қайыршы!
(Жұрт есік алдына шыға береді.Лөктір теңселіңкіреп тұрып қалады.Стақан мен Тапал қолтықтай алады.)
Лөктір: Сырттай бәрі тамаша!Ал ішіміз ше? Құйрық – бауыр жестік,құда,құда дестік,бірақ шын дос, бауыр бола алдық па?
Стақан: (*Тапалға*) Тапеке, үндеме, сандырақтап тұр....
Тапал: (*Стақанға)* Стеке, данышпан кісілер қияли келеді, кішкене ішсе жынданып кетеді деуші еді... байқайық...
Лөктір: Кім біледі, кімнің жынды, кімнің сау екенін? Сіздіңше, біздің істеп жүрген істеріміз сау адамның ісі ме? Біз осы дұрыс өмір сүріп жүрміз бе? Асыл қасиеттеріміз қайда? Аллай, не деген ұсақпыз!
Тапал: Құдайдың берген бойына сен де тиісейін дедің бе?
Лөктір: Кісінің размерінде тұрған не бар? Ниетіміз неге бұзық, ой-арманымыз неге төмен,рухымыз неге күйкі деймін?!
Стақан: Айналайын, лөктір құда, сізге... жо-жоқ, маған емделу керек шығар. Сіздің айтқандарыңызды түсінейін-ақ деп, басыма күш түсіріп көріп едім, замыкайт ете бастадым.... Бүгінше демалшы, алтын құдам, таңертең бәрін түсінерсің, жо-жоқ,түсіндірерсің дегенім ғой...
Лөктір: Даналық- Стақанда! (*Екеуінің ыңғайына көніп,Дөкейдің қасына құлайды*)
Стақан: Тәк! Екінші құда капут! Бір де бір!
Тапал: Следүшши...
Стақан: Сен!
Тапал: Сен! Көрейік, қане! Ал,дабай! (*Екеуі соғыстырады. Стақан ішіп жатқанда, Тапал білдірмей жерге төгеді*).

Үшінші көрініс

(Үйдіңалдында Сұрамшақ пен Қырындағыш сөйлесіп тұр.Екеуі де қызу).
Сұрамшақ: Құда, биыл жемнен қалайсың? Соғымның жемі шамалы боп тұр, бес- алты қап жем керек еді...

Қырындағыш: Керек болса қайтейін? Біз де ілініп-салынып, әрең отырмыз...
Сұрамшақ: Жарайды, онда! Әй, мына бөшкең оңды екен... Бізге ыңғайлы сияқты...
Қырындағыш: Бізде су ішетін ауыз жоқ па?
Сұрамшақ: Қап! Әлгі данышпан құда дұрыс айтады. Осы күні адамдардың ниеті әбден бұзылған. Ешкім ештеме бермейді. Бұрын оңды еді, анау-мынауларын сұрамай- ақ жай бере салатын. Қазір жалынып сұрасаң да бермейді- ау, бермейді!
Қырындағыш: Неге сен сұрауың керек? Жұрт неге саған сұрағаныңды беруі керек? (*Жігіт келеді*).
Жігіт: (*Қырындағышқа*) Сізді құдағи шақырады. (*күліп).* Под көрпе дабай дейді!
Қырындағыш: Ә-ә, құдағи? Под көрпе! Ал, кеттім (*жүгіре басып кетеді).*
Сұрамшақ: *(жігітке).* Иттерің босап кеткен бе? Шынжыры бос жатыр. Құдаларды қауып алмасын.
Жігіт: Ит өліп қалған... Бір айдай болды...
Сұрамшақ: Дөкей ит пе еді?
Жігіт: Иә, ата! Оны қайдан білдіңіз?
Сұрамшақ: Шынжыры керемет екен! Осы күні осындай мықты шынжырлар да таптырмайды. Иә, итіңнің мен келмей тұрып өліп қалғаны ақыл болған!
Жігіт: Неге, ата?
Сұрамшақ: Сол! Айналайын,балам... баламды алып отырған соң сен де баламсың ғой...
Жігіт: Иә,ата,балаңызбын!
Сұрамшақ: Ата деген даусыңнан айналайын сол! Балам екенің рас болса, анау шынжырды маған бер!
Жігіт: Базар жоқ! Алыңыз ата! (*Шынжырды әкеліп береді).*
Сұрамшақ: Рахмат, балам, рахмат! Қосағыңмен қоса ағар!
Жігіт: Әмин!
Сұрамшақ: (*Шынжырды созғылап, салдырлатып көреді).* Тамаша! Енді ұйықтауға болады! Мұны енді аман-сауында машинаға апарып тығып тастайын! Үлкен құда көрсе, қайтып алып қойып жүрер! (*Кетеді. Қырындағыш пен жеңгей шығады. Қызу. Қолдарында бөтелке, стақан*).
Қырындағыш: Екеуміздің басқа жан жоқ! Айналайын, ақ құдағиым... Жөн білмейтін кісі емессің.Түнгі таза ауа қандай ғажап... құдағи...белге шықсақ қайтеді?
Жеңгей: Әбеу, көтек! Бірден белден бастайды екенсіз?
Қырындағыш: Сіз мені дұрыс түсініңіз... Далаға...анау белдің ар жағына дейін қыдырып қайтсақ қайтеді дегенім ғой...
Жеңгей: Анау белде... түн ішінде неміз бар?
Қырындағыш: Жолды көрдік,енді жонды көрсек деп едім...
Жеңгей: Кімнің жонын айтып тұрсыз? Жымия қарасаң, жоныңа қол жүгірткісі келетіні несі екен осылардың?
Қырындағыш: Жоқ,ойбай,даладағы жонды айтамын!
Жеңгей: Түн ішінде ішіп алған бөтен еркекпен жонға шығып жын қағып па мені? Ал шықтық дейік жонға? Ары қарай не істейміз?

Қырындағыш: Айналайын, ақ құдағиым- ау сол, сізді ептеп еротикалағым келіп тұр!
Жеңгей: Не дейді? Уқалағым кеп тұр дейді?
Қырындағыш: Тойыс...еркелетіп сипалағым кеп тұр!
Жеңгей: Ой, құда! Жөн білетін кісі болсаң өстіп қиқалақтатып тұрар ма едің? Әкесі өлгенді де естіртеді, турасын айтшы?
Қырындағыш: Құдағи, мына қырдың астына барып секектетсек, тоқ етерін айтқанда, секстетсек қайтеді?
Жеңгей: А-а, секс захотел! Сөйдемейсің бе бағанадан бері... босқа уақытты алғанша. Ал, кеттік! Хи-хи-хи! Балаңыздың қызығының үстінде.... құдағиыңызға hарамдық ойлағаныңыз күпірлік емес пе?
Қырындағыш: Нелеуі нелеу енді! Амал не,сізге қатты қызығып тұрмын! Туған құдағиым болсаң әңгіме жоқ.... кіші құдағисың ғой...ештеме етпес... Балдар аман болсын,олардың өз қызығы өздерінде,біздің өз қызығымыз өзімізде дегендей...Жастардың тойында жастық шақты еске алғанның өзі сауап болмай ма?
Жеңгей: Сауаптан садаға кеткір, құдағиға айтып, сорыңды қайнатайын ба? Абыройыңды айрандай төгейін бе,осы?
Қырындағыш: Оу,құдағи,бала боп кеттің бе?Өзің ғой бастаған... под көрпе дабай деп!
Жеңгей: Хи-хих-хи! Мен ішейік дедім ғой,егінге түсейік дегем жоқ!
Қырындағыш: Е-е,ішкесін болды ғой...әр жағы оңай емес пе?
Жеңгей: Жарайды, құда,шошыма,айтпаймын құдағиға... Маған ақ жүзік бере алмаған кісіні мен дос тұтпаймын! Былай болсын...Сіз көзге түспей барып қырдың астында тосыңыз мені. Біраздасын мен де барып қалармын. *(Қырындағыш ұмтылып,қолынан ұстай бергенде*) Тоқта, тоқта! Біреу келе жатыр! Ойбай, мынау Сұрамшақ қайнаға ғой! Мен үйге бара тұрайын, сен оны киіз үйге кіргізіп, біржола ұйықтатып шығарсың! Тез! *(кетеді. Сұрамшақ келеді*).
Сұрамшақ: О-о,оңды болды ғой,екі құда оңаша бір тамаша жасайықшы!
Қырындағыш:Иә,оңды-ақ болды!
Сұрамшақ: Жүр, құда,жүздетейік те,демалайық! Ертең де жұмыс бар дегендей...*(Екеуі үйге кіреді)*

Төртінші көрініс

(Стақан мен Тапал сілтеп отыр.Үйге кірген екі құданы ұшып тұрып қарсы алады).
Тапал: О,құдалар,келіңдер! Күнде басымыз қосылып жатқан жоқ,бір шырқайықшы! Кел,дабай,бол дабай, ал дабай, ала алмасаң құлап жатып қал, дабай!
(Қосылып ішеді. Тапал байқатпай жерге төгеді)
Стақан: (*Қырындағышқа).*Құда,сіздерге ризамын...қарсы алып,сыйлап жатырсыздар...Ал енді ана данышпан құданы түсінбедім...Бізге нағыл дейді? Мен өмір бойы қой бақтым...адал еңбек еттім...бала-шаға өсірдім...адамға зиянym жоқ.Кейде өстіп...қызық-тойда,қонақта ап қоятыным бар...басқа не бүлдірдім? Соны да көпсіне ме бізге? Енді қалай өмір сүр дейді?Түгін түсінгем жоқ....

Қырындағыш: Өй,ол оттай береді! Оны өзіміз де түсінбейміз!
Стақан: Е-е,бәсе! Сол үшін! (*Үшеуіне де зорлап ішкізеді).* Әйтпесе...немене, біз бәріміз жаман адамбыз ба? Жоқ,жаман адам емеспіз...Рас,данышпан құда айтса айтқандай,кішкене артық кететініміз бар... Мен айттым мына құдаңа... *(Сұрамшақты көрсетеді*) андай-мындай әңгіменің керегі жоқ....тәртіппен барып келейік деп.Көнбейді! Бәріміз де адамбыз,құдамыз,бір-бірімізге жамандық ойлауға болмайды!(*Қырындағышқа*).Мысалы,мына сенің ойыңды жамандық бар ма,ә,құда?
Қырындағыш: Жо-жо-жоқ!
Сұрамшақ: Бәле болды! Бұған да ана лөктірден бірдеме жұғайын депті... *(Қырындағышқа*) Мынау мыжып,миды ашытпай тұрғанда... жата қалайық! *(Екеуі оңашаланады*).
Қырындағыш: Сіз жата беріңіз. Мен кішкене далаға шығып,таза ауа жұтып....
Сұрамшақ: Онда бірге жұтайық ауаны...
Қырындағыш: Жо-жоқ,болмайды....сіз демалыңыз!
Сұрамшақ: Немене,құда,ауылының ауасын да қимайсың ба маған?! Жүр кеттік!
Қырындағыш: Жо-жоқ...мейлі...сіздің айтқаныңыз болсын... ұйықтайық....
Сұрамшақ: Ой,рахмет,құда! Ақыры бір айтқанымды істедің- ау! Кел,екі құда құшақтасып бір ұйықтайықшы,әкесінің....(*Екеуі жатады.Қырындағыш анда-санда басын көтермек болады,оны Сұрамшақ құшақтап басып қояды).*
Стақан: Тағы екі құда капут!
Тапал: Следүшши...
Стақан: Әй, Тапеке, іштік қой мұны талаймен... Бірақ, мені ешкім жығып көрген жоқ еді арақтан! Түбіме сен жеттің, тәпекем! (*Отырған жерінде қисайып,ұйықтап кетеді*).
Тапал: Бітті! Бәрі капут! Жаудың бәрін қырып тастап, майданда жалғыз қалған Бектемір атамдай өзім тұрмын туым желбіреп! Хәйләйлім, хәйлім,хайләйлім! Қайта – қайта бойыма тиісіп тұқыртпақ болды-ау... Қайда әлгі төбемнен иіскеген... (*стақанын қолына алып,әр жерде ұйықтап жатқан еркектерге асықпай қарайды, ақырындап Дөкейге келіп, үстіне төніп тұрады*). Дүниенің тірегі?! Ал,мен сенен де биікпін! Сол үшін! (ішеді).
Жеңгей: (*Мас,қисаңдап кіріп келіп).*Әй!
Тапал: Әу!
Жеңгей: Менің байымның үстінде неғып тұрсың?
Тапал: Б-б-б-б-бойым өссін деп тұрмын!
Жеңгей: А-а,өс,өс,өсе бер! Өзім-ақ өсірер едім... кешір...занитпын!
Тапал: (*жақынырақ келіп*) Леви кетейін деп пе ең?!
Жеңгей: Тс-с! (*Қырындағышты тауып алады. Ол Сұрамшақтың қолтығында қорылға басып жатыр.)* Хи-хи-хи! Кавалер храпит! Хи-хи-хи! Дөкейім жатыр...құдам жатыр!
Тапал: Тәпәйің тұр ғой іске татыр!
Жеңгей: Ма-ла-дес, тапалчик! Сенімен даже экзотично!
Тапал: Сол үшін! Ал дабай!
Жеңгей: Бол, дабай! (*Екеуі төгіп-шашып ішеді*). Ал,сен ақырын барып,анау төбенің ар жағында күт! Бірге жүрсек көзге түсіп,сөзге қаламыз. Артыңнан мен де жетемін!

Тапал: Төлке тез, құдағи! (*жүгіріп кетеді*).
Жеңгей: Хи-хи-хи! Осы еркектерде ес жоқ,әй! Оп- оңай төбенің астына апара қоятын кім дейді екен бізді?! Менің ойым мен ойынымды қайдан білсін! Қырындағыш құда қорылдағыш болмағанда, таң атқанша қыр басында қарауылда тұратын еді мені тосып... Енді мына тәпәйім бойы өскенше тұрсын төбенің басында! Өзім Дәкөйшігімді құшақтап, жатайын рахаттанып! Хи-хи-хи! (*Дөкейдің қасына, бір көрпені жамылып жатады... Сәлден кейін тапал кіреді*).
Тапал: (*Жеңгейді тауып алып*). А-а құдағи!Қандай әп-әдемі әйелсіз, қалай өтірік айтасыз, ә?!
Жеңгей: (*Басын көтеріп отырады*). О,құда! Өтірік айтпай өлеміз бе енді? Өзіңіз де шыншыл болсаңыз, уәделескен жерге бармай, түзге шығуға қорыққан бала құсап үйдің бұрышында тұрып-тұрып қайтып келер ме едіңіз?
Тапал: Хе-хе-хе! Әйелдің алдауына топ ете түсіп, түн ішінде қаңғып кететін бозбала немесе қырқылжың кәрі деп пе ең мені? Жә,қалжыңға уақыт жоқ, уәде қайда? Жаңа мына данышпан айтқандай, бір- бірімізді алдамай, шын сыйласайық!
Жеңгей: Сөзіңе құлдық, шын сыйласайық! Далаға кетейік пе, жоқ татулықпен тарайық па? Қайсысын шын сыйластық деп ойласың, ә?! Төрелігін өзің айт, Бектемір батырдың тұқымы!
Тапал: Қап! Құм құйдың-ау аузыма, құдағи! Батыр бабаларымыз қандай еді?! Ал біз.... Капут! (*Стақанның қасына құлайды*).
Жеңгей: Жарайсың, жайсаңым! Жөн білетін кісі екенсің! (*Шам сөнеді*).

Үшінші сурет

Бірінші көрініс

(Киіз үйдің іші. Кешегі кісілер дастархан басында отыр. Дөкей әлі жатыр. Кісілер көңілсіз. Бастары ауырып, қалжырап «аһылап», «уһілеп» қояды).
Тапал: Кеше бәріміз де әжептәуір қоқырайып едік, бүгін жапырайып қалыппыз ғой! Түнгі жорықтан қайтқан жауынгерлердей...
Қырындағыш: Ой, түндегіні қайтесің, бүгінгіні айтсаңшы.
Лөктір: Баяғының ерлері ел үшін түн қатып, түстері қашса, бүгінгінің батырлары ішіп- жеудің соңында дамыл таппай шаршап- шалдығып жатыр дағы!
Сұрамшақ: Кім не десе, о десін, құдалық бір тамаша дәстүр. Көре алмағандар тұз жаласын! Балаларды қызықтап, дүниенің бәрін ұмытып, күні-түні ішіп- жеп, гүжілдесіп жатқанның өзі бір рахат емес пе шіркін!
Лөктір: Дұрыс айтасыз! Құдалық ата- бабамыздан қалған игі салтымыз, өмірдегі бір үлкен қызығымыз! Оған дау жоқ. Бірақ, соны шектен шығып бүлдірмей, дәмімен қызықтауға болмай ма?! (*Осы кезде бір табақ ет келеді. Бәрі қозғалақтап жатыр*).
Стақан: Айналайын, Лөктірім, сен бір өте ақылды құда екенсің! Бірақ шектен шығып не істедік? Азырақ артықтау кетіппіз... ештеңе ет-пес...осындайда андай- мұндай болмаса, несі қызық! Кішкентай кикілжіңге, ұсақ- түйек нәрсеге сонша күйзеліп, шашыңды ағарта беріп қайтесің?!

Лөктір: Үлкен ұрыс керістер көбінесе ұсақ- түйектен басталады!
Тапал: Ау, құдалар, өзі мәңгіріп тұрған басқа күш түсіріп қайтеміз! Осыған аман жеткеніміз үшін ақырын ғана алып қояйық! (*Кешегідей емес, ақырын ғана соғыстырады стақандарын. Сол кезде Дөкей атып тұрады).*
Дөкей: Ух! Қалғып кетіппін ғой!... Ап кел!
Стақан: Бұл арақты ішкен емес, бас жазған қызық деуші еді бір ағамыз жарықтық...! (*Ду күлкі. Тағы да ішу. Тағы табақ ауыстырды, әйелдер де ішіп жатыр. Дастархандағы етті бөліп- бөліп, орап алысады).*
Тапал: Ау, құдалар, ал дабайымыз қайда кеткен?! (*Бәрі қосылып, « Ал,дабай», « ал,дабай» деп қағып-қағып салады).*
Дөкей: Әй, осы да құдалық, осы да қызық па екен, ә?
Қырындағыш: Шүкір, жұрт қатарлы тойлап жатқан жоқпыз ба?
Дөкей: Жоқ, біздің құдалығымыз ерекше болуы керек қой! Дұрыстап сыйласаңдаршы... былай... дүрілдетіп...
Қырындағыш: Енді не істе дейсіз, құда? Асты – үстіңізге түсіп, бәйек болып жатырмыз! Тоғызыншы үйдің тамағын ішіп отырсыз осымен!
Дөкей: Мендей кісіге тоғыз үй түгілі тоғыз ауылдың тамағы да көптік қылмайды! Бірақ, бір түрлі... көңілім қоңылтақсып, бірдеме жетпей тұрған сияқты, құлазиды- ай келіп!
Тапал: Айтыңыз...жасырмай...қарастырып көрейік...можит анау шығар?!
Дөкей: Білмеймін... Не екенін өзім де білмеймін...Бірдеме жетіспей тұр!
Лөктір: Мүмкін ел жағдайы мазалап отырған шығар?
Дөкей: Немене, елді ойлайтын есуас деп пе ең мені? Әркім өз қамын өзі ойласын!
Лөктір: Қарауыңыздағы халқыңыздың жағдайын сіз ойламағанда, кім ойлайды?
Дөкей: Менің құлқыным-менің халқым! Мен ғана емес, жұрттың бәрі де өз құлқыны үшін жанталасып жатқан жоқ па?! Ну, енді,артылып жатса... анда-санда елді де ойлап қойғанның зияны жоқ,әрине!
Тапал: Иә,құда, ауылдағы елге ұн жетпей жатқанда,пәлен тонна астық пен ет беріп,туалетный бумага алып,қойманы толтырып қойғаның да елдің қамы шығар, ә? Саған қағаз да шақ келмес...
Дөкей: Естіп қойған екенсің, айтайын... Рас, ол қағаздың қалқозға түкке де керегі жоқ. Бірақ, бізден де жоғары бастықтар бар...ал дейді, амал жоқ, аламыз, бер дейді- береміз...
Тапал: Қағазы өтпей жатқан кәмерсанттар өңештеріңнен майлап-майлап өткізіп жіберді-ау,ә?!
Дөкей: Енді...жайдан жай істемейміз ғой...
Қырындағыш: Дәттерің қалай барады, дәттерің?!
Жеңгей: Ау,құдалар,басқасы қолдан келмеген соң, шаруашылық мәселесін шешуге кірістіңіздер ме? Одан да бәрін ұмытып, ойнап-күлейік аянбай! Дүние екі айналып келмейді!
Стақан: Сол үшін!
Тапал: Ал,дабай!
Дөкей: Ап кел!
(Тағы дүрілдетеді. 2-құдағи,Шошақай,қыз,жігіт буда-буда нәрсе көтеріп кіреді).

2-құдағи: Ал,айналайын құдалар! Ежелден келе жатқан жол-жоба,мына берген сыйымызды комсынбай,аз да болса көптей көріп қабыл алыңыздар! Бас құдаға-қаракөл жағалы пальто! (*әдеппен иығына жабады).* Құдағиға-алтын жүзік! (*қолына тағады)*
Сұрамшақ: Ат қайда? Түйе берем дегенсің? Басқа да уәделерің бар да!
Қырындағыш: Сабыр ет...Екеуміз бір күндік емес,мың жылдық құда емеспіз бе,ә?!
Сұрамшақ: Иә,иә,солай!
Қырындағыш: Ендеше,мың жылға дейін бір аларсың! Бас аман болсын!
2-құдағи: Бас құданың інісі- дөкей құда,сізге импырт плащ (*әдеппен иығына жаба бергенде,дөкей жұлып алады.*
Дөкей: Плащ? Ма-ған плащ? Әй,дендерің сау ма? Сендер менің кім екенімді білесіңдер ме?
Тапал: Білеміз! «Кәмөнезм» қалқозының түгін қоймай құртқан майтабан батырсыз!
Дөкей: Жоқ,білмейсіңдер менің кім екенімді! Әй,мен талай жерден ат мінген,орден алған аса құрметті адаммын! Ал сендердің плащтарың не,ей,ә? Әй,менің жөнім бөлек,жолым ерекше ғой,әй,мен дөкеймін ғой! Тым болмаса орнымды сыйласаңдаршы! (*Плащты лақтырып жібереді*) Кит дейді ғой ишшо ұялмай!
Стақан: Қой енді. Кит үшін ит болмайық! (*2-құдағи қалған нәрселерді-біреуге- костюм,біреуге- көйлек сияқты үлестіреді.Құдалар жағы риза болмаса да,үндемейді).*
Лөктір: Стеке, дұрыс айтасыз! Өңкей бір атам заманнан қалған,аннан келген,мыннан келген,сандықтың түбінде сүрленіп, шіруге айналған, адам баласы кимейтін бірдемелерді кит деп әлдеғандай ғып сыйлаймыз да, кигіздім, бердім деп күпсінеміз. Қайдағы бір өтпей тұрған, жан баласының қажетіне жарамайтын жылтырақ, қаудырлақ, үлбірек шүберек атаулы қазақтың жол- жобасына жарай беретінін саудагерлер де біліп алған- әдейі сондай нәрселерді қазақтың жаназа мен құдалығына қымбат бағамен ысқыртады-ай келіп! Жарамсыз нәрсеге жабысып қалған жол –жоралғының өзінде жөн бар ма екен осы, ә?! Бір –бірімізді босқа шашып төккенді, түкке тұрмайтын нәрселер үшін кінәлап сөккенді қоятын кезіміз болған жоқ па, ағайын?! (*Бәрі бас изеп, «иә,иә», « дұрыс айтасыз», «босқа ренжіспейік», қояйық», - дейді).*
Тапал: Ал, енді, айналайын, аппақ құдалар, аттанарда ақ тілекпен аппақ қып ап қояйық! Андай –мұндай реніш болса осы жерде қалсын! Балалар бақытты болсын! Сол үшін! Кел,дабай, бол дабай! (*Бәрі «ал, дабай», «ал,дабай, десіп ішеді. Дуылдасып далаға шығады. Плащ жерде қалады. Оны Сұрамшақ іліп алып, әйелінің қоржынына салады.)*
Сұрамшақ: О несі- ай? Берген нәрсені далаға тастай ма екен? Бәрібір басқа беретіндер жоқ! *(Бәрі далада).*
Қырындағыш: Ал, құдаларым, жолдарың болсын!
Стақан: Сол үшін! Ал, дабай!
Дөкей: Жолаяқ, жолаяқ! Ап кел! *(Хормен: Жолаяқ! Жолаяқ!).*
Қырындағыш: Әй,әкеліңдер! Неғып тұрсыңдар!
2-құдағи: (*Қырындағышқа)* Арақ бітті! Дым қалған жоқ!
Қырындағыш: *(2-құдағиға*) Қап! Енді қайттік! Кетер аяққа келгенде...

Дөкей: Неге бөгелдіңдер, құдаларым? Кетерлік қайда? А-а! Арақтарың біткенский?!
Қырындағыш: Енді...құда...жиырма бес кісіге дайындалдық....жетпіс бес кісіні күттік...Оңай ма?
Дөкей: Онда менің жұмысым жоқ! А-ха-ха! Ә-ә,бәлем! Ақыры тауыстым ба арақтарыңды! Алақай! Алақай! (*Өз жағының кісілерімен қол ұстасып, күліп, айнала билейді. Хормен: Бол, дабай! Бер,дабай! Бере алмасаң ұяттан, жерге кіріп өл дабай! Бол, дабай! Бер, дабай! Бере алмасаң ұяттан, жерге кіріп өл дабай!)*
Қырындағыш: (*Тапалға)* Әй, сенің ебің бар еді ғой! Ағаң асылып өлсін демесең, бірдеме тап!
Тапал: Уаскінің үйінде самогон болуы керек!
Қырындағыш: Уаскінің несі болса да ап кел! (*Тапал зытады).*
Дөкейлер: (*хормен)* Жолаяқ! Жолаяқ! Бол, дабай, бер дабай! Бере алмасаң ұяттан, жерге кіріп өл, дабай! Өл дабай!
(*Талтаңдап бір шыны шөлмекті (бутыль) көтеріп Тапал келеді).*
Қырындағыш: Айналайын-ай, Тәпәйім-ай, бауырым- ай сол! Қайтсін! Намысы бір ғой!
Тапал: Кел,дабай,ал,дабай! Тауысқанша осыны,бар күшіңді сал,дабай! Тауыса алмасаң,серейіп, осы жерде қал,дабай!!!
(Бәрі дуылдасып, «амандыққа,саулыққа», «жол болсын», «бәріміз де аман болайық»- деп ішеді. Бір кезде шетінен, үн-түнсіз, тұрған жерлерінде құлай береді. Тым- тырыс. Тірі жан жоқ. Алған нәрселері әр жерде шашылып жатыр. Ортада дәу шыны шөлмек сораяды. Біраздан соң қыз бен жігіт келеді).
Қыз: Апырмай, не боп қалды? Бұлар неге жатыр?
Жігіт: Мас па? Ұйықтап жатыр ма?
Қыз: Талып қалды ма? Әлде...жоқ! (*Екеуі жұрттың тамырларын ұстайды*).
Жігіт: Түрлері жаман!
Қыз: Қозғалмайды!
Жігіт: Әлгі самоганнан келді не келсе де! Уаскі самогонын күшейту үшін тауықтың боғын қосады дейтін!
Қыз: Ойбай, уланып қалды – ау! Өліп қалмаса жара еді! Ана жылы газеттен оқып едім, бір құдалықта осылай самогон ішіп, он алты кісі опат болды деп. О, құдай-ай, не жаздық? Сақтай гөр! (*Жігітке)* Неғып тұрсың? Жүгір, лөктір, милиция шақыр!
Жігіт: Түгел қырылып қалсаң да, лөктір мен милиция таптыра ма қазір? Құдалар қашан самогон ішіп құлайды деп, тосып отырмайды ғой!
Қыз: О, жаратқан ием, жаббар хақ! Иа,рахман, иа, рахим! Жылата көрме! Шулата көрме елімді! Аман қыла гөр!
Жігіт: Әй... Әй...сүйінші! Қимылдайын деген сияқты. Иә,иә,тірі! Тірі!
Қыз: Тірі,Тірі! О, алла!
Жігіт: Құдай сақтады! Тірі! Бұлар уланған! (*Кісілер ақырындап, әрең-әрең, тұра бастайды. « Уһ! Алла-ай!» деседі).*
Қырындағыш: Құдай сақтады бір ажалдан!
Құдағи: Әзәзілге еріп, күпірлік қылғанда тапқанымыз осы ма?
2-құдағи: Соның бәрін тастап, тәубә қылайық!
Сұрамшақ: Татуласып, балалардың бақытын тілейік!

(Бәрі де «Алла, тәубә!», « Бас аман болсын», « Балалар бақытты болсын!», «Басқа әңгіме не керек?», « Бәрін де кешіріп, тату-тәтті болайық!»- десіп құшақтасады).
Қыз: (*Жігітке)* Сен де кешір, жаным! (*Екеуі құшақтасады).*
Жеңгей: (*Манадан үндемей, оқшау тұрған Дөкейге).* Дәкөйшік, тәуба де!
Дөкей: Тәу-пи! Тәпи, тәпәйім, қайдасың?
Тапал: Мен мұндамын!
Дөкей: Бірдемең жоқ па, ей? Ап кел!
Жеңгей: Қойсаңшы енді! Бір өлімнен қалып тұрып... бұның не?Амандықты ойлайық та!
Дөкей: Какой амандық ей, ә? Кісінің басы быт-шыт боп, өлейін деп тұрса... Одан да...ап кел!
Жігіт: Ал, жүріңіздер, ауруханаға апарып, іштеріңізді, қандарыңызды тазалау керек.
Лөктір: Біздің жанымызды тазалау керек!
Дөкей: Ішкен- жегенімді, кешеден бері жиған- тергенімді сумен шайғызып, айдалаға ағызып жіберетін суми деп пе едіңдер мені?! Одан да бірдемелерің болса... ап кел!
Жеңгей: Қой енді, қоя ғой, дәкөйшігім! (*Қолтықтап алады).*
Дөкей: Сенікі жөн зәкөншігім! Ал, міне, мен де қойдым!
Жігіт: Ал,дабай, ал дабай деп жүріп, бір ән салмаппыз ғой! Ұят-ай! Қосылып бір ән салайықшы! (*Бәрі қосылып: «Ән дабай», «Ән дабай» дейді күліп. Тапал бастап, бәрі қосылып ән салады).*

Балалар өсе берсін,
Бақытын тілейік те.
Адамның бәрі бауыр,
Қадірін білейік те,
Өмірді уландырмай
Жақсылап сүрейік те,
Сыйласып шын көңілмен
Жарқырап күлейік те,
Тазартып жанымызды
Жарасып жүрейік те!

Соңы. *1997 жыл.*

Қожанасыр

Екі суретті , тоғыз көріністі комедия

Қатысушылар:

Қожанасыр
Әйелі
Қазы
Ұры
Бай
Хан
Бас уәзір
Төс уәзір
Бірінші саудагер
Екінші саудагер
Жолаушы әйел
Шайханшы әйел
Жасауыл
Ауылдастар, қалалықтар, базаршылар.
(Оқиға Қожанасыр заманында өтеді)

Бірінші сурет

Бірінші көрініс

(Кеш . Қожанасырдың қоңыр үйі. Шам жанып тұр. Жұпыны киінген әйелі Қожанасырдың көнетоз, қырық жамау қоржынына оны-мұныларын жинастырып салып жатыр. Жобасы – жол қамы.)

Әйелі: Әй, қайран Қожанасырым-ай, қайтейін сені! Ішер ас, киер киімге жарымай, мына жалғаннан жабырқап – ақ өтер ме екенбіз? Қайдам... Әйтеуір, оңып жатқан тірлік жоқ, бірақ соған қыңып жатқан Қожекем бе? Ойбай-ай, күйдіргі-ай десейші, күлкісі қай жерінен шығады екен? Бір жолы төркіндеп келсем, ошақтың басында от жағып отыр. Бет аузы күйе-күйе. Басына менің орамалымды орап-орап алыпты. «Қожеке не болды? Әбден әбігерленіп, шат – шәлекейің шықты-ау!» - деп , бәйек болып жатсам: «Қанша әуреленсем де от жанбай қойды. Сосын сенің орамалыңды салып кеп, үрлеп – үрлеп

жіберіп едім, лап ете түсті. Соған қарағанда сенен от та қорқады білем!» - деп, күлгенін қайтерсің...

(Сырттан есектің ақырғаны естіледі. Үйге шапанын сүйретіп Қожанасыр кіреді)

Әйелі: Иә, Қожеке, аман – есен келдің бе? Тоқта, Тоқта... Шапаныңды ауыстырып алғанбысың?

Қожанасыр: О не дегенің, жаным? Кеше ғана бармағыңды майыстырып отырып жамап-жасқап, жап-жаңа ғып берген шапаныңды біреуге айырбастап, мені өле алмай жүр деп ең?

Әйелі: Қане, дұрыстап қарашы. Мынауың бөтен нәрсе. Жұрт қонаққа барған жерінен біреудің тәуірін әдейі іліп кетуші еді... Ал сенің өзіндікінен де ескі бірдеңені киіп алғаныңа жол болсын!

Қожанасыр: Ә-ә! Рас - әй... Жаңа ғана шапаным өзімдікі сияқты еді...

Әйелі: (*Жабықтан сығалап)* Есегің де басқа ғой...

Қожанасыр: (*Жабықтан сығалап)* Қап! Ұят болды-ау! Қалай байқамағам? Мен неге өстіп ылғи байқамай қалам, ә?! (*Сәл үндемей:)* Ойбай, сүйінші, қатын, сүйінші! Той жаса!

Әйелі: Не боп қалды? Тағы нені бүлдірдің?

Қожанасыр: Шапаның ішінде , есектің үстінде болмағаным қандай абырой болды, ә?! Әйтпесе, өзім де айырбасталып кетпес пе едім...

Әйелі: Әй, Қожеке- ай, Қожеке-ай! Бүйте берсең, байқамай басқа әйелдерді де жақсы көріп қоярсың?

Қожанасыр: Жоға! Ондайды байқамайтын бала емеспіз... Басқа әйелдерді былай... бай – қап, қарап жақсы көреміз дә!

Әйелі: Олай демеші, Қожеке! Тек мені ғана сүйем деші... Тек мені ғана!

Қожанасыр: Иә, тек сені ғана, тек сені ғана! Сонда қалай, сенен басқалар адам емес пе?

Әйелі: Мейлі! Тек мені ғана жақсы көрсең болды! Маған деген махаббатың шексіз ғой, иә?

Қожанасыр: Шексіз болғанда қандай... шет шегі жоқ.... ұланғайыр дүние. Айтпақшы, сондай үлкен махаббат әлемінің ішінде жалғызсырап қалмайсың ба?

Әйелі: Жоқ...жоқ...жоқ! Сен менен басқа ешкімді кіргізбе жүрегіңе!

Қожанасыр: Жоға, жүрегіме кіргізіп жынды болыппын ба? Оларға басқасы да жетеді...

Әйелі: Қойшы енді қылжақтамай! Менен басқа бір-р әйелге қолыңнан, тіпті қолың түгілі балағыңнан да ұстатушы болма!

Қожанасыр: Ұстатпаймын, шалбарды бірден сыпырып тастай саламын!

Әйелі: Әне! Қоймайсың! Ойнасаң да ойыңдағыны айтасың! Сенен басқа ешкімге қарамаймын десең нең кетеді?

Қожанасыр: Енді...Өтірік айтайын ба? Өзің де білесің, мен қайырымды адаммын. Жақшынақай қыздар «Қожеке, Қожеке», - деп қиылып, үздігіп тұрса, шіркіндердің көңілін қалдырып, ренжітуге кәйтіп дәтім барады?

Әйелі: Әй, Қожеке – ай, бұлай демесең Қожекем боласың ба? Бәрібір мен саған сенемін!

Қожанасыр: Маған сенсең де, анаған сенбе!

Әйелі: Әне, сен сүйтесің... Алыс жолға, қалаға жүргелі тұрғанда, шаңырағыңды күзетіп, тілеуіңді тілеп... үйде қалып бара жатқан маған айтар сөзің бе, бұл?!

Қожанасыр: Ойбай, қойдым, қойдым... Ойнаймын. Қалаға қай бір ерігіп, яки желігіп бара жатыр дейсің. Кәсіп табылып, нәсіп бола ма деген үміт қой әйтеуір....Қойшы енді, қоя ғой, қалада жұмыс істеп ақша тапсам, саған көп моншақ әперем!

Әйелі: Иә, саған....Моншаққа алданатын мәжнүн деп пе едің? Әперсең - әдемі көйлек әпер.

Қожанасыр: Мақұл, тақсыр, мақұл. Тек жылап зәремді алмашы.

Әйелі: Әуелі – ақ көйлек, қызыл көйлек, жасыл көйлек, көк көйлек...

Қожанасыр: Сары көйлек керек жоқ па?

Әйелі: Жоқ, сарыдан гөрі, сарғылты жақсы.Одан соң көгілдір, қызғылт, қан қызыл, сия көк, күлгін, шымқай қара көйлектер болса қатып кетеді! Тағы да қоңыр, бозғылт....Қожеке, неге бозарып барасың?

Қожанасыр: Ә, жәй әншейін, осынша көп көйлекті қалай сақтаймыз деп қиналып тұрғаным!

Әйелі: Рас әй! Екеуміз байығанда үйімізге ұры түспей ме?

Қожанасыр: Ой, сен де қайдағыны айтып. Кел, одан да ұйықтайық. *(Шамды сөндіреді. Қап қараңғы)*

Қожанасыр: Бері қарасайшы! Қайта айналып келгенше не заман!

Әйелі: Ә,бәлем! Жақшынақай қыздарың қайда жаңағы?

Қожанасыр: Қап!

Әйелі: (*Сәлден кейін сыбырлап)* Қожеке, Қожеке!

Қожанасыр: Әу.

Әйелі: Осы, үйге ұры түскенін қалай білуге болады?

Қожанасыр: Ұрылар аяқтарын кигізбен орап алады. Сонда олардың дыбыстары естілмейді – тым – тырыс!

Әйелі: (*сәлден кейін)* Қожеке, Қожеке...

Қожанасыр: Әу!

Әйелі: Үйге ұры түскен сияқты....

Қожанасыр: Оны қайдан білдің?

Әйелі: Бағандан бері тың-тыңдап жаттым. Тып – тыныш! Тым – тырыс! Соған қарағанда ұрылар аяқтарына кигіз орап алып, дыбыстарын шығармай жүрген тәрізді!

Қожанасыр: Ой, сен де қайдағыны бастап! Одан да, не...Бері жатшы...(*Бір кезде бірдеңе салдыр ете түседі. Әйелі ойбайлап жібереді. Қожанасыр атып тұрып, шам жағады. Шам жарқырап жанғанша , қара көлеңкеде біреу қараңдайды).*

Қожанасыр: Әй, әнәнәйін ұрылар, сендердің дендерің сау ма өзі? Мына үйден біз күн жарықта ештеңе таба алмаймыз, сендер қараңғыда бірдеме аламыз деп жүрсіңдер ме,ей? Шынымды айтсам, баукеспе бастарыңмен қуыс үйден құр шығатын болдыңдар – ау деп, өздеріңнен жаман ұялып тұрмын! *(Көлеңке жарыққа шығады*).

Ұры: Тым болмаса арқаныңды берші!

Қожанасыр: Атай көрме! Арқанды төсеніп жатырмыз.

Ұры: Ойдойт! Ондай сандырағыңа жол болсын! Анадағыдай аппақ қатынның астына арқан төсеп жатады дегенге итім сене ме?

Қожанасыр: Біреуге бергің келмегенде төсеніп те жатуға болады.
Ұры: Жарайды, онда есегіңді бер.
Қожанасыр: Есекті кеше біреу мініп кеткен! (*Осы кезде есек ақырады*)
Ұры: Ә,әне есегің! Қожеке, ұят емес пе? Қалай ғана өтірік айтасың?
Қожанасыр: Сен де қызық екенсің. Мен жоқ деген соң бітті, есек жоқ.Маған сенбей, қайдағы бір ақымақ есекке сенесің бе?
Ұры: Сен жоқ дегенмен, есегің бармын деп бақырып тұр ғой. Мен қазір барамын да, аламын есекті.
Қожанасыр: Өй, өзің бір ұяты жоқ ұры екенсің! Мен сені қазыға апара қояйын. (*Қожанасыр жастықты ала сап, ұрыны бастан переді. Екеуі алысып – жұлысады.)*
Қожанасыр: Өй, ақырын....өлтіремісің? Қолың темірдей ғой өзі... Ертең бір жерім көгеріп қалса қайтесің? (*Ұры Қожанасырды алып соғады да, тұра қашпақ болады. Қожанасыр жібермейді, астында арпалысып жатып, айқайды салады.)* Аттан! Аттан қазақ! Ұста! Қама! Ойбай қате – нем, қайдасың? Байла ! Байла мынаны! Өй, нағып тұрсың сілейіп, бай керек болса, пер басынан оқтаумен!
Әйелі: Әй, сен неге маған айқайлайсың сонша? Неге әмір бересің, ә? Әлгі қашқынақай – машқынақай қыздарыңа айқайла! Ал, тіліңді алмаймын, не қыласың? Оқтаумен ұр дейді, бір жөні түзу оқтау істеп берген адам құсап... *(Ұры Қожанасырды қылқындыруға тырысады.)*
Қожанасыр: Бол енді! Мынаның астына өзің жатайын демесең, мойнына арқанды сал да, орап-орап байлап таста!
Әйелі: Әбеу көтек!Енді қайттім?
Қожанасыр: Ал арқанды!
Әйелі: Алдым!
Қожанасыр: Сал мойнына!
Әйелі: Салдым!
Қожанасыр: Тарт!
Әйелі: Қалай?
Қожанасыр: Есекті қалай тартушы едің, солай тарт! (*Әйелі тартып қалғанда, ұры шалқасынан түседі. Қожанасыр қарғып тұрып, оның үстіне қона кетеді. Мықтап байлап алады.)*
Қожанасыр: Ал, жарайды. Жауды жеңіп, жұмысты бітіріп алғаннан кейін, атақ – даңқты бөлісе алмай, менің ерлігім, сенің ерлігің деп дауласып, абыройдан жұрдай болған әлдекімдер құсап жүрмейік. Қысқасы, маған да рахмет, саған да рахмет!
Ұры: Маған ше?
Қожанасыр: Сен сыбағаңды қазыдан аларсың! Әйдә кеттік! (*Ұрыны бірі сүйрелеп, бірі итермелеп алып кетеді.)*

Екінші көрініс

(Қазының алды. Қолы артына байланған ұры тізерлеп отыр. Мойнындағы арқан шұбатылып жатыр. Қожанасыр мен әйелі түрегеп тұр. Қазы келеді.)
Қожанасыр: (*Алға ұмсына беріп:)* Ассаламуғалейкүм! (*Қазы оның сәлемін алмастан қақиып таққа отырады. Қожанасырдың созылып, ауаға асылып қалған қолын әйелі ақырын ғана түсіріп қойды.*)

Жасауыл:
Уа, арыз айтушы жамағат,
Уа, айтқызушы азамат,
Қара қылды қақ жарған,
Хан жолынан азбаған,
Ала шапан, ақ сәлде,
Қазыналы қазымыр
Қадірменді қазыға
Иіңдер де бүгіліңдер
Тізерлеп тұрып жүгініңдер!
(Ұры етпеттеп жата қалады. Қожанасыр малдас құрады. Әйелі қасына отырады.)
Қазы: (*Қожанасырға)* Иә, сен немене...Малдас құрып мардымсып....Әкеңнің үйіне келгендей шіренесің?
Жасауыл: Тізерле! Бүкіл! Жығыл қазекеңе!
Қожанасыр: Құрметті қазы, алдыңызға келіп жалпамнан түсіп, жата қалатындай еш жазығым жоқ. Мен ұры – қары емеспін, ұры – мынау!
Қазы: h-мм! Оны әлі дәлелдеу керек?
Қожанасыр: Нені дәлелдеу керек?
Қазы: Кімнің ұры, кімнің ұры емес екенін дәлелдеу керек деймін.
Қожанасыр: Дәлелдейтін дәнеңе жоқ. Түн ішінде үйімізге түскені айдай анық, тайдай танық!
Қазы: Ол сенің көзіңмен қарғанда солай. Ал заңның көзімен қарайтын болсақ, олай емес. Біріншіден, заң бойынша, заң алдында бәріміз де бірдейміз, Яғни, мына екеуің теңсіңдер.
Қожанасыр: Ау, тақсыр – ау, үйіме түскен ұрымен мен қалайша тең болмақпын?
Қазы: Алдияр тақсыр ханымыз шығарған әділ де ақиқат заңның 896–тармағының 461 –шумағының 2984- бунағының 999- қармағы бойынша дәл осылай! Әлде сенің хан заңына күмәнің бар ма? Заңға қарсы болсаң, қазір сені сол заңның 3946- тармағының 564-шумағының, 655 – бунағының, 225 – қармағымен іліп алып,он жылға зынданға тастай саламын.
Қожанасыр: Жо – жоқ! Қойдым, қойдым қазеке! Заң қатты, жан тәтті!
Қазы: Жә! Екіншіден, бұның сіздің үйге неге барғанын анықтауымыз керек. Мүмкін ол бірдеңе ұрлау үшін емес, жай, қыдырып, яки адасып барған шығар...
Ұры: О, аузыңнан айналайын, аулаңа байланайын қасиетті қазы! Сіз мені көптен білесіз! Бейсауат жүретін кісің мен емес! Осы жолы Қожекеңе сәлем бере барған едім!
Әйелі: Түн ішінде ме?
Ұры: Қожекең сондай бір қадірлі, күлдіргі адам ғой, бір күлдірейін деп әдейі түнде барып едім, шошып оянып, әйелі екеуі бас салып сабап – сабап, осында алып келді.
Қожанасыр: Әй, мына иттің баласы не дейді?
Әйелі: Барып тұрған бетпақ қой өзі!

Қазы: Бұларың болмаған екен. Өзіңді сыйлап, еркелеп келген азамат ұрыға, ә-ә, жо- жоқ, арыстай азаматқа әйелің екеуің жабыла кетіп, мойнына арқан салып, сүйреп, қорлағандарың тіпті заңға томпақ!
Ұры: Айналайын қазеке–ау, өздері айтсын–шы... ұяты бар кісі екенін көрейін қане... айтсыншы шындағын... Үйлеріңнен ине сабақ жіптеріңді алдым ба? Айт қане құдайшылығыңды! Алсам, арам қатайын осы жерде, зынданда шіріп өлейін!
Әйелі: Өрем қап, лағанат!
Қожанасыр: Алуын алған жоқ, бірақ...
Қазы: Бірағыңды құлағыңа тық! Үйіңнен еш нәрсе алған жоқ қой?
Қожанасыр: Алған жоқ.
Әйелі: Алуға үлгертпей, алып соққан жоқпыз ба
Қазы: Ә-гә-рки, сенің үйіңнен еш нәрсе алмаса, ешкімді өлтірмесе, бұл кісінің қылмысы бар ма? Дәлелдеші қане.
Қожанасыр: Ойбай–ау, қазеке–ау, сонда дәлел үшін үйімізді түк қоймай тонап әкеткенше, яки біреуімізді өлтіріп тастағанша тырп етпей қарап тұрайық па? Түн ішінде біреудің үйіне тегінен тегін түсті дегенге кім сенеді?
Қазы: Ешкім де сенбейді. Мен де сенбеймін. Бірақ, заң бойынша бәрі басқаша. Заңға батыр айғақ, бай шөгел керек!
Қожанасыр: Қап! Көзбен көріп қолмен ұстаған нәрсені...
Қазы: Кім біледі?! Бәлкім әйелің екеуің бұған жала жауып тұрған шығарсыңдар? Айғағың кәне? Жоқ болса, жасауыл, шеш қолын!
Қожанасыр: Қап, мыналарды–ай! (*Жасауыл ұрының қолын шешіп, мойнындағы арқанды алады.)*
Әйелі: Әкел арқанымды! (*Жұлып алады.)*Мұндай да заң болады екен – ау, ә!
Қазы: Заң дегеніміз – бұйдалы түйе, қалай бұрсақ , солай жүреді. Естеріңде болсын, заңның жолы адамгершілік жолымен бір емес. Мына азамат ұры менің әбден жақсы танысым...
Қожанасыр: Ұрыны азамат дейтініңіз қызық екен...
Қазы: Заң бойынша, сотталғандарды азамат дейміз. Ал, сотталмағандар-жай адамдар. Егер азамат атанғың кеп бара жатса, зынданға бір тығып ала қояйын!
Қожанасыр: Рахмет, өйткен азаматтығың өзіңе!
Қазы: Ықтиярың! Ал, мынау нағыз азамат! Түскен жерін ойып жібереді. Өзін соттай -соттай жалықтым – бәрібір түзелмейді.
Әйелі: Түзелмесе, түзеп әуре болмай, күзеп тастау керек!
Қожанасыр: Қытайлар сияқты, ұры–қарының қолын бір –ақ шабу керек!
Қазы: Өйтіп оңды – солды шаба берсек, көбіміз шолақ боп қаламыз ғой!
Әйелі: Мейлі!
Қазы: Жо-оқ! Ұры да адамның баласы. Оны да түсіну керек. Ол еріккеннен ұрлық қылмайды, қарны ашқан соң ұрлық қылады. Оның да бала–шағасы бар...
Ұры: Айналайын қазеке, біздің өстіп үптеп–сүптеп, ептеп–септеп , ұрлап–жырлап, ырғап –жырғап жүріп жатқанымыз сіздердің арқаларыңыз.
Қазы: Біз де сендердің арқаларында алшаңдап жүрміз, ұрытайым! Әділ де ақиқат заңның 605-тармағының, 864–шумағының, 54-бунағының, 901–қармағы бойынша ұры–қарыны соттау да керек, 902–қармағы бойынша ақтау да керек, басқа елдердің ұрыларынан артықсыңдар деп мақтау да

керек! Олар құрып кетсе, біз жұмыссыз қаламыз, сондықтан ұрыларды көздің қарашығындай сақтау да керек!
Қожанасыр: Сот ұры жағында! Сонда бізді кім қорғайды?
Қазы: Сақтансаң сақтаймын деген! Өздеріңді өздерің қорғай біліңдер! Ауыздарыңды ашып жүрсеңдер, мен күзетіп отырмақпын ба сендерді?
Ұры: Иә, күзетіп отырмайды...саспаңдар, әлі талай барып тұрамын...сәлем беріп!
Қожанасыр: Келіп көр, әкеңнің аузын...
Ұры: Тақсыр қазы, жасауыл мырза, көрдіңіздер ғой, естідіңіздер ғой, нахақтан–нахақ мені қорлап, боқтағанын...
Жасауыл: Көрдік!
Қазы: Естідік!
Жасауыл: Куәдірміз,куәдұрміз!
Ұры: Әділ төрелігін айтыңыз, жазасын беріңіз,қазеке!
Қазы: Біздің мәмләкәтіміздің әжептәуір азамат ұрысының ар–намысына тиіп, балағаттағаны үшін Қожанасырға бес ділдә айып салынсын!
Әйелі: Айып? Бұл қай мазағың? Көнбейміз!
Қожанасыр: Ханға шағым айтамыз!
Қазы: Мен бұл үкімді күн сәулелі хан иемнің атынан, хан иемнің заңы бойынша шығарып тұрмын! Жасауыл!
Жасауыл: Ләпбай,тақсыр!
Қазы: Айыбын төлемесе,сал зынданға!
Жасауыл: Құп болады! Ал Қожанасырым...қалай?
Әйелі: Ойбай, зынданы құрысын, төлеп құтылайық! Міне, міне он ділдә!
Қазы: Сендерге қайтаратын бес ділдәні қайдан таптым енді?
Қожанасыр: Қазеке, сонда заң бойынша бір боқтағаның бес ділдә ма?
Қазы: Әлбетте, солай!
Қожанасыр: Ендеше, сенің де тап әкеңнің аузын... Андағы бес ділдәні енді өзің ала бер! (*Әйелі екеуі шығып жүре береді).*

Үшінші көрініс

(Ауыл сыртында Қожанасырды бір топ ауылдастары шығарып салып тұр. Кезек–кезек құшақтап, қимай қоштасуда).

- Ортадағы еркеміз ең!
- Жылағанды жұбатып, құлағанға қуат берген шуақты күлкіміз ең!
- Қайда жүрсең де аман бол!

Әйелі: (*Бүктеулі қағазды Қожанасырдың қалтасына салып жатып:)* Мен мында бір тиыныңа дейін қашан, қайда, қалай жұмсау керектігін тәпіштеп жазып қойдым. Қанбазарда қайтеріңді білмей басың қатып бара жатса, қағазға қарап жібер де, қажетіңді ала бер!
(Қожанасыр бәрімен қоштасады).
А у ы л д а с т а р ы: - Жолың болсын!
- Қайда жүрсең де аман бол!
- Бізді ұмытпа!
- Аллаға тапсырдық!

Қожанасыр: Аман бол, елім! Аман бол! Алла жар болсын! *(Бәрімен қоштасып, есегіне мініп жөнеле береді).*

Ауылдастары: (*Қолдарын бұлғап, кезектесіп, қосылып:)*

Туып өскен ауылыңды,
Ел-жұртыңды, бауырыңды,
Қасиетті топырақты
Тереңдегі тамырыңды
Қиып кетіп барасың ба, Қожеке!

Арманың не көңілдегі?
Мұратың не өмірдегі?
Қаңыртып ауылдарды
Күңірентер жөнің бе еді?
Шерлі ауылдан шеру тартып, шаһар кезіп,
Бақ береке табасың ба, Қожеке?
Кіндік кесіп, бесігіңді тербетіп
Өмір отын жүрегіңде маздатқан,
Самалынан саумал иісін аңқытып
Көкейіңде көне сарын боздатқан,
Сардаланы сағынғанда Қожеке,
Дауысынан тұңғиық сыр сезініп
Қанатының суылынан сәлем ал
Құстар ұшып бара қалса біз жатқан!

Төртінші көрініс

(Түнгі қала. Бос базарда, жалғыз оттың басында Қожанасыр қалғып отыр.)

Қожанасыр: *(түсінде).* Жо-жоқ, алмаймын тоқсан тоғызыңды... Жүз ділдәға толтырып бермесең, қайтем оны? (Қаракөлеңкеде біреу қараңдап, Қожанасырды торуылдап жүреді).

Қожанасыр: Жоқ дедім ғой, жоқ деген соң жоқ! Берсең біржолата жүз ғып бер! (*Оянып кетеді)* Ә-ә, түсім екен ғой! Қап! Бұлданбай ала бермеген екенмін! (*Көзін жұма қойып, қолын жаяды:)* Мейлі, тоқсан тоғыз ділдәға да келістім!

Ұры: (*Қожанасырдың қолынан ұстай алып:)* О, ғиззатлу уа һүрмәтлу Қожеке! Інжу, маржан, лағыл, гауһар, алмас, жақұт, алтын, күміс, зүбәржат...сәуле шашып тұр сізге!

Қожанасыр: (*Көзін ашып:)* Ә-ә?! Өй, ұреке, өзіңбісің? Түсім, әлде өңімбісің?

Ұры: Түсім десең - өңіңмін, өңім десең- түсіңмін!Айналайын Қожеке, арманыңды түсіндім. Көзіңді жұм да тілей бер, келіп тұр сенің қалтаңа,жүз түгілі, мың ділдәні түсіргім!

Қожанасыр: Міне, міне, жұмдым көзімді, жұмдым!

Ұры: Таң атқанша ашылмайтындай мықтап жұм! Тапжылмай жатып тілей бер!

Қожанасыр: Міне, міне жаттым, тәтті арманға баттым!

Ұры: Айтпақшы, әйелің берген азын –аулақ тиын тебеніңді менің алақанымға салып қой! Олар менің алақанымда түнімен балапаңдап, таңертең тұп – тура мың ділдә болып шыға келеді!

Қожанасыр: Алақаныңнан айналайын, балапаныңнан айналайын! *(Қалтасынан түйіншегін алып, ұрының алақанына салады).*

Ұры: Айнал, айнал айнала түс, Қожеке! Тек көзіңді ашушы болма, балапандар үркіп кетуі мүмкін. Тәтті қиялға беріліп, ішіңнен мыңға дейін санай бер. Үпит – сүпит, yh, ухит – сухит, yh! Қымқыр – жымқыр, ah, мылқит –сылқит, oh! (*Ақырын әндете жылыстап, тайып отырады. Таң атады. Қожанасыр оянады. Қаланың күмбездері, өрнекті тас үйлері, бос базар бір түрлі үрейлі көрінеді).*

Қожанасыр: А-а! Әй, әлгі алақан қайда, балапан қайда? (*Қалталарын, қойны қонышын ақтарады).* Қап! Қағып – ақ кеткені ме шынымен? Тоқта, тоқта, мында бірдеңе бар сияқты. (*Қалтасынан бүктеулі қағаз алып қарайды.)* Ой, әкеңнің... ақша екен десем, әйелімнің ақылы екен ғой! Бүйтіп жұмса, үйтіп жұмса деп миды ашытып еді. Осының бәрі соның қырсығы... Көсемсіген қатынның кесірі басынан асып, байына тиеді. Ә-ә, таптым, таптым! Әй, әй ақымақ ұры! Сен бәрібір менен алған ақшаны пайдалана алмайсың... Өйткені *(қағазды ту ғып желбіретеді*) әйелімнің ақылы мында қалды! Ақшаны қалай жұмсарыңды білмей басың әбден қататын болды ма, ә, кәззәп! Саған сол керек! Ал, енді мен қайттім?

Дүрілдеген дүние,
Дірілдеген бейбаққа,
Мойнын бұрып қарамаса, күйзеліп,
Күйрей ме екен айбатты ер?
Тас қалада бір тиынсыз,
Аш–жалаңаш, жап–жалғыз,
Қаңғып қалған кезімде де сен маған,
Таяныш боп, қайран күлкім, қайрат бер!

(Күн шығып, базарға адамдар келіп, сауда басталады).

1 – саудагер: Уа, жарандар, жарандар! Дүние–мүлік – тау–теңіз. Шетінен таңдап қараңдар!

Ш а й х а н а ш ы ә й е л:
Ата–бабаң жек көрмеген,
Ал өздерің жеп көрмеген,
Татып алсаң талай уақыт
Таңдайыңнан дәм кетпеген
Неше түрлі тағам бар!

2 –с а у д а г е р:
Бұхар, Хиуа, Қаршыдан,
Түрік, ауған, парсыдан,
Балқан таудың басынан,
Алпаң таудың астынан
Келген нәрсе қаншама!

1- с а у д а г е р:
Бергі жағы Хазардан,
Арғы жағы Мажардан ,
Шайханашы: Әлемге даңқын асырған,

Үнді мен Шын–Машыннан,
2- с а у д а г е р:
Ұрым менен Қырымнан,
Бағдат, Мысыр, Шам жақтан,
1- с а у д а г е р:
Тәшкен, Мәскеу –жан–жақтан,
Келген нәрсе қаншама!
Б ә р і қ о с ы л ы п, ж а р а с ы п:
Алың, алың, алыңыздар,
Барыңызды базарға
Салың, салың, салыңыздар!
(Қожанасыр базарды аралап, әр нәрсені бір қарап жүреді. 1- саудагерге келеді).
1-саудагер: О-о! Хош келдің! Алың, алың! Хоп! (*Қожанасыр бас салып, оның жемістерінен жей бастайды./*
1-саудагер: Ей, найсап, не істеп жатырсың?
Қожанасыр: Жеміс жеп жатырмын.
1-саудагер: Жеу үшін әуелі деу керек. Тиын-тәңгә - мәңгә, өрік-мейіз - сәңгә!
Қожанасыр: Өзің ғой алың, алың деген.*(Жей түседі. 1-саудагер Қожанасырды таяқтай бастайды. Қожанасыр оған қарамай асап – асап жіберіп, шегіншектей береді).*
Қожанасыр: Осы жұрт қызық - әй, жемісті де зорлап, ұрып жегізеді кісіге! *(Жылыстап,базардың екінші шетіне келеді.2–саудагерге қаһарланып.)*Әй,бері қара! Егер мені сыйламасаң, көк мұхиттың көкжиегінен бір көрініп, тескен таудың түбіне кіріп кетесің!
2–саудагер: Иә, сонда не істейсің маған?
Қожанасыр: Ана жақтағыларға істегенімді істеймін!
2–саудагер: Апырай - ә? Мынауың қиын болды–ау!
Қожанасыр: Тиыныңды қимасаң, қиынның көкесін көресің қазір!
2–саудагер: Ләпбай! Алың, алың!
Қожанасыр: Е–е, бәсе, ынтымақ бар жерде, береке бар деген... (*Түрлі–түрлі жеміс–жидек, тәтті тағамдарды жеп, қоржынына салып алады*).
2–саудагер: (*Кетуге айналған Қожанасырға).* Тақсыр, Қаптесер, ә-ә ғафу етіңіз , жақтесер мырза, не болса да айтып кетіңіз... Ана жаққа не істедіңіз?
Қожанасыр: Не істеуші едім? Түк бермегесін бұрылдым да, жайыма жүре бердім.
2–саудагер: А-а! Қап! Қарай гөр! Қап! *(Бұрыла беріп:)* О-о! Байекең келе жатыр!
Ш а й х а н ш ы: Байекең келе жатыр!
1-саудагер: Естіңіндер ме? Байекең келе жатыр! (*Бай келеді. Барлығы жарыса: « Ассаламуғалейкүм! Амансыз ба, байеке!» - деп сәлем береді.)*
Бай: *(Балпаңдап, базарды аралай бастайды).* Иә, ахуалдарың қалай?
Саудагерлер: Жақсы,жақсы, байеке! Бәрі тамаша!
Қожанасыр: (*Байға қадала қарап тұрып:)* Өй, мынау біздің әлгі кім ғой... Пәленбай... О-о! Пәленбай бауырым!(*бас салып құшақтайды*). Аманбысың!? Бармысың? (*Бай шырай бермейді).* Оу, Пәленбай, мен Қожанасырмын ғой. Өзіңмен бір ауылда, бірге өскен досың! Кәдімгі Қожанасыр!

Бай: Әй, ақырын, ақырын...Жұрттың көзінше жұлмаламай, аулақтау тұршы өзің. Шаһар тәртібінде жарбаңдап, бір–біріне жабысып жатқан ұят саналады. Ел бізді есуас деп қалмасын.

Қожанасыр: Тәртіп–сәртібің не, әй? Асық ойнап асыр сап, ағайынды қоңыр қаздай қатар жүрген досыңды танымайтындай немене, кеудеңе жел, көзіңе шел біткен бе?

Бай: Жә, сарнай бермей, сабыр ет!Шық былай!(*Екеуі базардың қалтарасына шығады).* Ал енді былай, Қожанасырым! Баяғыда бір бұлақтан су ішіп, бір ауаны жұттық екен деп, байдың балағына жармасқаның жөн емес!

Қожанасыр: Ау, Пәленбай – ау, бұл қай сөзің? Ішек – қарнымызға дейін араласып кеткен дос емес пе едік?

Бай: Ондай өтірік ойға өзің де алданба, жұртты да алдама! Адамның қаны бір болуы мүмкін, ал қарны қашанда бөлек. Екіншіден, қара сирақ кезімізде қатар жүрсек те, қазір қатар емеспіз.

Қожанасыр: Оу, сен өзің мені менсінбей тұрғаннан саумысың?

Бай: Теңсінді, менсінді,теңсінбеді, менсінбеді деген мекер сөзді қайтесің? Мен бар болғаны шындықты айтып тұрмын! Өзіңе бір қара, маған бір қара. Мен зіл батпан салмақ емеспін бе, сен жел айдаған қаңбақ емессің бе?! Байдың аты бай, кедейдің аты кедей! Ақшасы бардың басқасы да түгел! Пұлы жоқтың – құны жоқ!

Қожанасыр: Апырмай-ә? Аузыңа алдымен адамшылықты емес, ақшаны алғаның не? Бұрын мұндай емес едің...

Бай: Ақшасы көптің адамшылығы жоқ деп кім айтты? Көк тиынсыз кедейдің кісілігі керемет болады дегенге кім сенеді?

Қожанасыр: Әй, қайдам... кім біледі... Адамгершілік ақшамен өлшенбейді. Кісілікке баға жетпейді!

Бай: Өйдөйт! Әрине, ақшаға қолдарың жетпеген соң, адамгершілікпен алданасыңдар. Әйтпесе... Жә, мыжи бергеннен ештеңе өнбес. Жағдайыңды айтпасаң да сезіп тұрмын, жұмысқа кірісіп кетуге қалайсың? Қане жүр бері. *(Қожанасырды бір сөренің қасына алып келеді. Ымдап қалғанда, базаршылар бірнеше қапты көтеріп әкеледі).*

Бай: *(Қаптарды нұсқап).* Мұның бәрі ту-у алыстан апталап, айлап жүріп, әрең әкелінген, уақыты сәл асыңқырап, аз-маз ашыңқырап кеткен нәрселер.Бірақ, бұл жақта жеуге жарай береді, енді, былай,ептеп іштері өтуі мүмкін, басқа зияны жоқ! Сен осының бәрін әдемілеп сатып жіберсең жұмысқа аламын, жағдайың жаман болмайды. Миыңа мәңгілік тоқып ал: сауданың мақсаты–пайда, әдісі–алдау!

Қожанасыр: Е-е, бәсе, төртке бесті қоса алмайтын Пәленбай көкем кәйтіп шонжар боп шыға келді десем...

Бай: Ойбай–ау, енді... Қазір қулық–сұмдықсыз, ұрлық–қарлықсыз баимын деп ойлама... Әйтеуір, бірін алдап, бірін біріне жалғап, аннан үзіп,мыннан жұлып, біріне жалынып, біріне жағынып, жанталасып жүріп санатқа қосылдық қой біз де. Е-е, Қожанасырым,оған басыңды ауыртып қайтесің, сартылдатып сата бер! *(Кетеді*).

Қожанасыр: (*Сөренің дабыл қаққандай, ырғақпен тақылдатып).* Уа, халайық, халайық! Бермен қарай келіңдер! (*Базаршылар келіп, жемістерін көре бастайды. Бай бір шетте жасырынып, тыңдап тұрады.)* Мынау алма алыстан сендер үшін келген. Әуелде қып-қызыл еді, мұнда жеткенше

күреңітіп кетіпті! Алыңдар мына мейізден,ептеп қана езілген! Мына жаңғаққа жер жаһанда жаңғақ жетпейді, сырты–мықты, іші құртты!Алыңдар, алыңдар! Жер түбінен жеткен таңсық нәрселер! Күн ыстықта сәл–пәл бұзылыңқарап кетсе оқасы жоқ! Өйткені, одан аздап іштерің құрылдап,шұрылдағаннан басқа жаманшылық көрмейсіңдер, қысқасы, осыны жегеннен өлмейсіңдер! Дәп осыны жегеннен өлсеңдер, маған келіңдер! Өй,
өй, алыңдар, қайда қашып барасыңдар? *(Жұрт ренжіп тарап кеткен соң, қамшысын үйіріп бай келеді).*
Бай: О,зәнталақ! Зәнталақ! Қайдан ғана кездесіп ең сорыма?
Қожанасыр: (*Қашқақтай:)* Ой, байеке, қой байеке! Өзің емес пе... осындай, осындай деген.
Бай: Әй,ит-ау! Айтсам саған айттым ғой,елге жай дегем жоқ. Алдап–сулап сатып жіберудің орнына, омпитқаның не оңбаған?!
Қожанасыр: Өмір деген бір қызық, адам деген бір жұмбақ! Өтірік айтасың – оңдысың, шыныңды айтсаң – жындысың!
Бай:Жыныңды қағып, жоныңды тіліп тұрып көрейін тілмарсығаныңды! Жасауыл!
Жасауыл: Аттан! (*Алыстан: Аттан! Аттан! Ұста! Ұр! Соқ! – деген айқай естіледі).*
Қожанасыр: Құрыған жерім осы ма? Қайдасың қайран есегім? Кел, кел кәне, құтқара гөр Қожекеңді! *(Есегіне мініп, тұра қашады).*
Бай: Жасауыл! Тарт атымды көлденең!
Жасауыл:Ләпбай!(*Қолтықтап атына мінгізеді. Бай «әйтшулеп» Қожанасырды қуады)*
Қожанасыр: Ал, есегім, есегім!Ықы, ықы! Жүр, шап, ықы, ықы. Қап! Қатын екеуіңнің қырсақ мінездеріңнен-ақ көрдім–ау көресіні! Бол енді, шап, жау кеп қалды! Қап бәлем, онда мен сенің артыңа тотияйын қыстыра қояйын! *(Қалтасынан кішкене құты алып, есегінің артына шыбықпен тотияйын қыстырады).* Ал, енді көрейін сендерді! *(Айнала қуған бай жете алмай қалып қояды)*
Бай: Әй, Қожеке! Тізгініңді тарта тұршы! Тимеймін! Атқа жеткізбейтін есекті кім көрген? Бұл не сиқыр? Ындыны құрып өлсін демесең, жөніңді айтып кетші!
Қожанасыр: Мені қуып жетем десең, артыңа мүсәтір қыстырып ал!
Бай: Қойшы, қайдағыны. Жөніңді айтпасаң айтпа. Бірақ мені жақсылап тыңдашы. Есегіңді маған сат! Бір үлкен жаңа үй беремін! Өзіңді сол есектің бапкері етіп жұмысқа аламын! Үш адамның жалақысын төлеймін! Мақұл ма?
Қожанасыр: Мақұл болғанда қандай есекесі... ә-ә,басекесі, мақұл! Тезірек үйіңізге қарай бастаңыз, мына шіркіннің қораңызға кірмей тоқтайтын түрі жоқ!
Бай: Әп,бәрекелді! *(Айналаға сұқ саусағын безеп).* Бәлем, бақталас боп жүрген байсымақтар, енді көрермін сендерді!*(Екеуі де кетеді).* Әйт, шу!

Екінші сурет

Бірінші көрініс

(*Хан сарайы. Тақта отырған ханның алдында бас уәзір мен төс уәзір қол қусырып, бас иіп, қыбыр етпей тұр).*

Хан: Жә! Міндеттеріңе кірісіңдер! Күннің көзі, жердің жүзінде, таудың басы, судың астында не жаңалық бар?!

Бас уәзір: Алдияр, хан ием! Түлкінің уәзірі шырпының уәзірімен шатақтасып қалыпты! Аралары қатты ушығып тұр дейді.

Хан: Жарастырыңдар!

Бас уәзір: Ләпбай, тақсыр!

Төс уәзір: Алдияр, хан ием! Түрпінің уәзірі жылқының уәзірімен тым жақындасып, ауыз жаласып жүр дейді.

Хан: Таластырыңдар!

Төс уәзір: Ләпбай, тақсыр! Бірақ олар көнбесе ше?

Хан: Мен қалай айтсам солай болады! Бітті! Жарас дегенім жарасады, талас дегенім таласады. Айтқанымды қылыңдар!

Төс уәзір: Түлкінің уәзірі айлакер, қу ғой, құйрығын ұстата қояр ма екен?

Хан: Айтқандайын, әнеу күні маған соның күлкісі ұнамай қалып еді, күлге аунатып, түлкі аулатып жіберейін бе?

Төс уәзір: Ләпбай! Мүлдем күлмейтіндей ғып, аузын қисайтып жібереміз...

Бас уәзір: Уа,алдияр, хан ием, оның күлкісі жаман болғанмен, түлкісі жаман емес екенін өзіңіз де, күн сәулелі ханым да, ай сәулелі ханшалар да жақсы біледі ғой!

Хан: Онысы тағы бар ма еді?

Төс уәзір: Тақсыр, түлкі уәзірін орнынан алыңыз да, шырық бұзғыш шырпы уәзірінің орнына қоя қойыңыз.

Бас уәзір: Шырпы уәзірін жылқы уәзірі етіп қойыңыз да, жылқы уәзірін...

Хан: Кеше оның сәлемі жақпай қалды маған...

Бас уәзір: Алдияр, оның сәлемі жақпағанымен, сәлемдемесі жағады ғой... Қазы – қарта, жал- жаяны аяп қалған жері жоқ!

Хан: Рас,рас. Енді қайттік?

Бас уәзір: Оны түрпі уәзірі етіп қойыңыз!

Төс уәзір: Түлкінікін – шырпыға, шырпынықін – жылқыға, жылқынықін – түрпіге, түрпінікін – түлкіге! Тамаша!

Хан: Бірінің бүлдіргенін бірі жөндеп, бастары айналып, бір–біріне байланып, бейтарап болып жүре берсін!

Бас уәзір: Ләпбай тақсыр! Айтқаныңызды екі етпейміз!

Төс уәзір: Сіз қалай айтсаңыз, солай болады қашанда!

Хан: Тағы қандай қызықтарың бар?

Бас уәзір: Түгенбай Теріскейге барғанда, теріс сөйлепті!

Төс уәзір: Бүйдеп айтады дейді...

Хан: А-а...

Бас уәзір: Сүйдеп айтады дейді...

Хан: Құдалансын!

Төс уәзір: Күленбай Күнгейге барғанда көп күліпті дейді!

Хан: А-а? Қайдағы күлкі қазір?!

Бас уәзір: Қайдам... Әйтеуір сөйтіпті...

Төс уәзір: Бүйтіпті...

Хан: Неге үйтеді ол? Жазалансын!

Бас уәзір: Шүленбай қазы бір жиында бетімен лағыпты...

Төс уәзір: Бүйдейт дейді!
Бас уәзір: Сүйдейт дейді!
Хан: Әй, ол ылғи мені мақтай сөйлеуші еді...
Бас уәзір: Ол әншейін бер жағы!
Төс уәзір: Ар жағы таза емес!
Хан: Апырмай-ә! Мақтағанда майын тамызушы еді.
Бас уәзір: Осы жолы майы бітіп қалыпты.
Төс уәзір: Мақтайтын жеріңізді мақтамай, мақтамайтын жеріңізді мақтапты. Ә-ә,...иә!
Хан: Солай ма?
Бас уәзір: Солай!
Төс уәзір: Бүйдепті!
Бас уәзір: Сүйдепті!
Хан: Неге үйдейді ол, ә? Айдалаға айдап жіберіңдер!
Бас уәзір: Әміріңізге құлдық!
Төс уәзір: Айтқаныңызды екі етпейміз!
Хан: Екі етіп, я кекетіп көріңдер! Айттым–бітті, айтқаным болады. Болуға тиісті!
Бас уәзір: Ләпбай!
Төс уәзір: Ләпбай!
Хан: Тағы нелерің бар?
Бас уәзір: Пәленбай бір ғаламат есек сатып алыпты.
Хан: Есек?
Төс уәзір: О,алдияр хан ием, есек болғанда да кәр-рәм-мәттің нақ өзі!
Бас уәзір: Кеше ғана Пәленбай есегін үш жүз атпен жарыстырып, бас бәйгені жеңіп алып, абыройын бір асырды, алдияр!
Төс уәзір: Не бір сәйгүліктерден озып шыққан дүлдүл есек мәмләкәтіміздің мақтанышы болуға әбден лайық!
Хан: Шынымен–ақ тұлпардан есек озғаны ма? Алмауыт азып, тарланбоз тозғаны ма?
Бас уәзір: Алдияр хан ием! Рас, кешегі бәйгеде Түгенбайдың тарланы, Шүленбайдың шабдары, Күленбайдың күреңі бірінші келуін келді.Бірақ иелері анадай болған соң, оларға кәйтіп береміз бас бәйгені?
Хан: Сендерді де жұрт азаматымыз деп, әділ қазылық қылады деп, сеніп отыр–ау, ә?
Бас уәзір: Ойбай–ау, тақсыр–ау, өзіңіз айтқандай, біз де пенде емеспіз бе? Сіздің, біздің көңілімізді таппаған кісінің бәйге алуының өзі күнә емес пе?
Төс уәзір: Ал, Пәленбайдың өзі де жақсы,сөзі де жақсы!
Бас уәзір: Бәрі жақсы!
Төс уәзір: Көңілімізді қалдырған, кесірленіп кері тартқан жері жоқ.
Бас уәзір: Есегі де өзіне тартқан өлермен екен... Әлгі жүйріктерден арқан бойы ғана кейін қалғаны болмаса, онша көп ұтылған жоқ! « Есектің есектігін ескере отырып, тұлпардың бәйгесін соған береміз», - дегенімізде, ешкім қыңқ ете алмады!
Төс уәзір: Есек басымен жылқымен жарысқанының өзі неге тұрады? Мұндай аяулы есек ай -әлемде жоқ!
Бас уәзір: Сондықтан Пәленбай бүкіл әлемдік бәйге өткізгелі отыр!

Төс уәзір: Күллі ғалам қазір қаптап келсе де, бар шығынын тік көтеріп, көріп алам деп отыр!
Бас уәзір: Жер–жаһанға жар салып, жарыстырып тұлпарлармен есегін, жеңіп алам деп отыр.
Хан: А? Не дейді, әй? Ессіз байыса–есекке шашады, тексіз байыса- өсек пен төсекке шашады, есті байыса- ел үшін есеппен шашады!
Бас уәзір: Айтқаныңыз ақиқат!
Төс уәзір: Бұлжымайтын қағида!
Хан: Пәленбай құтырған екен. Қалың ел өлмес күнін әрең көріп отырғанда , есекке бәйге тігіп,жер–жаһанды жинады деген не сұмдық?! Байлықтың қызуы шыдатпай бара жатса, халыққа берсін! Айдалаға шашқанша, айналасына жақсылық жасамай ма?Есірген байды есінен кетпестей ғып жазалап, есегіне теріс қаратып мінгізіп жіберіңдер!
Бас уәзір: Ләпбай!
Төс уәзір: Айтсаңыз болды!
Бас уәзір: Сіз қалай десеңіз, солай болуы заң ғой, алдияр. Бірақ, Пәленбай қазынаға үздіксіз үлес қосып келе жатқан қадірлі бай!
Хан: Батпан пұлы барлығын қайтейін оның, мысқалдай миы жоқ болса?
Төс уәзір: Пұл болса, ми табылады ғой, алдияр!
Бас уәзір: Ондай мисыз емес екен, хан ием! Өйткені осы бәйгені Сізге арнап, сіздің мерейіңіз үшін өткізгелі отыр!
Төс уәзір: Бәйгені өзіңіз бастап, өзіңіз аяқтаса екен деп тілек айтып отыр!
Бас уәзір: Бүкіл дүние жүзінің алдында есегіміз озып, айды аспанға бір – ақ шығарсақ, мәртебеміз бір көтеріліп қалмай ма?
Төс уәзір: Сіздің атақ–даңқыңыз бұрынғыдан да шарықтай түспей ме?!
Хан: Апырмай! Менен басқалардың да басы істейді екен–ау,ә? Бағанадан бері сөйдемейсіңдер ме? Онда әңгіме басқа! Менің атақ–даңқым үшін бәйгеге қоспақ түгілі, есектің етін жесеңдер де мейлі!

Екінші көрініс

(Қараңғы. Керней, зурнай тартылып, дабыл қағылады. Аспан–жердің бәрі айқай–сүрең,қиқу.Тұяқтардың дүрсілі жер жарады. Аттың кісінегені, есектің ақырғаны, «әйт – шу, хай – хай, бас – бас» - деген адамдардың айқай – шуы құлақ тұндырады. Жанталасып, сатыр–сұтыр, тарс –тұрс, жарқ–жұрқ етіп жұлқынып жатқан дүние. Бір кезде қараңғыны қақ жарып Пәленбайдың дауысы естіледі).

Бай: Бас,бас Қожанасыр! Аяма арам қатқырды!Масқара болсын демесең, бас – бас!
Қожанасыр: Бары осы болса, басқанда қайтем!
Бай: Сиқырың қайда әлгі? Барыңды сал аяма!Бас, бас! *(Есектің қатты ақырғаны естіледі де, іле–шала үні өшеді. Тұлпарлардың дүбірі алыстай береді. Сол кезде айнала жап –жарық боп, далада сұлап жатқан есектің қасында Қожанасыр отырады. Жүгіріп Пәленбай келеді).*
Бай: Не боп қалды? Тұр десеңші, жүр десеңші!
Қожанасыр: Есекең мен басекең бір қисайса, қайтып түзелуші ме еді? Енді есегіңмен жаһаннамда бір – ақ жолығасың.

Бай: Бай–бай–ай, бай–бай, бай–бай–бай–ай! Екеуің қылдыңдар-ау қылмақшыны ханның алдында!
Қожанасыр: Оу, байеке, өзің ғой, аяма, бас, бас деген. Содан бір қадақ тотияйынды бір – ақ тығып едім, арты ойылып, зорығып кетті. Енді өзің шаппасаң, басқа амал жоқ.
Бай: Не дейді?
Қожанасыр: *(Қалтасынан құтыны алып көрсетеді).* Мында кішкене қалды, саған жетеді... ұрып жібер де бағыңды сынап көр! Кім біледі, артың қызса, бағың жанып, бәрінен озарсың. Әй, бірақ тотияйынмен алысқа бара алмайсың!
Бай: Абыройдан айырылып, масқара боп тұрсақ, мазақ қыласың ғой ұялмай!
Қожанасыр: Есектің бәйгесіне байланған қандай абырой ол, ә? Елдің намысы соған қарап қалып па? Шіркіндер–ай, одан да қалың елдің қайыршылық халге жетіп, қолынан келер қайраны болмай, қайраңдап қалғанына намыстансаңдар етті! *(Кетеді).*
Бай: Қап, бәлем, Қожанасыр, сені ме! Жағаңды дал–дұл жыртайын, жығаңды жығып, құртайын! Қайдасың қолшоқпарым, ұрытайым – ұртайым!
Ұры: *(Жүгіріп келеді).* Не бұйымтайыңыз бар? Біреуді тонайын ба, артық кемін жонайын ба, ақ кебінге орайын ба, аппақ қардай борайын ба?
Бай: Қожанасырды есінен тандырып, әкесін танытып сабап берсең, мың ділдә сенікі!
Ұры: Қожанасыр екі мың ділдә берсем қайтем?
Бай: Хоп, майлы! Бірақ оңдырмай оқсат! *(Ақша береді).*
Ұры: Ақша болса, бізге бәрібір. Екі мың күнге дейін ұмытпайтындай қылармын!

Үшінші көрініс

(Айдын шалқар көлдің жағасы. Біреулер шомылып, біреулер балық аулап жүр. Есігі жартылай ашық шатырда 1 –саудагер, 2 – саудагер, шайханашы әйел, қазы дастархан басында мәз – мәйрам болып отыр. Есікте жасауыл тұр).
Шайханашы әйел: Алыңыздар, алыңыздар! Ер азамат тоқ болса, бізде уайым жоқ болар.
Қазы: Иә,иә, еркектер жеуге, әйелдер деуге жаралған ғой.
Шайханашы: Е-е, шіркін, етке тойған еркектен артық не бар дейсің?
1 –саудагер: Әбден жақсы айтасыз. Етке тойған еркек не есіреді, не есі кіреді.
2 –саудегер: Жасасын ет пен еркектер!
1 – саудагер: *(Қазыға).* Жоғары мәртебелі қазы! Қазы–картадан қарбыта түсіңізші. Сізді қазы деп атағанда, қазы – карта жесін деп атаған шығар?
2 –саудагер: Иә,иә,біз жемесек те, сіз жеңізші.Осы сіздің аузыңыз жеуге сондай ыңғайлы бір оңды ауыз!
(Қарқылдап күліп отырғанда, Қожанасыр келеді).
Жасауыл: *(Есік аузында).* Әй, тоқта, тоқта! Өй, қайда барасың шоқпыт – шоқпыт болып? Кет былай!
Қожанасыр: Мейман едік...

Жасауыл: Мейман едік деп маймаңдағанша, майлы ет аңдыған сұғанақпын десеңші! Сұқпытына қарамай, сыбаға сұрайды әй, сұмырай неме?
Қожанасыр: Есік күзеткен сен сұмырай ма, емін–еркін ел кезген мен сұмырай ма, оны бір құдай біледі.
Жасауыл: Тарт тіліңді! Төрде отырған тектілермен терезеңді теңестіріп, табақтас болғың келе ме, не?
Қожанасыр: Е, болса ше? Бір тәңірім бәрімізді де адам етіп, тең жаратқан!
Жасауыл: О, көркөкірек, өркөкірек неме! Сонда қалай, ана бай – бағландармен бірдеймін деп тұрмысың? Оларға бір, өзіңе бір қарашы, ұсқыныңды ғана ұрайын сол!
Шайханашы: Бұл не шу, жәукемдегіш қайным?
Қазы: Кім ол? Диуана ма, дүңгәнә ма өзі?
Жасауыл: Өй, мына біреу, мейманмын деп мәймөңкелейді.
1–саудагер: Мейман? Ха – ха –ха! Андағың мейман ба, маймыл ма?
2-саудагер: Құртшы...кісінің жүрегін айнытпай.
Жасауыл: *(Есікті жауып).* Ал енді жөніңді тап! Қанымды қайната берсең, жайратамын да тастаймын. (*Қожекеңді итермелейді*).
Қожанасыр: *(Қолын қағып жібереді).* Өй, қой енді! Сенің көмегіңсіз–ақ жүріп тұра аламын. Сендерге жабысып қалған ешкім жоқ. Өзіңмен қатар отырғысы келмеген адамдардан аулақ жүргеннің өзі бір бақыт емес пе?! *(Кетеді)*
(Жағаға бас уәзір мен төс уәзір келеді)
Төс уәзір: Қап, мына кещелерді–ай! Жұрт шомылып жатқан жерге кісі қармақ сала ма екен?
Бас уәзір: Е, салса несі бар?
Төс уәзір: Адам жүрген жерге балық жолай ма екен?
Бас уәзір: Неге? Бері қара! Балық жүрген жерде адам жүреді ғой, ә?
Төс уәзір: Иә!
Бас уәзір: Ендеше, адам жүрген жерде балық та жүреді!
Төс уәзір: Жоқ! Балық жүрген жерде адамның жүруі қандай заңды болса, адам жүрген жерден балықтың қашуы да сондай заңды!
Бас уәзір: Қой енді! Мұның тіпті қисынға келмейтін, ақыл–ойға қайшы, қисық қағида. Балық жүрген жерде адам жүргенде, адам жүрген жерде балық неге жүрмейді, ә? Айтшы, қәне?
Төс уәзір: Айтатын дәнеңе жоқ! Балық жүрген жерде адам жүрсе, балықты аулау үшін жүреді, адам жүрген жерде балық жүрмесе, ауланбау үшін жүрмейді.
Бас уәзір: Немене, немене дейді? Ми қата қылдың ғой өзің. Мына қарашы, міне – балық (*сол қолын көрсетеді*),міне – адам (*оң қолын көрсетеді*). Сонда, мына балықтың қасында мына адам жүргенде, балық қайда жүр? Адам жүрген жерде жүрген жоқ па ол да!
Төс уәзір: Ол жүрмейді ол жерде, қашып кетеді!
Бас уәзір: Қап! *(Қожанасыр өтіп бара жатады.)* Ә, мына кісіге жүгінейік. Қане мырза, бері қара, біздің дауымызға төрелік бер. Балық жүрген жерде адам жүреді, ал адам жүрген жерде балық жүре ме?
Қожанасыр: Ол адамына қарай. Жаман адам жүрген жерде балық та, халық та жүрмейді.
Бас уәзір: Не дейді?

Төс уәзір: Әбден дұрыс! Нанбасаңыз, балықтардың қасына барып көріңіз!
Бас уәзір: Көріп қана қоймай, сенің көзіңе шұқып тұрып көрсетермін! (*Апыл – ғұпыл шешіне салып, суға қойып кетеді).* А-а,ах-ох,әй-әй!
Төс уәзір: Иә, қалай? Жан–жағыңыз тола балық па екен? Балықтың бас уәзірімен уәделесіп жатырсыз ба?
Бас уәзір: А-а-а, әй-әй!
Төс уәзір: Ойбай, мынау батып бара ма?(*Жағаға жұрт жиналады. Ішінде Пәленбай бар).* Бері, бері ұмтылыңыз! Қолыңызды беріңіз. Әкеліңіз!
(Жұрт: Бол! Бол! Бер! Бер! Бер қолыңды, берсеңші! – деп шулайды.Бас уәзір бір батып, бір шығып жатса да қолын бермейді).
Қожанасыр: (*Төс уәзірге:)* Бұл кісі кім?
Төс уәзір: Ханның бас уәзірі!
Қожанасыр: Е-е! Бәсе! Ол кісі өлсе де бермейді қолын! Тіпті беру дегеннің не екенін де білмейтін шығар! Өйткені, ол өмір бойы алумен ғана келе жатқан жоқ па? Міне, қараңдар! Уа, тақсыр мә, алыңыз,мә! (*Бас уәзір жалма –жан Қожанасырдың қолын шап беріп ұстай алады. Қожекең оны жағаға сүйреп шығарады)*
Тос уәзір: Тұншығып қалған жоқсыз ба, тақсыр? Суық тиіп қалмасын!
Бай: Бағымыз бар екен. Сіз кетіп қалсаңыз біз қайтер едік?
Тос уәзір: Бүкіл мемлекетіміз қара жамылып, күніміз қараң болар еді ғой!
Бас уәзір: \ *Қақалып-шашалып,демін әрең алып:/* Бар екен! Жүрді жанымда!
Төс уәзір: Нені айтасыз?
Бас уәзір: Балықты айтамын. Қалай енді... әлі де дауласамысың?Суға түссе қасында балық жүретін, жағаға шықса халық жүретін мен кіммен, ә?
Төс уәзір: Ғаламатсыз!
Бай: Ғажапсыз!
Бас уәзір: Солай ма?
Төс уәзір: Солай!
Бай: Солай!
Бас уәзір: Олай болса, мына кісіге алғыс айтып, (*Қожанасырды көрсетеді)* шапан жабайық!
Бай:Ләпбай! (*Үстіндегі қымбат шапанын бас уәзірге ұстата береді.)*
Бас уәзір: Ал Қожанасырым, әзірге осыған риза бола тұрасың!
Қожанасыр: Тақсыр, Пәленбай да жалаңаш кетпей,менің шапанымды киіп кетсін.
Бай: Жо – жоқ, о не дегеніңіз!
Бас уәзір: Киесің!
Бай: Ләпбай! (*Қожанасыр екеуі шапан ауыстырып киеді.)*
Бас уәзір: (Төс уәзірге) Ал кеттік, достым. Балықтың дауын бітірдік, енді халықтың қамын ойлайық! Дөдеңмен дауласқан сенің де сыбағаң дайын! *(Екі уәзір кетеді. Бай жағада қалады, шапаны жарқыраған Қожанасыр шатырға келеді)*
Жасауыл: *(Қожанасырға)* Қош келдіңіз, байеке! Төрлетіңіз! *(Қожанасыр кіреді, шатырдағылар құрақ ұшып төрге отырғызады.)*
1 –саудагер: О, байеке! Хош келдіңіз!
2 –саудагер: Дәм алыңыз!
Қазы: Алыңыз, алыңыз! Сіздей алыстан келген аса мәртебелі мейманмен дәмдес болудың өзі бір бақыт.

Шайханашы: Алыңыз, алыңыз, неге алмай отырсыз?
Қожанасыр: (Табаққа шапанының жеңін малып:) Же,шапаным, же! Сендер адамды емес, шапанды сыйлайды екенсіңдер! Сондықтан, же, шапаным, же! *(Шатырдағылар «а-а, ах,» - десіп Қожанасырға қарап қалады. Жасауыл есікті жаба салады. Сол кезде шатырға Пәленбай келеді. Жасауыл оны кіргізбей, аулаққа итермелейді. Пәленбай жұлқынып, кеудесін соғып, өзінің кмі екенін дәлелдеп бағады. Жасауыл келемеждеп, шапанын көрсетіп, жұлмалап, құдалайды. Екеуінің дауыстары естілмейді, бірақ, қолдарын сермеп, қызу дауласып жатқаны көрініп тұр. Біраздан соң Жасауыл Пәленбайды құйрықтан бір теуіп, жағаға қарай қуып тастайды да, өзі есік алдына келіп тұрады. Жағада жалғыз қалған Пәленбай басын шайқап, қолын сермеп, теңселіп, сенделіп жүреді. Сол кезде бұқпантайлап ұры келеді де, келтекпен байды бастан переді. Пәленбай құлайды. Ұры қуанып, күліп, секіріп билейді. Сол кезде Қожанасыр келіп, оған қарап тұрады. Билеп жүрген ұры бір кезде Қожанасырды көріп, бетін басып, тұрып қалады).*
Жасауыл: (*Жүгіріп келіп)* Хан жарлығы, хан жарлығы! Қожанасыр қазы болып тағайындалсын! *(Жасауыл Қожанасырға қол қусырады. Ұры сылқ ете түседі)*

Төртінші көрініс

(Қожанасыр- қазы.Оның алдында шайханшы әйел мен жұпыны киінген жолаушы әйел жүгініп отыр).
Қожанасыр: Сөйлеңіздер!
Шайханашы: Аса құрметті қазы! Мына отырған жолаушы әйел менің шайханама кіріп, дорбасынан қатқан нанын алды да, менің тамақтарымның бұрқыраған буына жібітіп, тыңқиып тұрып тойып алды.
Қожанасыр: Ас болсын!
Жолаушы әйел: Ра – ра – рахмет!
Шайханашы: Жоқ, ас болмасын. Ақы–пұлын төлемей ішкен ас арам емей немене?!
Қожанасыр: Сонда бұл кісі сіздің ақыңызды жеп кетті ме? *(Қожанасырдың әйелі кіріп, үндемей тыңдап тұрады).*
Шайханашы: Жегенде қандай!
Жолаушы: Ненің ақысын?
Шайханашы: Әне көрдіңіз бе, құрметті қазы, жұртты алдап, әбден әдістеніп алған. Шайханамда жылынып, тамақтарымның иісін жұтқаны өтірік пе ей?
Жолаушы: Рас,рас! О, ыстық тамақтың иісі қандай тамаша!
Қожанасыр: Шіркін–ай десейші...
Шайханашы: Міне көрдіңіз бе, құрметті қазы, өзі де мойындады.
Қожанасыр: Сонда, бұл кісі сіздің шайханадан ештеңе ішкен де, жеген де жоқ па?
Жолаушы: Жоқ, ішкем де жоқ, жегем де жоқ!
Шайханашы: Ойбай-ау! Тақсыр қазеке-ау! Ішіп жемесе де тамақтарымның иісін жұтты ғой. Қандай тәтті иістерімнің бәрін бүйтіп-бүйтіп жұтып тауысты емес пе? Соның ақысын төлесін!
Жолаушы: О заман да бұ заман, тамақтың иісін сатты дегенді кім естіген?
Шайханашы: Естімесең, көресің! Төлейсің!

Жолаушы: Төлемеймін!
Қожанасыр: *(Қалтасынан бір уыс тиын алып, шайханашы әйелдің біресе оң құлағына, біресе сол құлағына, төбесіне әбден шылдырлатады).*Тамақтың иісін сатқан адам ақысына ақшаның шылдырын ғана алуға тиіс!
Шайханашы: Әбеу, көтек! *(зытады.)*
Жолаушы: Төрелігіңе құлдық! *(кетеді. Қожанасырдың әйелі Қожанасырға сүйсініп, бас бармағын көрсетеді).*
Қожанасыр: Әйел үндемей тұрған кезде, қандай әдемі!
Әйелі: Немене, сөйлесек, сәніміз кетіп қала ма?
Қожанасыр: Жоға! Жәй, әншейін, әлгімен салыстырып жатқаным ғой. Сенің сондай болмағаныңа қатты қуанып тұрмын! Сен де маған тамақтың буын бұлдап отырсаң қайтер едім?
Әйелі: Қожеке, мен тұрғанда тамақ туралы ойлаудың өзі күнә емес пе? Менің көркіме қарап отырып –ақ көңілің тоймай ма?
Қожанасыр: Көңілім тоюын тояды, бірақ қарным аша береді. Жалпы, қазаны қайнап жатқан әйелдің ажары ашыла түсетін сияқты!
Әйелі: О, қараң қалғыр Қожанасыр! Мені пісіріп жемесең, үйде тіске басар талшық қалған жоқ! Қаңғып –қаңғып, қазы болып, қара қылды қақ жарғанда, қарық қылғаның осы ма?
Қожанасыр: Апырмай-ә! Мені қойшы, қазының қарны ашқаны ұят екен!
Әйелі: Өз қарнын тойдыра алмай, қатынын қаншырдай қатырған қазыдан не қайыр, не үміт? Сөйтіп тұрып күлесің ұялмай, жылаудың орнына. Осы сенікі не ырбаң? Неғылған ыржың –ыржың күлкі шынында?
Қожанасыр: Күлмегенде, өлейік пе?
Тауқыметті тартсаң дағы, торықпай,
Қиындық пен қиянаттан қорықпай,
Ауырды жеңілдетіп,
Айналаны көңілді етіп,
Ауруды емдеп,
Қисықты жөндеп,
Қараңғыны жарық қылып,
Күліп жүрген мың артық!

Әркіммен араздасып,
Пәле қуып, арыздасып,
Өзің түк бітірмей, бұрышқа тығылып,
Бірақ сырттай жұртқа таразы болып,
Өзіңнен басқаға наразы болып,
Қыңсылап үріп,
Қайдағыны бастап ұлып,
Күйкі тірліктен күйреп, құрып жүргеннен де,
Қайрат қылып, алға ұмтылып,
Күліп жүрген мың артық!
Әйелі: Ибай, адырам қал! Сенің күлкің кімге дәрі? Мен адам құсап тәтті тамақ ішіп, әдемі киініп, жарқырап жүргім келеді. Тойдым бүйткен тірлігіңе! *(Қайқайып тартып отырады).*
Қожанасыр: Е, бәсе... Қатын қайраттанды, бірдеме боп қалар!

(2 –саудагер келіп қол береді, екеуі әлденені сөйлесіп, әрі – бері жүреді. Сол кезде Қожанасырдың әйелі мен 1–саудагер келеді. Екі саудагер ала көзбен атысып, Қожекеңе жүгінеді:)

1–саудагер: Уа, тақсыр қазы! Пәленбайдың есегі тұлпарлармен жарысамын деп, тырқиып қалғанда, хан ием қатты қаһарланып, сізді жазаламақ болыпты дейді...

2–саудагер: Сонда сіз: «Жүргіш есектен жолымыз болмағанмен, білгіш есектен жолыңыз болады. Егер маған билік берсеңіз, есегіңізді он жылда сөйлейтін етіп шығарамын», - депсіз.

Қожанасыр: Деп жібердік!

1–саудагер: Біз соған дауласып келіп отырмыз. Мен: «Есек ешқашанда адамша сөйлей алмайды!» - десем, мынау көнбейді.

2 –саудагер: Егер есек лайықты ұстазға жолықса- сөйлейді!

Қожанасыр: Сенікі дұрыс! *(Қожанасырдың әйелі екі саудагердің сыртында тұрып, қолымен 1 –саудагерді көрсетеді, ымдап, құбылып, одан бір нәрсе алғандығын сездіреді. Қожанасыр 2–саудагерді нұсқап, бірдемелерді ымдайды).*

1 –саудагер: Құрметті қазы! Тіпті, Апылатын мен Анақарыс қосылып оқытса да ,есек адамша сөйлей алмайтыны ақиқат қой!

Қожанасыр: Сенікі де дұрыс!

Әйелі: Ойбай–ау, Қожеке–ау , ананікі де дұрыс, мынанікі де дұрыс бола ма екен?

Қожанасыр: Қатын, сенікі де дұрыс!

Әйелі: Қожеке, мұныңыз қалай?

Қожанасыр: Менікі де дұрыс! *(Отырғандар «Ә-ә! А-а!О-о!» - деседі).*

Қожанасыр: Әр нәрсенің дұрысы да, бұрысы да бар. Әр дұрыстың бұрысы, әр бұрыстың дұрысы болады!

Әйелі: Қожеке...не...былай ғой, оңаша шықшы! *(екеуі оңашаланады.)* Қожеке айналайын!... Қашанғы жалаңаш жүреміз деп, ананың *(1–саудагерді нұсқап)* бір қалта ақшасын қағып алып едім. Төрелікті соған бер!

Қожанасыр:Қатырған–ақ екенсің! Қашанғы аш жүреміз деп *(2–саудагерді нұсқап)* мынаның бір қойына келісіп қойып едім!

Әйелі: Көтек! Енді қайттік? Айтқанымды істе, ұятқа қалдырмай. Менің де қатын деген атым бар!

Қожанасыр: Менің де еркек деген атым бар ғой. Тамақ істедің бе өзі? Сен сол қазаныңды біл дағы, қалғанын маған жібер, *(Әйелі кетеді. Қожанасыр даугерлерге келіп:)* Уа, аса қадірлі ақиқат аңсап, аяулы уақыттарын айтыс – тартысқа арнаған данышпан даукестер! Біріңнің сөзіңді сөйлеп, біріңнің сағыңды сындырсам, менің кім болғаным? Сондықтан, дауларыңның жауабын он жылдан кейін, хан алдында, ғұлама есектің өз аузынан естігенде, шындық қашанда жеңетініне көздерің тағы да жетеді!

1 –саудагер: Қалай? Біз жауапты есектен емес, сізден естісек деп едік!

Қожанасыр: Мен есек үшін жауап бере алмаймын! Есек сөйлей ме,жоқ па, сонда бір –ақ көресіңдер!

2 –саудагер: Төрелігіңе құлдық!

1 –саудагер: Көрсек көрерміз! *(Екеуі кетеді).*

Әйелі: Қайран Қожекем –ай, он жылдан кейін қайтер екенсің?

Қожанасыр: Қайтушы ем? Он жылға дейін не хан, не мен, не есек–үшеуміздің біреуіміз өлетін шығармыз!
Әйелі: Әй, Қожеке –ай, Қожеке –ай!
Қожанасыр: Қожекеңді қоя тұр. Біз бүгін күнәһар болдық қой, соны ойладың ба?
Әйелі: Астапыралла! Не істеп қойдық?
Қожанасыр: Пара алдық қой біз ,пара!
Әйелі: Е ,құдай, соны да сөз ғып! Жұрт түйені түгімен, биені бүгімен жұтып жатқанда...
Қожанасыр: Жоқ, бәрібір жақсы емес.
Әйелі: Енді қайт дейсің? Өстіп жүдеп –жадап жүре береміз бе?
Қожанасыр: Былай болсын. Әлгі қойды сойып, құрмалдық берейік. Сонда ана ақшаның күнәсін мына садақаның сауабы жуып жібермей ме, ә?
Әйелі: Мақұл Қожеке, алтын Қожеке! *(Сол кезде «Хай-хай!», «Көрерміз!», «Жүр! Жүр!» деген айқай, шу естіледі. Төс уәзір мен бұрынғы қазы бірін – бірі сүйрелей, алысып –жұлысып келеді).*
Төс уәзір: Уа, тақсыр Қожанасыр! Мынау қазы боп тұрғанда , заңды аяқ асты қылды, қылмыскерлермен ауыз жаласты, параны желкесінен шыққанша жеді!
Қазы: Қадірлі Қожеке! Мынау төс уәзір боп тұрғанда талайға тісін тигізіп, тізесін батырады. Біреуді біреуге шағыстырып, хан иемді алдап, ала тайдай бүлдірді. Қазынаға қол сұғып, ел мүддесін сатып жіберді!
Төс уәзір: Әй, талай момынды нахақтан нахақ соттап, нағыз баукеспе баскесерлерді ақтап жібергенің жалған ба?
Қазы: Нағыз өсетіндерді өшіріп, өңкей аузымен орақ орғандарды ақ ордада ордандатып қойғаның өтірік пе?
Төс уәзір: Сөзіңнің бәрі жала! Құрметті қазы! Осының барып тұрған оңбаған екені түрінен де көрініп тұр ғой. Ылғи пәле қуып үйренген. Қайдағы жамандық пен арамдыққа құлағын түре берген соң, салпаң құлақ болып кеткен!
Қазы: Әркімді аңдып, әр тесіктен сығалай – сығалай, сен де сықи боп жүрген жоқсың ба?
Төс уәзір: Құлағыңды кесіп алып, кәуәп қылайын ба осы?
Қазы: Қолқаңды суырып алып, қуырдақ қылайын ба қазір? *(Екеуі жағаласады).*
Қожанасыр: Тоқтатыңдар! Жасауыл!
Жасауыл: (*Жүгіріп келеді де, екеуін айырып, екі жаққа отырғызады).* Тақсыр қазы, атайын ба, асайын ба? Әміріңізге құлдық!
Қожанасыр: Оу , батырлар! Бір–біріңнің оңбаған екендіктеріңді білсеңдер, қолдарыңда билік, заң күші тұрғанда неге тәртіпке салмадыңдар, ә?
Төс уәзір: Енді... ол кезде оңды едік!
Қазы: Ойымыз да , тойымыз да бір еді!
Қожанасыр: Солай ма! Билік қолдарында тұрғанда, қарынның қамымен ауыз жаласып, қолдарынан кеткен соң әділдік пен шындыққа таласатыны несі екен адамдардың, ә? Енді неғыл дейсіңдер?
Төс уәзір: Жазалаңыз мына парақор арамзаны!
Қазы: Сазайын тартқызыңыз мына жалақор, екіжүзді алдамшының!
Төс уәзір: Аямаңыз, беріңіз сыбағасын!

Қазы: Қалпағын қайырыңыз, талтағын айырыңыз!
Қожанасыр: Ал, мықты болсаң біліп көр, қайсысының ақ, қайсысының қара екенін? Жасауыл! Мынаған – жүз қамшы , мынаған да жүз қамшы дүре соқ!
Жасауыл: Алақай, алақай! Арқаларына мініп соғамын, құйрықтарын түріп, қылталарын тіліп соғамын. Бұлар бақырып жатқанда, айызым қанып, күліп соғамын! *(Екеуін екі қолымен бүріп алып, байбайлатып сүйрей жөнеледі)*
Қожанасыр: Мінеки, қылмыскер құтылған жоқ, жазасын алды деген осы! Әйтеуір, екеуінің біреуі кінәлі екені анық қой. Тіпті, осылардың қайсысы сау дейсің?! *(Әлгі екеуінің айқайы естіледі).*
Төс уәзір: Бәлем, Қожанасыр, тұра тұр! Ханға жеткізерміз!
Қазы: Қабырғаңды сөккізерміз!
Төс уәзір: Қағармыз әлі дабылды, улармыз сенің жаныңды!
Қазы: Аямай шашсам малымды, хан төгеді қаныңды!
Қожанасыр: Көрсек көрерміз! Ханымыз қамқор ма екен,қанқор ма екен, көрерміз!

Бесінші көрініс

(Хан ордасының алдындағы алаң. Хан арлы–берлі адымдап жүр. Екі жағында Бас уәзір мен жасауыл қақиып тұр. Қатысушылардың бәрі осында. Бір шетте арқаны салбырған дар ағашы. Дар түбінде Қожанасыр).
Хан: Ал, Қожанасырым, күштінің көңілін тапсаң –тасың өрге домалайтын, таппасаң –басың көрге домалайтын мына жалғанда талайға түрпідей тиетін не қылған күлкі сенікі? Кімге, неге күлесің, сен ә?!
Қожанасыр: Өзіме өзім күлемін, алдияр! Өз кемшілігіне күле білген адам тазарып, күшейе түседі.
Хан: Кемшілігі жоқ адам несіне күледі?
Қожанасыр: Адам деген тек қана кемшіліктерден тұрады, алдияр!
Хан: Мен де ме?
Қожанасыр: Сізде кемшілік жоқ қой. Сізде тек артықшылықтар ғана бар.
Хан: Бәрекелді!
Қожанасыр: Ал, артықшылық дегеніміз- кемшіліктің асқынған түрі, алдияр!
Хан: А?! Сонда мен де күлейін бе өзіме -өзім?
Қожанасыр: Күлгенде сіз күліңіз, тақсыр!Тірідей тас құдайға айналуға асықпай, бәріміз де күлгеніміз жақсы!
Хан: Солай де, Қожанасырым! Ал мен өзіме -өзім күле алмаймын. Өйткені, өзімде де, елімде де мін бар деп есептемеймін. Мінезім сондай, қайтесің! Мемлекет те мінезді болуы керек, мінсіз болуы шарт емес! Мінезбен өмір сүріп, мінезбен ел басқарған рахат қой. Бас қатырып жатпайсың, ойыңа келгенді істейсің! Онда екі –ақ нәрсе бар – ұнайды не ұнамайды.Ұнағанды - өсіреміз, ұнамағанды - өшіреміз, бітті!
Бас уәзір: Хан иеме жақпай көр!
Жасауыл: Қас –қабағын бақпай көр!
Қожанасыр: Біреудің көңіл –күйіне қарап күн көрген елдің келешегі көмескі емес пе? Сіз елді мінезбен емес, ақылмен, әділдікпен басқаруға тиіссіз ғой. Өзінің мінезін ақылмен билей алмаған адамның ел басқаруға хақысы бар ма?

Хан: Ақыл, әділет, ақиқат, адамгершілік, адалдық... айтуға ғана оңай. Өмірде бәрі басқаша. Ақыл туралы ақылды сөз айтып тұрған мына сен де өзі отырған бұтақты өзі балталаған атақты ақымақ емес пе едің? Әй, соның не? Қасақана істейсің бе? Жоқ әлде шынымен сондай алаңғасарсың ба?

Қожанасыр: Адамзаттың ақыл–ойы қандай шексіз болса, ақымақшылығы да сондай шексіз емес пе, алдияр? Өз елін, өз жерін түк қоймай тонап, талан – таражға салып жатқан обырларға мысал қылып істеген бір шаруа ғой....

Хан: Қарай гөр мынаны! Бос күлкі екен десем, ар жағында бірдеңе бар сияқты. Бірақ, ғұлама данышпандар дүние – жалған, өмір - өткінші, түбінде бәріміз де өлеміз, сондықтан өмірде мән – мағна жоқ деп күңіреніп жатқанда, сенің күлкіңе жол болсын!

Қожанасыр: Ақыр өледі екенбіз, өмірде мән жоқ деп зарланып, өзің де ауру боп, әлемді де ауру қылып, жылап өлгеннен де, жарық дүниеге шүкіршілік қылып, адамша өмір сүріп, күліп өлген артық емес пе?! Күңіренгеннің бәрі кемеңгер емес, күлгеннің бәрі кеңкелес емес, алдияр.

Хан: Параға алған қойынды сойып, садақа таратқаның кеңкелестік емей немене?

Қожанасыр: Уа, алдияр! Оң қолымен опырып, сол қолымен сыпырып алып, саусағының ұшымен садақа беріп, аңқау елді алдайтын сіздерге жету қайда?!

Хан: А-а! Солай ма? Жұрттың бәрі Қожанасыр сүйтіпті, Қожанасыр бүйдепті деп аңыз қылып, неге сені жақсы көреді, ә? Орталарына мен барсам, бәрі сып –сыпайы, сұп–суық, тәртіпті бола қалып, сен барсаң шаттанып, думандатып жіберетіні несі?

Қожанасыр: Сіз елді қорқытып, бүлдіріп жүресіз, мен қуантып, күлдіріп жүремін!

Хан: Асыңдар дарға!

Жасауыл: Ләпбай! *(Қожанасырды сүйреп дарға алып барады).*

Қожанасыр: Алдияр тақсыр, сіздей дана, ғаділ, ұлы ханның қолынан жазықсыз қаза табудың өзі үлкен бақыт емес пе білгенге! Тек қана әйелім қасымда тұрсыншы!

Хан: Келсін!

Әйелі: Қожеке, қайран Қожеке!

Қожанасыр: Сен қасымда тұршы. Мүмкін Әзірейілдің көзі саған түсіп, менің жанымды алуды ұмытып кетер? *(Хан да, халайық та Қожанасырдың сөзіне күледі)*

Әйелі: Ажалмен де әзілдейсің... Мен қайтем?

Қожанасыр: Арқа –басың кеңіп, қолың босайды... Әлде, сені да ала кетсем бе екен? О жақта да керегің боп қалар? «Мен сені жанымдай жақсы көремін, сенсіз өмір сүре алмаймын», - деуші едің...

Әйелі: Балаларға кім қарайды?

Қожанасыр: Жарайды, қала бер. Маған ол жақтан да біреу табылар...

Әйелі: Жоқ! Онда қалмаймын, бірге кетем сенімен!

Хан: Иә, қалай Қожанасырым, қорқайын дедің бе?

Қожанасыр: Батыр болсаңыз менің орнына тұрып көріңіз. Әншейінде білмейді екенбіз, кісіге жан керек екен ғой.

Хан: Сал арқанды! *(Жасауыл салмақ болады. Қожанасыр түгел салғызбай, жартылай ғана іліп тұрады).*

Қожанасыр: Алдияр, ақтық тілегімді беріңіз!

Хан: Айт!
Қожансыр: Қыл арқан қытығымды келтіреді! Лажы болса басқа арқан алдырыңыз.
Хан: Болады. *(Жасауыл басқа арқан әкеледі)*
Қожанасыр: Жүн арқан жынымды келтіреді! *(Жасауыл басқа арқан әкеледі).* Кендір арқан кеңірдегімді кесіп кетсе қайтем? *(Жасауыл басқа арқан әкеледі).* Сусылдаған жібек арқан сұп – суық, денемді түршіктіреді!
Хан: Ау, саған енді қандай арқан керек? Өзің айтшы... Тезірек бітірейік шаруаңды.
Қожанасыр: Тілегімді екі етпейсіз бе?
Хан: Бердім тілегіңді!
Қожанасыр: Мойныма жайлы, жұп –жұмсақ мамық арқанға асыңыз!
Хан: Болады! Әкеліңдер мамық арқанды!
Бас уәзір: Дат, тақсыр! Мамық арқан болмайды!
Жасауыл: Мамықтан арқан есу мүмкін емес!
Хан: Болады! Мен айтқасын бітті –болуы керек!
Бас уәзір: Ләпбай!
Жасауыл: Ләпбай!
Хан:Мен айтпан, айтқанымнан қайтпан!Босатыңдар! Мамық арқан табылғанша жүре берсін жер бетінде жарқырап! (Халайық Қожанасырды тік көтеріп алып, «Жаса, Қожеке!», «Мың жаса!» - деп арлы–берлі жүреді. Барлығы қосылып, кезектесіп, әндетеді).

Өтті жылдар
Талай заман
Ғасырлар,
Өтті өмірден
Асылдар мен тасырлар,
Шырай берген
Шыр айналған әлемге
Қожекеңде тұнып жатыр не сырлар!

Қатпар, қатпар қазына
Көне дүние бүгіп тұр,
Кім біледі құпиясын
Ойды қайда бұрып тұр?
Пенделердің қылығына
Астамсыған ұлығына
Былығы мен шылығына
Қожекеңнің моласы да
Бір жағына қисайып ап
Күліп тұр!

Шерлі жалған
Зарлы заман дауылы,
Соққан сайын
Кең дүниеде тарықтық,
Тіршіліктің

Тауқыметін көп тартып
Еркіндік пен
Теңдікке әбден зарықтық!
Сонда бізге
Сүйеу болды Қожекең
Күлкісімен
Қараңғыны жарық қып,
Әзілімен әспеттеген шындықты
Қожанасыр - өлмес күлкі халықтық,
Көз жасын да айналдырған күлкіге
Иманды бол,иманды бол, жарықтық!!!

Соңы. 1998 жыл.

Қайран кемпір-шалдар-ай!

Екі суретті, жеті көріністі драма-комедия

Қатысушылар:

Ата *– соғыс ардагері,72 жаста*
Апа *– атаның зайыбы,70-те*
Шегей *– немересі, 23-те*
Айсәуле *– Шегейдің келіншегі,18-де*
Сәлсәбила *– көрші кемпір, 64-те*
Күлшира *– Сәлсәбиланың келіні,40-та*
Дайырман *– соғыс ардагері, 66-да*
Ақмадия *– ауыл тентегі, 20-да*
Рэкетир *– қала тентегі,23-те*
Санатбек *– ата мен апаның қаладағы ұлы, 52-де*
Майке *– ата мен апаның қаладағы қызы, 46-да*
Көпшілік – ауыл адамдары,қала жастары

Оқиға 1992 жылы өтеді

Бірінші сурет

Бірінші көрініс

\Ауылдағы кемпір-шалдың үйі.Ескілеу диванда тон жамылып,бүк түсіп,теріс қарап шал ұйқтап жатыр. Күлшира кіреді.\

Күлшира: \ *Ақырын:*\ Ата,ата! *Шал ұйқтай береді.*\ Ата деймін,ата! \ *Шал қозғалмайды. Үйге апа кіріп,аңдып тұрады./* Осындай уақта кісі ұйқтайды екен?! Қап! Таскереңнің төбесін бұрғымен тессең де сөзің жетпес жетесіне!

Енді қайттім? Ата,әй,ата! *Шалдың санынан түрткілейді,жұлқылайды. Шал шошып оянады.*/

Ата: А-а?!

Күлшира: Ата, мен сізге келдім. Дереу маған жүз сом беріңіз!

Ата: \ *ұйқылы-ояу*\ Астапыралла!

Күлшира: Қарызға!

Ата: Қарыз? Қайдағы қарыз? Мен сенен ақша алып па едім?!

Күлшира: Жоқ,ата,сіз маған беріңіз! Жүз сом...қарызға! \ *Шал қалтасынан күмәжнегін алып,аша береді.*\

Апа: Тәйт!*Шал күмәжнегін құшақтап,тонның астына кіріп кетеді.*\

Күлшира: Ә-ә...апа...сәлеметсіз бе?

Апа: Әй,сен неге менің шалымды түртесің,ә?

Күлшира: Түрткем жоқ...апа...жай ояттым...

Апа: О суылдақ! Мені бір мақау деп тұрсың-ау,ә! Мына баданадай көзіммен көрдім ғой...андағы сабаудай саусағыңмен...сояудай тырнағыңмен байғұс шалдың санынан...артынан...аяусыз түрткілеп,тұрмасына қойдың ба?

Күлшира: Апа, апа, айналайын апа... Қайтейін енді, ақшадан қысылғасын...

Апа: Е-е, немене, сүйкеп қалсаң сау ете түсетін менің шалымның арты тола ақша деп пе едің? Өй, өңшең бейбастақ... о заман да бұ заман... келіні атасын түртті деген не сұмдық?!

Күлшира: Апа-ау, енді қайтейін...айғайласам да оянбайды!

Апа: Мәссаған! Түрткенде тұра қойғаны абзал болған екен, әйтпесе мына түріңмен теуіп жіберуден де тайынбассың сен!

Күлшира: Апа-ау, енді...мұқтаждық неге мәжбүр етпейді?Әйтпесе, осы ауылдағы ең әдепті, маңдай алды келіндердің мәйегі екеніміз елге аян. Бірталай қоғамдық ұйымдардың мүшесі екеніміз де бесенеден белгілі!

Апа: Жә! Дүмбілездеу болсаң да, ділмарлығың доңайбатқа жарар деп, мінбеге шығарған дүмшелердің далбасасы да баяғы, әйтпесе тап мына сенің көсегемізді көгертуің неғайбыл! Бақайшағыңа дейін бұлдап, батпансымай жөніңе көш, бұл не зәрушілік сонша әбігер қылған?

Күлшира: Ой, апа, дүкенге көл- көсір дүние- мүлікті төгіп тастады жаңа! Несиеге бермей мысымды құртып тұр ана өлекшін! Өзіңіз ептеп жібермесеңіз... әбден мәжнүн болдым...Жырым-жырым,жұлым-жұлым ескі-құсқыны жамап- жасқап, жасырып-ақ бақтым, енді тамтығы қалған жоқ!

Апа: Апырмай, сай- сүйегімді сырқыраттың-ау! Әй,шал! (*Ата басын көтеріп отырады)* Әкел бермен жүз сомды! (*Алып, қолына ұстап тұрады*). Айтқандайын, ол неткен әшекей өзі... сонша ынтықтырған?

Күлшира: Ой,апа, бір керемет бүзгәлтір!

Апа: Ә-ә? Бұғалтыр деген кісі емес пе?

Күлшира: Жоқ, апа. Бүз-гәл-тір! Қазақша...емшек тарт-қыш!

Апа: Көтек!

Күлшира: Сосын бір сусылдаған әдемі...мынандай... әлгі...не....

Апа: Әй,қарағым,бас-аяғыңды сипаттамай,мә, мынаны ал да, зытшы дүкеніңе!

Күлшира: А-а? Неге?!

Апа: Е-е, санаттағы саңлақтың сиқы осы болса,қатардағы қоңыртөбелге не жорық?! Мә,мә,ал да, қараңды тез батыра ғой...

Күлшира: (*ақшаны алып*) Рахмет,апа! Бірақ....ну ладно!(*Кетеді*).

Апа: Паңда парасат,пақырда парық қалды ма бұл заманда?Осындай көргенсізге артыңнан түрткізгенің аздай , ақша бере жаздадың-ау,ә?!
Ата: Қайдан білейін... үрей-құтым ұшып кетті... мүңкір-нәңкір екен деп...
Апа: Мүңкір-нәңкүрге дейін ұрғашы боп елестейді екен сенің көзіңе...
Ата: Шошығанда жынысына қарайсың ба? Қарыз, қарыз деп қысып бара жатқасын,менде қарызы кеткен біреу арыз айтып, қылкөпірде қылтамды қырқады екен деп қалдым...
Апа: Қайдам...Ылайдан жаңа шыққан балық құсап, жан бітіп, желбезегің желпілдейін деген сияқты ғой, ә, шалым? Қутың-қутың етіп, қуып кететінің болушы еді... Байқа!
Ата: Қойшы енді...қайдағыны айтпай...(*Үйге Шегей кіреді)*
Апа: Үндемей келдің ғой, құлыным! Гүрілдетіп, жер- көкті дірілдетіп келуші едің...
Шегей: Трәктірімді ап қояды!
Ата: Кім?
Шегей: Біргәдір!
Апа: Неге,
Шегей: Таңертең балдармен бас жаздық...
Ата: Ой, бас жазғанда атаңның басы қалып па еді, әй, бассыз неме!
Апа: Енді қайтсін...ауырып баратқасын...
Шегей: Содан кейін әй бір кірістім жұмысқа...Қансорпа боп,екі- үш есе артығымен тындырдым... Кешке біргәдір кеп тұр бақырып...
Ата: Е-е, есалаң неме! Екі- үш есе жұмыс істеген кісіге байбалам салғаны несі,әй?
Шегей: Бақырғанда...аузынан көбігі бұрқырайды! Сөйтсем,қызулықпен «Торатөлгеннің» жерін жыртып тастаппын ғой...
Ата: Қап!
Апа: Садағаң кетейін-ай сол!
Шегей: Ұяты ұят шынында! Бірақ, бақырғаны жынына тиіп кетті. «Немене баж-баж етесің, «Торатөлген» де бізге бөтен емес»,- дедім. Ой, ышқынды-ау! «Саған «Кеңащы» совхозы түгілі, Еңбекшілдер ауданынан аттап өтіп, айдаладағы Уәлиханов ауданының жерін жыртуға кім праба берді, әй, ақымақ?» -дейді, бір ақылы көп адам құсап. « Басқа аудан болса қайтейін, бәрібір өзіміздің қазақтың жері емес пе?»- дедім. « Какой қазақтың жері, әй,маған атчот беру керек! Осыдан Уәлиханов бізден озып кетсін...» - деп, ал боқта, ал сықпырт! Әуелі шалдың дымын қоймады!
Апа: Бұған сол керек!
Шегей: Содан кейін саған ауысты!
Апа: Мені боқтатып қойып, қарап тұрдың ба?!
Шегей: Жоқ, пердім!
Апа: Қолмен ұрдың ба, жоқ әлде кинодағыдай «киә» дедің бе?
Шегей: Жоқ! Трәктірде отырғам. Түсуге еріндім...
Ата: Қарағым-ау, сонда біргәдірді трәктірмен соқтың ба?
Шегей: Ол машинада отырған...
Апа: Ойбай, құлыным- ау, біргәдірді мәшинесімен қосып трәктірмен басқаннан саумысың?
Шегей: Кішкене жетпей қалдым, қашып кетті. Артқы бортын ғана быт- шыт қылып үлгердім!

Ата: Құдай сақтаған екен!
Апа: Алла, тәубә!
Ата: Оның не, балам- ау! Бізді неге ойламайсың? Жазатайым майып болса қайтесің?
Шегей: Е-е, неге боқтайды ол? Адамды боқтауға, қорлауға ешкімнің прабасы жоқ!
Ата: Трәктіріңді сыпырып алса, жұмыссыз қалдым десейші!
Шегей: Е-е, екі қолға бір жұмыс! Көкшетауға кетемін... жұрт құсап...
Апа: Жә! Қасымызда... көз алдымызда жүрші...Біздің пенсиямыз жетеді саған. Осы құлыным бағады бізді деп, бір өзіңе сеніп жүрген жоқпыз ба? Бағасың ғой бізді, иә құлыным?!
Шегей: Оны келетін қатын біледі!
Ата: Пай, шіркін- ай! Бұйырғаны болар!
Апа: Тезірек талаптанып, бір шүйкебасты дөңгелетіп қоятын уақытың болды ғой, балам!
Шегей: Мақұл, апа, қазір- ақ ап келейін!
Апа: Қорадағы қозыдан оңай көресің ғой өзің!
Шегей: Е-е, несі бар, жігітке қыз-пішен, шекесінен шертіп-шертіп, мұрнынан тізіп қояйын қаласаң!
Апа: О, құлыным- ау сол, түзулеп түтін түтете алмасаң, төбеңнен шыққан бу түндігіңді желпілдеткеннен не пайда?
Шегей: Не пайда... не пайда? Өстіп діңкені құртасың ылғи!
Апа: Жә, көздегенің бар ма өзі?
Шегей: Майраны алсам...
Апа: Астапыралла!Оныңды қой...Оның әкесі бір жетімек сорлы...өзі шопыр... Құда болып, қатар отыратын сиқы жоқ...
Шегей: Сайра қалай?
Апа: Әрі әкет, әрі...Оның шешесі жарымаған жерден шыққан...қашан барсаң кеуіп отырады...
Шегей: Зайра ше?
Апа: Ә-ә? Сол жобаға келетін сияқты...Жо-жоқ, оның әкесі баяғыда бұзау ұрлап, сотталып келген...
Шегей: Жайна жарап қалар ма екен?
Апа: Өй, оның ағаларының бәрі пияншік!
Шегей: Анау анандай, мынау мынандай... Енді саған қандай келін, қандай құда керек?
Апа: Қандай,қандай?! Кім болса да негізіне тартпай қоймайды, аса керемет болмағынымен, түп-тегі тәуір, аталы жердің қызы болса деймін дағы...
Ата: Біздікі жай сөз...әйтеуір, жақсы болсын деген ақыл...Бір жөні болар. Келіннен бұрын, мына жұмысыңды бір жайлы қыл! Абыр –дабыр басылып, сабасына түскенше қалаға жылыстап, бой тасалай тұрғаның де теріс болмас!
Апа: Барамын десең байлап ұстаймыз ба? Әйтеуір, ұшқалақтанып, ұшқары бірдемеге ұрынып қалмай, абайлап жүрерсің! Маңдайға жазғанын көрерміз! Бір Аллаға тапсырдық!

Екінші көрініс

(Қаладағы дискотека. Даңғыр-дұңғыр музыка, жар- жұрқ жарық, сатыр-сұтыр би. Жастардың қиқуы жер жарады. Ортада сәнді киінген Шегей мен

Айсәуле сылқылдатып билеп жүр. Ырғақтарынан, көзқарас, қимылдарынан бір-біріне бейтарап еместігі байқалады. Бір кезде араларына рэкетир килігеді. Айсәулені қақпайлап, бөліп әкетпек болады, би ырғағымен Шегей қайтадан Айсәулені икемдеп әкетеді. Рэкетир қоймастан тағы араласады. Шегей бой бермейді. Би тілі көп нәрсені аңғартады- Шегей мен рэкетир Айсәулені бірінен-бірі қызғанып,үнсіз таласады. Айсәуле сүйсініп , екі жігіттің қылығын қызықтап, рахаттана билейді. Көп мағналы, қан қыздыратын жұмбақ би аяқтала бергенде, Айсәуле сытылып кетіп, Шегей мен рэкетир бетпе –бет қалады).

Рэкетир: Ну,фраер, кәләкәйтті қой да, кәлләнді аман алып,канай отсюда!

Шегей: Пау, дегенің! Бөспенің бопсасына бола топсасы босап қалатын солқылдағың мен емес! Сен сияқты шатыры шайқалған шарамыгалардың талайын шайкасымен қосып, щыңғыртып тұрып сойғанмын!

Рэкетир: Ah,ты гусегон! Замочу...только так!*(Шегейді секіріп тебеді... Шегей дарытпай ырғып кетеді. Екеуі аңдысып,тебісіп,жұдырықтасып біраз төбелеседі. Жастар жиналып қалады. Рэкитердің жақтастары Шегейге жабылуға ыңғайланады. Бір-екеуін Шегей ұрып жығады).*

Рэкетир: Тоқтаңдар! Жабылмаңдар! Жекпе-жек! *(Жігіттер екеуін еркін жіберіп,қарап тұрады).* Өзім-ақ жайғастырамын бұны!

Шегей: Бәрекелді....ер екенсің!

Рэкетир: Еще как! Менің атам батыр болған! Мен де батырмын!

Шегей: Батыр боп не қираттың, әй?

Рэкетир: А-а,мен р-р-рэкет! Менен бәрі қорқады!

Шегей: Е-е,қарақшымын десеңші...кіреуке киген сырттанның күртке киген сынығы...

Рэкетир: Қысқарт...сүйегімді сындырмай... Батырдың тұқымы банды болмайды!

Шегей: Неге болмайды...міне болып тұрсың ғой... Е-е, біржола жүнжіп кетпей, тонаушылыққа жарағаныңа да шүкір!

Рэкетир: Әй, жырқылыңды тыймасаң, шиқылыңды шығармын! (Шақ еткізіп кнопкалы пышағын ашады). Мен сені тонайын деп тұрған жоқпын! Мен жігіттік намысым үшін соғысып тұрмын!

Шегей: Жарықтық аталарымыз ел намысы үшін алдаспан сермеп, ақберен атса,солардың тұқым-тұяқтары болмашыға бола бір-бірін боршалауға көшкені ме? Жарайды...сендей басбұзар,баскесердің басын кесіп алудың өзі сауап! (Үлкен бәкісін жарқ еткізіп ашады). Жалақтатып алармын,сағақтата салармын!

Рэкетир: Ни фига себе! Андағы толарсақ мүжитін салдаман бәкің кімге дәрі?

Шегей: Тас болсаң да турап тастаймын! (Екеуі шындап пышақтасуға ыңғайланады. Сол кезде сыңғырлай күліп,қыздар жүгіріп келеді. Екеуін көріп қалт тұрып қалады. Қыздар Айсәулеге әлдене деп сыбырлайды).

Айсәуле: Из-за меня ?! Это же здорово?! Эй, джигиты, а ну ка поближе сюда...деритесь здесь...чтобы нам хорошо было видно! (Рэкитер мен Шегей абдырап қалады). Ну, что растерялись! Давайте смелее...Посмотрим...

Рэкетир: *(Шегейге).* Әй, мына қыз бізден өткен шермәш қой! Осы үшін қырылысамыз ба екеуміз?!

Шегей: Мен дайын!

Рэкетир: Да брось ты на фиг! Шетелде жұрт мұрын бұзғанға миллиондап доллар алады...Ал біздікі не...бесплатны бет-аузымызды быт-шыт қылып...А из-за этой дуры вообще не хочу кого-то пальцем трогать! Ала бер...саған бердім...батырлар джентльмен болған! Айда, кеттік! *(Жолдастарын ертіп, кетеді. Қыздар да тарап, Айсәуле мен Шегей оңаша қалады. Нәзік сырлы музыка ойнайды. Шегей мен Айсәуле билеп жүріп сөйлейді).*
Айсәуле: И ты был готов за меня сражаться до конца?
Шегей: Да!
Айсәуле: И готов был отдать жизнь?!
Шегей: Я был готов победить ради тебя!
Айсәуле: О, ты мой рыцарь!
Шегей: А ты моя дама сердца!
Айсәуле: А как тебя зовут?
Шегей: Шегей.
Айсәуле: Шэгей, Шэгей, Шэгейчик! Мен – Айсәуле! Лунный свет!
Шегей: А я твой лунатик!...*(Екеуі билеп жүр. Әсерлі музыка,әдемі би. Махаббат биі. Әлемде екеуі ғана).*

Үшінші көрініс

(Ауылдағы кемпір-шалдың үйі. Шал мен кемпір.)
Апа: Туған ай тураған етпен бірдей деп, күн артынан күн өтіп барады, әлгі баладан хабар-ошар жоқ. Ұшынып тұрған уақыт...ұзынқұлақтың ызыңына қарағанда, қалаға барған жастардың дені кәсіпсіз, бос жүр дейді... Бір түсініксіз, тұңғиық заманға тап келдік, әйтеуір. Алла-ау, балдарды аман қыла гөр!
Ата: Әмин, айтқаның келсін! Құдай бір жөнін берер...саруайымға салына бермей, әліптің артын бағайық....
Апа: Әй, қашанғы бағасың? Бағып болған жоқсың ба? Жатсам-тұрсам ойымнан шықпайды, түн баласы тыныш ұйқы жоқ, дөңбекшіп, күрсінумен боламын... Көзім ілініп кетсе неше түрлі түс көремін! Сенің онда шаруаң жоқ, қорылдайсың келіп таң атқанша! Түс те көрмейтін шығарсың сен тасбаш!
Ата: Е-е, пәшестің снәрәті тесіп өте алмаған басымыз бетоннан да мықты! Қараптан- қарап таусылып, уайымға жем болғанша, серпіліп, сергек жүрсеңші!
Апа: Оқ өтпеген саған сөз де өтпес! Уайымдама дейсің...Өмір бойы көргенім қайғы, жегенім уайым болса қайтейін...Бүкіл ғұмырым сендерге алаңдаумен өтті емес пе? Енді міне, немеренің жолына телміріп отырмыз.
Ата: Мүжіле бермесеңші енді...Кімге керек ол үрей? Ойлай берсең, сөйлей берсең босқа ауырып қаласың. Бәрін де Аллаға тапсырып, тынышталсаңшы кішкене!
Апа: Айтуға оңай... Балаларды ойламай, оларға алаңдамай қайтіп жүресің? Ауырады жүрегім... Бір хабары боп қалар ма екен? Бисмилләһи! (*Құмалақ салады*) Ақ сөйле, құмалағым! Е-е, бәсе... *(өзімен-өзі күбірлеп).* Маңдайы ашық... құйысқаны қопаңдап... ептеп екі бүйірі қысылып тұр, үзеңгісі ұзарып... қанжығасы қызарып... төрт құбыласы тең... босағаға оралып...

жастығы үйде... Иншалла, кеп қалар құлыным! (*бетін сипап, орамалын жинайды*).
Ата: Пау дегенің, өстіп тәуір сөйлеген аузыңнан аймалайын!
Апа: Аймалайын деген сенен де айналайын!
Шегей: *(Ұшып кіреді*). Апа! Ата! Апа-ау!
Ата: Әу, әу ботам!
Апа: Ой, құлыным-ай сол! (*Екеуі жарыса, кезек-кезек құшақтайды).*
Шегей: Ата! Апа! Ап келдім!
Апа: Нені ап келдің?
Шегей: Келінді!
Ата: Қайдағы келін?
Апа: Кімнің келіні?
Шегей: Сенің келінің!
Апа: Үйбай-ау, не дейді?
Ата: Сақтай гөр!
Шегей: Енді өздерің қоймағасын... бардық та біреуін алып жібердік!
Ата: Рас па? Қап!
Апа: Көтек-ау... енді қайттік? Қайда өзі?
Шегей: Есік алдында...
Апа: Не дейді, әй?! Иә Алла, жаратқан ием жар бола гөр! Әй, шал, неғып тұрсың сілейіп? Бол, тез!
Ата: Болғанда... не істеймін?
Апа: Не істегені несі... Келінді қарсы алмаймыз ба?
Ата: Тақиям қайда.... тақиям? (*Әбігерленіп іздейді. Төсектің бас жағынан тауып киеді*).
Апа: Өй, тақияң бар болсын сенің, бар болғыр!
Ата: Иә, келін өзі қай жердікі?
Шегей: Көкшетаудыкі!
Апа: Әке- шешесі бар ма?
Шегей: Жоқ! Детдомда өскен...
Апа: Ойбай, бетім-ай, енді қайтейін?
Ата: Масқара қылдың- ау!
Шегей: Не масқара? Қайта бастарың қатпайды... құдалық- мұдалық, қалың мал, кит-мит деп...
Апа: Әй, өзі қазақ па?
Шегей. Қазақ болғанда- настоящий қазақ!
Ата: Шоқынды емес пе әйтеуір?!
Шегей: Соны білмеппін! Жарайды, киратқанда крещенный немесе кришнайт болар... жөндеп алармыз!
Ата: Астапыралла! Әй, жындысүрей, құрттың- ау бізді мүлде!
Апа: О, алла, өзің сақтай гөр! Асылық қылсам- кеше гөр!
Шегей: Жарайды, ойнаймын, анық мұсылман! Әлі-ақ өздеріңмен бірге ораза ұстап, намаз оқиды!
Ата: Е-е, бәсе! Бұған да шүкір!
Апа: Садағаң кетейін- ай сол! Ал, не тұрыс- келін кірсін үйге!
Ата: Тұра тұр! Әуелі елді жинап... келін кепшік, қатын-қалашты алдырып, былай, шашу шашып дегендей....

Апа: Қоя тұршы-әй, тамадылар құсамай... Әуелі бисмилләһи деп түсіріп алайық өзіміз. Ар жағын көре жатармыз! Әй, құлыным, босағадан оң аяғымен аттасын! (*Шегей кетеді. Шал мен кемпір келінді қарсы алуға даярланып, «иә, алла, қайырлы, құтты қыла гөр!» , «ұзағынан сүйіндіре гөр!» - десіп,әбігерленіп,бір отырып,бір тұрады.Шегей мен Айсәуле кіреді.)*

Шегей: Ал, мә, келін!

Айсәуле: (*Жеңсіз жеңіл кофта, шортик киген. Кемпір- шалдың көзі атыздай болады).* Ой, апашка, привет! Салют, аташка!

Апа: Сәлөті несі? Сәлем еттім дегені ме екен?

Ата: Мені, Совет Армиясының сержантын, соғыс ардагері деп сыйлағаны шығар!

Апа: Сәлем, сәлем, құлыным! *(Құшақтап, маңдайынан иіскеп, бетінен сүйеді).* Қадамың құтты болсын! Қосағыңмен қоса ағарып, бақытты ұмырлы, үбірлі-шүбірлі болыңдар! Алланың нұры жаусын!

Ата: Әмин! Босағаларың берік, шаңырақтарың биік болсын! (*Бәрі «Әмин» дейді*).

Айсәуле: Какая красивая апашка! Какой симпатичный дед! Я думала, развалюхи! Апашка, вы вообще прелесть! Вы гениально добрая, милая! Когда вы меня обняли, вы показались мне моей мамой! Меня никто никогда так не ласкала!

Апа: Аузыңа май құлыным! (*Айсәулені құшақтайды*) Құлыным! Атаң кім сенің – білмеймін, анаң кім сенің - білмеймін! Бірақ, жүрегім елжірейді саған! Құдай салды – мен көндім, құдай берді – мен алдым! Кел, кел, өз отауың, өз босағаң, өз үйің, кел, құлыным!

Төртінші көрініс

(Ауыл сыртындағы төбе басында Дайырман мен Сәлсәбила мал қарап тұр. Күн сала, тесіле қарайды алысқа).

Сәлсәбила: Қараң-құраң көріне ме?

Дайырман: Қайдам... қиырдың бәрі құбылып, қолға түспей кететін әдеті емес пе? Қасымдағы сені қарақтай тұрмасам...

Сәлсәбила: Аулақ әрі...қодыраңдамай! Қартайғанда... Ұялсайшы балдардан...

Дайырман: Қайдағы кәрілік? Мені жастар «стиләгі, сәбременни шал»,- деп қатты сыйлайды. Карт ойнағанда іштеріне алып, жүз грамм да тартқызып жібереді. Тәк што, қатардан қалғамыз жоқ, бір қағарымыз бар әлі!

Сәлсәбила: Е-е, сабырлы болар шағында, сабындай бұзылып не көріңді сонша?

Дайырман: Қойшы сен де, қашқақтап қайда барасың? Сипаңдасуға үйреніскен сары сүйек жақсы емес пе? Қылжақты қойып, екі жарты бір бүтін болсақ қайтеді, ә, Сәлсәбила?!

Сәлсәбила: Бетім-ай, мына көксоққан не дейді?

Дайырман: Немене бет моншағың үзіле қалды? Кісі үздігіп тұрса... Сен де жалғыз, мен де жалғыз, балдар өз жөндерін тапты... қарайлайтын не бар? Келіннің қас-қабағына қарап, жалтақтап... жаутаңдап жүргенше,бір шайды бірге ішіп, күңкіл- шүңкіл шүйіркелесіп отырсақ бір ғанибет емес пе?

Сәлсәбила: Қарай гөр мынаны! (*Мал қарап, айналып кетеді*).

Дайырман: (*өзіне- өзі)* Әп, бәлем! Қанды басың бері тарт! Әу десем көнейін деп тұр... бер жағымен бет бақтырмағансиды .... ар жағы кет әрі емес! Ал, шалым, салымың бар еді ғой, шыдап бақ! Қырындауды ұмытпасаң, ақ кемпірді қаңқөбелек ойнатып, қолыңа қондыра ғой! Менің атым Дайырман, табаны қызған түлкіні, терісінен айырған! (*Мал қарағансып кемпірдің соңынан жетеді).* Табын көрінбейді әлі! Әдейі келіскендей ерте келген екенбіз... Істің сәті түсерде өстеді, иә... менің ойымды көптен білесің, өлшеп – пішіп жүрген шығарсың, кесімді жауабыңды беретін кезің жетті, Сәлсәбила!

Сәлсәбила: Ал,жарайды, мақұл!

Дайырман: Б-б-бәрекелді!

Сәлсәбила: Бірақ, саған қоятын шартым бар!

Дайырман: Қыздың шартын мәрт көтерер!

Сәлсәбила: Қалыңсыз қыз болса да, кәдесіз күйеу болмайды деген сөз милығыңа талай тиіп, мишығыңа қонған шығар? Тоқ етері- жеті балама жеті «Волга» әпересің!

Дайырман: Пай-пай-пай, шіркін! Қыз күніңде алмаған « Волганы» кемпір кезінде кім береді саған?!

Сәлсәбила: Шомшымай жатып, шоршығаның қалай, шортаным? Жақсы кемпір әрмәнский кәниәк сияқты – тұрған сайын күшейе береді!

Дайырман: Қой,қарағым! Бір кәпитәлис негірге тиіп алмасаң, қазақта қазір жеті « Волгаға» жағдайы келетін шал жоқ! Ал, енді Әмерикә асып кетсең рахаттың көкесі! Әлгі негіріңмен жалаңаш киноға түсерсің, бәлкім!

Сәлсәбила: Астапыралла! Өзің ала алмағасын... лақпа, бетіңмен!

Дайырман: Жарайды, ендеше сөзің жерде қалмасын... көк биені байлайын босағаңа!

Сәлсәбила: Алабайды қосып бер!

Дайырман: Жоқ, оны келін қимас! Қарабайды берейін,оның да сүті Алабайдан кем емес!

Сәлсәбила:Жәрәйт!

Дайырман: Онда уәдеміз ертең болсын!

Сәлсәбила: Болса болсын! Бірақ, қазірден басын ашып алайық- мен сондай ерке кемпірмін! Алақаныңда ұстайсың! Біреудің кір- қоңын жуатын жайым жоқ, өзіңнің көйлегіңе қосып, менің де көйлегімді жуып отырасын! Пенсияңды сап тұрасың қалтама! Қысқасы, маған кірпік қақпай бағынасың! «Менің атым Дайырман, пәшестің қолын қайырған» дейтін дойырлығыңды қоясың!

Дайырман: *(мал қарағансып, сырт айнала беріп, өзіне өзі:)* Мәссаған безгелдектің бездіріп тұрғанын қарашы! Жә, алдап-сулап бұл кемпірді алып алайын, басыбайлы болған соң байбаламы кімге дәрі! (*Сәлсәбилаға)* Мақұл, жаным, мен көндім бәріне де!

Сәлсәбила: Қатқаныңды көндің! Мүләйім бола қалуын қарашы, ей! Саған тиіп, мысқалдап жинаған абыройымды батпаңдап төге салмақпын ба? Отыз жыл отырдым жалғыз, балдарды жеткіздім, құдайға шүкір! Енді біреудің есігіне барып еңкейе алмаспын!

Дайырман: Әй, бүйтерің бар, бағанадан бері несіне әуре- сарсаңға салып тұрсың кісіні?

Сәлсәбила: Ойын- күлкі битәмин дейді ғой балдар... Көңіл көтеріп, бір жасап қалдық- бұл да бір қызық. Әйтпесе, мені алғанда не береке табам деп отырсың? Заң бойынша, шалдар кемпірлерден бұрын кетеді, ертең артында қалып, балаларыңа масыл болсам қайтесің? Өмірдің түйіні не болады, соны ойлайық та! (*Жүгіріп Ақмадия келеді*).

Ақмадия: О, ата мен апаны қара! Сиырды сылтау қылып, сыпсыңдасып, сбидания құрып тұрған!

Сәлсәбила: Өй, есалаң неме, есірме! (*Сырт айналады).*

Акмадия*: (Дайырманға).* Ну? Қалай?

Дайырман: Жүрекке жүрек қабыспай тұр!

Ақмадия: Да... онда қиын! Уот егер қабысса... еш нәрсеге қарамас еді!Анау Шегей алып келді ғой әне бір шалақазақты!

\ *Күлшира келеді*\

Дайырман: Әй, рас, шалақазақ!

Күлшира: Ибай-ай, бетім- ай, селтиіп шортикпен келіпті, жырқ-жырқ етіп...

Сәлсәбила: Е-е, бұл бейбақ босаға аттаудың бүге-шігесін қайдан білсін... Бір көргенге әп- әдемі- ақ бала енді. Желек астында желігі басылып, жерік болғаннан кейін жобаға келіп қалар, қайтер дейсің.

Күлшира: Қуыршақ құсап жылтырап тұрғасын, алданып қалған ғой байғұс бала. Әйтпесе, әйел боп жарытпас анау!

Дайырман: Ойбай, қызық екен... Әнеугүні сол үйге барсам, селтеңдеп шыға келді. « Салям алейкум» деп қарап тұр... әйел « Ассалау» дегенді кім көрген, сасқанымнан тұра қаштым!

Сәлсәбила: Келіннен сонша үрейлерің ұшады, кермәнді қайтіп жеңдіңдер?

Дайырман: Қазіргінің келіндері кермәннан әрмән кәрәмәт емес пе?

Күлшира: Тура айтасыз, атеке! Әлгі жас келіннің қолынан шай ішеміз деп қатын- қалаш, абысын-ажын жиналып бармаймыз ба бір күні. Шашы үрпиіп, ерні шүртиіп алып, шүмектен шүрілдетіп, шынаяқты шүпілдетіп шікірейіп қарап отыр. Өзінше бірдеме деп еді, түсінбеген болып, шырай бермедік.

«Әй, шүлдір – шүлдір етпей, қазқаша сөйле!»- деп едік, безірейе қалды. Шайының шай сияғы жоқ, өлген қойдың өкпесіндей бозарған бірдеңе. Шыдай алмай, «жөндеп құй!» деп едім, қап-қара ғып берді. «Мынауың не, чифер ғой»,- десем ,тесірейе қарады. Көзі құрсын – тура сілеусін! «Тогда наливайте сами!»- деп, тұрды да жүре берді. Ләм-мим дей алмай қала бердік. Мен қатын болғалы мұндай қорлық көргем жоқ!

Дайырман: Асықпа, бұл шақар келін шайқор шал мен шайпау кемпірдің төбесіне шай қайнатады әлі!

Сәлсәбила: Бірақ, жас қой, көндігер...

Күлшира: Ой, апа, сіздер-ақ осы... еміреніп... Ана көршіңіз де сол, тыйым салудың орнына,өбектеп отыр! « Басына неге орамал салғызбайсыз?!» - десек: «Жас қой... жаркы дейді. Е-е мейлі, салса салар, салмаса қояр, орамалда тұрған не бар дейсің? Шын жүрегімен сыйласа болды» - деп қарап отыр.

Сәлсәбила: Енді қайтсін, сағынып көрген қызығы...

Күлшира: Ойбай-ау, апа-ау, атадан қалған жол бар емес пе? Жөн-жоба, салт-дәстүрімізді сыйламасақ, қайтіп ел боламыз? Үлкенді сыйлау, әдеп қайда?

Сәлсәбила: Иә, иә, бұның рас, енді...

Дайырман: Ата жолынан жаңылған соң жастар оңа ма? Әй, әңгіме бұзау емізер (*Мал қарап, төбені сырт айналып кетеді).*

Күлшира: Апа десе... Әй, Ақмадия қайным, сен де тыңда, қызық... Мына пияншік ата (*Дайырман жақты нұсқайды*) бір күні сүйінші сұрап барыпты... апамның сиыры бұзаулап... Содан, қайтсін, сәбременни шалың әйтіп-бүйтіп, балдырлап-шәлдүрлеп, әупірімдеп әлгіге түсіндіріпті сиыр бұзаулағанын... Ана бетпақ сүйіншінің не екенін біле ме, тұр дейді шыны құсап жылтырап...

Ақмадия: Шіркін, апамды айтсайшы... дұрыстап сәлем берсең, бөтелкесін ала жүгіретін...

Күлшира: Төзімі таусылған пияншік ата ары-беріден соң «жуу керек!» - дейді. Келін ұқпайды. Қайтсін, келінге кеңірдегін шерте ме, пияншекең прәмі перевод қылады. «Эті...телеңкі... стирәть нәді.... а то плохы», - дейді. « А-а, ладны» - деп, келін, жүгіріп кетеді.

Ақмадия: Әй, көргенсіз –ай, үп- үлкен қадірлі кісі сақалды басымен кеп тұрғанда, жүз грамды айтқызбай құятын жөні бар емес пе?

Күлшира: Содан пияншекең келін бірдеме әкеледі екен деп, күтіп-күтіп, болмағасын далаға шықса... Келін қораның ішінде жаңа туған бұзауды кәритаға салып қойып, бұрқыратып жуып жатыр дейді... Несін айтасың, болды қызық. Сол кезде апам да кеп қалып, әйтеуір бұзауды үйге кіргізіп, аман ап қалыпты.

Ақмадия: Апырмай, обал-ай... Әне, бұл шалақазағың жаудан жаман!

Күлшира: Апаның « Ариелі» бар екен, кірпияз, таза кісі ғой, әдейі тығып жүрген, соны салып ысқылаған көрінеді бұзауды...

Сәлсәбила: Көтек! Ана кемпір берген шығар сыбағасын! Ашуынан ағаш шулап, қаһарынан қаңбақ қашқан адуын, ақперінің өзі еді!

Күлшира: Жоға! «Өй, құлыным-ау сол... өзіме тартқан, түбі малсақ болар!»- деп, сылқ-сылқ күліп, пияншекеңе жуған көрінеді.

Ақмадия: Бұ шалақазақтың істемегені жоқ қой. Өткенде атамыз жылырман боп жүр...

Дайырман: (*келіп қап)* Е-е!

Ақмадия: Сөйтсе, Айсәуле жеңешем кемпір-шалдың кір-қоңын жумақ болған. Енді, шалдарды білесің, тері сіңген ескі құсқыларын қимай, ілдебайлап жүре береді ғой...

Күлшира: Қанағатшыл ғой, жарықтықтар, әулие ғой...

Ақмадия: Иә, десейші... Ал мынау сол әулиедей атасының көйлек- көншегін жуып, тазалауға, жыртығын жамауға ерініп, не істегенін білесің бе?

Күлшира: Апырмай ә?

Ақмадия: Алыпты да, түгелімен пешке тығып жіберіпті!

Сәлсәбила: Астапыралла! Шығар , шығар бұл заманақырдың балаларынан!

Күлшира: Шалдың тері сіңген дүниесі... құты емес пе, қасиеті емес пе?

Ақмадия: Е-е, оны білсе шалақазақ бола ма?

Күлшира: Апа өкірткен шығар?!

Ақмадия: Жоға! Мәз дейді... бәлем шалға сол керек, иіс-қоңысы кетсін деп. «Мә, мыналарды да құртшы,»-деп, тағы бір буда киімін өз қолымен беріпті. «Өзіме тартқан, тазалықты жақсы көреді»,- деп еміреніп отыр....

Сәлсәбила: Бетім-ай!

Күлшира: Жоқ, мұны аяқсыз қалдыруға болмайды! Әй, бұл деген барып тұрған көргенсіздік, жүгенсіздік қой! Мына келін-келін емес...

Сәлсәбила: Келі сап!
Дайырман: Кесапат!
Күлшира: Бұл- нағыз мәңгүрт!
Ақмадия: Тошны, мәңгүрт!
Күлшира: Ал мәңгүрттер ата жауыңнан да жаман деп айтып жытыр, жазып жатыр жақсы кісілер! Аруағыңнан айналайын ата-бабаларымыз ұлан – байтақ даланы жаудан қорғағанда не үшін қанын төкті екен? Кім үшін?
Ұрпағым ұмытсын, жат болсын деген жоқ... Атаның діні мен ділін, ананың тілін білмейтін мәңгүрттер аруақ аттаған сатқын емес пе?
Дайырман: Өз халқынан безген безбүйрек немелер кімге опа беріп, кімді оңдырады?!
Сәлсәбила: Ертең бұлардан тараған ұрпақ қандай болады? Ел не болады?
Күлшира: Мұндайлардың барынан жоғы! Аластасын арамыздан, кетсін аулақ! Аттан! Аттан халқым... мәңгүрттерге қарсы аттан!
Ақмадия: Аттан!
Дайырман: Аттан!
Сәлсәбила: Аттан! (*Жүгіріп Айсәуле келеді).*
Айсәуле: Что за шум? Пожар что ли?
Күлшира: А-а, пажар, пажар... саған позор! Пошла вон! Жоғал! Долой!
Ақмадия: Жоғал, жоғал! Өшір қараңды!
Дайырман: Уағымен сылып тастамасаң, ноғала көздің түбіне жетпей ме?
Сәлсәбила: Иә, бұлардан не қайыр, не үміт...
Ақмадия: Далой! Жоғал! Потеряйся!
Айсәуле: Что я вам сделала? Почему вы все ненавидите меня? Почему изгоняете? Почему?
Күлшира: Әй, ысылушай... бродягы... без роду без племени... Ты не знаешь родной язык, обычаи предков! Ты оскорбила нас! Ты и тебе подобные предали свой народ! Ты манкурт!
Айсәуле: Ah, вон она что! Куда махнули... А что мы вам плохого сделали, а? Конкретно- когда, где, кому мы продали свой народ?!
Күлшира: Не болтай! Вы нам чужие- хуже врага! Так говорят, так пишут...
Ақмадия: Дұрыс айтасыз, Күлшира жеңгей... Эті Күлшира жеңгей- многы шитайыт, ушеный... Кто не знәйіт радной язик, эті плохы... прапащый шалабек. Предәтіл!
Айсәуле: Ah, так! Это не мы, а вы предатели! Где вы были, когда нас отрывали от родной почвы, а? Это вы что ли патриоты нации? Говорите такие мудреные слова, хотите казаться гигантами, а на самом деле- мелочь... Да вы же готовы за кусок жирной колбасы, за блестящий зарубежный медальчик предать страну вместе с предками!
Дайырман: Тек!
Сәлсәбила: Уыттысын қарай гөр өзінің!
Айсәуле: И не надо меня упрекать, что я детдомовская! Я это не выбирала! Если хотите знать, если разобраться поглубже, то весь Казахстан был детдомом! Все мы детдомовские! Вот так! А почему вы так любите лезть своими грязными руками в чужие судьбы? Так я плевать хотела на ваши слова, на ваши больные мнения! Я не хочу породниться с такими, как вы! И уйду! Мне большая дорога в мире, а вы оставайтесь в своем омуте, задыхайтесь, и сгнивайте в своих сплетнях!

Күлшира: Кетсең кет! Мотай отсюда! Алды- артыңа бір уыс топырақ!
Ақмадия: Аулақ! Жоғал! Матыби!
Айсәуле: И уйду! *(Бұрылып кете береді. Жиналғандар: « Кетсең кет! Кеткеніңнен келме! Жоғал, жоғал! «Матыби»! – деп даурығады. Сол кезде апа келеді).*
Апа: Тоқта! Тоқтаңдар! (*Айсәуле тоқтайды. Бәрі аңтарылып тұрады*). Бұл не сұмдықтарың? Ас көрмеген обырдай, бас білмеген тобырдай... жер көкті шулатып не көрінді сендерге? Біреудің үй ішінде жұмыстарың қанша?
Сәлсәбила: Е-е, бершімекті безбендеп, ерсілікті сөз қылып, тезге салатын ел –жұрт емеспіз бе?
Апа: Елден садаға кетіңдер! Біреудің тағдырын сөз қылғанша, өздеріңді жөндеп алсаңдар етті! Жұртпыз дейді- ау... Сендер жұрт емес, қыртсыңдар! Әй, өзгеше өсті екен деп, қай халық өзін - өзі өзекке теуіп, екіге жарылып жатыр? Руға, жерге бөлінгені аздай, енді байғұс қазақ екі ұлт болып бөлініп кетпек пе? Қазақша білмейді екен деп, өз баламыздан, өз қанымыздан беземіз бе?
Сәлсәбила: Дұрыс қой, бірақ «сендер орыс боп кеткенсіңдер», - деп, басқа жақтар бізді мазақтайды ылғи...
Апа: Е-е, байғұс қазақ байыбына бармай, бірін-бірі мұқатқанға мәз емес пе? Әйтпесе, сендер деп тұрғаны өздері, өз бауыры екенін ұғар еді ғой... Отаршылдықтың отына балқытып, өз қалыбына құйып бақты емес пе қазақ баласын?! Қайта, түбірімізбен оталып, түбімізбен қопарылып, құрып кетпей, тамыр қалғанына шүкір дейік те!... Ал, қане, елеуреген ерлерім, айта қойыңдаршы, мұндай жағдай қайсында жоқ екен?! Біріңнің немерең,біріңнің жиенің,біріңнің бөлең,біріңнің құдаң.. әйтеуір орысша өскен жақындарың жоқ па, немене? Солардан безіп қай ұшпаққа шығам дейсіңдер? Әй, біз азбыз ғой, бәріміз бір атаның баласымыз ғой, бізге бөлінуге болмайды ғой... Озбырлық құрбандығы болып, саяқтаған ұрпақты сыртқа теппей, құшағыңды жай, бауырыңа тарт, аялап үйіріне қос! Үйренеді, келеді қалпына... Ойбай-ау, сендер – мәңгүрт, сендер- пәлен-түген деп, көзге шұқып, кеудеге нұқи берсеңдер ерегеседі де, алыстай береді... Кеткенде, қайырылмай кетеді! Соны неге ойламайсыңдар? Мейлі, қай тілде сөйлесе де , бұлар қазақ баласы, біздің нәсіліміз, біздің ұрпағымыз, біздің қанымыз... Мен бұлардан безе алмаймын.... Мен- анамын. Мен- елмін! *(Айсәулеге*) Құлыным... Көзіміз бірдей... сөзіміз басқа... Өңіміз бірдей... жөніміз бөлек.. Қанымыз бір... жанымыз бөтен...Бірақ, қимаймын... қия алмаймын сені... О, дүние-ай, о, тағдыр-ай!... Бір қазақтың баласы бір –біріне жат болып, қақ бөлініп кете бармақ па?! Жо-оқ! Кеткенде қайда барасыңдар?! Кімге сыясыңдар сендер, қазақтан басқа кімге керексіңдер?! Сендер ие болмағанда шаңыраққа кім ие болмақ?! Елдің ертеңі не болмақ?! Соны ойладыңдар ма? Ойласаңдар - өз өрісіне оралыңдар, өз үйіріне қосылыңдар... өз үйлеріне ие болыңдар... Орал, құлыным, кетпе, кетпеші құлыным! (*Құшағын жаяды*).
Айсәуле: Апа!!! *(Апасын құшақтай алады. Жұрт үнсіз тұрып қалады).*

Екінші сурет

Бірінші көрініс

(*Кемпір –шалдың үйі. Радиодан мұңды, әсерлі шертпе күй төгіліп тұр. Айсәуле беріле тыңдап, ойға шомады*).

Айсәуле: (*өзіне -өзі*): Странно... до боли странно... эти древние звуки берут за душу... Что- то... вот здесь (*кеуде тұсын басады)* щемит... разрывается... Все родное, близкое... в то же время далекое, непонятное... Почему мне так тоскливо? Почему мне так хочется плакать? Кто я?... Откуда... Куда я иду? Моя душа как будто заколдована... ей тесно в этих чуждых рамках... она хочет освободиться... и не может! (*Күй аяқталады. Апа кіреді).*

Апа: Е-е, құлыным... жол басында сен мұңлық, аяғында мен мұңлық... Пенденің мұңы таусылған ба жалғанда?! Бұрынғылар «уайым түбі тұңғиық, батасың да кетесің, тәуекел түбі желқайық, кешесің де өтесің» - деп біліп айтқан... Қайрат пен сабыр- қорғаның, онсыз күнің қараң! Пойныл да?!

Айсәуле: Пойныл! Апа әйәй!

Апа: Пойнылыңнан айналайын сол !

Айсәуле: А-па жаксы!... Я люблю апа! Мен... а-па-ны... тәтті көрем!

Апа: Тәтті көрем дейді! Өй, құлыным- ау сол! Тілің қандай тәтті еді! Жаның қандай жақсы еді! Ішіме сыйған бір бала, сыртыма да сыяр... Жұрттың ызың қайтейін... Жетім қозы тасбауыр,түңілер де отығар... бұл кетпес, кетпес... бір кетсе қайырылмай кетер.. Балама қосып баға берейін... Түбі жаман болмас....иншалла, ақыры бір қайыры болар! Біреуді өсек қылу-бейшаралардың ісі, оларға амал бар ма, оттай берсін.. Бір кезде өзім де анау мынандай, мынау сүйткен, бүйткен деп ойланбай сүйреңдей беруші едім... міне, алдымнан шықты, келді басыма... Тәубә, тәубә, түсінбегесін, білмегесін айтқан екенбіз- ау! Міне, енді ұқтым, тоқтадым, тәубә қылдым.... Бұған да шүкір, аман жеттік, көрдік. Пойныл?

Айсәуле: Не очень... Но вы многое повидали на своем веку, это я поняла! Апашка, расскажи о себе....

Апа: Е-е, құлыным, өмір тарихымды қозғасам, қиыр-қиыр дүние, қилы- қилы шежіре... Әуелі... әлпештеулі кезімізде кәмпескені көрдік.... Жақсының бәрін айдап әкетті.... малын сыпырып алып.... бітті, кәнес! Одан ақсирақ болған ел титықтап, аштыққа ұрынды, қырылғаны қырылып, аман қалғаны ілініп-салынып шықты әйтеуір... Тұқым қалғанына шүкір де! Кәмпеске, голыд... Пойныл, да?!

Айсәуле: Пойныл, апашка!

Апа: Е-е, қарағым, қайран бас не көрмеді?! Отыз жетіде үндемес деген шықты. Елде зәре жоқ... айнала үрей... страшны... Нахақтан-нахақ кетті талай боздақ... халық жауы атанып. Брак народы, знайыш?

Айсәуле: А-а, репрессия... Знаю!

Апа: Білсең сол құлыным! Елдің бетке ұстарының бәрін баудай түсірді.... Ес жиғанша соғыс... байна басталды. Біздің тұқымнан ер –азамат түгелге жуық кетті... (*Ата келіп, тыңдап тұрады. Бұлар оны байқамайды*). Содан аман оралғаны некенсаяқ... Атаң да бастан-аяқ қатысып, үш рет жараланып.... көз жасымызға аман келді әйтеуір! Уот, біз таскабайт еттік!

Айсәуле: Ой, апашка, оказывается ты так любишь аташку!

Апа: Лубішіңді қайдам, әйтеуір, жаман болса да аман болса екен деп, күндіз – түні тілеуін тілеп, зарығып жүргеніміз рас енді! (*Ата жымыңдап тұрып, түшкіріп жібереді).*

Ата: Жә-жә-жәрәкімалла!

Айсәуле: Ой, аташка... я чуть в окошко не выпрыгнула! Думала, из пушки!
Апа: Өй, қайыршы... ары кетші өзің, көрқап құсап үңірейіп, балдардың зәресін алмай...
Ата: Пау дегенің! (*кетеді).*
Апа: Әне, сол кәдірімді біле ме бұл қазір?!
Айсәуле: Не пойныл!
Апа: Мейлі, кемпір болғанда паймөш! Соғыстан кейін енді ес жия бергенде тың игеру – селена басталды...
Айсәуле: А-а, целина...да!
Апа: Селенадан кейін бәрін орысшаға көшірді... үшкөл, детсат, кантор – бәрі орысша... Дінді айтпаңдар... құдай жоқ деді- астапыралла! Түбі бәрі бір- ақ ел болады, қазақ, орыс деген болмайды, сондықтан орысша оқып, орысша сөйлеңдер деді... Обалы не керек, айналайын үкімет пен партия қарық қылды, ел тойынды... бірақ осы жері дұрыс болмады- құдайда, халықтың тілінде несі бар десейші! Амал нешік, ақырын ғана... үйде... ешкімге білдірмей балдарға бисмилләні үйретіп отырдық әйтеуір... Сенің ана жынды байың... е-е, Алла, құлынымды аман сақтай гөр... үшкөлде бірдемеге уәде берсе: « Шешнәй пиәнерскәй, ленінски – стәлінски!»- деп, оған да нанбаса: « Оллаһи-билләһи!» - дейтін. Ой, есалаң, қайтсін енді... Ақыры міне... бәрі адырам қалып... құдайға шүкір, дініміз, тіліміз жеңіп шыққан жоқ па? Пойныл?!
Айсәуле: Пойныл!
Апа: Пойныл болсаң, сол қарағым!
Айсәуле: Ой, апашка, ты настоящий герой! Столько пережила! Все знаете, все понимаете... А я вот хожу – покоя нет на душе... Вроде все свое, родное, в то же время чужое...
Апа: Е-е, құлыным, ақылың көп... әлі-ақ үйренесің... (*Күлшира кіріп, тасаланып, тыңдап тұрады).*
Айсәуле: Знаешь, апашка, в последнее время мне часто снится какой- то дед. Такой высокий, с большой, белой, как сияющий снег вершины, бородой, в чистом, белом чапане... такой добрый, блогородный, глаза лучистые, что-то говорит... голос приятный... так мягко, ласково говорит... я слушаю его внимательно... и не могу понять... Он долго говорит... не то назидание... не то напутствие... или тайну вековую открывает... Я не понимаю своего деда! Я мучаюсь... плачу... он тоже мучается... утешает меня... и исчезает! Лучше бы ругал, кричал, угрожал... и я бы охладела, махнула рукой! Нет же, он такой добрый, такой родной, близкий... Что- то хочет мне обьяснить... и мучается. И я мучаюсь!
Апа: Е-е, жарықтық ата- бабаларыңның аруағы саған жар болып, желеп – жебеп жүреді екен- дағы! Және саған бір аманат айтқысы келіп, айта алмай, айтса түсіндіре алмай қиналып жүр ме екен, кім біледі?! Е-е дүние- ай, өз атасын ұға алмайтын ұрпағым- ай, қайтейін сендерді?! Сендерді әбден жадылап, дуалап тастаған ғой... үзіңдер шырмауды.. бұзыңдар құрсауды... Басқа амал жоқ. Әйтпесе, кеткендерің жат болып. Ата- бабаларыңды түсінгілерің келсе... енді оларға орысша үйрете алмайсыңдар ғой... өздерің қазақша үйреніңдер! Пойныл, құлыным!
Айсәуле: Да, да, да! Апашка, не переживай, мы никуда не уйдем... мы вернемся в родной очаг! Мне кажется, что мы тоже виноваты в том, что

отдалились от своих корней. Но я никогда не чувствовала себя другой... я всегда была и буду казашкой!
Апа: Бөду дегеніңнен айналайын, ботақаным! Иншалла, түсің жақсы екен... Алла тағала оңына бастай гөр! Ата- бабаларымыз желеп – жебеп , ақ ниетпен жақсылық тілеп жүрген шығар, жарықтықтар! *(Қолын жайып)* Жүсіптің көруі болсын, Жақыптың жоруы болсын, әумин! Аллаһуәкбар!
Айсәуле: Әмин!
Күлшира: *(жақындап)* О, өздеріңше шүйіркелескен боп жатырсыңдар ма?
Апа: Сен қайдан сап ете қалдың?
Күлшира: Баяғы жүз сомыңызды әкеліп едім... (береді).
Апа: Ә, жарайсың Күлшира... сіңіріп кетпегеніңе де рахмет! Әлгіге бере қояйын. *(кетеді).*
Күлшира: Ой, Айсәуле, светик мой... хал қалай?
Айсәуле: Жақсы – ы!
Күлшира: Ну ты маладес... көндігіп кетесің өстіп - өстіп... Қалай, күйеу хат жаза ма?
Айсәуле: Да он скоро приедет!
Күлшира: Сағындың ба оны... тоскуешь? Плохы спишь наверны... Сны видишь, да?
Айсәуле: Ой, нет.... все нормально!
Күлшира: Ты не скрывай от меня... Уот, недавны... в городе... одна такая, как ты... долго мучилась... Ей все время дед снился... А дед, оказывается, в древности был большой бақсы...шаман, знайыш... И вот он ей все время снился... что- то говорил, хотел учить, а она казакша ни бельмеса! Дед расстроился, стал яростно преследовать ее по пятам... и не только во сне, но и наяву. Она везде видит его, боится... ужас как страшны...говорит родителям, те не верят- им не видно, а ей видно... Говорят, что дух деда избрал ее, хотел вселиться в нее... ол қызға бақсылық, емшілік қонайын деген ғой... но она не понимает своего деда... Корочы... вот так мучилась, мучилась... и бросилась под поезд! Вот такая жуткая история, қарағым! Так што эти деды во сне очень опасны! Не к добру все это!
Айсәуле: Но... Апа сказала... что все хорошо будет!
Күлшира: А че еще скажет она? Апа, хоть и хулиганка, но добрая! Она просто не хочет тебя пугать! Сен менен сұра... эті очен сериезны! Я в этом толк знаю... немалы повидала...
Айсәуле: И что же теперь делать?!
Күлшира: А ничего! Тут ничего не поделаешь... Раз давно умершие деды являются во сне и терзают тебя, то ясно, что они хотят забрать к себе! Так што, думай не думай, от них не убежишь! Ладны, көп қайғыра берме, мое золотце! Ойбай, кеттім, апам іздеп қалған шығар... әй, осы бір қараң қалғыр кемпірлерден – ақ көрдік – ау көресіні... басқан ізіңді аңдып, таңның атысы, күннің батысы қақсайды да отырады! *(кетеді. Айсәуле оңаша ойға батып, қала береді. Шертпе күй жүрек тербейді).*

Екінші көрініс

(Сәлсәбиланың есік алдында Күлшира бұрқыратып кір жуып жатыр. Ақмадия ақырын келіп, мықынынан мытып алады).

Күлшира: Ойбай, көтек ! Е-е, сен екенсің ғой, әңгі қайным!
Ақмадия: Хе-хе-хе! Күлеке, Күлеке, жеңешетай! Ә, жеңешетай... Сізді көрсем жаным кіреді... сай жаққа барып, гүл теріп келсек қайтеді?!
Күлшира: Әй, Ақмадия! Айтақ! Арда баспақ секілді әукеңді көтеріп алып, көрінгенің артына бір түртінектей бергенше, теңіңді тапсаң етті...
Ақмадия: Хи-хи- хи, жеңеше – ай! Қоқаңдаған қайыңа қопаңдарың жоқ болса, талғажу қыла тұратын бірдеме қарастырсайшы! Құрығанда, жеңгетайлыққа жарайтын – ақ шығарсың?!
Күлшира: О, көгала көпірік! Бізді қайтесің... бұраң белдерді баурасаңшы! Әнеки, жаңадан түскен жас жеңгең келе жатыр сылаңдап. Тентегін күте – күте талықсып, өз буына шыдай алмай бұлықсып – ақ жүрген шығар... Ал, қане, бұлғақтаған бұланым, битпыл басып бір байқа! *(Айсәуле келе бергенде кір жаюға кетеді. Аулақтау жерде тасаланып, тыңдап тұрады).*
Ақмадия: *(Айсәулеге)* Айсәуле, знәйіш... эті....ти женә старшый браты... моя.
Айсәуле: Ну...
Ақмадия: Ти моя женге!
Айсәуле: Да?!
Ақмадия: А я тбая... қайын!
Айсәуле: Как... как?!
Ақмадия: Қайны, қайын!
Айсәуле: Каин... Береза что ли?!
Ақмадия: Нет.... Березы – қайың... Ң,Ң! А я тбая қайын – Н! Кайн, кайн... өй қанымды қайнаттың – ау қайқаңдаған көкқұтан! Әй, мен сенің қайыңмын! Қайны...
Айсәуле: Ну в общем поняла... Ты – каин...
Ақмадия: Эті младшый брат мужы.
Айсәуле: Но у моего мужа нет младшего брата...
Ақмадия: Эті... знәйіш... да, радной нету. Но ми псе... радня, далекы – далекы... но әден род, әден ауыл...
Айсәуле: Да, поняла!
Ақмадия: Маладес, если пойнала... Тәк, знәшит ес у нас кароши зәкөн. Ти нәш зәкөн убажайыш?
Айсәуле: Да, да! Апашка сказала... не обижать вас, уважать обычаи и традиций. Только я многое не знаю, но стараюсь, учусь. Поэтому ты прости меня, если что не так!
Ақмадия: Ошын қарошо! Тәк эті зәкөн тәкөй ес... кәк скәзәйт... Обшым, жеңгенің бір бұты байынікі, бір бұты қайнынікі!
Айсәуле: А что такое бут?
Ақмадия: Эті.... знәйіш... ну, аяқ.... нәгә. Знәшит, тбая әднә нәгә бая, әднә нәгә мая!
Айсәуле: А почему одна нога твоя? По моему оба бая!
Ақмадия: Нет... тәкөй зәкөн... абышай... дәстүр. Ти должен әднә нәгә минә!
Айсәуле: Я никому не должна, кроме своего бая!
Ақмадия: Нет... я тбая каин! Я брат тбой муж.... Знәшит, тәк паложыны... Дабай минә әднә нәгә! *(Ұмтылып, қол жүгіртуге айналады).*
Айсәуле: Ah, так! Жены брата захотел! Подлец! На тебе нога! Киай! *(секіріп, ішген бір – ақ тебеді. Ақмадия шатқаяқтап барып ұшып түседі).*

Ақмадия: Ойбай, мына мәңгүрт қатын көрсетті – ау көрешегімді! Ойнағанды білмейді... осыдан қарным жарылсын... атама айтам... (*кетеді).*
Күлшира: (*жүгіріп келіп*). Не боп қалды, ей? Білдей бір азаматты ішке теуіп, қарай гөр... Ты что, мужчину пинаешь? Это очень плохо... Че, крыша поехала?
Айсәуле: А что, я должна позволить ему издеваться?
Күлшира: Какой издеваться... это просто поговорка такая...
Айсәуле: Идиотская поговорка! А руки распускать – тоже поговорка?
Күлшира: Ну, это шутка... ойын... соған бірдемең кетіп қалатындай... Әй, атаңа нәлет мәңгүрт – ай, сенен-ақ көрдік – ау көресіні! Мәңгүрт болғасын жүрсің ғой... аталарың түсіне кірсе де мыңқ етпей... а то давно повесилась бы!
Айсәуле: Что вы говорите? Почему я должна вешаться?!
Күлшира: Да потому... Ұяты бар кісілер, әне, дед снился , и.... пойызға түсіп өлді. А ты ходишь хоть бы хны! Мучаешь нас, мучаешь деда... и ходишь, ходишь тут. Ишшо пинаешься!
Айсәуле: Вы это серьезно?!
Күлшира: Әбсәлөтнө!
Айсәуле: И что же... по вашему я должна умереть?!
Күлшира: Так тошны! Раз давно умерший дед снился, знашит, так нады!
Айсәуле: А нет, наоборот. Апашка сказала, что дед поддерживает меня! Заботится, помогает мне! И не надо меня пугать! Я не боюсь своего деда! Я уважаю, я люблю его! И, назло вам я буду жить! Умирать, тем более покончить собой я не собираюсь! Убивают себя слабые! Убегают только трусы! А я буду жить, сражаться до конца... я стану настоящим человеком и сделаю больше добрых дел, чем вы!
Күлшира: Потому что ты бесчувственная.... бессовестная манкуртка!
Айсәуле: Это я манкуртка? А ты сама кто? Ты еще хуже! Какой прок оттого, что ты сплетничаешь по – казахский? Это еще не значит, что ты патриотка нации!
Күлшира: Жап аузыңды! Мәңгүрт! Миғұла! Падла! Зараза! *(Айсәулеге бас салады. Екеуі жұлысады. Айсәуле Күлшираның қолын қайырып, желкесінен бүріп алады да, басын легендегі суға тығып – тығып алады).*
Айсәуле: Ah, ты гадюка! Ты хочешь отравлять жизнь людей своими гадкими словами? Но ничего не выйдет! На, задыхайся своим смрадом, валяйся в собственной грязи! (*кетеді).*
Күлшира: Ойбай! Өлдім! Апа! *(Үйіне кіріп кетеді. Жүгіріп Сәлсәбила шығады. Мына жақтан Апа келіп қалады).*
Сәлсәбила: Ойбай... ойбай... енді қайтейін – ай, қайтейін! Қор болдым – ау, күйдім – ау...
Апа: Әй, Сәлсәбила, не боп қалды сонша маңырап?
Сәлсәбила: Сенің ана шалақазақ, мәңгүрт келінің бүйі тигендей қылған жоқ па бәрімізді! Қараң қалғыр, қаңғып келген жетімек, қарашы – ей, тыныш жатқан ауылға от тастап...
Апа: Жә, корочы!...
Сәлсәбила: Әлгі сенің мәңгүртің алтындай Күлширамның әзиз басын... легендегі кірдің суына тығып – тығып алды, ойбай!

Апа: Ә-ә! Біздің асықтай келін сенің ана дөйпәс келініңді шынымен сүйтті ме?
Сәлсәбила: Иә, иә, сөйтті ғой, ойбай...
Апа: Жә, қой енді, ештеңе етпес. Баяғыда осы сенің өзіңді Улыкөлге батырып – батырып алғаным есіңде ме?
Сәлсәбила: Ә-ә... жынды едің ғой сен...
Апа: Жазығың болған... жыбырламай жай жүруші ме ең сен! Келін ененің топырағынан деген, айналайын құлыным сол! Суға тықса, өзіңе тартқан өсекші келініңе сол керек... Дымы шықпай жүрсін бәлем!
Сәлсәбила: Қарай гөр мынаның қыршаңқысын! Ендеше... мен сенің басыңа әңгіртаяқ ойнатайын. Әй, Күлшира, Дайырман, Ақмадия! Қайдасыңдар қазақтың қаны қайнап жүрген қайраткерлері... қаптаңдар қара бұлттай! *(Дайырман, Ақмадия, Күлшира, тағы біраз ауыл адамдары еліріп жүгіріп келеді).* Көрейік сенің әуселеңді! Көпшілік қауым ата жолынан азған, ана тілінен безген мәңгүрттерге жаппай майдан ашып, алапестей аластап жатқанда, елден аққұла сенікі не қылған мейірбандылық?! Жат болып кеткен бұл ұрпақ бір шіріген жұмыртқа емес пе, соны шайқап, балапан шығарамын деп жүрмісің?! Жоқ, оның бола қоймас! Болдырмаймыз! Келмейді олар қайтадан... келтірмейміз! Осы кеткені кеткен...
Дайырман: Кеткенде... мүлде құрдымға кетсін, атаңа нәлеттер! Мен – Дайырман , пәшестің қолын қайырғам! Бұларды кердеңдетіп, төбемізге ойнатып қоя алмаймын! О заман да бұ заман , еркекті қатын тепті деген не сұмдық?! *(Жиналғандар: Сұмдық! Сұмдық! Кімді басынады?! – деп шулайды).*
Күлшира: Ақ жаулықты апамыз деп, сіз үшін төзіп – ақ бақтық. Болды, бітті, істік ұшына шықты.... кең терінің тырысып, көн терінің жыртылар уағы жетті!
(Жиналғандар: Иә. Иә! Жөн айтасың! – деседі).
Сәлсәбила: Осының бәрі сенің кесірің.... сенің қырсығың! Әуелден тыйым салудың орнына, тайраңдатып қойған сенсің! Ешкіммен санаспай, ойыңа келгенді істеп омыраулайтын қай жөнің бар? Құлағыңды түк, жүрегіңді мүк басқан екен, бір тазартып берейін! Саған бүкіл ел болып күліп отыр!
Апа: Иә, мен не жазыппын елге?!
Сәлсәбила: Күлмегенде ше! Екі кісінің басы қосылса, сөздің мисалы – сендер. Ана мәңгүрт келініңнің оспадар қылықтары әзіл – оспақ, мәтел боп елге тарап кетті! *(Жиналғандар: О –хо-хо! Ха-ха-ха! Хи-хи-хи!- деп қосыла күледі).*
Дайырман: Соған еріп, сен де мәңгүрт болып бара жатсың!
Ақмадия: Дабно!
Дайырман: Ал шалың... баяғыдан мәжнүн... шекесіне снәрәт тиген кісі кінәратсіз болушы ма еді?! (*Жиналғандар дарақылана күледі).*
Сәлсәбила: Ұл – қызыңның жібі түзу болса... ар жағында жылты болса... төрінен көрі жақын кемпір – шалды шошаладай шым үйде шошайтып қалдырар ма еді?!
Апа: Әй, менің балаларымды сөз қылғанша, өз балаларыңның амандығын тілесеңдерші! Балалар өз өрістерін тапса, ризашылығымызды бердік..... Құдайға шүкір, қолқанат, таянышымыз бар қасымызда!

Сәлсәбила: Таяныш деп отырғаның ана пияншігің бе? Оның әңгүдік екені бүкіл елге әйгілі емес пе?! (*Жиналғандар ду күледі*).
Апа: Тоқтаңдар! Біреуге күлгенше, өздеріңді жөндеп алыңдар! Сендер ме, сендер... осындай сөздеріңмен кісі өлтіретін шығарсыңдар?! Әй, айналайындар – ау , сендрге сонша не болған?! *(Біртіндеп шөге береді де, жер таянып барып құлап, ес – түссіз жатып қалады. Жиналғандар абдырап тұрғанда, жанұшырып Айсәуле келеді).*
Айсәуле: Апа! Апа, апашка! Не помирай! Пожалуйста, апа, не помирай! Не оставляй меня одного! Апатай, мен сені тәтті көрем! Апа, апашка, ты мне как мама! Не оставляй меня второй раз сиротой! Не помирай апа! Ты же герой... ты пережиила голод, репрессию.... ты победила войну... и теперь что, будешь помирать из за сплетни, из за бреда этих людишек?! Не помирай, апа, не оставляй нас... ведь мы только начали жить! Апашка, айналайын апатай... Апа-а-а!!! *(Апа қимылсыз жатыр. Жұртта үн жоқ).*

Үшінші көрініс

(Кемпір- шалдың үйі.Ата, Дәурен, Сәлсәбила, Күлшира, Санатбек, Майке үнсіз отыр. Төрде, төсекте Апа ес түссіз жатыр. Қасында- Шегей мен Айсәуле).
Дайырман: Да... бұл бір оқыс жағдай болды. Ойда жоқта... төбемізден жай түскендей... есеңгіредік те қалдық. Енді көнгеннен басқа амал жоқ... Ес жиып, қам жасау керек... Ақылдасайық!
Сәлсәбила: Әйбәт кісі еді... ажалға қимайтын...
Дайырман: Несін айтасың... алтын еді ғой, жарықтық!
Майке: Ой, мама! Шынымен кеткенің бе бізді тастап?!
Сәлсәбила: Е-е,айналайын Майкежан- ай! Сені әбден сағынып жүрді...Майке,Майке деп ауызынан тастамайтын. Келе қоймадың-ау уағында...нұр сипатын көре алмадың-ау.Бір ауыз тілдесіп, мұң-шерін тарқатып, қолыңнан сусын бере алмадың-ау! Қайтейін... мауқын баса алмай, зарығып, арманда кетті- ау...қайтейін!...
Майке: (*одан әрмен өксіп*) Ой, мама, кешір бізді... ылғи бір бітпейтін жұмыс,тіршілік деп жүріп...
Санатбек: Иә, міне, бәрін тастап келдік қой... Әйтпесе, бір неудобный уақытта болғанын қарашы! Өте маңызды мәселелер бар еді... қалды бәрі...
Ата: Алла- ау, өзің сақтай гөр!
Сәлсәбила: Жаман айтпай жақсы жоқ деген... Алда-жалды бір жағдай болып кетсе, тірлікті ойлайық... Соятын мал бар шығар?
Ата: Ту бие бар...
Дайырман: Бір бие аздық етеді. Қазір халық жиын десе қаптап кететін болды ғой...
Күлшира: Иә, тайлы- таяғына дейін қалмайды. Сырттан келетіндер қаншама, енді тайшы атың болмаса да, қойшы атың бар дегендей...
Сәлсәбила: Екі жылқы сою керек, сондық еңбегі жоқ па бұл кісінің?!
Ата: Иә, бұл кісіден немді аяймын, қара байтал күйлі, соны қоса сойыңдар.
Дайырман: Жә, малы табылса, орамал, барқытын түгендеп қою керек.
Сәлсәбила: Жыртысты қаба беріңдер... ертең сөз болмасын.

Күлшира: Пүліштен жырту керек... Орамалға елу сомнан түйген жөн. Аяп қалды демесін, дос- дұшпан бар. Зират басында көрнекті кісілерге кілем, палас үлестірсе, тіпті қатып кетеді!
Дайырман: Басқа ауылдарға үлгі болады! «Шіркін , бұлардың кендігі-ай!» - деп, таңдай қағып жүрсін, бәлемдер!
Майке: Аямаймыз! Береміз!
Санатбек: Сіздер іркілмей жөн-жобасын айта беріңіздер!Біз бәрін де жасаймыз! (*Атаға*). Шал, сен қысылма, ақша жетеді!
Дайырман: Онда.. бір кілемді өзіміздің «Кенащының» молдасына, біреуін Степняктың, Бұлақбасының молдасына берейік! Тассу мен Нөлүштің молдасына палас та жарай береді!
Сәлсәбила: Әй, Дайырман, осы сен қоя тұршы дорбимай! Бәрін өзіңе бұрып отырсың! Әлгілерің ылғи алып жүр, мүйіздері шықса қанеки! Әрбірдесін ынсап жоқ соларыңда! Әне біреуің өткенде Бірсуатта берген барқытты міне тұтпай, бетіне лақтырып кетіпті...зират басында.... көптің көзінше.... Оған кілем түгілі қыржан да жоқ! Одан да, абырой керек болса, алыстан келгендерге, анау Мамай мен Қараталдың, Сәуле мен Құдықағаштың молдаларына беру керек!
Дайырман: Өй, шіркін-ай! Төркініңе тартып тұрсың ғой шімірікпестен! Сенің айтып тұрған молдаларың молда емес... өңшең дүмше! Дауыстары да жоқ, міңгір – міңгір етіп, кісінің ішін пыстырады!
Сәлсәбила: Адырам қал, адырайған атаңа ғана нәлет! Сенің молдаларың оңып тұр ма? Адамды ми қата қылады! Олардың қасында біздің молдалар ағып тұрған бұлақ емес пе?
Дайырман: Сендердікі бұлақ болса, біздікі дария! Сәлсәбила, Сәлсәбила деген сайын солқ-солқ етесің ғой өзің! Менің атым Дайырман, сендер түгілі пәшестің қолын қайырғам! Менің айтқаным болады-бітті Ал анау молдаларыңа өзің өлгенде бергізерсің... қолыңнан келсе!
Сәлсәбила: О, жағыңа жылан жұмыртқаласын, заржақ!Өзіңе көрінсін! Менің атым Дайырман, пәшестің қолын қайырғам деп кеудеңді соққанда сондайсың, осы сен дұрыстап соғыстың ба екен әуелі? Соғыс бітерде бір – екі ай барып келгеніңе бұлданып, жұртты қырып жібере жаздайсың, ана кісі құсап *атаны көрсетеді*\ басынан аяғына дейін қатысып, үш рет жараланып, пәлен ордін-медәл алып келсең қайтер едің?! Жараланбақ түгілі, теріңе сызат түскен жоқ қой! Лағанат, саған пәшестің бір оғы бұйырмаған екен!
Дайырман: Жап аузыңды! Бір-екі ай емес, бақандай бес ай соғысқанмын! Мен бармағанда соғыс бітпейтін еді! Тәк штө, мен- Дайырманмын, пәшеске қосып сендердің де қалпақтарыңды қайырамын!
Сәлсәбила: Өз қалпағыңды байқа!
Ата: Жә, жә, сабыр етіңдер... көп сөз не керек осы?! Молданы пәлен деп қайтесіңдер? Олардың жазығы жаназаңды шығарып, білгенінше құран оқығаны ма? Берген садақаңды сөз қылмаңдар, сендерді ешкім зорлап бергізген жоқ. Берсеңдер – ризашылықпен беріңдер!
Майке: Келе берсін... Молда көп болғаны оңды. Жетеді бәріне де!
Санатбек: Айтқандарыңның бәрін береміз! Ақмолаға әдейі кісі жіберіп, алдырамыз керек – жарағын!
Күлшира: Иә, иә, бергендерің жөн, шешелерінен ештеңе аяған жоқ деп, ертең ел – жұрт риза болып, аңыз қылады. Енді, салт – дәстүріміз емес пе?!

Шегей: (*Ұшып тұрып:)* Қайдағы салт – дәстүр? Кісісі өлген қаралы үйдің түгін қоймай шашып – төккенді де салт – дәстүр деп ақтайсыңдар ма? Зират басын базарға айналдырып, қызыл- жасыл дүние мүлік таратып, азан – қазан, ырду – дырду, дау- дамай қылғандарың қай жобаға сыйып, қай жолға жатады екен?! Осының бірде – бірі не шариғатта, не қазақ жолында жоқ! Тегін дүниеге тойынғаннан кейін, өздеріңнің ойлап шығарғандарың! Өлік жөнелтуді де бәсекеге айналдырып не көрінді сендерге?!

Күлшира: Ойбай , елден ұят емес пе? Ертең осыны істемей көр... шешелерін жөндеп жөнелтпеді, перзенттік парыздарын атқармады деп, бүкіл ел сөз қылмай ма?

Шегей: Е- е, жұрт сөз қылады деп, өмір бойы жалтақтап, жұлынумен келесіңдер ғой, әйтеуір!

Дайырман: Жә, доғар, шырағым, бояушы, бояушы дегенге сақалыңды боямай! Ақсақал, мынауыңды тыйсаңшы!

Ата: Сабыр, сабыр құлыным! Не нәрсеге де сабырлылық керек! Дүниенің асылы – сабырлылық, өмірдің кілті де сабырда! Қайтесің.... өнбейтін дауды өспейтін ұл қуар деген... апаңның амандығын тілейік!(*Шегей апаның қасына барады. Ата өзіне-өзі:/* Келінім ақылды екен... Шегейге ештеңе айтпағыны дұрыс болған. Әйтпесе, мына тентек қыран жапқандай қылатын еді бәрін! Уһ, несін айтасың, байғұс пендені тайталастырып, адастырып қойған қым-қиғаш дүние – ай!

Сәлсәбила: (*Күлширағa)* Қайтсін – ай, күрсінбегенде, күңіренбегенде...

Күлшира: Оңай ма? Ертең жалғыз қалса, бір жетім шал болып, әркімге бір жаутандап күні өтеді- ау! Ана жынды мен мына мәңгүрт бұл шалды қайтсін... кетеді қалаға.

Сәлсәбила: Иә, мына оқыған балалардан қайран жоқ... әрқайсының өрісі бөлек.

Күлшира: Оны айтасыз... мына кісі сал болып жатып қалса қайтеді?!

Майке: Ә-ә? Апамды бірдеме дедіңіздер ме?

Санатбек: Иә, не хал?

Сәлсәбила: Жоқ, жай, біздікі долбар, болжал ғой... Баяғы, апаларың жатып қалса... хал нешік деген ғой...

Санатбек: Ә-ә? Апырмай, ол жағы қаперіме кірмепті-ау, ә? Шынында ойланатын жағдай екен?

Майке: Ойлан, ойланба-одан ештеңе өзгермейді. Ұлдар мен келіндер, бірің аласыңдар қолға, бағасыңдар...

Санатбек: Е-е, иә, әрине, анамыздан безбейміз... Алармыз біріміз...

Дайырман: Әй, шырағым, алғанда... бұларды трәктірмен сүйресең бармайды қалаңа. Біреуің көшіп келмесеңдер...

Санатбек: Қайда? Ауылға ма? Ауызға оңай-ау шіркін! Қаланы, қызметті қайда тастаймыз?!

Ата: Әй, балапандарым-ай сол... қайтейін... Жазмыштан озмыш жоқ... Әйтпесе, біз мұнда, сендер онда аман болып, жүре берсек қой! Жә, қиналмаңдар біз үшін. Бір жөні болар. Өмірдің соңы осылай болса қайтейін! Қол ұстасып, қатар жүрген қайран кемпірім- ай!

Айсәуле: *(ұшып тұрып):* Не плачь, аташка! Мен күтемін апамды!

Шегей: (*Айсәуле екеуі атаның қасына жүгіріп келеді).* Біз бармыз, ата!

Дайырман: Әй, ақсақал, балдар байыбына бармай бай-байлай береді... Күні ертең сендердің бейнетіңе байланып отыра ма, кетеді бытырап... Бұларға қараған күнің күн бола ма? Одан да мына ақ кемпірді (*Сәлсәбиланы нұсқайды*) кіргіз де ал!

Апа: (*атып тұрып):* Тәйт! Не тантып тұрсың, әй! Ақ майымды аузыңнан ағызып едім талай, соны ақтағаның ба?! (*Бәрі аңтарылып тұрып қалады. Шегей мен Айсәуле «Апа», « Апашка» десіп, құшақтай алады).*

Дайырман: Өй, ой-ой-ойнап айтып ем...естіп қойдың ба?!

Апа: Е, ойының осылғыр, естімегенде...Оп-оңай өле салатын, оп-оңды осырақ шалымды біреуге бере салатын мен немене сонша?!... Қайтер екен десем... терең қазып, тепкілеп көмгенше асығып жүр екенсіңдер ғой... Қара байтал захотели! Ал, ендеше, сендерге ергескенде өлмей қояйын! *(Жиналғандар «Аман бол!», «Көп жасаңыз!», «Аман болыңыз!» десіп, құшақтайды).*

Майке: Мама! Маматай!

Санатбек: Мамочка!

Апа: Балапандарым! Бізді қойшы, алдымен сендер аман болыңдар! Алдынан ақсағанның оқасы жоқ деген... сендердің алдарында, ешкімге масыл болмай, сабытымызды салмай, аяңдап кете барсақ, арман бар ма? Өсірдік, өндірдік, мойындарыңа қарыз емес... тек жақсы болыңдар! Кісі қартайғанда қамкөңіл, анда – санда ауылға бір қарайлап қойсаңдар, соған да ризамыз! Көрші – қолаң, ауылдас ағайын! Жақсылығың да бар, жаманшылығың да аз емес, бірақ маған ыстықсыңдар! Қимаймын сендерді! Аман болыңдар, бәрі де кешу болсын, ризашылық, шүкірлік керек! *(Сәлсәбила, Дайырман, Күлшира қосарланып: «Иә, иә кешу болсын!», «Ризашылық, татулық болсын!»деседі).* Тек әйтеуір бір- біріңді аялап, сыйлап жүргенге не жетсін! Біреуге жаман сөз айтқаның – оқ атқанмен бірдей! Өзіңдей адам баласының жанын жаралап, назасына қалма, түбі айналып өзіңді соғады! Соны ойласаңдар болғаны! Қара шалым, қайыспа! Жарты ғасыр жарасып келдік, енді Қозы Көрпеш-Баяндай, Сейпіл-Мәлік-Жамалдай бір молада жатуға жазсын!

Ата: Сен артымда қал! Сенен бұрын мен кетейін!

Апа: Өй,асықпа! Жаңа кемпір алайын деп жатыр ең ғой!

Ата: Жоға! Қойшы қайдағыны...

Апа: Жә, шалым, дәм – тұзымыз біткенше біз істейтін іс, біз айтатын сөз бар екен! Біз керек екенбіз әлі мына қылтиып жаңа көктеген екі балаусаға!*(Шегей мен Айсәулені құшақтайды*). Мен – анамын! Адасып, жат болып бара жатқан ұрпақты бауырыма тартып...ізгі жолға салып... аналық айналайынымды айтуға тиіспін! Бұлардың бөпелерін бесікке бөлеп, «әлди-әлди ақ бөпем, ақ бесікке жат бөпем!» - деп бесік жырын айтып, жүректеріне мейірім ұялатуым керек! Алла жазса, сол үшін өмір сүремін, атадан қалған аманатты тапсырамын қолдарына!!!

Соңы. 2000 жыл.

ЕРКЕГІ БАР БОЛҒЫР...

(Екі суретті,
жеті көріністі комедия)

Рахымжан мен Сәуле
Отарбаевтарға арнаймын

Қ а т ы с у ш ы л а р:

***Майке**-60 жаста*
***Жұмбақтас**-актриса қыз*
***Орынтай** –облыс әкімінің орынбасары*
***Мәлике**-министрдің зайыбы*
***Базаркүл-**саудагер әйел*
***Гүлжиян**-кәсіпкер*
***Айгүлсім**-жұмыссыз келіншек*
***Дәмеш**-жұмыссыз келіншек*
***Сәбира**- «мотоциклист» келіншек*
***Нілзия**-атты келіншек*
Хатшы қыз
***Ақжайық**-аралдағы қыз*

(Вокзалдағы жолаушылар-ауыл,
қала әйелдері).

БІРІНШІ СУРЕТ

Бірінші көрініс

(*Вокзал. Абыр-сабыр, даңғыр-дүңгір, әлдеқайда асығып, сапырылысып жатқан әйелдер. Дүрсілдетіп, ысқырып поездар өтеді. Күту залына қазақша әсем киінген, сәні келіскен, шаршаңқы Майке келіп, шеткі бір оңашалау орындықта отырған Дәмештің қасына жайғасады*).

М а й к е: Уһ, Алла-ей, екі аяғым салдырап, белім үзіліп кете жаздады ғой, ала жаздай шұбырып, ақтылы қойды аттылыдан қалмай жаяу қайырғанда да бұлай қалжыраған жоқ шығармын!

Д ә м е ш: Даланың ауасы дәру ғой шіркін! Қала кісіні нетіп... жеп қояды! Ығы-жығы, қыбыр-жыбыр... айтпа!Сол даланда таза ауаңды жұтып, тып-тыныш нете бермей, неменеңе сүлдеріңді сүйретіп, сілікпеңді шығарып, өнер бастап жүрсің?!

М а й к е: Қай бір жетіскеннен жүр дейсің аяғымнан таусылып? Әділдік іздеп жүрмін!

Д ә м е ш: Ой, апа, әділдік, шындық іздеп жүрмін деп көз бояп, шын мәнінде пәле қуып жүретін арызқойларға ұқсамайсыз. Апа болып ақыл айтар шағыңызда аттандайтындай не күн туды басыңа?! (*Бірнеше әйел жақындап келіп, үйіріліп тұра қалады*).

М а й к е: Бері қара ендеше! Менің құдай берген сегіз балам бар. Сегіз бала туып, өсіргенім үшін маған мидал беру керек заң бойынша. Кезінде селсебет қасақана істеді ме, жаңылып кетті ме, әйтеуір мен тізімге кірмей қалыппын...далада мал бағып жүрген кісіні керек қыла ма? Қысқасы, мидал жоқ..мидал болмағасын пенсияға тиесілі қосымша да жоқ! Балдардың бәрі, құдайға шүкір, ер жетіп отыр, дәкүменті бәрі дұрыс, бірақ мидалсыз қосымша берілмейді екен! Біразға дейін үндемей жүрдік ұялып... балдарды саудаға салғандай болармыз деп... Заң бойынша тиісті нәрсені алмаған да ұят.. былай қарасаң... тіршілік қой баяғы... «Өй, балдарың да ер жетті, солар асырасын»,-дейді бір бастық әнеукүні. Сонымен жүрміз міне, басымыз қатып... ертең әкімге жолықпақшымын!

Ә й е л д е р: - Бару керек!

- Алу керек! Тулап, шулап, қоймасақ, бізді керек те қылмайды бұлар! Адамға емес, қағазға сенеді!
- Иә, тәуелсіз ел болсақ та, қағазға тәуелділіктен құтыла алмадық-ау!
- Бұлар ма, бұлар оңдырмас!

– Өй, бұлардың істемегені бар ма? Шетімізден қысқартып, жұмыссыз қаңғыртып қойған жоқ па?!

Д ә м е ш: Қайсыбірін айтасың?Менің өзімді ғана нетіп жіберсе бір сәрі-ау, жұмыс орнымды, тұтас мекеме-- ауылдағы балабақшаны түгелімен бір-ақ сәтте, бір-ақ сызып, біржолата жоқ қылды! Ол түгілі бүкіл ауылды жауып тастады! Ұғасыңдар ма? Сыя ма ақылдарыңа? Қара қазандай қайнап жатқан қайран ауыл сөнген пештей үңірейді де қалды! Бұларға ерегескенде, бүкіл ауылдың құнын даулағалы кеп тұрмын!

Ә й е л д е р: - Қаланы да қарық қылғандары шамалы...

- Өлмес күндерін әрең көріп, кәрі-құртаңдар қалтылдап қалды!
- Сақа кісілер салпылдап қалды!
- Жас жеткіншектер жалпылдап қалды!
- Коммуналдық қызмет құны – кісі құнынан асып кетті!
- Тапқан табысың төлеуден артылмағаны тіпті сұмдық екен!
- Тығырыққа тіреліп ашынған соң қылмыс жасамағанда қайтеді жұрт?!
- Кісіні ашындырып, қылмысқа итермелеп, артынан оны ұстап, соттауға жіберген ақшаны сол қылмыстың алдын алуға яғни, әлгі тарыққан адамдарға жұмыс беріп, жалақыға неге жұмсамайды екен?
- Е-е, бұларға айттың не, айтпадың не?

Д ә м е ш: Бұлар ма, бұлар ешкімді оңдырмас...

М а й к е: Әй, осы бұлар деген кімдер?

Д ә м е ш: Бұлар деген...бұлар! Тек қана біз емес әйтеуір!

М а й к е: Сонда бізден басқаның бәрі бұлар ма? Бізден басқаның бәрі бұлдіріп жатыр ма?

Д ә м е ш: Иә, біздің қиындықтарымызға бізден басқаның бәрі бейнауат!

М а й к е: Қайдам... әйтеуір қайда барсаң да, кіммен сөйлессең де бітпейтін бір бұлар бар. Бірдемеге ренжісек болды, бәріміз де «Бұлар ма,

бұлар сүйтеді... Бұлардан шығады.. » деп саусағымызды безеп, кінәлай кетеміз ғой! Сол бұлардың аты - жөні, әдресі бар ма дегенім ғой!

Д ә м е ш: Соны өзіміз де білмейміз... білгіміз де келмейді! Ашу – ызамызды тарқататын бітпейтін бір бұлардың болғаны да жақсы...

М а й к е: Айдаладағы бұларда жұмысым жоқ, мен кәңкіретіні әкімге кіргелі тұрмын!

Ә й е л д е р: Біздің де айтатын біраз арызымыз бар, біз де сіздермен бірге кіре қояйық! (*Майкеге.)* Сізді алдымызға салып бармасақ, бізді маңынан да жүргізбейді!

М а й к е: Көтек! Қаланың қағынды қатындарын жиып-теріп ап келіпсің деп ертең өзімді әуре ғып жүрер шырақтарым! Пәлесінен аулақ! Бүкіл өкпе-наланы мен келгенде көріп қалған екенсіңдер!

Ә й е л д е р: Е-е, сіздің сөзіңізден тұтанғаны өтірік пе? Микрофон, мінбе, телеведение ғана жетпей тұр, вокзалда әйелдер ереуілге шықты деп дүниежүзіне шулататын! Міне, оппозицияның лидері боп шыға келдіңіз.

М а й к е: А –а! Ақбазда мал бақсам да, әппәзи боп көргем жоқ! Әппәзиің де, әбзиің де өзіңе, мен ауылдан келген аққөңіл апаларыңмын!

Ә й е л д е р: Саспаңыз, апашка! Бізге қалқан боп тұрсаңыз болды, қалғанын өзіміз қатырамыз! Көп балалы ана, әрі ауылдан мынадай көненің көзі – ұлттық киіммен келген соң сіздің колоритіңіз керемет, рейтингіңіз жоғары деп жатқанымыз ғой! Әйтпесе, бәрібір барамыз әкімшілікке! Олар құлақ аспаса, одан да жоғарыға, Астанаға, тіпті аспанға дейін барамыз!

- Ой, апа, лидерден неге қашасыз, жұрттың қолы жетпей жатқанда... Лидер болсаңыз, телевизордан сөйлейсіз, санатқа кіресіз. Сенатор да болып кетуіңіз мүмкін! Қысқасы, сізбен бәрі санасады!

М а й к е: Адырам қал! Сонда түк бітірмей, құр қызыл тілді безей бергеннің бәрі санатқа қосыла берсе санаттың сапасы не болады?! Қойыңдар шырақтарым, елден ұят – тағы, сендерге көсем бола алмаймын!!! Мидалы бар болсын, мемлекеттің тыныштығы керек!

Ә й е л д е р: Бәрібір барамыз! Мұңымызды шағамыз! Бастықтар көз бояған көрме шындықты емес, нағыз шындықты білгісі келсе, вокзалдардан сұрасын!

- Көшелерден, көше кезгендерден сұрасын!
- Жұмыссыздардан, қысқарып, керексіз боп қалғандардан сұрасын!
- Торыққандар мен тарыққандардан сұрасын!
- Халықтан сұрасын!
- Біз қалай өмір сүреміз? Берсін бізге бір жауабын?!
- Барамыз! Сұраймыз!!!

(Барлығы гуілдесіп кетеді).

Екінші көрініс

(Облыс әкімі орынбасарының қабылдау бөлмесі. Орынбасардың есігі жабық тұр. Хатшы қыз телефонмен сөйлесіп отыр).

Х а т ш ы қ ы з: Хэлоу! Иә, иә, мен ғой. Сен қандайсың? Тә-әк, кеше не болды сонымен? Кешке дейсің бе, жо – жоқ, ты че, кешке дейін ішім жарылып кетер! Қазір тез, тез айта ғой! *(Гүлжиян мен Айгүлсім кіреді*).

Г ү л ж и я н: Сәлеметсіз бе? Басекең бар ма екен?!

Х а т ш ы : Жоқ! Кейін келіңіздер, сіздерге қарайтын уақыт жоқ. Мен бір өте тығыз жұмыспен отырмын!

А й г ү л с і м: Біз де бір шұғыл шаруамен кеп едік, тым болмаса жөнін айт. Бір-екі ауыз жылы сөзіңді аяйсың ба, айналайын!

Х а т ш ы : Қолым тимей жатыр! Аузым да бос емес! (*телефонға*) Тәк, тәк, ништяк! Да- а! Ой ,как мило! Біздің бойфрендтердің ми клеттеріне ондай ой кірет деген қайда! Ол райт, кәңкіретіні! Ну, саған зер гут ,здорово! А то жұмыс істей алмаушы едім.. иә, психотренинг! А -а, не дейсің? А как же, ноу проблем.. сен не, өткен жолғысын жіберіп алып па едің? Обшым, былай... А -а, сен тек Самантаны қараймын деп, базар жоқ. Жулиано Матеоны жақсы көреді. Матео да Жулианоны сүйеді, бірақ Розаннаға үйленеді. Ал Жулианоны Марк Антониоға қосады, бірақ, короче, екі жігіт те Жулианоны, ал екі қыз да Матеоны ұнатады! Әне, қандай ғажап, шетелдегілердің өмірі... прәмі сказка!

Г ү л ж и я н: Әй, сен өзі кино айтып отырғаннан саумысың? Бытықы – шытықы көпіріктің неменесі скәзкі?! Жулиан, Жулиан деп жұлынғанша, алдыңда тұрған Гүлжияның жағдайын ойласаңшы!

Х а т ш ы : Ойлағанде не пайда? Бастық жоқ, бастықсыз сағыз да шайналмайды қазір. Тұра тұрыңызшы, сәл сабыр етіп, кәйіпті бұзбай! Ана жақта аузының суы құрып өліп бара жатқан жоқ па? *(Екінші телефон шылдырлайды)*. Міне, бізге дамыл жоқ, ылғи осы қарбалас, стресс... бес минут расслабиться етіп, әңгімелесуге де мұрша жоқ! *(телефонды алып)* Да! Жилье? Ой обождите, жильедан да жедел мәселелер болып жатыр*! (бұл телефонды қойып, бірінші телефонға :)*Сонымен Жулиано Марк Антониодан Матеоға келгелі жатыр...

А й г ү л с і м: Әй, жалбыр шашты албасты! Жулианың не, әй, жұрттың жүйкесі жұлым -жұлым боп тұрса! Таста андағы телефонды, тап жылдам бастықты!

Х а т ш ы : *(телефонға)*Обшым, солай, прогноз бойынша, Жулиано мен Матео қайта қосылатын сияқты! Шу дейсің бе... мына жақта біздің Жулиандар ғой, жұмыс -жұмыс деп жұлынып, жынданып жатқан. Селяви! Адью! *(телефонды қояды. Осы кезде Майке, Дәмеш, тағы бір топ вокзалдағы әйелдер дабдырлап «ал, жүр!», «сен кір!», «жоқ, сен, сен»,-десіп, кіріп келеді).*Иә, не болды сонша, ат қорада жүргендей даңғырлап! Ти -хо! Бұл әкімшілік! Өздеріңді өздерің дұрыс ұстай алмасаңдар, бірде -бір жұмыстарың бітпейді – это я вам гарантирую!

Д ә м е ш: Шүлдірлемей, дұрыс сөйле қазақша, әй, кекшеңдеген шөпшек бас!

Х а т ш ы : Мен нормальный тілмен сөйлеп тұрмын! Біз қазір қос тілдіміз, жаман ба екен екі тіл білген? Біз – амфибия!

М а й к е: Көтек, әмпәйі несі тағы? Кіммен әмпәй?

Х а т ш ы : А –а! Антей! Тоже резонно! Ана тілден айрылмаймыз, қорықпаңыз! Бірақ, тіл білдім екен деп, әркімді жаман сөзбен тілдей беруге болмайды ғой. *(Айгүлсімге)* Жаңа сіз мені не дедіңіз?!

Г ү л ж и я н: Жоқ, ол кісі сізді тілдеген жоқ, мақтады! Албасты деген жоқ, жалбыр шашты алғашқы деді! Яғни, модының перуайы деді!

Х а т ш ы : Ладно! Вообще- то дұрыс айттыңыз, мұндай шашты Көкшетауда бірінші болып бастаған мен!

Г ү л ж и я н: Иә, өзіңе сондай жарасады, дудырап тұрғаны қандай, шөмеле құсап!

Х а т ш ы : Че такое шөмеле?

Г ү л ж и я н: Ой, ол ескінің бір әдемі ою - өрнегі ғой, Томирис заманынан қалған!

Х а т ш ы : О кей! Томиристен қалса тамаша екен! Бір көрер ме еді шіркін!

Г ү л ж и я н: Бұйырса көрерсің! Мына шаруамды ыңғайына келтіріп берсең, шөмеле түгілі, маяны да аямаймын! Тек мені әкімге жолықтырып жібер!

Х а т ш ы : Әкім жоқ! Бұл замының кеңсесі!

А й г ү л с і м: Зам ба, сам ба, хам ба, маған бәрібір! Маған әлгі әйелдермен айналысатын әкім керек!

Х а т ш ы : Әйелдермен бәрі де айналысады!

А й г ү л с і м: Ендеше, мені соған кіргіз!

Х а т ш ы : Жоқ, кіргізе алмаймын! Ол кісі жоқ! Мәселеңіз қандай?

А й г ү л с і м: Мәселем бе, мәселем, мәселенки...

Г ү л ж и я н: *(хатшы қызға)* Әй, айналып қана кетейін, мыналарға байқатпай мені лып еткізсейші! Мен сенің қолыңа жып еткізейін..

Х а т ш ы : Ой, менің қолым қашанда ашық болғанымен, әкімнің есігі жабық тұр ғой! *(тартып көрсетеді).* Міне, кілттеулі тұр!

Г ү л ж и я н: Онда бір бос кезінде маған айта қойсаң...

Х а т ш ы : О кісілердің басқа кезі болса да, бос кезі болмайды!

А й г ү л с і м: Сонда не істей береді екен? Шаршамай ма дегенім ғой...

Х а т ш ы : Ылғи делегацияларды қарсы алып, шығарып салу, жиналыс...

Д ә м е ш: Әй, бір рахат жұмыс екен, қонақтарды қарсы алып, шығарып салып тұрса. Сосын жиналыстан жиналыс, ертелі кеш еңіретіп сөйлеу, со да жұмыс боп па? Сонда жұмысты кім істейді?

Х а т ш ы : Ой, сіз қызық екенсіз, сол жиындарда шешіледі ғой барлық мәселелер, жоспарлар...

М а й к е: Қайдам қарағым, сол жиналыстарыңның пайдасынан зияны көп шығар. Ауылдың әл-ауқатын көтеру туралы жиналысқа шапқылай-шапқылай біздің ауылдың бастығы қолдағы азғантай қалған -құтқанның бәрін түгел бензинге жұмсап бітірді! Жоғарыда отырғандарға жұртты жинау оп -оңай көрінеді -ау деймін, ал біз байғұсқа сол жиналысқа келу дегенің қып -қызыл шығын екеніне шынымен ақылдарың жетпей ме, жоқ әлде қасақана істейсіңдер ме?! Бізді құртқан жиналыс!

Х а т ш ы : Оны маған несіне айтасыз, бастықтарға айтыңыз! Біз орындаушы ғанамыз! *(телефон шылдырлайды. Хатшы қыз трубканы алып:* Иә, иә! Есікті аш дейсіз бе? Мында бір топ әйелдер отыр. Мейлі ме? Кетпейміз дейді сізге жолықпай, күтеміз дейді! Жарайды! *(Есікті кілтпен ашпақ болады. Кілті дұрыс келмей, әлек болады).* Қап, мына қырсықты-

ай!(*ар жақтан есікті тақылдатып, жұлқылап жатыр).* Қазір... қазір, сәл сабыр етіңізші, кілт түспей жатыр!

М а й к е: Бетім- ау, сен өзі бастықты кілттеп қойғаннан саумысың?

Х а т ш ы : Енді... өзі айтқасын...

М а й к е: Тапа-тал түсте кімнен тығылып жүрсіңдер?

Д ә м е ш: Қасында іжгім жоқ па еді әйтеуір?!

Х а т ш ы : Жоқ! Кім болуы керек оның қасында?!

Д ә м е ш: Қайдам... баяғыда біздің ауылдың парторгы кешке таман комсоргты канторына кіргізіп алып, есікті іліп алып, нетейін деген ғой...

А й г ү л с і м: Комсоргың ұл ма, қыз ба?

Д ә м е ш: Қыз болғасын іледі дағы есікті! Содан парторг нетейін десе, камсорг нетпей, екеуі алысып -жұлысып, айқай -шу болып, жұрт жиналып қалады. Есікті ашайын десе, өстіп кілті бұзылып қалып, әрең дегенде есікті бұзып, құтқарып алған!

Х а т ш ы : Жоқ, біздікі жұмыс уақытында нетпейді! Жалғыз өзі бір қағаздармен отырған.

Г ү л ж и я н: Ал, кәне, көптеп, көмектесіп, басекеңді азаттыққа шығарып алайық, бір керегі болар!

М а й к е: Әй, шопырыңды шақыра қойсаңшы!

Х а т ш ы : Қай бір оңған шопыр бар дейсің?

М а й к е: Біздің бастықтар қит етсе шопырын шақырады! Шопырдың тыңдырмайтын шаруасы болмайды!

Х а т ш ы : Біздікі шопырынан қашып жүреді!

Д ә м е ш: Бұған бір сүймен болса...

Г ү л ж и я н: Сүйменмен сүйкеп жіберетін сиыр қораның қақпасы деп пе едің? Бұл - контора!

Д ә м ә ш: Е-е, немене, біз жаңа бұзып жүр дейсің бе конторды? Ауылдың конторын түк қоймай нетіп жібергенбіз... Ой, совет өкіметі құлаған кезде неше түрлі тамаша болды ғой ауылда, несін айтасың! Ауылдағы бардың бәрі тоналып бітіп, қақиып жалғыз контор қалған. Бір күні қалжадан шыққанбыз, «әй, ақыры жұмыс істеп тұрған жоқ, бүкіл еңбегімізді жеп кетті, осының өзін реттеп алайық!» - деп, кызып алған қатындар қаһарлана лап қойды! Түгін қоймай талап кетті. Деректердің жиналыс өткізетін үлкен үстелін екі көкайыл арамен кесіп, қақ бөліп апты, бір -біріне қимай! Бәрінен қызығы екі келіншек тлипонға таласып, түні бойы төбелесті-ау! Оны қайтеді, әй, ауылда сбәз да жоқ, сым да жоқ! Артынан милиция кеп қысқанда, алғандарын қайтып берейін десе, дымға жарамай қалған! Әй, жындылық -ай, жынды ғып қойған жалған -ай!!!

Г ү л ж и я н: Жә, зарламаңдар, түге! Одан да келтір мұнда... шапшаң!

Х а т ш ы: Кімді? Нені келтірейін?

Г ү л ж и я н: Келтір маған, әтіберткә!

Х а т ш ы: Қазір қарайын... мына тырнақ егейтін жарап қалар ма екен?!

Г ү л ж и я н: Андағыңмен өзіңді егеп ермек қыларсың! Бұдан басқа бұрайтының жоқ па?

Х а т ш ы: Қайдан болсын бізде? Еркектерде болмаса... оған табан астынан еркекті қайдан таба қояйын?

Г ү л ж и я н: Жә! Көрелік лекерлеп! *(Тырнақ егейтінді алып, есіктің тақтайын бекітетін шуруптарын бір-бірлеп алып тастай береді).* Бостан-

босқа босатып жүрмейік. Бұ кісі біздің мәселеге жауап бере алар ма екен өзі?!

Х а т ш ы: О кісілер сұңғыла ғой, шіркін! Кез - келген мәселеге қолма - қол жауап беріп, кез - келген тақырыпта ойланбастан суырылып сөйлей береді!

Г ү л ж и я н: Жә, ол жағын көрерміз, мә, ұста мынаны! *(тағы бір шрупты алып береді).*

Х а т ш ы: Өзіңіз бұрайтын нәрсе болса бұрап алып тастай берудің шебері екенсіз ғой.

Г ү л ж и я н: Е –е, немене , бизнесте банан жеу үшін жүр дейсіңдер ме? Бұрап алуға, жұлып алуға жалмаңдаған тіршілік үйреткен жоқ па? Мә, міне, осымен тәмам! *(Есікті қаптаған жұқа тақтайды жұлып алып, былай қояды. Ар жағынан сәнді киінген, әп-әдемі Орынтай шыға келеді).*

О р ы н т а й: Амансыздар ма? Аварийный жағдайда кездесіп жатырмыз, аман болайық!

Д ә м е ш: Мәссаған! Біздің бастық нетпейді дейсің, мынадай әп -әдемі әйелмен тал түсте құлыптанып алып, карт ойнай ма, нетпегенде?

Х а т ш ы: Жоға! Бұл кісі біздің бастық, облыс әкімінің орынбасары!

Ә й е л д е р: А – а! О - о - о!!!

А й г ү л с і м: Әйел бастық болғаны қандай жақсы болды! Әйтеуір арызыңды құлақ қойып тыңдайды ғой. Еркек бастықтарға бара қалсаң, көздерімен ішіп -жеп, есіңді шығарады.

Г ү л ж и я н: Еркектің көзімен ішіп – жегеніне есінен тана қалатын сен немене сонша, жаңа туған бота ма едің?

А й г ү л с і м: Жоға, енді, бастық адам ішімідегіні тап деп, тесірейіп отырғанда, қайтеріңді білмей, бір құбылып қалатынымыз өтірік пе?!

Д ә м е ш: Құбылсаң да, қағынсаң да өзің біл, жұртқа тісіңнің қанын жақпа! Алдына барғанда елемей, есінеп отыратын еркегі бар болсын, мұң – шерімізге құлақ асатын әйел болғаны ғажап болды!

О р ы н т а й: Кешіріңіздер, сіздермен сырласып отыруға мұршам жоқ, дереу Астанаға аттануға мәжбүрмін*! (Әдеп сақтап, әп-әдемі боп тұрған әйелдер шу ете түседі).*

Ә й е л д е р: Жоқ! Біз сізді жібермейміз!

- Арызымызды тыңдап, бір жауабын бермей, ешқайда аттап баспайсыз!

О р ы н т а й: Ал, мақұл қыздар, тек қана таптаурын нәрселерді тәптіштемей, тез-тез, тоқ етерін тәп-тәтті ғып тық еткізсеңдер, тамаша болады! Бос балтайтты қойып, шұғыл шалтайтқа көшетін кез келді, айналайындар! Жағдайдың бәрін де біліп отырмыз – сіздерге де, біздерге де оңай емес! Бірақ, сабыр етейік, бәрі де жақсы болады! Күйіп тұрған мәселелерді кәнтірөлде ұстап отырамыз!

Д ә м е ш: Сендердің білгендердіңнен не пайда? Еш нәтиже шықпағасын, кәнтірөлдерің кімге дәрі?!

О р ы н т а й: Олай деп елді босқа арандатпаңыз! Болашаққа сену керек!

Ә й е л д е р: Қашанғы шыдаймыз? Мүлде қиналып кеттік қой!

- Жұмыссыз қалған қыз -жігіттеріміз арақ пен нашаға салынып, азып-тозып бара жатыр!

- Халықтың денсаулығы нашарлап барады! Неше түрлі аурулар, бәле – бәтерлер қаптап кетті!

- Аштан өл дейсіздер ме?

О р ы н т а й: Тым әсірелеп, артық кетпеңіздер! Аштан өліп жатқан ешкім жоқ қой!

Д ә м е ш: Міндетті түрде аштан өлу керек пе? Адам құсап өмір сүргіміз келеді! Жүйкеміз әбден ширатылып, шетімізден шокнутый – псих боп бара жатырмыз!

О р ы н т а й: Айналайын, ай мен күндей әйелдер -ай! Өздерің ғана келгендерің қандай жақсы болды, еркегі бар болғырлар сөзіңді де дұрыс ұқпай, жанжалдаса кетеді! Сендердің жан дауыстарың біздің де жүрегімізді сыздатады! Қайтсек, жақсы болады деп, жарғақ құлағымыз жастыққа да тимей шапқылап -ақ жүрміз. Жоғарыдағылар да бәрін жақсартуға күш салып-ақ жатыр! Соны түсінсеңіздерші!

А й г ү л с і м: Сіз бәрін жоғарыға сілтейсіз, өзіңіз бірдеңе шеше аласыз ба?

О р ы н т а й: Шешілетін нәрсені шешетін жерде шешеміз!

А й г ү л с і м: Онда, бәлкім, маған бір септігіңіз тиер?

О р ы н т а й: Ал, айта қойыңыз!

А й г ү л с і м: Менің күйеуім әйелдер правосын аяққа басып жүр!

Д ә м е ш: Аяғын сындыру керек ондайдың!

О р ы н т а й: Оу, күйеуің қиқаңдаса, соған да үкімет кінәлі ме?

А й г ү л с і м: Кінәлі болғанда қандай! Дұрыс жұмыс беріп, уағымен жалақысын төлеп тұрса, ерлердің қаны қараймас еді! Сондықтан менің күйеуімнің бұзылып жүргеніне сендер кінәлісіңдер*! (Орынтай теріс айналып кетеді).*

Х а т ш ы: Сізге бұл кісі жәрдем бере алмайды -ау деп қорқамын! Өйткені, өз күйеуін жөнге сала алмай, жүдеп -жадап жүргеніне жетпіс жеті күн болды! Сондықтан ,ағашканы өзіңіз жүнін жұлған тауықтай қыларсыз.

А й г ү л с і м: Ол бар болғыр жүндей бастасам жүгіріп жүндесіне кетіп қалады. Соның ызасынан кеп тұрмын ғой үкіметтен көмек сұрап! Сөйтсек, өзінің де шекесі қызып тұрғаны шамалы екен. Таяныш қыламыз ба, сүйенеміз бе десек...

О р ы н т а й: *(шапшаң бұрылып келіп)* Сендерді неге біреу сүйеуі керек? Біреу сүйемесе қисайып қалатын бейшарасыңдар ма сонша?! Ал, бізді, үкіметті, мемлекетті сендер, халық сүйемегенде кім сүйейді, ә?! Әрбір адам ата -бабамыздың армандаған азат мемлекеті- менің мемлекетім деп сүймесе, сүйемесе, елдің болашағы не болмақ, ә?! Тіреу болудың орнына, барлығың асылып алып, ырғайсыңдар кеп, ырғайсыңдар! Біз құласақ не боласыңдар? Оны ойламайсыңдар! Ел үшін өздерің бірдеме тындырудың орнына, сынап – мінегенде шетіңнен шешен, шетіңнен көсемсіңдер. Ал, сұрауға келгенде... чемпионсыңдар! Ақша керек пе - үкімет, басқа керек пе - үкімет, май керек пе - үкімет, жай керек пе - үкімет, ең аяғы бай керек пе- тағы үкімет! Немене, үкімет сендерге ағыл - тегіл, су тегін байбатша ма, бай бақша ма? Суырып бере қоятын менің қалтамда запасной байым бар дейсіңдер ме? Өз күйеуімді жолға сала алмай жүріп, жұрттың жұбайына не демекпін?!

Д ә м е ш: Қаққанда қанын, сыққанда сөлін шығармайсыз ба?

О р ы н т а й: Еркелейді ғой маған! Сен дөкей бастықсың, ал мен сол д- ө -өкей бастықтың бастырығымын деп кеудесін дүңк – дүңк қағады тойып алса!

Д ә м е ш: Мә -ә, сенікі де нете ме... Сілтей ме дегенім ғой...

О р ы н т а й: Сілтегенде алысқа сермейді! Талай рет тойдан машинаны өзім айдап қайтқам.

А й г ү л с і м: Күйеуің шопыр ма?

О р ы н т а й: Иә, шопырым! Өзі сондай қызғаншақ, қызмет-мызметіңді білмеймін, сен менің әйелімсің, қасымда болуың керек деген соң қайтеміз, шопыр ғып алдық.

Г ү л ж и я н: Рахат шығар, күйеуің күндіз-түні қасыңда!

О р ы н т а й: Несі рахат? Делегация, меймандар келгенде, қабаттасып, қасыңда жүреді! Онысы аздай сілтеп –сілтеп алып, бірінші боп билеп кетеді!

Г ү л ж и я н: Е- е, оны өйтіп тайраңдатпай, тайқайтып жібермейсіз бе?

О р ы н т а й: Жоқ, негізі жаман кісі емес, бір жағынан бала -шағаның нәпақасы. Енем марқұм маған тапсырып кеткен, ерке балама бас –көз бол деп. Менің қасымда жүрсе, әйтеуір қорғаштап жүремін ғой. Көзімнен таса болса, жұмыссыз қалып, мүлде жүнжіп, жүң -жүң ішіп, жүн жеп кетер деп қорқамын! *(Хатшы қызға:)* Біле қойшы, машиинасы дайын ба екен?

Х а т ш ы: Машинасы дайын болғанмен, өзі дайын емес! Бағана звондаған ағай: «Өзі біледі ғой, біз Ләйлі – Мәжнүнбіз ғой», - деген.

Г ү л ж и я н: О, махаббат!

О р ы н т а й: Е – е, ләйліген мәжнүнмін дегені ғой ол! Мейлі, біз көрмеген құқай ма, бірдеме қылармыз! *(Хатшы қызға:)* Онда сен жүр, Астана, Астана деп, құлақтың етін жеуші едің, бір керегің тиер! Ал, кеттік!

Ә й е л д е р: - Жоқ! Жоқ!

- Атама тіпті! Аттап баспайсың осы жерден!

- Енді қайда барамыз? Үкіметтен сұрамағанда, көмекті кімнен сұраймыз?Қаңғып қал, қараңды батыр, құрдымға кет дейсіңдер ме?

- Көмектеспейтін болсаңдар, митинг жасаймыз!

- Аштық жариялаймыз!

О р ы н т а й: Ал, мақұл, дегендерің болсын! Менен қайран жоқ! Сондықтан, менімен бірге жүріңдер де, жағдайларыңды сондағы бастықтарға ауызба-ауыз айтыңдар! Ал, тарттық!

Ә й е л д е р: Бәріміз бірдей бара алмаймыз!

- Шаруамыз бастан асып жатыр! Күнкөрістің қамы да баяғы!

- Өкіл жіберейік!

О р ы н т а й: Мейілдерің білсін! Ал, ендеше, өңкей қыздар бір шеру жасайық, жолшыбай шер тарқатамыз! Еркегі бар болсын! Аттандық алпыс әйел Астанаға! *(Батыл басып алға тартады, соңынан барлық қыз – қырқын ере жөнеледі*

Үшінші көрініс

(Бір топ әйел шетелдік микроавтобуспен даңғыл жолда әндетіп, әңгімені соғып келеді. Машинаның рөлі – оң жағында, жүргізуші – Орынтай. Оның жанында ешкім жоқ, әйелдер – Майке, Айгүлсім, Гүлжиян, Дәмеш, хатшы қыз салонда).

А й г ү л с і м: Әй, Гүлжиян, сен неменеге алашапқын боп барасың Астанаға?

Г ү л ж и я н: Жатқан -тұрған бай жоқ па деген үміт қой баяғы!

Д ә м е ш: Иә, күйі келіскен күйеулер күмбір-күмбір күмбез үйде сені күтіп, керімсалға кеудесін төсеп, жатқан -ақ шығар!

Х а т ш ы: Шіркін, сондайлар біздің қолға түсер ме еді!

А й г ү л с і м: Е –е бұлар күйеу іздеп жүр, жұрт қашып бара жатса...

Г ү л ж и я н: Айдың -күннің аманында дап -дайын байдан қашып не көрінді, әй?

А й г ү л с і м: Ой, бұл бар болғыр еркектердің ессіздігінен-ақ шашымыз ағарып біткен жоқ па? Біздікі бір жынды жүрген... бір үйде қонақта болсақ, әлгі үйдің әйелін ал кеп мақтайды – ау! «Ойпырмай, шайы қандай, майы қандай, бауырсағы қандай үлпілдеген, қабағын бір шытпайды – ау!» - деп үздігеді - ай кеп! Онысы аздай, «сен неге ондай емессің?!» - дейтінін қайтерсің? Қалай жарылмайсың? Кет айда, бар да соның қолына кіріп ал», - дейсің! Әне, жанжал қайдан шығады!

Д ә м е ш: Фу, сен де, тамағы мен қабағын мақтағанға шала бүлініп жүрген. Біздікі сенікінен өткен жынды, ол тура басқа әйелдердің несін нетеді...

Г ү л ж и я н: Несін?

Д ә м е ш: Несін әлгі... фигурасын мақтайды!

О р ы н т а й: О, сұмдық -ай! Шығар, шығар бұл еркектерден!

Д ә м е ш: Бір күні бір бөтен жерге тойға барсақ, бір құрдасымыздың әйеліне айтады: «Сен менің жанымда тұршы, жұрт сені менің әйелім екен деп ойласын. Біздікін көрсе, мына бейшараның әйелі сіріңкенің шиі құсап шибиіп қалған екен», - деп күліп жүрер дейді шылп етпей. Қалай күймейсің?

Г ү л ж и я н: Анау келіншек ақ борықтай ма еді?

Д ә м е ш: Үй, жоға, балпиып қалған, құс төсек сияқты, былқ-былқ етеді, басқан сайын.

Г ү л ж и я н: Басқан сайын былқылдаса жаман болмағаны ғой, байың бірдемені біліп тұр ғой!

Д ә м е ш: Өй, адырам қалсын! Тал шыбықтай солқылдап тұрған өзімізге де «әлі күнге қыздайсың» деп қызығатындар аз емес! Өз күйеуің нетпегенге... қадіріңді білмегенге күйесің ғой!

А й г ү л с і м: Кещелер өңкей! Бір күні «Мені жақсы көресің бе?» десем: «Иә, бәрінен сені жақсы көремін!» -дейді. «Әй, бәрі деп тұрғаның кім ол?» - десем, «Бәрі дегенім халқым ғой! Ал, халықтың жартысынан көбі әйелдер! Не, халқымды жақсы көргізбейсің бе?» дейді. Қап, бәлем, бір қорқытайын деп сөйлемей қойдым! Бір күн, екі күн, үш күн үн жоқ. Ол да таскерең, мылқау, телевизорын көріп, темекісін тартып жүріп жатыр! Төртінші күні төзімім таусылып, түртінектей бастадым ,өзімше бұлданыңқырап, еркелеген боламын ғой, баяғы! Сөйтсем «Тағы да сөйлей бастадың ба? Үндемей жүргенде қандай рахат еді!» - деп қарап отыр! Үндеместі көрсетейін деп: «Мына үй маған надоело, кеттім!» - шығуға оқтала берсем: «Әй, тоқта, маған да надоел, мен де сенімен бірге кетейін!» - деп шығып бара жатыр!

Г ү л ж и я н: Сен қайттің?

А й г ү л с і м: Қайтуші ем, күліп жібердім!

Г ү л ж и я н: Сосын не болды, әй?

А й г ү л с і м: Не болушы еді, күлгесін бітті ғой, шаруа!

Д ә м е ш: Ондай күйеуден айналып кетпейсің бе? Біздікі бір жүрген көнтері! Бетіңе бір мейірлене қарап, жаным, мен сені жақсы көремін демейді ғой! Тым болмаса аузымен алдай салса, әйел байғұс соған да мәз боп қалмай ма?

А й г ү л с і м: Жоқ, алдамасын! Алдағаны керегі жоқ! Шын жүрегімен жақсы көрсін! Және сол жақсы көретінін әдемілеп білдіріп тұрса ғой, бұларға баға жетпес еді!

О р ы н т а й: Өй, осы еркегі бар болғырдың ызасы - ақ өткен жоқ па? Қит етсе қылт -сылт ете қалады, құдды бір кукла Барби!

Д ә м е ш: Осы күні өздері әбден ерке боп алды - шетінен бір нәзік жанды самурай!

Г ү л ж и я н: Тура айтасың - нағыз сұмырай!

О р ы н т а й: Ал, ендеше, ана қараңдар, екі сұмырай тұр селтиіп!

Г ү л ж и я н: Мінгізіп ала кетейік, барғанша ермек қылып барармыз. *(Машина тоқтап, ірі денелі әйел – Базаркүл мен жас қыз – Жұмбақтасты мінгізіп алады. Екеуі де еркекше киінген, қолдарында шағын сөмкелері бар)*

Г ү л ж и я н: (*Базаркүлге)* Әй, ербиіп тұрғанға еркек екен десем, қатын екенсің ғой!

Б а з а р к ү л: Иншалла, қатынбыз! Және анау-мынау емес, айғыр қатынбыз!

Г ү л ж и я н: Үй-бәй, сондай да болушы ма еді?

Б а з а р кү л: Болғанда қандай! Баланы тауып, байды бағып, базарды қағып жүрген соң, айғыр болмағанда кім боламыз?! Үйдің бұрышында үйездеген үркектерім, үйіріңмен кеп қалған екенсіңдер, шеттеріңнен... а-а... шырқ үйірейін бе осы?!

Г ү л ж и я н: Жә, кісіней берме, өзің иіріліп қап жүрерсің! Өстіп қуланып, ойнап отырғанды жақсы көремін!

Б а з а р к ү л: Немене, жұрт сенің ойыншығың ба ойнап отыратын? Ойыныңды осайын ба осы! Қараптан-қарап кесірленіп, кісіге тиісуге неге құмарсың?

Г ү л ж и я н: Қай бір жетіскеннен сөйлейді дейсің! Өстіп қыршаңқы сөздермен өкіртіп-өкіртіп алсам, шерім тарқап, денемді буған жыннан арылып, бір бусанып, босап қаламын!

Б а з а р к ү л: Е-е, сенің желің де, емің де белгілі болды! Бай керек саған!

Г ү л ж и я н: Оны маған кім беріпті?

Б а з а р к ү л: Мойыма, бұйырғаны болар! Мықты бір байға тиіп алсаң, қатқаның жібіп, иің қанып, тәп-тәтті болып кетер ең!

Г ү л ж и я н: Оған дау бар ма? Бірақ, маған өз көңіліме толатын нағыз ер азамат керек!

Д ә м е ш: Ойбай, ондайға оңайлықпен жете аласың ба? Одан да нелеу болса да нете бермейсің бе?

Г ү л ж и я н: Сенің-ақ осы нетуің бітпейді екен! То анауың мынауынды, то мынауың анауынды нетет те жатат, нетет те жатат... және бір дұрыстап нетсе екен. Шынымен неткен шығар десең, әншейін не болып шығады. Дабай, нетер болсаң дұрыстап нет, әйтпесе кет осы жерден!

Д ә м е ш: Неткенде не ғой, шындап нетемін ғой, нететін жерде!

О р ы н т а й: Ойбай, анаң қара, анаң қара! (*бәрі алға қарайды. Алдарынан үш аяқты матасекіл шыға келеді, жүргізушісі жоқ. Лөлкесінде отырған біреу әупірімдеп рөлге ие болып, бұлғаландап келеді. Мыналардың зәресі ұшып: «Ойбай, құрыдық», «қирадық», «сындық», «тындық», «қап, осы еркектерден-ақ көрдік-ау көресіні» - деп шуылдап, жолдың екінші жағына қашса, матасекіл солай бұрылады, былай қашса, былай бұрылады, ақыры тормоз бергенде, екеуі сарт етіп соғысады.Бақырып-шақырып, аунап-қунап алады әйтеуір бәрі де дін аман! Гүлжиян мен Базаркүл қаһарланып, матасекіл лөлкесінде бұғып жатқан Сәбираны жұлып алады.)*

Б а з а р к ү л: Өй, еркек екен деп енеңді ұрғалы жатсақ, сен де қатын екенсің ғой!

Г ү л ж и я н: Әй, саған не болды? Матасекілді лөлкеде жатып алып айдайтын сен кімнің еркетотайысың, ә!

С ә б и р а: Оны маған емес, менің байыма айтыңдар!

Д ә м е ш: Оныңды қалай нетеміз?

С ә б и р а: Оны өзім де білмеймін. Осы бетпен жүре берсеңдер, жатқан шығар күбетте.

А й г ү л с і м: Жоқ, сен қызық екенсің, бәрімізді қырып тастай жаздадың ғой. Мұның не?

С ә б и р а: Ой, қыздар, қайбір жетіскеннен жүр дейсіңдер, мен матасекіл түгілі, белесепет те жүргізе білмеймін!

О р ы н т а й: Онда нең бар мынаған жармасып?

С ә б и р а: Мен емес, басында байым отырған рөлде, ағып келе жатып сыпырылып түсіп қалды ерден!

М ә й к е: Көтек!

Х а т ш ы: Абсурд! Нонсенс!

С ә б и р а: Кәдімгідей, сайыста аттан ұшқан батырлар құсап, лып ете түсті! Мен мынаны тоқтатата алмай, әйтеуір рөліне ие болып тарта бердім!

О р ы н т а й: Сонша жандарыңа не зор келді!

С ә б и р а: Ойбай, сен сұрама, мен айтпайын! Бұл еркектің жүрген жері оңушы ма еді? Құдалықтан келе жатқанбыз. Құдалық болғасын өздерің де білесіңдер ғой, күні- түні сілтеген күйеуім бір шұғыл бұрылыста ұшты да кетті! Ондайы жоқ еді, ес -түсін білмей тойып алса да, тас қараңғыда екі көзін тарс жұмып алып тура тарта беретін қара қасқаны осы жолы не қара басқанын қайдам!

Г ү л ж и я н: Бір құдашаға оңашада қылмыңдағаны есіне түсіп, тақымы босап кеткен шығар?

С ә б и р а: Қайдам, өзі жолдан домалап барып, қалың шөптің ішіне төсекке құлағандай жата қалды!

Б а з а р к ү л: Ес жиғызатын әдісің жоқ па еді? Өзіміз алара бір қарап, «жетет» десек болды, жетекке еріп жүре береді!

С ә б и р а: Біздікі сөзге тоқтамайды! Сондықтан өзімінің қоронкам бар!

Б а з а р к ү л: Қандай?

Д ә м е ш: Соныңды неге қолданбадың жаңа?

С ә б и р а: Қолданғанда аяғам жоқ! Ем болмады! Міне, *\Лөлкеден бір жарым летрлік, жартылай суы бар былқылдақ бөтелкені алып шығады.*

мынаны аласың былай. Сосын бересің бастан! Тигенде шарт-шарт етіп, айызың қанады! *Матасекілді ұрып көрсетеді.*\

Д ә м е ш: Ойбай -ау, миы аузына түссе қайтесің?

С ә б и р а: Жоға, бұларда қайбір бар ми дейсің! Ылғи қызып қалса өстемін. Бір бергенде бағжаң ете қалады. Екі бергенде есін жияды, үш бергенде күш алып, үйге қарай ұша жөнеледі! Бұл жолы бөтелке түгілі бөренемен ұрсаң да былқ етер емес, қолым талғанша бергіледім, бері қарайтын емес, есін жиғызамын деп сабалап келе жатқанымда, сыпырылып түсті де қалды!

М а й к е: О, тоба! Обал емес пе? Ер азаматты басқа ұрды деген не сұмдық?!

С ә б и р а: Ә-ә! Атты басқа ұрма дегенді естітінбіз, байды басқа ұруға болмайды дегенді бірінші рет естіп тұрмын! Басқа ұрмағанда, басқа қай жерінен ұрамыз?

Б а з а р к ү л: Басқа жерінен ұруға болмайды, сол басың дұрыс, томпылдата беруге!

С ә б и р а: Машықтанып алғанымыз сондай, кейде қонаққа бararда өзі айтатын болды, мен кішкене лағып бара жатсам, басымнан қағып жібер деп! Жарайды, оны қойшы, есін жиғасын елді табар, мына сендермен ұшырасап, қауышқаным қатып кетті! Заң бойынша, мына менің жүретін жағыма шығып кетіп соққан сендер екенсіңдер, енді айыбын да, шығынан да сендерден өндіріп алатын болдым!

Г ү л ж и я н: Ойдойт! Тісіңнің қанын жағамын деп жүріп, біржола тісіңнен айырылып қаларсың!

С ә б и р а: Неге? Сендер бинауатсыңдар! Сол жағында кісі жоқ, оң жағында әйел отырғанға, шопыры жоқ машина екен деп зәрем кетті. Дендерің сау ма өзі, оң жағына отырып та жүргізе ме екен?!

Х а т ш ы: Бұл иномарка! Ал шоферыңыз -облыс әкімінің орынбасары!

С ә б и р а: Тіпті қатып кетті! Көптен қолға түсіре алмай жүр едім, енді әкімді айыпкер ғып, шығынымды моральный ущербін қосып өндіріп алатын болдым! Ой, рахат - ай, жаңа үй сатып ала алмай жүр едік!

Х а т ш ы: Көрерміз кімнен кім алатынын!

С ә б и р а: Е -е, осыдан бермей көріңдер, әкімдер қарапайым халыққа тізесін батырып, мәшинамен басып жатыр деп дүние жүзін шулатамын!

О р ы н т а й: Шуласаң да, туласаң да саған түк жоқ! Өзің айып төлемей, аман- сау құтылсаң тәубе де! (*сотовый телефонмен МАИ– ді шақырады. – «Алло! МАИ, МАИ... Әңгіме былай...»- деп сөйлесіп жатқанда, гүрілдеп вертолет кеп қонады. Ішінен ықшам киінген Мәлике түседі.*)

М а й к е: Көтек! Ұшатын әйел де болады екен -ау!

Г ү л ж и я н: Е -е, құшуды білгенде, ұшуды білмейді дейсіз бе! *(Телефонмен сөйлесіп болған Орынтай Мәликемен құшақтаса кетеді. «О – о!». «А -а» деседі.)*

О р ы н т а й. О -о, қыздар, көздерің бақырайып, дем ала алмай қалдыңдар ма? Бұл кісі – Мәлике, менің құрбым! Нағыз мықтының өзі – бес аспап! Министрдің зайыбы! Жердегіні билеп болған соң, бұл күнде аспан әлемін бағындыруға кіріскен көкжал келіншек!

Х а т ш ы: Көкжал болсаңыз ғарышқа ұшпайсыз ба?

М ә л и к е: Жіберсе қой деп тұрғам жоқ!

О р ы н т а й: Иә, жол болсын!

М ә л и к е: Кішкене қыдырайын деп шыққаным ғой, үйде ішім пысып. Шынын айтқанда, аздап ренжісіп қалдық, соған ерегесіп, бет ауған жағыма тартып кеткенім ғой, жүйкемді желге қақтырып!

Б а з а р к ү л: Жұрт күйеуі ренжітсе ішіп кетуші еді, сен ұшып кетеді екенсің!

М ә л и к е: Өстіп ұшып -қонып тұру менің хоббиім!

М а й к е: Біреу тоңып секіреді, біреу тойып секіреді деген осы екен – ау!

О р ы н т а й: Ал ендеше, ақыры Астанаға, үйіңе барасың ғой, бізді ала кет, жолға шашып тастап кетпей...

М ә л и к е: Ноу проблем! Жүріңіздер, зыр еткізе түсірейін! Класс көрсетейін қыздарға! (*Әйелдер вертолетке міне бастайды.*)

О р ы н т а й: *(Сәбираға)* Ал, енді сіз не істейсіз? Қазір МАИ келеді, бастығына тапсырма бердім жаңа, өздері реттейді бәрін де. Мен асығыспын, кете беремін, Астанаға!

С ә б и р а: Мен де сіздермен бірге барып қалайыншы, дайын көлік күнде табыла бере ме? Балаларға оны -мұны алармын базардан. Дау- дамайы құрсын, байым өзі жинап алар мына итаяғын!

(Бұлар да вертолетке мінеді.)

ЕКІНШІ СУРЕТ

Бірінші көрініс

(*Әйелдер вертолетпен самғап келе жатыр. Мөп-мөлдір, көкпеңбек аспан, кең дүние, әдемі әйелдер – сондай жарасып тұр!)*

О р ы н т а й: Ой, қыздар, қандай ғажайып дүние*! (Бәрі де, «тамаша, тамаша», «ғажап!», «керемет» деседі.)*

А й г ү л с і м: Бәсе, біздің қыздар бұйығып, мұңға батып, басыла бергенше, биікке самғап, жарқырап жүруі керек қой! Әйтпесе, осы күні мұңдылықты мода қылып, беймазалықтан бақыт іздейміз деп жүйкеміздің жұлым-жұлымы шығып, жынды боп кете жаздадық! Шетімізден өкпешіл, кінәмшіл, күйреуік болып кеткен жоқпыз ба осы?!

Г ү л ж и я н: Мұңшылдық апиынын ішіп, зарлаудың жарысына түскендердің сөзіне елтуге де, еруге де болмайды, керегі не бізге? Бір кезде сары уайымға салынып, өз жанын өзі жеп жүретіннің бірі мен едім, ойлап-ойлап, ақыры пайдасыз мұңның бәрін жүрегімнен жұлып алып тастадым да, қайраттанып атқа қондым. Өзімді -өзім асырауға, жақсы өмір сүруге серт қылдым! Мақсатымды айқындап алғасын, алға баса бердім мойымай! Қазір, шүкір, жеке кәсіпкермін!

Д ә м е ш: Әбден дұрыс! Есектің артын нетсең де... жусаң да мал тауып кел деген Абай атамыз!

Г ү л ж и я н: Но смотря қандай есек! Әйтпесе, атам айтты екен деп көрінгеннің артын ысқылай берсек не боламыз!

О р ы н т а й: Иә, әңгіме адамның өз орнын, өз жолын табуында. Әсіресе, өз бақыты үшін күресе білетін нәзік жанды әйел нағыз батыр емес пе?

Ж ұ м б а қ т а с: Өте дұрыс айтасыз! Міне, мен де батырмын! *(орнынан тұрып, ұшқыш пен көпшіліктің екі ортасына барып тұрады. Мәликеге :)* Ал, қане, бұр былай қарай!

М ә л и к е: Қой, қарағым, ойнайтын жерді тапқан екенсің! Міне, енді кішкенеден соң Астанаға қонамыз!

Ж ұ м б а қ т а с: Қонбайсың! Бұрасың қазір айтқан жағыма! Әйтпесе, күлдеріңді көкке ұшырамын. *(Сөмкесінен бір буда граната суырып алады. Әйелдер шошып, шу ете түседі.)* Тихо! Өшіріңдер үндеріңді, ұлардай шуламай! Жан керек пе, қан керек пе?

Ә й е л д е р: Жан керек, ойбай, жан керек!

Ж ұ м б а қ т а с: Ендеше бұр кәне!

М ә л и к е: Қайда? Шетелге ме?

Ж ұ м б а қ т а с: Бұр деген соң бұр!

М ә л и к е: Ойбай, шетелге баруға болмайды, бізді шекара бұздың деп қолма-қол ракетемен қағып түсіреді. Дұрысы – тыныш қана Астанаға қонайық та, сізге ақша берейік!

Ж ұ м б а қ т а с: Қысқарт! Қонушы болма! Бұр былай қарай! Мен халықаралық террористкамын! Қырамын бәріңді қынадай! Сөмкем де, қойыны-қонышым да толған оқ -дәрі! Тротил, мротил, этил, метил, гептил, септил! Тырп етсеңдер сырт еткізем, бұрқ етеді, сендер бырқ етесіңдер! Міне, қазір наркотигімді жеп аламын да, көрсетемін сендерге! *(Қағазға ораулы ақ ұнтақты аузына салып, шайнап- шайнап жұтып қояды.)* Бұр тез, дабай!

М ә л и к е: Мақұл, жаным , мақұл! Қайда бұрайын?

Ж ұ м б а қ т а с: Атырауға!

М ә л и к е: А -а! Ясно! Мұнай, ақша!

Ж ұ м б а қ т а с: Заткнись, падла! Жәһәннамға жытырармын қазір! Айда тарт Атырауға!

М ә л и к е: Болмайды! Бензин жетпейді!

Ж ұ м б а қ т а с: А- а! Можит хуатит, а?(*Гранатаны көтеріп, сырғасын жұлуға ыңғайланады.*) Можит хуатит! А – а!

М ә л и к е: Иә, иә, хуатит, хуатит, жаным! Міне, міне бұрдым! Тек қана сабыр ет! Саусағыңды сәл арырақ тартшы- сырға дегенің сондай нәзік, ойнамалы ғой!

Ж ұ м б а қ т а с: Солай ма? *(Сырғадан саусағын алып, гранатаны төмен түсіріп:)* Только без фокусов*! (вертолет бұрылып, Атырауға қарай ұшады. Әйелдер қозғалақтай бастайды.)* Ти – хо! Қыңқ еткендеріңнің қолтығына гранат қыстырып қоямын қазір! *(Базаркүлге)* Ал мына сенің, ышқына берсең ышқырыңа, бақыра берсең, тұп -тура бұтыңа бомбы тығып қоямын! Болыңдар! Байқаңдар!

Б а з а р к ұ л: Болдық, ойбай, болдық!

Д ә м е ш: Байқадық! Осыдан аман -есен жерге қонсам, қаңғырғанды, өсек-аяңды мүлде қояр едім! Жаман байымның жанында жамбастап жатып, нетер едім...

Г ұ л ж и я н: Нетер едің?

Д ә м е ш: Шай ішер едім!

С ә б и р а: Күйеуіммен бірге кубетке домалай кетпей... лөлкеде ерке боп жата бермей, лепіріп нем бар еді?!

Б а з а р к ү л: Әй, осыдан мен бірдеме боп кетсем, күйеуім көп жылар ма екен?

Г ү л ж и я н: Балдарға обал, әйтпесе күйеуің қайтсін сені? Күнде керісіп отырған көкайылдан құтылғанына қуана-қуана, біреуді кіргізіп ала қояр!

Б а з а р к ү л: Қап, қиын болды -ау! Осыдан аман -есен жерге қонсам, ешкімді тілдемес едім, қарғап -сілемес едім! Иә, Алла, кешіре гөр!

Д ә м е ш: Е -е, ондайың да бар ма еді?!

Б а з а р к ү л: Пенде болғасын не болмайды? Біреуге бірдемеге ренжісек, назаланып, ашу үстінде қарғап -сілеп, жамандық тілейтініміз өтірік пе? Сонымa өкініп келемін, міне, өлім мен өмірдің арасында тұрып!

М а й к е: Е- е, өш аламыз деп өрт шығаратын осы мінездеріңді қоймасаңдар, дүниені күйдірерсіңдер, өздерің де күйерсіңдер! Бар пәле осы сендердің, қатындардың тілінен! Бір-біріңді қарғап-сілейсіңдер кеп, жамандық тілейсіңдер, сол ниеттеріңе қарай өздерің де, өзгелер де сорлап, жер бетінде жамандық, қайғы-қасірет көбейіп тұрған жоқ па? Біреуге оқыған дуаларың, қарғыстарың қайта айналып өздеріңді не балаларыңды табатынын білесіңдер ме?!

Б а з а р к ү л: Астапыралла! Қалай?!

М а й к е: Қалай екенін мен қайдан білейін? Бір құдай біледі бәрін! Тек әйтеуір ешкімді жадылап, дуаламауға, қарғап -сілемеуге, жамандық тілемеуге тырысыңдар! Әйтпесе, жамандық көбейіп, күш ала береді! Жақсылығың да, жамандығың да -- өзіңе, алдыңнан шығады түбінде! Солай, шырақтарым, ойланыңдар!

А й г ү л с і м: Ойландық, апай, міне, ойландық! Осыдан аман-есен жерге қонсам, ұсақ-түйекке бола жүйкемді жеп жұлысқанды, күйеуіммен ұрысқанды пышақ кесті тияр едім! Уайымшылдықтан, мазасыздықтан арылар едім!

М ә л и к е: Бәріміз де бірталай нәрсені қояр едік!

Г ү л ж и я н: Тәубе, тәубе қылар едік!

Х а т ш ы: Мен тік бақайлығымды қойып, кішіпейіл болар едім!

О р ы н т а й: Мен елдің жағдайын жақсарту жолында жан -тәнімді аямас едім*! (телефон шырылдайды)*

С ә б и р а: Өй, оңды болды ғой, көмекке шақыратын...

А й г ү л с і м: Әй, маған беріңдерші күйеуіме збандайын!

Ж ү м б а қ т а с: Оттамаңдар! Доғарыңдар кәне! Құдайды бір естеріңе алғыздым ба бәлем! Әпкел бермен*! (Орынтайдың, Мәликенің, Гүлжияннының сотовый телефондарын тартып алып, терезеден лақтырып жібереді.)* Телефонсыз-ақ күн көрген аталарымыз! Бүкіл ауыл құлаққа ұрған танадай боп отырғанда, сендердікі не балтайт?! Хуатит*! (Вертолет қақалып - шашалып, шайқатыла бастайды)* Әй, ұшқышым, ішкіш боп кеттің бе сонша шайқалақтап? Мені қорқыта алмайсың – мен жаннан безген адаммын! Өзің өмір сүргің келсе, дұрыстап алып жүр!

М ә л и к е: Ал, жандарым, менен қайран кетті! Имандарыңды үйіре беріңдер, бензин таусылуға айналды, қазір құлаймыз! *(әйелдер «О,Алла*

тағала, өзің сақтай гөр», «Алла, Алла, Алла!» деседі, ақыры вертолет күрсінгендей ғана дүрс етіп, жерге аман қонады. Бәрі мәре- сәре, жүректері жарылғандай қуанып, жерге секріп-секіріп түсіп, шапқылап жүреді. «Алла, Алла, тәубе!», «Алақай! Тіріміз, тіріміз! Алақай!» - деседі.)

Г ұ л ж и я н: Ал, қайда әлгі халықаралық террористка? Келтір мында жылдам – халықаралық трибуналға тарта қояйық*!(Бірнешеуі Жұмбақтасқа бас салады, қыз үш – төртеуін ұшырып түсіреді. Біраз төбелесіп, ақыры жабылып ұстап, қызды ортаға алып келеді.)*

М ә л и к е: Ұсталдың ба, әп бәлем!

О р ы н т а й: Әй, бандитка, сен үшін шейіт болып кете жаздадық қой!

А й г ұ л с і м: Ах, сен наркоман! Душман! Түрмеде шірітеміз! Түтіп жейміз!

Ж ұ м б а қ т а с: Әй, әй, әпкетайлар -ай, жәпкетайлар -ай! Апашкалар -ай, тәтешкалар -ай! Тоқтай тұрыңдаршы, сөзімді тыңдап алыңыздаршы, содан кейін пісіріп жесеңдер де мейлі!

Б а з а р к ұ л: Шикідей жейміз!

С ә б и р а: Бітеудей жұтамыз!

Ж ұ м б а қ т а с: Мен ешқандай да нашақор, террорист емеспін! Мен Көкшетау театрының әртісімін!

О р ы н т а й: Әртіс?

М ә л и к е: Әртіс? Әй, сен немене, сонда бізге ойын қойып жүрсің бе?

М а й к е: Әй, баламысың деген -ай, отпен ойнай ма екен өстіп?

Г ү л ж и я н: Өтірік соға береді! Ышпион, террорист дегендерің нағыз әртіс емес пе? Кинодан талай көргенбіз! Жан далбаса ғып, бізді тағы да алдап тұр!

Ж ұ м б а қ т а с: Оллаһи -билләһи!

С ә б и р а: Ә, құдай дегенді есіңе алдың ба? Жазығы жоқ адамдарды қырып қайт деп құдай жіберді ме сені біздің жерге?

Ж ұ м б а қ т а с: Жо -жоқ! Мен рас айтамын! Әртіспін!

М а й к е: Тоқтаңдар! Мен бұл қызды шырамытып тұрмын! Өмірі тиатрға бір-ақ рет бардым сонда көргенім бар!

О р ы н т а й: Менің де есіме енді түсті, бұл мафия емес, әртіс!

Б а з а р к ұ л: Әй, әртіс түгіл сартіс болса да, біздің өмірімізбен ойнауға қандай хақысы бар? Әртіс болса өзіне, істеген қылмысына ол ақтау бола алмайды! Заңның алдында адамның бәрі бірдей!

Ж ұ м б а қ т а с: Заң алдында менен де зор әртістер неше түрлі рөлде ойнап жатқан жоқ па? Мен олардың ширегіне де келе алмаймын, көзім бақырайып, шырылдап кете барамын ғой зынданға! Шынымды да, сырымды да алдарыңда жайып салайын. Содан кейінгісін өздерің білерсіңдер, апатайларым менің! Менің атым Жанна, мені Атырауда Артур деген жігітім күтіп отыр! Екуіміз Бейбарыс бабамыздың ескерткішінің түбінде кездесіп, өмірлік серік болуға серттесетін болғанбыз!

О р ы н т а й: Ондайың бар ертерек неге қамданбадың? Жанталасып, жұрттың үрей-құтын ұшырып...

Х а т ш ы: Дап -дайын күйеуге кешігіп... Қап, мынаның күйдіргенін-ай кісіні!

Ж ұ м б а қ т а с: Аяқ астынан аттануға тура келді! Хабарласа алмай жүр едік, түсіме кірді әнеукүні. Сағынып жүргені шығар деп қоя салғам,

болмады, қайта -қайта кіре берді түсіме: «Тез жет, Бейбарыс бабамыздың батасын ала қояйық!» деп қиылып тұрып алады.... жүрегімді елжіретіп! Бұрыннан сондай уәдеміз бар еді, тек хабар күтіп жүргенмін, шыдай алмай, шұғыл түрде аттанып кеткенім ғой!

М ә л и к е: Ал мына асай-мүсейіңе жол болсын!

Ж ү м б а қ т а с: А -а, кеше соғыс туралы спектакль қойғанбыз, сондағы нелер ғой, сөмкеде кетіп қалыпты, әне, бір пайдасы тиді! Дайын көлікпен зу ете түсейін дегенім ғой!

Д ә м е ш: Қайдағы пайда -ей, бәрімізді қырып тастай жаздап! Біткен жерің осы!

Ж ү м б а қ т а с: Иә, иә, бітті бәрі де! Махаббат үшін абақтыдан бір -ақ шығатын болдым!

Х а т ш ы: Сендер бір -біріңді шын сүйесіңдер ме?

Ж ү м б а қ т а с: Сүймесем, жүремін бе, өстіп шабуылдап?

Г ү л ж и я н: Кім біледі? Мүмкін ақшасына қызығып бара жатқан шығарсың? Өзінің аты да шет елдік сияқты, Артур деген. Әмриканіс емес пе? Сен Жанна, адам түсінбейді сендерді?

Ж ү м б а қ т а с: Түсінбейтін түгі де жоқ! Оның азан шақырып қойған аты -Атырау! Менің шын атым-Жұмбақтас!

М а й к е: Түсіме кірді екен деп ит арқасы қиянға қиялай тартып кеткеніне қарағанда бұл бала қияли болды! Әйтеуір құдай оңдап, аман-сау қалдық қой, мына тарылдаған айналмаларың да қираған жоқ! Әп-әдемі балаларды қалай жылатып қоямыз? Бәрі де кешу болсын, бірдеме ғып мына қызды Атырауға апарайық та, Артурына қосайық! Екі ғашықты қосқан сауап деген!

Д ә м е ш: Иә, құда болып, киіт киіп қайтайық!

А й г ү л с і м: Киіт киіп қайтасың ба, итиіп қайтасың ба, кім біліпті!

Х а т ш ы: Не де болса қызық болсын, тарттық Атырауға!

Г ү л ж и я н: Өй, біз өкілміз ғой, Астанадағы жұмыс қалады ғой жайына!

Д ә м е ш: Қайбір оңған жұмыс дейсің, дау -дамай қуып жүрген! Одан да бір шаңырақты көтерісіп, көркейтісіп қайтпаймыз ба?! Құдаша болып сылқылдап жүрсеңдер, сендерге де бірдеме табылып қалар!

Г ү л ж и я н: Немене, Атырау толы басы бос жігіт деп пе едіңдер? О жақтың да қыздарына жігіт жетпей, жүдеп -ақ жүрген шығар!

Д ә м е ш: Несі бар, алыстағының аяулы көрінетін әдеті ғой, олардың қыздарын алып кетіп Көкшетаудың жігіттеріне таныстырайық!

А й г ү л с і м: Беу, шіркін, бір вертолет қызды апарып Атырауға апарып тапсырып, бір вертолет қызды Көкшетауға әкеліп өткізсек! Бурабай мен Ақжайықтың арасында өстіп қыз тасып жүрсек! Бұл бір тамаша бизнес қой, татешка! Девичьи дилер боп жүріңіз! Делдал!

М ә й к е: Делдал боламыз деп, дал -далымыз шығып жүрмесін!

Г ү л ж и я н: Оу, тоқтаңдар, тоқта дал-дал -дарым! Әрі -бері тәскайттап, әр тесікке тыға салатын біз немене, өтпей жатқан товармыз ба сендерге? Құдалық отставить! Өз қолымызбен апарып беретіндей далада жатқан қызымыз жоқ! Сүйгені шын болса, ат терлетіп, арып -ашып, өзі келіп неге алып кетпейді? Бейбарыстың түбінде тығылып жатқан қай барыс ол?!

Х а т ш ы: Дегенмен Артурға әрі тұр деген болмас! Және, меніңше, Атыраудың іргесінде тұрмыз!

Г ү л ж и я н: Жоға, жердің түбінде шіреніп жатып, түске кіріп, «әй, сен келе ғой, маған тие ғой» дейтін қандай нахал,әй?!

Х а т ш ы: Енді, өзіңіз де білесіз ғой, шын ғашықтар андай-мындай формальностарға қарамайды!

Б а з а р к ү л: Жә, жетті! Кәнсерт аяқталды! (*Жұмбақтасқа*) Сотталасың сен қыз! (*Мәликеге*) Сен де сотталасың! Ұшқыштардың ішінде самғап көрдің, енді ішкіштердің ішінде бір аунап көргейсің! Өз бетімен жүрген жұртты желіктіріп, мемлекеттің вертолетіне тиеп алып, айдалаға ұшуға кім право берді саған, ә?!

М ә л и к е: Ал мен ешкімнен сұрамаймын! Байым министр! Бір вертолетке бола ешкімнің де қылы қисаймайды! Ыза қыла берсеңдер, қазір жағамын да жіберемін, дәлелдеп көріңдер!

Б а з а р к ү л: Осыдан бір бентіне тиіп көр, бұтыңды-бұт, қолыңды - қол қылайын! Бұл – елдің байлығы! Әкеңнен қалған жоқ! Мынадай бір вертолеттің құнына бір ауылды тойдырып, гүлдендіруге болады, ал сендер – кәтәйтса! Уот, сендейлерге жауапкершілікті қатайтса! А- а! Айтпақшы, (*Жұмбақтасқа)* сен қыз маған бомба тығамын деп пе едің, осы? Мен саған ракета тығармын, бәлем! Кел бері, келе ғой, бетіңнен сүйейін...

(*Екеуі аңдысып, қағысып, алысып- жұлыса бергенде, көктен ысқырып келген ракета тұп – тура бүйірден шаншыла, вертолетке тиер –тимес жерге жебедей қадалды! Шыңғырған әйелдер жан-жаққа шашырап кетіп, тырп етпей жата қалады. Тым-тырыс. Тек ракета ғана пышылдап-пышылдап қояды.*)

М ә л и к е: Алла сақтай гөр өзің! Көкте кездессе не болар едік?!

Д ә м е ш: Енді қайттік? Жатамыз ба осылай серейіп, мынағын телміріп? Атаңа нәлеттің көкке қарап қақиып ап, нетуін қарашы!

А й г ү л с і м: Әне, бір арбалы келе жатыр! Бір мәнісін табар, әйтеуір еркек қой!

Г ү л ж и я н: Иә, бір еркек келсе екен тезірек!

С ә б и р а: Еркегі бар болсын, бірдеме бітіріп жүргендері шамалы! Ертелі -кеш жиналып ап, қызыл сөзді сапырады -ай кеп! Міне, жатысымыз мынау, қаңғып келген бір ракетаға қор болып! Ал, құдай бетін аулақ қылсын, ертең жау келсе, яки бір ауру -сырқау, химия, бактерия, тағы басқа бәле-қатер қаптаса не болмақ? Сонда көбік сөзбен жеңеміз дей ме? Сөз қуғанша, сондайларға қарсы тұратын, халыққа нақты пайдасы тиетін өнер -білімді қумай ма?!

М ә л и к е: Әй, мына бар болғырың да... еркек екен десек, әйел ғой! (*Арбасын салдырлатып Нілзия келіп, ракетаның жанына тоқтайды. Бәрі орындарынан тұрады.*)

Н і л з и я: Қош келдіңіздір! Құла дүзде не ғып жүрсіздер? Көктен түстіңдер ме, жерден шықтыңдар ма?

М ә л и к е: Көріп тұрсыз ғой, бәріміз де көктен түстік!

О р ы н т а й: Өзіңізге жол болсын?

Н і л з и я: А -а, мен осы даланың байырғы тұрғынымын, мына ракетаны көптен аңдып күтіп жүр едім, жаңа сарт ете қалғанда қайнап жатқан қазанға да қарамай, атқа қарғып мініп, бір- ақ тарттым! Күн жарықта

тезірек тасып алмасақ, біреу -міреу қағып кетеді. Бұған ешкімнің таласы жоқ, өткен жолы ен салып қойғанмын. Өстіп, көктегі көк темірдің де кезегіне тұрып қоямыз алдын -ала!

Базаркүл: Сонымен, бұл ракетаны сіз иемденіп қойдым дейсіз. Оны қайтесіз?

Нілзия: Қайткені несі? Дап -дайын құрылыс материалы емес пе? Тіпті болмағанда металлолом! Нәпақамыз...

Базаркүл: Ал, ендеше қазір далада тегін жатқан нәрсе жоқ! Бұның да иесі бар!

Нілзия: Кім ол? Қане, көрсетші көзіме?

Базаркүл: Ал, неғыласың көрсеткенде? Мен!

Нілзия: Е -е, сендерді көшелі кісілер екен десем, көше кезген жырынды екенсіңдер ғой! Тәйт десем, тайқып кетерсің, әй, тәйтігім!

Базаркүл: Шалдың шолжың қызы болсаң да тәжікелесіп жатпайық, бұл біздің ракета!

Нілзия: Қалайша ол сіздікі болады? Біздің аспаннан жауған нәрсенің бәрі біздікі!

Базаркүл: Жоқ, оны біз көктен өзімізбен бірге ілестіріп ала келгенбіз!

Нілзия: Мүмкін сендер атқан шығарсыңдар? Әйтпесе Атыраудың, ракетасында шаруаларың қанша?

Базаркүл: Атыраудың аспаны жеке меншігің емес! Бостан -босқа бұлғақтама, бас бұзар болсаң да базар бұғалығынан шыға алмассың! Шынымен алғың келсе, сатып ал! Әйтпесе, мынандай әп-әдемі, баға жетпес ракетаны саған су тегін тастап кете алмаймыз!

Нілзия: Оны мен сенен сұрамаймын да! Бұл – менікі!

Базаркүл: Жоқ, менікі! (*Екеуі жұлмаласып, таласады. Ракетаға жармасады, ракетамен бірге домалайды. Басқа әйелдер қорқа-қорқа арашалайды.*)

Майке: (*Кіріспей , алыста тұрып:*) Қойыңдар енді! Масқара ғып, жарылып кетсе қайтесіңдер?

Айгүлсім: Сонау көктен түскенде жарылмаған неме, әйелдің қысқанына жарылушы ма еді?

Базаркүл: Жарылса жарылсын! Мынаған тегін бергенше жарылып кеткені артық!

Нілзия: Иә, саған беріп, тірі жүргенше, бірге неге жарылып кетпеймін?!

Базаркүл: Әй, кел одан да бартер жасайық! Сен бізге бензин тауып бер де ала ғой!

Нілзия: Сен де бір бетпақ екенсің! Айдалада қайдағы бензин, түйеге құямыз ба оны?

Базаркүл: Енді қайттік? Атырау алыс па өзі?!

Нілзия: Жоқ, онша қашық емес! Міне, Ақжайық тиіп тұр, қыр астында. Тура былай барсаңдар, жағасында бір ескі, үлкен қайық тұр, мініп ап тарта берсеңдер, әп -сәтте жетіп барасыңдар Атырауға!

Базаркүл: Е -е, бәсе, баш на баш! (*Ракетаны Нілзия екеуі ырғап – ырғап, домалатып, арбаға арта бергенде, басы көкке қараған ракета гүрс етіп, көкке зулайды. Әйелдер шыңғырып, жан жаққа шашырап кетеді.*

Нілзия арбасына міне салып, салдырлатып қуа жөнеледі. Әйелдер «Алла, Алла!» десіп қала береді.)

Екінші көрініс

(Жап- жарық айлы түн, әсем дүние, Ақжайықта өңкей қыз-келіншек қайықпен жүзіп келеді, бәрі де әдемі, аққудай боп көрінеді. Ескекте – Орынтай.)

Ж ұ м б а қ т а с: Ой, қыздар, дүние неткен әдемі, табиғат қандай ғажайып! Айлы түнде аққудай боп өңкей қыздар Ақжайықта жүзген қандай! Айналайын, Ақжайық! Ағысың – әуен, әуең – жыр! Суың – сурет, тұнған сыр. Толқының – тағдыр, шежіре, көңілге көгің құйған нұр!

М а й к е: Шырқаңдар, шырқаңдар, айналайын шырақтарым! Шырқайтын кездерің! Дүние жалған деп жылай бермей, дүние-дәурен сүріп дүрілдеткенге не жетсін!

Х а т ш ы: Иә, дүние -дәурен дегеніңіз ғажап! Қадіріне жете бермейміз-ау көбіне!

Г ү л ж и я н: Алайда, бір ет, бір май болмағасын қайбір қызық дейсің?

А й г ү л с і м: Нені ойладың, құрбыжан, нені ойладың?

Г ү л ж и я н: Нені ойлаушы ем? Соны ойладым! Ортамызда жігіттер болмағасын, өңкей қыз-қырқын, қатын -қалаш, қара суды арлы – берлі шалпылдатқаннан май шыға ма?!

С ә б и р а: Неге? Рахат қой, міне қарашы! Өз еркіміз өзімізде, өз ескегіміз өз қолымызда! Дербес мемлекет сияқтымыз!

Д ә м е ш: Хотунлар қағанаты!

М ә л и к е: Егер біз мемлкет болсақ, онда мен басқаруым керек! Әкел бермен ескекті!

О р ы н т а й: Неге?

М ә л и к е: Неге дейді? Неге сен ұстауың керек? Мен ұстасам алақаным күйіп қала ма?

О р ы н т а й: Ой, Мәлике, ұшып -қонып жүрген кісіге ағындағы қайық, айдындағы кемені басқарту – барып тұрған көрсоқырлық емес пе?!

М ә л и к е: Көзіңді ашып қара! Кеңірек аш, кейін өкініп жүрерсің!

М а й к е: Әй, қарақтарым, екеуің де оқыған, әжептәуір адамсыңдар, бұларың ұят тіпті! Таласатын дәнеңе жоқ, әгәрки әділіне жүгінсек, екі де шылбыр, бір тізгін мына әкімдікі!

М ә л и к е: Жоқ, онікі емес, менікі! Нанбасаңдар сұраңдар мына көпшіліктен – бастық күшті ме, бастықтың әйелі күшті ме? Бастық елді басқарса, әйелі бастықты басқарады! Жұрт бастыққа жағу үшін, алдымен әйелінің көңілін табады! Солай! Селяви! Сондықтан, әкел бері маған!

О р ы н т а й: Дауысқа сап, дауласып отырғанда, сұңгуір боп кетіп жүрмейік! Таласпа босқа!

М ә л и к е: Таласпақ түгілі, тартып алмай тынбаймын! *(ұмтылып, ескекті жұлқылап қояды. Қайық шайқалақтай бастайды.)*

Д ә м е ш: Сабыр, сабыр! Өзіміз әрең – әрең аман қалып, жансауғалап келе жатқанда, бұларың не? Екі кеменің құйрығын ұстаған суға кетеді деуші еді бабаларымыз, екі кісі бір кемені басқаруға таласса, кеменің өзі опат болатын шығар!

М ә л и к е: Ақылыңды атала ғып іш! Қайықты Атырауға мен басқарып кіруім керек! Бол бері әкел! Ah, сені ме? Көрерміз! (*Қаланың оттары көрінеді жарқырап! Мәлике мен Орынтай ескекке таласып, жұлқыласып жатқанда, екі ескек те шолп – шолп етіп суға түсіп кетеді де, ағыс оларды іліп әкетеді. Бұлар «қап, қап», «қап, бәлем», десіп, суды шалпылдатып қала береді. Бәрі үнсіз түнере қалады. Ескексіз қайық Атырау қаласының қасынан өте береді. Әйелдер кезек – кезек қосылып, «Әй – й! Ехе-хей! Кім бар? Қайдасыңдар, жігіттер?! Рахымды жандар, қайдасыңдар?!» деп айқайлайды. Қалада үн жоқ, тек оттары ғана жарқ-жұрқ етіп, жымың- жымың еткендей болады.*)

Ж ұ м б а қ т а с: Арту – у – ур! Артур! Атырау! Мен Жанна – Жұмбақтасыңмын! Мен келдім, сен қайдасың, жаным!!!

Б а з а р к ү л: Адырам қал... Артурың да, сен де!.. Бір қу қыздар қағып алып кеткен шығар ендігі! Осы күнгінің жастарында опа болушы ма еді?!

Г ү л ж и я н: Мәссаған! Бейбарыстан басқа еркек қалмаған ба?!

М а й к е: Е – е, дүние – ай, қатын ескен қайық құрдымға кетпей қайтуші еді?! *(Қайық Атыраудан өтіп, қараңғылық құшағына сүңгі береді.)*

Үшінші көрініс

(Таң атып, күн шыққан кез, әйелдер ашық теңізде жүзіп келеді. Дүниенің бәрі көкпеңбек су. Ұлы теңіз үнсіздігімен ойға батырып, белгісіз жұмбақ күйге бөлейтіндей!)

А й г ү л с і м: Ал, айналайындар, біткен жеріміз осы шығар!

М а й к е: Жә, тоқтат, онсыз да үкідей боп үрпиіп отырған жұрттың зәре – иманын үйірмей! Құдай тағала бізді құртайын десе, жолда жайғастыра салмас па еді! Бұйырғаны болар, күдер үзбейік!

А й г ү л с і м: Біреу -міреу керек қылар ма екен бізді? Кім іздеп табар екен?!

Г ү л ж и я н: Қалжыңдасып тұратын нақ сүйерің үйге сыя алмас, жетер самғап!

А й г ү л с і м: Ол сағынуын сағынады, бірақ самғай алмайды! Қайтсін! Күш -қаражаты, қызметі жоқ қарапайым адам қайтсін?! Уот, мына сені іздеп кәсіпкерлер дүрліксе, табуы мүмкін?

Д ә м е ш: Министр Мәликесін нетпеуші ме еді ?

А й г ү л с і м: Әкім жоғалып кетсе, үкімет шуылдайтын шығар – ау!

С ә б и р а: Солардан қайран болмаса, біздің қояншық матасекілмен тарылдап жеткенше, тұзды судың түбінде сүрленіп жататын шығармыз!

М а й к е: Байынан безген жайынға жем болар!

М ә л и к е: Сауап болар еді!

О р ы н т а й: Обал – сауап менің де ойыма орала береді. Қыздар, осы біз тым еркелеп кеткен жоқпыз ба*?! (Бәрі үнсіз, ойға шомып қалады. Шағалалардың шаңқылы ғана естіледі. Сәлден кейін, серпіліп:)* Шексіз аспан, шетсіз дүние, түпсіз тұңғиықпен бетпе – бет келгенде, көп нәрсені қайтадан таразылап , тәубе қылады екенсің еріксіз! *(Әйелдер күрсініп: «Иә, иә!», «Тәубе, Тәубе!» деседі.)*

М а й к е: Пайғамбарымыз айтқан екен: «Әйелді еркектің қабырғасынан жаратқан. Ал қабырға қисық емес пе? Сондықтан әйелді түзеймін деп әуре болмаңдар, сол табиғи қисық қалпында қабылдаңдар!» - деп. Табиғи қисығы ештеңе етпес – ау, сендер одан сайын қисайып бара жатқан жоқсыңдар ма?! Әйел – әйел боп тұрғанда әдемі! Ананы сыйламайтын адам бар ма? Бірақ, аяулы екенмін деп ер -азаматтың басына шығуға, шаужайына жармасуға бола ма екен? Әйел өз орнында, еркек өз орнында жарасымды! Құдайдың жазуы солай емес пе?!

С ә б и р а: Иә, иә, құдай дегеніңіз дұрыс! Әйтпесе, кезінде компартияға бағындық, күн көсемге табындық, атеист болдық қой, астапыралла! Оны да ұмыта қою қиын! Бірақ, әйтеуір, молдалар кездесіп қалғанда, на всякий случай, бет сипап, садақа беріп қоямын! Пасхада қызыл жұмыртқаны да соғып аламын! Енді, қайтейік!

М ә л и к е: Шынын айтқанда, біз де бұ ксінің о жақ, бұ жағындамыз! Алла кешірсін, бірте- бірте түзеліп кетерміз.

С ә б и р а: Әй, қайдам, біз түзелмейтін сияқтымыз. Түзелмейтін болғасын өңшең көкайылды жиып -теріп, теңіздің тұзды суына тұншықтырғалы айдап әкелген шығар Атырауға!

Г ү л ж и я н: Қоя тұршы, қақылдамай! Әне, ананы қараңдар! Анау не? Мұнара ма, тау ма?

А й г ү л с і м: Арал, арал! *(«Алақай, алақай», деседі бәрі.)*

Х а т ш ы: Анаң қара, біреу отыр! Ура, жігіт сияқты!

Г ү л ж и я н: Жалғыз жігіт қайсымызға жетеді, әй!

М а й к е: Әй, айналайындар, ала өкпе болмай тұра тұрыңдаршы! Осы сендердің таласқан нәрселерің не көкке ұшып, не суға ағып кетуші еді!

(Бәрі күліп, жағаға жақындай береді.)

Төртінші көрініс

(*Әйелдер Атыраудағы аралға келіп түседі. Жағада жүрген жалғыз қыз – Ақжайық қашқақтап, жар басына барып тұрады.*)

Г ү л ж и я н: Бар болғыр еркек екен десек, бұл да қыз болып шықты!

А й г ү л с і м: Мейлі! Қыз болса несі бар, жөн сілтейді бізге! Жасасын өмір!

А қ ж а й ы қ: Қайдағы өмір! Ксі өмірмен қоштасқалы отырса!

М а й к е: Тек! Қайдағыны айтпа! Айналайын, бері келші, жөніңді айтшы өзі?!

А қ ж а й ы қ: Рас айтамын! Жақындамаңдар! Осыдан аттап басып көріңдер, жарқабақтан бір- ақ ырғимын. *(Әйелдер тоқтап тұрады)*

О р ы н т а й: Тоқта, тоқтал, айналайын! Не болды сонша ашынып?! Өлуге қашан да үлгереміз, өмірді ойла!

А қ ж а й ы қ: Ойлайтын түк те жоқ! Ешкімнің көзіне түспей, жұртты шулатпай ғана, қарамды батыра салайын деп едім, тыныш өлуге де мұрша бермедіңдер-ау! Жар басында бір күн, бір түн отырдым оңаша, әбден ойландым, өз жанымды өзім қия алмадым! Бірақ, қимайтындай ештеңе жоқ бұл өмірде! Жағалай алдау, өтірік, өсек -ғайбат, жоқшылық! Біттім әбден, қажыдым, тойдым!

Х а т ш ы: Жігітің тастап кетті ме?

А қ ж а й ы қ: Иә! Сатқын болып шықты!

Б а з а р қ ұ л: Өй, еркегі бар болғыр!

Х а т ш ы: Сол үшін өлейін деп тұрсың ба?

А қ ж а й ы қ: Енді не істеуім керек? Сен түсінесің бе, мен оны қалай сүйдім! Қалай күттім сарғайып! Ол мүлде хабар – ошарсыз кете барды!

Х а т ш ы: Мен сені түсінемін! Әрине, қиын! Бірақ, дүние бір адамға тіреліп қалған жоқ қой! Ол сенің осы жан қиярлық махаббатыңа лайық па?!

С ә б и р а: Біреу үшін өлді деген не сұмдық, әй?!

Г ү л ж и я н: Ойланшы, айналайын әлі де! Қандай тығырықтан да жол тауып шығуға болады! Тек өзіңді- өзің қолға алып, қайрай біл, қайраттан!

А қ ж а й ы қ: Ауызға бәрі оңай! Ал менің өмір сүргім келмейді!

С ә б и р а: Ендеше, өл де бар, бетіңнен жарылқасын! Өрем қап, ал! Бізді қорқыта алмайсың өйтіп, өзіміз де оңып тұрғанымыз жоқ! Кімді мұқатамын дейсің? Анау әлгі, сатып кеткен жігіт, сен су түбіне кетті екен деп суалып қалмайды, қара да тұр! Сен итбалықтың жұмырында жұлым – жұлым боп, жұмарланып жатасың, ол ит біреудің құшағында күлім – күлім қағып, құмарланып жатады! Сол ма саған керегі? Қой дегенде қоймасаң, қанымды қайната бермей, тезірек құрышы өзің!

А қ ж а й ы қ: Құрысам құримын! Қорықпаймын өлімнен! Ал айта қойыңдаршы, соншалықты қимайтындай, өмірде қандай мағына бар?! Бәрі де алдамшы, өткінші жалған, ақыры өлетін, жоғалатын болған сон, бүгін өлдің не, ертең өлдің не , бәрібір емес пе?!

Г ү л ж и я н: Бәрібір емес! Өмірдің мәні – өмірде! Тоқ етері – сенің алдыңда екі жол тұр – яки – яки! Яки- өлім, яки - өмір! Өле салу – оп оңай, бәрі де бітеді! Ал, өмірді таңдасаң, татар дәм – тұзың, көрер қызығың алдыңда! Қадіріңді білетін жақсы жігіт табылады әлі!

М а й к е: Иә, өлем десең – өлесің де қаласың! Ешкімнің ештеңесі кетпейді! Жалынып жаныңды алып қала алмаймыз! Бірақ, он екіде бір гүлің ашылмай жатып, түңіліп не көрінді? Сабыр ет, ақылға кел! Өмір – өткінші, онда қандай мән бар деп бостан – босқа су ми боп, шетімізден суға аға берсек не болады? Алланың берген өміріне күпірлік қылмай, шүкірлік қып, адам құсап дұрыстап өмір сүру біздің парызымыз! Қалғанын бір құдайға тапсырдық! Қарағым, соны ойла, сабыр қыл, тәубеге кел! Қой, қоя ғой, айналайын! (*Ақырын басып, Ақжайыққа жақындай береді.Әйелдердің бәрі де «Иә, айналайын, сабыр ет!», «Болашағың алда!», «Өмірді ойла!» деп, қолдарын созып, қозғалмай тұрады.Әне – міне, құлайтындай боп тұрған Ақжайықты ақырын қолынан ұстап, өзіне тартады, қыз да Майкенің құшағына тығылады. Біртіндеп, әйелдер қызды ортаға алып, қуана құшақтайды.)*

М а й к е: Атың кім, айналайын?

А қ ж а й ы қ: Ақжайық!

М а й к е: Осы жердің қызысың ба?

А қ ж а й ы қ: Иә, Атыраудың қызымын!

Д ә м е ш: Ал біз адасып келген мейманбыз саған!

М а й к е: Құдай айдап әкелген құдайы қонақпыз десеңші!

Х а т ш ы: Ту – у сонау Көкшетауданбыз!

А қ ж а й ы қ: (*Тіксініп*) Көкшетаудан?! Оның қай жеріненсіздер?

Д ә м е ш: Бар жерінен, әр жерінен нетіп... жиналып келдік!

А қ ж а й ы қ: Біржан сал ауылын білесіздер ме?

М а й к е: Білгенде қандай! Мен дәл сол ауылданмын!

А қ ж а й ы қ: (*Күрсініп*) Менің әлгі батырым да сол ауылдан!

М а й к е: Ә – ә? Не дейді? Аты кім ол көгаланың?

А қ ж а й ы қ: Бурабай!

М а й к е: Бурабай? Мәссаған! Мен білетін бір -ақ Бурабай бар онда! Пәмиләсі кім, әке – шешесі кім?

А қ ж а й ы қ: Бурабай Қайрат ұлы! Шешесінің аты – Майке!

М а й к е: О, Алла тағала! Құдіретіңнен айналдым! Менмін сол Майке! Бурабай деген менің кенже ұлым! Әлгі мидал тимей қалатын!

А й г ү л с і м: Міне, нағыз медальды енді таптыңыз!

О р ы н т а й: Әпереміз, мидалыңызды! Бәрін де жөндейміз!

М а й к е: Аузыңа май ,әкім қызым! Ендеше, сүйінші! Ол сені (*Ақжайыққа)* сатқан да жоқ, ұмытқан да жоқ! Ұшарға қанаты болмай, құса боп жүргелі не заман! Сен екенсің ғой баламды жынды ғып қойған! Келші, бір иіскейін, құлыным! Бәсе, ә дегеннен көзіме оттай басылып ең! Иісің де бір түрлі жақын сияқты! Бәсе, бірдеңені сездірген екен ғой маған! Неге хабарсыз кеттің?!

А қ ж а й ы қ: Қаншама хат жаздым, алмаған екен ғой, жаным!

М а й к е: Ойбай, бірін де алған жоқ! О да сенің о жақ бұ жағыңда жүр! Әй, баламысың деген -ай! Ойбай – ау, о жақта ол, бұ жақта бұл... Алла сақтасын, өлімге асықпаңдар, өмірді ойлаңдар, айналайындарым!!!

О р ы н т а й: Той тойға ұлассын! Енді тек мына аралдан аттанып кету ғана қалды! Үкімет те, кәсіпкерлер де дүрк көтерілген шығар – ау, бірақ жөнімізді жан баласы білмейді, қалай іздеп табар екен?

Г ү л ж и я н: Жұмбақтас, қайда сенің Артурың? Түс көруші ме еді өзі?

(*Осы кезде вертолеттың гүрілі естіледі. Барлығы қуанып «Алақайлап!» секіреді.)*

М ә л и к е: Бұл менің министр күйеуім жіберген вертолет болуы керек!

О р ы н т а й: Мүмкін, біздің әкімшілік шығар?

А й г ү л с і м: Кәсіпкерлер болуы да ғажап емес!

Г ү л ж и я н: Кім болса о болсын, тек қана анау вертолеттің де ұшқышы ұрғашы болса, мен мына тұзды судың тоғыз тостағанын сіміріп саламын! (*Гүріл жақындай түседі)*

Ж ү м б а қ т а с: Ура! Алақай! Артур! Әне, әне қолын бұлғап келеді! Артур! Артур! Атырау! Мен Жаннаң, Жұмбақтасың мындамын!

Ә й е л д е р: (*Қосылып, шаттанып көкке қол созып*) Алақай! Алақай! Жасасын Махаббат! Жасасын еркектер!!!

Соңы. 2002 жыл.

ҚАЗАҚЫ САЙЛАУ

Екі суретті, бес көріністі комедия

Жанат пен Гүлнәр Қасымовтарға арнаймын

Қатысушылар:

1. ***Қорғанбек*** *– ауыл әкімі, жасы қырықтарда.*
2. ***Балқаш*** *– құрдасы, ауыл жұмыссызы.*
3. ***Батан*** *– құрдасы, сайлау комиссиясының төрағасы.*
4. ***Әнуарбек*** *– Қорғанбектің бөлесі, депутаттыққа кандидат.*
5. ***Керімбетов*** *– кандидат, жасы жетпістерде.*
6. ***Бұратаев*** *– кандидат, қырықтарда.*
7. ***Жаһанов*** *– жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің /ТОО, бұрынғыша совхоз/ бастығы, жасы елулерде.*
8. ***Телефондағы жуан дауыс.***
9. ***Телефондағы әйел дауысы.***
10. ***Атай*** *– ауыл ақсақалы.*
11. ***Апай*** *– ауыл әжесі.*

/Ауыл адамдары, сайлаушылар, өнерпаздар. Оқиға шалғайдағы ауылда күзде өтеді/.

БІРІНШІ СУРЕТ

Бірінші көрініс

/Жартылай құлаған ауыл клубының алдында Балқаш пен Батан кездесе кетеді/

Батан: Иә, құрдас, қандайсың?!
Балқаш: А-а-а! О-о-о! Ү-ү-үhh! Кеше қонақта болып…
Батан: Ә-ә, ішің жанып бара ма? Менің де ішім күйіп тұр!
Балқаш: Е-е, қай бір оңған дүние бар дейсің? Шіркін, қырлаубайға қылқылдата құйып, қайқайта тартып жіберсең… Бүкіл әлемнің қайғы-мұңы тарс есіңнен шығып, тар дүниең кеңіп, заһардың өзі балдай татып жүре бермей ме? «Дүние неткен жап-жарық, осындай ма еді бұрын да?» – деген екен жарықтық Қасым ағамыз. Шынында да қандай ғажап! Қаншама әдемі ойлар ақша қардай қалықтап келіп, аздап айналыңқырап түрған басыңа топ-тобымен қона қалмай ма? Негізінде данышпандардың дені алқаш яки наркоман, шизик-мизик болады деген сөздің жаны бар сияқты. Мені де кешке мелдектете суарып, таңертең ақыл сұраса, әлемнің астын үстіне келтіріп берер едім!
Батан: Бау дегенің! Ал, қане, айта қойшы, дәл қазір кәлләңді қандай кемеңгерлік ой кернеп тұр, ә?!
Балқаш: А-а, қазір ме, қазір… қазіргі заманғы қазақтарға қазына қажеттілігі мен казинодағы қызықтың қазығын қазымырлана қазуға тиісті қазылардың қазы-қарта жеп кеткені жайлы… қысқасы, әлеуметтік әділдікті алқаштардан бастау керек деген бір әдемі ой буып тұр!
Батан: Бау дегенің! Мынауың бір супер жаңалық екен! Сау адамның мұндай салауатты пікірге жете қоюы неғайбіл!
Балқаш: Кекесінің көкеңнің шекесіне, мен кескекті сөздің кеспегін көксеп тұрмын! Бері қара! Қазіргі заманның алқаштары – азат қоғамның алдыңғы қатарлы мүшелері. Олардың да үлкен-кішісі, құрметті-құрметсізі

болғанымен, ішкеннің бәрі алқаш! Тіпті, мына жынданып, уланып жатқан заманда адамның алқаш болмауы мүмкін емес! Адам еріккеннен яки желіккеннен ішпейді, күйінгесін, күйзелгесін ішеді. Күйретіп, күңірентіп отырған кім? Заман! Ендеше біздерге озбыр заманның запыранына батқан зарлы құрбандары ретінде қамқорлық жасалуы керек! Алқаш біткен арам қатып қалмас үшін күнделікті бас жазарына бір бөтелкеден бөлінсе, әділдікке біртабан жақындар еді!

Батан: Өйдөйт! Өңешіңе болайын! Сонда сендер бас жазады екен деп, бүкіл елдің бюджетін бөтелкеге бөліп қойса, біткен екенбіз!

Балқаш: Жо-жоқ! Бюджетті бүктеп-бүктеп бөтекесіне бөктіретін бюрократ емеспіз, әжептәуір алқаш атымыз бар, ар-ұятымыз бар! Біз әділін айтамыз! Тоқ етері былай: дөкейлер банкеттерде кілең қымбат биски ішеді деп естиміз. Әй, бері қарашы… Бір сәт бір ойлашы… Бір-р дөкей… Бір-р өзі… Бір-р кеште… Бір-р бөтелкесі отыз-з-з же-ті мы-ыңң теңге тұратын шетелский бискидің екеуін, тіпті үшеуін ішет те тастайт! Ал! Отыз жеті мыңды үшке көбейтсек… тәк, тәк, скәзәл беднәк… үш жерде жетім жиырма бір… қосамын тоқсан… болады жүз он бір мың теңге! Тәк! Жүз он бір мың теңгені сексенге бөлсек…

Батан: Неге сексенге?

Балқаш: Сексен теңге – бір бөтелке самопал! Сонда… жүз он бір мың теңгені сексенге бөлгенде… тәк, тәк, скәзәл беднәк… бір мың үш жүз сексен жеті бөтелке және бір айғыр стақан самопал келеді екен! Әй, жылағың келеді, әй! Осынша шөлмекті шылдырлатып отырып, бір ауданның алқаштары қыстан шығады ғой! Ал оны әлгі дөкей қас-қағымда қылқ еткізеді! Сонда, сонша дөкей жыл он екі айда қаншама қан-қазынаны қылғытып қояды, ә? Алқаштарды ойламаса да, елді ойламай ма? Осыған жыным ұстайды менің!

Батан: Жұртқа жетпей жатыр екен деп, ағаларымыз жақсы арақ ішпеуі керек пе, не?

Балқаш: А несі бар?! Нәрмәлни арақ ішсе, кеңірдектері күйіп, өңештері ойылып қала ма? Нағыз азаматтар асып-төгіліп жатқан байлығын халқына бөліп берсе қандай ғанибет! Мысалы, Махатма Ганди… Әне, әулие деп соларды айтады!

Батан: Бау дегенің! Саған тек бөліп берсе, басыңа су тегін төгіп берсе… Басқаға басың қатпайды, ә? Жә, болды, онсыз да жалауға тұз түгілі мұз таппай, ішім ғыз-ғыз қайнап бара жатса…

Балқаш: Е-е, сонша ненің күйігі ол әкетіп бара жатқан! Екі стақаннан кейін кетпейтін дерт, өшпейтін өрт болушы ма еді?!

Батан: Менің емім табыла қоймас! Өйткені ол бір ем қонбайтын ескі бәле!

Балқаш: А-а?!

Батан: Қорғанбек ауылдың әкімі болып тағайындалыпты!

Балқаш: Ә-ә! Міне, өзі де келе жатыр!

Батан: О-о! /*Қорғанбекті құшақтай алады/.* Ал, құтты болсын!

Балқаш: Әкім болдың мінеки…

Батан: Әкім болдың! Бұрын кім едің – енді кім болдың! Ә-кім! Әркім емессің, әкімсің! Әркім әкім бола алмайды! Сен – әкімсің! Атшаптырым ауыл ашсаң алақанында, жұмсаң жұмырығында! Ғұмырыңа құт, жұмырыңа жұқ болуға жарар ма екен?!

Қорғанбек: Жә, қойыңдар, қайдағыны айтпай…

Балқаш: Айтпағанда қайтеміз? Бұл әкім дегеннің мағынасы әлем! Білмейтін кісі емессің, ә – дегеніміз – әмір бер, әкіреңде, әкеңнің деген сөз! К – дегеніміз – керденде, карочы, крутой бол деген сөз. І – дегеніміз… і-іһ… іш-же, істе, ойыңа келгенді істе деген сөз! М – дегеніміз – мудак бол деген сөз!

Қорғанбек: Әй, қойшы, айдалаға ауып кеттің! Тіпті де олай емес! Ә-кім! Ол кім? Ә – дегеніміз – әділ! К – дегеніміз – көреген! І – дегеніміз – ілтипатты, ізетті, М – дегеніміз – мықты деген сөз! Міне, мен осындай әкім болып, алғыс, абыройға бөленгім келеді!

Батан: Бау дегенің! Қазіргі адасқан уақыт, алжасқан заманда аталы сөзді айта білудің өзі ерлік емес пе? Осындай ұлды неге хан көтермейміз, ә? Әй, Балқаш, әпкел бері ақ киізді!

Балқаш: Табарсың ақ киізді! Қоңырқай текеметтің өзі таңсық қазір!

Батан: Ендеше, келтір мұнда анау алашаны! /*Балқаш клубтың сыртынан шүрқ тесік ескі алашаны алып келеді сілкілеп.* /Жырым-жырымына қарама, ырым-жырымға жараса болды! /*Екеуі алашаны төсеп жіберіп, әкімді отырғызып, көтермек болады*/.

Қорғанбек: Оу, қойыңдар, бұларың не?

Батан: Бұнымыз ба, бұнымыз… ата-бабаның салты!

Балқаш: Қазіргі тілмен айтқанда, ин… ин… ин-огуртсый!

Қорғанбек: Әй, жүгірмектер, үгіршіктеріңе жол болсын!

Батан: Жо-жоқ, огуртсый емес, ин-ин… иноугуратсыйя!

Қорғанбек: А-а, солай ма! Онда мейлі, көтерсеңдер көтеріңдер, көкке жеткізгендеріңді көрейін! /*Батан мен Балқаш Қорғанбекті алашаға отырғызып алып, айнала жүреді/.*

Батан: Міне, міне, хан болмағанда, қаған болмағанда нең қалды?

Балқаш: Хан болуға қаныңның түсі, қарыңның құші келмей ме, не?

Батан: Басқа жақты білмеймін, осы ауылдың ханы да, патшасы да өзіңсің!

Балқаш: Куәдүрміз, куәдүрміз!

Батан: Куәлікке жүрәдүрміз!

Балқаш: Қарттан ұтқан партымызды, сабраз қылып жуадүрміз! /*Әнуарбек келеді/.*

Әнуарбек: Пah, шіркін! Оңашада алашада алшайып отырып, өзіңді Алаша хандай сезінген қандай тамаша! Алашаға отырып алып, Алашқа билік айтамын деп жүріп, ағаш атқа мініп кетпесең болды да! Ха-ха-ха! Жан бөлем, басыңдағы бағың, астыңдағы тағың құтты болсын! /*Қорғанбек алашадан түсіп, Әнуарбекпен құшақтасады/.*

Қорғанбек: О-о! Жалғыз өзі жарты әлемге татитын бөлетайым, бөлешім жеттің бе?!

Балқаш: Жарты дедіңдер ме әйтеуір? Жақсы сөз – жартылық, бөленді көрсең – бөліп іш деген, мұндай қуанышты жумаудың өзі күнә! Ал, әкім құрдас, жарты әлемнен бір жартыны аямайтын шығарсың?

Қорғанбек: Әрине, аямаймын! Әйтпесе, сендер мына түрлеріңмен жарты әлемді бір жартыға айырбастап та жіберулерің мүмкін! /*Балқашқа ақша береді/.*

Әнуарбек: Екі жарты – бір бүтін! /*Бұл да ақша береді Балқашқа/.*

Батан: Бау дегенің! Бөле болсаң осындай бол! /*Балқаш екеуі мәз болып, алашаларын сүйреп, шауып кетеді/.*

Әнуарбек: Қандай қарапайым, аққөңіл ауыл адамдары! Сенің әкім болғаныңа қуанып жатқандарын қарашы!

Қорғанбек: Иә, қуанып жатыр – ес жоқ!

Әнуарбек: Ал мен солардың бәрінен де қатты қуандым! Аруақ шақырып, үйден қалай шығып кеткенімді де білмей қалдым! Ақымбет, Тоқымбет былай тұрып, алты ата Ақсары, төрт ата Күрсарыдан алғаш әкім болып, атқа мінген өзіңсің! Шығады екен ғой бізден де! Ақымбеттен сен атқа мініп жатқанда, Тоқымбеттен мен тізе қоспасам, тектілігімізді телі мен тентек қайдан танысын – ту бие тартуымды қабыл ал!

Қорғанбек: Бәрекелді – тусаң ту!

Әнуарбек: Тусам туайын, атаның жолын қуайын! Қане, қанға қызбайтын қайсың барсың?

Қорғанбек: Қызғанда қандай! Қызбақ түгілі бүзып жібереміз керек болса!

Әнуарбек: Міне, ердің сөзі, елдің сөзі! Күл-қоқысты көсегеннің көсегесі көгермейді, көткеншектей бермей, көсілетін жерде көңіліңді қос, кескестегенді кердеңдетпей кесіп түс! Қысқасы, сайлауға түскелі жатырмын! Бұған не дейсің, боло-боло-боло-йаным!

Қорғанбек: Балдай тату бөлемнен бөліп-жарар дәнеңем жоқ – менің қарауымдағы елдің бар дауысы сенікі! Ту алыстан ту бие мініп, туысым деп ту ұстап келгенде, уысымдағыны сенен аяп қалатындай не қара басыпты мені!

Әнуарбек: Мүмкіндік бар сияқты. Заманның ағымы, заңның бабы солай. Пеш түбіне тығыла бермей, мемлекет үшін жұмыла еңбек ететін шаққа келген жоқпыз ба?

Қорғанбек: Әбден дұрыс айтасың! Онда науқан да таяп қалды, ақырын-ақырын үгіт-насихатты жүргізе берейік! */Батан мен Балқаш келеді желпілдеп/.* Мына екеуінің иін қандырып, қазірден бастап көсякқа кіргізе қояйын.

Балқаш: */Бөтелкені ашып, стақандарға арақ құяды/.* Бүкіл әлемнің бөлелері, бірігіңдер!

Батан: Бау дегенің! Бөлелердің бөлінбейтін бүтіндігі үшін алып қояйық! */Бәрі де мәз болып, ішеді/.*

Қорғанбек: Бізбен бірге қуанып, қолдап жатқан ауылдас ағайын, пейіліңе ризамын. А бірақ, ақылдасатын әңгіме бар!

Батан: Айт әңгіме болса!

Балқаш: Тартынба! Көңілді қызған кезде табу керек!

Қорғанбек: Тоқ етері – мына Әнуарбек бөлем сайлауға түскелі жатыр! */Балқаш пен Батан үнсіз бір-біріне қарайды/.* Неге үндемей қалдыңдар?

Батан: Үндегенде… үндейміз ғой… үндеуі келіссе…

Қорғанбек: Келіскенде қандай! */Батанға:/* Сен сайлау комиссиясының төрағасы, */Балқашқа/* сен мүшесі боласың!

Батан: Бау дегенің! Болдырсаңдар болайық!

Қорғанбек: Болдырамыз! Болғасын – бар дауысты бөліп-жармай, бүп-бүтін бөлеме алып бересіңдер!

Батан: Е, бермейтін несі бар! Қолдағы дүние ғой!

Балқаш: Мұндай онды кісіден аяған даусымызды ит жесін! Басқа-басқа, бүгінгі бас жаздырғаныңды өмірі ұмытпаспын! Ауылдың құлағалы тұрған құлыбының алдында кәндилэтпен бірге ішу – екінің біріне бұйыра бермейтін

қызық емес пе? Қане, құйшы тағы бірді! /*Батан құймақ болады/.* Жо-жоқ, сен сосын құясың, кәндиләт бөленің өз қолынан буль-буль-буль дегізгенінің өзі бұлбұлдың үніндей бір кәйіп емес пе? /*Әнуарбек бөтелкені алып, құяды бәріне. Балқаш Әнуарбекпен стақан соғыстырып тұрып/.* Сен маған бірден ұнап қалдың. Адамгершілігің күшті екен, кісі сыйлай білетін. Әйтпесе, бізбен бірге ішпек түгілі, берген сәлемімізді әрең алатын бетпақтар аз ба?! Сондықтан, соларға ерегескенде… мен бүкіл даусымды саған беремін!

Батан: Бүкіл даусым дейді! Алды-артың тола дауыс па, немене?

Балқаш: Алды-артым тола дауыс болса несі бар! Аллаға шүкір, бала-шаға, ағайын-туған, дос-жаран, жекжат-жұратқа сөзіміз өтеді. Олар менің айтқанымнан шықпайды – әсіресе, мен кішкене қызыңқырап келгенде, құрақ ұшып, не айтсам да мақұлдай береді. Уот! Сондықтан, айналайын Әнуарбегім, мен сайлау біткенше қызып жүруім керек!

Әнуарбек: О жағын қатырамыз!

Балқаш: Сіз қатырсаңыз, біз сайлауды самопал ғып сапырамыз! Пормада болу үшін норма керек! Тәк, тәк, тәк, скәзәл беднәк… Пахмелге біреу, дахмелге біреу, захмелге екеу… барлығы төртеу… көбейтеміз отыз бір күнге… болады жүз жиырма төрт… оны көбейтем сексенге, болады тоғыз мың тоғыз жүз жиырма… шылымды қосқанда… қысқасы он бір мың теңге! Осыным қалай?

Әнуарбек: Солай! Болсын! Тек бәрі заңды болсын! Сіз айтқаныңызды ала қойыңыз да, менің сенімді өкілім бола қойыңыз! Өкілдігіңізге тағы бір он мың қосайын – жеңгей екеуіңіздің араңыздан жік шықпасын!

Балқаш: Болса болсын! Онда мен бүгіннен бастап бел буып, білек сыбанып біржола кірісемін! Кәмесияның мүшесі дегеннен гөрі өкіл дегенің оңды болды. Бірдеменің шлені болғаннан гөрі азат алқаш басым артық емес пе? Әнуарбекжан, сен ертең сайланып алғаннан кейін, мені ұмытып кетпейсің бе? Депутаттың айлығы қанша?

Әнуарбек: Бір-екі жүз мың болып қалар.

Балқаш: Бір-екі жүз мың?! Тәк, тәк, сексенге бөлсем… тәк, сен депутат болсаң, срогың біткенше маған самопал салып тұр, жарай ма?

Әнуарбек: Болады, бәрі де болады!

Қорғанбек: Болады, болмайды, жарайды, жарамайды – бос сөзді қойып, әуелі сайлап алайық та! Ар жағын көрерміз. Ал, қане, жасасын біздің бөлемізбен бөлінбейтін блогымыз! /*Бәрі: «Ал, ал, дабай!» десіп, алып қояды/.*

Екінші көрініс

/Даңғарадай ауыл кеңсесі. Ортада дәу қара телефон. Шылдырлайды.

Қорғанбек келіп алады/

Қорғанбек: Әлө.

Телефондағы жуан дауыс: /*Қатқыл, өктем:/* Иә, қалайсыңдар?

Қорғанбек: Бір қалыпша.
Дауыс: Әлгі төрағаларың қалай?
Қорғанбек: Төрағамыз – төраға, көзқарасы бар кісі.
Дауыс: Көзқарасыңды көзеге тық! Көже ғып іш! Бар пәле көзқарасы барлардан шығады. Бізге өзінің көзімен қарайтындар емес, біздің көзімізбен қарап, біздің сөзімізді сөйлейтіндер керек. Төрағаның қорада болғаны жақсы. Ұқтың ба?
Қорғанбек: Иә, иә.
Дауыс: Әңгіме былай: Пәленовты сайлаймыз! Кемінде тоқсан процент дауыс алып беруге тырыс!
Қорғанбек: Апырай, ә?! Мен нетіп, кандидаттарды сараптай келе, Әнуарбек қалай болар екен деп отыр едім.
Дауыс: Әнуарбектің атын атама! Оған жолаушы болма, ауылдың маңынан жүргізбе?!
Қорғанбек: Ә-ә, солай боп қалды ма? Мен былай, нетіп, соны қолдасақ па деп едім. Өйткені, оны бала кезінен білемін. Осылардың ішінде бірден-бір лайықты адам сол! Ең бастысы – ол менің туған бөлем!
Дауыс: Әй, сен немене, сайлаудың бүлитөнін бөленмен бөліп жейтін бөлішке деп қалдың ба? А-а?!
Қорғанбек: Жо-жоқ! Бірақ, мені де бір дұрыс түсініңізші. Туған бөлеме бүйрегім бұрмайтындай безбүйрек емеспін ғой!
Дауыс: Безбүйрек-жезбүйректі қайтесің, өз бүйрегіңді ойла! Осыдан бөленеңе бұрып көр, бүйрегіңнен бүйрешке істеп жейді биіктегілер! Сен маған ренжіме, менің қолымда түрған жоқ. Ар жағын ішің білсін!
Қорғанбек: Сонда қалай, өзіміз білетін лайықты кісіге бермей, даусымызды білмейтін, танымайтын кісіге береміз бе?
Дауыс: Бересің – бітті! Бергесін біле жатарсың… тіпті, білмей-ақ қойсаң да мейлі. Дөдең айтса, бөлең түгілі, бөбегіңді де бөденедей қудаларсың! Ұқтың ба? Ұқсаң – байлам осы, байбаламды қой да іске кіріс! Пәленовтен басқа кандидаттардың бәрі кәкәй, қысқасы, қағынды-соғындыларды қаптатып, қанбазар қылмай, қолыңнан келсе, ауылға кіргізбеуге тырыс! Жұртшылыққа жолатушы болма! Үгіттеп, сүттей ұйып отырған елді алатайдай бүлдіріп жүрмесін – соған сақ бол! Ұқтың ба?
Қорғанбек: Ұғамыз ғой, ұғамыз… ұқпағанда.
Дауыс: Ұқсаң – ұтасың, ұқпасаң – өз басыңды жұтасың! /*Телефон трубкасы гук-гук-гук етеді/.*
Қорғанбек: /*Телефонды орнына қояды/.* Мәссаған! Енді қайттік? /*Кетеді. Телефон шырылдайды. Батан келіп алады/.*
Батан: Әділқазылар алқасының төрағасы сіздің құзырыңызда!
Дауыс: Әй, әділқазылар алқасының төрағасы! Төраға дегенге Төле бимін деп қалдың ба? Жә, қазы дегенге Қаздауысты Қазыбекпін деп жүрсің бе? Әлде, әділ дегенге Әйтекемін деп әлдеғандай болдың ба? Тә-әк, доғар осымен демократияңды! Төбеге шығарған қол төменге де түсіре алады!
Батан: О-о, басеке, сіз бе едіңіз? Ке-ке-кешіріңіз, мен нетіп, сәл-сәл-сәлеметсіз бе?
Дауыс: Сәл-сәл-сәлеметпіз! Өздерің саусыңдар ма?!
Батан: Сап-сап-саунамыз!

Дауыс: Е-е, саунада аунасаңдар қай бір сау сиырмын дейсіңдер? Жә, тақылдай бермей, тоқ етерін тыңдап ал! Ана әкімдерің бөлем, бәленім деп бүлкілдеп жүрмесін – бәрің жабылып Пәленовтың тәйкісін алшы қылыңдар да, тыраштанғандарды түгелімен тырапай асырыңдар! И точка! */Телефон гук-гук етеді/.*

Батан: Бір қатерден құдай сақтады-ау! Мынау гук-гук еткен сайын жүрегім дук-дук ететінін қарашы. Дөкейдің телефонына дейін дөкей-ау, ә?! Дымыңды шығармай мысыңды құртады! Бірақ, бұл кісілердің басқаға емес, бізз-зге ызз-збандағанының өзі неге түрады! Жүрген жоқ па мына қаптаған екі аяқтылар… телефонмен сөйлеспек түгілі, көлеңкесін де көре алмай. Бұларға неге ызз-збандамайды, ә? Ызз-збандауына жарағанымыздың өзі бақыт емес пе? Айналайын, алтыным! */Телефонның дыбыс шығатын жағын сүйіп-сүйіп алады/* Апырмай, бірақ қиын болды-ау? Енді қайттік? */Телефон шырылдайды/.* Ә-ә! Тағы не боп қалды екен? */ақырын телефонды алып, жүрексіне:/* Ә-әлө!

Телефондағы әйел даусы: */ашық, сыңғырлап:/* Хэлоу! Әлемдегі ең әділ қазыға әдемі сәлем!

Батан: О-о! Әлемдегі ең әдемі әйелге әділ сәлем!

Әйел даусы: Сіздің әділдігіңізге шәгім жоқ, алайда мынадай қарбаласта, қара басып қалмау үшін, талқылап алғанның артығы болмас!

Батан: Әлбетте, әлбетте! Әйбәттәрдің ақылы айбаттылардан асып түсіп жатқан айлалы заманда айтқаныңа құлақ аспайтын әңгүдік емеспіз.

Әйел даусы: Әдейі шашымызды да қысқарттық… ақылымыз үзара түссін деп. Ендеше, ұғып алыңыз, бәрімізге тиімдісі – Түгеновты өткізу!

Батан: Ба-ба-ба-бау дегенің!

Әйел даусы: Батеке, неге бапылдап кеттіңіз – бабыңыз болмай жүр ме?

Батан: Бо-бо-болғанда… болады ғой… бірақ… басекең бағана Пәленовты бағыңдар деген.

Әйел даусы: Пәленов – прошедшее время! Тура жол – Түгенов!

Батан: Басекең ше? Басекең басымызды алады!

Әйел даусы: Ала алмайды! Өйткені өз басымен қайғы! Сондықтан, басекеңе сенбеңдер де ермеңдер – ол жақында су түбіне кеткелі жатыр!

Батан: Апырмай, ә? Сужүқпастың нағыз өзі емес пе еді?

Әйел даусы: Болса қайтейік? Сүмбіле тумай суы қатқан суайттың сусынға зар болар кезі жеткелі қашан! Оның мойнына тас байланды, суаты ойылды – сағаты соғылуы ғана қалды! Сондықтан, бұрынғыдай бер жағыңмен алдай бер де, ар жағыңмен біздің айтқанымызға илана бер! Сен ақылды адамсың, бәрін де түсінесің! Қысылма, ауыл әкіміне де тапсырма беріледі. Түгенов жеңіп шықса, төбелерің көкке жетті дей бер! Чао! */Гук-гук/*

Батан: */Телефонды қойып:/* Масқара! Басталды! Көк сүңгі мен сүмбіл шаштың сайысында сойысқа тартылып кетпесек жарар еді! */Телефон қатты шар-шар ете қалады. Батан шоршып барып, шошына алып, әрең-әрең:* /Ә-ә-әлө!/

Телефондағы жуан дауыс: Әй, бұ қайсың, әй?

Батан: Ме-ме-мен.

Дауыс: Менің кім, әй, мекіренбей жөндеп айт!

Батан: Мен Батанмын, төрағамын.

Дауыс: А-а, төр-а-ға! Жақсылап тыңдап ал. Жағдай өзгеріп кетті – тоқ етері, төрелікті Керімбетовке бересіңдер!

Батан: Тоқ-тоқ-тоқ етті ғой. Ал, ақ-ақ-ақ майын аузымыздан ағызған Пәленов пен Түгеновты қайтеміз?

Дауыс: Қайткенде… оларға бір қызмет табылар. Біз мында өз ара келісімге келдік! Тақылдай бермей, Пәленов пен Түгеновтың алшысын – тәйкі қылып, Керімбетовке күш салыңдар!

Батан: Ләпбай, құлдық! Сіз айтсаңыз, омпысын-томпы, тоңқысын-шоңқы қыламыз. Бірақ, біраз жұмыс жүргізіп, суреттерін көшеге де, шарбаққа да, қысқасы қажетті жердің бәріне де баттитып-баттитып жапсырып тастап едік. Жұртты үгіттеп, Пәленов пен Түгеновке бересіңдер деп көндіріп қойып едік… өзіңіз пәрмен қылған соң.

Дауыс: Әй, ауыш, сонша не көрінді асығып? Жарайды, ештеңе етпейді, суретінің барлығын бүлдіріп, жұлдырып тастаңдар. Түсіндіріңдер жағдайды. Бұл өте маңызды мәселе! Ұқтың ба?!

Батан: Б-б-бұқтым! /*Гук-гук. Батан телефонды қойып, абдырап тұрғанда, Қорғанбек келеді/.*

Батан: /*Қорғанбекке:/* Ойбай, құрыдық! Кеттік құрдымға! Ағамыз қисайып қапты!

Қорғанбек: Жә, тоқтат бай-байды! Не боп қалды сонша, қайдағыны бастап.

Батан: Ағамыз қисайып қапты!

Қорғанбек: А-а? Қалай қисайып қапты? Қай жері қисайып қапты?

Батан: Бар жері қисайып қапты!

Қорғанбек: Сонда қалай… ән жері алай, мін жері былай қисайып қап па? Аузы бір жаққа, мұрны бір жаққа кетіп бара ма?

Батан: Иә, кетіп барады! Құлағы Керімбетовтың қолында!

Қорғанбек: Түсінікті! Құлқын қайда болса, құлық сонда! Жә, бұраң ағашқа тез табылар. Бүгін әрі қисайса, ертең бері қисаяр. Былқ-сылқ еткен дүниеге басты ауыртпай, бірге қисая бергеннен басқа амал жоқ! Пәленовы не, Түгеновы не, Керімбетовы не, бәрібір емес пе? А бірақ, біз де адамбыз! Біздің де өз қалауымыз болмай ма? Онда жұмыстары жоқ! Осы күнге дейін өтірік айтпайтын, уәдесінде тұратын қазақтың жігіті едім. Енді ше? Өз өтірігіме өзім сенетін болыппын!

Батан: Қайтесің енді, бұның бәрі саясат қой!

Қорғанбек: Саясаттың қазақшасы не екенін білесің бе? Ә? Пәле-тика! Әр кәлләда бір пәллә-тика бар! /*айтарын айтып алып, қара телефонға жалтақтап қояды/.* Бар пәле осыдан! /*Сол кезде телефон шар-шар ете қалады. Екеуі екі жаққа ыршып түседі/.*

Батан: Осы қара телефонның не сиқыры барын білмеймін, әйтеуір тірсегіме дейін қалай дірілдеп кеткенін өзім де сезбей қаламын!

Қорғанбек: Мен де… тіпті түсімде де қара трубкамен тіресіп шығамын. Шарылдаған немені шағып-шағып, шалшыққа шашып тастағым келеді кейде! /*Телефон шарылы үдей түседі. Екеуі үнсіз, бір-біріне «сен ал, сен ал», дегендей сансырап тұрады. Сол кезде Балқаш келіп қалады/.*

Балқаш: Әй, мына байғұсты өтпейтін бәкімен бауыздалған ешкі құсатып бақыртпай, біреуің неге алмайсыңдар? Күпі кигендей күмпиіп жүруші едіңдер, бүйі тигендей үрпиіп қапсыңдар ғой! /*Екеуі шарылдаған телефонға*

қарай қолдарын сермей береді/. Өй, атып жіберсе де әкелші бері, әкеңнің… */Балқаш телефонды жұлып алады/.* Әлө!
Телефондағы жуан дауыс: Әй, сен кімсің?
Балқаш: Өзің кімсің?
Дауыс: Не дейді әй мынау? Мен – менмін!
Балқаш: Мен де менмін!
Дауыс: Қалай сен де мен боласың? Мен – менмін, сен – сенсің!
Балқаш: Ол сен үшін солай! Ал мен үшін мен – менмін, сен – сенсің!
Дауыс: Жә, қысқарт енді! Кімсің өзің?
Балқаш: Қысқартсаң қысқарт! Өзің кімсің?
Дауыс: Әй, не дейді әй мынау? Бұл өзі қайдағы ауыл?
Балқаш: Сайдағы ауыл! */Гук-гук. Балқаш телефонды қояды. Қорғанбек пен Батан безек-безек етеді/.*
Қорғанбек: Әй, құрттың-ау бізді біржола! Жөндеп неге сөйлеспейсің?
Балқаш: Жөнін айтпаған кісімен мен неге жөндеп сөйлесуім керек?!
Батан: Бау дегенің! Бастық жөнін айтушы ма еді?
Балқаш: Бастық болу дегенің басқаларды басыну емес шығар. Жыным ұстайды осындайларға! */Телефон шырылдайды. Қорғанбек пен Батан екі жаққа қашып кетеді. Балқаш телефонды алады/.* Бү қайсың ей?
Телефондағы жуан дауыс: Бұл мен! Әй, інішек, бұл қай ауыл?
Балқаш: Бұл ойдағы ауыл! Айдағы ауыл! Қайдағы ауыл? Бұл – Астана!
Дауыс: А-а-аста-на?
Балқаш: Иә, А-а-аста-на!
Дауыс: */жұмсарып ./* Апырай, ә, мен жаңылып сізге түскенім бе? Бір асығыс шаруамен ауылға соғамын деп…
Балқаш: Дәл солай! Астанадағы басқармадан бір-ақ шықтыңыз!
Дауыс: Апырмай, кешіріңіз, ағасы.
Балқаш: Біресе інішек, біресе ағасы дейді. Ауылмен бір түрлі, Астанамен бір түрлі сөйлесетін екі түрлі даусың бар ма, немене?!
Дауыс: Жо-жоқ, ондайдан аманбыз.
Балқаш: А-а, аман болсаңыз – аман болыңыз! */Телефонды қояды/.* Енді біразға дейін ызыңдамайтын шығарсың өзің де! */Кетеді/.*

ЕКІНШІ СУРЕТ

Бірінші көрініс

/Ауыл кеңсесі. Қорғанбек пен Батан әңгімелесіп отыр/

Қорғанбек: Енді шегінетін жер жоқ. Былай да, былай да бәрі бір, сондықтан солқылдақтарды сымдай тартып, қоңқылдақтарды қылдай бұрап, тартпаны тастай ғып түйіп тастау керек!
Батан: Ауылдың ау-жайы да солай – бәріне айтылды. Ауа райына қарай құбылып, ауа жайылғандардың өзі ұзын арқан, кең тұсаумен үйірге қосылып қалатын сыңайлы.
Қорғанбек: Сонда да тізгінді қытып ұстаған жөн. Керімбетовтың кереметтігін көпке түсіндіре беріңдер. Айтпақшы, соның өзі кім? Дұрыстап таныстың ба?

Батан: Қайда-а-ан! Маңына бара алмайсың – облыс, аудан басшылары қаумалап, қаптап жүр. Әйтеуір, қағаздарына қарағанда бәрі жақсы. Көп жылдар аудандар мен облыстарда, республикада басшы қызметтер атқарған. Таяуда пенсияға шығыпты. Еңбегі бар, депутат болып демалсын деген шығар!

Қорғанбек: Біздікі де қызық-ау кейде! Мандатты маужырап демалу үшін емес, қалжырап жұмыс істеу үшін беру керек қой!

Батан: Бау дегенің! Әнеугүні мүғалімдерге дүйім елдің көзінше, ашықтан – ашық Керімбетовке дауыс беріңдер, басқаларға жоламаңдар деп, шегелеп жіберіпті бастықтар. Керімбетов өтпей қалса, жұмыстан шығарамыз, тіпті, әрең-әрең тұрған мектептеріңді жауып тастаймыз депті.

Қорғанбек: Кемпір-шалдарға да айттым. Керімбетовты сайламасақ, жем-шөптен, тіпті, пенсиядан да қағыламыз-ау деп едім, қалбалақтап көне кетті бәрі де. Бұрын-соңды бұндайды көрмеген басым әуелде түнімен үйықтай алмай жүрдім. Обал-ай, ұят-ай, сайлау, сайлау деп жүріп ағайындықтан кетеміз-ау, елден шығамыз-ау деп. Бара-бара адам әккі боп алады екен! */Кеңсеге «Ассалаумағалейкум», «Сәлеметсіздер ме?» деп, Бұратаев бастаған бір топ кісі кіріп келеді. Ішінде атай бар/.*

Қорғанбек: А-а, сәлем, сәлем, сәлемші болсаң төрге шық. Иә, аманшылық па әйтеуір?

Бұратаев: Е-е, аманшылық, аманшылық. Өздеріңіз қалай, аман-саусыздар ма? Қайран ауыл қалай, көтеріліп келе ме әйтеуір?

Қорғанбек: Көтерілді десеңіздер көтерілгені шығар… Қауырт науқанның уағы, тайлы-таяғына дейін таңның атысы, күннің батысы далада тер төгіп жатыр. Ал, өздеріңе жол болсын, шаңқай түсте шабуылдап, шаң-шаң болып…

Бұратаев: А, біз мына сайлауға талап қылып…

Қорғанбек: Кімнің сойылын соғып жүрсіңдер?

Бұратаев: Ешкімнің де емес, ә, иә, жоқ, өзіміздің!

Қорғанбек: Кімнің… өзіміздің?

Бұратаев: Ә-ә?

Қорғанбек: Өзімізің кім деймін?

Бұратаев: Өзіміз бе… өзіміз! Депутаттыққа кандидат Бұратаев! Көпшілікпен кездесу өткізгелі келдік, келісім бойынша… кестеге сай!

Қорғанбек: Өзіміз деп өзеуреме! Ол неғылған өзіміз? Өз елім деп өзегімізді суырып беретін кезде, өзеннен өзекті бөлген өзімшілдер, оңбайсыңдар! Ал, ендеше, біз ешкіммен келісімге келген жоқпыз – бір! Сіздің кестеңіз біздің кестемізге көлденең келеді – екі! Жұмыс істеудің орнына, науқан уағында сыбай-салтаң сайлау қуып, селтеңдеп, тентіреп жүргендерің ұят емес пе? Елге ірткі салып, тынышын алатын сен сияқты кандидаттармен бізде сөз біреу-ақ – қалай келсеңдер, солай кетіңдер!

Бұратаев: Ау, тоқта, тоқта! Тарпа бас салып, тілдейтіндей телпегіңе таластым ба? Тіпті сіз мені танымайсыз да ғой!

Қорғанбек: Танымаймын да, танығым келмейді де! Айда барыңдар! Бәріңнің де сырың белгілі – бас-басыңа билік керек! Жаусыңдар бәрің де! Айда, барыңдар – жолдарың әне! Аулақ, аулақ!

Бұратаев: Ау, айналайын, қараптан қарап дүрлігетіндей не боп қалды? Сайлауға түссек – бүлдіргелі жатқан жоқпыз, жөндегелі жатырмыз!

Қорғанбек: Тоқтат! Керегі жоқ сөзіңнің! Бәріндікі балтайт!
Бұратаев: Оу, сайлау мен сайлану – демократиялық мемлекетіміз берген заңды правомыз емес пе?
Қорғанбек: Право дейді ишшо ұялмай! Әркім кеп правосын кәшәйттәй берсе, кәшәйттәй берсе, қазығымызды ырғай берсе, ырғай берсе неміз қалады? Бұл жерде право – мен! Менмін осы ауылдың қожасы! Менің рұқсатымсыз бұл жерде бір де бір жиын өтпейді. Тәк што, тату-тәтті ғана жақсылықпен тарай қойыңдар!
Бұратаев: Бұл – адам правосын аяққа басу!
Қорғанбек: У вас – права, а у меня – приказ! Аулақ, аулақ!
Бұратаев: Оу, ату жазасына кесілген адамның да соңғы сөзін тыңдайды ғой! Мейлі, даусыңды берме, сайламасаң – сайлама, бірақ адам құсап бір ауыз сөзімізді тыңдасаңдаршы! Мына жұртқа тыңдатсаңдаршы!
Қорғанбек: Жоқ! Тыңдамаймыз да, тыңдатпаймыз да! Алапестей аластаймыз арамыздан! Сендерге құлып та жоқ, мектеп те жабық! Құлып құлайын деп тұр – сендердің даңғазаларыңа шыдай алмай, төбесі ортасына түсуі мүмкін. Мектепте сабақ басталды – періштедей бүлдіршіндердің оқитын жерін перілердің ойнағына айналдыра алмаймын! Аулақ, аулақ! Ауылдан аулақ! Айналамнан аулақ!
Бұратаев: Сонда не, сайлаушылармен кездестірмейсіздер ме?
Қорғанбек: Кездесе беріңдер. Тек бізден аулақ! Әне, далаға барыңдар, қораға барыңдар, қайда барсаңдар онда барыңдар!
Атай: Әй, шырақтарым, ауылға ат басын бұрған мейманды ит қосып қуатындай не күн туды бастарыңа? Айтсын, сөйлессін ағайынмен, біз де айтайық!
Бұратаев: Арамызда әнші-күйшілеріміз бар – солардың концертін көріңіздер!
Қорғанбек: Қайдағы ән-күй, науқан уағында! Шаруа күйіп жатқанда күйлерің тасып бара ма, не? Аулақ, аулақ, мәндерің де, әндерің де аулақ!
Атай: Астапыралла, әнді қуды деген не сұмдық?! Тым болмаса, ән тыңдап бір жасап қалсын да кемпір-шал!
Қорғанбек: Керегі жоқ, тыңдатпаймыз! Бұлардың әндеріне дейін пәле-тика! Алдап-сулап, арбап алмақ қой! Әнге елтіп, еріксіз соңымыздан еріп кетер деген бақай есептеріңді езіп бастарыңа жағыңдар! Аулақ, аулақ! Барыңдар енді, жұмыс кезінде уақытымды алмай! Жынима тие берсеңдер, баса көктеп, басбұзарлық көрсетті деп протоколдап жіберемін қазір!
Бұратаев: Сендерге дауа болмас! Сайлау заңын бұзды деп біз де береміз прокурорға!
Қорғанбек: Бере бер! Одан жоғарыға бар. Дәлелдеп көр! Айғай айғақ бола алмайды! Әркімді қолдауға міндетті емеспін! Заң бойынша, әкімдердің сайлауға қатысы жоқ!
Бұратаев: Кедергі жасауға да хақыңыз жоқ қой!
Қорғанбек: А кім сізге кедергі жасап тұр?
Бұратаев: Сіз!
Қорғанбек: Қалай мен?
Бұратаев: Солай! Кездесуге көмектесудің орнына, бөгет болып тұрсыз!
Қорғанбек: Бұныңыз енді жала! Барыңыз да кездесе беріңіз дедік қой!
Бұратаев: Қайда барып кездесеміз, қалай кездесеміз, кіммен кездесеміз? Біздің өкілдеріміз келіп, келісіп кеткен клубты бермесеңіз, кездесуді

ұйымдастырмасаңыз, бір кандидат үшін үгіттеп, қалғанымызға қарсы майдан ашсаңыз, заңды аяққа таптау емей немене?!

Қорғанбек: Өйтіп білгішсіне берме, заңды біз де білеміз! Кездесу ұйымдастыруға міндетті емеспін – бір! Рұхсат етпеймін – екі! Өйткені сөзі бұзық кісілермен кездесуге рұхсат жоқ!

Бұратаев: Мәссаған! Сонда, әкімнің сайлауға қатысы жоқ дейміз. Ал көпшілікпен кездесу үшін сол әкімнің рұхсаты керек екен. Сонда қалай? Бұл неғылған күрмеуі қатты түйін, ә?

Қорғанбек: Солай! Ақылың жетсе – шешіп ал, қолыңнан келсе – кесіп ал!

Бұратаев: Мен сіздерді сотқа беремін!

Қорғанбек: Мен сені беремін сотқа! Әй, өзіңе бірдеме керек боп тұр ма? Сол қолыммен кеңірдегіңнен қысып алып, қораның қуысына тыға салайын ба осы? /*Төбелесуге ыңғайланады/.*

Бұратаев: А, солай ма? Келсең кел олай болса! Мен сайлауға ғана емес, самбодан да кандидатпын!

Қорғанбек: Самбы-мамбы мәмпәси! Мен десантникпін! Спецназ! Самбыңды сындырып, соплоңа тығайын ба осы? /*Екеуі жұлқыласып қалады. Батан мен қасындағылар арашалайды. «Әй, азаматтар-ау, бұларың не?» Ұят емес пе?» Сайлауы бар болсын бұйткен, тыныштық керек!» Бас аман болсын!» деседі/.*

Қорғанбек: Арашамен жаның қалды әкеңнің… аманыңда табаныңды жалтырат!

Бұратаев: Кімнің жаны қалғанын көріп тұрмыз! Енді жолыма бөгет болсаң – мойныңды бір-ақ бұрап тастаймын! Мен кетермін, кетермін, бірақ жай кетпеспін! Қайтып келермін! Жай қайтып келмеспін, депутат боп келермін! Ауылдың сыртынан күтіп аласың әлі!

Қорғанбек: Әуелі сайланып ал!

Бұратаев: Сайланамын!

Қорғанбек: Пah! Кім сені сайлайын деп жатыр?

Бұратаев: Сен! Сайлайсың да, сайлаттырасың да! Балтаға түскен Құлагерден де қалтаға түскен құла бие артық! Ал, қайыр хош, сайлауда жеңіспен жолыққанша! /*Тобымен кетеді/.*

Қорғанбек: Барыңдар, барыңдар, беттеріңнен жарылқасын! Көше кезіп көсемсігеннен көсегелерің көгергенін көрерміз! Міне, Батан құрдасым, көрдің бе сиықтарын! Бұларды тыңдасаң да бәле, тыңдамасаң да бәле. Жуып кетсең жұғып қалады, шетінен шаппай бер, шебер әртіс!

Батан: Ал, ендеше, тағы бір топ әртістер келе жатыр! /*Дабдырласып, Керімбетов, Жаһанов, тағы бір топ адам кіріп келеді/.*

Қорғанбек: О-о! Хош келдіңіздер!

Батан: Жоғары шығыңыздар! Жолдарыңызға қарай-қарай көзіміз талды!

Керімбетов: Көзайым, көзайым! Кезеңде кездейсоқ кездеспеген шығармыз…

Қорғанбек: Әрине, әңгіменің ау-жайы белгілі. Ауыл аңысын аңдап, бағытын байқап отыр.

Батан: Басқа кандидаттардың бәрін бостырып жібердік! Сіздің суреттеріңіз бен жарнамаларыңызды жабысатын жердің бәріне жапсырып тастадық!

Қорғанбек: Дегенмен, сайлаудың аты – сайлау! Біздікі – білек пен тілек! Ал дауыс беретін көпшілік! Сондықтан, сөйлесіп көрсін деп, құлыпқа жинап жатырмыз. Қызыл иек шал-шауқан мен қызыл өңеш жігіт-желеңнен бастап, қызыл-жасыл қыз-қырқын мен қызыл шақа бала-шағаға дейін қызыл

көргендей өзіңізге қызығып келгенде, қанбазарды қыздырып, қызыл асықты иіріп бір көрерсіз!

Керімбетов: Қожыр, қожыр тәйкем соқ! Тамшыдан – тас, қамшыдан – бас, алшыдан түсе гөр, асығым! /*Бәрі кетеді/.*

Екінші көрініс

/Ауыл клубы. Қабырғаларға Керімбетовтың суреттері, үгіт қағаздар жапсырылған. Қақ маңдайға «Кемеңгер Керімбетов – кемел келешектің кепілі!» деген үлкен плакатты керіп қойған. Ауыл адамдары үлкен-кішісі бар, иін тіресе жайғасқан. Керімбетов бастап, Қорғанбек, Батан, Жаһанов қостаған топ екпіндей кіріп келгенде, ду қол шапалақтап қарсы алады ./

Қорғанбек: Уа, ардақты ағайын! Алдарыңызға Алаштың азаматы Керімбетов ағамыз ақсақалдарға сәлем берейін деп, ауылдың ахуалын көзбен көрейін деп, ақыл-көмегін аямай берейін деп, сіздер қолдасаңыздар, сайлауда жеңейін деп алыстан ат терлетіп, арнайы келіп отыр!

Балқаш: Бізге қазір ақыл емес, ақша керек алдымен!

Жаһанов: Ақыл болса, ақша табылады! Сұрайтын мәселелеріңізді сұрап қалыңыздар – бұл кісі күнде қолдарыңа түсе бермейді.

Балқаш: Рас айтасыз – сайланып алғасын қарасын да көрсетпес!

Жаһанов: Неге? Қайта жиі-жиі, тіпті күнде көріп отырасыздар! Экраннан! Телевизордың бетін бермейтініне мен кепіл. Өйткені бұл кісінің ай сәулелі ақылгөй, күн шуақты кемеңгер, су сияқты тұңғиық, тау сияқты бір биік екендігіне қазақтар ғана емес, біздер сияқты қазағуарлар да әбден қанық!

Батан: Бау дегенің!

Атай: Паһ шіркін!

Апай: Таңдайынан бал тамған айналайын ғой мынауың! Береміз, саған бермеген дауыс адырам қалсын!

Жаһанов: Ой, алтындай апаларым, ақ пейіліңнен айналайын! Бірақ, дауысты маған емес, менің таңдаған кісіме берсеңіздер болды! Баяғыда, бір қонақасыда қазақтар маған мойын берді. Сары орыстың бәрі орыс дегендей, мені де орыс деп қалған тәрізді. «Қазақтар мені қатты қадірлеп, мойынды мүше ғып беріп жатыр – рахмет, басқа жақын мойыннан артық не бар?!» деп едім, қырылып қала жаздады күлкіден. Расында да, бізге сол мойын да жарайды! Азаматтар басқара берсін! Таласудың керегі жоқ! Бостан-босқа берекені кетіріп, бет жыртыспай, бір ауызды болайық! */»Жөн айтасың!», «Сөз төресі осы!» деседі жұрт/.*

Апай: Осы бізге сайлаудың керегі жоқ әрбірдесін! Даусымызды қайсына берерімізді білмей, ми қата болдық әбден! Бәрі де оп-оңды балдар, біреуін сайлап, қалғанын құлатуға дәтің қалай барады?! Мен өзім ешкімге зиян қылмай, бәріне де дауыс берсем бе деп отырмын! Айналдырған бес-алты кісі екен, алақолдап, алакөздемей, бәрін де алқалай салса, үкіметтің бірдемесі кеміп қалмас! Апалап, алдымызға келіп, әңгімелерін айтып, әндерін шырқап, көнсерт қойып, суреттерін іліп, қанша әуре боп жүргендерін көргенде тіпті жүрегіміз ауырады. Суреттері қандай әдемі! Обал ғой өтпей қалса!

Қорғанбек: Сайлауға обал-сауап жүрмейді! Бәріне бірдей үлестіріп беретін сарқыт емес, заң бойынша бір-ақ дауыстарың бар, соны біреуіне бересіңдер! Әйтпесе, сайлау сайлау боп саналмайды!

Апай: Ойбай, көтек, енді қайттік? Жұртты мәләған қылмай, өздерің біреуін таңдап қоя салмайсыңдар ма? Керек болса, біз қол қойып берейік!
Қорғанбек: Апа-ау, сенімдеріңе рахмет, бірақ ол заңға томпақ, дүниежүзінен үят болады.
Апай: Үйбәй, біздің депутатымызда дүниежүзінің жұмысы қанша?
Қорғанбек: Тәртіп солай! Сондықтан сөзбұйдаға салмай, осы Керімбетов ағамызды сайлап жіберсек, бәрімізге де жаман болмайды! */Жұрт қол соғады/.* Қане, енді ағамыздың бір-екі ауыз лебізін тыңдайық!
Керімбетов: Ардақты ағайындар, көп болып қолдамаса қандай да бір кемеңгер кемеліне келе алмайды деп мен баяғыда айтқам. Кездесуге барған жеріміздің бәрі де құшақ жайып қарсы алып жатыр. А бірақ, соның бәрінен сіздер асып түстіңіздер. Сіздің ауылға жететін ауыл бар ма екен өзі ғаламда?! */Ду қол шапалақтау. Жастар мен балалар ысқырып, еден тепкілейді/.*
Балқаш: О, суайт! Осындайларды көрсем, жыным ұстайды!
Апай: Тиме! Суайт болса да сөзінің сиқы жақсы екен!
Керімбетов: Егер біз әрқашанда осындай ауызбірлікті болсақ, алмайтын биігіміз қалмайды. Мен де сайлауға еріккеннен емес, бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығару үшін бара жатырмын!
Балқаш: Бас шұлғып, қол көтере беру үшін десеңізші! Ал, жақсы, ұлттық кемеңгерімізге бір сұрақ қоюға бола ма екен?
Жаһанов: Болғанда қандай! Бір емес, көп-көп сұрақ қойсаңыздар да құба-құп. Өйткені бү кісі кез-келген сұраққа ойланбастан жауап бере береді!
Атай: Кәмпитүр сияқты болды ғой.
Балқаш: Сұрағым мынадай: Бір үйлі жанға алты мың теңге пенсиямен қалай күн көруге болады?
Керімбетов: Ол былай. Алты мың теңге дегенің әрине, ақша емес қазір. Сондықтан, үнем керек – бір! Екіншіден, малды көп ұстау керек! Мал тұқымын асылдандыру керек деп отыз жыл бұрын айтқам. Үшіншіден, мені сайласаңыздар, ақшаны көбейту жолында аянбаймын!
Атай: Өй-дә! Кемеңгерің кекіріп қойды ғой!
Балқаш: Кекірмегенде... кертіп береді деп пе едің!
Атай: Данышпанға тағы бір сұрақ.
Керімбетов: Сұраңыз.
Атай: Сұрасам, біздің ауыл жаздыгүні мал суаратын бір катылабанға зәру болып жүр. Соған… былай… біз дауысымызды түгел сізге берейік… сіз бізге бір катылабан қаздырып берсеңіз…
Керімбетов: Кат-кат-катылаван туралы мен қырық жыл бұрын айтқанмын. Әр ауылдың құдығы, суаты, тоғаны болу керек деп тағы да айтамын... сайланғасын.
Жаһанов: Сіздер мұндай ұсақ-түйек битовой мәселемен бұ кісінің балшой басын ауыртпаңдар. Бұ кісі мировой маңызы бар мәселелермен ғана айналысатын мемлекеттік тұлға!
Атай: Сонда данышпандар үшін қалың бұқараның таршылық көріп, ауырып-сырқап, жүдеп-жадап жатқанының ешқандай маңызы жоқ па екен?
Керімбетов: Неге болмасын? Халықтың әл-ауқатын көтеру керек деп мен баяғыда айтқам!

Атай: Сөзіңнің әдібі әдемі-ақ! А бірақ, мына бір сұрақ жанымызды жегідей жеп, мазамызды алып бітті. Осы жердің асты-үстіндегі қазынаны сендер жараттыңдар ма, жоқ әлде құдай жаратты ма?

Керімбетов: Ә-ә-әрине, біз емес.

Атай: Құдай оны кім үшін жаратты? Осы жердің иесі – халық үшін жаратты! Солай ма, солай емес пе? /*Жұртшылық: «Әрине, солай!», «Солай болмағанда қалай болушы еді!» – деп шу ете түседі.* /Ал енді осы жерді анталаған жаулардан қанын төгіп ата-бабаларымыз қорғап қалды ма, жоқ сендер қорғап қалдыңдар ма? /*Жұрт шу ете түседі: «Әрине, аталарымыз!», «Аруағыңнан айналайын!»/.* Онда неге сатасыңдар ол жерді? Қазақ халқының жерін жеке меншікке сатуға сендерге кім право берді?!

Керімбетов: Ақсақал, сөзіңіз орынды. Алайда, баяғы бабаларымыздың байлауы бүгінгінің бабына дөп келе бермейді. Нарық жағдайында кез-келген нәрсенің құны болу керек, оны сол бағасына қарай сатып алған иесі болу керек!

Атай: Әй, шырағым, нарық халықтан артық болып па? Мойнына бағасын іліп, біреудің меншігіне сатып жіберетіндей туған жер товар емес қой! Атамекенімізге баға жетпейді, ол ешкімнің де меншігі бола алмайды, ол біздің Отанымыз! Отан үшін қан мен жандарыңды бере алмасаңдар да, заңдарыңмен қорғауға жарасаңдаршы, ей, шырақтарым! /*Жұрт дуылдап қол соғады/.*

Балқаш: Осы атамызды сайлау керек депутатқа!

Керімбетов: О-о, атамызбен таласпаймыз! Үлкендерді сыйлау керек деп мен баяғыдан айтып келемін. А бірақ, басқаға жол беретін ойымыз жоқ! Тартып аламын дейтін батырлар болса – шықсын! Қане, кім бар?! /*Жұрт үнсіз аң-таң болып отырғанда, Әнуарбек кіріп келеді/.*

Әнуарбек: Мен бармын!

Қорғанбек: Астағыпиралла!

Әнуарбек: Алыста ағалық, ойында өрелдік жоқ деген, адал азаматтар ретінде әділ күресіп көрейік, кемеңгер аға! Мына сізді адамзаттың алыбы, ұлтымыздың ар-ұяты дейді екен. Осыны шын деп ойлайсыз ба?

Керімбетов: Енді-і-і…?!

Әнуарбек: Апырмай, ә? Қандай да керемет, кемеңгер болса да, бір адам бүкіл ұлттың орнын басып, ар-ұяты бола алмайды ғой! Қандай алып болса да, халықтан әулие емес шығар? Алып халық үшін бе, әлде, халық алып үшін бе?

Керімбетов: Енді… бәрі де халық үшін… Халық үшін жүрген жоқпыз ба?

Әнуарбек: Халық үшін деген сөз шын мәнінде сол халықты алдау үшін айтылатын сияқты! Халық үшін жүргесін, ақшасын да халық төлесін дедіңіздер ме, әйтеуір халықтың хақысын жеп кеткендеріңіз қалай?

Керімбетов: Әй, шырағым, бүлік шығармай отыр… ауызбірлікті болайық!

Әнуарбек: Басқаша пікірдің барлығы бүлік пе сізше? Сонда сіздердің ғана айтқандарыңызға көніп, айдауларыңызға жүрсек, ауызбірлік болады да, біздің айтқанымызды тыңдасаңыздар – ауызбірлігіміз бұзылып қала ма, не?

Балқаш: Ауызбірлік, ауызбірлік деген кезде ауыздарың әп-әдемі! А бірақ, жылы-жұмсақты жеген кезде біздің ауызымызды неге ұмытып кетесіңдер, ә? Сексен теңгенің самопалын ішкен ауыз отыз жеті мың теңгенің бискиін ішкен ауызбен қалайша бір болмақ?

Жаһанов: Ай-яй-яй! Абайлаңдар! Басқа-басқа, ауызбірлікпен ойнамаңдар! Біздің ынтымағымыз, татулығымыз – бақытымыз! Ал сендер немене, ірткі салып, бүлдіргілерің келе ме? Біз оған жол бермейміз!
Әнуарбек: Оу, ағасы, тыныштық бәрімізге де керек! Бүлік шығарайын деп жатқан ешкім де жоқ! Сонда қалай, тынышымыз кетеді екен деп, үндемей бас шұлғи беруіміз керек пе? Әлде, дұрысты – дұрыс, бұрысты – бұрыс деп, қолымыздан келгенше жақсарта түсуге жұмылғанымыз жөн бе? Ойсыздық жаман, бір жақты ойшылдық одан да жаман!
Керімбетов: Ой-дайт, Ломоносов!
Жаһанов: Міне, көріңіздер өз көздеріңізбен. Бұл заманның жастарына не жорық? Үлкен кісінің бетінен алып, сөз таластыруға қазақ емес мен ұяламын, ал сендерге не көрінді сонша?!
Әнуарбек: Кешіріп қойыңыз, мен бұ кісінің жағасына жармасқаным жоқ. Өз көзқарасымды білдіріп тұрмын. Сайлау адамның сақалы мен шапанына қарай орын беріп, мүше тарататын құдалық емес шығар. Депутат ел тағдыры туралы миды ауырта ойланып, жанын аямай жұмыс істеуге міндетті ғой!
Керімбетов: Е-е, мен бұл жөнінде баяғыда айтқам. Верховный Советке өңкей пошотный ветерандарды жинап алатын, ешкім аузын ашпайтын кезде айтқам. */Жұртшылық: «Қайтсін енді?». Айтудай-ақ айтады-ау! – деседі/.*
Балқаш: Ағасы, бәрін де баяғыда айтқан екенсіз. Өмір бойы айтумен келе жатыр екенсіз. Ал, өзіңіз не бітірдіңіз? Қолыңызда билік барда қарық қылмағанда енді жарылқаймын деп отырсыз ба?
Керімбетов: Жарылқаймын ба, жоқ па – оны уақыт көрсетер! А бірақ, көп нәрсені мен баяғыда айтқам, бүгін де айтам, ертең де айта беремін! Айту үшін жүрмін.
Жаһанов: Айта білу де өнер! Кез-келген нәрсе айтудан басталады!
Балқаш: Айтудан бірдеме шықса, айтқыштар ауылда да жетіп жатқан жоқ па? Осы біз бәріміз екі тұрлі ауызға айналып кеткен сияқтымыз. Дейтін ауыз және жейтін ауыз!
Керімбетов: Біздікі айту парыз! Қалғанын өздері білсін!
Балқаш: Ал сонда көңкіретні жұмысты кім істейді, ә?!
Атай: Көңкіретні жұмыс дегеннен шығады. Кәндиләт қарағым, біздің ауылға бір катылабан қат болып жүр. Соны қаздырып бер де, даусымызды түгел ала ғой!
Әнуарбек: Ақсақал, сөзіңіз орынды. Бірақ, мен онда сіздердің дауыстарыңызды сатып алған боп шығамын. Мұндай шаруашылық мәселелерімен айналысу депутаттың міндеті емес. Ол елге пайдасы тиетін дұрыс заң шығаруға тиісті!
Атай: Әй, қарақтарым, бір катылабан қазу үшін де жаңа заң жазу керек пе?
Әнуарбек: Несі бар жазбайтын? Бұлдыр-бұлдыр, бір-біріне қайшы заңдардан гөрі, нақты жұмыс істейтін заңдар тиімді емес пе?! Мәселен, қазір өздеріңе тиесілі жердің бәрін күші барларға жалға беріп, содан бір-екі қап ұн, жем, сабан алғанға мақұл боп отырсыңдар.
Балқаш: Уағымен тұгел бермейді де! Сыпырып-сиырып алады да кетеді!
Әнуарбек: Міне, осыны жөнге салатын кез келді!
Жаһанов: Тоқта, тоқта! Жөнге салатын дәнеңе жоқ! ТОО дегенің тоқтық қой! Бәрі де риза!

Әнуарбек: Алдап-сулағанға кім риза болушы еді? Кейбір үйлер киер киімнен, ішер астан қысылып жүр. Міне, ойланатын мәселе қайда!

Жаһанов: Ай-яй-яй! Өз халқың туралы олай деуге аузың қалай барады? Ашпын деуге арланбайсыңдар ма? Аталарың аштан өліп бара жатса да қарным ашты деп жыламаған! Дүниежүзінен үят емес пе? Дымдарың шықпасын, ойбай!

Балқаш: Әрине, саған рахат! Ұшып-қонып, үріп-ішіп, шайқап-төгіп жүрсің. Ал мына бізді кім ойлайды? Маған сенсеңдер – осы Әнуарбектен дұрысы жоқ! */Жұртшылық: «Рас-ау!», «Иә, иә!», «Жөн-жөн!» деседі/.*

Қорғанбек: Ау, ағайын, біреу кеп былай айтса – былқ, алай айтса – сылқ еткенді қойыңдар! Адам бір сөзді болуы керек емес пе? */Жұртшылық: «Иә, иә!», «Жөн айтасың! деседі/.* Олай болса, біз сөзді беріп қойғанбыз, біздің кандидатымыз – Керімбетов!

Керімбетов: Әп, бәрекелді! Өзім де сезіп едім! Бәсе! */Әнуарбекке/* Шырағым, сайлауға шығарда әкімнің… үлке-ен әкімнің батасын алдың ба?

Әнуарбек: Ол заңға томпақ! Мен әкімнің емес, халқымның батасын алуға келдім!

Апай: Міне, ердің сөзі! Жарайсың, айналайын! */Жұрт қол соғады/.*

Керімбетов: Әкімнің алдынан өтпесең, сенің мұнда келуің де, кездесуің де заңсыз!

Әнуарбек: Онсыз да аяқтан шалып жатыр. Бізді жау деп шығарып қойыпты. Ойпырмай, дөделерің дөйт десе, өзгеше ойлайтын кісілерге ойланбастан өшіге кететіндерің қалай?!

Балқаш: Басқа кандидаттардың суреттерін жыртқызып тастап, барлық жерге Керімбетовтың суретін ілгізіп қойды. Қане, айтшы, бір суретіңнің бағасы қанша?

Керімбетов: Бағасын қайтесің – қалтаңнан шығып бара ма? Суретімізді ілуге толық хақымыз бар!

Балқаш: Хақым, хақым деп қақылдай бергенше, бір мезгіл халқым десең етті! Сендердің бір суреттерің пәлен теңге… пәлен ауылға, пәлен қалаға пәлен суреттерің… есептей бер… тәк… тәк… скәзәл беднәк… сексенге бөлемін… мә-ә, мына суреттеріңнің орнына қанша катылаван қазып, самопалға толтыруға болар еді, ә? Сонда деймін… */Қорғанбекке қарап:/* сайлау, сайлау деп ақшаны желге шашып, бәрімізді алдап, алауыз ғып дүрліктірмей-ақ, өздерің қалаған кісілеріңді бүйрықпен, бірауыздан сайлай салсаңдар, кім қой деп жатыр?!

Қорғанбек: Жә, қысыр сөзді доғарыңдар! Сайлау бар, біреу сайланады! Түйін түйілді, қазық қағылды, сөз бітті! */Жұрт дабдырласып, тарауға айналады. Әнуарбек Қорғанбекпен оңашаланады./*

Әнуарбек: О-о, бөле-бөле-бөлетайым!

Қорғанбек: Әй, еметайың езіліп бара жатса, үйге барғасын көрерміз!

Әнуарбек: Е-е, бәсе, біртүрлі көрінгенің бер жағың екен ғой!

Қорғанбек: Бер жағым да, ар жағым да сол! Бекер киліктің бұл ойынға!

Әнуарбек: Оу, бұл не дегенің? Бөлеңнен бөлінгенің бе? Бетперденмен бүркемелемей-ақ, басын ашып айт!

Қорғанбек: Бөледен безбеймін, бірақ, істің түрі жаман. Екі оттың ортасында бізді күйдірмей, өз еркіңмен шыға салсайшы!

Әнуарбек: Жоқ, ол болмайды! Шетімізден шегіншектей берсек, елдің ертеңі не болады? Менің мақсатым да , жақсы атым да – демократия жолында күресу!
Қорғанбек: Сөзіңнің жаны бар болсын-ақ! А бірақ, дәл қазір сөзің де, өзің де өтпейсің ешқайда!
Әнуарбек: Бәрібір тоқтамаймын!
Қорғанбек: Онда өз обалың өзіңе – сені ешкім де қолдамайды!
Әнуарбек: Қолдағанда қандай! Сендер жібермей отырсыңдар еркіне! Сонда, анау ма лайықтағандарың? Оның да, менің де кім екенімді білесің ғой!
Қорғанбек: Білгенде қайтейін?
Әнуарбек: Солай де? Сонда қалай, біздің ешкімге керегіміз жоқ па?
Қорғанбек: Жә, таусылма өйтіп, түңілме. Сайлауы бар болсын, туыстықтан кетпейміз, үйге жүр!
Әнуарбек: Барармын, бармаспын, оны қойшы. Сен тапсырманы орындап, жеңгеңіне мәз боларсың. А бірақ, қандай жеңіс ол? Кімдерді сайлап жатырмыз? А-а?! Айтшы қане шыныңды?
Қорғанбек: Өй, болды енді, бөле болмай бәле болдың ғой өзің! Онсыз да ертең мені сен үшін біраз өкіртеді!
Әнуарбек: А-а, солай ма? Бармай-ақ қойдым үйіңе, жоламай-ақ қойдым маңайыңа! Бірақ, айтылған сөз, алысқан қол қайда? Азаматтық принцип қайда?
Қорғанбек: Қайдағы уәде, қайдағы принцип? Қазір бәрінің де принцибі біреу-ақ, ол – принципсіздік! Сен мені өйтіп қорқытпа! Жоламасаң жолама! Ту биеңнің үстіне тайлы бие қосып берейін, тек бәлеңнен аулақ! Аулақ!
Әнуарбек: Сайлау да бітер. Сайланған да кетер. Соңынан ілесе кеткеніңді көрермін. Ағайыннан, елден безіп, оңғаныңды көрермін!
Қорғанбек: Көрсек көрерміз! */Екеуі екі жаққа кетеді. Атай мен Жаһанов келеді/.*
Жаһанов: Қалай, аға, кандидаттар? Қайсы мықты?
Атай: Өй, мыналарыңнан түк те шықпайды! Бір қатылабан қазып беруге қауқары жоқ, кімді қарық қылмақшы?! Ауылға қазір алыстағы ақылманнан да қолдағы қатылабан артық! Бәрібір, ертең сайланып алған соң бұлардан қайыр жоқ! Қолға түсіп, кіріптар боп түрғандарында қатылабанды қаздырып алсақ, қатып кетпес пе еді?!
Жаһанов: Ақсақал, қатылаванды мен қаздырып берейін! Бірақ, дымың ішінде болсын – жеме-жемге келгенде менің кісіме беретін болыңдар!
Атай: Бергенде қандай! Қатылабанды қаздырып берсең, осы ауылдың тайлы-таяғы түгілі, тайшасына дейін дауыс береді саған! */Жаһанов құлағына сыбырлайды. Атай басын изеп, қолын сермеп, қалбалақтап кете барады/.*
Жаһанов: */Жалғыз. Өзімен-өзі:/* Аққөйлек аталарымнан айналайын! Аққөңіл қазағымнан айналайын! Сендер бала сияқтысыңдар десең өздері мәз болады. Баланы алдауға да ұяласың кейде! А бірақ, өздері алданғысы кеп тұрғанда, алдап жібермеудің өзі күнә емес пе? Теңізін түбіне дейін жұтып қойып, бір қатылаван кә-пәйт-тап берсең – соған да құрақ ұшады. Бір нәрсеге бастары қатса да, бір-бірімен мүйіздесіп қалса да, киіздесіп қалса да бізге кеп мұндарын шағады. Хе-хе-хе! Біз не, тегін ақылды аяймыз ба, ақырын ғана бағыттап қойсақ болды, ірейді-ай келіп бір-бірін! Бас жібі біздің қолда екенін сезбейді де сүзгіштерім! Әсіресе, ілдебаймен әрең тұрған ескі көпірден

ептеп-септеп өтіп кетудің орнына, қақ ортасында тұрып алып, солқ-солқ секіріп, сарт-сұрт сүзісетіндерін қайтерсің! Міне, мына сайлау өткенше бақ-шақ, быт-шыт болып бітеді! Мейлі, бізге жаман емес, сайрай берсін! Мына мен көрші ауылдағы ТОО-ның, жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің, бұрынғыша айтқанда совхоздың бастығымын. Қағаз жүзінде! Ал, шындығында осы жердің қожайынымын! Жер де, тер де бұлардыкі, ал төр менікі! Менің меншігім бәрі де! Өздерінің терімен өздерінің жерінен бір уыс жем алып берсек – соған да шүкір дейді! Ал мен жекеменшік самолетіммен кейде тіпті аптасына екі рет шетелге ұшып барып келемін. Бұлттың ар жағында, әлемді шарлап, жан сарайың ашылады, ал бұлар төмендегі сиыр қорада бір-бірінен бір уыс сабанды қызғанып, сақардай қайнап, сабындай бұзылып жүргені. Сабаздарды сабасына түсіретін тағы да біз! Сайлаудың да байлауын көрерміз әлі! /*Сотовый телефонын жүре әуендетіп кете береді/.*

Үшінші көрініс

/Ауылдағы сайлау күні. Сайлау учаскесі – мектеп. Мектептің бір жағына қарай Қорғанбек жалғыз түр. Батан жүгіріп келеді ./

Батан: Ойбай, құрыдық, бітті бәрі, капут!
Қорғанбек: Не боп қалды, әй? Не капут?
Батан: Кандидат та капут, біз де капут! Жаңа ғана жоғарыдан хабарлады – біздің ауылдағы сайлауды бүкіл әлем болып бақылайды екен! Электрон-селектрон, кәмпитүр-мәмпитүр… спутник арқылы. Және, әдейілеп ашық сайлау жасамақшы дейді, тәжірибе ретінде. Ал, енді алдап көр!
Қорғанбек: Апырмай, ә? Мұны ойлап тапқан қай данышпан екен? Неге біздің ауыл, басқа емес?
Батан: Өйткені, біздің ауылдың санағы ең соңынан шығатынын, шешуші болатынын сезіп қойса керек қулар! Бастан-аяқ үлкен экраннан бүкіл әлемнің бақылаушылары көріп отыратын болыпты!
Қорғанбек: Қап! Енді қайттік? Үлкен ағаларымыз қайра-қайра қайрап, қадай-қадай тапсырып еді! «Сіздің ауыл құла дүзде жатыр, орталықтан бір сағат айырмашылығы бар, жәшіктер жеткенше бір күн өтеді. Жалпы есепке қарай, қалай бұрамыз десек те қолымызда. Сондықтан саған сеніп отырмыз!» – деп еді. Мына бір Бұратаев дегеннің жаны сірі екен, ілініп-салынып қалмай келеді. Бір бәле боп кетпесін – байқа!
Батан: Байқаймыз ғой… Талайымыздан көрерміз!
Қорғанбек: Талапайға көнбеспіз! Сенің орның анда. /*Мектепті көрсетеді саусағымен*/, бар, іштен шалуды ойла! /*Батан ішке кіріп кетеді. Ауыл адамдары ағылып келіп, мектептің бер жағынан кіріп, ар жағынан шығып жатады. Бір кезде Батан келеді/.*
Батан: /*Қорғанбекке:/* Әй, Қорғанбек құрдасым, құлағыңды сал бері! Жоғарыдағылардың жаны мұрнының ұшында! Олардың есебін қолма-қол кәмпитүрмен шығарып қойыпты – теңбе-тең! Біздің ауыл түгел дауыс беріп болды – тағы да бірдей! Бұрып жіберудің реті жоқ – бәрі электрон, экран! Ал, енді қайттік? Бір дауыс, жалғыз ғана дауыс болса – бітіп жатыр!

Қорғанбек: Апырмай, ә? Керімбетов ендігі қарасын да көрсетпей кетуге тиіс еді. Мына Бұратаев қалай қалыспай тең түсіп отыр – мен соған қайранмын? Енді кім қалды сайлауға келмеген?
Батан: Ешкім де қалған жоқ!
Қорғанбек: Қап! Мыналардың да қадала қалғандарын қарашы – әйтпесе, ендігі иттің итақайына дейін дауыс бергізіп тастар едім! Жәрәйді! Тағы бір сүзіп шықшы тізіміңді – мүмкін біреу-міреу табылып қалар! */Батан кетеді/.* Апырмай, мұндай да болады екен-ау! Дүние бір дауысқа, жалғыз адамның дауысына тіреліп қалады деп кім ойлаған?!
Батан: */Жүгіріп келіп:/* Алақайдың бересі! Таптым!
Қорғанбек: Тапсаң, тез әкелсеңші мұнда!
Батан: Тапқанда не, әлгі, алқаш құрдас келген жоқ! Өзі тіпті тізімге де кірмей қалыпты!
Қорғанбек: Е-е, ол былқ-сылқ етіп, бұра тарта берген соң, сызып тастағанбыз біржола. Енді қайтадан қоса салыңдар! Тірі жан екені рас қой! Самопалмен сүрленген сүлдерін сүйресеңдер де келтіріңдер мұнда! */Балқаш келеді/.*
Қорғанбек: */Балқашқа:/* Ау, бұл не жүріс, маң-маң басқан маубасым, құрдасың жанталасып жатқанда?
Балқаш: Біздің Әнуарбегімізді неге алып тастадыңдар?
Қорғанбек: Оны сызған біз емес. Жеке меншігі туралы декларацияны дұрыс толтырмай, табысын жасырып, заңды бұзғаны үшін алып тастады комиссия!
Балқаш: Табысын жасырған?
Қорғанбек: Иә, иә, меншігін жасырған. Тассудағы үйін тізімде көрсетпепті.
Балқаш: Әй, естерің дұрыс па? Ондағы үйдің орны да жоқ қазір! Тіпті, Тассу түгел көшіп кетіп, жермен-жексен болды емес пе? Қираған ауылдың кірпіштеріне дейін Астанаға үй салуға артып әкеткен жоқ па сатармандар?!
Қорғанбек: Оның рас. Бірақ қағаз жүзінде Тассуда үйі бар, қалаға көшкенде оны есептен шығармаған. Қағаз жүзінде бар ма – бар, бітті шаруа! Оны дәлелдегенше сайлау да өте шығады. Құрдас, көп сөзді қайтесің, бар да дауысыңды бер Керімбетовке!
Балқаш: Бермеймін! Оған да, басқаға да жоқ!
Қорғанбек: Неге?
Балқаш: Сол! Жыным ұстап қалды!
Қорғанбек: Оу, құрдас, сенің жыныңкеліп-кетіп тұратын бір жеңіл-желпі, жақсы жын екен. Сонда қалай, сен саяси шешімнің өзін жөніне қарай емес, жыныңа қарап қабылдайсың ба?
Балқаш: Енді ше? Жыны жоқ адамның құны жоқ!
Қорғанбек: Жә, жетет! Жыныңды қағып алсам, жолыңды таба алмай қаңғып қаларсың! Жаныңды күтіп, жақсылықпен бере ғой даусыңды!
Балқаш: Сонша неге менің даусыма құмар бола қалдыңдар?
Қорғанбек: Аңқаусыма алқашым! Қазір барлық жерде электроника – есепті қолма-қол шығарған. Нансаң да, нанбасаң да сол – екі кандидат тепе-тең болып, текетіресіп тұр. */Керімбетов пен Бұратаев, Жаһанов жүгіріп келеді/.* Бізден басқа барлық жерде сайлау бітті! Бұл ауыл да тегіс берді дауысты. Тек сен ғана қалдың! Таразы басы тепе-тең! Мұндайды көрген де арманда, көрмеген де арманда! Бұлыңғыр басқа бақ қонайын десе не шара – бүкіл әлемнің назары сенде, бүкіл сайлаудың тағдыры қолыңда! Ұқтың ба? Ұқсаң – басты қатырмай, даусыңды Керімбетовке бер де, кердеңдеп жүр,

көксегеніңді ал! /*Балқаш орғып ортаға шығады. Керімбетов пен Бұратаев жетіп келеді қасына/.*

Балқаш: А-а, солай ма, азз-заматтар! Онда әңгіме басқаша! Ал, қане, /*Бұратаевқа:/* даусымды саған берсем, не бересің?

Бұратаев: Ақырын, ақырын ағасы, енді былай… ондай нәрсені ағайыншылықпен оңаша ақылдасқан жөн! /*Қолтықтап, оңашаланады. Керімбетов жұмсақ басып, сырттарынан жанасады/*. Қалағаныңыз болсын, тек қысылтаяңда қолдап жіберсеңіз болды, ағасы!

Балқаш: Ағасы дейді… Алқашты ағасы деуге арланбайсыңдар ма, Алаштың азаматтары?

Керімбетов: Аға демек түгілі ата дерміз бара-бара! Айтыңыз қажетіңізді!

Бұратаев: Қазақ жолымен-ақ ала беріңіз!

Балқаш: Кәндиләт кезінде бәрі жақсы, жаман депутат қайдан шығады? Ал, ендеше, әкеліңдер бір қап ақша!

Бұратаев: Ләпбай!

Керімбетов: Хоп, майлы!

Қорғанбек: Тым болмаса көз жұма тұрайық, бізге де бірдеме тиіп қалар!

Балқаш: Ал, қане, қайсыңдыкін алайын?

Керімбетов: Менікін!

Бұратаев: Менікін!

Керімбетов: Менің қабым үлкен… қанар!

Бұратаев: Ал менің ақшам үлкен! Көкалалы көп қағаз, көкейіңе дөп қағаз!

Керімбетов: Осыдан мені тастап кетіңдер – ертең шеттеріңнен тебен жұтқызып, көгендетіп тастаймын!

Балқаш: Ә, солай ма? Мандат – біреу, салдат – екеу! Енді қайттік? Мүмкін, біреуің жол берерсіңдер?

Керімбетов: Жақсы іні ағаның жолын кеспес болар!

Бұратаев: Жақсы аға інісін демеп жібермес пе?

Балқаш: Ал, енді не істе дейсіңдер!

Қорғанбек: Сайлаудың бітуіне қырық-ақ минут уақыт қалды! Бол, тез!

Балқаш: Мен мына электроныңа сенбеймін! Маған үйренген қағазымды әкеліңдер! Электронға кеткен ақшаны елге берсе ғой… тәк, тәк, скәзәл беднәк… сексенге бөлсем, сан жетпес самопал болады екен!

Қорғанбек: Базар жоқ! Ол сенің заңды талабың! Біз заңды сыйлаймыз! /*Батан мектептен сайлау бюллетенін әкеліп береді/.*

Балқаш: А-а, мынау ма, елді бүлдірген бүлитөн дегенің! Дүние шіркін дір-дір етіп менің уысымда тұр, /*бюллетенді умаждап, сығымдап, алақанында ұстайды/* домалата салайын ба? Пілдей азаматтар шілдей бұғып менің қас-қабағымды бағады – нілдей бұзыла салсам, күлдей шашылып кетеді-ау, ә?! Мандат үшін осынша жанталасып не көрінді – өмірге мансап үшін келіп пе едіңдер? Лауазымдарыңды бұлдап, бізді қалай басынғандарың есіме түссе, жыным ұстайды! Ал, қайтесіңдер, жыным ұстап қалды! Ешкімге де дауыс бермеймін! Ал, қатыспаймын сайлауға! Ал, мә, бар әйда! */Бюллетенді жыртып-жыртып, әуелете шашып жібереді. Бәрі сілейіп тұрып қалады/.*

Жаһанов: Ойбай, құртты-ау мына қызталақ! Түбімізге жетті-ау! Енді қайттік?

Қорғанбек: Жә, мен саспай саспаңдар! Запас бүлитөні жоқ әкім әкім бе? /*Былғары папкасынан тағы бір бюллетень алып шығады. Балқашқа: /*Әй, қояншық, бері қара! Қалған-құтқан есіңді жи! Біздің сайлау бойкот жасайтын

бөтелке емес саған! Қазір дауыс бересің! Және Керімбетовке бересің! Әйтпесе, құллі әлемге күлкі қылғаның үшін, күлдіршегіңді суырып алып, түбіршегіне дейін құртамыз! Ұқтың ба? Ұқсаң, мә, бар жылдам! Жарты-ақ сағат қалды сайлаудың бітуіне – содан кейін сенің құның көк тиын! Ұялас иттей жамандыққа қимайтын құрдасымсың, дәуренің жүріп, дәуірлеп тұрғанында, ана депутаттың уәдесін мықтап шегелеп, бір қап ақшасын қағып ал – бір дорбасы менікі!

Балқаш: /*Бюллетенді алады. Керімбетов пен Бұратаев жанына жетіп келеді/.* Біріңді қуантып, біріңді құлатып, обал-сауабын қайтіп арқалаймын?

Бұратаев: Қиналмаңыз, обал-сауапты бір қап ақша оп-оңай көтеріп кетеді!

Керімбетов: Бір уысын садақаға берсең – бітті, қандай күнәні де жуып-шайып жібереді!

Балқаш: Астапыралла! Пәлетика не дегізбейді пендеге! Сендерге мандат керек, даңқ керек. Ал бізге ше? Бізге ештеңе керегі жоқ па? А-а?! Одан да келіңдер, алаңсыз бір ішейік! /*Қойнынан бөтелкесін шығарып, аузынан жұтып-жұтып алады. Керімбетовке ұсынады/.* Ал, дабай, депутаттығыңды жуайық!

Керімбетов: Рахмет, рахмет, мен мүлде қойғанмын…

Балқаш: А-а, ди-э-тишни депутат! /*Бұратаевқа/* Мүмкін сен жұтарсың, менімен ептеп. Жеңісті жумаймыз ба? /*Бұратаев бөтелкені алып, аузынан сылқылдата жұтып, босатып береді. Балқаш босаған бөтелкені айналдыра қарап:/* А-а! Жарайсың! Жұтып үйренгенің көрініп түр! Бүкіл елдің байлығын бітеудей жұтып қойған сен сияқтылар ғой… тым болмаса, бізден де басқа жан бар еді-ау деп, сарқыт қалдыруды да білмейсіңдер! Сен сайланбай жатып, жұтқының жылт-жылт етеді, сайланып алған соң біржола құртатын шығарсың! А-а! Жыным үстайды өтіріктеріңе! Біздің шырқыраған даусымызды құлақтарыңа да ілгілерің келмеуші еді, енді сол дауыс керек боп қалды ма?! Мә, керек болса – А-а-а-а! – алыңдар! Өмір бойы ұмытпастай құлақтарыңа құйып алыңдар!

Бұратаев: Мен сіздің мүң-шеріңізді түсінемін! Соны жеткізу үшін бара жатырмын!

Керімбетов: Мен бұл туралы баяғыда айтқам. Тағы да айтамын! Маған бер даусыңды – өкінбейсің!

Бұратаев: Жоқ, маған бер, мұратыңа жетесің!

Балқаш: Е-е, сендер бізді қайдан түсінесіңдер? Сендердің қарындарың ашып көрді ме? Күнімді қалай көремін, балдарды қалай жеткіземін деп күйзеліп көрдіңдер ме? Еңбектерің еш болып, түктерің қалмай тоналып көрдіңдер ме? Жоқ! Аула тола техника, алқап тола егін, қора тола мал қайда? А-а! Біз екі түрлі әлемде, екі түрлі өлшеммен өмір сүріп жатқан жоқпыз ба? Зердеге салудың орнына, кердең-кердең етіп, тірлігімізге күлесіңдер, сөйте тұрып біздің қалаулымыз атанып, қамымызды жеген қамқоршымыз болып көрінгілерің келеді, ә-ә! Жоқ, ол болмайды! Мені сатып ала алмайсыңдар! Айта барыңдар анда… құла дүз, қиян далада сатылмайтын бір қазақ бар екен деп! Бүкіл әлемге айтыңдар!

Қорғанбек: Оу, айналайын құрдас, енді мыжуға уақыт жоқ – үш-ақ минут қалды! Соған дейін аларыңды алып, береріңді беріп қал! /*Батан, Бұратаев, Керімбетов, Жаһанов жанын қоярға жер таппай, ұнсіз безек-безек етеді/.*

Балқаш: Ал, мына сен әкіреңдеген сайын жыным ұстайды! Немене, менің өз қалауым, өз еркім жоқ па? Не, мен малмын ба, айдаған жаққа жүре беретін? Жоқ әлде итпін бе – айтақтағанға ұре беретін? Жоқ, мен адаммын! Менің өз ойым, өз сөзім бар! Қайда менің кәндиләтім… боло-боло-болотайым? Болотайым құлатайдай озып кетер деп жазықсыз күйдіріп жібердіңдер-ау!
Батан: /*Безектеп:/* Бір-ақ минут қалды!
Балқаш: /*Бюллетеньді қарайды:/* А, міне, фамилиясын сызып тастапты. Ал, мен бәрі бір, ерегескенде даусымды болотайыма беремін! /*Бюллетеньге белгі қойып, жалаудай желбіретіп, мектепке кіріп кетеді. Жиналғандар сенделіп, күйіп-пісіп қала береді. Керімбетов пен Бұратаев қолдарын сілтеп, күйініп, кетіп қалады/.*
Жаһанов: Капут!
Батан: Аллауәкпәр!
Қорғанбек: Мен тұрғанда саспаңдар! Әңгіме елдің қалауында емес, біздің санауымызда!
Жаһанов: Бүкіл әлемнің көз алдында қалай санайсың? Бітті бәрі де!
Қорғанбек: Біткен жоқ! Әлемді алдай алмасам, несіне әкім болып жүрмін? Бері қара, әлгінің кәндиләті тізімде біздің кәндиләттан кейін түр емес пе?
Жаһанов: Иә, екеуі қатар тұр!
Қорғанбек: Ендеше, сызылып қалған кісіге қойған птичкасының екі қанатын жоғарырақ көтереміз де өзімізге қоса саламыз! Бақылағыштарға – сызылған кісіге ешкім де дауыс бермейді, есепте жоқ адамның тұсына жаңылыс қойылып кеткен белгі негізінде жоғарырақ тұрған Керімбетовтікі, – деп, санаймыз да жібереміз!
Жаһанов: Расында да солай екен-ау! Бітти ғана нәрсені бұра салсаң болды, дәкөй нәрселер дереу өзгеріп кетеді! Қалай, ә?
Қорғанбек: Қалай, қалай… қатқанский!
Жаһанов: Жоқ, әлі онша қатпағанский!
Қорғанбек: Бұдан артық қандай қатқан керек саған? Қасынан қалмай қолтықтап жүрген Керімбетовыңды омақа асатын жерінен оңалтып, оңдап тұрып өткізіп жібердік! Енді қалай, сайлау, демократия, заң – бәрі де дұрыс қой, бірақ, біздің айтқанымыз болмай, қайдағы бір алқаштың айтқаны болу керек пе? Әркімді еркіне жібере берсек, әркім өз қалағанын сайлап, білгенін қыла берсе оңбаспыз! Қақпайлап, жөнге салып, қатқанский қылып отыру керек!
Жаһанов: Бәрі де дұрыс, тек қана нағыз қатқанский болсын десеңіз, Бұратаевты өткізу керек!
Қорғанбек, Батан: /*қосарлана:/* А-а? Не дейді?!
Жаһанов: /*Сотовый телефонымен звондап:/* Жоғары жақ солай ұйғарды! Мә, нанбасаң өзің сөйлес!
Қорғанбек: Қалай? Сонда біздің дегеніміз болмай, сенің дегенің болуы керек пе?
Жаһанов: Жо-жоқ, олай деп жік салмаңыз арамызға! Біздің дегеніміз – сіздің жегеніңіз, сіздің дегеніңіз – біздің жегеніміз! Әңгіме ауызбірлікте! /*Телефонды береді/.*
Қорғанбек: Әлө!

Телефондағы жуан дауыс: Қапа болма, Қорғанбегім! Қас-қағымда құйын соққандай құбылып жатқан тіршілік емес пе?! Қайратыңа мін де, бұра тартсаң да, бұрап тартсаң да Бұратаевты сүйреп шық! Тапсырма солай!
Қорғанбек: Беттен бет қалмады-ау өзі! Бәрін әп-әдемі ғып бітіріп қойып едік!
Дауыс: Е-е, қай бір оңған бет бар дейсің! Бетон құсап бедірейіп ал да, бергілей бер! Бір жөні болар – ескерерміз бәрін де!
Қорғанбек: */Телефонды сөндіріп, Жаһановқа беріп жатып:/* Енді қайттік? Әбден ит қылдыңдар-ау кісіні?! Тоқта, тоқта! Бұратаев ана сызылып қалғанның астында тұр! Екеуі қатар! Ендеше, ана сызылып қалғанның тұсына алқаштың қойған птичкасының аяғын төмен түсіріңкіреп жіберіп, Бұратаевқа қоса саламыз! Птичка дегенің біресе көтеріліп, біресе төмендеп ұша бермей ме?
Жаһанов: Ура-а! Міне, нағыз қатқанский!
Батан: Бау дегенің!
Қорғанбек: Кеттік онда, тағы да қисайып қалмай тұрғанда, тезірек қатырып тастайық! */Бәрі де жүгіре басып, мектепке кіріп кетеді/.*

СОҢЫ.

2005 жыл.

ЖАС КАЗАҚ

Екі суретті, алты көріністі драма

Ұлы Отан соғысында құрбан болған
боздақтардың аруағына арнаймын

Қатысушылар:

Соғыс кезінде

Рамазан Елебаев—*жауынгер, композитор.*

Төлеген Тоқтаров—*жауынгер.*
Жұмажан Батталов—*жауынгер.*
Мәлік Ғабдуллин—*аға лейтенант, рота политругі*
Александр Соловьев—*аға лейтенант, рота командирі.*
Фон Оффенбах—*неміс майоры, тұтқын*
Совет жауынгерлері, өнерпаздар, неміс әскерлері.

Қазіргі кезде (2005 жыл)

Жәмаш—*қарт мұғалім.*
Бастық.
Мәдениет сарайының директоры.
Өкіл—*бастықтың өкілі, заңгер қыз.*
Айгүл—*жас әнші.*
Бонзик—*жас музыкант.*
Мәдениет қызметкерлері, әншілер, музыканттар.

БІРІНШІ СУРЕТ

Бірінші көрініс

(Бастық кеңсесінде мәдениет сарайының директорымен сөйлесіп отыр).
Бастық: Осы ветеран дегендер бір бәле болды. Жай жүрмейді, әр нәрсеге кіріседі де жүреді. Қит етсе қып-қызыл айқай!
Директор: Ақсақалдардың әктип болғандары жаман ба? Ақыл-кеңес, өмір-тәжірибе, өсиет-өнеге—бәрі де ағаларда деп өзіңіз де айтушы едіңіз жиналыстарда... тост көтергенде...
Бастық: Енді... жиналыстарда, банкеттерде кісі не демейді? Бізді қолдап, әп-әдемі ата боп тұрса бір сәрі. Бастамашыл боп, бұра тартқысы кеп тұрады кейде. Алдап-сулап бірінен құтылсаң, тағы бірдемені шығара қояды. Енді міне, Рамазан Елебаев дегенді тауып алыпты. Ойбай, бұл керемет композитор, соғыста қаза болған батыр, мына мәдениет сарайына соның атын бере қояйық деп хат жазыпты жоғарыға. Ал керек болса!
Директор: Осы күні өз атасының, яки жерлесінің атын беру моды болып кетті ғой.
Бастық: Айтпа! Ондай композиторды білмеймін, тіпті естігем де жоқ десем, өзімді кеп кінәлайды бір шал. "Жас қазақ" деген әні соғыста гимн болған, оны білмеуің ұят емес пе дейді, сақалы дір-дір етіп. Мен не сонша, оны білуге міндеттімін бе? Жас қазақ? Сен білесің бе?
Директор: Басекең білмегенді біз қайдан білеміз? Не көп, ән көп, қайсы бірі есте қала береді? Жас қазақ?
Бастық: Баяғыда сондай бір ұлтшылдық ұйым болыпты деп еміс-еміс естігенім бар сияқты. Әнді естімеппін. Ол үшін өзімді кінәлі сезінбеймін бірақ. Маған мән үйреткілері келеді, ал егер де ол шынымен керемет болса, мен оны бұрыннан білер едім ғой. Ал, білмеймін, ал, білгім де келмейді! Ал, маған неғыласыңдар?! Далада жатқан мәдениет сарайы жоқ—берілмейді оған! Айттым, бітті! Менен аттап өтіп атағандарын көрейін кәне! Сені шақырған себебім де сол—ана шалдарға тойтарыс беру үшін алдымен сенің

коллективіңнің пікірі керек. Оларға түсіндіріп айт—пікір біреу-ақ— никакой Рамазан Елебаев!
Директор: Айтсаңыз болды, орындаймыз. Бірақ...
Бастық: Не бірақ?
Директор: Бәлкім, коллективті дүрліктірмей-ақ өздеріңіз шеше берерсіздер?!
Бастық: Жоқ! Онда бізге сөз келеді! Керек болғасын айтып тұрмын! Керек кезінде керек нәрсені көпшілік талқысына сала қоямыз да, қалаған жағымызға бұра қоямыз! Қарапайым нәрсені әлі күнге білмей жүргендей, аңқауси қалмаңдаршы өстіп. Бар да түсіндір, адамдарыңды дайында!
Директор: Мен ойлап едім... өздеріңіз шешім шығарып, керек болса, біз қол қойып берейік деп. Өйткені, үгіт-насихат оңай емес, өнер адамдары даудамайдан аулағырақ жүргенді жақсы көреді. Сондықтан бізді бұндайға араластырмасаңыздар...
Бастық: Өй, сен өзің езіп кеттің ғой... Өнер адамдары! Не, өнер адамдары особыйсыңдар ма сонша? Солқылдамандар өйтіп! Сен директор болған күні-ақ араласқансың мұндайға! Пәледен қашып, ауыздарыңмен орақты орып қойып, әп-әдемі, аппақ боп көкте ұшып жүргілерің келеді. Өйтіп өздеріңді де, өзгені де алдамаңдар. Мына жердегі жұмысты кім істейді, ә? Кім шешеді мына қаптаған қоғамдық мәселелерді? Сондықтан, мәймөңкені қойып, бар да дайындал, ертең ана ат қойғыштар келіп, өздеріне бұрып кетпесін. Мен де өз өкілімді жіберермін керек болса! Олардың айтқаны емес, біздің айтқанымыз болады. Көздеген кісіміз бар, соның атын береміз!
Директор: А-а?!
Бастық: Әзірше құпия, уағында бір-ақ білерсің. Бұл— жоғарыдағылардың ұйғарымы! Ұқтың ба? Ұқсаң— дымыңды шығармай, бар да шаруаны тыңдыра бер!
Директор: Жа-жа-жақұл! (*кетеді).*

Екінші көрініс

(Майдан даласы. 1942-жыл. Өнерпаздар бригадасы— жиырма жігіт-үш баян, екі аккордеон, алты гармонь, төрт домбыра, бес балалайка-қазақ, орыс, татар, украин, белорус, ұйғыр, қырғыз аралас-шоқ ағаштың ішінде шашырай отырған, жантайып жатқан жауынгерлерге концерт қойып тұр. Басқарушысы, дирижері—Рамазан. "Священная война" әні шырқалады. Ән аяқталғаннан кейін жауынгерлер серпіліп, қол соғады. Қазақтың ән-күйі орындалады. Жұрт өнерпаздарға алғыстарын жаудырады).
Мәлік: Рахмет, жолдастар! Жауынгерлер бір жасап қалды! Қан кешіп жүрсек те адамдықтан қалмаппыз! Ысқырған оқ, гүрсілдеген бомбадан кейін ән тыңдаған қандай рахат!
Соловьев: Керемет өмір сүргің келеді!
Төлеген: Біздің ән-күйімізді естіп, фашистердің үрей-құты ұша түссін! Мен әлі оларға мынамен (*автоматын көтереді)* ән салып беремін! Ахау, бикем, жар, жар... (*Кетед. Өнерпаздар да оған қосыла әндетіп, тарай береді. Соловьев пен Мәлік қалады*).
Соловьев: (*Мәлікке).* Сырнай, домбыра, балалайка қалай үйлеседі, ә?!
Мәлік: Өнерде жаттық жоқ деген...

Соловьев: Осының бәрін үндестірген Елебаевқа әбден ризамыз!
Мәлік: Мен бұл кісіні соғысқа дейін сырттай білетінмін. Әндерін шырқайтынбыз, Москвада, театр институтының композиторлар дайындайтын бөлімінде оқыған, өсіп келе жатқан талант деп естітінбіз. Өмір мен өлімнің ортасында жолығамыз деп кім ойлаған!
Соловьев: Өнер адамының өрт ішінде жүргені қандай өкініште! Бұның өзі бір сирек жағдай-ау!
Мәлік: Әскерден босатылған рұқсатына қарамай өз еркімен сұранып келіпті майданға. Полк командирінің орынбасары Бауыржан Момышұлы композитордың өнерін орайын тауып, орнымен пайдалануға кеңес берді. Баукең Рамазан Елебаевтың атына қанық екен, тіпті оның "Жолдастар" деген әнін ыңылдап айтып та берді.
Соловьев: О-о! Өте жақсы! Енді біздің жауынгерлердің ерлігі туралы жаңа әндер жазып, әскери рухын көтереді, атақ-даңқын аспандатады деп сенейік. Бірақ, ол әндерін қазақша шығарса, оны біз, орыстар, қалай түсініп, қалай орындаймыз?
Мәлік: Жақсы ән ұлтқа, шекараға қарамайды. Орыстың әндерін біз қалай шырқап жүрсек, қазақтың әндерін сіз де солай шырқап кете бересіз. Тіпті, күні ертең сіз туралы да бір тамаша ән туып калуы мүмкін ғой.
Соловьев: О-о**,** онда мен өте қуанар едім! Қатардағы рота командирі әннің қаһарманына айналса, қанат бітіп, көкке ұшып кетіп жүрмесін! О-hо! Ал, енді шынына келсек, мен өзім әнді жақсы көремін, ептеп қызыңқырап қалғанда өңешімді созыңқырап-созыңқырап алатыным да бар. Ондайда өзгелерден озыңқырап та кетіп, өзімді-өзім кезексіз конкурстардың лауреаты деп есіңкіреп... былай, маржалардың алдында бөсіңкіреп те кетемін. Ех, шіркін, қандай ғажап сәттер, ә?! Біздің қарлығуды білмейтін керзовый дауыс та қыздардың жанына жағып-ақ кетуші еді. Бірақ, ән қалай туады— ол арасы мен үшін бір қызық құпия?! Композиторға келгелі тапсырманы беріп те жатырмыз—полкымыздың маршын жазып бер деп. Алайда,әзірге ән туа қойған жоқ.
Мәлік: Әрине, ән оп-оңай, аяқ астынан шыға салмайды, ән үлкен ой-толғаныстан туады. Байқауымша, ол қазір ән шығара алмай, қиналып жүрген сияқгы. Оңай ма, нәзік жанды өнер адамына қанды қасап, қырғынды көру. Құлағынан бомбаның үні ұрғылап, жүрегін оқгың үні тілгілеп, күн сайын қан кешіп жүргенде, әннің мөлдір бұлағы бітеліп қалуы да мүмкін!
Соловьев: Дегенмен, ер екен өзі де! Әнеукүні алғарақ кеткен бір жаралы жауынгерді жауған оқгың астынан алып шыға бергенде, екі фашист тасадан дүрсе қоя берді. Шамасы тұтқынға алмақ! Таяп келе бергенде , композиторымыз автоматтан оқты төгіп-төгіп жіберіп, әлгі екеуін қалпақтай түсірді. Жан сауғаламай, жанталасып жүріп жаралы жауынгерді алып шықгы. Менің білуімше, аз ғана уақыттың ішінде алпыстан аса жаралы жауынгерді ұрыс даласынан аман алып шығыпты. Оған Қызыл Ту ордені сол үшін берілген.
Мәлік: Сезімтал, зиялы жанның мұндай қаһармандыққа баруы—қатал соғыстың заңы. Бұл да ән—соғыс әні! Ал оның басшылықгың тапсырмасын тиянақгы орындап, концерт бригадасын құрғанының өзі бір төбе емес пе!
Соловьев: Несін айтасың! Тіпті жауынгерлер Елебаевтың бұл концерт бригадасын филармония деп атап кетті! (*Рамазан, Төлеген мен Жұмажан*

келеді). Міне, өзі де келді! Жолдас Елебаев, от ішіндегі өнеріңізге өте ризамыз!

Мәлік: Жауынгерлердің жігерін жанып, намысын қайрағаныңыз үшін сізге мың да бір рахмет! (*Соловьев екеуі кетеді. Рамазан, Төлеген мен Жұмажан үшеуі жайланып әңгімеге кіріседі).*

Төлеген: Домбырамды ала келмеппін деп өкініп жүруші едім. Рамазан аға, сіз майданды ән мен күйге толтырып жібердіңіз ғой! Қапшығыңыз тоқ па, қалай өзі?

Рамазан: Мен алты тілді гармонымды ала келгенмін! *(Томпиып тұрған қапшығынан гармонын шығарады).*

Жұмажан: Беу, құрдасым, солдаттың сірі қапшығынан сүр қазы-қарта дәметіп отырсың ба? Әлде апамның құрт-майын сағынайын дедің бе? Қарның ашып қалмасын деп бәйек болғанына қарамай, қыздарға қарай қайқайып кетуші едің.

Рамазан: Сар даланың самалын, сұлу қыз бен сар қымызын сағынбаған солдат бар ма екен қазір?!

Төлеген: Раха, сағыныш сазын шертетін бір ән шығарып берсеңізші, ыңылдап айтып жүрейік!

Рамазан: Бір ауыз сөзіңнен садаға, Төлешжан! Бірақ, не болғанын білмеймін, жарты жыл болды, жарты ауыз ән шығарған емеспін! Полктың маршын жазып бер деп, командирлер мен комиссарлар да тапсырғалы не заман, бірақ ән жоқ! Тіпті, жаным қиналып кетті— өзімді-өзім қамшылаймын келіп, қайраймын күн-түні- ән жоқ! Байланып, бірдеңе буып тастаған сияқты!

Жұмажан: Майданға, жаңа жағдайға көндіге алмай жүрген шығарсыз...

Рамазан: Білмеймін! Бұл жердің ауасына дейін басқа, әуесі бөлек! Жер-көктің бәрі өшпенділікке толып тұр! Еңсеңді езіп тұрған бір белгісіз сұмдық салмақ бар. Өшпенділіктен өнер тумайды! Ән сұлулықтан туады. Өнер сұлулықты жырлайды.

Жауыздық пен сұлулық үйлеспейді. Ән—адамның жан сырын, жүрек қылын шертеді. Сұмдықтан жан жиіркенеді, ән безеді. Қазір міне, қараңдаршы, қан майдан, қақтығыста жауыздық сұлулықты темір табанымен таптап ,сазға тығып келеді. Бірақ, бәрібір түбі сұлулық жеңеді, ол сұмдықтың қолы жетпес биікке шырқап кетеді!

Жұмажан: Сұлулықтан ән туатыны рас болса,Рамазан аға, мына Төлегеннің самырсындай самсаған, сұқсырдай сұңқылдаған сұлуларына арнап ән шығарып беріңізші!

Төлеген: Шіркін, бұлбұлдар көзден бұл-бұл ұшқан заман-ай! Енді бір көрінсе көзіме... тіпті, сонау қырдың басынан, алыстан бір көрініп, қолын бұлғап, орамалын желбіретіп өте шықса да, арманыма жеткендей болар едім!

Жұмажан: О, сабаздың сызыла қалуын! Қиядан көзің шалса, шепті тастай жөнелерсің соңдарынан!

Төлеген: Қой-қой, шептен кетуте болмайды!

Жұмажан: Білеміз, батыр, сенің еңбек тәртібіне берік стахановшы екеніңді! Бірақ, сұлуларға да стахановшылығың бар екенін мойындап, жеңіле қоймасаң, мен Мәкеңе айтып қоярмын!

Төлеген: Ойбай, қойдым, қойдым, әкеңе айтсаң да, Мәкеңе айта көрме!

Жұмажан: Солай ма!

Рамазан: Әне, Мәкеңнің өзі де келе жатыр! (*Мәлік екпіндей басып келеді).*

Мәлік: Жігіттер, аттан! Автоматшылар, тез жиналыңдар. Бородиноның солтүстігін орай бір топ неміс әскері бұқпантайлап келе жатыр! (*Жауынгерлер жиналып жатқанда, Төлеген жүгіріп кетіп қалады. Мәлік бір бөлімше автоматшыны алып, село шетіне шыға бергенде сақылдаған автомат үні естіледі).*
Жұмажан: Ананы қараңдар, ананы қараңдар!
Мәлік: Әй, мынау біздің автоматтың үні ғой! Алға, жігіттер! (*Жауынгерлер автоматтан оқ жаудырады. Атыс лезде аяқталады. Сайда қырылып жатқан немістер. Жүгіріп Төлеген келеді.)*
Мәлік: Өй, бауырым, амансың ба? Қобыланды батыр секілді қалың жауға жалғыз шапқан жолбарысым, жарайсың! Қырық немістің отыз алтысын жайратып салыпсың. Бізге жарытымды ештеме қалдырмадың деп Жұмажан құрдасың бұртиып қалмасын!
Төлеген: Бұрынырақ барып өлтірем десе, оған да неміс жетеді ғой!
Жұмажан: Әне, қаптап келеді! (*Атыс. Зеңбірек даусы естіледі).* Тасада танк тұр! Солқылдатып жатқан сол! Мәлік аға, рұқсат етіңіз, мен ту сыртынан айналып барып, көзін жояйын бір жола!
Мәлік: Рұқсат! Аман барып сау қайт! (*Жұмажан кетеді. Жауынгерлер шашырай орналасып, жаумен атыса береді. Бір кезде Жұмажан қайтып келіп, жаумен атысып жатқан Төлегенге жолығады).*
Төлеген: Өй, неге қайтып келдің жауды жоймай? Әне, ана танк гүрсілдетіп әкетіп барады!
Жұмажан: Әлгі стой дегеннің немісшесі қалай еді?
Төлеген: Соған бола келдің бе? Қазақша енесін ұра бермедің бе? Қорықсаң бар да, шыныңды айт Мәкеңе! **Жұмажан:** Ойбай, Мәкеңе айтқанша танкімен бірге жанып кеткенім артық. Сенен ақырын ғана сұрап ала қояйын десем...
Төлеген: Жарайды, бар, тоқта дегенді немісше хальт дейді!
Жұмажан: Халт? Халт? Апырмай, жеткенше ұмытып қалмасам жарар еді...
Төлеген: Халт, халт деп қалтырап тұрсың ғой өзің әлден, қалт-қалт етіп. Хальт дегенің қазақтың қалт дегені сияқгы. Қалт етпе, қалт тұра қал, қатқаныңды ұрайын қақпас деп, қақ басынан тартып кеп жіберсең қандай фашист болса да сеспей қатады! Қас қарая қызды ауылды торуылдап, қалқатайдың қас-қабағы келіссе қас-қағымда қораның төбесінен қаймықпай түсіп барып қыз отына суарылған шарболатым, қас дұшпанның доты мен дзотынан шайлықтың ба?
Жұмажан: Қап, бәлем, қалтты көрсетейін бұларға! Қызығыма қарап тұр, құрдас! *(Жұмажан кетеді. Сәлден кейін гүрс еткен дауыс естіледі. Зеңбіректің үні өшеді. Жауынгерлер әрлі-берлі жүгіріп, атысып, жауды тықсыра, қуып кетеді. Төлеген мен Рамазанның жанына Жұмажан келеді).*
Төлеген: Жарайсың, Жұмажаным!
Жұмажан: Әй, Төлеш, бағанағы қалтың қатып кетті! Қойқаңдап келе жатқан үш пәшеске автоматымды кезеп, "Қалт" деп қатты ақырып кеп қалып едім, қақиып қатты да қалды. Қуыршақгай қуалап әкеліп, барлаушыларға тапсырып кеттім.
Төлеген: Жарайсың , құрдасым! Бір жолы мен де қара басып, "көтер қолынды" дегенді ұмытып қалып, қызық болған. Бір топ неміс тепеңдеп келе жатыр екен, тоскауылда тосып отырған біздің жауынгерлер

тұтқиылдан тарсылдатып тас-талқанын шығарды. Өлгені өліп, қалғандары сай-сайдың ара-арасына шілдің боғыңдай шашырай қашты. Соңынан дырылдатып қуа жөнелдік. Бір кезде алдымнан біреуі ұшыраса кетсін. Мына қызықты қара—бір сайдың қылтасында состиып неміс тұр. Сұп-сұр! Сұрқыңды ұрайынды сылқита салайын десем, автоматымның оғы бітіп қалыпты. Атыстың қызуымен байқамаппын. Ол да автоматын кезеніп тұр. "Көтер қолыңды" дегеннің немісшесі тарс есімнен шығып кетіпті. Қазақша айтсам—қакпайды, орысша айтсам—ұқпайды.Күлкім келді. Амал жоқ, ымдадым! Қақпайды әй қатқаныңды ұрайын! Қайтейін, "әй, қолыңды көтер" деп екі қолымды көтеріп көрсеттім. Менің күліп, қолымды көтергеніме немістің қуанғанын көрсең! "О, йа, йа",—деп, маған қарай таяп келе жатыр. Ол мені қолын көтеріп түтқынға беріліп тұр деп ойласа керек. Қозғалсам атып жіберуі мүмкін. Жон арқам шымырлап, мұздай тер бұрқ ете түсті. Қаншама қанды қырғында ерлерше қаза болмай, бір сайдың қуысында қайдағы бір қашып-пысып, қаусаған саппастың қолынан қорлыкпен өлетін болдым-ау,— деген ұры ойлар сумаң-сумаң етіп, жүрегімді осқылап жатыр. "Қап, бәлем, не де болса жақындасын, жастығымды ала өлейін",— деп тосып тұрмын. Келе бергенде, қолым қанжарыма қарай еріксіз барып қалды. Неміс тоқтап, автоматын кезеніп, бұлғап-бұлғап қойды—иттің шүңірейген көзі қандай суық, автоматының үңірейген аузы қандай суық. "Хеңде хох!" деді. Ой, әкеңнің, есіме сарт ете түсті, әлгі мен ұмытып қалған сөз осы. "Хенде хох!"—дедім жалма-жан. "О, йа, йа!" дейді. Біздің қазақтың иәсін қайдан алды екен? Иәні көрсетейін саған, кесіп же қия, әкеңнің деп, автоматымды кезеп, ақыра ұмтылып едім, собаландаған неме қалбалақтап, қаруына ие бола алмай қолы қалтылдап "Арбайт, арбайт!" деп безек-безек ете қалды. "Атаңның басы арбайт, жұмысшы басқа елдің жеріне қару ұстап барбайт, менің бір тартқанымнан сен түгілі Гитлерің де аман қалбайт!" деп қанжарымды тамағынан сағақтата салып кеп жібердім. Қорқырап кете барды жәһаннамға! "Уh",—деп демімді алып қарасам, автоматы тола оқ! Шүріппесін басып көрсем—сақылдап тұр. Неғып атпағанына әлі күнге аңтаңмын!

Рамазан: Айбарың асып, аруағың басып, жаудың құты қашып кеткен ғой!

Жұмажан: Рас айтасыз, Рамазан аға! Құрдас болғасын, көңіл көтеру үшін бұра сөйлей береміз. Әйтпесе, біздің Төлеген арыстандай ақыра ұмтылғанда, Алтайдың қорбаңдаған аюы арғы бетке өтіп кететін! Батыр, батыр біздің құрдас, хас батыр! Батыр болмасаң, көзі бақырайып, бақырып тұрған кісіні бауыздап жіберу оңай ма?!

Төлеген: Е-е, бауыздап жібермегенде, бауырыма басайын ба?!

Рамазан: Беу, адамды адам аяусыз сойған жалған дүние-ай, дым болмағандай дөңгелеп қайда барасың?!

Төлеген: Неге сонша күңірендіңіз, Раха? Ол фашист адам ба екен? Жоқ, адам емес, жазықсыз елді қанға бөктірген жыртқыш аң! Біздің қыршын кеткен жауынгерлердің кегін біз алмай кім алады?

Рамазан: Иә, қаншама боздақ қыршынынан қиылды. Он екіде бір гүлі ашылмай арманда кетті. Тумай жатып тұқым құрыды, ұрпақ үзілді. Бір кісі қаза болған сайын халқымыз азайып барады-ау деп қабырғам қайысады. Сонда, адамзат осылай жер-көкке сыйыса алмай, көктей солып, қынадай қырыла бермек пе? Біз бұларды, олар бізді, ертең тағы солай, адам

баласы бір-бірін бұл жалғанда жалмай бермек пе? Бүкіл тарих—қырып—жоюдың, бір еддің жерін екінші бір ел басып алудың тарихы сияқгы болып көрінеді кейде маған. Неге адам баласы бірін-бірі езіп-жаншуға, бағындыруға, қырып жоюға құмар болды екен? Әр ел өз жерінде тып-тыныш, бақытты өмір сүре алмай ма? Бір-бірімен терезесі тең, дос болып, тату-тәтті тұрса қайтеді? Мысалы, мына немістер басып кірмесе біз барып соқгықпас едік, мұнша қан төгілмес еді. Немене, өз жеріне сыймады ма?

Төлеген: Менің білетінім—мен фашисті өлтірмесем, ол мені өлтіреді. Сондықтан, қолымнан келгенінше қыра бергім келеді. Менің қазіргі мақсатым да, кәсібім де—осы. Неғұрлым көбірек қырған сайын көңілім жай табады. Біреу болса да дұшпан азая берсін деп, әр оғымды қадап атамын. Кім біледі, ертең олай-бұлай боп кетсем, өкінбестей болайын. Жай жатпай, жастығыңды ала жат деген аталарымыз—өз кегімді өзім қазірден бастап ала бергенім жақсы!

Жұмажан: Мен тұрғанда саспа, құрдасым! Сенің кегіңді жібермеспін ешкімге!

Төлеген: Ойыныңа болайын! Бірақ, оны мен көрмеймін, білмеймін, сондықтан оған онша көңілім көншімейді! Мен оған риза емеспін! Айызыңды қандырып, өз өшіңді өзің алып, жауды армансыз қырғанға не жетсін!

Жұмажан: Менің де ойым осы.

Рамазан: Әрине, дәл қазіргі жағдайда бұдан бөтен ой болуы да мүмкін емес. Бізде басқа жол жоқ—не өмір, не өлім! Мен де сендермен бірге жауды жеңу үшін келдім майданға! Бірақ, менің жанымды қинайтыны—осылай кете бермек пе, бір-бірін қырып-жоя бермек пе адамзат? Бүкіл ғаламның, жалпы адамзаттың тағдыры өлім мен өмірдің таразысына тартылып, тығырыққа тіреле беретіні несі? Неліктен бұның бәрі? Не үшін? Мына қараңдаршы, адамзат ықылым заманнан бері қаншама ақыл-ой, өнер тудырды. Қаншама ғажайып ән, өлең бар. Бірақ соның бәрі бір-ақ нәрсені—қарапайым ғана нәрсені- ей, адамның баласы, бір-бірінді өлтірмеңдер дегенді үйрете алмай-ақ қойды емес пе? Бәлкім, менің бұл ойларым аңғал көрінер. Аққөңіл қазақ баласымыз ғой... Бірақ, осы бір қарапайым ғана ақиқатты өскен елдердің қалайша түсінбейтіні менің ақылыма сыймайды. Мен кейде ғаламдағы ең үлкен трибунаға, ең биік таудың басына шығып алып, бар әлемге, бүкіл дүниежүзіне: "Ей, айналайын адамдар, бір-бірінді өлтірмеңдер!",—деп айқай салғым келеді. Атпаңдар, аяландар адамды деп, бүкіл адамзатқа, жер шарына, ай-әлемге арнап әдемі ән шығарғым келеді!

Төлеген: Сіз жер-жаһанға жар сала беріңіз, ал мен жауды жапыра соғып, жайрата беремін! Жеткен жерде желкесін үземін, қылтасын қиямын. Өйткені, мен бір жауды тірі жіберсем, ертең ол біздің бірнеше жолдасымызды өлтіруі мүмкін.

Жұмажан: Дұрыс айтасың, Төлеш, жаумен жауша соғысу керек! Жауды аяған жаралы деген аталарымыз! Бірақ, өлім жайын айтқың да келмейді, айтпай тағы отыра алмайсың. Алғаш соғысқа кіргенде қорыққаным есіме түссе, ұяттан өртеніп кете жаздаймын! Кейіннен етіміз өліп, жүрегіміз қатайып кетті ме, білмеймін, снаряд, оқ ысқырып өтіп жатса да селт етпей, тамағымызды ішіп отыра беретін болдық! Ал сен, Төлеген, темірден

жаралған бір бәлесің бе, немене, қорқу-үрку дегенді білмек түгілі сезбейсің де.
Төлеген: Неге? Ет пен сүйектен жаралған адам болған соң, оған басқа сезімдер сияқгы қорқу да тән. Әңгіме сол қорқынышты жеңіп шығуда. Бойындағы қорқынышын жеңген адам бәрін де жеңеді. Ешкімнің де өлгісі келмейді. Менің тіпті де өлгім келмейді. Көр де тұр, мен өлмеймін, мен көп жасаймын! Өлмеу үшін өршіл бол, үрейленіп үрікпе, қорқып қысылма. Өлімге тік қадала қара, сонда өлім сенен қашады, сен өлімді жеңесің, мұратыңа жетесің!
Рамазан: Адам алғаш соғысқа кіргенде бір қорқады, жараланып, госпитальда емделіп, соғысқа қайта кіргеңде бір қорқады. Қалған уақытта қорқу дегенді ойға онша ала бермейді. Қашанғы қорқа берсін! Соғыса, соғыса, қорқақтардың өзі батырларға ұқсап кетеді екен.
Төлеген: Сіз тіпті әндетіп жүріп соғысатын сияқтысыз! Кей-кейде өз-өзіңізден ыңылдайсыз да жүресіз!
Рамазан: Менің туған жерім Көкшетау—хан ордасы, ән ордасы атанған жер шоқтығы емес пе! Аталарым Біржан сал, Ақан сері, Балуан Шолақ, Үкілі Ыбырайлардың ән бесігінде тербеліп өстік. Әндетіп жүрсең сұм соғыстың салмағы жеңілдегендей болады. Амандық болса, Көкшетауға барып, бір сайрандаймыз әлі!
Төлеген: Біз де сізді өр Алтайға қонаққа шақырамыз! О-о, Алтайдың табиғаты ерекше!
Жұмажан: Бөлек қой, бөлек жаратылысы!
Төлеген: Сізді самырсын арасында дем алдырып, Мұзтауға шығарып, шаңқылдаған мұзбалақгардың зеңгір көкте қалықтағанын көрсетіп, Марқакөлге шомылдырып, маралдардың маңып бара жатқанын тамашалатса, жаныңыз бір жаңғырып, жаңа әндерді жаңбырдай төгер едіңіз Әлемге арнап ән салғыңыз келсе, тұп-тура Алтайдың басынан шырқаңыз!
Жұмажан: Шіркін, тым болмаса бір үш күнге барып қайтар ма еді елге!
Төлеген: Е-е, шіркін Алтай, шіркін Көкше! (*Ыңылдап, әндетіп:)* Туған жер, Қазақстан қалдың шалғай.
Мен жүрмін көптен бері хабар алмай.
Арттағы туған-туыс, бауырларға,
Жазылған ақ қағазға хатым барғай! (*Үшеуі қосылып айтады).*

Үшінші көрініс

(Қақаған қыс. Бородиноның бір шетіндегі бір жақ қабырғасын снаряд жұлып кеткен кішкене үйде май шамның жарығымен Мәлік Ғабдуллин қағаз жазып отыр. Үйдің жұлынған қабырғасын сабанмен, палаткамен қалқалап қойған. Күзетке баратын жігіттер ұйықгап жатыр. Сырттан Төлеген кіреді).
Мәлік: А, батыр, күн аяз ғой, жеңілтек жүргенің қалай? Байқа, суық тиіп қалмасын!
Төлеген: Өй, тәйірі-ай, осы да қыс па екен? Қыс деп біздің Алтайдың қысын айтсаңызшы! Қалың киініп алсақ қорбаңдап соғыса алмаспыз. Тоңып-жаурап, адиалға оранып қаусап тұрған фрицтер қорбаңдап

қозғалғанша, шыңылтыр аязда шаңғы теуіп шыныққан шымыр жігіттер лашындай желкесін үзбей ме?
Мәлік: Бүкіл Германияның үгіт-насихаты орыстың қаһарлы қысы болмағанда Москваны баяғыда басып алар едік деп қарғап-сілеп жатқанда, сен тіпті сақ-сақ күлесің ғой!
Төлеген: Шіркін, әлгі не болса соны оттай беретін Геббельсті Алтайға алып барып, бір самырсынның түбіне бір сөтке байлап қояр ма еді? Көрер едім қалай сайрағанын! Аяздың қандай екенін білер еді бәлем! (*Әндетіп)* Өр Алтай, асқақ Алтай...
Мәлік: Өй, батыр, ақырын...қоя ғой. Жігіттерді оятасың! Мына бір тығыз жұмыстарды жазып тастайын. Сен тамағыңды іш те, дем ал! (*Төлеген тамағын ішіп, автоматын тазалайды. Сүйсініп, қағып-қағып қояды:)*
Төлеген: Шіркін-ай, көңілді қалдырмайтын, ойлаған жерден шығатын қарусың-ау!Бұрынғының батырларының қаруы да сендей-ақ болған шығар!
Балдағы алтын құрыш болат,
Ашылып шапсам дем тартар
Сусыным қанға қанар деп,
Арғымақтың баласы,
Арыған сайын тың жортар
Арқа мен қосым қалар деп,
Азамат ердің баласы,
Жабыққанын білдірмес
Жамандар мазақ қылар деп! (*Үнсіз, томсарыңқырап отырып қалады. Мәлік те үнсіз жазуын жаза береді).* Ағай, не жазып отырсыз? Үйге хат жазып отырған жоқсыз ба? Мен де шешеме хат жазсам жақсы болар еді!
Мәлік: Мен наградаға ұсынылған жігіттерге материал жазып отырмын. Ал сен отыр да шешеңе хат жаз. Мә, қағаз, конверт!
Төлеген: Е-е, бұл жақсы болды! Кәрі шешеме хат жазып, амандық білдірген қандай жақсы! (*Мәліктің қасына келіп отырады. Хат жазады. Мәлікке дауыстап оқып береді).* "Апа! Мен аман-саумын. Майданда жүрмін. Денім сау, көңіл шат, іс оңды. Заводта нормамды орындап стахановшы болсам, бұл жерде де сондай болуға тырысамын. Тағы хат жазамын. Сізге менің жолдастарымнан сәлем. Хош-сау болыңыз. Балаң Төлеген. 8/II. 42ж."
Мәлік: Бар жазғаның осы ма? Қалай соғысқаныңды, батыр атанғаныңды неге жазбадың?
Төлеген: Жазамын ғой тағы! Тірі болсам, елге барғанда әңгімеге кәрі құлағының құрышын әбден қандырармын!
Мәлік: Ал, ендеше, тынығып ал!
Төлеген: Неге екенін білмеймін, ұйқым келер емес!
Мәлік: Менің де ұйқым келмей отыр! (*Сол кезде гүрс-гүрс жарылыс, сартылдаған атыс басталады).* Ал, жігіттер, аттан! (*Жігіттер орындарынан атып тұрып, далаға шығып, жаумен соғыса жөнеледі. Қырғын соғыс. Атыс. Гүрс-гүрс жарылыс. Алашапқын. От-жалынға оранған майдан даласы. От ішінде, әр жерде арпалысқан біздің жауынгерлер мен немістер көрініп қалады).*

Төлеген: (*автоматын сақылдатып, оқты төгіп-төгіп жіберіп, Жұмажанға:)* Әй, Жұмажан, жұмыр жерге жабысып, жаныңды бағып жұмарланып жатырсың ба, жауды жусатып, жайпап жатырсың ба?
Жұмажан: Қараң еткенін тыраң еткізіп жатырмын!
Төлеген: Жарайсың, құрдасым, жайрат шетінен. Бір шырқап қалайық! Фашистер екі құрдас қазақ келіп, қалжыңдасып жүріп-ақ сыбағамызды беріп, сазайымызды тартқызды, тірідей берілмесек болмас деп Гитлеріне айта барсын! Мә, мә, әкеңнің... сеңдерді мұнда айдап әкелген ненің соры десем, осы екен ғой! Мә, мә әкеңнің... (*арғы жақта қараң-құраң еткен бір топ жау топырлап құлайды).*
Жұмажан: Пәлі, Төлеш, пәлі! Осылай пергілей берсең, капутиләтсаға қол қоятын неміс таппай қалармыз әлі!
Төлеген: Капутиләтса дегенің қатып кетті, әй! Капитуляцияның қазақшасы шынында да сол капут емес пе баяғы! Мұныңды естісе Геббельстің өңеші жыртылып кетер! Шіркін, рейхстагтың төбесіне капутты қазық қып қағар ма еді! Мә, мә, әкеңнің,.. қыршын кеткен боздақтар үшін, , қансыраған жер үшін, қан жылаған ел үшін! Мә, мә, әкеңнің! (*Бүйірден бір неміс офицері оқ жаудырып шыға келеді. Төлеген шалт қимылдап, оны атып салады. Автоматы бір—ақ рет атылып тоқтайды. Аяғынан жараланған офицер құлайды да, еңбектеп қаша береді*). Қап, оғым бітіп қалды! Жұмажан, әй, Жұмажан, маған оқ бер! Анау иттің баласы құтылып кетпесін!
Жұмажан: Сенің алты дискің біткенде, менің үш дискім бітпейді деп пе едің? Менде де оқ жоқ! Кейін қайт!
Төлеген: Ой, бар болғыр құрдасым! Түп қалтаңды қақсаң да тап! Біреу—ақ, бір ғана оқ керек! (*Жаралы офицер бұрылып, автоматынан оқ жаудырады. Оқ Төлегеннің ішінен тиеді. Ақ қар қызыл қанға боялады. Төлеген "ах" деп қиналып, сәлден кейін "Әуп!" деп орнынан ұшып тұрып, автоматын көтеріп алға ұмтылады).*
Жұмажан: Төлеген, тоқта, кейін қайт! (*Төлеген теңселіп барып, атқылап жатқан фашист офицерін қақ басынан автоматының дүмімен салып жібереді. Басы қанға боялып, миы шашырап кеткен фашист тіл тартпай құлайды. Сол кезде ірі калибрлі пулеметтің дүкілдеген үні естіліп, Төлегеннің кеудесіне бірнеше оқ тиеді. Төлеген еңсесін тіктеп, теңселіп барып, офицерді бүркіттей бүре құлайды, "Отан үшін! Төлеген үшін!"—деп ұрандаған Мәлік Ғабдуллин бастаған жауынгерлер оқ жаудыра "уралап" алға ұмтылады, Жау қырғын тауып, жөңкіле қашады. Біздің жауынгерлер жауды куып кетеді. Майдан даласында дұшпанын жаншыған Төлегеннің денесі қалады. Дүниені түн басады. Ай сәулесі әлемге "Жас қазақ" әні боп төгіліп, мұнды әуен жерді тербеп тұрғандай).*

ЕКІНШІ СУРЕТ

Бірінші көрініс

(Көктем. Шоқ ағаштың ішінде Рамазан жүр. Кеудесінде екі Қызыл Ту ордені. Анадайда, бір жуан қарағайдың түбінде гармоны тұр. Композитор тұңғиық ой үстінде. Біресе қарағайдың түбіне барып отыра қалып,

гармонын созып, сыңсытып, ыңылдап қояды. "Жас қазақгың" әуені. Үзік-үзік, үздіктіріп, булығып шығады).

Рамазан: (*өзімен-өзі күңіреніп:)* А-а, дүние жалған! Жалған деп аталарымыз қалай дәл тауып айтқан! Бірақ, асарын асап, жасарын жасап өтсе арманың бар ма? Қыршын кеткен жас өркен өртейді ғой өзегіңді. Айнала ажал... Аранын ашып, жас өмірді жалмағысы келетін тажалдар қаптап кеткен... Жер мен көк жанталасып жатыр... Алды-артың бірдей-өлім мен өмір арпалысы! Қайран Төлеген! Қайран боздақтар! Қайтейін! Қолымнан келер не шара? Сеңдерге берерім де, қояр ескерткішім де ән ғана, осы бір ән... (*Гармоньға қосылып ыңылдайды.Мәлік келіп, сыртынан тыңдап тұрады. Кеудесінде— Батырдың Алтын Жүлдызы. Сәлден кейін Рамазан бұрылып, Мәлікті көреді).* О—о, Мәлік бауырым! (*Құшақтай алады).*

Мәлік: Иә, Раха, мына әуеніңіз бір тың дүние секілді ме, қалай?! Жан толғағыңыз жетіп, жаңа ән дүниеге келген сияқты-ау! Жүректі тербеп, мұңды ойға батырып барып, жанынды сілкіндіріп, күш-қуат беретіндей! Тұла бойым шымырлап, көзімнен жас шығып кетті ғой, тіпті!

Рамазан: Апырмай, Мәлік інім, мен де сондай күйде едім, сен тіпті кітап оқығандай дөп бастың-ау! Бұл расында да жаңа ән! Кешегі аяулы бауырымыз Төлегенге арналған ән!

Мәлік: Тіпті ғажап болды! Шіркін Төлеген! Қандай әнге де, құрметке де лайық, атадан асып туған ер еді ғой! Қимаймын ажалға, сенгім келмейді!

Рамазан: Төлеген қаза болғалы мына дүние қаңырап қалған сияқгы.

Мәлік: Несін айтасыз, Раха! Төлегеннің казасы барша жауынгерлер мен командирлерге қатты батты. Баяғы батыр бабаларымыздың жалғасы, аңызға бергісіз ер Төлеген, қаһарман қазақ Совет Одағының Батыры атанды. Төлегеннің атақ-даңқын естіген генерал Чистяков Бородиноға келгенде саптың алдында әдейілеп танысып: "Өзің кішкентай ғана жігіт екенсің ғой, мен сені бір дәу екен десем",—деп, ризашылығын білдірген. Қаршығадай қазақтың қара баласы дөкей-дөкей фашистерді дөңбектей домалатып, жер жастандырғанын бүкіл майдан жігіттері мақтаныш етеді! Сөйткен Төлеген, дүниені дүрілдетіп, дұшпанды дірілдеткен өр Алтайдың ақиығы орыстың даңқты Бородино жеріңде қалып барады. Қайран Төлеген, көзсіз ер еді, қызық еді мінезі. Бір күні бір шайқастан кейін қарасақ, жиырма үш фашисті топырлатып қырып тастапты. Басқа автоматшыларда екі-үш оқталған дискі болса, Төлегенде бес-алтауы жүреді. Оқтан, оттан қорқу, тайсалу деген жоқ, қойып кетеді де, қыра береді шетінен. Жойған жауларының есебінен жаңылдық аяғында. "Әй, Төлеш-ай, жауды қыруға құмарсың-ау, құмарсың! Бірақ, арасында тірідей тұтқынға алуды да ұмытпа!" дедім бірде. "Аға, оны қайтесіз? Ботқаға байлап, бордақылайсыз ба?"—дейді маған еркелеп. "Тұтқын керек бізге—ол тіл емес пе?"—дедім. "Ырымға, базарлық сияқты ма? Айтсаңыз болды, аға,алдыңызға тізерлетіп, тізіп қояйын!"—деген күліп. Келесі күні жалғыз өзі жеті немісті айдап келіп тұр. Бізге тапсыра салды да, тағы жүгіріп кеткен. Бір кезде дедектетіп бір дөкей офицерді алып кепті. "Аға, әлгі жетеуін айдап келе жатқанымда, бір сарайға жасырынғанын көзім шалып қалып еді, мінекейіңіз, сізге байладым!"—деп қарап тұр!

Рамазан: Мен Төлегеннің Бородинодағы зиратының басына бардым. Кең дүниеге сыймаған арыстан інім бір кішкене қабірге сыйып жатыр дегенге

нанғым келмейді. Көп ойға баттым, жүрегім қан жылады. Төлегеннің денесі қара жер қойнында жатқанымен, оның ер рухы көкте ұшып жүр! Оны жеңетін күш жоқ,—деген ойға бекідім. Содан бері толғатқан жаным бүгін жай тапқандай, Мәке! Әннің атын "Жас қабір" деп атадым.
Мәлік: Раха, бұл әніңіз жалғыз Төлегенге ғана емес, Ұлы Отан соғысында ел үшін ерлікпен шайқасқан барлық боздақгарға қойылған тамаша бір рухани ескерткіш. Өнер нәзік болғанымен, оны ешбір дүлей күш жеңе алмайды. Жылдар өтер, ал бұл ән жас ұрпакпен бірге жасарып, елімізбен бірге жасай беретініне сенімім кәміл. Тек қана "Жас қабір" дегеннен гөрі, "Жас қазақ" деп атаған жөн сияқты. Түбінде бүкіл жас қазақтардың соғыстағы ерлігінің, қасіретті де қаһарман тағдырының гимні болатындай!
Рамазан: Аузыңа май, Мәлік бауырым, мынауың тіпті тамаша! Ақ тілегіңе, қалтқысыз дархан жүрегіңе рахмет!
Мәлік: Ал, Раха, бұл әнді майданнан елге аманат-сәлем ретінде жолдау керек деп ойлаймын!
Рамазан: Шынында да солай-ау! Жан толғауым жетсе екен елге! Қалса екен артымда ұрпаққа мұра болып!Білсе екен халқым! Ән-сәлем, ән-аманат... аман-сау жете гөр елге, ақ қанат көгершінім, ақ тілеу қарлығашым!
(*Ыңылдап, Мәлік екеуі қосылып, "Жас казақты" айтып, кете береді).*

Екінші көрініс

(Қақаған қыс. Алыс канонада талып естіледі. Жертөленің ішінде Рамазан мен тұтқын неміс майоры—фон Оффенбах отыр. Тұтқынның қолы байлаулы, Рамазанның автоматы жақында).
Фон Оффенбах: Мен сенің әнінді тыңдадым! Өте жақсы ән! Таң қалмаңыз—неміс барлауы абвердің білмейтіні жоқ. Жер астындағыны да білетін барлаушыларға жер бетінде күнде шырқалып жатқан әнді білмей не бопты?! Артында сіздей жоқтаушысы бар досың қандай бақытты!
Рамазан: Оны сендер өлтірдіндер!
Фон Оффенбах: Амал қанша... соғыс! Егер соғыс болмаса, сіздің симфонияларыңызды біздің оркестр ойнар ма еді, кім білсін?
Рамазан: Ал қазір соғыс оркестрі ажал әнін ойнап тұр. Әлем серенаданың орнына канонада тыңдауға мәжбүр. Оған алдымен мына сендер кінәлісіңдер!
Фон Оффенбах: Саясатты қайтеміз—біз өнер адамымыз! Мен, Вольфганг Себастьян фон Оффенбах, неміс музыканты, жазмыштың пәрменімен әскери барлау-абвердің майоры болып жүрсем де, жан-дүниеммен музыкант, өнер адамы болып қала беремін. Бәлкім, мұндай жағдайда сізбен кездесуім де тегін болмас. Пианинода ойнайтын сүйіктей саусақтарға пулемет ұстап, қанға боялған жараспайды.
Рамазан: Қан төгісті бастаған да, кісі өлтіруге мәжбүр еткен де сіздерсіздер!
Фон Оффенбах: Екеуміз де солдатпыз. Жаумыз. Бірақ, жаратылысымыздан жау емеспіз! Бәріміз де адам екенімізді бір сәт еске алайықшы. Жау қылып қойған жазмышқа не шара? Біздің көсеміміз бұйрық берді—біз басып кірдік. Сіздің көсеміңіз бұйрық берді—сіздер қарсы тұрдыңыздар. Екі жағымыз да қырылып жатырмыз. Қара жердің қанға тоятын кезі болды

баяғыда. Бірақ, саясаткерлер мен генералдар қанға да,байлыққа да, билікке де тоймайды. Ал, өнердің жолы бөлек, Өлім мен өмірдің ортасында не бар арпалысып? Өнер—мәңгілік, ол ұлтқа, шекараға, саясатқа қарамайды, ол адамзатқа, әлемге ортақ! Құдай сенің кеудеңе сондай дарын берген. Сенің "Жас қазақ" әнің европалық үлгіде, әлемдік деңгейде жазылған ән. Бір ғана әніңнен ар жағындағы сұрапыл күш, телегей теңіз дарын анық танылып тұр. Соғыс сенің жұмысың емес. Сен ән жазуың керек, музыка шығарып, бүкіл әлемді сиқырлы үнмен ұйытып, әдемі әуенмен арбап алуың керек. Ол үшін сен өлмеуің керек. Жүр, кеттік менімен! Анау махорка сасыған сары орысты атып тастап, босат мені! Мен сені соғыстың сұмдығы түгілі, күнделікті тіршіліктің күйбеңіне де кірістірмеймін. Европаның ең таңдаулы, талантты музыканттарымен таныстырамын. Өсесің! Сенің музыкаң
Берлиннің, Париждің, Римнің, Венаның, барша әлемнің концерт залдарын жаулап алады. Қандай оркестр, қандай зал! Европаның ең таңдаулы, талғампаз тыңдаушыларының таңдайын қақтырасың, тәж бен тақ өзі-ақ табады сені! Бүкіл ғаламдық даңққа бөленесің! Түсінсеңші—музыкаға тілдің де, тілмаштың да қажеті жоқ. Ғажайып үнмен жұрттың жүрегін жаулап аласың. Монархтар, президенттер, министрлер саған қол соғады, арулар жанарымен аймалап, бір сүйгенін бақытқа балайды. Алтын, күміс табаныңа төселіп, алты құрылық қабағыңа қарайды! Сенің симфонияларың, операларың ең ұлы композиторлардың туындыларымен қатар орындалып, есімің солардың санатына жазылады. Ойлан, тез шешімге кел! Аязда, айдалада, қайдағы бір орыстар үшін арам қатқанда мұратыңа жетесің бе? Өзіңді қисаң да, кеудеңдегі қазынаңды қалай қиясың? Сенің парызың—сызды окопта өлу емес, өнеріңді адамзатқа беріп кету емес пе?! Орыстар сенің талантыңды сыйласа, болашақты ойласа, сені соғысқа жібермес еді, аман сақтап қалуға тырысар еді. Мылтық ататын мұжықтары бітіп қалып па, не?

Рамазан: Мен өз еркіммен сұранып келдім майданға! Отанымды қорғау үшін!

Фон Оффенбах: Отан деген общий сөз—өзіңді ойла! Әркім өзін ойлайды! Әннің атын "Жас қазақ" деп қойғаныңыз совет үкіметіне онша ұнай қоймаған шығар деп ойлаймын. Одан да "Совет солдаты" десең, жандарына жағып, жер жүзіне жар салар еді. Қазақ сөзінен ұлтшылдықтың иісі аңқып тұр деп жазғырып, чекистер өзінді Алашорданың артынан аттандырып жібермесін! Ал, егер қазір менімен кетіп қалсаң, саған қолдары жетпейді. Ертең әндерің Европаны жаулап алса, НКВД-ның кара түнек тас қабырғаларын тесіп өтеді. Әлемге даңқың жайылса, халқың қайда барады—амалсыз мақтан тұтады. Жүр кеттік, болашаққа, атақ-даңққа! Мұндай мүмкіндік мыңнан бірде ғана кездеседі. Міне, қол созым-ақ жер-майдан шебінен ары өтсек бітті—біздікілер!

Рамазан: Жарайды! Мен келістім!

Фон Оффенбах: Браво! Тегін адам дарынды бола ма? Талантқа толық ақыл тән! Ал, кеттік!

Рамазан: Бірақ, қоятын шартым бар!

Фон Оффенбах: Айт, кідірме!Вермахтың қолынан келмейтін не бар дейсің?!

Рамазан: Тоқ етері—осы сәттен бастап бүкіл соғысты тоқтатып, басып алған жерлердің бәрін заңды иелеріне қайтарып, барлық әскерлеріңді өз жеріңе

алып кетесіңдер. Мен де бірге кетіп, әлгінде өзіңіз айтқандай, өнерімді күллі әлемге беремін!
Фон Оффенбах: Ол мүмкін емес!
Рамазан: Неге мүмкін емес? Өзге жұрттың жерін басып алып, қанға бөктіріп, билеп-төстеу мүмкін болғанда, басып алған жеріңе бостандық беріп, өз еркіңмен кете қоюдың несі қиын?!
Фон Оффенбах: Бұныңыз құрғақ қиял! Данышпандар қияли, жынды шатыс болады деген Ломброзоның сөзі рас екен-ау!
Рамазан: Кім білсін... Басқа елді басып алып, билеп-төстеу жындылық па, жоқ әлде өзгелерге азаттық бер деген менікі жындылық па? Қан төгіп, жаулап алып бақытқа жетпейді ешкім де! Өзің азат, бақытты болғың келсе, өзгелердің де азаттығын сыйла! Басқа елдерді баса-көктеп, бағындыруға, билеуге кім право берді сендерге, а?! Айтшы маған осыны, түсіндірші қане?! А-а, үнің шықпайды... айтарың жоқ, істеп отырғандарыңның қып-қызыл қиянат екенін ар жағың сезеді. Ұғып ал, ізгі өнердің жолы бөлек жауыздықтан!
Фон Оффенбах: Браво, брависсимо. Бірақ ,тым шырқап кеттіңіз! Жерге түсейік. Біздің саяси жолымызға қосылмасаңыз да, өнерімізге қосылыңыз! Біздің өнер бар өнерден үстем өнер, басқаларға ықпал, билігін жүргізетін өнер! Соған қосылсаңыз—аспанға ұшасыз!
Рамазан: Жо-жоқ, нағыз өнерде өкгемдік, үстемдік болмайды. Жақсы өнердің бәрі' өнер, бір-біріне жаттығы, жаулығы жоқ. Жер-жаһанға ізгілік нұрын таратады. Тілі басқа, түрі бөлек, ұлты басқа, діні бөлек адамдардың жүрегі өнер арқылы үндеседі, ізгі ой-сезімі үйлеседі. Бір елдің өнері екінші бір елдің өнерін билеп-төстеп, жоймайды, қайта бір-бірімен үндесіп, байи түседі.
Фон Оффенбах: Ал біз бізден басқаның өнері біздің өнерге бағынуға, бойсұнуға, тәуелді болуға тиіс деп санаймыз. Сондықган, сол өнерге қосылғаныңыз жөн. Үлкен халықтың өнері де үлкен, өктем болады. Өкіметтің өкіметке өктемдігі бір басқа, өнердің өнерге өктемдігі тіпті қиын. Аз халықтың кішкентай өнерін көп халықгың үлкен өнері өз иіріміне түсіріп, тұншықгырып, түбінде жұтып тынады. Өнері, рухы жұтылған соң елдің өзі де жұтылды деген сөз. Сондықтан, бізге қосылғаныңыз жөн. Сен ойлама, мен сенің тұтқының деп... Сен менің тұтқынымсың! Бұл жердің бәрі біздің әскердің қолында, ертең бәрің де қырыласың! Сызды окопта, қар үстінде қанға боялып, көмусіз қалғың келмесе, жүр, кеттік!
Рамазан: Жоқ! Оның бола қоймас! Менің жаным да, қаным да, әнім де сатылмайды! Біз үшін Отаннан ыстық, Отаннан қасиетті, Отаннан биік ешнәрсе де жоқ! Біздің жанымыз да, әніміз де Отан үшін! Отанына опасыздық жасаған адамнан не қайыр, не үміт? Опасыздан өнер тумайды. Отансыз өнер тамырсыз қаңбақ секілді. Қаншалықты қиын, ауыр болса да мен өз өмірімді де, өнерімді де Отанымның бақыты үшін, азаттығы үшін қиюға бармын! Біздің жанымыз, біздің әніміз жерге, суға, ауаға, әлемге, ғарышқа тарап кетеді. Ал сендер төгілген нахақ қанға тұншығып, өздерің бықсытқан қоқыстарында қала бересіңдер!
Фон Оффенбах: Өкінішті, өте өкінішті! Қандай дарын— советтік идеологиямен әбден уланған! Ал, өлдің де қалдың... "Отан үшін!" Ертең не, елің саған ескерткіш қояды деп отырсың ба? Әніңді шырқап, атыңды

әспеттейді деп отырсың ба? Темір ғасыр нәзік гүлдей әніңді тапап өтіп, өз тәртібін орнатады әлі! Сонда, сенің атыңды да, әніңді де жат жұрттар жадында сақтамақ түгілі, кірпідей жиырылып, маңына да жолатпайтыны айдан-анық! Тіпті, күні ертең өз ұрпағың, өзіңнің жас қазақтарың безеді сенен! Әніңді айтуға арланады, атыңды атауға қорланады, ұмытады сені! Ел үшін, біз үшін. жанын қиды екен деп, ардақтағандарын көрермін!

Соловьев: *(қасында екі жауынгері бар, ақырып кіріп келеді):* Қысқарт, иттің баласы! Біздің әнімізге баға беріп, болашағымызға үкім айтатын сен емес! Үкімді біз шығарамыз саған! Шынжыр табан, темір қанат құбыжығың да, нөсерлеген оқтарың да, бықсыған оттарың да біздің жанымызды да, әнімізді де жеңе алмайды! Түтіндерің жетпес биікте шырқалады біздің әніміз! Әкетіңдер де, тікелей штабқа апарыңдар! Өнер жайында оттап болсаң, енді біздің барлаушыларға нағыз өнерің жайында да осылай бір ақтарылып көр! Тырп етсе, атып тастаңдар! (*Екі жауынгер түтқынды жұлқылап, ала жөнеледі. Соловьев пен Рамазан екеуі қалады).*

Соловьев: Мен бәрін де естідім, Рамазанка! Неге кетіп қалмадың? Әбден азғырып-ақ бақты-ау, әзәзіл әпесер! Сен молодец, патриотсың! Шыныңды айтшы, өлімнен қорқасың ба?

Рамазан: Өлімнен бәрі де қорқады. Өлгім келмейді! Амал қанша, басқа жол жоқ бізде—не өлім, не жеңіс!

Соловьев: Бірақ, соғыста жас адамдар өлген қандай страшно! Әсіресе сен өлсең—обидно! Мен сияқгы қатардағы командирлер, солдаттар толып жатыр, ал сен сияқгы талантты композитор жастай қаза болса—нағыз қасірет сол! Қаншама музыка тумай жатып өледі! Страшно обидно сен үшін!

Рамазан: Олай демеңіз! Әр адамның өз орны бар, әр адам қайталанбас құбылыс! Менің жаным не, сонша, қыршын кеткен боздақтардан артық па?!

Соловьев: Бәрібір сен үшін особенно обидно! Сенің "Жас қазағың"... Аспан, жер, соғыс... өлім мен өмір... ерлік пен қимастық, қасірет пен үміт... апырмау, қаншама ой мен сезім қалай сыйып кеткен бір әнге! За душу берет! Осы әнді шығарғаныңа мың да бір рахмет! Бұл әнсіз біздің соғыс шежіреміз толмай тұрар еді-ау!

Рамазан: Өткенде майданға келіп кеткен біздің қазақ өнерпаздары аманат—әнімді елге жеткізіпті. Ғабиден Мұстафин өлеңін жазып, Жүсіпбек Елебеков ағамыз радиодан күнде шырқап жүр екен!

Соловьев: Шырқайды дала... шырқайды ел. Ұрпақтан ұрпаққа жалғайды. Бұл ән өмір мен өлімнің арпалысында от-жалынға суарылып туған ән. Оның бойында ел үшін қаза болған боздақтардың қаны тулап тұр, жүрегі соғып тұр! Миллиондардың жаны бар бұл әнде! Біздің мына қарлы далада, қақаған аязда қаһарлы жаумен қалай алысып, келешек үшін қалай құрбан болғанымызды ендігі жас ұрпақ сенің осы "Жас қазағың" арқылы білетін болады! Түу, мен де болтайттап кеттім .білем—өнердің шалығы тиейін дегеннен саумын ба өзі? Жаман айтпай жақсы жоқ деген, әйтпесе, біз өлуге тиіс емеспіз. Осынша қырғыннан аман-сау келе жатырмыз, жеңіске де жетерміз! Айтпақшы, Рамазанка, аңызға айналған жиырма сегіз батыр панфиловшы туралы әнің қандай әсерлі болып еді. Енді "Жеңіс маршын" дайындай бер! Бәріміз бірге Берлиннің көшесінде шырқаймыз әлі!

Рамазан: Аузыңызға май, жолдас командир! Бұл бір ұлы арман ғой! Ондай атты күн туса, аямай алыңыздар менен әнді! Тіпті, кейбір сарындары ызыңдап келетін де сияқты құлағыма!
Соловьев: Сіз кейде өз-өзіңізден ыңылдап, әндетіп жүресіз. Жігіттер әзілдейді—ән буып, елес қуып жүр деп...
Рамазан: Әр әзілде аздаған шындық бар демей ме! Кей-кейде бір жұмбақ күш кеудеме бітіп, белгісіз бір әлемге еніп кеткендей боламын. Не бір сиқырлы әуеңдер құйылып келеді-ау шіркін! Қандай сұлу, сыршыл әуендер... Көкейіме тоқып қалғандарым да бар, ұйтқыған құйындай ұшты-күйлі ғайып болып кеткендері де қаншама! Бірталай сазды, сырлы дүниелер жазылып та қалған сияқты!
Соловьев: Жарайсың, батыр! Қай кезде, қай окоптың түбінде жазып үлгеріп жүрсің? Бірнеше том болған шығар, ә!?
Рамазан: Жазғанда... қағазға жазғам жоқ әрине. Жүрегімде, жанымда сайрап тұр! Шіркін, бір қырық күн, қырық-ақ күн бейбіт өмірім болса—бәрін де нотаға түсіріп үлгерер едім! Әттең, дүние, дариға жалған-ай!
Соловьев: Мен қайтейін енді, қолдан келер қайран жоқ! (*Снаряд ысқырып, сақылдап оқ атылады.Ұрыс басталып кетеді. Рамазан мен Соловьев біздің жауынгерлермен бірге шайқасқа кірісіп кетеді. Алма-кезек атысып, өрт-жалынға оранған дүние. Біреуді біреу біліп жатқан жоқ. Бір кезде Соловьев жараланады. Рамазан оны оқтың астынан алып шыға бергенде, жаудың шабуылы үдеп, фашистер қаптап кетеді).*
Соловьев: Рамазанка, таста мені! Кет жылдам, біздікілерге жетуге тырыс! Мен бәрібір енді адам болмаймын! Шамам жеткенше, бұларды тоқтатып, бірталайын жер қаптырмай, оңайлықпен өлмеймін! Сен бара бер! Рахмет достым, борышынды адал өтедің! Енді жөнел! Тез!
Рамазан: Жолдас аға лейтенант, олай демеңіз. Әлі үміт бар! Қазір санчастьқа жетіп алсақ, жараңызды емдейді, жазыласыз. Әлі сіз бен біз жеңіс маршын бірге шырқамаймыз ба?! (*Атыс күшейе түседі, екеуі автоматтарынан оқ жаудырып, біраз жауды құлатып, бетін қайтарып тастайды. Рамазан да жараланады).*

Соловьев: Ох, Рамазан, Рамазан! (*сүйемелдейді).* Саған атылған оққа кеудемді тосуға дайын едім. Амал қанша, қолдан келмеді! Сен қаншама жаралы жауынгерді оқ астынан алып шығып едің. Біз бәріміз жабылып сені алып шыға алмағанымыз ба?! Эх, гады! Жауыздар! Әнді өлтірмексіңдер-ау! Жо-жоқ! Болмайды оларың! Сұлулық өлмейді! Ән үзілмейді! (*атып-атып жібереді де, әлсіреп құлайды. Рамазан басын көтеріп, қанға боялған Соловьевті сүйемелдеп ілгері, біздің шепке қарай жылжи береді. Жау жақындап, "Хенде хох!" "Руссо, руссо, хальт, сдабайс, сдабайс!" деп айқайлайды. Рамазан мен Соловьев ақгық күштерін жинап, атысады).*
Соловьев: Орыстар ешқашан да берілмейді!
Рамазан: Қазақтар өлсе де жеңілмейді! (*Қасқайып, қатар тұрып, бір-бірін сүйеп тұрып, атысады. Жаудың біразы топырлап құлайды. Бірақ, қалғандары қаптап кетеді. Сол кезде гүрс-гүрс етіп, мина жарылып, бәрі де қып-қызыл жалынға оранып, жоқ болып кетеді. От-жалынның арасынан 'Жас қазақтың" әуені жарып шығып, аспанға ұшып кете барады).*

Үшінші көрініс

(*2005 жыл. Мәдениет сарайында жиналыс өтіп жатыр. Директор, бастықтың заңгер өкілі, жас музыкант Бонзик, жас әнші Айгүл, Жәмаш және басқа да мәдениет қызметкерлері қатысады.*)

Директор: Ал, құрметті коллектив мүшелері, біз бүгін қоғам өкілдерінің талап етуімен... ә-ә... жоқ-жоқ, өтініші бойынша, жұмыстың бәрін тастап, кезектен тыс бас қосуға мәжбүр болып отырмыз. Өздеріңіз де жақсы білесіздер, қазір енді демократия дейміз... қысқасы, жұртшылықтың тілегін жек көрсек те жерге тастай алмаймыз. Сондықган, күн тәртібінде өздеріңізге бұрын хабарланғанындай, жаңа мәдениет сарайына Рамазан Елебаев деген майдангер-композитордың есімін беру мәселесі тұр. Шынын айтқанда,. соғыста қаза болғандарды қашанда құрметтейміз, бірақ, жай құрметтеу бір басқа да, мәдениет сарайының атын беру бір басқа. Бұл тұрғыдан келгенде, біз де, сіздер де Рамазан Елебаевтың өмірі мен творчествосын жөнді білмейміз. Тіпті. көпшілігіміз ондай композиторды мүлде естімеген де болып шықтық. Жоғарыдағы бастықтар да онша біліңкіремейді екен! Соған қарамастан бір топ қоғам өкілдері жоғарыға хат жазып, жаңа мәдениет сарайының атын Рамазан Елебаевқа беруді өтініпті. Осы жөніңде сіздердің ойларыңызды білгіміз келеді, өйткені, қазір заң бойынша, бір жерге біреудің есімін беру үшін алдымен сол коллективтің ризашылығы керек деген бір тамаша тәртіп бар екен. Ал, қане, кімде қандай пікір бар?!

Бонзик: Қандай пікір болушы еді? Пікір біреу-ақ—біз білмейтін кісінің атын біздің сарайымызға қалай бермекпіз?

Жәмаш: Әй, айналайындар-ау, жас өскін өнерпаздарым-ау, деректір қарағым-ау, не айтып тұрсыңдар? Рамазан Елебаевты, оның "Жас қазақ" әнін бүкіл Қазақстан, барлық майдангер ел біледі! Оны білмегендерің өздеріңе ұят емес пе? Мұны бізден бөтен ешкім естімесін. Осы жерде қалсын, айналайындар. Күні ертең бір жерге концертпен бара қалсаңдар, беттеріңе басып, сырттарыңнан күліп жүрер жұрт!

Бонзик: Кешіріңіз, ақсақал, неге бетімізге басып, сыртымыздан күлуге тиіс, ә? Ал, рас білмейміз—онда тұрған не бар? Бізді қойшы, басекеңдер білмеген соң, онша бағалы болмағаны да!

Жәмаш: Не дейді, әй, мынау? Өнердің бағасы оны бастықтың білу-білмеуімен өлшенбейтін шығар-ау. "Жас қазақ" әні соғыс туралы әндердің ең асқақ, биік шыңдарының бірегейі. Міне, алпыс жыл үздіксіз шырқалып, халқымыздың рухани қазынасына айналып кеткелі қашан!

Өкіл: Сіз ондай биік сөздермен бекерге шала бүлініп тұрсыз. Мен де қазақ қызымын, бірақ Төлеубаевтың атын да, әнін де білмеймін. От этого плохо себя не чувствую! Оны білмеген кісілер жаман ба, немене? Мен бастықгың өкілімін, заңгермін, Заң бойынша, бір мекеменің жиналысына көлденең адамның қатысуына жол берілмейді. Ұйымның қандай шешімге келгенін білуге де, қабылдаған хатын оқуға да сіздердің хақыларыңыз жоқ!

Жәмаш: Әй, қарағым, сен не деп тұрсың өзі? Көлденең-адамың мен бе? Жоқ, мен көшеден келген көлденең көк атты емеспін. Мен қырық жыл қазақ тілі мен әдебиетінен сабақ берген ұстазбын! Өмір бойы жаңағы сенің тілің есімін дұрыс атауға да келмей түрган Рамазан Елебаевтың өмірі мен өнерін зерттеп,

ауыл мектебінде музей ашып, Құдықағаш қазақ орта мектебіне атын бергізу жолында тер төккен кісімін!
Бонзик: Берді ме атын мектепке?
Жәмаш: Бергенде қандай! Ауыл балалары батыр, композитор аталарының атын мақганышпен атайды!
Бонзик: Ендеше сол да жетпей ме ол кісіге? Біз енді қанша айтқанмен үлкен мәдениет орталығымыз—бізге ондай белгісіз есімнен гөрі ұлы есімдер жарасады!
Директор: Біздің мировой атты алғымыз келеді! Ал, Елебаевтың тіпті дипломы да жоқ екен. Москвада театр институтының актерлік бөлімінде оқығанымен профессионал композитор да емес!
Жәмаш: Әй, шырағым, не деп тұрсың? Сендер мына түрлеріңмен кісіні инфаркт қыларсыңдар. Актерлық емес, композиторлық оқуды бітірген Москвадан, дипломын алып үлгірмеген... соғыс басталып кетіп! Ол оның кінәсі емес. Ал, тереңірек үңілсек, шын өнер бір жапырақ қағазға-дипломға қарай ма екен? Феллинидің де режиссер деген дипломы жоқ деп естиміз!
Директор: Жарайды, енді ауылдасыңыз, атаңыз болған соң ақ тер, көк тер боп, кірісуіңіз заңды. Бірақ, тіпті әлгі әнді бүкіл халық білген күнде де, бір-ақ әні бар кісіні керемет композитор деп тани алмаймыз... кешіріп қойыңыз!
Жәмаш: Біріншіден, Рамазан Елебаевтың басқа да бірқатар шығармалары бар. Москваға оқуға түсерде, "Біржан—Сара" деген пьеса жазған, түбінде үлкен опера жазбақ ойы болған. Ол арманын жаудың оғы қиып кетсе, оған Елебаев кінәлі емес. Көптеген әндерін жаза алмай кетсе, оған да Елебаев кінәлі емес! Бірақ, қыршын кеткен талантқа тағдыр осы бір бүкіл халықтың қазынасына айналған әнді бұйырыпты, Жас өмірінің өтеуі, ашылмай кеткен өнер қазынасының інжу-маржаны секілді. Бұл ән, бір ғана ән көптеген шығармалардан асқақ, дара тұрған жоқ па? Бір ғана шығарманың классика болып қалғаны аз ба? Огинскийдің "Полонезі", "Марсельеза" мысалы. Мен сіздермен жүздесуге сұранған себебім—ағайыншылықпен сұхбаттасып, әлдебір себептермен білмей, түсінбей жүрген жастардың ойына қозғау салмақ ниетте едім. Ал, сіздердің жау келгендей бұларың қалай? Сіздер, әншілер, неге үндемей отырсыздар? "Жас қазақгы" әлде сіздер де білмейсіздер ме шынымен?
Өкіл: Сіз өйтіп коллектив арасына жік салмаңыз! Алаламаңыз олай! Бұныңыз шағыстыру, от жағу болып табылады... заң бойынша!
Жәмаш: Әкеңдей кісінің бетінен алған неге жатады заң бойынша, ә?
Бонзик: О-о, ағай, сіз өйтіп саудаға сақалыңызды салмаңыз! Қартайып аласыңдар да, қит етсе кәріліктеріңді бұлдап, жастардың бетінен жасқайсыздар! Ну что, соғыста өлсе... өмірде льгота болғанымен өнерде льгота жоқ! Менің де атам соғыста өлген! Соғыста өлді екен деп, шетінен атын бере береміз бе, не?
Жәмаш: Әй, шырағым, ілгөтың не әй айтып тұрған! Ілгөтіңді қоя тұрып, өз бетіңді ойла... ертең елге қайтіп қарайсыңдар? Мен ауылдасым, атам болғандығын мақтаныш тұтамын, бірақ әңгіме жершілдікте емес—ол, Рамазан Елебаев бүкілхалықтық құбылыс! Қадірін білмей жүрген біз өзіміз! Республикадан "Жас қазақгы" күнде шырқап жатыр. Сонау соғыстан бермен

қарай үздіксіз шырқалып келеді. Бұл классика, шедевр деп не бір зиялы, көрнекті азаматтар айтып-жазған, небір дүлділ әншілер шырқаған!
Бонзик: Шырқай берсін, айта берсін, біздің қарсылығымыз жоқ! Бірақ, біз білмейміз! Біз білмегесін бітті!
Айгүл: Неге білмейміз? Білеміз! Мектепте де, кейін де айтып жүрдік. Ата-әжелеріміз де, әке-шешеміз де айтқан... біз де айтамыз! Енді қалай, "Жас қазақты" біздер, жас қазақтар айтпағанда, кім айтады?
Директор: Ой, айналып кетейін Айгүлжан, өзің бір өрелі, өсетін бала екенсің. Бірақ, бастықгың білмейтін нәрсесін, білгісі келмейтін нәрсесін біліп нең бар?
Айгүл: Ағай, кешіріңіз, әңгіме өнер, ән тағдыры туралы боп жатқанда, үндемей қалуға ар-ұятым жібермейді!
Директор: А-а, солай ма? Сонда, ар-намыс сенде ғана бар да, бізде жоқ па, немене? Сен ғана елді ойлайсың да, біз тек қарақан басымызды күйттеп жүрміз бе, а-а?!
Айгүл: Жо-жоқ, кешіріңіз... мен тіпті де олай деп тұрғам жоқ... Мен... енді, әйтеуір жақсы болсын деп...
Директор: Ой, Айгүл, бос сөзді доғар! Ойлап сөйле, ойнақтаған от басар деген. Қараптан қарап жүріп концерттен қағыларсың! Тізімнен сызылып қаларсың. Бізді жаман десеңдер де, аға болған соң сендерді сақтандырып отыру парызымыз! Ұқтың ба? (*Айгүл үңдемей, назаланып, орнына отырады*). Е-е, бәсе, міне жаңа дұрыс болды! Дұрыс қой, бірен-саран адамдар, әншілер білуі де мүмкін. Бір кезде көпшілік те білуі мүмкін. Бірақ, оның бәрі өтті, кетті. Қазір басқа уақыт. Басқа адамдар... Басқа әндер шырқалып жатыр. Сондықтан бүгінгі ұрпақгы бас салып кінәлай беруге болмайды ғой... бұрынғының әнін білмедің деп. Білмесек, біздің жазығымыз емес!
Жәмаш: Сен білмеген нәрсенің бәрі жаман ба, немене, сонда? Шырағым-ау, біз білмейтін дүние толып жатыр, бірақ, соның бәрі мәнсіз емес қой!
Бонзик: Сіз өйтіп бізді кемсітпеңіз! Біз қазақша жөнді білмесек те, дүние жүзі мәдениетін, әлем музыкасын білеміз! Қазір жиырма бірінші ғасыр! Әлем музыкасы биігінен қарау керек қой... әлгі... как его... младо қазақтарға!
Жәмаш: Ой, өйткен әлеміңмен қосылып... қай биігіңнен қарасаң да "Жас қазақ" жауап беріп тұр. Өртенген өнер тағдыры бұл! Қыршын өрендердің тағдыры бар онда! Ол өте қымбат ән—оның құны төленген. Боздақтардың ел үшін төккен қанымен төленген!
Өкіл: Сіз немене, жас қазақ, жас қазақ деп қайта-қайта құлағымызға үрғылай бересіз? Не, қазақтан басқалар соғыспап па? Жас қазақ дегеніңнен ұлтшылдықгың иісі аңқып тұр!
Жәмаш: Апырмай, сендерге дауа болмас! "Жас қазақ" әні орыс жерінде туып, алғаш орыс аспаны астында шырқалған. Жауынгерлер хормен шырқаған. Басқа ұлттың балалары да оны тындағанда тебіреніп, көздеріне жас алғанын Совет Одағының Батыры, академик, жазушы Мәлік Ғабдуллин толғана жазады! Біз "Жас қазақгы" жырласақ, мақтан етсек, басқа жақты кемсіткендік емес қой! Әр ұлттың мақтан ететін өз әні бар емес пе?

Өкіл: Сіз бүйтіп ұлттардың арасына жік салмаңыз! Ойнамаңыз ұлттармен! Заң жүзінце бұны разжигание розни дейді!
Бонзик: Сіз националистсіз!
Жәмаш: Шырағым, сенің атың кім?
Бонзик: Менің атым Бонзик!
Жәмаш: Астапыралла! Аюдың қонжығы, жолбарыстың шөнжігі дегенді естіп едік, адамның Бонзигі болады дегенді кім естіген!
Бонзик: Жоқ енді... туғанда атымды Бөгенбай қойған. Енді...біздің заманға Бөгенбай деген біртүрлі ғой... содан, Бонзик боп алдым! Бонием, Джексон деген сияқгы! Звучит, правда?!
Жәмаш: Е-е, Бөгенбай батырдың қадірін білсең бұндай боласың ба? Сен Бонзик емес, Борзиксің!
Бонзик: Әне, айттым ғой, бұл псих шал националист деп!
Жәмаш: Сендердей интернационалист болғанша, осындай националист болғаным артық!
Өкіл: Көрдіңіздер ғой, естідіңіздер ғой бәріңіз де! Міне, ертең куә боласыздар!
Жәмаш: Пәлеңнен аулақ! Маған дегенің өзіңе! Кісіні жаламен күйдіргендерің үшін сендерді жазалау керек алдымен!
Директор: Ау, ағайындар, сабыр, сабыр етіңдер! Кісіге бұлай күйе жағып, каралай салуға болмайды! Екінші айтарым, Рамазан Елебаевты біз, әрине, Ұлы Отан соғысының құрбаны ретінде құрметтейміз. Бірақ, енді дәл қазір атын бере қоюға коллектив әлі дайын емес. Өзіңіз де көріп тұрсыз ғой, Жәмаш аға!
Жәмаш: Не дайындық керек, ниет түзу болса... Алпыс жыл дайындалып келген жоқпыз ба? Енді міне, ұлы Жеңістің алпыс жылдығы құрметіне ер есімін ардақгап жатсақ, қандай орынды! Бұл біздің барлық майдангерлерге деген құрметіміз, тарихи ескерткішіміз болар еді! Ұрпақ ұмытпас еді!
Бонзик: Жарайды, жақсы айттыңыз ақсақал! Біз қарсы емеспіз! Бір клуб бірдеңе жоқ па екен ауылда? Бере салатын... ал енді мынандай жап-жаңа, зәулім ғимаратты калай қия салмақпыз?! Тіпті, біз ешкімнің де атын алғымыз келмесе ше? Мәдениет сарайы деп атанып тұра береміз! Қандай әдемі— шұбалтпай, просто Мәдениет сарайы деген! Картошканы басқаша атағаннан картошканың дәмі өзгермейді!
Жәмаш: Картошка деп өзіңді-өзің қорлама! Әңгіме атында емес, затында екенін біз де білеміз! Бірақ, ат беру, ескерткіш қою, есте қалдырудың мәні тіпті бөлек! Ол тарих, ол тәрбие, ол өнеге!
Өкіл: Сіз өйтіп өз пікіріңізді күштеп таңбаңыз бізге! Заң бойынша мұндай мәселелерде жүрттың ойына ықпал етіп, өз соңынан ертуге тырысушылық-қоғамға қауіпті әрекет ретінде бағаланып, жазаға тартылады! Ал, сіздерге,коллективке айтарым, егерде Елебаевтың есімін беретін болсаңдар, документ өзгертуге өкіртіп ақша төлейсіңдер— бір, мөрге, бланкіге тағы төлейсіңдер—екі! Жаңа атауды тіркегенше әбден әлек боласыңдар—үш. Тағы, тағы қитұрқылары біткенше, корочы, үш-төрт ай жалақы ала-алмай жүресіңдер. Мен сендердің қағаздарыңды тіркеуге, түзетуге ылғи көмектесіп жүрмін ғой, ал бұл жолы көмектесе алмаймын! Так што, ойланыңдар!
Бонзик: Ойланатын дәнеңе жоқ! Бізге жалақы, ақша берсе болды. Кімнің атын қойса да бәрібір!

Директор: Олай болса, көп сөзді қоздатып, ерегесе бергеннен түк те ұтпаймыз! Қане, дауысқа сала қояйық—жаңа мәдениет сарайына Рамазан Елебаевтың аты берілсін дегендерің қол көтеріңдер! (*Жәмаш екі қолын көтереді).* Сіз бізде істемейсіз, сондықтан сіздің даусыңыз жүрмейді, Қане, кім бар екен, көрейік? (*Ешкім көтермейді).* Ал, ендеше кім қарсы? (*Өкіл, өзі, Бонзик, көпшілігі қол көтереді. Түсірмей тұрады*). Көріңіз, Жәмаш ақсақал, көзіңізбен! Көпшілік пікірі осы! Көпке топырақ шаша алмайсыздар!

Жәмаш: (*Самсаған қолдарға қарап тұрып...*) Әй, бауырларым-ай, балдарым-ай, кеше Рамазан Елебаев осы көпшілік үшін, сендер үшін, Отан үшін жас өмірін де, өнерін де қиып еді. Сендер оны бүгін тағы да өлтіріп тұрсындар-ау, қайтейін!

Айгүл: Жоқ, Жәмаш аға! Біз барда, жас қазақтар барда, "Жас қазақ" өлмейді! (*Алға шығып, мұнды. ақырын "Жас қазақты" бастайды. Жәмаш, басқа да әншілер біртіндеп қосыла бастайды. Кешегі жауынгерлер де қосылып тұрғандай, ән шарықтап, биікке көтеріліп кете береді!)*

2005 ж.

Батыр Баян

(трагедия)

Мағжан Жұмабаевтың поэмасын сахнаға лайықтап екі актілі пъеса ғып жазған Баянғали Әлімжанов

ҚАТЫСУШЫЛАР:

Мағжан Жұмабаев - қазақ ақыны

Батыр Баян

Ноян - Баянның інісі

Сұлу қыз - тұтқынға түскен қалмақ қызы

Абылай хан

Қанай би

Сары батыр

Серең - қонтайшы

Ұса - қонтайшы

Елші-қалмақ

Ақсақал - ауыл ақсақалы.

Батырлар, билер, сарбаздар, қалмақ шеріктері. Оқиға 18- ғасырдың орта шенінде өтеді.

I акт

Бірінші көрініс

20-ғасырдың 20-30 жылдары. Қараңғы бөлме. Әлсіз май шам дір-дір етіп жанып тұр. Шам жарығымен ақын Мағжан жыр жазып отыр. Жаңа, аппақ көйлек киген. Үлкен толғаныс, ой үстінде. Алабұртқан жүзі шам жарығымен ерекше бір нұрға бөленіп тұрғандай. Қауырсын қаламы аққу-қаздың қанатындай ағараңдап, үміт сәулесіндей әсер етеді. Тебірене жыр жолдарын оқиды.

Жүрегім, мен зарлымын жаралыға
Сұм өмір абақты ғой саналыға,
Қызыл тіл, қолым емес, кісендеулі
Сондықтан жаны

Қызыл тіл ,қолым емес, кісендеулі
Сондықтан жаным күйіп, жанады да,
Қу өмір қызығы жоқ қажытқан соң
Толғанып қарауым сол баяғыға,
Түйіннің тоқсан түрлі шешуі бар
Әдемі ертегідей баяғыда.

Ертегі уатпай ма баланы да,
Сөз сиқыр ғой, жазбай ма жараны да,
Ақын да бір бала ғой айға ұмтылған
Еркімен өзі-ақ отқа барады да .../*ойланып үнсіз жазады.*

Күбірлеп, әрі қарай/:

Ақында адамзаттан дос болмайды
Жалғыз-ақ сырын сөйлер қаламына! /*тағы да жазады.Оқиды*/.

Қиын күн туған Алаш баласына
Шұбырып жапанның сар даласында,
Кез болған жаудан үркіп «ақтабанға»
Дұшпанның қалғандай боп табасына,
Арқаға аяқ салып түскен барып
Екі оттың- орыс, қытай арасына,
Күндерде сонау қара, тапсырған ел
Тағдырын Абылайдай данасына!/*Жыр оқыған дауысы үдей түседі.* /
Алыстан орыс, қытай ауыр салмақ,
Жақыннан тыншытпайды қалың қалмақ,

Артында ор, алдында көр, жан-жағы жау
Дағдарған алаш енді қайда бармақ?

Ақын даусын қиқулаған жаудың- қалмақтардың даусы, дабылдың үні, ат тұяғының дүрсілі басып кетеді. Тарс-тұрс, от-жалын, шайқас, «Жау шапты! Ойбай жау кеп қалды!»- деп зарлаған дауыстар. Қазақтарды қанға батырып, қырып-жойып, бейбіт ауылды тонап жатқан қалмақтар. Қолбасы Серең тайраңдап, шаттанып жүр. Тұтқын қазақтарды тізіп қойып, әрқайсын бір нұқып, қылышын бетіне тақап, зекіп сөйлейді.

Серең: Ә, бәлем, қазақ! Салтанатың қайда, сәнің қайда? Сарыарқадан салған әнің қайда? Көрпеңе қарамай кең далада көсіліп едің, Есілді бойлай есіріп едің-ендігі күнің не болар екен, ә? Ақ боз үйің күл болып, күл болмаса бүл болып, ақ боз атың тұл болып, тұл болмаса жат қолында пұл болып, адыра қалды деген осы! Ару қызың күң болып, азамат ұлың құл болып, табаныма түстің бе ақыры!? Күп-күп етіп мақтанғанда дақпыртың төрт тарапқа түгел жетіп еді, үп етіп үрлеп қалғанымда үлп етіп ұшып кете барғаның қалай? Құр қауқиып жүргендерің болмаса, ар жағында қауқарың да, ел қорғайтын қалқаның да жоқ екен ғой, байғұстар! Сен бе менен асатын, ағынды судай тасатын, қалмақтың мысын басатын! Кезің келді, уақытың жеттіқайқы қылышпен қазақы мойныңды қылдай қиып, қаныңды судай

шашатын!/*Тұтқын қазақтарды беттеріне қарап тұрып,бауыздап жібереді.Әскеріне:*\ Ал,тонаңдар түгін қоймай! Іске татырын айдап әкетіп, қалғанын өртеңдер түгел үйелменімен! Ха-ха-ха-ха! Қазақ қырылған! Қазақ қырылған! *Есіріп, қолын бастап кетеді*/

Екінші көрініс

Батыр Баянның ауылы. Бейбіт ауылға айғайлап, ұрандап: «Аттан! Аттан! Баян аға! Жау шапты! Жау! Баян аға!»-деп Ноян келеді. Батыр Баян, ауыл ақсақалы, жігіттер: «Не болды? Не боп қалды!»-десіп өре түрегеледі.

Ноян: Жолдыөзектегі елді жау шауып кетті. Қанға батырып, барлығын қырып-жойып, ауылдарын өртеп, малын айдап әкетіпті. Бұл хабарды жылқышы жігіт жеткізді. Өлімші болып жараланған екен, осы хабарды айтуға жарады да, жантәсілім қылды. / *Жиылған топ: «Апырай, бұл не сұмдық?». «Не дейді?». «Тағы да қалмақтар ма?»- деседі.*/ Сары батыр ағамыз бұл сұмдықты ести сала, атқа қонып, Уақтың қолын бастап, жауды өкшелей қуып кетті. Керей мен атығай-қарауылдың жігіттері де іле аттаныпты. Мені сізге жіберді, Баян аға!

Баян: Апырай, Сары ағамыз қаһарына мінгенде, екі көзін қан жауып, қашан жаудың қанын судай төгіп, құмарынан шыққанша тоқтамаушы еді. Ашумен жазым болмаса неғылсын! Ал, жігіттер, аттан!
\ *«Аттан!» «Аттан!» «Аруақ! Аруақ!»- деген айқай, ұран жер-көкті кернеп, делебені қоздырады. Батырлар аттанып бара жатқанда, Ноян да садағын, қару-жарағын алып, қамдана бастайды.*\

Баян: */Ноянға жақын келіп, ағалық қамқорлықпен:/* Ноян бауырым, сен өзіңдей жастармен бірге ауылға ие болып қалғаның дұрыс! Мұнда да бас көтерер біреудің болғаны жақсы! Жә, жә, бұғанаң бекіп, бағың жанатын кез алдында әлі! *\Ага сөзінен аса алмай қиналған Ноян қала береді/.*

Үшінші көрініс

Батыр Баян бастаған қазақ қолы қалмақтарға шабуыл жасайды. Шеп құрып, бетпе-бет кеп тұрғанда қазақ, қалмақ: «Жекпе жек! Жекпе жек!» - деп қикулайды. Қалмақтан Серең шығады. Қазақтан Сары батыр ыңғайлана береді.

Баян: Сары аға, сіздің жолыңыз - ту түбінде тұру! Жекпе-жек менің жөнім! Бер батаңды!

\ Сары «Әумин»- деп батасын береді. Баян мен Серең майданда

бетпе-бет келеді. Аңдысып, айналсоқтап, қылыштарын олай-бұлай ысқырта сермеп жүреді.

Серең: */ойқастап, кердеңдеп/.* Оу, сен қайдан кеп қалған кереметсің, әй, ә? Ашық-шашық жатқан жеріңе жан-жағынан сұғына кіріп сайрандап, сыпыра тонап тайраңдап, ақ жүзіңді тоздырып, ұл-қызыңды аздырып, ойыма келгенді істеп ойрандағанда қайда едің сен батыр болсаң? Ха-ха-ха! Қазақтың керегесін отын, қызын қатын қылып жүргенімді көрмей, білмей қалып па едің әлде? Жаңадан кісі болдың ба, жарбиып атқа қондың ба? Жаныңды жәһаннәмға жібермей тұрып, жөніңді сұрап алайын-менің түнде суарылып, күнге шағылысқан от жалынды қылышымның жүзін тигізуге лайықсың ба,жоқ па?*\қылышының жүзін сүйіп:/* Атың кім, ей? Сен өзі шынымен қазақсың ба, жоқ әлде мазақсың ба? Ха-ха-ха!

Баян: Тарт тіліңді, атаңа нәлет, ит қалмақ! Мен мұсылман қазақпын, мазақ емес ғажаппын! Ал сен қалмақсың, жел айдаған қаңбақсың! Бейбіт елге басып кіріп, іздегенің қан болса, өз қаныңа тұншығып, сай-салада көмусіз, ит пен құсқа жем болып, ақ сөңке боп қалмақсың! Мұны айтып тұрған мен - мұсылман қазақ баласы батыр Баян!

Серең: */сәл сескеніп:/* Баян?
Қалмақтар */шошынып/:* Баян? Батыр Баян!?
Серең: */ширығып, қайта құтырынып:* Баян? Ха-ха-ха!Қыз екен деп жүрсем, Баян, Баян дегендері осы екен ғой! Батыр Баян болсаң, қазаққа батыр Баянсың, ал бізге пақыр Баян, тақыр Баян, тіпті, төбеңді шоқпар ойғанда, тоңқайып жатып қалғанда қатын Баян боласың! Мұны айтып тұрған мен- жер-жаһанды жаулап алып, жалауы көкте желбіреп, күн нұрымен алаулаған жоңғардың алтын айдарлы ұлы Церен батыр қонтайшы!

Қалмақтар */қиқулары күшейіп/:* Церен! Церен! Церен!

Баян: Жә! Серең болсаң қайтейін? Серең, серең етерсің, секеңдеген серкедей ажалыңа жетерсің. Тілің сүйір екен, боқтық сөзге үйір екен-іздегеніңді табарсың, боқтыққа батып қаларсың! Уа, мен Батыр Баянмын, Алты Алашқа аянмын, Атадан ұл боп туғанмын, атаның жолын қуғанмын, елімді азат қылуға, белімді бекем буғанмын, дұшпанның бетін қайтарып, Алаштың бетін жуғанмын, қалтқысыз сүйіп халқымды, қызметін адал қылғанмын. Елімнен барым садаға, қазағым үшін құрбанмын! Уа, қанқұйлы қонтайшы, ербеңдегеніңді көрдік, енді қылыш сермегеніңді көрейін! Алдаспаным айдарыңды айыра тіліп түскенде, өлмегеніңді көрейін.

Қазақтар: */аруақтанып/* Ақжол! Ақжол! Ошыбай! Ошыбай! Жаубасар! Жаубасар!

\Баян мен Серең біраз қылыштасады. Бір кезде Баян Сереңнің қылышын қағып түсіреді. Жанұшырған Серең үлкен шоқпарды алып ұмтылады. Баян да шоқпар мен қалқан алып соғысады. Бір-бірін дүңк-дүңк ұрады. Бір кезде Баян қос қолдап ұрғанда, Серең қалқан-малқанымен 'есінен танып ұшып кетеді. Қалмақтар оны қоршап алып, сүйрей қашады. Қазақтар бас салады. Жеңіліп қашып бара жатқан қалмақтар: Қап, бәлем қазақ, тұра тұр! Аңдып жүріп, бір айлаңды табармын, айналып кеп қалдамандап шабармын! -дейді. Қазақтар, Сары батыр: Кеткеніңнен келме, атаңа нәлет ит қалмақ! Алды артыңа бір уыс топырақ!-дейді. Сарбаздар шеріктерді тұтқындап, тізіп әкетеді. Бір жас қалмақ кездігін суырып алып, өзін байламақ болған сарбаздың қолын жарақаттап, жанталаса қарсылық көрсетеді. Баян оны көріп, садағын кезейді. Бәрі сілтідей тына қалады. Адырнасын шірей тартқанда, жебенің ұшы дір-дір етіп, тура жас қалмақтың кеудесіне қадалардай... Жас қалмақ жасқанбай, Баянға тіктеп қарайды. Жанарында жалын ойнағандай, Баянмен көздері ұшырасып, сәл шарпысып тұрады. Сол мезетте Баян садағын тартып жібереді. Жас қалмақтың ту сыртынан басын көтеріп, Сарыны атқалы жатқан жаралы шерікті өткір жебе ысқырып барып, жайратып салады. Баян жігіттерге жас қалмақты алып жүріңдер деп нұсқайды. Жігіттер оны байлап әкетеді..\.

Төртінші көрініс

\Батыр Баянның ауылы. Жорықтан жеңіспен оралған сарбаздарды Ноян қарсы алады. Байлаулы жас тұтқынды жігіттер: «Мә, мынау саған! Апарып малға сал, қиқаңдаса-қылқындырып, бір қуысқа тыға сал!»-деп, домалатып тастайды. Домалап тұрғанда бас киімі түсіп қап, шашы тарқатылып кетеді. Қыз! Жігіттер: Мә, мынау қыз ғой! - десіп, «Өзі қандай әдемі!»-десіп, аңтарыла қарап қалады. Қыздың жанары жан-жағына от шашқандай. Ноян қалт тұрып қалады. Онысын ешкімге сездірмеуге тырысып, сырт айналады. Ұрлана қарайды. Қыздың қасына Баян келеді. Басқалар кетеді. Ноян да кетуге оқтала беріп, бірақ, белгісіз бір күш тежегендей бөгеле береді. Қыз көзін бір төңкеріп, Ноянға жымиғандай болады, Баянға байқатпай. Ноян шаттанып, жүгіріп кетеді...

Баян мен қыз оңаша қалады.

Баян: */үркіңкіреп, қашықтау тұрған қызға асықпай, әбден сынай қарап алып:/* Бері кел! / *қыз үрпиіп алыстай түседі:/* Мен саған ары кет деп тұрғам жоқ, бері кел деп тұрмын! Кел бермен!

Қыз: Ағатай! Баян ағатай!

Баян: Апырай,ә? Ата жауың қазақ саған қалай оп-оңай ағатай бола қалды? */қыз қорқа-қорқа бір басып, екі басып жақындап келеді.Баянды көзімен арбағысы келгендей қарап қояды./* Айдаһардың алдындағы көжектей боп бүрісе қапсың, біздің қыздарды ағаларың зар жылатып қорлағанда олардың да осылай қорыққанын есіңе ал! Есіңе ал да, екі көзін қан жапқан қандыбалақ қыранның темірдей шеңгелі іліп түсіп, пәрше- пәршесін шығаратын қоңыр қаздай ақ төсіңді төсей бер! */Құшағын ашады/.*

Қыз: Ағатай, Баян ағатай! Аяй көріңіз мен бейкүнә бейбақты!

Баян: Сендер қара көздерді аямағанда, қысық көздерді мен неге аяуым керек? Айланды асырып, пайдасын көрген қазақтың найзасы да бар екенін біліп қойыңдар!

Қыз: Айтқаныңыздың бәрі рас, бәрі дұрыс! */тізерлеп, жүгініп/:* Тағдырым қолыңызда, Баян ағатай! Бірақ, жауға қатал болғанмен, жетім жесірге жүрегі жұмсақ, мейірбан ел едіңіздер, жаралы жанға жәбір көрсетпессіздер деп ойлаймын! Жан-жағыма қарап, есімді жиып алғанша мұрсат беріңіз! Азды күнге Алаштың аруындай болып жүрейін, өзіме-өзім келген соң, өз еркіммен бір жауабын берейін!

Баян: */қыздың сиқырлы сөзіне, жалынды көзіне арбала бастағандай, өзгеріңкіреп, жұмсарып:/* Жарайды, бердім тілегіңді! Бірақ, жауабыңды көп күттірме сарғайтып! */Қимағандай, біртүрлі бір қарап, кетеді/.*

Қыз: */жалғыз, өзімен-өзі//* Атқан оғым тиді білем- иі жұмсап, түрі өзгерді батырдың! Жүрегіне шоқ түссе-өртемей қоймас ақыры! Ақылмен артын күтейін! Алаштың аруы? Өз елімдей ел қайда, өз жерімдей жер қайда? Сыр білдірмей, ойдан аулақ, қайғырмаған жандай болып, жүріп-ақ, бір амалын табармын аңғал қазақтың?!

/Аяғын жеңіл басып Ноян келеді. Қыз оны байқасымен, бойын жиып, өзгеріп сала береді./

Ноян: */қызға/* Не деген сұлу едің, атқан таңдай,
Бір саған бар сұлулық жиылғандай,
Торғын ет, шапақтай бет, тісің меруерт
Сөйлесең су сылдырлап құйылғандай,
Бір улап көзқарасың, бір айнытқан,
Жұлдыздай жымыңдаған сөнбей - жанбай,
Лебізің жібек лебі, жұмақ желі

Кәусардай татқан адам қалар қанбай! */Қыз бұртиғандай болады./* Сенің нұр сәулелі жүзіңді кірбің шалмаса екен!

Қыз: Тұтқын қыздың тағдыры қолдарыңда емес пе? Көңіліне қарап қайтесіңдер?

Ноян: Олай дей көрмеші, жаным! Мен бұзық ойдан аулақпын! Бір сен деп... бір сенің сұлулығыңнан есімнен танып, мас болып, жаным елжіреп, сәулеңді дем алмастан жұтқандаймын!
/Қыздың ақ бетіне бір ыстық қан жүгіргендей бола беріп, қайта қатайып, тәкаппарлана, Ноянға көзінің қиығын да салмай, үнсіз қалады./

Ноян: */тебіреніп/* Жастықта жалынданып сүйген қандай
Баладай өксіп жылап күйген қандай,
Көрмесең жан-жарыңды өлгендей боп,
Қайғырып күлден кебін киген қандай,
Кеудеңе жан кірмей ме көзің шалса,
Өмірің жаңа ағарып атқан таңдай,

Кеудеңді қасиетті сәуле кернеп
Жүрегің сол минутта жарылғандай,
Не дерсің салпаң құлақ есектерге
Өгіздей өмір сүрген сүймей - жанбай!
/Екі жастың жұмбақ, ғажайып сырласуы енді басталғандай..../

Бесінші көрініс

Көкшетауда, Бурабайда, хан тағы аталған таста біресе ала бұлтты аспанға, біресе алыс қияларға көз тігіп, ойға батып Абылай хан отыр. Ақырын басып, сабырлы салмақты Қанай би келеді.

Қанай би: Алдияр хан ием! Қос қонтайшы Ұса, Серең қалың қолмен қазақ даласына баса - көктеп кіргені расқа шықты. Өзіңіз жар салғасын, атқа қонған алты Алаштың әйгілі батыр, билері ту астына жиылып, сіздің жарлығыңызды күткелі бірнеше күн болды. Аттан десеңіз болды - ата жауымызға арыстандай атылғалы түр! */Абылай үнсіз тыңдайды. Әлі де ой үстінде./* Тақсыр, сізге берген серттен тая алмай, қайратқа құса болған қаһармандардың күте-күте төзімі таусылып барады! Сіздің бір ауыз кесімді сөзіңізге зар болып, лықып - тасып жарға тірелген теңіздей іштен тынып, әрең шыдап түр! */Абылай үнсіз./* Көкшенің бауырында бостан босқа жата бергеннен соң, қол ішінде бұл қалай деген күбір - күбір сөз де бұғып - бықсып өршіп барады, алдияр!

Абылай: */қатқыл/* Баян қайда?

Қанай би: Батыр Баяннан хабар жоқ! Бірақ, басқа айтулы батырлардың бәрі де осында!

Абылай: Болғаны жақсы! Бірақ, Алашқа батырлығы аян Баянның аруақты атының өзінен көп қалмақ қорқақ қоян болмаушы ма еді? Наркескен, өрттей ескен, ел еркесі, көп жаудың албастысы, жебесі жаудың көбесін бұзып, жүрегін үзген, қандыбалақ, қайтпас болат Баянсыз қалай жаям қанатымды?! Би Қанай! Батыр Баян келмесе, хан Абылай бұл жорыққа аттанбайды! */Қанай би қолымен төсін басып, сабырмен шығып кетеді. Абылай хан оңаша. Өзімен-өзі:/* Апырай, жау десе жатпайтұғын батыр Баянға не болды екен? Ағасы Сары батыр екеуі тізе қосып, сардалада барыстай ойын салғанда, бетіне дүшпан тіктеп келмеуші еді.Талай қанды қырғындарда қалың жауға сұңқардай сорғалап төніп, аш бөрідей кіріп, майданда жолбарыстай жалғыз ойнаған қайран ерім, тегін емес-ау кешігуің? Тар кезіңде қазылған ор кез келіп, жолыңды тағдыр буып тұр ма екен? Тағдыр... О, жасаған ием, елімнің ерлерін аман қыла гөр!

Алтыншы көрініс

Батыр Баянның ауылы. Батыр Баян жалғыз. Ой үстінде. Алыстан тұтқын қыз бір көрініп өтеді. Баянға жанары жарқ етіп бір қарайды.

Баян: *\басын шайқап, өзіне-өзі:* Пah, пah! Көзі оттай күйдіріп, кірпігі оқтай қадалып, жүрегімді тілім-тілім тілгілеуін қарашы! Пah, пah! Сабыр, батыр, сабыр! Жаның естен танатындай албырт жас емессің, сабыр! */Сол кезде тұтқын қыз жақындап келеді./*

Қыз: */сыңғырлай күліп/* Ағатай! Неге терең ойға батып кеттіңіз, Баян ағатай?

Баян: Ой дейтін... қандай ой болушы еді... бір өзіңнен басқа? Затың қалмақ, тұтқын деген атың болмаса, хор қызындай бір басыңа қазақтың хан-қарасы құлай ғашық болса артық па! Ұста қолымнан! Алақаныма салып, аялап өтейін!

Қыз: Мен бір жаралы жетім маралмын. Сіз кезеңде кез келген қанды мергенсіз. Қарауылыңызға ілініп, қолыңызда тұрмын, қанға аунатып оққа ұшырамын десеңіз кім қағады? Бірақ, зорлығыңызға көнбей, зарлап өтемін өмір бойы! Соны да бір ойлаңыз, Баян ағатай!

Баян: Жә! Жанымды сыздатпа! Маған сенің күйініп зарлағаның емес, сүйініп жар болғаның керек! Болмаса, амал қанша, бердім еркіңді! Қарындасымдай болып жүре бер! */кетеді./*

Жетінші көрініс

Жаздың жібек кеші. Ауыл сыртында, қыр астында, өзен жағасында қыз серуендеп жүр. Бір жақтан Ноян келіп қалады. Албырт. Өрттей лаулап, жалындап келіп, қыздың екі қолынан ұстап, өзіне тартады. Құшақтап өбеді.

Қыз: /Ноянның құшағына тығыла түсіп, бірде әлсіз қарсылық көрсеткен болып, бірде жігітті еліктіре түсіп, бетіне бетін тақап, сыбырлай, наздана тіл қатады/. Ноян жаным, мен сенің сүйгеніңе сенемін! Мен де сені сүйемін... тәңір куә! Бірақ... бірақ сенен бір қалауым бар, Нояным!

Ноян: */Қызды айналып, толғанып:/* Айт, айтшы жаным, қалауыңды?! */Қыз үнсіз сыр бермейді/.* Айт, айтшы жаным үздіктірмей... Ердің құны болса да!

Қыз: /Жылап тұрып, күлімдеп/: Қалауым сол Ноян батыр,
Адасқан аққу құстай мен бір пақыр,

Алаштың аруы боп жүрсем дағы

Алыста туып, өскен жерім жатыр,

Өткізген балаусадай бөбек күнім

Барқыттай белес-белес белім жатыр,

Айбынды арыстандай құмды кезген

Күңіреніп қалың қалмақ елім жатыр,

Барқыт бел, қашқан қалмақ қалсын адыра

Ата-анам - айым менен күнім жатыр!

Ер Баян біздің елге барған еді,
Көп қойға көкжал ойран салған еді,
Бөбегін шырылдатып ап кеткенде
Ата-анам жылап-зарлап қалған еді,
Сорлы анам көкірегін көкке сауып
Қан жылап менен бір ант алған еді,
Ол анты: «Елдің шетін, анаң бетін
Бір көрмей қозым, ерге барма» - деді,
Анама сөзім -анау, өзім - мынау
Жас Ноян, жүгінемін ер деп сені!

Көр болсақ көрді көрмей, тәңірі оңдай ма,
Ер Баян неге батқан терең ойға?
Мен сорды бір көргеннен сүйген Баян
Қосылсақ, Баянға ауыр дерт болмай ма?
Биікке кетпей киік өрде ойнаса
Ашулы арыстанға мерт болмай ма?
Екеуіміз Сарыарқадан сапар қылсақ
Қатерсіз қосылуымыз берік болмай ма?
Қаны бір ел еді ғой қазақ, қалмақ
О да бір саған туған жұрт болмай ма?

/Айнала жүріп, даусын құбылта сөйлеген қызды Ноян ұйып тыңдайды. Сиқыр сөзін тәмамдап, жалын жүзін тақаған қызды Ноян жас қанына тұншыға, лапылдай құшақтап, ойланбастан: «Жарайды! Даярмын!» -деп өртене сыбырлайды. Аймаласқан екі жас қараңғы түннің құшағында ғайып болады/.

Тағы да қараңғыда, май шамның жарығымен жыр жазып отырған Мағжан көрінеді. Ақ көйлегінің сыртынан желбегей пенжегін жамылған күйі, шашы бұйраланып өлең оқиды...

Сол кезде мезгіл екен дәл таң алды,
Төзім ғып албырт Ноян күтпей таңды,
Жүгіріп, жан ұшырып, жаяу барып,
Жылқыдан екі жүйрік таңдап алды,
Азырақ азық алып, қару-жарақ,
Жүйрікке әсем әбзел тұрман салды,
Сөйтті де Сарыарқамен есендесіп,
Екеуі ескен желдей кетіп қалды.

Сегізінші көрініс

Батыр Баян боз үйде жолбарыстай керіліп жалғыз жатыр. Ақсақал келеді.

Ақсақал: Уа, Баян айым! Масқара! Масқара болдық. */Баян басын көтеріп отырады./* Өткен түнде бір масқара іс боп қалыпты, батыр! Енді қайттік, ойбай?!

Баян: Жә! Байбайлама! Не боп қалды?!

Ақсақал: Қалмақтың қар қызы құртты ғой, ойбай, құртты ғой... Бала Ноянның басын айналдырып, дуалап, жадылап, әзәзілдей азғырып, қалмаққа алып қашып кетіпті!

Баян: Немене? Кімді-кім алып қашып кетіпті?

Ақсақал: Ноян мен қалмақ қыз екеуі әуейі болып, қонтайшының қоластына қашып кетіпті!

Баян: Не дейсің? Ер Қосай, Ер Көкшенің нәсілі, өжет, қайсар Уақтың батыр ұрпағы бір қатынға халқын айырбастап кете барғаны ма?!

Ақсақал: Жо-жоқ! Ноян балам қайтсін енді... ана қар қыз ғой, күйдім, сүйдім деп басын айналдырып алған. Ноян қайтсін енді, жас қой, бала ғой... басы айналып, байланып, арбауына түсіп, алдағанына көніп қалған ғой... Бар бәле ана қыздан! Келгеннен-ақ суқаным сүймеп еді өзін. Бәрің жабыла жамырап, ойбай, ай мен күндей, ойбай, жұлдыз, ойбай торғын ет, кәусар

бұлақ деп, қатын көрмегендей өліп-өшкендеріңнен-ақ шошып едім... Бер жағымен бізді алдап, жанымен өз жұртынан айрылмаған сұм сүлу дегеніне жетті, білгенін істеді! Бөтеннің аты бөтен емес пе? Ата жаудың қызының қаны жібуші ме еді қазаққа! Сиқыр қызды тайраңдатып қойғанша, құйрыққа бір теуіп, батырлардың біріне тоқалдыққа бере салғанда, бітіп еді сәбізі! Ал, енді міне... Қап, бәлем, осыдан қолға бір түсерсің, қаншық, жүзіқара, салдақы, сайтанның сапалағы... лағанат! Лағанат!

Баян: */сұрланып, салмақпен/.* Жарайды, ақсақал, барыңыз! Ойланармыз!

/Шал кетеді. Боз үйде Баян жалғыз қалады. Ауыр ойға батып, ашуға булығып, сенделіп, қаны қайнап, арлы-берлі алас ұрып жүр. Жыр оқыған ақын дауысы біртіндеп күшейе береді./

Боз үйде жалғыз қалып Баян енді
Жаралы жолбарыстай күңіренді,
Бір көкшіл түс енгізіп бар денеге,
Сұм жүрек қанды өзіне жинай берді,
Ақыры ашу ерді билеп кетіп
Жалп етіп өшкен шамдай ақыл өлді,
Өлді ақыл, атып тұрып батыр Баян
Боз үйден оқ жыландай шыға келді.

/Баян шығып кете береді, Магжан жыры үдей түседі/.

Ер Баян сол кеткеннен кете барды
Мініп ап белдеудегі көк тұлпарды,
Дулыға қалқан, көбе қалған ұмыт,
Белінде жалғыз-ақ бір садақ бар-ды,
Дауылдай талмай есіп, желдей ұшып
Түс ауа Жолдыөзекке жетіп қалды
Кермиық Жолдыөзектің даласында
Алыстан екі қара көзі шалды.

Алыстан екі қара көрді Баян,
Кілегей қара бұлттай төнді Баян,
Ой жоқ боп, жүрек шоқ боп, құр екпін боп
Сұңқардай сорғалаған келді Баян,
Қыз түгіл қаны бірге өз бауырын
Танымай қалғандай да болды Баян,
Байланған белде сала садағына
Қалшылдап қалды салып қолды Баян,
Ашуын арыстанның байқаған соң
Майысып тұра қалды жап-жас Ноян!

/Магжан жырға беріліп, егіліп оқи береді де, алыстай береді./

Айдала. Баян Ноян мен қызды қуып жетеді. Баянның қаһарлы түрін, екпінін көрген Ноян тоқтап, қарсы жүре беріп,түсінен шошынып, тоқтап қалады. Ашулы Баян садағына қол салады. Ноян: «Ағажан! Көке!»- дей береді. Қыз да жанұшыра қосылып: «Баян аға! Баян аға! Ағатай!»- деп ышқына дауыстай бергенде, Баян садағын тартып-тартып жібереді. Бірінен кейін біріне оқ тиген Ноян мен қыз бір-бірін құшақтаған күйі, «Ah!

Жаным! Жаным!» - десіп құлап түседі. Теңселіп, есін жия алмай жаны қиналған Баян да бір кезде сылқ етіп құлап түседі. Бірталай уақыт жансыз жатып қалғандай болады. Сардала да күңгірт тартып, күн батып барады. Ызыңдап, суылдап соққан желдің үні мұңды жоқтау секілді сезіледі.Бір кезде басын көтеріп, екі жасқа бір қарап, есін жиған Баян аласұрып, жоқтауын айтып зарлап, жан күйзелісін, қасіретін далаға, ауаға, әлемге зар қылады, екі жасқа тіл қатып, қайғылы жырын жырлайды.

Кең ақыл, отты қайрат сырттаным деп
Ер едім еркелеткен Алаш тәмам,
Сындырдым аз ғана Уақ елім белін
Елімнен кетіп елді қайдан табам?
Жейтұғын өз күшігін болдым бөрі
Ісімді мынау ағат немен жабам?
Қарабет болдым Алаш баласына
Ер дер ме енді мені Абылай данам?!

Жорыққа қу қалмаққа жүрдім неге,
Тобына көк бөрідей кірдім неге,
Тәтті бал, балауса тал жас сұлуды
Көр болғыр екі көзім көрдің неге?
Садақпен жүрегінен тартып кетпей
Жыландай бауырыма сап келдім неге?
Әйелдей баса алмайтын жүрек жынын
Есалаң жүрекке ерік бердім неге?
Буынып сол боз үйден шықпай өлмей
Атылып оқ жыландай тұрдым неге?!

Ойламай белді бекем будым неге.
Қозымды қас дұшпандай құдым неге?
Майысып Ноян қалқам, ерке марқам
Қасқиып қарсы алдымда тұрдың неге?
Бауырыма тас жүрегім жібімеді-ау
Бір ата, бір анадан тудым неге?
Салдырап шіріп қалғыр саусақтарым
Қанымен өз қозымның жудым неге?
Күнәсіз екі жасты өлтіргенше
Өлмедім ішіп уын удың неге?

Сұлу-ай, қалмай маған ердің неге,
Жыландай бауырыма кірдің неге?
Қадалды оқ кірпігің жүрегіме
Жүрегім тілім-тілім тілдің неге?
Жұлдыздай аспанда алыс жымыңдаған
Алыстан «ағатайлап» күлдің неге?
Секіріп суда ойнаған шабағымды
Сұм сұлу, қармағыңа ілдің неге?
Тірлікте бетіңнен бір сүйе алмадым

Тіл тартпай ерке тотым, өлдің неге?

Күй жүрек! Көл бол жасым! Өртен ішім!
Алдымда айнам жатыр бөбек пішін,
Сұм садақ кетсе де үзіп жас жүрегін
Жойған жоқ құлыншағым ерке түсін,
Сорлы ағаң атып жығып өз інісін
Иіскейді енді зарлап аппақ төсін,
Тартқанда сынбадың-ау сұм садағым
Қайтейін, құрымадың арда күшім!
Жоқ, әлде, жоқ, жоқ, әлде... өлтірдім бе
Інімді алты алаштың намысы үшін?!

Арқамдай жер жүзінде жер бола ма?
Айбынды алашымдай ел бола ма?
Алашта ертеде өткен екі арыстан
Ер Көкше, Ер Қосайдай ер бола ма?
Солардың нәсілінен Сары, Баян,
Барыстай ойын салған сар далада.
Інісі ер Баянның жасық Ноян
Атадан азып туған дер болар ма?
Құл болса бір қыз үшін балдырғаны
Алашқа бұдан ауыр шер болар ма?!

Дариға, жұбанамын жел ойменен,
Тартпадым сұм садақты бұл ойменен,
Тандырған мені есімнен ғашықтық қой,
Бір тынбай сұр жыландай жаным жеген,
Өз бауыры, өз сүйгенін өзі өлтірген
Болар ма, сірә, сорлы адам менен.
Алдымда «көкежан» деп күліп тұрған
Садаға кетпедім ғой қозым сенен,
Ел беті енді маған болсын арам.
Алашым, аттанамын, жауыңда өлем!» - *деп зарлаған батыр Баян, екі жасты жерлеп, қабірін құшақтап зарлай-зарлай, бір кезде бір Аллаға сиынып, аттанып кетеді...*

II акт

Бірінші көрініс

Мағжан жыр жазып отыр. Ту сыртынан қаратүнек басып, бір-екі қара көлеңке аңдып, жақындап келе жатқандығы аңғарылады. Соны сезгендей ақын ширығып, ерегесе, өршелене оқиды жырын.

Өткен күн таң тамаша ертегі ғой,

Ерлері ертегінің өрт еді ғой.

Айырылып от екпінді ерлерінен

Алаштың жанында ауыр дерт еді ғой

Сонау дерт түгелімен ауып маған

Дариға, жүрегімді өртеді ғой!

Ер көрмей, көрден басқа, сұм өмірде

Шерлі жан, шерлі кеңес шертеді ғой,

Жадырап жаным, шерім тарқар еді

Кеңесім тыңдаушыға сала алса ой.

Күңіреніп ойлағанда алаш жайын,

Жанымды орай берсе улы уайым,

Кеудеме күннің нұры толғандай боп

Жырлаймын алты алаштың Абылайын

Арсыға асқандаймын /ғарышқа/, тауап қылсам

Кебедей /қағбадай/ Абылайдың Бурабайын,

Күңіренген жырымменен мен разымын

Алаштың жоқтай білсем Баян айын,

Жырлаймын, күңіренемін өткенді ойлап.
Кеудеме улы уайым толған сайын!

Кірейін кеңесіме күңіренткен,
Ер Баян жөнелді енді Жолдыөзектен.
Қамшыны көміп-көміп алды батыр
Ашуын алатындай тұлпар көктен.
Мұңайып мәңгі мұнды белдер қалды
Жынды жел сақ-сақ күліп сүйді беттен
Жан-жақта жас қайыңдар қала берді
Иіліп әдеппенен сәлем еткен
Ер жортты,. Сәске болды. Көзі көрді.
Көкшені бал алысқан аспан-көкпен.

Ақын қаракөлеңкеде алыстай береді. Көкшетаудағы Абылай ханның алаңында, хан тағы аталған таста Абылай хан би-батырлардың ортасында отыр. Баян топқа тура келеді./

Баян: Ассалаумағалейкүм!
Көпшілік: Уағалейкүмассалам! Батыр Баян! Батыр Баян! - *деп шулап, қошеметпен қарсы алады. Баян тіке құс төресі құдай боп төрде отырған Абылай ханның алдына келіп, қолымен төсін басып, ілтипатпен тіл қатады. Тұңғиыққа төнген бәйтеректей боп, қол құсырып тұрады.*

Баян: Уа, алдияр, ақсұңқарым! Алашқа қиын күнде пана болған дана хан ием! Сізден аттан деген сөз шыққанда ер бөгелер болар ма? Тағдырдың бір кешуі жоқ түңғиығы кез болып, кешігіп, күнәлі боп кеп тұрмын алдыңызға! Ішім жалын, жаным жара! Бірақ, талқыға жан жарасын сала алмаймын! Мәнімді мен айтпайын, сен сұрама! Аттан десеңіз мен дайын. Қас қыранның шері қанмен тарамай ма?

Абылай хан қолымен ишара жасап, Баянды қасына шақырып, күміс кернеу керсеннен сарқыт-сусын береді. Басын бүгіп, қалғыған асқар таудай ойға кетеді. Біраздан соң басын көтеріп, жан-жағына қырандай шола, қаһарлана қарап алып: Аттан! -деп, жарлық береді. Батыр-билер қуана құптап, қамдана бастайды. «Аттан! Аттан! Аттан!»- деп ұрандап, жер-көктің бәрі дүбірге толып кетеді. Қалың қолдың жауға аттанып бара жатқан екпіні, қуаты сезіледі. Тұлпарлардың болат тұяқтары жерді солқылдатып, қою шаң будақ- будақ аспанға ұшып, дауылпаз, дабыл үні даланы жаңғыртады./

Екінші көрініс

Қалмақтардың шебі.Қос қонтайшы – Ұса,Серең бастаған қалмақтар қазақтың қалың қолының дүбірін естіп, үрпиіп қауіп ойлап тұр.
Серең: Ал, нояндар мен зайсандар, қазақ қайда деп желігіп едіңдер, енді неғып үрке қалдыңдар?
Ұса: Қаптап келеді қазақтар…*алысқа күн сала қарап:* Кілең батырлар қол бастаған…Ойланбасақ болмайды…
Серең: Жоңғар жоңғар болғалы , жалаулап атқа қонғалы,жолында бөгет болмады.Алаулаған қалмақтың танаураған дұшпаннан ығып көрген жері жоқ! Шың атылып,шыңдауыл қағылса – бұғып қалған жері жоқ! Қараптан қарап қара албасты – қорқынышқа бастырмаңдар! Қақ маңдайдан қасқайып ат қою керек!
Ұса: Серең қонтайшы! Жоңғардың жауынгер ел екенін жалпақ жұрттың бәрі біледі! Жоңғар келе жатыр дегенде жылаған бала уанып, қазақтың хан-сұлтандары ордасымен бірге домалап қашатын. Бірақ, бүгінгі қазақтардың түрі жаман, қолы қалың. Қайнаған кегі бар, аянбай қорғайтын жері бар! Олар туған жерін қорғау үшін шыбын жандарын шүберекке түйіп, қандарын торсыққа құйып, ел үшін жан пида деп бел буып аттанып отыр. Ал, біздің шеріктер олжа үшін келген жоқ па осында? Шынын айтқанда, қазақтар біздің жерімізге емес, біз қазақтардың жеріне басып кіріп отырмыз ғой. Сондықтан,олардың соғысы әділ. Олар күшті! Бітім іздеп,айла-амалын таппасақ, он мың жоңғар жауынгерінің бәрі осы далада қалады. Ертең бір төбе болып үйіліп, «қалмақ қырылған» атанып, ұрпақтан ұрпаққа масқара боламыз демесек, Абылай ханды алдап-сулап , аман құтылып , шауып алған

малды айдап, қазақ жерінен кетіп тынғанымыз жөн! Жайшылықта момын қазақтың Атамекен жер десе жыны қозып, аруағы көтеріліп кетеді! Жерін жатқа бергенше жағаласып өтуге бар …кіммен болса да!

Серең: Сөзің қонады көкейге, Ұса қонтайшы! Амал қанша, аузын майлап, көзін байлап құтылудан басқа жол жоқ! Жіберейік елшілерді – тарту-таралғы мен тату-тәтті сөзін аямасын. Бір күн мұрсат алса болғаны-шекарадан асып, қарамызды батырып үлгереміз!

Үшінші көрініс

Абылай хан әскерінің шебі. Абылай, Қанай, Баян төбе басында отыр. Батыр,билер, сарбаздар әр жерден көрінеді. Қалмақ елшілері келеді.

Елші: Уа, хан Абылай! Қытай менен қырымға, орыс пенен ұрымға ақылың мен айбатың қатар жетіп, қазақтың данышпан ханы атанып едіңіз! Бізден бір үлкен ағаттық кетті! Қаһары қатты болғанмен , қолтығы кең хан Абылай бізді кешсін дейді қос қонтайшы Ұса,Серең! \ Абылай хан үнсіз би-батырларға қарайды.Бәрі де үнсіз. Елші басын иіп, қайта көтеріліп, сөзін сабақтайды.\ Айып-анжы, тарту-таралғымызды күні ертең түйе керуенмен әкеліп түсіреміз! Иә десеңіз болды. Ақ отау,айдаған мал бәрі сіздікі! Және де ер басына бір ару мен қара нар, қалы кілем айыбымызды тартамыз!

Абылай: \би-батырларға:\ « Иілген басты қылыш кеспейді»-деген аталарымыз.Бергенін қолынан алып,ынтымақ пен бітімге келгеніміз дұрыс деп ойлаймын!

Батыр-билер: Дұрыс! Дұрыс айтасыз!

Қанай: Істің жайын Абылай айтып, сәтін бір құдай салса , би-батыр теріс дей ме, алдияр!?

Елші: Ләпбай, тақсыр! Дегеніңе құлдық – уағдада тұрдық!

Баян: Уа, хан ием! Сөзімді не кектерсің, не жүптерсің – бірақ, бұл ойынды теріс деймін!

Батыр- билер: /шу етіп:/ Не дейді? Бұл не сұмдық?

Қанай: Алты алаштың аруағы- артық туған Абылайдай ардагердің бетіне келгенің бәрімізге ұят! Киесі соғар, асылық қылма, батыр Баян!

Баян: Талқыға салмай шындық табылмайды! Құл ғана қожаны ылғи бас шұлғып, мақұлдайды да отырады. Артық туған хан Абылай неге ұмытсын- қалмақтың жайы белгілі емес пе? Жаудың қулық-сұмдығы терең-ол қазаққа оп-оңай алдатып қоймас, алдап соғар! Ойдағы- қырдағы қытайды да шоңқитып алдаған қалмақ бүгін сол қытайға қанатын жайып, айналып кеп, айласын тауып бізді бір жолата жұтып қоюды ойлап отыр емес пе? Уа, алдияр, алдағанға көнбеңіз! Аттан деңіз ата жауға!

Абылай: /қабағын шытып:/ Қалмақты қырамыз деп жүргенде қаншама боздақтардың қаны төгілмей ме? Тыныштықпен бітімге келіп, жерімізді босатып, қазақтан тонап алған мал-мүлкімізді қайтарып, айып-анжы, тарту-таралғысын қосып беріп жатса-одан

артық не керек? Өштесе бергеннен өркеніміз өсе қоймас. Көп жаудың бірін шауып, бірін алдап, жаннан кешіп жүргеніміз де елдің тыныштығы мен азаттығы үшін емес пе?!

Баян: Талауға түскен мал мүлікті қайтарып беріп жатса жақсы. Ал алдына сап айдаған күйі шекарадан асып кетсе қайтесіз? Шабылған елдің есесін қазір алмағанда, қашан алмақпыз? Салмақтап көріңіз де қалмаққа қарсы аттан деңіз, алдияр!

Абылай: /түсін суытып:/ Жә, жетті батырым! /көзіне қызыл жалын жиналып, ашуын зорға тежеп, Баянға қадала қарайды. Батыр Баян да ашулы көзін ханға тіктеп, қадала қарап тұрады, екеуі де ашуын сабырға жеңгізіп, төзім қылады./ Тоқтайық осымен! Сөз шешілді. Елшілердің ертеңгі келер кезін күтеміз !/ Батыр-билер «жөн, дұрыс» деп, дабырлап тарай береді. Қуанған елшілер емпеңдеп жөнеледі. Соңдарынан қаны қайнаған Баян тесіле қарап қалады./

Төртінші көрініс

Абылай хан әскерінің шебі. Ертеңгі күннің кеші. Абылай алаулаған от басында бір топ батыр-билерімен отыр. Үнсіз. Тұнжыр. Бір кезде хан серпіліп жан-жағына қарайды.

Абылай: Иә, ерлерім, мынау істің не шарасы? Қой көшіндей-ақ жердегі қалмақты күте-күте көз де талды, күн де батты. Сірә, қу қалмақ бізді шынымен алдап, тайып тұрған сыңайлы? Қандай амал қыламыз, а-а?!

Қанай: Қытайдың шекарасы қол ұсыным жерде. Қалмақтар сонда кіріп кеткен шығар ендігі. Ал, әгәркім қытайға кірген қалмақтың соңынан қуып баратын болсақ,қазақтың бірі қалмай мерт болады. Қайтудан басқа амал жоқ!

Абылай: Иә, таң ата елге қайтамыз! /*Баянға қарап:/* Өкінгенмен - амал жоқ! Өзіміз өтірік айтпаған соң, өзгелерден де тек шындық пен ұят іздейтін аңғал адалдығымыздан талай опық жеп келе жатырмыз ғой! Тек, әйтеуір қан төгіссіз туған жерді азат еткенімізге шүкір! Қалмақ әкеткен мал-мүлік садаға! /*орнынан тұрып ,билермен бірге кетеді. От басында Баянмен бір топ сарбаздар қалады. Жұлдызды аспанға, қап-қара түнге қарап ойға батып жатқан Баянның от сәулесі ойнаған жүзі сан құбылады. Алыстан биік таулар қарауытып, үрейлі ойлар тудырады. /*

Баян: /*өз-өзіне:/* Апырай! Алаш арын жоқтамай, малын тонатып, елін талатып қойып, бұл қайтудың мәні қалай?! Маған еретін қайсың барсың, қане, кеттік./ *Орнынан атып тұрып, бір топ жолдасымен аттанып кете барады үнсіз./*

Бесінші көрініс

Іле өзенінің бойы. Шабуылдап келе жатқан батыр Баян бастаған шағынқазақ жасағы алыста дамылдап жатқан қалың қалмақ әскерін көреді. Таудан құлаған судай лап қойып, жаумен арпаласып, соғыса жөнеледі. Әуелде жапырып жібереді. Біраздан соң ес жиған қалмақтар қарақұрттай қаптап, қазақтарды жеңуге айналады. Айқай-сүрең. Шайқас. Дабыл үні. От жарқылы. Будақ-будақ шаң-түтін аспанға асып жатыр. Қырылып жатқан қазақтар мен қалмақтар. Бір кезде Баян көп қалмақтың ортасында жаралы жолдасымен екеуі-ақ қалады. Қалмақтардың қиқуы күшейіп: «Мұнда Баян! Баян мұнда!»- деп, қаумалап қаптап кетеді. Қызу шайқас үстінде Серең қонтайшы Баянның ту сыртынан найза салады. Баян -«Уа, аруақ!»-деп ақырып, қылышын жалт еткізіп, Сереңді шауып өлтіріп, найзаны суырып алып, қан шапшыған жарасына бармағын тығып тұрып, шайқаса береді. Амал не, бір кезде қансырап, әлі бітіп, жолдасын құшақтап құлап түседі. Жанұшырып жатады. Көз алдына жан бауыры Ноян мен қыз елестейді.Екеуі бір жарық, нұрлы әлемде, қол ұстасып, құшақтасып, бұдан көздерін алмай қарап тұр. Тірі кездеріндегі қалпында елестеген екі жастан басқа дүниені, қалмақтарды қараңғылық басқандай. Жазғы таңда қалғығандай, оқтын-оқтын көзін ашып, аласұрған батыр Баянның кезерген ерні қозғалып, күбірлеп, ақтық сырын шертеді.

Батыр Баян: Атойлап атқа қонғанда, арқа болар бауырым! Суық қолды, сұқ көзді, сұрқия дұшпан сыртымнан, қапыда найза салғанда, қалқан болар бауырым! Жан ағаң атынан құлап, жер бауырлап, жанталасып жатқанда, қалмақтың қызын құшақтап, қайтіп шыдап тұрсың? О-о, дариға! Өз көзін өзі шығарып, өз тамырын өзі қиған сорлы қазақ! Айдалада қалғаның ба қор болып?! Бауырым, жан бауырым Ноян! Бір қызды неге... неге саған қимадым екен? Қандай алып болсам да, ішімдегі қызғаныштың кішкентай итін жеңе алмай, жақынима қимағаным жатқа бұйырып, ата жауға жем боп тындым ақыры! О, дүние жалған, о, дариға-ай! Тартқан жазадан да күнәм басым! Тәңірім кеше ме, кешпей ме, білмеймін, бірақ, жауыңмен шайқасып жан берген соң, сен кеше гөр, алты Алашым! О, Тағдыр.... Заман.... Уақыт солай... іс өтті. Ажал жетті. Енді не бар... Қош! Қош, қарақтарым! Келіңдер, кешіңдер, қарақтарым!*Әлсіз ғана қолын созады. Көзі жұмылып, екі жас ғайып болады. Жан-жағына жапырлап қалмақ толады. Бір қалмақ қолынан теуіп, біреуі қылышпен шауып, найзалап, қорқаудай жабылады. Батыр Баян қаза болады. Даланы қара түнек басады. Қара түнекте Мағжан ақын жыр оқып тұр. Ту сыртында арбаған, аңдыған көлеңкелер. Мағжан жырын аяқтауға асығып, жанұшырып жазады. Даусын үдете оқи береді.*

Көңілінен көп қалмақтың кеткен қауіп,
Қуанып сырнай, керней қылған сауық,
Алайда Абылайдан сескенген соң

Жөнелді ертеңіне Қытайға ауып,
Алаштың ардагері Батыр Баян
Бір қырда қала берді топырақ қауып,
Жаудан да мейірімді боп жылады жел
Күңіреніп ер денесін құммен жауып,
Іленің толқындары әлі күнге
Айтады ерге жоқтау ауық-ауық.

Ерлерді ұмытса да ел, сел ұмытпас,
Ерлерді ұмытса да ел, жел ұмытпас.
Ел үшін жаннан кешіп, жауды қуған,
Ерлерді ұмытса да ел, шөл ұмытпас,
Ел жауын зерттеп, өрт боп тынбай жорткан
Ерлерді ұмытса да ел, бел ұмытпас,
Ел үшін төккен ерлер қанын жұтқан
Ерлерді ұмытса да ел, жер ұмытпас,
Арқаның селі, желі, шөлі, белі.
Ерлерді ұмытпаса, ел де ұмытпас!

Мағжан жырын аяқтағанда, қара көлеңкелер ақынды орап алады. Май шамның діріл қаққан әлсіз жарығы өшпей қалады: ақын қолынан ұшып кеткен қауырсын қалам сол сәулемен ағараңдап, аманат-жыр, азаттықтың ақ құсындай болып, жеп-жеңіл қалықтап ұшып, биіктей береді, биіктей береді...

Соңы. 2008ж.

Қаптан шыққан қара қыз

Екі актілі,он алты көріністі комедия

Қатысушылар:

***Серкен**-облыстағы Н. мекемесінің менеджері,25 жаста.*
***Меңсұлу**-мұғалима,21-де.*
***Айбатша-**аудан кәсіпкері,35-те.*
***Қарағыз**-мұғалима,27-де.*
***Шал-** облыстағы Н. мекемесінің бөлім бастығы,65-те.*
***Доңғал**-аудан тұрғыны,жұмыссыз,бұзақылау,27-де.*
***Аңғал**-бұл да,27-де.*
***Саңғал**-бұл да,27-де.*
***Апа-**зейнеткер,65-те.*

***Жеңгей**-жұмыссыз,40-та.*

Оқиға 2012 жылдың жазында Түпқарағай ауданының орталығы Шоққайың кентінде өтеді.

Бірінші акт

1-көрініс

\Бастық шал мен Серкен кеңседе сөйлесіп отыр.

Шал. Иә, бала, қалай,қызметке үйренейін дедің бе?

Серкен. Рахмет, аға, ептеп-ептеп дөңгелетіп келемін.

Шал.Қайдам, шырағым, дөңгелегіңді көріп тұрғам жоқ. *\ Серкен таңдана қарайды.* Көзіңді дөңгелетпей-ақ қой...дым білмейтін дүңгәнә құсап. Сені осы жұмысқа тұрғызған кім?

Серкен. Сіз, ағасы.

Шал. Біз болсақ, оған не деу керек?

Серкен. Рахмет, рахмет, ағасы!

Шал. О,шіркін-ай, шіркін-ай! Қалай оп-оңай,ә? Ал сені жұмысқа алғызу үшін менің қаншама күш-қуат жұмсағанымды кім біліп, кім бағалап жатыр? Талайдың көңілін тауып, үлкен бастықтың өзіне дейін барып, сонша әуре болғанда тапқаным сенің андағы оттаубай аузыңнан әрең шыққан

\Серкеннің даусын салып «рахмет, рахмет» деген оқтаудай сөзің бе? Құрғақ қасық ауыз жыртады дегендей, қазір ағаң да ақшасыз арқаңнан қақпайды, тәтең де тегін жақсы көрмейді, көкең де кәдесіз қолын бермейді.Ал, сен қашан менің қағанағымды қарқ, сағанағымды сарқ қыласың, ә?

Серкен. Ләпбай, көке, айтсаңыз болды ғой!

Шал. Әлде, отырсаң опақ, тұрсаң сопақ қылайын ба?

Серкен. О не дегеніңіз, көке,о не дегеніңіз!Сізге осыны өзім айтуға ағалық ақ көңіліңізге қаяу түсіріп аламын ба деп бата алмай, пұшайман болып жүр едім.Сөзіңізге құлдық!

Шал.Онда былай етейік. Ертең, демалысқа сіздің ауданға барайық, аунап-қунап,анау-мынау дегендей, біраз демалып қайтайық. Ұқтың ба? Қалғанын барған соң айтамын!

Серкен. *\ұшып тұрып, шалдың қолын алып ,қуана құптаған кейіп танытады.*О-о, тамаша, керемет! Әбден жақсы болды, ағасы, әбден жақсы!

2-көрініс

\ Кәсіпкер Айбатшаның үйі.

Айбатша. *\Қолында журнал.Мұқабаның бірінші бетіндегі қыздың суретіне*

тесіле қарап,сүйсініп,өзінен өзі сөйлеп жүр.\ Мә-ә-ә! Қыз деп осыны айт! Мен бұл қызды қалайда іздеп тауып,үйленуім керек-бітті! Мен сияқты асыл тұқым мен мынадай сұлулық қосылса- одан тараған ұрпақ керемет болмай ма,ә! Миллионерден жаралған мистерлер! Сұлудан туған суперлер! *Редакцияға телефон соғады.*\ Әлө,редакция? \ *Қатқыл,тәкаппар.*\ Маған мына журналдарыңыздың бірінші бетіне суреті басылған облыс аруы байқауының жеңімпазы Меңсұлу Меңдібаеваның телефоны керек! Не-е? Ешкімге бермейміз? Ешкімге бермесең берме, бірақ маған бересің. Мен аламын дегесін- бітті, аламын, алмай қоймаймын!..А-а,мен бе...Мен Ай-й-батша Бай-й-батшаевпын, енді ұқтың ба?... Не-ме-не? Ондайды білмеймін дейсің бе? Әй, Ай-й-бат-ша Бай-й-бат-шаевты білмейтін сен қай батшасың, ә,бәтшағар?.. Не дейсің? Мен сені есті қыз екен деп тұрсам, сен барып тұрған ешкі қыз екенсің ғой! Тоқта, тоқта, ана бастығыңа айт, маған збандасын, әй...*Гук,гук*\ Қап,мынаны-ай! *Ойланып қалады да , тағы телефон соға бастайды. Ыңылдап,әндетеді.*\

Қайтсем де сені табамын,
Қалтаңа доллар саламын,
Көңіліңді ерітіп,
Тоқал қылып аламын!

3-көрініс

Серкен үйінің ауласы.Бастығы-қонақ ,Серкен сыйлап жатыр.\

Серкен. *ептеп қызу*\ . Ағасы, ата-бабаларымыздың дәстүрі бойынша, сізге ат мінгізіп, шапан жабамын. Сол үшін ап қояйық!

Шал.*қатты қызу*\. А-а, ат дейсің бе? Қандай ат ол өзі? Тұқымы қандай—арғымақ па, сәйгүлік пе? Арабы ма, ағылшын ба? Ақалтеке ме, текежәуміт пе? Қарабайыр ма, қазанат па? Жабы ма, жорға ма?Тұлпар ма, тұғыр ма?Алмауыт па, будан ба? Орловский рысак па, жоқ әлде, горловский гусак па,ә? Тойыс, аты бар да заты жоқ боп жүрмесін дегенім ғой, ха-ха-ха!

Серкен. Жоқ, енді, жай былай жаман емес...Ақ көңілден атаған малымыз ғой сізге...

Шал.Жә, былай , жасы нешеде?

Серкен.Енді, оның жасын кім санапты? Әйтеуір, менен үлкен, сізден кіші дегендей...кәдімгідей, сақа жылқы.

Шал. Ірі болса жарады. Ал өзі арық па, семіз бе? Мінілген, жегілген, ақсаған, тоқсаған, сақау, маңқа, жауыр-мауыр, жамандатқыр емес пе?

Серкен. Жоқ, далада бос жүрген жануар ғой. Күйі жаман болмас.

Шал. Еркек пе ? Әлде, ұрғашы ма? Маған аттан гөрі, байтал көбірек ұнайды, байтал-л-л!

Серкен.Бұйырғаны болар, енді.

Шал.Иә, бұйырсын де. Әйтпесе , көріп жүрміз осы күні , көзбояу, өтірік аттарды. Көпшіліктің алдында аталады да, артынан жоғалып кетеді көбісі. Жарайды, соғым кезінде өзің дұрыстап алып келерсің. Сол үшін! *екеуі ішеді*\ Бірақ, есіңде болсын, мен малдың да, адамның да ұрғашыларын

ұнатамын.Ұрғашы малдың еті тәтті, ұрғашы адамның ...*бөгеліп,*\...беті тәтті! *Ерсілеу күледі. Ішеді. Серкенге шекесінен шекшие қарайды.*\ Әй, отырамыз ба осылай? Дұрыстап күтпейсіңдер ме ...былай...кісіні.

Серкен. Күтіп жатырмыз ғой .Енді қайт дейсіз?

Шал. Не қарық қылдым деп отырсыңдар? Сендерге ет жеуге келді деп пе едіңдер? Күтіңдер дұрыстап...по полной программе! Саунаға апарыңдар... сабындайтын сұлу тауып беріңдер! *Қалтасынан журнал суырып алып, мұқабасынан Меңсұлудың суретін көрсетеді.* \Міне, маған мынау керек! *Самбырлатып оқиды :*\ Облыс аруы Меңсұлу Меңдібаева, Түпқарағай ауданы, Шоққайың орта мектебінің мұғалімі. Бұл сенің ауданың емес пе?

Серкен. Иә. Түпқарағай ауданының орталығы Шоққайың кентінің төрінде көсіліп отырсыз, көкесі!

Шал . Ендеше, осыны тауып әкеп бер! Құй, қане, толтыра! *Серкен құяды.*\ Басқа сый-құрметіңнің бәрін қайтып алсаң да- мейлі! Бірақ, осы қызды әкеліп берсең- саған өмір бойы ырза болып, алақаныма салып, бар қолымнан келген жақсылығымды жасауға мына sahap тола стақанмен салтанатты түрде ант-су ішемін!

Серкен.Айтқаныңызға құлдық,ағасы! Бір ауыз сөзіңіздің садағасы! *екеуі масайрап, ішеді.*\

Шал. Айтпақшы, сен бұл қызды танисың ба?

Серкен. Жоқ. Бұл институт бітіргесін, мектепке мұғалім болып сырттан келген қыз шығар, сірә! Тіпті жақсы, танымасақ –танысуға барып келеміз,тілін тауып, алдыңызға алып келеміз!

Шал.*қалбалақтап.*\ Ап кел! *үздігіп.*\ Көндіріп ап кел, жарай ма? *Серкен кетеді.*\ Иә,сәт! Қартам айналып, балтам майланып, қалқашты үйіріп, шақшаны шиырып бір атар ма екенмін?!*Қалтасынан әйелдердің қол айнасын алып шығып, қарана бастайды.*\ Бр-р-р! Көзім бозарып, мұрным қызарып, бетім сазарып , не боп кеткенмін өзі, ә? Шашым селдіреп, әжімдерім көлдіреп кеткені несі, әй?Аузым арбайып, тісім сарғайып, ішім дарбайып, кепкен тораңғыдай тарбайыппын да қалыппын. Мұндай емес,тәуірлеу сияқты едім ғой!У-у-уh!\ *Ақсаңдап, арлы-берлі жүреді. Бетін шапалақтап, санын шапаттап, өзін-өзі үкілеп-сүкілеп, керіліп-созылып, секеңдеп әлек болады.*\ Қандай едім , а, қандай едім! Қайран жастық, қас-қағымға бір қайырылып келсең ғой, әй, қайтейін енді, қайтейін...Әттең, дүние, әй! Бұрылсам-буындарым ғытыр-ғытыр-р-р етеді, сүйектерім сықыр-сықыр-р-р етеді...Соңыра...сұлу қыз құшағына қысқан кезде, сарайдағы ескі-құсқы сайманнан құрап-сұрап жиналған салдаман самасыбал құсап, сау етіп шашылып қалмасам жарар еді! Ха-ха-ха!\ *Өзіне-өзі күліп алып, терең-терең тыныстап, жұлқынып.*\ Жо-о-қ! Мен әлі қаусап тұрғам жоқ, мен ән сап тұрмын, махаббатты аңсап тұрмын!

Әй,әй сұлу,Меңсұлу,
Әлемдегі ең сұлу,
Әуре қылмай сен мені,
Дегеніме көн сұлу,көн сұлу!

4-көрініс

\Меңсұлудың пәтерінің алды.Серкен мектептен келе жатқан Меңсұлуды ізден келіп,әдейі күтіп алып, жолығады.

Серкен.*Меңсұлуды көргенде,құбылып ойнап,гулеп кетеді.*\Сәлеметсіз бе, сұлу қыз!

Меңсұлу.Сәлем,сылқым жігіт!

Серкен. Мен сізді білетін сияқтымын.

Меңсұлу.*Серкенді әжуалап.*\Ал, мен сізді мүлде білмейтін сияқтымын.

Серкен. Ал, мен сізді білгім келетін сияқты.

Меңсұлу.Ал мен сізді білгім келмейтін сияқты.

Серкен. Аяулы облыс аруы Меңсұлу Меңдібаева! Сіздің есіміңіз Гиннесстің рекордтар кітабына жазуға әбден лайық! *Меңсұлу таңдана қарайды.*\Ал, Гиннесстің кітабына жазылу үшін, бұрын-соңды адам баласының қолы жетпеген рекорд жасау керек! Мен сізге сондай рекорд жасауға шындап көмектесуге дайынмын.

Меңсұлу. Ол үшін не істеу керек?

Серкен.Ол үшін екеуміз үйленуіміз керек! Осы қазір! Бөгелместен! Өйткені әрбір секунд қымбат! Неге десеңіз, біз әлемдегі таныса салып, ең тез үйленген жұбайлар ретінде енуіміз керек тарихқа! Бол,тез ,әкел қолыңды! *\Қыз қолын бермей,шегіншектейді.* Бол, бол енді, уақыт өтіп барады.Танысқанымызға екі минут болып қалды!

Меңсұлу.Әлі танысқан да жоқпыз ғой!

Серкен.Онда танысайық.Менің атым – менеджер Серкен.

Меңсұлу.Меңсұлу.

Серкен. Міне, болды. Кеттік ЗАГС-ке! *\Иығынан құшақтап,жүруге икемдей бастайды\.*

Меңсұлу.*Серкеннің қолын ақырын қайтарып*\.Сабыр етіңіз,менеджер Серкен. Ойнасаңыз да,ойланып алыңыз.

Серкен.*Тағы да қызды айналып,толғанып,үйіре,екпіндете сөйлейді.Еліге қоймаса да,қыз да әлдебір жұмбақ күйге ене бастағандай болады.*\Ойлануға мұрша жоқ. Махаббат –от-жалын, оған ойланудың керегі жоқ, көзді жұмып,қойып кету керек! Не күйіп кетесің, не мұратыңа жетесің!

Меңсұлу.*Ыңылдап.*\ Махаббаттардың түбіне, Ойланбау жеткен қашанда!

Серкен. Жоқ, олай емес. Махаббаттардың түбіне көп ойлану жеткен! Ойланып, толғанып жүргенде, талайлар сыңарсыз қалған. Жүріңіз, тәуекел, ең жылдам жарасқан жұбайлар ретінде рекордтар тарихына кіріп кетейік!

Меңсұлу. Ал егер қосыла салып, ең жылдам ажырасқан жұп ретінде рекордтар тарихына жазылып қалсақ, ұят болмай ма?

Серкен.Әуелі үйленіп алайық та. Қалғанын көре жатармыз!

Меңсұлу. *\Әдемі күліп.* Әзіліңіз әдемі екен, көңілімді көтергеніңізге рахмет! Чао! Сау болыңыз!

Серкен.Чао, чао, сао!Сәл бөгеліңіз!Сізге қатысты өте маңызды әңгіме бар!*Меңсұлу әуестеніп,тыңдауға ыңғайлана береді.*\ Сізді республикадан

келген атақты телережиссер,продюсер ағай іздетіп жатыр! Облыс аруы-Меңсұлу атты арнайы хабар түсіреміз, киноға таңдаймыз, жұлдыз қыламыз дей ме, әйтеуір, жер-көкті шаңдатып, шулатып жатыр. Сізді жарты аудан болып жабыла іздеп, көше кезіп, қырға шығып кетті ғой. Өзіңізді бірінші тауып, жақсы хабарды жеткізгеніме өте қуаныштымын!\ *Меңсұлу қуанышын жасыра алмай, »о-о!» деп шаттана дауыстап жібереді.*\
Сүйіншіге...сүйіншіге...кәне, бетті әкел!\ *Меңсұлу бетін тоса береді, Серкен ұзағырақ шіскеп, сүйіп алады.Бір-біріне аздап толқып,сүйсіне қарайды.*\
Меңсұлу. *Өзін-өзі тез қолға алып.*\ Мен қазір...*үйге кіріп кетеді.Серкен сан ойлармен арпалысып,екі алақанын сартылдатып, арлы-берлі жүреді.*\

5 –көрініс

\Шал мас. Қисаңдап,ыңылдап отыр. Серкен Меңсұлуды ертіп келеді де,өзі тасада жасырына қалып, бәрін бақылап тұрады. Соткаға түсіре береді.\
Меңсұлу.Сәлеметсіз бе! *Қызды көргенде шал өзінше бойын түзеген болып,сықырлана бастайды. Күлкілі қимылдар жасайды. Шашын саусақтарымен салалап, бет-аузын сылап-сипалайды. Қыз әуелде таңданып,үп-үлкен кісінің көзге өрескел қылықтарына аздаған әуестікпен күле қарайды.Оны өзінше жорыған шал кеудесін керіп, қарнын ішіне тартып, шалбарының ышқырын жоғары көтеріп, белбеуін қыса тартып тастайды. Балағы балтырына шығып кетеді. Шайқалақтап, өкшесін көтеріп-көтеріп қояды.*\ Мен облыс аруы Меңсұлу Меңдібаевамын. Сіз шақырды дегесін кеп тұрмын.
Шал.*Құрақ ұшып.*\ Қош келдіңіз, өте-мөте қош келдіңіз, облыс аруы Меңсұлу Меңдібаева! Сіз облыс қана емес, бүкіл еліміздің, бар әлемнің аруы атануға әбден лайықсыз! Мен бұған қол қоямын!..А-а, сізге Серкен мәселенің мән-жайын түсіндіріп айтты ма?
Меңсұлу. Иә, айтты.
Шал. Қалай, келісесіз бе?
Меңсұлу. Келіспесем келемін бе? Мені таңдағаныңызға өте қуаныштымын!
Шал.*секеңдеп.*\ Өте қуаныштымын дейді,әй ! Өте қуанышты! Мен де өте қуаныштымын! Келші бермен, құшақтап, бір сүйейін бетіңнен! *Құшағын жайып, қызға қарай жақындайды.*\
Меңсұлу.*Шегіншектеп, жуытпай.*\ Ал, сіздің түсіру тобыңыз, камераларыңыз қайда? Серкен маған киноға түсіреді деген...
Шал. А-а, иә, түсіреміз...түсіп жатырмыз киноға. Образ шынайы болып шығу үшін, түсіру тобы көрінбей , жасырын камераға түсіріп алады.*Серкен тасада тұрып басын шайқап, соткаға түсіре береді.*\ Міне, камера...мотор...сцена сүйіс ...кадр один, дубль один! Поехали! *Қызды құшақтамақ болады*\
Меңсұлу.\ *Ұстатпай.*\ Киноңыз бұзық кино сияқты ғой!
Шал. Қызық болғанда қандай! Нағыз бум...сенсация! *Қыздың қолынан ұстап, екеуі ақырын тартысып тұрады*\ Қазіргі көрерменнің өліп-

өшіп,іздеп жүріп көретін киносы болады! Кел, кел, жаным, маған жабысып,ыңғайыма көне берсең болды, рөлді қалай ойнауды өзім үйретемін! Ертең-ақ киножұлдыз боп шыға келесің! Түрлі-түсті журналдар жартылай жалаңаш денеңді мұқабасына басып, киоскілерге жарқыратып іліп қояды! Телеэкраннан сенің ашық-шашық сирағың...саның...құйрығың...белің...кіндігің...қолтығың...емшегің елді есінен тандырып, бақталас қыздардың ішін күйдіріп, күн сайын бірнеше рет көрсетіледі де тұрады, көрсетіледі де тұрады! Атағын шығарып, ақша тапқысы келген аруға бұдан артық не керек!? Армандарың сол емес пе сендердің, а? Кел,жаным! *Беліне қол жүгірте бастайды.*\

Меңсұлу.*ебін тауып сытылып шығады.*\ Қойыңыз енді, ұят болады!

Шал.*қобалжыңқырап.*\ Несі ұят? Былай ғой...өзің де түсінесің ғой, жаным. Жігіт қызды жайдан-жай шақырушы ма еді?

Меңсұлу. *Ойнақыланып,екі иығын қиқаң еткізіп,ештей мысқылдап күледі.Аңқаусып.*\ Түк түсінсем бұйырмасын,ата!

Шал. Ата деме ойбай, ата деме!

Меңсұлу. Жарайды, атя !Ат-тя!

Шал.Ата деме, бота де!

Меңсұлу. Ботя, бутя, бутик-мутик!

Шал.Болды енді, әй! Ботик деме, котик де!

Меңсұлу.Котикке келіңкіремейсіз! Одан да шал десем қайтеді,ә?

Шал. Қайдағы шал, әй! Мен шал емеспін, шалғымын!Шалғыныңа салып көр! *Қисаланған,өрескел қимылдап,билейді.Оны қызық көрген Серкен,тасадан сығалап тұрып,музыка қосады.Ордаңдап билеген шал қызды биге шақырады. Қыз ал,қайтер екенсің дегендей бұрала билейді.Шал жарасымсыз билей келіп,қызды бас салып құшақтамақ бола бергенде,қыз бір жаққа бұлт етіп шығып кетеді.Ауа қармаған шал омақаса құлайды. Жерде,еңбектеп,төрт аяқтап тұрып өкіреді.*\ А-а-а! Ө-ө-ө! \ *Кетуге ыңғайланған қызға қолын созып.*\Бо-бо-ботя,тойыс, тотя, тотяжан, тоқта.Тоқ етері, маған тоқал болсаң, топайынды топалға, бақайынды бақалға малып, құлағыңа құйма алтын , тырнағыңа түйме алтын тағып, тойотаға мінгізіп,топ алдында жүргізіп, коттеджге кіргізіп, бұл өмірдің рахатын білгізер едім! *Мастығы жеңіп,қылжиюға айналады.*\Мең-мең-сұлу,ең сұлу-сұлашы менің жаныма!Мен-мен--мең-зең! *Үні өшіп,жатып қалады.*\

Меңсұлу.*Мысқылдай күліп.*\ Міне,нағыз комик—киножұлдыз болдыңыз, аташка! *Кетеді. Серкен оның соңынан зытады.*\

6-көрініс

Серкен Меңсұлуды пәтер үйінің алдында қуып жетеді.\

Серкен. Меңсұлу, Меңсұлу! Тоқташы!\ *Меңсұлу тоқтамайды.Серкен алдына шығып,бөгейді.*\Тоқташы, Меңсұлу, саған айтар сөзім бар! Тыңдашы, түсінші менің жан сырымды!

Меңсұлу.*ызалы.*\Сендерге шеттеріңнен бірдеме көрінген шығар. Шалың бар, шауқаның бар, масың бар, жасың бар, бәріңді тыңдау керек, түсіну

керек. Менің неше құлағым бар, әй , бәріңді бірдей тыңдай беретін? *ерлердің даусын салып,мазақтап.*\ Менің жаным қандай нәзік, таза, бірақ оны ешкім түсінбейді! Сіздің көзіңізде бір мұң бар екен, сондықтан менің жан сырымды сіз ғана түсінесіз-ау ,-деп, тізіліп келіп үздігіп, сүзіліп біттіңдер ғой. Немене, мен сендерді түсінуге міндеттімін бе? Әркімнің жанын түсінемін деп жүріп, өз жанымды жоғалтып алмаймын ба?! Ал сенің жалғаншы жаның маған неменеге керек, супер сутенер Серкешка ?! Өзің ұят-аяттан, ар-намыстан әбден жұрдай сорлы екенсің!

Серкен. Жоқ,сен олай тым артық кетпей, алды-артын ойлап, әдеппен сөйле, ару мұғалима!

Меңсұлу. Артық кетпе? Әй,қайдағы әдеп саған? Арқасы құнысқан,қаңқасы құрысқан, терісі бырысып-тырысқан кәрі зинақордың көңілін табу үшін жеңгетай, сутенер болып жүргеніңе қорланбайсың ба тіпті?

Серкен.Тоқтай тұршы, Меңсұлу! Мұнда бір құйтырқы нюанс бар!

Меңсұлу. Бола берсін. Бірақ, оны тыңдауға менің уақытым да, зауқым да жоқ! *Ызаға булығып кете береді.*\

Серкен. Тым болмаса телефон нөміріңді беріп кетші! Мен бәрін де түсіндіремін саған!

Меңсұлу.*Ызадан өксігендей,кетіп бара жатып, бөліп-бөліп сөйлейді.* \Керегі жоқ... Жеті жүз бір...Кеше көңілімді сонша көтергенге... төрт жүз қырық үш...оңбаған...жиырма бес...кісіні өстіп алдауға бола ма екен...тоқсан үш...көрінбе көзіме..!*нәтеріне кіріп кетеді*\

Серкен.*соткасына жазып алады.* \Е-е,бәсе...Өзім де сезіп едім...

7-көрініс

Таңертең.Серкеннің ауласы.Серкен мен шал сөйлесіп отыр.\

Шал.*Аһылап-үһілеп.*\ Әй,кеше не болды өзі?

Серкен. Не болушы еді? Қызды көрген соң, екі сөзге келмей емпеңдеп ұмтылдыңыз.Тура бар ғой , төрт аяқтап шаптыңыз.Сізді үлкен зиялы адам ғой ,сөзіңізді тыңдайын деп келген байғұс қыз есі шығып, бұрышқа тығылды.

Шал.Сосын?

Серкен. Не сосын? Төрт аяқтап тұрып, аспанға шапшып кісінедіңіз келіп....Кісінегенде де кісінің түсінігіне сыймайтын, түсіне де кірмейтін кісәпір дауыспен күлдір-күлдір еттіңіз –ау!

Шал. Сосын?

Серкен. Не сосын? Сізге қосылып бүкіл ауылдың кемпірлері...ә-ә,тойыс, биелері кісінеді!

Шал.Әй, кісінегенімді өзім де білемін! Сосын?

Серкен. Сосын сол!

Шал.Солдан кейін не?

Серкен. Не-е...?

Шал. Әлгі...қызды... былай...қысып, сүйдім бе ?

Серкен. *күледі.* \Оны мен қайдан білейін?

Шал.Білесің !Сен бәрін де білесің!

Серкен. Қазір,видикті қарай қояйын.

Шал.Не? Қайдағы видик?

Серкен.Кәдімгі видик.*соткасын көрсетеді*\ Сапасы жақсы.Жеңгейге көрсетуге жарап жатыр.Тіпті, интернетке сап қойсам, қатып кетпей ме?

Шал. Әй,найсап ,не оттап тұрсың?

Серкен. Оттап тұрғам жоқ, шоттап тұрмын! Болашақты хоттап тұрмын, өзегіңе от сап тұрмын! *Шал шақыраяды.*\ Ойнаймын, ағасы, ойнасам да күні-түні сізді қалай сыйлауды ойлаймын, ағасы!

Шал.Маған сыйдың керегі жоқ! Мені сүю керек!

Серкен.Сүйеміз сізді, ағасы, сүйгенде қандай сүйеміз!

Шал.Сүйгендерің сол ма? Сұлатып салып, сілейтіп тастап кетіпсіңдер.

Серкен. Ағасы, өзіңіз де қызықсыз...Сүйгеннің жөні осы деп бір көргеннен сүліктей жабыса кетпейді ғой дені сау қыз. Басында бұлданып, түлкі бұлаңға салып, жігітті әуре-сарсаң етпей ме біраз? Әлде, арудың әзіліне ә дегеннен әлсіреп қалдыңыз ба?Бастамай жатып болдырып қалсаңыз, бармай-ақ қойыңыз! *Шал оқыранып,еңсесін тіктеп,басын кегжитеді.*\ Е, бәсе, онда бүгін кешке Меңсұлу сізді өз пәтерінде күтеді!

Шал.\ *толқып.*\Рас па,Серкенжан? Тек ойнадым демеші,рас деші!

Серкен.Рас,рас айтамын ағасы.

Шал.Ал,оның пәтерін қайдан табамын?

Серкен. Қам жемеңіз,ағасы, өзім жеткізіп тастаймын. Тек бір кішкене кілтипан болып тұрғаны...

Шал.Күлбілтелемей, айт қане! Кез-келген кілтипанның кілтін табуға дайынмын!

Серкен. Қыздың көңілін аулау үшін өте бағалы сыйлық керек!

Шал.Болсын. Өзің айта ғой, не бергенім жөн болады?

Серкен . Бергенде...

Шал. Әлде,алтын сырға салайын ба?

Серкен. Асқар таудай басыңыз бар, ақсақалды жасыңыз бар, Алашқа аян атыңыз бар ...Ұсақ-түйек сырға-мырға,жүзік-мүзік сізге жараспайды. Қызды бірден есінен тандырып, талдырып түсу үшін, »Тойота» тарту етіңіз!

Шал. Тай,тай...тойыс, Тойота?! *Шыр айналып,шайқалаңдап.*\ Хай-хай-хай! Тойотаң тым көптеу емес пе?Тайраңдаған тоқалға тай да жарап жатыр ғой!

Серкен. Онда арзандауын тауып аларсыз. Ал бұл-облыс аруы! Бүкіл бір елдің ең сұлуы Меңсұлу! Мұндай қыздардың көңілін табу үшін тіпті жас дөкейлердің өзі үй береді...күй береді.

Шал. Ойбай, менде ондай күй жоқ қой. Сен бірдеме ғып үйлестіріп жіберсеңші. Бүйтсек қайтеді...Ана сенің маған берген атыңды осы қыздың жолына атасам, қатып кетпей ме?

Серкен.*Кекесін аралас күліп.*\Кер-ре-мет! Не деген тапқырлық! Бірақ, ол қыз бір атқа алдана қойса...

Шал. Үстіне бір айлық жалақымды қосып берейін!

Серкен.Уо! Онда бәлкім оң жамбасқа кеп қалар.

Шал.Ақшаны бірден қолына ұстата салайын ба, кетерде қалдырып кетейін бе?

Серкен. Былай болсын,ағасы. Әуелі, мен сіздің атыңыздан, алдын-ала, кешегінің ат-шапан айыбын атап қояйын. Жол ашып, жобаға келтіріп дегендей.Онда сіз менен кейін ештеме дәметпейтін болыңыз! Келістік пе?

Шал. Иә,уәде!*екеуі қол алысады.*\

Серкен. Ал ақшаны ...өзіңіз...ептеп ретін келтірерсіз!

Шал.Ма-ма-мақұл!

Серкен. Келіңіз,сол үшін ап қояйық. Мұзға барсаң -бұзып бар,қызға барсаң-қызып бар!*Шал қалбалақтап,қағып салады*\

8-көрініс

\ *Меңсұлу пәтерінде оқушылардың дәптерлерін тексеріп отыр.Айбатша келеді.*\

Айбатша.Сәлеметсіз бе?

Меңсұлу.*таңдана*\ Сәлеметсіз.

Айбатша қолындағы үлкен гүл шоғын ерекше бір сәнді қимылмен, шетелдіктер сияқты реверанс жасап қызға ұсынады. Меңсұлу оны қазақы сабырмен,жымиып қабыл алады.\

Айбатша. \ *французша прононсқа еліктеп,ептеп мұрнынан сөйлеп.*\О-о, мадьмазель...мисс... Мең-ң-сұлу Мең-ң-дыбаева! Сізбен кездесу мең үшін аса биік мәртебе! Танысып қоялық, мен мистер планеты, мировой миллионер Ай-й-бат-ша Бай-й-батшаевпын! Сіздің арулық атақ-даңқыңызды естіп, суретіңізді көріп, сұлулығыңызға естен тана ғашық болған бейбақтардың бірі һәм бірегейімін! А-а,бірақ, сіз мен күткеннен де асып түстіңіз! Сіз өмірде суреттегіден де сұлу екенсіз-өйткені сіздің жан шуағыңыз айналаңызды нұрландырып, жылылық беріп тұрады екен! Менің ет-жүрегім елжіреп, бойым балқып, сіздің алдыңызға бүкіл бар-болмысыммен, бар байлығыммен, мыңғырған малыммен, миллиондарыммен құладым! Қабыл алыңыз, амалы құрыған құрбандығыңызды!*театрально тізерлеп,басын төмен салып,үнсіз қатып қалады. Меңсұлу мұның бәрін қызық көріп, күле қарайды. Біраз күтіп, дыбыс болмаған соң Айбатша ақырын басын көтереді.*\ Байғұс ғашығыңызды басынан сипап, тірілтіп алсаңыз да, бетінен қағып , өлтіре салсаңыз да еркіңіз!

Меңсұлу.Босқа әуре болмаңыз, ағай. Менің сүйген жігітім бар!

Айбатша.*атып тұрып.*\ Болса қайтейік? Кім ол менің жанымда? Түк те емес! Оны сүйкеп жіберсек, мүлдем сүймейтін боп кетеді! *арлы-берлі адымдап жүріп.*\ Көрсетші менің көзіме, қалтасын көк қағазға толтырып, Колымаға көшіріп жіберейін!

Меңсұлу.Қолыңыздан келсе, Колымаға екеумізді қосып жіберіңіз! Махаббатқа Магадан да, Мадагаскар да мадақ айтады!

Айбатша.Жә! Шалықтамай, жерге түсейік! Қазіргі қыздардың арманы не? Қане, білсең айта қойшы?

Меңсұлу.Адамда, әсіресе, қыздарда арман көп қой...

Айбатша. Сіз өйтіп жалтармаңыз! Ал мен білемін қыздардың арманын...Қыздардың басты арманы-ақшасы көп жақсы байға тию! Ал,

жақсы бай дегеніміз-мына біз сияқты асыл тұқым, мықты жігіттер! Сіз сияқты сұлу қыздар біз сияқты мықты жігіттерге тиіп, асыл текті балаларды көптеп тауып, халқымыздың санын көбейтіп, сапасын көтеруге міндетті! Сондықтан,айтқаныма көніңіз, қолыңызды беріңіз, етегімнен қа-а-тып ұстап,соңымнан еріңіз,тоқ етері, маған тоқал болыңыз!

Меңсұлу.Кешіріңіз, ағай, көлденең көк аттыға еріп кете беретін мені кім деп тұрсыз? Қыздың жаны –құпия, оның жүрек кілтін таппасаңыз, күшпен аша алмайсыз!

Айбатша.Дұрыс айтасыз...қыз жүрегінің кілтін табу керек дегеніңіз өте дұрыс. Ал,»кеудесі жақсылардың –алтын сандық « емес пе? Демек, алтын сандықты ашу үшін ал-л-ты-ынн кілт керек екен! Міне, сол алтын кілтіңіз алдыңызда...жо-жоқ,қолыңызда тұр!

Меңсұлу.Таппадыңыз! Қыз жүрегінің кілті-ақша да емес, басқа да емес, махаббат! Тек қана махаббат!

Айбатша. Жасасын махаббат! Ал,миллионердің махаббаты басқалардың махаббатынан миллион есе артық! Сол махаббатым жүрегіме сыймаған соң, өзіңізді іздеп келіп, ешкімге иілмейтін басымды иіп, алдыңызда кіріптар пенде болып тұрған жоқпын ба?

Меңсұлу. Ағай, сізде бізге деген махаббат болғанымен, бізде сізге деген махаббат жоқ!

Айбатша. Ақша болса, махаббат қайда кетер дейсің...Жата-жастана бола береді ғой...

Меңсұлу.Ғашықтық пен ақша-екі басқа нәрсе. Көбінесе, үйлесім таппай,бір-біріне қайшы келіп жатады!

Айбатша. Бірақ, бәрі бір ақшасыз махаббат-махаббат емес, мазақ қой, көрген күні азап қой!

Меңсұлу. Қателесесіз! Сүйген жармен қоңыр үйде кешкен ғұмыр ғажап қой, махаббатсыз алтын сарай да тозақ қой!

Айбатша. Жә, ділмарсыма дегдар қыз! Тоқ етері, маған тисең, жағдайыңды жүз есе жақсартып, ен байлықтың айдынында жүздіремін!

Меңсұлу.Ниетіңізге рахмет, ағай. Бірақ, бұл өмірде сатылмайтын да нәрселер бар екенін білетін шығарсыз?

Айбатша.Жоқ,білмеймін! Білгім де келмейді! Менің білетінім- бұл өмірде бәрі де сатылады, бәрін де сатып алуға болады! Тек бағасы ғана әр түрлі демесеңіз...

Меңсұлу.*Шамданып,қатқыл.*\ Ағай, ар- намысын бәрінен де жоғары қоятын қыздар әлі де бар! Есіңізде болсын, адамның шын пейілін ешқашан да сатып та, тартып та ала алмайсыз!

Айбатша. Алғанда қандай...еще как аламыз...асықпа, қалқам...

Меңсұлу.Кешіріңіз, ал, жақсы,сау болыңыз! Қазір менің бірге тұратын құрбым келіп қалса, ыңғайсыз болады!

Айбатша. Құрбым-сұрбым, ырбың-дырдың..! Міне, менің визиткам!*визиткасын береді.*\Үш сағаттың ішінде маған збандап, құдаларды қайда жіберетінімді айтатын бол! Әйтпесе...*түсін суыта беріп,жымиып.*\

сені маған алып келеді...иә...жақсылықпен көріскенше! \ *Кетеді.Меңсұлу басын шайқап қала береді.*\

9-көрініс

\Айбатша бір қалтарыста Доңғал,Аңғал,Саңғалмен кездеседі\.

Айбатша. Жігіттер, кездесуге келгендеріңе рахмет! Әуелі танысып қояйық. Мен -мистер планеты, мировой миллионер Айбатша Байбатшаевпын!

Доңғал.*еңсесін тіктеп, кеудесін кере ортаға шығып.*\ Менің атым Доңғал! Доғалаң батырдың ұрпағымын! Ғылым жүзінде айтқанда, асыл тұқымбыз! Мына жігіттер де оңай емес *екі қолын екі жаққа кезек-кезек кең жазып, құрметпен.*\ Аңғал, Саңғал! Бұлардың да аталары менің атам Доғалаң батырдың үзеңгілес серігі болған. Аңғалдың атасы менің атамның атын баптаған! Саңғалдың атасы найзасын саптаған!

Айбатша. Әй, ер Доңғал, ер Доңғал, бізді де байқап көр, Доңғал! Аңғалдың атасы-ат баптаған, Саңғалдың атасы-найза саптаған, Доңғалдың атасы-жауды таптаған! Солай ма?

Доңғал.Солай!

Саңғал.Әрине,солай!

Аңғал.Солай болмағанда қалай?!

Айбатша.Ал,сонда Айбатшаның атасы ай қараған ба, ә? Ал, білсеңдер айтыңдаршы, қане, қайда болған менің атам? *Үшеуі үндей алмай,бөгеліп қалады.*\ Білмесеңдер, бетімен сөйлемеңдер. Менің атам сендердің аталарыңды алға бастаған! Сондықтан, нағыз асыл тұқым –мына менмін!

Доңғал. Немене? Сонда біз кімбіз, ә?

Айбатша. Кім болсаң о бол, менің жұмысым жоқ. Бірақ, мен тұрғанда асыл тұқыммын деп айтушы болма, ұят болады.

Доңғал.Әй, қарынбай, не оттап тұрсың өзің? Даусынан дүрбіт үркіп, жоңғар сасқан ,торғауыт толқып, қалмақ қашқан дулығалы Доғалаң батырдың дойман тұқымы Доңғал палуан тұрғанда, саған қайдағы асылдық?

Айбатша.Жарайды, осы ауылдың, тіпті аймақтың асылы сен бола ғой. Ал мен бүкіл адамзаттың ішіндегі ең...ең...ең асыл тұқыммын! Ұқтың ба?

Доңғал. Әй,жақсылықпен доғар енді! Доғармасаң, мен, Доғалаң батырдың тұқымы Доңғал палуан, дал-дал қыламын сендей далбайды! Айтпақшы, асыл тұқымдардың қаны көк болады деуші еді ғой, қорқыратып ағызып, қолымды малып көрейін бе әлде? *Айбатшаның қарынан ұстап, мытып-мытып қояды.*\

Айбатша.*Ауырсынса да, қалжыңға бұрып.*\ Жә, жә, батыр, әзіл ғой, ойнап айтам. Бәріміздің де аталарымыз осал емес екен, ендеше, ойынды қойып, іске көшейік! \ *Журналды алып шығып, Меңсұлудың суретін көрсетеді.*\
Батырдың тұқымы екендерің рас болса, маған мына қызды алып қашып беріңдер! Алып қашып берсеңдер, жер жүзіне жар саламын. Аталарыңды да, өздеріңді де жарнамалап, осындай ерлер даламызда әлі де бар екенін айдай әлемге әйгілеймін!

Аңғал.Айтсаңыз болды!

Саңғал.Аламыз да қашамыз!
Доңғал.Қызбен уағдаңыз бар ма еді?
Айбатша.Қандай уағда?
Доңғал.Енді былай...алысқан қол,айтылған серт...
Саңғал.Жүрек сезімі дегендей...
Аңғал.Қазіргіше айтқанда,киска-миска,котик-мотик...
Айбатша.Жоқ! Тіпті,мен ол қызбен жаңа ғана таныстым!*Жігіттер жарыса «а-а!» деседі.*\
Доңғал. Онда қалай алып қашпақсың?
Айбатша.Кәдімгідей! Ата-бабаларымыздың салты бойынша!
Доңғал.Ата салты дегенің жақсы, әрине. Бірақ, жаңа танысқан қызды алып қашу обал емес пе?
Айбатша. Байсыз жүрген қызға бай болсақ, оның несі обал? Қайта сауап емес пе?
Аңғал. Алда-жалда оңбаған қыз болып шықса,опық жеп қалмайсың ба?
Айбатша.Да ну...Әзер болса,тастай саламыз.Сендер алып қашып берсеңдер болды,ар жағын өзім білем.
Саңғал.Бірақ,еріксіз қыз алып қашу-заңға томпақ.
Айбатша.Міне сендерге заң!*Бір уыс доллар алып шығады.*\ Мен аламын деген соң ,бітті, аламын. Сатып аламын, тартып аламын, әйтеуір аламын. Алғым келген нәрсені алмай қоймаймын! Мә, мынау бес мың доллар! Бұл аванс! Баланс кейін болады! *Бір уыс долларды шашып кеп жібереді.Жігіттер жер бауырлап, естері шығып, тере бастайды. Айбатша кете береді*\. Асыл тұқымдар...тасыр тұқымдар...жасыл тұқымдар...

10-көрініс.

\ Серкен шалды алып келіп, Меңсұлудың пәтерін нұсқап қоя береді. Шал қисаңдап,бұқпантайлап үйге келеді. Толқып тұрады. Тәуекелге басады. Қараңғыда үйге кіреді. «Меңсұлу! Меңсұлужан!» -дейді үздігіп. Жауап жоқ. Қыздың төсегін сипалайды. Ешкім жоқ. Қыздың төсегіне отырады. Төсекті қолымен сипап, қисайып жатып, жастығын иіскейді.\
Шал.У-уһ!А-а-а! Апырмай, қайда жүр екен? Жас жігіттермен қыдырып кетті-ау, ә! Ешкімге сүйгізіп қоймаса жарар еді! Әй,әй, әттең-ай, әттең, ішім күйіп барады, ішім күйіп! Қап,қайтейін енді!\ *Қыздың жастығын жұмарлай құшақтаған күйі ұйқтап қалады.*\

11-көрініс

\Айлы түн.Серкен мен Меңсұлу қыдырып,сырласып жүр.\
Серкен. Сен менің Смс-терімді алдың ба?Бәрін түсіндіріп жазып едім...
Меңсұлу.Оқымасам, мұнда келмес едім ғой.
Серкен.Онда түсіндің бе, кешірдің бе мені?

Меңсұлу.Ептеп түсінуге келетін епті логикаңыз бар екен...Түсінгенде де, түсінбегенде де не шара—қазір Қозы-Көрпештер ғайып болып, тарих сахнасына Тазы-Серкештер шыққан жоқ па?!

Серкен.Рас айтасың, қазір Қозылардың емес, тазылардың заманы! Ақылыңа айлаң сай болмаса, айдалада қаласың...*жақындап,қолынан ұстап.*\Маған әлі бұртиып жүрсің бе, облыс аруы?

Меңсұлу.Айтпашы үйдеп...*ақырын алыстайды.*\

Серкен. Не деп?

Меңсұлу.Облыс аруы деп...Қайдан барып едім сол конкурсқа? Бәлеге қалдым әбден.Тіпті дамыл бермейді.

Серкен.Кім?

Меңсұлу.Кім болушы еді...Еркектер дағы. Анау да збандайды, мынау да збандайды. Жұмысқа, үйге іздеп келеді. Танитыны бар, танымайтыны бар, жасы бар, жасамысы бар, суретке түсеміз, интервью аламыз, кездесуге шақырамыз деп сылтауратып бағады. Бетіне күле қарасаң болды, жабыса кете жаздайды.Сұлулық-халықтыкі, сондықтан сен біздің бәрімізге тиесілісің дейді біреуі тіпті беті бүлк етпей! Әбден шаршап біттім! Әуелде қызық көрініп еді, енді ойлағым да келмейді. Қайтып алса ризамын. Атам қазақтың салтында жоқ сондай конкурстарды кім ойлап шығарды екен? Қыз байғұстардың соры ғой! Әуелі, сол атаққа жетсем екен деп жанталасады. Жеткені жеңдім деп масаттанса, қалғандары оны көре алмай іштері күйіп бітеді.Тып-тыныш елді дүрліктіріп, тату-тәтті құрбыларды дүрдеараз қылған алдамшы атақта не мән, мағна бар?!Әр адам, әсіресе әйел заты өзінше қайталанбас сұлу, өз орнында әдемі емес пе?!

Серкен.*сүйсініп*\ Өзің керемет философ екенсің ғой!

Меңсұлу. Бірақ, өмір оған қарайтын емес. Ал,жеттің \ *кекесінмен*\ ең-ң сұ-ұ-лу –Ме-еңсұ-ұ-лу деген атаққа! Қане шыққан мүйізің?! Көздің құрты болып, көрінгеннің көңілін бұзғанда мұратың ғасыл болды ма? Әйелдердің өзі, танитыны бар , танымайтыны бар, облыс аруы десе бітті, көздерімен ішіп-жеп, бір жеріңнен мін тауып, *кекесінді кексе дауыспен.*\ «әй,ару деп жүргендерің мынау ма, адырам қалғыр? Ән жері әндәй екен, мін жері міндәй екен... қуыршақ құсап қылтиған, мойны қылқиған, бұты тылтиған неменің нәрмәлни қыздардан несі артық?-деп, жайдан-жай нервіңе ойнап, сан-саққа жүгіртіп, жаныңды жеп қояды.

Серкен. Е-е,көре алмағасын айта береді. Қарап жүргенше, жұрттың ішін күйдіріп жүрген жақсы емес пе?

Меңсұлу. Несі жақсы дейсің? Сол өртке шарпылып ,жаның жай таппай, күйіп-жана берсең, күндердің күнінде күлге айналып кетуің оп-оңай емес пе? *\Жеңіл күрсініп.*\ Тіпті біреулер тіке шабуылға шығып, бір түнде алып қашамыз деп жүр. Содан зәрем жоқ!

Серкен. Саспа, мен айласын табамын олардың! Тек қана маған бәрін айтып берсең болды, махаббат жолында екеуміз бірге майдандасып көрейік! *\Меңсұлудың қолынан ұстап ,ақырын , әдеппен иығына қолын салады.Қыз оған ойлана қарайды. Сол кезде әлденені арқалаған үш көлеңке анадайдан өте береді.Екеуі сақтанып, бұқпантайлап,соңдарынан аңдып кетеді.*\

12-көрініс

\Доңғал, Аңғал, Саңғал үшеуі екі қаптан қосып жасаған үлкен қапты көтеріп, Айбатшаның үйіне алып келеді. Айбатша есі шығып, қапқа біресе жақындап, біресе алыстап, толқып жүреді. Қапта үн жоқ, тырп етпейді.Жігіттер әуестене қарап тұр.Айбатша дірілдеп, ақырын қапты ашады. Дыбыс жоқ. Аңғал мен Саңғал қапты түп жағынан ұстап, көтере сілкіп қалғанда, шал домалап түседі. Барлығы аң-таң. Бұлар шошынып тұрғанда ұйқыдағы масаң шал оянып,басын көтереді. Тізерлеп отырады.

Аңғал. *\Қос қолын беріп.*Ассалаумағалейкүм,ата.

Шал. Әлікс... \қолын ұстап тұрып.\ Мен қайдамын, қарағым?

Аңғал. Сіз атақты кәсіпкер Айбатша Байбатшаевтың үйіндесіз. *\Айбатша Аңғалға « қап,айтпа,» дегендей белгі беріп,безек-безек етеді*

Шал. Мен мұнда неғып жүрмін?

Аңғал.*\Айбатшаға бір,шалға бір қарап,ыржыңдап.* Мына Айбатшаға қатын керек болып...сізді алып қашып келдік! *\Шалдың көзі бақырайып, дымы шықпай қалады. Басқалары да сілейіп қалған*

Шал.Әй, шырағым, байекең мені қайтеді шандыр-шандыр ғып? Жасырақ біреуді тауып алмай ма? *\Мастығынан әлі айықпаған шал шынымен қорқып,тізесімен жылжып, жалына бастайды* Әй, мен ондайға жоқпын,обалыма қалмаңдар!

Аңғал. Жоқ,сіз түсінбей қалдыңыз. Біз шатасып, сізді қыз екен деп, байқамай, қапқа бір-ақ тығып ,алып қашыппыз ғой!

Шал. О,сорлы басым,шерлі басым!

Айбатша. Ата, зарламаңызшы, пажалыста.Ың-шыңсыз алған жерімізге қайта апарып тастайық. *\Аңғалға.* Мынаны қайдан әкеп жүрсіңдер? Қыз қайда?

Аңғал.Қайда екенін қайдам...Кеткен шығар тентіреп бір тентекпен...Түнде бардық қыздың қойнына...ә-ә,не...үйіне.Төсегінде жатыр екен, бас салдық та , қапқа тығып жіберіп, бір-ақ тарттық! Қыңқ етуге шамасы келген жоқ! Сөйтсек, қыздың орнында жатқан мынау екен!

Доңғал.*\шалға.*Әй, аташка-әтешка , ана қыздың үйінде қайдан жүрсіз? Төсегінде жатқаныңыз қалай?

Саңғал.Ах,бәлем! Аруға барған ардагер!

Шал. Ойбай , атай көрме, барғам жоқ, барғам жоқ ол қызға... Шатасып...адасып жүрмін- дағы!

Айбатша.А-а, солай ма? Тоқта, тоқта, шал! Сен менің қалыңдығымның төсегінде не істеп жүрсің? Айт, қане, жаның барында! *\Жағасынан алып, қылқындырып қояды.*

Шал.Ойбай, дым да істегем жоқ! Қызды көрсем көртышқан боп кетейін! Күте-күте көзім талды. Жастығын иіскеп жатып, қылжиып ұйқтап қалыппын.

Айбатша.А-а! Жап-жас қыздың жастығында не әкеңнің құны бар, әй, кәрі ит? Неге иіскейсің оны мына сасық мұрныңмен? *\Шалдың мұрнын бұрай ұстап,арлы-берлі сүйрелеп жүреді. Шал тізесімен жылжиды.*

Меңсұлудың...менің меншігімнің жұпарын жұтуға кім рұқсат берді саған, ә! Танауыңды кестіріп, шалбарыңды шештіріп, жалаңбұт жіберейін бе, осы?

Шал. Ойбай, жаздым, жаңылдым, бір жолға кешіріңдер! Осыдан аман кетсем, кемпіріме жетсем, қайтіп қыздың маңынан жүрмеуге мына ала қаппен ант етемін! Әгәрки, ендігәрі өзі түгілі, басқан ізіне жолап кетсем, қалған ғұмырым осы қаптың ішінде өтсін!

Доңғал. Ха-ха-ха! Қалай, қалай қарғанады-әй мына қарабет! Ақылгөй ата, ардагер ақсақал , абыройлы асқар тауымыз болып төрде отырудың орнына, қараңғыда қатын іздеп қаңғырып, қапқа түскеніңізге қорланбайсыз ба? Балдарыңыздан ұялмайсыз ба?

Шал. Ұяты ұят енді. Бірақ, мені де түсінуге тырысып көріңдерші бір!

Доңғал.Түсінетін түк те жоқ.\ *Тізерлеп отырған шалдың ту сыртына шығып,сол қолымен мойнын орай қысып алады.Айбатшаға көзін қысып қалып.* \ Басеке, балансын тураласаңыз,турап, турап, туалетке ағызып жіберемін қазір...кәрі азбандай азынаған бұл азғынды!

Айбатша.Баланс болады! *Доңғал қалтасынан үлкен бәкісін алып шығып,жарқ еткізіп ашып,шалдың кеңірдегіне тақайды.Зәресі зәр түбіне кеткен шал көзін жұмып,бет-аузын жыбырлата береді.Есіктің қоңырауы шырылдайды.Бәрі елең етіп,бір-біріне қарайды.* \

Аңғал. Саспаңдар! Мен есікті әбден бекітіп жапқанмын! *Есік ашылып,жүгіре басып Серкен кіріп келеді* \ Ой-буй,аңқау басым,жаптым деп қайта ашып қойған екенмін ғой!

Серкен. Сауға, сауға Доңғал батыр!\ *Қолынан ұстайды ақырын.Доңғал шалдың кеңірдегіне бәкісінің сырт жағын батыра түседі.Шалда тырп етуге шама жоқ.* \ Атаң Доғалаң жауға да сауға берген дархан еді, ағамыздың ат-шапан айыбын ал да, қасық қанын қи!

Доңғал.Атамның атын аузыңа алғасын, амал жоқ, бердім саған!*Шалды босатып,бәкісін бүктеп,қалтасына салады.* \ Қаңқасы қаусап, маңқасы саулаған осырақ шалға қасиетті қолымды былғамай-ақ қойдым!*Шалды Серкенге қарай желкесінен итере салып, бұрыла бергенде,ызаға булыққан,бір жағы Серкенді арқаланған шал орнынан сүйретіле тұрып,Доңғалды құйрықтан қайқайтып тұрып бір тебеді. Бар денесімен солқ ете қалған Доңғал әуелде не болғанын ұқпай, сол теріс қараған қалпы қозғалмай біраз тұрады.Жұрт та тым – тырыс, сілейіп қалған.Не болғаны жетесіне енді жеткен Доңғал долданып,шалға тұра ұмтылып,Серкеннің тасасына тығыла берген шалды жауырынынан шап беріп жұлып алып,құйрықтан қаһарлана бір тепкенде,шал анадай жерге домалап кетеді.Онда да ашуы басылмаған Доңғал оның қасына жетіп барып, жағасынан жұлқып, жерден суырып ала бергенде, «араша,батыр,араша!»-деп,Серкен ортасына түсіп,шалды айырып алуға тырысады. «Арашаңмен қоса әрмен кет,әрі!»-деп Доңғал Серкенді итеріп жіберіп,екеуі ұстасып қалады.Босап шыққан шал бір бұрышқа бүрісіп тығылады. Айбатша,Аңғал мен Саңғал жабыла араға түсіп,Доңғал мен Серкенді зорға айырып жіберіп, «Өй,қойыңдар! Қой,қой!» десіп, »Жібер! Көрсетем,әкеңнің...!» -деп долданған Доңғалды ұстап тұрады.* \

Серкен .*секеңдеп-секеңдеп қояды.* \ Жіберсең жібер!*Екі қолымен ауаны ұрып*\ Ои дзукимен ойып түсірейін, гияку дзукимен сойып түсірейін! Келсең кел кәне! \ *айнала жүріп, аяғымен ауаны теуіп.* \

Қайдасың иоко гери кекомиым,
Бір тепсем шайқалады, көке,миың,
Бірақ та Доңғалдарда ми болмайды,
Ондайды ойландыру өте қиын!

Доңғалға тиер-тиместей ғып аяқпен теуіп-теуіп қояды. \ Ап чаги!Йоп чаги! *тұра қалып,көзіне көзін қадап.* \ Син-вадза-тай! Аруақ!

\ *Доңғал арқырап,»Доғалақ!Доғалақ!Доғалақ!»-деп ұрандап, жабысып алып, жібермей жанталасқан Айбатша, Аңғал мен Саңғалды сүйреп кете жаздайды.Серкен «кел,кел,кма,кма!»-деп, қолымен ымдап, мазақтай түседі.* \

Айбатша.\ *безектеп.* \Әй,айналайын, сен қойшы тым болмаса! Ақылың бар ғой сенің! Ана ақсақалды ал да, жөнелші аманыңда!

Шал.*Жүгіріп келіп, Серкенді қолынан сүйрелеп.* \
Жүр,жүр,Серкенжан,кеттік ойбай! Мені мына масқарадан құтқара гөр, қарағым, дереу тәксиге шығарып сал! Қайтіп бұл елге көрінбей , қарамды батырайын!

Серкен.*қарсыласпай,кете беріп.* \ Әй,ер Доңғал, ер Доңғал! Бақырсаң да, шақырсаң да, Доғалақ батырдың аруағы сені қолдамайды! Өйткені ,сен оны айырбастап жібергенсің! Сатып жібергенсің! *Кетеді. Доңғал үнсіз, сұлқ түсіп тұрып қалады. Бәрі де үнсіз.* \

2-акт

1-көрініс

\ *Түн.Меңсұлудың пәтерін үш көлеңке торуылдап жүреді.Тасыр-тұсыр,сарт-сұрт.Қыздың «ой-й» деген нәзік үні шыға беріп,өше қалады.Үш көлеңке біреуді қапқа тығып жіберіп,апыр-топыр ала қашады.* \

2-көрініс.

\ *Доңғал,Аңғал,Саңғал қапты Айбатшаның үйіне алып келеді.Айбатша қуанып қарсы алады. Қапты ортаға домалата салады.Қап қимылсыз жатады.* \

Айбатша.*сәл толқып.* \Әй,аңғал-саңғал батырларым, бұ жолы жаңылған жоқсыңдар ма? Анықтап көріп әкелдіңдер ме?

Аңғал.Көргенде қандай! Сауыры мен бауырын сипалап, емшегін уқалап тұрып көрдім! Уо!Анық ұрғашы!

Айбатша. *Аңғалға ұнатыңқырамай бір қарап.* \Қолыңды неге жүгіртесің, әй, сумаңдатып? Жә, ешкім көріп, біліп қойған жоқ па әйтеуір?

Саңғал. Көрсе көрген шығар...Көрмей қоюшы ма еді қаптаған көз...

Аңғал.Көре берсін...неғылар дейсің.

Доңғал.Бірақ, ешкім ештеңе білген жоқ. Білсе де , ың-ң демейді, ала бер!

\Айбатша қапқа ақырын-ақырын жақындап,тікейтіп қояды.

Қарағыз.*\Қаптың ішінен сөйлейді.* Ағатайлар-ай, сүйген жігітім бар еді! *\Жігіттер дар-дар күледі.* Сіздердің де мендей қарындастарыңыз бар шығар. Оларды біреу өстіп еріксіз алып қашса қайтер едіңіздер?

Доңғал.Әй, қыз, қысқарт сай-сүйегімізді сырқыратпай! Қыз алып қашу-ата дәстүріміз!

Саңғал.Әлде сен ата дәстүріне қарсымысың?

Қарағыз.Біреудің әлпештеп өсірген баласын жылатуға қалай дәттеріңіз барады? Бүлдіршіндей қызды қорла, жылат деген де дәстүр бар ма еді ?

Айбатша.Жаным! Қойшы енді, жаным!Мен сені сүйемін! *\Қапты құшақтап,сипай бергенде,қап шоршып түседі. Айбатша шошыңқырап,тағы ұстай бергенде,қап орғып-орғып қашады. Бәрі жабыла қуады. Ұстай бергенде,қап бұлқынып,қағып жібереді, Айбатша мен Аңғал домалап түседі.Бір-біріне бөгет жасап, қабаттасып, босқа далбақтап жүргенде, самбырлап бір кемпір мен бір жеңгей кіріп келеді.Қолдарында кәмпит-сәмпит салынған табақ. Жігіттер де, қап та тынши қалады.*

Кемпір.Ал,құсың құтты болсын!

Жеңгей.Қадамыңа гүл бітсін!

Кемпір.Ұзағынан сүйіндірсін! Шашу, шашу!

Жеңгей.Бақытты болыңдар! Шашу, шашу! *\Шашу шашады.Жігіттер «о,шашу,шашу!» десіп,шашу тереді.*

Қарағыз. Қайдағы шашу? Шашу емес, бұл зорлап алып қашу! Әпкетайлар-ай, әйелсіздер ғой, анасыздар ғой, мені аяңыздаршы! Түсініңіздерші! Мен өз еркіммен келгем жоқ! Мен бұл кісілерді мүлде танымаймын да! *\Айбатша әйелдерге дем беріп,бірдеме десеңдерші дегендей ымдайды. Жігіттер үнсіз тыңдайды.*

Жеңгей. Ештеңе етпейді, айналайын. Танымасаң, жата-жастана танысасың. Қайта қызық емес пе? Қандай романтика!

Кемпір. Е-е, шырағым,баяғыда бізден ешкім сұраған да жоқ, байға тигің келе ме деп...Өмірі көрмеген кісіге берді де жіберді. Үлкендер келісіп, солай ұйғарған соң, ың-ң демей көне бердік. Күйеуіміздің түр-түсін бірнеше күннен кейін ғана дұрыстап көруге шамамыз келді.Бірақ, содан жаман болған жоқпыз шырағым, он екі бала сүйдік, немерелер өсіп келеді. Әне,солай!

Жеңгей. Басында тулайтын әдетіміз ғой бәріміздің де. Келе-келе көндігіп кетесің. Күлім қағасың әлі!

Қарағыз. Сіз не деп тұрсыз? Мен көнбеймін! Көне алмаймын! Жақсылықпен босатпасаңдар, сотқа беремін!

Кемпір. Қой, айналайын, сот деген бәлені айта көрме. Білдей бір азаматты соттатып қойып, қарап отырады деп пе едің мынау елді? Бүкіл елге қарабет болып,жер басып жүремін деп отырмысың,әлде? Үй,атаңа нәлет қайыршы,сен қайдан шыққан кәр-рәматсың өзің,ә?

Қарағыз. Мейлі, не десеңіз о деңіз, мен бәрібір көнбеймін! Кетемін!

Кемпір. Кетіп көр осыдан!

Қарағыз. Кетемін дегесін кетемін! *Қап орғып-орғып,есікке беттейді. Жігіттер қалбалақтап, жолын бөгеп, алдынан тосады. Кемпір олардан бұрын қапты қолымен тіреп тұра қалады.*\

Кемпір. Көрейін сені, кәне, келін емес, кесапат боп кетсең де! Менің өлігімді...өлігімді аттап қана кетесің осы үйден, білдің бе? Ал, мә, аттап өтіп көр осыдан! Қарғыс аламын, екі дүниеде оңбаймын десең, аппақ шашымды таптап, ақ батамнан аттап, қарғып өте бер! *Кемпір ышқына сөйлеп, қаптың алдына көлденең жатып алады.*\ Осы байға тимесең, қу тізеңді құшақтап, сопиып жалғыз қаласың өмір бойы...Қапқа түскен қайыршы, қай бетіңмен шығамын деп тұрсың ?!

Қарағыз. Қарғысың қара басыңа болсын! Мен не жаздым соншалықты қарғап-сілейтіндей? Өзім білмейтін, сүймейтін кісіге тимейтінім үшін кінәлімін бе? Бөгемеңіз мені, жолымнан былай тұрыңыз! *Көлденең жатқан кемпірге тақалады.* \Мен жіберіңдер үйіме!

Жеңгей. *Жеңіл кекесінмен.*\Үйіме дейсің бе? Қайдағы үй саған енді? Қайтып келген қызды кім сағынып отыр дейсің? Одан да ойлан! Енді сенің үйің-осы үй! Кіммен қарайсаң сонымен ағар деген...

Қарағыз. Сіз не деп тұрсыз өзі? Қарайған, ағарғаныңыз не? Мен тіпті бұл жігіттің түрін де көрген емеспін!

Жеңгей. Әй, қалқажан, бері қара да, енді мені тыңда. Біріншіден, бұл жігітті танымаймын дегеніңе кім сенеді, ә ? Босаға аттап, қайтып келген деген атқа қаласың өмір бойы! Екіншіден , сен бұл жігітті танымаймын деп тұрсың. Танымағасын әлдәғандай боп тұрсың! Танысаң- жабыса кетер едің де, айырылмай қояр едің. Өйткені, сені алып қашқан- ауданымыздың ең бетке ұстар азаматы Айбатша Байбатшаевтың өзі! Миллионер! Бүкіл облыс қыздарының арманы! *Қаптың басы қалтаңдап, кейін шегінеді де, сәл иілгендей болады.*\ Е-е, бәсе, біліп едім –ау өзім де! *Лып еткізіп, қаптың басына орамал сала қояды да ,бір жағынан қолтықтай құшақтайды.*\ Ал, келген жерің құтты болсын, бағың жансын! *Кемпір де атып тұрып , қыздың бір қолтығынан демеп тұра қалады. Айбатша ақырындап қаптың аузын шешіп, ептеп басып, шегініп, телміре күтіп тұрады. Қап сыпырылып түседі де, қыз шыға келеді.Орамал қыздың басында қалады. Қарағыз! Жігіттер аң-таң. Естерінен танғандай үнсіз, қызға бір, бір-біріне бір қарап, сілейіп қалады. Кемпір мен жеңгей қызды шолп-шолп сүйіп: »Үлкендердің сөзін жерге тастамаған қарағым-ай, қадамың құтты болсын!», « Бізді жерге қаратпаған қарағым-ай, қосағыңмен қоса ағар!» деп мәз боп жүр. Қыз жан-жағына керіле қарайды.*\

Аңғал. Әй,сен кімсің?

Қарағыз. Көріп тұрсыз ғой-Қарағызбын!

Саңғал. Меңсұлу қайда?

Доңғал. Бізге Меңсұлу керек!

Аңғал. Қара қыз керегі жоқ!

Қарағыз. Мен қапқа Меңсұлу боп түсіп, қара қыз боп шықтым! Мені қара қыз қылған сендерсіңдер!

Доңғал. Жә,жүріңіз, алған жерімізге ың-жыңсыз қайтып апарып тастайық!

Кемпір. Кө-ө-тек!

Жеңгей. Ибәй-әй, бетім-ай!

Қарағыз. Иә,сонда қалай...мен сіздерге қуыршақпын ба, қаласаң әкеле салатын, қаламасаң апарып лақтыра салатын!? Босаға аттап, басына орамал салынған қыз масқара болмай ма?

Аңғал. Біз ешкімге айтпаймыз!

Саңғал. Ешкім ештеңе білмесе, сөзге де қалмайсыз!

Қарағыз. Апаларымыздың ақ батасын қайтеміз? Аттап кете береміз бе?

Аңғал. Өй,оларды қойшы, аузына келгенін айта береді...

Доңғал. О кісілер басқа біреу екен деп шатасып қалды ғой. Қажет болса қайтып ала салады да! Солай ма, апа?

Кемпір.\күмілжіп\.Енді...былай...не ғой...әлгі...өй, бар болғыр болбықтар сол!

Жеңгей. \жүні жығылып.\ Апырай, дұрыс қой, бәрі өмір ғой...иә, өмірде не болмайды...

Қарағыз. Жарайды,кетсем кетейін. Бірақ, апам көлденең жатып алып, қарғап-сілесе қайтемін!?

Саңғал. Жоға,өйтпейді! Апамыздың ақылы бар!

Аңғал. Кемпір де біледі өз есебін!

Кемпір. Иә,рұқсат қарағым. Жүремін деген кісіге жол ашық қой қазір!

Жеңгей. Жер шарының қай тарабына қарай тартсаң да жолың болсын!

Кемпір. Қайда жүрсең де аман жүр!

Қарағыз. Жә, бірақ мына орамал *\жөндеп, мықтап байлап қояды.* маған арнап салынған екен, енді оны қайтіп лақтырып тастай салмақпын?

Жеңгей. Бір жапырақ шүберекте не тұр дейсің?

Қарағыз. Бірақ, маған сондай жарасатын сияқты!

Айбатша.*\Қарағызға жақын келіп.* Сіз кім боласыз өзі?

Қарағыз. Біз біз боламыз! Мұғаліммін. Меңсұлумен бірге бір мектепте істеймін, бір пәтерде тұрамын!

Айбатша.Түсінікті. Сіз кешіріңіз...жігіттер жаңылып,басқа біреудің орнына сізді алып қашыпты. Ат-шапан айып бізден!

Қарағыз. Неге жаңылады? Неге басқа біреудің орнына алып қашасыңдар? Менің өзімді неге алып қашпайсыңдар, ә!

Аңғал. Кешіріңіз! Келесі жолы есте болсын!

Қарағыз. Кешірмеймін! Ерегескенде, бұл үйден шықпаймын! *\Жан-жағына жақсылап қарап шығып.* Тамаша! Бұл үй маған сондай ұнайды!

Аңғал. Әй ,Айбатша, байбатша екенің рас болса, кеп тұрған қызды құр қайтармай, ала салсайшы. Әзер болса, артынан ажыраса саласың.

Саңғал. Ана қызды да көп кешіктірмей әкеп береміз.Тіпті жарты ақшасына да дайынбыз.

Доңғал.Әй, Саңғал, саудаласып, құнын түсіретіндей ол саған құнажын емес, қыз ғой!

Айбатша.Жә, ол жағын кейін көре жатармыз. Қазір мына мәселені шешіп алайықшы. Әй, қыз, сенің денің сау ма өзі? Мүлде танымайтын еркекке қайтіп, қай бетіңмен тимексің?

Қарағыз . Несі бар? Сендер мүлде танымайтын қызды алып қашып жатқанда, біз неге тимеске? Оның үстіне, ақшасы көптеу, ақылы аздау аз-заматқа кезіккен зам-матта көзді жұмып, қойып кетуге әрқашан дайынбыз.\ *әндетіп*\.

Әй, әй батша, Айбатша,
Сендей болмақ қай батша?
Қаптан шыққан қалыңдық,
Көңіліңді лайлатса,
Басың дауға қалмасын,
Күн тұтылып, ай батса,
Жақсылықпен жол тауып,
Бола ғой маған бай, батша!

Әйтпесе, қазір үсті-басымды дал-дал қылып, бет-аузымды қан-қан қылып, жер-көкті айғай қылып, төртеуіңді бай-бай қылып, түрмеге қойдай айдап тоғытамын да жіберемін! *Айбатшаға қарай айбат шегіп,ақырын-ақырын жақындай түседі.*\

Айбатша. *шошынып,шегіншектей береді.*\ Бәрі бір сені алмаймын!

Қарағыз. Жоқ, байеке, енді сен мені емес, мен сені аламын!

Айбатша. Жүрекке әмір...махаббатқа зорлық жүрмейді!

Қарағыз. Жүргенде қандай! Жүгіріп жүресің әлі-ақ!

Айбатша. *кемпір мен жеңгейге жалынып.*\Апырмай, апатайлар-ау, мынаған бірдеме десеңіздерші!

Кемпір. Не ғой, қарағым, бері қарашы...Тең теңімен, төсек қабымен дегендей...баяғы заман емес, әйелдің өз еркі өзінде ғой қазір, біреуге күшпен таңылып, малға сатылып қор болатын уақыт емес..

Жеңгей. Махаббатсыз өмір тұл дегендей...Танымайтын, зорлап алып қашқан жексұрын еркекпен қалай бірге тұрмақсың өмір бойы? Заң бар, зәкөн бар дегендей...

Қарағыз. Саспаңдар, зәкөн бәріңе де табылады! Ал, оған дейін менің зәкөніме бағынасыңдар!

Қарағыз лып етіп ванныйға кіріп, бекініп алады да, телефон соға бастайды. »Әлө,полиция полковнигі Қоспановты қосыңызшы. Бұл-жиені Қарағыз! Қашан келеді? Нағашыма айтыңызшы, маған шұғыл хабарлассын!» Қыздан құтылу қиындап, іс насырға шаба бастағанын сезген топтың ұнжырғасы түсуге айналады. \

Доңғал. Әй,байбатша, сенің алдыңда екі жол тұр. Не мына қызды алып тынасың...

Саңғал. Не түрмеден бір-ақ шығасың!

Аңғал.Саспаңыз, сізді ұмытпаймыз. Тамақ апарып тұрамыз...Калбаса-малбаса, шай-май, шылым-мылым, анау-мынау...Мен білемін не керек екенін, кезінде біраз отырып шыққанмын, жылқы ұрлап...

Саңғал. Қайдағы жылқы-әй! Жұрттың адасып кеткен бұзау, торпағын ұрлап сатып сотталып едің ғой!

Аңғал.Сен де қырық жылғыны ұмытпайды екенсің!

Доңғал. Әй,жігіттер, осымен бәрін доғарайық та, зытайық аман-сауымызда! Әйда кеттік! *\Жігіттер кетеді.Әйелдер де «әбеу,көтек» деп ,жөнеледі.*

Қарағыздың даусы. Әлө, жеңеше! Мені алып қашты!... Бәлкім, білетін шығарсыз, Айбатша Байбатшаев деген ауданның ең бай кәсіпкері...Жоқ, інісіне емес, өзі аламын деп отыр...Е-е,кім біліпті оның неше әйелі бар екенін...Қысқасы, таңертең түгел жетіңдер...Екі вариантқа да дайын болыңдар...Иә, яки-яки...О, кей!

Айбатша. *\арлы-берлі сенделіп жүріп-жүріп.* Әй,меңдіғыз...м-мм, мадьмазель...Пардон, өз туалетіме кіруге болар ма екен?

Қарағыз. Болады, бірақ тиісетін болсаң, сенің де, өзімнің де көзіме қайшы тығып аламын! *\ Ванна, туалеттің есігін ашады. Қайшысын көтере кезеніп, бір қырындап шыға береді. Айбатша бір қырындап кіре береді. Қайшының өткір жүзі Айбатшаның көз алдында ойнайды. Әрең демалып, ішке кіреді. Қыз сыртқа шығып, есікті сыртынан кілттеп тастайды. »Уһ!»-деп, төсекке отырып, жан-жағына қарайды. Сәлден кейін Айбатша есікті жұлқылап ,қаға бастайды. Қарағыз ашпайды. Соткасымен смс жібереді.*

Айбатша. Әй, қыз, аш енді, болды!

Қарағыз. Ашпаймын, мырза! Егер де қиратып шықсаң, ертең сотта айғақ болады! Туысқандарым полициямен келгенше, осылай отыра тұр! Ештеме етпейді, қаптан гөрі кеңірек шығар! Тұншығып кетпессің! Әңгімелесуге рұқсат, әсіресе, мынадай роман-н-тиш-ш-ний түнде махаббат туралы сыр шертсең, тіпті тамаша болар еді!

Айбатша.Қап, сені ме! Әй,қыз...\есіктің қоңырауы шарылдайды. Айбатшаның үні өшеді.\

Қарағыз. Бұл кім?

Дауыс. Ашыңыз,полиция! *\Қарағыз ашады. Бетін қара шүберекпен перделеп алған Серкен кіреді.* Маған Қарағыз керек!

Қарағыз. Мен Қарағыз! *\қолымен ванна жақты көрсетеді.*

Серкен.\Түсінгенін білдіріп,басын изеп,қатты дауыстап.\ Мені полковник Қоспанов жіберді! Жиенім Қарағыздың жағдайын біліп кел, егер де көмек керек болса, таң ата он машина ОМОН-мен келіп, ойран-ботқасын шығарамын деді!

Қарағыз. Рахмет, бірақ әзірше бәрі дұрыс сияқты. Нағашыма сәлем айтыңыз, таңертең өзім збандаймын. Алда-жалда менен хабар болмаса, таңғы тоғызда төбесінен түссін де, түгін қалдырмай талқандай берсін! КНБ-дағы көкеме, соттағы тәтеме, әкімдіктегі әпкеме, теледегі бөлеме де ескертіп, бәрі жиылып бір-ақ келсін!

Серкен. Құп болады!*\кетеді*.

Қарағыз. Көріскенше күн жақсы!*\есікті жабады.* Ал, Айбатша Байбатшаев, таң атқанша ойланып-толғанып алыңыз! Бүгінгі таң не біздің жұбайлық өміріміздің алғашқы жарқын таңы болып атады, не сенің бостандықтағы өміріңнің ақырғы таңы болып атады! Тағдырыңды өзің таңда!

Айбатша.Оны көрерміз әлі!

Қарағыз. Көрсек көрерміз!*\ төсекке шалқасынан түсіп жатады*.

Айбатша.*сәлден кейін, ваннадан дауыстап.* \ Әй, Қарағыз, кел бері...келісейік!

Қарағыз. Өзің кел керек болса!

Айбатша. Жарайды, мен сені тоқалдыққа алсам ала салайын! *Қарағыз басын көтеріп отырады.* \ Тек айқай-шудың керегі жоқ!

Қарағыз. Жа-а-рай-ды! *жымыңдап,билей басып барып, ваннаның есігін аша береді.* \

3-көрініс

\ *Арада бірнеше ай өткен. Серкен мен Меңсұлу қосылған. Олардың шағын пәтерлеріне Қарағыз келеді. Малынып киінген, алтын, күміс, ғауһарларды жарқыратып, салпылдатып тағып алған. Мүлде өзгерген. Баяғы мұғалима емес, нағыз бай келіншек болған. Шұрқырасып амандасады.* \

Қарағыз.Сә-ле-м бердік бүгінгі мөлдір махаббат мекеніне!

Серкен,Меңсұлу.*жарыса,шаттанып.* \ О-о,сәлем! Жоғары шық! Халың қалай, Қарағыз?

Қарағыз. Халды көріп тұрсыңдар ғой...\ *жеңіл, әсем қимылмен, мода көрсеткендей өзінің үсті-басын бір көрсетіп шығады.* \ Айтпақшы, мен қазір Қарағыз емес, Каролинамын! О-о,менің Каролинам, менің королевам деп, Айбатшаның қойып жүрген аты ғой! Бәтшағардың шығармайтыны жоқ!

Серкен. Мә-ә,күштісіңдер ғой!

Қарағыз. Күшті болғанда қандай!

Серкен. Тоқал деп тұқыртпаса жараған екен!

Қарағыз. Мен оған бірден айттым—егер де тоқал, токалка деген түрпідей тиетін тақұл-тұқыл тықыр сөзбен төбемді тесіп отыратын болсаң, бір күні түскі тамағыңа бірдеме қосып жіберіп, тырапай асырамын дедім.

Серкен. Пах! *Меңсұлу ықыластана тыңдап, жымиып күледі.* \

Қарағыз. Содан, токалина дейтін болды!

Серкен.Токалина!? Мынауың тіпті тамаша ғой! Міне, қараңдаршы қандай әуезді- то-ка-ли-на-а!!! Бұл жиырма бірінші ғасырда, нанотехнология заманына сай туған жаңа сөз! Иә,содан ...

Қарағыз. Әуелде, өздерің білесіңдер, менімен амалсыз некеге тұрғасын, күйініп, біраз тулап жүрді. Мен де ауыздығын бірден қатты тартсам, үзіп кетер деп, жіберіп тартып, жіберіп тартып, жібітіп отырып жөнге салдым ғой!

Серкен. Пах,шіркін!

Қарағыз. Алғашқыда майдалап , маңайында саған жететін кісі жоқ,- деп мақтай бастап едім, онша місе тұта қоймады. Бұл аймақтың қаймағысың,- дедім үстемелеп. Одан іле-шала, бұл елде сенен асатын адам жоқ, сен еліміздегі нөмір бірінші жігітсің! Сен ерекше жаралған жансың, нағыз асыл тұқымсың!- дегенімде, майдай ерігені сондай-й...у-уһ...көкке ұшып кете жаздады ғой! Содан бері есін жиғызбай :»Сен әлі бүкіл әлемнің алды боласың. Шындап таразылайтын болсақ, жер жүзінде сенімен ешкім теңесе алмайды! Басқа планетадан табылмаса, бұл планетада сендей адам жоқ!

Бұрын да болмаған, қазір де жоқ, болашақта да бола қоюы екіталай!»-деп, қайта-қайта күмпілдетіп мақтап-мақтап, миын майландырып, басын айналдырамын да отырамын, айналдырамын да отырамын! Тіпті, менің мақтауыма иланғаны сондай, көзін жұмып алып, жұта береді не айтсам да! Жұмыстан шыға сала үйге шабатын болды...менің жанына майдай жағатын жылы сөздерімді есту үшін. Мен де қарап қалмай, жаңадан қалай мақтасам екен деп ізденіп, телевизор қарап, газет ақтаратын болдым. Әбден төселіп алғаным сондай, мақтағанда сай-сүйегін балқытып жіберемін . Қазір, Айбатша үшін менен сүйікті адам жоқ!

Серкен. Сонда...соның бәріне...сене бере ме?

Қарағыз. Сенгенде де көзсіз сенеді. Кейде, айтер екен деп, әдейі мақтамай қоямын.Мақтасам да аузымның ұшымен, жауыр болған жеңіл-желпі штамп сөздермен жүрдім-бардымдау, мардымсыздау бірдеме дей саламын. Бітті! Құрақ ұшып, асты-үстіме түсіп бағады. »Не боп қалды? Мазаң жоқ қой! Бір жерің ауырып жүр ме? Курортқа, шетелге апарайын ба?!»- деп бәйек болады. Болды, қалағанымды алғызып, ойлаған жағыма бұрғызамын. Шетелде жүргенде де: «Мақтап жүрген шетелдерің осы ма?»-деймін қасақана. »О не, ұнамай ма, Каро? Керемет қой енді!»-дейді. »Жоқ, жалпы ұнайды, адамдары да тамаша. Бірақ, сен тұрғанда бұлар кім? Сенің жаныңда керемет деген кісілерінің өзі көмескі тартып қалады екен! Мына шетелге шырай кіргізіп тұрған сенсің! Әттең, елдеріне қандай киелі адамның келіп, жерлеріне қандай қасиетті табанның тигенін сезбейді-ау! Ештеңе емес, тарих бәрін орнына қояды әлі-ақ! Сендей ұлы адамның басқан ізіне тәу етіп, тілек тілеп, түнейтін болады бар адамзат! »-деймін. Ө-өліп түседі!

Серкен. Пах, шіркін, тусаң ту!

Қарағыз. Саған ризамын, Серкен! Бәрін жан-жақты ойластырып, сол күні Меңсұлудың кереуетіне ауысып жат деп кеңес бергенің қандай керемет болды! Айтар алғысымда шек жоқ! Егер, қарсы болмасаңдар, мына пәтерлеріңнің бүкіл ипотекалық кредитін жауып берейін деп едім.

Серкен. Мә-әссаған! Неге қарсы болайық, рұқсат, Каролина!

Меңсұлу. Рахмет, Қарағыз! Сен нағыз доссың! Бірақ, мен сенен бір тиын да ала алмаймын!

Қарағыз. Апырай, не болды сонша?

Серкен. Сенің денің сау ма...жа-а-ане-ем?!

Меңсұлу. Сау, сау, саспа, Серкеш, сап-сау!Ал, мына сендердің дендерің сау болмауы әбден мүмкін!

Серкеш. Әй,айналайын, айтып өлтірші жұмбақтамай...

Меңсұлу. Мен ол кісінің көк тиынын да көргім келмейді! Рахмет, Қарағыз, ренжіме!

Серкен. Әй, оның бұл жерге қатысы қанша? Ақшаны беріп тұрған Қарағыз ғой! Және, саған емес, маған беріп тұр!

Қарағыз. Айбатша ештеңе де білмейді. Бұл менің карманный, ұсақ-түйекке жұмсайтын ақшаларым !

Меңсұлу. Жоқ дегесін, жоқ! Бітті! Менің жанымды қинамаңдар! Кел, одан да студент кезіміздегідей арқа-жарқа отырып бір шай ішейік!

Қарағыз. Жарайсың, Меңсұлу!*Шын ықыласымен құшақтайды.*\ Шынымды айтсам, мен кейде сендерге қатты қызығамын! \ *Серкен мен Меңсұлу таңдана қарайды.Қарағыз жеңіл күрсінеді.*\ Шын сүйгенге, шынайы сыйласқанға не жетсін! *Бұрылып кетіп, бір айналып шығады. Меңсұлу шайдың қамымен ас үйге кетеді. Серкен Қарағызбен бетпе-бет келіп, қолымен белгі береді—«әкел!» дегендей. Қарағыз қуанып, күліп, сөмкесінен банк чегін алып береді. Серкен қалтасына салып алады. Екеуі мәз болады.*\

4-көрініс

\Серкен үйге самбырлап жүгіріп келеді.\

Серкен. Меңсұлу деген ең сұлу,
Сен сұлу әлде мен сұлу!?

Меңсұлу. *Күліп.*\ Келесі конкурсқа сені жіберетін шығармыз! *құшақтасады*\

Серкен.*құшақтап тұрып* :\ Ал, мен бармай-ақ ұтып алдым!

Меңсұлу. Нені ұтып алдың?

Серкен. Кө-ө-п ақша ұтып алдым!

Меңсұлу.*қуанып,сәл шегініп, екі қолымен Серкеннің екі қолының ұшынан* ұстап тұрып. \ Ақша ұтып алдым?! Қайдан ұтып алдың!?

Серкен. Банктен! Депозиттердің есепшот номерлері бойынша ойналатын жүлделердің бес жылда бір-ақ рет ойналатын бас жүлдесі биыл маған шығыпты!

Меңсұлу. О-о! Қанша!

Серкен. Елу мың!

Меңсұлу. Жақсы болды ғой!

Серкен!*ақырын*\ Меңсұлу, елу мың...доллар!

Меңсұлу.*сыбырлап.*\ Елу мың доллар?! Алақай!

Серкен. Алақайдың бересі-ай! *Айналдыра билеп.*\ Меңсұлуым, менің сұлуым, әлемдегі ең сұлуым, Қыз Жібегім, Баян сұлуым...

Меңсұлу. Серкенжаным, ерке жаным, Төлегенім--кредит төлегенім, Қозы-Көрпешім--Тазы-Серкешім! \ *Екеуі жанға жайлы музыка ырғағымен рахаттана билеп кете береді.*\

Соңы
2012 ж.

Суицид алаңынан репортаж

Екі суретті ,алты көріністі комедия

Уылдырық *- студент*
Бекіреш *-студент қыз*
Тықыр *- студент*
Экран *- тележурналист қыз,студент-әртіс.*
Майтабан *– студент*
Файл *- студент қыз*
Сервер *- декан*
Айфон *- оқытушы*

Бірінші сурет

Бірінші көрініс

Студенттер жатақханасындағы қыздың бөлмесі.Есік тық-тық қағылады. Жауап жоқ. Есіктен ұрлана басып жігіт кіреді. Ақырын қараса , ешкім жоқ. Столда бір стакан қара уылдырық тұр екен. Бір қасықты толтырып алып, аузына сала бергенде, қыз кіріп келеді. Жігіттің есі шығады . Аузында –уылдырық тола қасық. Не жұтып жібере алмай, не қасықты аузынан алып тастай алмай , көзі бақырайып, қызға қараған күйі қалшиып қалады. Бөлмесінде бейтаныс жігітті көрген қыз да шошиды әуелде.

Бекіреш: Сіз-з...кімсіз ? Мұнда неғып жүрсіз?

Уылдырық: У-у-у...

Бекіреш : Ә-ә?

Уылдырық: У-у-удырық...

Бекіреш : Удырық?!

Уылдырық: У-у-удырық!

Қыз батылданып, жігітке жақындап келіп, аузындағы қасығын жұлып алмақ болып, екі саусағының ұшымен тартады. Жігіт ернін жымқырып алып , жібермейді. Қыз күштеп тартқан сайын жігіт емпеңдеп оған қарай жақындай түседі. Ақыры қыз қасықты жұлып алғанда, уылдырықтың бәрі жігіттің аузында қалады. Қыз қасықты көтеріп ,айбат шегеді.

Бекіреш: Сіз кімсіз деймін? Біздің бөлмеге рұхсатсыз неге кіресіз? Тез жауап бермесеңіз, полиция шақырамын қазір!

Уылдырық: *қыздың алдына тізерлеп отыра кетеді.* У-удырық!

Бекіреш : Тіліңіз бар ма өзі?\ *Жігіт толып тұрған аузын көрсетеді ымдап.*\ Құдай үшін,жұтып қойыңызшы! \ *Жігіт жалма-жан аузындағыны жеп қояды.*\ Ал, сөйлеңіз...

Уылдырық: Уылдырық!

Бекіреш : Не уылдырық? Ұрлық қыла келдіңіз бе сонда? *Соткасын алып, звондауға оқтала береді.*\

Уылдырық: \ *театрально бір тізесін бүгіп, бір қолын қызға қарай созып:*\

Уызы бекіренің уылдырық
Ұрлыққа жүрген жұртты ұрындырып,
Амалсыздан әкелді алдыңызға
Айыпты ғып, тіземді бүгілдіріп ,
Жаныңа жағар ма екен , жағдайымды
Бағайын жалпақ тілмен ұғындырып,
Тек қана сабыр етші бір азырақ,
Ашуыңды ақылға жүгіндіріп,
Атыңды ардақтаған ауызыма
Кигізуге асықпай тұмылдырық!

Бекіреш: Ал , сайраңыз , Уылдырық жігіт !

Уылдырық : Сайрағанда... уылдырықты күш-жігерімізді жұмылдырып , бұдан былай бірге жеп тұрсақ қайтеді, Бекіреш қыз!

Бекіреш: Қазір жейсің...*соткасын алып, звондауға оқтала береді:*\

Уылдырық: \ *аптығып:*\ Тоқташы , тоқтай тұршы Бекіре қыз,
Тыңдашы ,соңғы сөзді, өтінеміз,
Содан соң су түбіне кет десең де
Разы боп, өзіміз-ақ секіреміз! *Қыз соткасын сөндіріп, бөгеледі. Жігіт көзін жұмып алып, сарнай жөнеледі:*\ Жаным Бекіреш ! Мен Қыз Жібекке ғашық бола алмадым...Баян сұлуға сөз айта алмадым... Джульеттаға қолым жеткен жоқ...Петрарка сияқты Лаураға жыр арнай алмадым... Ләйліге үздігіп Мәжнүн болып кетпедім...Бірақ, бүгін тағдыр маған солардың есесін бір-ақ қайтарайын деп тұрған сияқты! Өйткені, мен сізбен кездесіп тұрмын! Мен сізді сүйемін, Бекіреш!

Бекіреш: \ *сәл толқып барып, қатайып:*\ Пah, шіркін! *Бір қасық уылдырықты алып:*\ Сенің іздегенің мен емес, мынау ғой! *Уылдырықты жігітке асатып жібереді.*\ Осы тойғаныңмен аман-сауында қайқай , қане... *Уылдырық уылдырықты асап жіберіп , басын шұлғи-шұлғи , зытады. Қыз күліп, басын шайқап қала береді.*\

Екінші көрініс

Студенттер жатақханасындағы Уылдырық пен Тықырдың бөлмесі. Майтабан үшеуі емтиханға дайындалып отыр. Ақтарып отырған буда-буда қағаз, қалың-қалың кітаптарды жаба салып , Майтабан кереуетке шалқасынан құлай кетеді.

Майтабан: Өй, қойшы, ми ашып кетті! Шар-ша-ды-ым бәрінен!

Тықыр: Не деген жалқаусың, әй!

Майтабан : Мен жалқау емеспін. Мен нағыз қазақпын! Ал , қазақтар жалқау болмаған. Тек қана ерінген ! Андай-мұндай шаруалармен айналысуға да,

маңызды мәселелерге кірісуге де , тіпті , соғысуға да ерініп, үйінде тыныш жата берген. Сол еріншектігі көп жағдайда жанын сақтап қалған . Беталды шапқылай берсе , бірдемеге ұшырап қалар ма еді, кім білсін?

Тықыр: Ертең емтиханда көресің... ерінгеннің есесін!

Майтабан: Менің пайым түгел! Өз есебім бар!

Уылдырық : Бізге де айтшы... есебіңді!

Майтабан: \ *Екеуін жұмбақ кейіпте қолымен ымдап, жанына шақырып алады. Құшақтай ұстап, құлақтарын түйістіріп тұрып, зор құпия ретінде сыбырлайды. Екеуі өліп-өшіп тыңдайды. Майтабан екеуін босатып:* \ Міне, менің есебім!

Тықыр: Е-е, осы ма сонша құпиялап тұрғаның? Оны жұрттың бәрі біледі ғой!

Уылдырық: Байдың ұлы Майтабан
Пай түгендеп қайтадан ,
Баяғы бақай есепті
Қалай жаңа байқаған?!

Тықыр: \ *Күмілжіңкіреп қалған Майтабанға болысып:* \ Әй-тәй-тәй, әп-әйбәт Әйпөннің әйтетінін Мәйтекем көйітпегенде , кәйтетін еді-ік!? Мен қосыламын!

Уылдырық: Мен де қостар едім...бірақ , жағдай жоқ!

Тықыр: Қарыз ала тұрсайшы!

Уылдырық: Онсыз да жағалай қарызбын!

Тықыр: *Майтабанға:* \ Табаны майлы, көңілі жайлы деген атың бар, құтқар досыңды!

Майтабан: Былтырғы қарызын әлі қайтарған жоқ маған. Одан да өзің неге бермейсің? Әлде, қытыр-қытыр етіп, қатарыңа түк татырмайтын болғасын Тықыр атанып па едің?

Тықыр: \ *Күледі.* \ Жоға! Тықыр деп тасқайрақтай ысылған , су жұқпайтын мықты болғасын атап кеткен ғой! Басыңды айналдырып , яки небір ғажайыптармен алдандырып , лезде иландырып әкететін, лепіртіп, іліктіріп, меніңді жойып , аздыратын нағыз осындай вампир заманда тықыр болмасаң , жытқыр қоғам бытыр-бытыр үзіп, ғытыр-ғытыр шайнап , жұтқынына бір-ақ зытырады! Жә, мен беремін Уылдырық үшін!

Уылдырық: Жоқ , рахмет, қажеті жоқ! Мен өз күшіммен тырысып көремін!

Тықыр: Сөзді қой! Ертең тізімде болмасақ , Әйпөн екеумізді айдалаға жіберер!

Майтабан: Айпон емес , бұл нағыз майпон ! Екі беті бұлтиып , қып-қызыл боп жүреді ылғи...Біздің ақшамызды жеп-жеп , тойғандықтан шығар....

Уылдырық: Жоқ, ұяттан қызарып жүруі мүмкін!

Майтабан: Мейлі, енді , амал жоқ, мен Файылды шақыра қояйын. *Соткамен СМС жібереді.*\

Уылдырық: Әй , осы сендер ақшаны қайдан аласыңдар? Менің қолымнан келмей-ақ қойды пайда табу!

Тықыр:\ *Майтабан екеуі қолдарын көкке көтеріп , шапаттап ,масайрап қалады.* \ Қаланың тірлігі үйретті ғой талай нәрсені !

Майтабан: Мен оқуға түсерде әкем бір жамағайын қызметкердің үйіне алып келді. « Осыны бірдеме ғып шығар. Оқуы онша емес ,бірақ, тоқуы күшті- өлмес күнін көре алатын айла-амалы бар. Оқуға түсір, грантқа кіргіз, өрге сүйре, әйтеуір алып шық. Мынау мінгізген атым, мынау келіннің жол-жоралғысы. Оқуға түсті десең, сүйіншің дайын.Оған қоса , жыл сайынғы соғымың менен! Ал, өзіңе аманат!- деп, үйіп-төгіп, кесіп-пішіп , ауылға бір-ақ тартты. Жамағайынымыз жүгіріп жүріп, грантқа түсірді. Алғаш келген күннен бастап үйінен шықпай қойдым. «Әкемнің қалдырған жерінен қозғалмаймын! «-деп, жатып алдым. Сабаққа анда-санда бір барамын. Әбден ығыр қылдым. »Әй,мынадан мені құтқарыңдаршы!» деп, зар еңірейді кейде! Сол кезде семіз соғым, әкемнің сәлемі мен сәлемдемесі кеп қалады да , жайланып жата береміз.

Уылдырық: Күштісің , әй, күштісің!

Тықыр: Ал мен неше түрлі айламен , арасында тиіп-қашып бірдемелер істеп, күн көріп жүр едім, бір күні қызық болды. Көшеде әндетіп келе жатқанмын. Кішкентай ғана тып-тыныш көше ... Қиылыстан өте бергенімде , шиқ-шиқ, бип-бип...сарт-сұрт ете қалды...Не болғанын білмеймін...ұштым да кеттім...Бір қарасам...шалқамнан жатырмын... Бетіме бір ыстық тамшылар тырс-тырс тамады келіп, тырс-тырс тамады! Тамаша...Жылы жаңбыр жауып тұр екен десем...бір әп-әдемі келіншек...басымды сүйеп, жылап отыр...соның көз жасы екен бетіме тамып тұрған. Пажалыста , өлмеші...өтінемін сенен...тек өле көрмеші деп егіледі. Әлгі егілген сайын жаным кіріп, жата бергім келіп...көзімді бір ашып , бір жұмып...ақырын жан-жағыма қарасам...басқа ешкім жоқ. Есім жиылды. Тірі екеніме көзім жеткен соң, тілге келдім. «Сен бе мені қағып кеткен?» « Иә ,мен , байқамай...кешіріңіз, мен өзім бәрін реттеймін, » -деді алқынып. « Байың бар ма?» -дедім . «Баймын, баймын,»-деді сасқалақтап. «Байың бар ма деймін? Эті...мужы... ес?»-деп, орысша туралап қойдым. «Жоқ! » деді. «Өте жақсы! Онда үйіңе апар!»-дедім.» Ә-ә? «-деді есі шыққан әйел. «Полиция, дәрігерлер келіп қалмай тұрғанда тез кетейік бұл жерден .Заңға берейін бе? Әлде өзің реттейсің бе бәрін?»-дедім. Әйел қуанып кетті. «Әрине, әрине, әңгіме жоқ...өзіміз-ақ реттейік.Рахмет, рахмет сізге, жүріңіз...»- деп, сүйемелдеп алып кетті.Содан , сан етім сөгіліп кеткен екен...айыбын тартып, ақысын төлеп , мені ұза-ақ емдеді! Әлі емдеп келе жатыр! Менің де тез жазылып кеткім келмейді...оқуым біткенше ауыра тұрсам ба деймін амалдап...дәрі-дәрмектің , ем-домның ақшасын алып...

Уылдырық: Аяғың сап-сау ғой!

Тықыр: Ол сендерге солай! Ал, емделетін кезде сіңірі тартылып қалады!

Майтабан: Пah , шіркін, тусаң ту!

Уылдырық: Ал , менің қолымнан ондай қулық келмей-ақ қойды!

Тықыр: Сонда қалай күн көрмексің ?

Уылдырық: Мен тіпті күнкөріс жайын онша ойлай бермеймін.

Тықыр: Мә, мынауың керемет екен! Сонда нені ойлайсың?

Уылдырық: Мен бе...мен... елім үшін үлкен істер атқарып, адал еңбек етіп, халқымның азаматы болсам , асқар биіктерге жетсем деймін!

Тықыр: Мәссаған ! Кітап пен экранның бас кейіпкерлері құсап , тым шырқап кеттің ғой! Қандай күлкілі!
Майтабан: Бұдан шығады...қиялилау, қуғынбай ғой ! Бірақ, меніңше, жанталасып жардан құлағанша , жан бағып жантайып жатқан артық!
Уылдырық : Ал мені бұ дүниеге не үшін келдік? Не үшін жаралдық? Не үшін, қалай өмір сүру керек ,өмірдің мәні неде деген сауалдар мазалайды!
Тықыр. Не үшін өмір сүргені несі, әй? Адам сияқты күн көру үшін өмір сүреміз дағы ! Алдымен диплом алу керек! Сосын , жалақысы жоғары, жаның қиналмайтын жақсы жұмысқа тұру керек! Үшінші, үй алу керек те, жақсы қызға үйлену керек! Бірақ, осының ішінде оңайы диплом алу ғана! Қалғанына біраз бас қатырып, қайрат-күшің мен қаржы-қаражатыңды сарп етуге тура келеді!
Уылдырық: Дұрыс қой, оның бәрі тіршіліктің қажетті мәселелері. Оны қоя тұршы. Ал мен бір керемет ерліктер жасап , әлемді өзіме қаратқым келеді!
Майтабан: Дұрыс-ақ дейік! Негізі , ерлік жасау менің де қолымнан келеді. Бірақ, ерінемін! Және де ерлік жасау қауіпті ғой!
Тықыр: Ал,менің қылмыс жасағым келеді!
Майтабан: А-а?
Уылдырық: Не деп тұрсың , әй?
Тықыр: Қылмыс болғанда да ұсақ-түйек ұрлық-қарлық емес, кәдімгі нағыз үлкен қылмыс жасағым келеді! Қылмыс жасасаң, телеэкраннан түспейсің. Міне, атақ-даңқ та сонда! Мемлекет тегін бағып-қағады!
Уылдырық: Бірақ , бәрібір қылмыстың аты қылмыс!
Тықыр: Бекірештің бөлмесіне баса-көктеп кіріп барып, уылдырық ұрлап жегенің қылмысқа жатпай ма? *Үшеуі ду күледі.* Содан Уылдырық атанып кеткен жоқсың ба?
Майтабан: Негізі біздің Уылдырық адал адам болғасын, кішкентай ұрлықтың өзі жақпай қалды, көрдің бе? Ал, жарты әлемді жалмап жұтып жатқандар ұсталмайды!
Тықыр: Бірақ, қылмыстың аты – қылмыс, ұрлықтың аты ұрлық! О заманда бұ заман, қыздың уылдырығын ұрлағанды кім көрген?
Уылдырық: Жоқ, ол онша ұрлық емес енді...Мен ол қызды көптен бағып жүрдім...Көрші заң факультетінде оқиды, тәп-тәуір қыз. Байқауымша, сол қызға ылғи жәшік-жәшік уылдырық пен балық кеп тұрады! Шіркін, соған бір тұмсығым тисе ғой деп қызығып жүретінмін...
Тықыр: Тұмсығың ...неменеге тисе дедің ? Қызға ма , уылдырыққа ма?
Майтабан: Бәрібір ғой...екеуі де жаман емес...Негізі , уылдырықтан бастаған дұрыс!
Уылдырық: Солай енді...екеуін де жақсы көргесін, жаңағы өздерің айтқан күнкөріс пен келешекті ойлап , екі мәселені бір-ақ шешпекші болып , уылдырығы көп қызбен танысайын деп барып едім...сол жұртқа жайылып кетті ғой...
Тықыр: Кейін не болды? *Есік қағылады.* Кіріңіз! *Қолында қызыл файлы бар Файл кіреді.*
Файл: Сәлем ,жігіттер! *Жігіттер «сәлем,сәлем» деседі.*

Майтабан: Файылжан , мына Тықыр мен Уылдырық та қораға кіреміз дейді. Тізімге енгізсең , кешігіп қалған жоқ па?

Файл: Алыс-берісте ешқашан кештік болмайды...ештен кеш жақсы деп осындайды айтқан аталарымыз. Тәк, тізімге жазамыз.\ *файлдан тізім жазылған қағазды алып :*\ Ты-қыр , тә-әк, Ты-қыр! У-ыл-ды-рық ! \ *Қағазды дұрыстап қарайды.*\ Уылдырық! Дұрыс, міне, бітті! Емтиханнан бес алуларыңмен...\ *саусағының ұшымен ымдап*\ бес мың бес жүзден ,екеуіңнен он бір мың!

Тықыр: *Ақшасын ыңғайлай бастап:*\ Неге бес мың бес жүз? Бестіктің құны бес мың емес пе еді? *Майтабан әуестеніп, Уылдырық ыңғайсызданып отыр*\

Файыл: Инфляция... девальвация... сервис!

Тықыр: Тықырды да тақырлап қырқатын қыз бар екен-ау!\ *күліп, басын шайқап, ақшаны береді. Файл ақшаны қызыл файлға салып алып, «сау болыңдар!» дегендей ойнақылана қолын бұлғап, зулап кетеді. Жігіттер әрі-сәрі күйде қалады.*\

Уылдырық: \ *Арлы- берлі орғи басып:* \ Ой, жігіттер-ай! Беу, қыздар-ай! Осының бәрі қандай жиіркеніште!

Тықыр: Се-ля-ви!

Майтабан: Дұшпан не десе о десін , бұл біздің өміріміз! Және , маған майдай жағады! Қолы майлының – жолы майлы , табаны майлының -- амалы майлы!

Үшінші көрініс

Аудитория. Емтихан. Айфон мен Уылдырық қызылкеңірдек болып дауласып отыр.

Уылдырық: Жо-жо-жоқ! Кешіріп қойыңыз , бірақ мен мұндай өтірікпен келісе алмаймын. Маған шындық керек! Кез келген адамның арғы ата-тегі көне замандарға барып тіреледі. Тіпті, ең тереңге дейін, Адам ата-Хауа анаға дейін барады!

Айфон: Тарих ғылымы ешқандай Адам Ата- Хауа Ананы білмейді! Ол әншейін діни аңыз ғана! Ешқандай нақты деректермен дәлелденбеген! Ал ғылым тек қана тарихи фактілерге арқа сүйейді. Дарвиннің эволюция теориясы бойынша, адамзат маймылдан пайда болған!

Уылдырық: Жарайды, солай-ақ болсын дейік ! Бірақ, сіздің маймыл атаңыз біздің маймыл атамыздан бұрын пайда болды дегенге мен бәрібір келісе алмаймын! Тоқтай қалыңыз , сіздің жүзінші , бәлкім мыңыншы атаңыз бір тамаша сәтте маймылдан адамға айнала қойды дейік. Ал сонда менің атам немене, ағаштың басында жалаңбұт жапырақ жеп отыра берген бе ...адамға айналмай...

Айфон: Жоқ ,былай болған...бәрінен бұрын менің атам маймылдан адамға айналған да, содан кейін сендердің аталарың сол кісіден тараған...

Уылдырық: Қалай, қалай? Сонда менің атам сіздің атаңыздан тараса, онда сол сіздің атаңыз менің де атам болып шықпай ма? Онда біз бәріміз бір

атаның баласы емеспіз бе? Тіпті , сіздің атаңыз біздің атамыздан тараған десек жөн шығар,ә?

Айфон: Ол жағына онша көп бас қатырудың керегі жоқ! Нақты ғылыми дәлелденген ақиқат мынау - менің атам сенің атаңнан үлкен!

Уылдырық: Мен мұндай рулық, ұлттық, нәсілдік кемсітушілік көзқарастармен келісе алмаймын! Тарихта көне халықтар , жас халықтар деп жазады. Осыны түсінбей-ақ қойдым. Мәселен, үлкен халықтардың ата-тегі пәленбай мың жылға дейін кеткенде, біз немене, кеше пайда болыппыз ба? Көктен түсе қалыппыз ба? Мысалы , жеті атаның ар жағында жетпіс жеті, жеті жүз жетпіс жеті,тіпті,керек десеңіз, жеті мың жеті жүз жетпіс жеті ата жатқан жоқ па? Оның ар жағы тағы солай кете бермей ме? Кез-келген елдің атасы ең арғы түпке дейін бармай ма? Ал, сіздер пәлен халық пәлен ғасырда тарих сахнасына шықты деп, қарап отырасыздар. Оның ар жағында тамыр, тарих, тағдыр жоқ сияқты!

Айфон: \ *Даусын көтеріп:* \ Студент Уылдырық! Бас жаққа барыспайық!

Уылдырық: *Қызбаланып,тоқтай алмай:* \ Сөйтіп, мына халық бас халық, мына халық жас халық деп, менің атам артық ,сенің атаң кем деп, алалап тарих жазасыздар! Ол аздай, үлкен халықтардың аз халықтарды қырып-жойып, отарлап басып алып , бұтарлап басынғандығын ашып айтпайсыздар! Мен мұндай теңсіздікті насихаттайтын тарихқа көнбеймін! Қабылдамаймын! Қиянат...тарихқа қиянат жасап отырсыздар сіздер!

Айфон: \ *Қатты айқайлап:* \ Жә, жетті! Доғар енді! Айдалаға лағып барасың! Емтихан сұрағына көш!

Уылдырық: Емтихан сұрағы - өтірік! Қолдан жасалған өтірікті де тарих деп кімді алдайсыздар? Ол кімге керек? Өтірік тарихпен тәрбиеленген ұрпақ қандай болмақ ертең?!

Сервер кіріп келеді. Жобасы,айқайды естіп келген.Түсі суық.

Айфон: Мына көргенсіз...қайдағы-жайдағыны қопарып...біздің бәрімізді өтірікшісіңдер деп айыптап отыр! Оқытып жатқан тарихтарың өтірік дейді!

Сервер:*Зілді:* \ Әй, шырағым, не бықсытып отырсың? Сонда , мына сен шындыққұмарсың да, біз бәріміз өтірікшіміз бе, немене?

Уылдырық: Мен олай дегем жоқ! Мен бар болғаны әлемдік тарих ғылымындағы өрескел бұрмалаушылықтармен келіспейтіндігімді айттым!

Айфон: Біздің атамызды маймыл дейді!

Сервер: А-а, не дейді ? Әй, қайталап айтшы қане, кімнің атасы маймыл,ә?

Уылдырық: Жоқ , апай айтады...менің атам маймылдан адамға сенің атаңнан бұрын айналған , сондықтан біз артықпыз дейді. Мен сіздің атаңыз тараған жерден біздің атамыз да тараған шығар десем, көнбейді. Бұдан шығатын қорытынды , бұл кісінің маймыл атасы маймылдың ішіндегі бір пысықай, жемқоры болған – ау... жұрттан бұрын адам деген атты жекеменшіктеп алған!

Сервер: Әй , не оттап тұрсың өзің? Қайдағы пысықай маймыл, қайдағы жемқор ? Мүмкін, мен де маймыл шығармын , ә? Жемқор деп бізді меңзеп тұрғаннан саумысың? Мен саған көрсетемін маймылды!

Уылдырық: Ағай десе, мұны айтып тұрған мен емес, тарих қой!

Сервер: Айтса несі бар , ол-ғылым! Көне дәуір деректеріне , археологтар тапқан ежелгі адамдардың сүйектеріне қарап айтады да!

Уылдырық: Мен археологияның маңызын түсінемін, бірақ , көне бейіттерді қопарып, аруақтарды мазалағандарына қарсымын!\ *Сервер мен Айфон есі шығып, бір-біріне қарайды.* \ Расында ,былай ғой , ағай, бес ғасырдан кейін сіздің сүйегіңізді қазып алып, саудырлатып қапқа салып , музейге апарып шалқаңыздан жатқызып , тырайтып шашып тастаса , жақсы көресіз бе? *Сервердің көзі аларып , қаны қайнап кетеді.* \ Жоқ, ағай, саспаңыз, сіздің сүйегіңіз кімге керек ...жатасыз бір машина кірпіштің астында...қияметке дейін!

Сервер: Жап аузыңды! Кет көзіме көрінбей! Енді бірдеңе дейтін болсаң, оқудан қудыртамын! Бар , жоғал ,сендейдің барынан жоғы артық ! *Сервер қаһарланып , есікті нұсқайды.Уылдырық басынан біреу «дүңк» еткізіп ұрғандай, қос қолымен басын қыса ұстап, теңселіп жүреді. Айфон Уылдырықты шығарып жібереді.* \

Төртінші көрініс

Жатақханның сыртында Уылдырық Бекіреште күтіп тұр. Манағы жанжалдан кейін, сабасына түсе алмай , мазасызданып, сағатына қарай береді. Файл келеді. Реніште.

Уылдырық: Файл? Сен мұнда қайдан жүрсің?

Файл: Тықырға сен үшін төлеген ақшасын қайтарып берейін деп бара жатырмын. Түу, Уылдырық, сен қандай жынды едің! Бәрін бүлдірдің ғой! *Уылдырық үнсіз қарайды.* \ Айфон апай маған жаман ұрысты, сен кімді тізімге кіргізгенсің деп. Тіпті , бағамды қоймай жібере жаздады. Уылдырық дегенді білмеймін, өзің әкелдің, өзің құтыл деді. Түу, сонша ақымақ болармысың...амалдап бағаңды қойдырып, стипендияңды алып, оқи бермейсің бе?

Уылдырық: Жоқ, мен өтірікке көне алмаймын!\ *Бекіреш келіп, бір шеттен бақылап тұрады. Аң-таң, түсінбей , епте қызғанып қалғандай.* \

Файл: Көнбесең қағынып кет! Бірақ, жұртқа кесіріңді тигізбе! *Кетуге оқталады.* \

Уылдырық :\ *Оны қолынан тартып:* \ Тоқта, тоқташы, Файл, Файлжан! Мен саған бәрін де түсіндіремін!

Файл: \ *Қолын босатуға тырысып :* \ Керегі жоқ! Сенің өзіңді де, сөзіңді де кім керек қылсын енді!? Сендей қиялилардың барынан жоғы! \ *Жұлқынып шығып, қайырылмай кетеді. Уылдырық басынан біреу «дүңк» еткізіп ұрғандай күйде теңселіп тұрып қалады. Ақырын басып , тістеніңкіреп, Бекіреш келеді.Уылдырық оған қолын соза бергенде, Бекіреш қолын артына жасырады:* \

Бекіреш: Ой, жаным, қой жаным, Файылжаның қай жаның?

Уылдырық: Ол әншейін бірге оқитын қыз ғой! Мен қазір, жаным ...бәрін айтып түсіндіремін саған...*Бекірешке біресе жақындап, біресе алыстап, айналып жүріп , болған жағдайларды, жан сырын ақтарады. Қолдарын*

сермеп, қызбалана сөйлейді. Қыз оған бірде иланып, ойлана қараса, бірде кекесінмен күле қарайды. Барлығын айтып болғасын Уылдырық сәл байыз тауып, Бекірештің алдына келіп тоқтайды : Қысқасы, маған қазір сен керексің! Менің сүйенішім де, қамал-қорғаным да, барым да, байлығым да, бағым да тек қана сенсің!

Бекіреш: Өзің жатақханадан қуылып , оқудан шығайын деп жатсаң... өмірге бейімің, тіршілікке түк ебің жоқ болса ...онда мені несіне мазалайсың? Қайтіп маған қамқор , пана болмақсың? Сендей жігітке кім сеніп тапсырады тағдырын?

Уылдырық: Бекіреш, оның бәрі түк те емес. Ең бастысы- мен сені шын сүйемін! Кел, екеуміз қосылайық! Қалғанын қол ұстасып жүріп көріп алармыз!

Бекіреш: *Мазақтап:* Бір басыңды баға алмай жүріп , шаңырағыңды қайтіп көтермексің? Іргеңді немен бекітіп, керегеңді қалай кеңітіп, терезеңді қайтіп жұртпен теңемексің? Осының бәрін ойлайтын ақылың жоқ, мені алақанға салардай ақы-пұлың жоқ , қай бетіңмен сөз салып тұрсың? Сен бар ғой...сен, барып тұрған бейшара , ақымақ екенсің ғой! Сенің бұл өмірдегі орның қане, жүретін жолың қайда?! \ *Уылдырық үнсіз булығып қалады.* Жауабың , жауабың ? Жас жігіт...үндей алмайсың,ә?! Олай болса, сенің бұл дүниеде барың не, жоғың не, бәрібір емес пе!? \ *Кетеді. Уылдырықтың басына тағы бір соққы «дүңк» еткендей болып,есі ауыңқырап қала береді.*

Екінші сурет

Бірінші көрініс

Уылдырықтың бөлмесі. Уылдырық ауыр ой үстінде оңаша отыр. Өте реніште. Тықыр келеді.

Тықыр: Мә, өзің терезеге қарап, бір терең ойға батып отырсың ғой!

Уылдырық : Секірейін деп отырмын!

Тықыр: Не болды әй, сонша?

Уылдырық : Лақтырып кетті!

Тықыр: Лақтырып?! Кім, қайда?

Уылдырық : Қыз лақтырып кетті!

Тықыр: Е-е, қыз ба...!

Уылдырық: Қыз отказ! Мен құрыдым...біттім...Енді өмір сүргім келмейді! Онсыз маған бақыт жоқ!

Тықыр: Өй кет , қайдағыны айтпай! Дүние бір қызға байланып қалып па сонша, басың аман болса қыз табылады әлі...

Уылдырық: Сен ділмарсымай қоя тұршы осы...Әңгіме жалғыз онда емес...Мені өмір лақтырып кеткен сияқты! Сен түсінесің бе, ұғасың ба мұндай халді...Мен өзім де түсінбеймін неге екенін , бірақ сұмдық өлгім келеді! Мүлде құлқым да , құштарлығым да жоқ өмір сүруге...Тойып біттім, түңілдім әбден қу тірліктен...Өзімді өзім қайрап та көрдім...бірақ, көңілімде бір құлазу бар...шет-шегі жоқ , бітпейтін бір торығу бар...мен нағыз өмірден

адасып , артта қалып қойған сияқтымын ...белгісіз бірдеме менің еңсемді езіп, жанымды жегідей жеп, әлдеқайда шақырады да тұрады...не екенін өзім де түсінбеймін...бірақ, өзегімді суыра тартады бір жаққа...мен үшін түк қызық, мағына қалған жоқ мына жалған дүниеде...сондықтан, ешкімге зиянымды тигізбей, тып-тыныш кетуге бел байладым!

Тықыр: Қой ,өйтіп басты қатырма! Ата-анаңды ойла, болашағыңды ойла...

Уылдырық: Жә, қысқарт енді ! Осы ақыл айтқандарыңды қойыңдаршы! Қайдағы болашақ айтып тұрғаның? Ертең итшілеп жүріп, әр мұғалімге пара беріп жүріп оқу бітірген соң , одан да өткен ит тірлік басталмай ма? Жұмыс жоқ, бола қалса жарытымды жалақы жоқ, үй жоқ, күй жоқ , жартылай қаңғыбас, жартылай қайыршы болып өлмес күн көруге менің жүйкем шыдамайды. Мен өлмес күн көруге разы емеспін! Мен жақсылап өмір сүргім келеді! Ұғасың ба сен ? Ұқпасаң – жайыңа кет! Мен ертең бүлік шығарып, бірдеңені бүлдірсін, біреуді өлтірсін демесең, бөгеме жолымды! Тыныш өмір сүргізбеп едіңдер , тым болмаса тыныш өлуге рұқсат етіңдер!

Тықыр:\ *Үндей алмай, еңсесі түсіп , ойға батып отырып:* \ Шынын айтқанда, сенің мұндай сұрақтарыңа менің жауабым жоқ. Қалай өмір сүру керектігін өмір өзі көрсете жатар.Бірақ, менің саған айтар бір-ақ анық сөзім бар. Қандай жағдай болса да , ешқашан да өлуге асықпа , өзіңді өзің өлтірме! Аман – сау болсақ , басқасының бәрін бірдеме қылармыз!

Уылдырық:\ *Сәл жұмсарып:* \ Жә , мұның бәрі жауыр болған жаттанды сөз! Маған түк те әсер етпейді, өйткені мен ол шектен өтіп кеттім! Енді босқа әуре болма! Дос екенің рас болса , ақтық тілегім -- сен маған қиналмай аттанып кетуге көмектес! Бір-ақ сәт ...ойлап қарасаң...бұ дүниеден о дүниеге өте салу онша қиын шаруа емес-ау...ешқайда бармай-ақ, алашапқын болмай-ақ , тіпті, орныңнан қозғалмай-ақ қас-қағымда ана жаққа өте салуға болады екен ғой шынында!

Тықыр: \ *Уылдырықтың сөзін ден қоя тыңдап, жүзіне зер сала қарап , шын екеніне көзі жеткен соң, бір шешімге келгендей ширығып:* \ Жарайды онда! \ *Орнынан тұрып , офицерлерше сымдай тартылып , салтанатты, салмақты үнмен , кесіп-пішіп* :\ Пірекеңнің Ілекеңі , мен сенің ең соңғы тілегіңді орындау бақытына ие болғаныма өте қуаныштымын! Досым деп маған мұндай сенім көрсеткеніңе ризашылығымды білдіремін! Мен барлық күш-қайрат-жігерімді сарп етіп, сені жақсылап аттандырып жіберуге дайынмын! Бірақ, сен де менің бір тілегімді бер!\ *Уылдырық таңданыңқырап , үнсіз қарайды.* \ Жоқ, ол соншалықты қиын нәрсе емес , осы сенің суицидіңе байланысты ! Иә десең болды, ар жағын өзім жігін білдірмей жымдастырып жіберемін!

Уылдырық: Жақсы! Ал , айта ғой...

Тықыр: Айтсам...Ақыры өлетін болған соң , адам құсап дұрыстап өл! *Уылдырық таңдана қарайды.* \ Ол үшін менің айтқанымды істесең болды!*Уылдырық селқостау басын изейді.* \ Онда , кел,\ *Тықыр екі алақанын ысқылап, құлшына кіріседі.* \ екі дос әуелі оңашада ақылдасып , әбден пісіріп алайық ...істің ретін! Иә, алдымен басын ашып алатын нәрсе , қашан , қалай өлмекке бел будың?

Уылдырық: Осы қазір терезеден секіріп кетсем бе деп отырмын...

Тықыр: Секіріп...? Болмайды ,әй ,болмайды! Өзің ойланып қарашы... Біріншіден , бесінші этаждан секіріп ешкімді таңғалдыра алмайсың. Екіншіден...бірден мүрдем кете қойсаң жақсы , ал, тізеңмен түссең, ой, қандай жаман...қан қақсап , жаныңды көзіңе көрсетеді. Арқаңмен түссең тіпті қиын...омыртқаң сынып, өмір бойы сал болып, төсекке таңылып азап тартасың! Үшіншіден , сеспей қату үшін тас жолға тура баспен түсу керек ! Бірақ, жан-жаққа қаның шашырап, миың бырқырап ...бр-рр...шашылып жатқанның несі жақсы?! Көзіңе елестетіп көрші өзің... сен жатасың қан-қан болып ...Жұрт жиылып тұрады тамашалап... Полиция , дәрігерлер абыр-сабыр...Бір жақта ата-анаң , бауыр-туыстарың зарлап жылап жатыр...Барлығын жерге қаратып кеткен қарабет әкеңнің аузын... деп , бүкіл жұрт сені боқтап қояды арасында. Сенің денеңді жиып- теріп жүргенде , қаныңды... әсіресе миыңды аяқтарына былш-былш басып кетеді...Ә-ә?! Қандай жаман! Сондықтан, секірмей-ақ қойсаң қайтеді?!

Уылдырық: Жақсы ! Бір айтқаның болсын... секірмей- ақ қояйын! Бірақ, мен өлемін деген соң бәрібір өлемін! Сен маған жан қинамай өлудің оңай жолын айт!

Тықыр: \ *Кеңірдегін екі қолымен ымдап , асылғанды көрсетеді.*\ Қалай болар екен?

Уылдырық : Буынып өлуге арқан таппай отырмын...

Тықыр: Иә , мәселе... мәселеңки...Қой , Пірекеңнің Ілекеңі кір жаятын жіпке ілініп өліпті деген аты да жаман ғой! *Қабырғаларға, төбеге қарап жіберіп*:\ Және, дұрыстап асылатын да ештеме жоқ екен. Шіркін, бір мықты темір күршек болғанда ғой төбеде...Әй, бірақ қазіргі қабырғалар мен төбеге дұрыс күршек те іле алмайсың, түртіп қалсаң сау ете түсейін деп тұр... Құрылысшылар да қызық...үй салғанда осының бәрін ойластырып , мықты қылып салмай ма? *Басын шайқап, ойланып отырады. Уылдырықтың да ұнжырғасы түсіп кетеді.Тықыр бір кезде айқайлап атып тұрады:* \ Таптым! Сеппуку! Харакири! Самурайларша өзіңді- өзің жарып жіберсең- өлімнің төресі осы! Жер-жаһанға жапондардан кем емес екенімізді жария қылып, бізден де бір көзсіз батыр шықты деп жарнамалауға да жақсы!

Уылдырық: Жарнама?!

Тықыр: Иә, жар-на-ма! Қазіргі даңғаза заманда жарнамасыз жанжалға да жарымайсың ! Сондықтан, сенің самурайлардың ерлігіне пара-пар батырлық ажалыңды ғажайып оқиға ретінде жапан дала мен жапонға, тіпті, жер-жаһанға жарнамалау керек! Енді, сен үн-түнсіз , елеусіз өле салатын сұмұрын сұмырай емессің ғой! Сенің суицидіңді әлемге әйгілеп, адамзатқа үлгі қылуымыз керек! Беделді телеарналардың бірін шақырып , тікелей хабар таратуымыз керек! Репортажды жүргізуге тележұлдыздармен бірге, мен өзім де қызу ат салысамын! О-о, елге танымал боп кетсем, рейтингім көтеріліп, келешекте тойларға шығып , асаба болып , ақшаның астында қалар едім! Солай, достым, сен жай кетпей, бізге пайдаңды тигізіп кет! Өзің де бұл өмірде бір із қалдырып, өлеріңде атақ-даңққа бөленгенің дұрыс! *Уылдырықтың есі ауып, көзі алара қарайды.*\ Жо-жоқ, сен ештеңеге де алаң

болма ,тек айнып қалмай, менің айтқанымды істеп , уағда бойынша уағыңмен өлуіңді білсең болды! Қалғанын өзім қатырамын! Келістік пе?! *Уылдырық бей-жай қалыпта қолын бір-ақ сілтеп, кереуетке етпетінен түсіп жатып қалады.* Сен үлкен сынақтың алдында сәл тынығып ал, мен қазір бар шаруаны реттестіре қояйын! \ *Тықыр телефонын жүре терген күйінде,»әлө,әлө!» деп, шығып кетеді.*

Екінші көрініс

Уылдырықтың бөлмесіне ентігіп Майтабан келеді. Аппақ көйлек киіп алған Уылдырық оған назар аудармай, бір нүктеге қадалған күйі, үнсіз отыра береді.

Майтабан: Өй , әрең келдім -әй... Тамаққа тойып алып , қисайып жата қалып едім...көзім ілініп кетіпті ...енді рахаттанып қалың ұйқыға кіре бергенде...Тықыр телефон соғып, оятып жіберді... Амал жоқ шықтым... Суицид дегесін...онда да сен болған соң... Басқа біреу болса қозғалмай жата беруші едім...қырқына дейін бір барармын деп... \ *Майтабан сөйлей жүріп , кереуетке отырады,бірте-бірте қисайып жатады.** Жарайды , Тықырдың еті тірі, пысықтау ғой, көзге түскенді де жақсы көреді... басқара берсін ...мен қолдаушы, тілеулес болып отырайын...\ *Сөзін аяқтай беріп , қор ете түседі. *

Уылдырық: \ *шыдай алмай , түртіп оятып жібереді.** Әй, сені де досымыз бар деп жүрміз-ау! Тіпті селт етпейсің ғой...кісі өлейін деп жатса...

Майтабан: \ *Басын көтеріп:** Ә-ә? Немене, біреу өлгісі келді екен деп , ұйқымызды бұзамыз ба енді? Әуелі өліп алсайшы. Оған дейін мен біраз тынығып алайын .Әлі қайда, әуре-сарсаң жетеді...сенің денеңді анда – мында тасу керек...моргке, полицияға апарып, қаншама қағаз алу керек...сені кескілейді...экспертиза...анализ... Сондықтан , асықпа, менің достық қызметімді өлгеннен кейін көресің...көмгенде де көп кешікпей келуге уәде беремін!

Уылдырық: Tyh, саппас! Не деген ит едің!

Майтабан: Он екіде бір гүлі ашылмай жатып ,өз-өзіне қол салып, көктей солайын деп отырған сен ит пе , жоқ , тыңқиып тойып алып, тыныш жатқан мен ит пе ?*Есінен, жата кетеді.** Сен өлді екен деп ешкімнің де қылы қисаймайды, көр де тұр! Бір қуысқа тыға салады – бітті , капут!

Уылдырықтың бөлмесіне қолында балтасы бар Тықыр келеді. Ол балтасын былай қойып, жерге аппақ төсеніш төсеп, аппақ көйлек киген Уылдырықты тізерлетіп,теріс қаратып отырғызады. Қойнынан аппақ орамалға оралған бір нәрсені бабымен алып, орауын жазып, аппақ пышақты алыстан жарқыратып көрсетіп, жылдам қайта орап, қойнына тығады.

Тықыр: Мынау нағыз құрыш болаттан жасалған алмас пышақ, ұстарадай қылпып тұр, салып жіберсең білінбей кетеді. Ең соңғы сәт туғанда ғана алдыңа қоямын, сонда асып-саспай , самурайларша салтанатты сабырмен алып , салмақпен есіп жіберсең, ар жағыңа дейін лып етіп өте шығады!

\Орауды қойнына тығып, балтаның жүзін бармағымен тексеріп көріп , салмақтап біраз тұрады.Уылдырық таңдана қарайды.

Уылдырық : Балтаның керегі не?

Тықыр: Енді...егер де сен харакири жасағанда бірден өле қоймасаң...қан-қан болып, қорқырап, қиналып жатсаң , саған көмектесіп , басыңды қағып жібермеймін бе? Самурайлар сөйтеді екен ғой...және харакири жасаған батырдың басын шауып тастау- екеуіне де,яғни шапқанға да,шабылғанға да зор құрмет болып саналады екен! *\ Майтабан басын көтеріп,отырады.*

Уылдырық: Олар шапса өткір семсермен әдемілеп , ауыртпай, бір тартқанда қиып түсірген. Ал сен немене , мені балтамен отын сияқты бұтарлап, жаңқалайын деп тұрмысың? Ауырады ғой!

Тықыр: Ауырмағанда...өзіңді-өзің өлтіру оңай деп пе едің? Ауырса да шыдайсың енді, елдің бәрі құлақтанып қалды, хабарыңды күтіп отыр...шегінетін жер жоқ! Дабай, дайындал! *\Балтаны салмақтап-салмақтап, бұрышқа сүйеп қояды.* Уәдеңде тұратын бол! Мен қашан дабай дегенше сен ешқандай әрекет – қимылға бармайсың! Қандай жағдай болып жатса да кіріспейсің! Өз ойыңмен өзің болып, селт етпей ,теріс қарап отыра бер!

Жүгіре басып, үрейленген Бекіреш пен Файл кіреді.Бөлмедегі көріністен одан сайын зәрелері ұшып, сөйлей алмай қалады.

Майтабан: Бекіреш бикеш, қуаныштан секіре беруіңе болады! Осының бәрі сенің кесірің!

Бекіреш: Менің?

Майтабан: Иә, сенің күйігіңнен...мінеки! *\Орнынан атып тұрып:* Әй, нең кетеді , тие салсайшы!

Бекіреш: Қалай тие сал?

Майтабан: Кәдімгідей...тие сал!

Файл: Не деген тас жүрексің ! Білдей бір азамат бауыздалып өлейін деп жатса...

Бекіреш: Ойбай, сендер қандай қызықсыңдар? Мен оны сүймесем қайтіп тиемін?

Файл: Міне, сен сүймегесін өлейін деп жатыр .Сүйсең- өлмес еді! Мұны аман алып қалу үшін - сен оны сүюің керек!

Бекіреш: Қайтіп сүйем? Жүрегім қаламаса...

Майтабан: Қайдағы жүрек, әй? Ертең...мынау шынымен неғып кетсе...ата-анасына неңді айтасың? Елге қай бетіңмен қарайсың, әй?

Бекіреш: Шынымен мен кінәлімін бе сонша?

Файл : Әрине! Тіпті, кінәлі болсаң да, болмасаң да сенен көреді ертең бәрі!

Бекіреш: Ал, ендеше, ерегескенде... он рет өлсе де мен оны сүймеймін де, тимеймін де! *\Бұрылып, шығып кетуге оқталады. Манадан бері әңгімені жіті бақылап, сыр бермей тұрған Тықыр оның қасына жетіп барады.*

Тықыр: *\ Бекірешті оңашалап :* Бекіреш, Бекірешжан, бері қарашы! Уылдырық өлген соң да өмір бар ғой! Ендігі уылдырығың болуға мен дайынмын! Иә десең болды жаным, жетегіңде жүре беремін!

Бекіреш: Ах, ұятсыз, оңбаған! Досыңның топырағы суымай жатып...ә-ә, кешіре гөр, құдайым ...досың әлі өлмей жатып, оның ғашығына сөз салуға қайтіп дәтің барады , ә?

Тықыр: Енді,жасыратын не бар, мен саған көптен бері қызығып жүруші едім. Бірақ , Уылдырық тұрғанда достықтан аттамайын деп, жаныңа жуыған жоқпын! Ал енді ол бүгін ана жаққа аттанып кетемін десе,жолы болсын. Алды өзіне жарық , арты бізге қайырлы болсын! Біз бәріміз оның артынан асығып тұра шаппаймыз ғой, тіршілігімізді істейміз! Біреу қағып кетпей тұрғанда , сендей алтын балық қызға қармағымды салсам несі айып? Уылдырық қара жердің суық қойнында қақиып жатқанда, мен сендей сұлудың ыстық құшағында балқып жатпаймын ба?!\ *Уылдырық күйіп кете жаздап, қозғалақтап, әрең шыдайды. Осы сәтте Сервер мен Айфон кіріп келеді.*\

Айфон: \ *Ойбайлап Уылдырыққа жақындап келіп, бата алмай бөгеліп:*\ Ойбай,ойбай, бұл не сұмдығың айдың күннің аманында? Тоқта, айналайын! Алтыным ,жаным , тоқташы, өлмеші! Сен бізге... деканатқа керексің! Ректоратқа керексің! \ *Уылдырық оған селт етпей отыра береді.*\ Әй, өзің аман-есен оқуыңды бітір де кетші ауылыңа! Бәлеңнен аулақ! Үйіңе барғасын үйтіліп қалсаң да мейлің! Тек , әзірше тұра тұршы бізді масқараламай ! Айтқаныңды істейік ,не жетпейді саған ...ашып айтшы. Қолдан келгеннің бәрін де жасайық! Өлемін дегеніңді қойсаң , мен саған қалаған бағаңды қойып берейін!

Сервер: \ *Сазарып тұрған қалпы:*\ Жоқ, ол болмайды! Біреу өлемін деп қорқытады екен , соған бола мемлекеттік емтихан бағасын қалай өзгертеміз? Біздің бағамыз немене, ойыншық па? Ертең мұны естіген студенттердің бәрі оқуды қойып, емтихан сайын мойнына қыл арқан салып, тізіліп тұрмасына кім кепіл?

Айфон: Кешіріңіз...мен қай бір жетіскеннен айтып тұр дейсіз...Шынымен неғып кете ме деп...

Сервер: Әлі тірі ғой...өлсе, әңгіме басқаша... онда бәрін де береміз! *Студенттерге бұрылып, өктем үнмен:*\ Сендер неғып жүрсіңдер мұнда топырлап? Суицидтен шоу жасайтын дәнеме жоқ!

Файл: Ой , біз киноға барамыз деп едік!

Майтабан: Қандай кино?

Файл: Шетелдікі. Қорқынышты кино! Қырғын...

Майтабан: Иә, күшті екен! Қызықтырып жібердің ғой...менің де барғым келіп кетті...

Файл: Мынаны қайтеміз? Кетіп қалсақ ыңғайсыз-ау...

Майтабан: Өй , бұл да бір...өлетін уақытты тапқан екен!

Осы кезде видеокамерасын көтеріп , тележурналист Экран кіріп келеді. Оқытушылар , студенттер алқақотан жайғасқан күйде ыңғайсызданып қалып, телекамераға түсуге еріксіз дайындала бастайды. Сервер шашын тарамақ болғанда, Айфон оған қол айнасын тоса қояды. Өзі де бет-аузына пудра-далабын жағып, қозғалақтап қалады. Қыздар да бір-бірінің шаштарын жөндеп, сәнденіп жатыр.Уылдырық бұрышта , ақ көйлек

киген,теріс қарап, тізерлеп ,бір нүктеге қадалған күйі селт етпей отыр. Тықыр Экранды қарсы алып , қолымен бұрышты ымдап көрсетеді .

Экран: *Тықырға, бәрі естісін дегендей таңқылдап:* \ Жақсы, жақсы, біз бәрін түсіреміз...таптырмайтын тамаша материал...жұрт қызыға көретініне күмән жоқ. Тек сізден өтініш - өтірік болмасын, иә, иә, анық болатын болсын.Біз аппаратымызды арқалап әуре боп келдік...ал ол өлмей қалса...ұят болады! *Сөйлей жүріп, ыңғайлы жер таңдап, камерасын дайындап, түсіре бастайды.* \ Қайырлы күн , құрметті телекөрермендер ! Міне, біз суицид алаңынан тікелей репортаж жүргізіп отырмыз... Біздің бас кейіпкеріміз Уылдырық қазір қызу дайындық үстінде... Бұрын-соңды бүкіл әлемдегі бір де бір елде болып көрмеген мұндай репортажды тікелей эфирден жүргізу – біздің арнаның жаһандық жаңалығы. Бізді қазір жер шарының жүзден астам мемлекеті көріп отыр!

Майтабан:\ *Уылдырыққа:* \ Әнеки...кеттің телеканалға! Енді шегінетін жер жоқ! Бүкіл әлем сенің қарының қашан жарылады деп асыға күтуде!

Бекіреш: Күткенімізге де біраз боп қалды. Ал, енді не болар екен ?

Файл: Тезірек бір жағына шықса екен не болса да!Менің қарным ашты.Түскі тамаққа да бара алмай қалдық қой...осыны аңдимыз деп жүріп...

Майтабан: \ *Уылдырыққа:* \ Сенің де қарның ашқан шығар, ә ? Кішкене айран ішіп аласың ба? Күте тұрсаң, мен айран мен бөлішке алып келер едім?

Сервер: Қысқартыңдар ,қане! Қайдағы айран мен бөлішке... жарылайын деп отырған қарынға зиян емес пе...жер-көкті былықтырып!

Майтабан: Жо-жоқ, мен жай айтамын...Әйтпесе, өзім де ерініп отырмын далаға шығуға!

Тықыр: \ *Экранға:* \ Мен өзім бірге жүргізейін репортажды! Біздің де атымыз шықсын , елге танылып қалайық !

Экран: Мақұл, қатыса беріңіз... атақ-даңқ бәрімізге де жетеді...тек өлетін сәтін жіберіп алмайық...әдемілеп түсіріп , әсірелеп жүргізу керек !\ *Тықырды эфирге дайындап, үсті-басын,шашын жөндеген болады.* \

Айфон: *Серверге , бәрі естісін дегендей:* \ Мына Тықырың құтырып алыпты ғой өзі !

Сервер: Енді ше...бір досыңнан құтылу дегенің аз олжа ма? Егер менің де кейбір достарым өстіп кете қойса – мен тай сойып, той жасар едім!

Тықыр: \ *Камераға ойнап:* \ Құрметті телекөрермендер , менің атым Тықыр! Мен бүгінгі бас кейіпкеріміз Уылдырықпен бірге оқимын, бір бөлмеде тұрамын! Шынын айтқанда , менің досым шатыры шайқалған, жүйкесі жұқа, күйгелек , өзін-өзі жеңе алмайтын әлсіз, нашар жігіт болып шықты. Тіршіліктің түйткілдеріне төзе алмай, күйіп-пісіп, ажалынан бұрын арам өлгелі отыр. Қой деп қанша айтсақ та , тыңдайтын емес! Сірә, әбден түңіліп, ашынса керек!

Экран: Иә, өмірде адамды ашындырып, осындай халге жеткізетін әртүрлі жағдайлар да болады. Ақырындап сұрастырып көргенімізде, бұған деканнан бастап , мұғалімдердің біразы кінәлі деп шулап отыр жұрт! Мәселен , Айфон деген мұғалім әр емтихан сайын студенттерден ақша алып отырған! *Камераны Айфонға бұрады.* \Тарихтан емтихан тапсыру кезінде Уылдырық

онымен шындық пен өтірік жөнінде пікір таластырып қалған екен , Айфон оған төмен баға қойған. \ *Камераны Серверге бұрады.* \ Факультет деканы Сервер оны стипендиядан алып тастап , жатақханадан қуып шықпақ болған! *\Камерадан қашқақтап, қолдарымен беттерін көлегейлеген Сервер мен Айфонды алқымдап:* \ Сіздер немене , өзіндік пікірі үшін осынша қудалайсыздар ма адамды? Өтірікті өтірік деп айтқанның несі айып? Шындық үшін шырылдаған жас адамды жабыла жазалап жатқандарыңыз адам деген аттарыңызға жараса ма? Обал емес пе бұларыңыз, обал!\ *Сервер мен Айфон камерадан қашқақтап, жүздерін жасыруға тырысады.*\

Сервер: Әй, шырағым , сөндір андағы камераңды! Біз ешкімді де бұл дүниеден о дүниеге қудалап аттандырып жатқан жоқпыз! Мен бұл мәселе жөнінде телеарнаға сұхбат беруден бас тартамын!

Айфон: Адамның өзі келісім бермесе, оны камераға түсіріп ,экраннан көрсетуге хақыларың жоқ! Осыдан бізді қаралап көрсетеді екенсіндер , мен адам правосын қорғау жөніндегі халықаралық ұйымға арыз беремін! Сотқа беремін сендерді...бүкіл арналарыңмен қосып!

Экран: Негізінде, жұрттың айтуына қарағанда, Уылдырық шыншыл жігіт. Өтірікке қарсы шығып, сол үшін күйіп кеткен...

Сервер: Ол үшін күйетін дәнеңе жоқ. Тарих талай көрсеткен-үлкен ұрандардың тасасында ұялы өтіріктер айтылып, ұйымды ұрлықтар жасала береді. Айқай-шулы даңғазаның арасында жасалған арамдықтар байқалмай кетеді! Сол үшін өзіне өзі қол сала берсе, жер бетінде адам қалмас еді!

Тықыр: Супер құрметті Сервер ағай, сіздің сөзіңіздің бәрі дұрыс. Рас болса да рас, өтірік болса да рас. Қисық болса да түзу, түзу болса да қисық! Түу, не деп кеттім өзі! Тек қана сіз плюс қоюдың орнына минус қойып отырсыз.

Сервер: Қалайша?

Тықыр: Былайша айтқанда, сізді қазір сыртыңыздан бәріміз айыптаймыз... өтірік алдадыңыз, өтірік оқыттыңыз деп. Бірақ сіз сол өзіңіз өтірік екенін білетін нәрсені шындық деп бізді қинамай-ақ, өтірік екенін айта салсаңыз, мұндай реніш болмас еді.

Сервер: Әй, Тықыр, не деп тықылдап кеттің , ә? Дым түсінсем бұйырмасын.

Тықыр: Несі бар түсінбейтін , Сервер ағай-ау! Мынау өтірік ,бірақ,амал жоқ, бұны сендер шын деп ойлауға тиіссіңдер, осыған сенуге тырысыңдар десеңіз, сіз теңдесі жоқ адал ұстаз болып, абыройға бөленер едіңіз! Ал қазір сіздің шындық деп оқытып жатқаныңыздың өтірік екенін білетін студенттердің бәрі Сервер ағайымызға вирус жұққан деп, сыртыңыздан күліп жүреді. Егер де өтіріктің өтірік екенін әуелден білсе, бұл антивирус болар еді. Оқу бітірген соң , өмір шындығымен бетпе-бет келгенде, жандары ауырмас еді, жынданбас еді!

Сервер: Біреу өтірік айтты екен деп өле қаласыңдар ма сонша? Одан жұрттың несі кетеді , өтірігін айтып, өтірік күліп жүре береді!

Айфон: Біз түгілі , бүкіл дүние толған өтірік!

Сервер: Әңгіме өтірікте емес! Әңгіме сол өтірікке сенуде! Егер де сіз өтірікті шын деп ойласаңыз, өтірікке илансаңыз бітті, ноу проблем!

Айфон: Күйдіргі шындықтан да жанға жағымды өтіріктің өзі артық! Өмір бойы осы өтіріктің ішінде жүрсек те, келеміз ғой міне , аман-есен! Шындық өлімнен де өтірік болса да өмір жақсы!

Сервер: Мен сендерді, осы күнгі жастарды түсінбеймін. Бесіктен белдерің шықпай жатып, өлім туралы ойлайтындай алжастыңдар ма, әй? Айтқан әндеріңе дейін, жазған өлеңдеріңе дейін, сөйлеген сөздеріңе дейін «сұм жалған, бес күндік баянсыз өмір, қамшының сабындай қысқа ғұмыр, дүние алдап кетер сағым , алдымызда ажал» деген сияқты зар болып келеді. Әй, естерің дұрыс па,әй, өмір жолын бастамай жатып, өлімді ойлап , қайғыдан қан жұтып не көрінді сендерге? Құдайдың берген ғұмырын сүріп алсаңдаршы әуелі!

Экран:\ *Тықырға,жұрттың бәрі естісін дегендей айқайлап:*\ Сен ана досыңмен сөйлесіп көрші, мына кісілерден көрген жәбір-жапасын айтып, мүмкін, біздің арнаға бұл өмірдегі ең соңғы сұхбатын берер, ә? Ойлап көріңдерші, шынында керемет қой...Жан сырын ақтарып , бәрімен қоштасып болып , менің өліміме осылар кінәлі деп тікелей эфирде өзін-өзі бауыздап жіберсе...қанын камерға шашыратып ...мә-ә, бүкіл дүниежүзінің тарихында ондай кадр болып көрмеген! Барлық елдер, күллі адамзат қалай қызығып көрер еді ондай репортажды!

Тықыр: Жақсы, мен айтып көрейін қазір!\ *Теріс қарап отырған Уылдырыққа бірдеңе деп сыбырлайды. Уылдырық басын шайқағандай болады.*\

Экран: Тек байқап, майдалап айт , айнып кетіп масқара қылмасын бізді!

Тықыр: \ *Экранға жақындап келіп, камераға және жиналғандарға қарап, ерекше шабытпен*:\ Сонымен, құрметті халайық, салтанатты соңғы сәт те туды! *Уылдырықты жұртқа қаратып отырғызады.* \ Міне, қазір Уылдырық өзіне-өзі харакири , қазақша айтқанда жаракири жасайды, яғни , өзінің ішін өзі жарып жіберіп, шек- қарынын жарқыратып ақтарып тастайды! *Жұрт сілтідей тынған. Экранға ымдап , қалай түсіруді көрсетеді.*\

Экран: *Камерасын ыңғайлап ,Уылдырықтың бетіне, қарнына қарата қойып:*\ Рахмет,рахмет, осы ракурстан ...средний планнан бастап...жарған кезде наездбен крупный план...қан-жынға акцент...жаны шыққандағы соңғы демі - деталь...керемет! Бүкіл әлем аузын ашатын болды!

Тықыр:*Уылдырық төбеге қарап, сабырлы салмақпен дайындала бастайды.*\ Міне, ол баяғы батыр бабалары сияқты ажалды лайықты қарсы алуға бекініп, көк аспанға көңіл бұрып ,жер-жаһанға , күллі ғаламға , екі бірдей дүниеге ой жүгіртіп өтті. Ал, аяулы Уылдырық , сен үлкен айдындарда кит балық болып жүзуің керек еді, оның орнына ит балық болып арам өлейін деп отырсың! Амал не , өзің осылай ұйғардың, қош бол! Мен саған берген достық антымды адал атқарып, ақтық тілегіңді орындауға дайынмын!\ *Қойнынан ақ орауды алып, Уылдырықтың алдына қояды. Жіңішке ақ шүберекпен салтанатты түрде Уылдырықтың екі көзін байлайды. Бұрыштағы балтаны алып, шабуға дайындалып тұрады.Уылдырық ақ орауды жазып , ақ пышақты жарқыратып шығарады. Жұртта үн жоқ, қорқыныштан қатып қалған.Уылдырық*

пышақты оң қолымен қыса ұстаған күйі ақырын ішіне тақап тұрып, есіп кеп жібереді де, бүк түскен қалпы дыбыссыз отырып қалады. Жұрт «үһ-һ!» дегендей болады. Сол мезетте Тықыр қатты қиқырып , қолындағы балтасын құлаштай сермеп, Уылдырықтың басынан қағып жіберердей көрініп, тигізбей жоғары көтеріп әкетеді.. Жұрттың зәресі кетіп, көзін жұмады. Уылдырықтың басы қалтаң ете қалады. Тықыр сол екпінімен бір айналып келіп, театрально, кинодағы самурайлар құсап, балтасын көтерген күйі қатып тұра қалады. Не болғанын әлі онша түсіне қоймаған Уылдырық көзіндегі байлауды жұлып тастап, тағы бірнеше рет пышақпен ұрғылап,кескілейді өзін.

Сервер: *Қайтер екен дегендей, қалтасынан өткір бәкісін алып ,ашып береді.* Әй , айналайын , кемиек кемпірлер құсап езгілемей...шынымен өлетін болсаң ,мә, еркектерше мынамен өл!

Тықыр: *\ Жанұшыра араларына түсіп, Уылдырық алмақшы бола бергенде, Сервердің бәкілі қолын қағып жібереді.* Жоқ, онымен өлмейді , мынамен өледі! *\ Алғашқы ақ пышақты қайта қыстырады қолына. Уылдырық өтпейтін пышақпен ішін тағы да ұрып-ұрып жіберіп , бір кезде ашуға булығып , пышақты лақтырып тастап , айқайлап атып тұрады орнынан.**

Уылдырық: О-о, Тықыр ит, Тықыр ит! *\ Не істерін білмей, сөйлей алмай, алқынып, қолдарын сермеп,басын шайқап , арлы-берлі сенделіп жүреді. Жұрт есін жия алмай, үнсіз отырып қалған. Тықыр балтасын бұрышқа қойып, Майтабанның тасасына тығылады.**

Экран: Сүйінші , құрметті халайық , әйтеуір , бәрі жақсы аяқталды...ең бастысы, адам өлімі болған жоқ!

Уылдырық: *\Камераға жетіп келіп , ышқынып: * Жоқ, өлім болды! Және қандай адамдар өлді десеңдерші! Менің достарым , аса көрнекті айлакер Тықыр мен мәңгілік маубас Майтабан өлді бүгін! Барлық маскалары сыпырылып, масқара боп өлді! Олардың тірі жүр деген аты ғана! Олар рухани өліктер! Мен үшін олар енді жоқ! Мен соларға ерегескенде енді ешқашан , ешқашан өлмеуге тырысамын! Соларға ерегескенде жақсы өмір сүруге және керемет істер атқарып , айтулы азамат болуға ұмтыламын! *\ Жиналғандар қол соғады.**

Тықыр: Ал біздің досымыз Уылдырық тірі қалды! Жо-жоқ, ол өліп қайта тірілді! Бүгінгі күннің ең басты жаңалығы осы !

Экран: Браво , маэстро, браво! Керемет спектакль! Бірақ, бистің керегі жоқ!

Уылдырық: Спектакль?! Әй , адамның трагедиясын шоуға айналдырған шошақай тақылдақ , не деп тұрсың , ә ? Осы сендер неге өсек-аяңға соншалықты құмарсыңдар, ә? Неге жұртқа тыныштық бермей, адамдардың өміріне, жеке басының ісіне тұмсықтарыңды тықпалай бересіңдер , ә?

Экран: Иә, спектакль! Суицид туралы комедия-экспромт! Бас режиссері – біздің досымыз Тықыр! *\ Уылдырық қолдарын сарт еткізіп, енді түсінгендей күйініп, өкініп, отырып қалады.Жұрт аң-таң .Тықырға бұрылып* :\ Мен қалай шықтым ? Жақсы ойнадым ба рөлімді?

Тықыр: Керемет! Тіпті, мен өзім де нанып қалдым! *жиналғандарға:* \ Танысып қойыңыздар - өнер академиясының студенті, болашақ сахна жұлдызы Экран!*Жұрт қол соғады.* \

Экран: *Қысылыңқырап:* \ Рахмет!

Тықыр: Саған рахмет! Мен үшін осынша әуре болғаныңды түсініп тұрмын...

Экран: Бір жағынан, менің өзіме де қызық болды...Қорқып та жүрдім...шынымен пышақталып қала ма деп...

Тықыр: Жоқ , мен бәрін ойластырып қойғам. Байқасаң, оны терезеден алыс отырғызып қойдым,бір! Асылып өлуге үлгірмейтін еді және арқан да жоқ! Ал, менің алмас пышақ деп әкелгенім - әншейін нанға май жағып жеуге ғана жарайтын, ештемеге өтпейтін добал бас жылтырақ темір ғана!

Бекіреш: Сонда мұның бәрін не үшін істеп жүрсің?

Майтабан: Райынан қайтсын деп жүр-дағы! Қайтсем Уылдырықты аман алып қаламын деп, мені де қайдағы жоққа көндіріп қойған осы Тықыр!

Экран: Азаматсың! Сен нағыз доссың!

Тықыр: Нағыз дос сенсің! Кел, үйленейік!

Экран: Апырай , ә! Күтпеген жерден...

Тықыр: Махаббат пойыз емес қой...кестемен , күттіріп келетін...Ол- от емес пе, осылай ойда-жоқта тұтанбаса, несі махаббат оның ?!

Экран: Сонда да...не дерімді білмей тұрғаным...

Тықыр: Немене, тағы да қыз отказ ба? Харакири жасаймын көнбесең...

Экран: Жоқ, не ғой...көнбегенде...көнгенде...Жо-жоқ...иә!

Сервер: \ *Қатқыл дауыспен:* \ Әй, шырақтарым , сонда манадан бергі репортаждарың тікелей эфирден көрсетілген жоқ па?

Экран: Әрине , жоқ!

Сервер: \ *Қуанып:* \Онда жақсы болған екен!

Айфон:*Қуанып:* \ Бұған да рахмет!

Сервер: Ал, мына түсіріп алған материалды не істемексің?

Экран:\ *Сәл ойнақыланып:* \ Ғаламторға, ютубқа сап қоямын ...естелік үшін...ел көрсін, білсін... Міне , қандай қайталанбас кадрлар! *Кассетаны сәл кері айналдырып, қарап жіберіп:* \ Мәссаған, Тықыр, сен мынаған қандай кассета салғансың...ештеңе жазылмапты ғой....

Тықыр: Досыңның бір әлсіздік танытқан сәтін әйгілеп керегі не? Жалпы, әр нәрсені жазып алып, жұртқа көрсете берген жақсы емес!\ *Уылдырық басын шайқап, шекесін саусағымен тоқылдатады. Жұрттың бәрі қуанып қалады. Бекіреш ақырын кетуге айналады. Уылдырық ән бастайды. Бәрі қосылып әндетеді:* \

Аяулың болса армандай
Айың мен күнің теңелер,
Ғашыққа ғашық жолықса
Дүние нұрға бөленер.

Қайырмасы:

Жүрекке жүрек үйлесіп
Шын сүйген жанның бағы бар,
Сүймесең сүйме... қайтейін
Сүйетін адам табылар!

Жалынып тапқан бақыттың
Жалғандық жайы тағы бар,
Алдаумен жеткен мұраттың
Алдайтын және шағы бар.

Қ-сы:

Шуақты таза көңілмен
Мөп-мөлдір сезім аңсадым,
Үндестік ізден өмірден
Үмітім үзбей ән салдым!

Қ-сы:

Бекіреш тоқтайды. Баяу бұрылып , ақырын басып Уылдырықтың жанына келеді.Екеуі қол ұстасады.Ән қалықтап, достар құшақтасып, бәрі билейді.

Соңы. 2013 жыл

Ойран

*\ Сектаның сорқұдығы *

Екі актілі, он бір көріністі драма

Қатысушылар:

1. ***Елтай*** *– бұрынғы зоотехник, қазіргі тәксист, жасы 45-терде.*

2. ***Шекер*** *– әйелі, жасы 40-тарда.*
3. ***Арман*** *– ұлы, жасы 20-ларда.*
4. ***Қатал әйел*** *– алаяқ, 35-терде.*
5. ***Күлзипа*** *– жұмыссыз әйел, 40-тарда.*
6. ***Полиция капитаны*** *– 35-терде.*
7. ***Жұмбақ сектант*** *– сұр жамылғылы сиқыршы*

8 ***Әдемі қыз*** *– жасы 20-ларда.*

Көпшілік, сектанттар,телефондағы, санадағы дауыстар.

Оқиға осы заманда, үлкен қалалардың бірінде өтеді.

Бірінші акт

Бірінші көрініс

(*Елтайдың пәтері. Елтай сөзжұмбақ шешіп, қисайып жатыр. Шекер бір нүктеге тесірейе қарап, қозғалмай отыр.)*
Елтай: (*Бір сөзге тіреліп қалғандай:)* Ә-ә? Апырай, бұл не болды екен, ә? Шекер, ә, Шекер! Шекержан! Мына бір сөзді қарашы... (*Шекер құлықсыздау бұрылады Елтайға.)* Бес-ақ әріп! Міне... Лже-ре-ли-гиозная ячейка дейді... Өтірік діни ұяшық, яғни... Үшінші әрпі к, бесінші әрпі а!
Шекер: (*Күбірлеп:)* Лжерелигиозная ячейка?! К, а?
Елтай: Ә, міне, бірінші әрпі де табылды. С, с...
Шекер: С, с?
Елтай: Секта! Мәссаған! Сонда орыстардың өзі лже-өтірік деп атайды екен ғой. Әлгі біздегі заңдымыз деп жүрген сектаның бәрі діннің атын жамылған көзбояушылар екен ғой! Масқара! *(Шекер үндемей, томсарып, кейін шегінеді. Ішкі бөлмеден асығыс Арман шығады.Жобасы бір жаққа кетпекші.)*
Елтай: Балам қайда барасың? Кеш боп қалды, түнде көп жүре берме!
Арман: Жай... бір жұмыстармен...

Елтай: Ол неғылған жұмыс апақ-сапақта!

Арман: Ну... Жұмыс дегесін жұмыс. Дела, встречи! Пока ма! (*Шешесі екеуі біртүрлі, жұмбақ қарайды бір-біріне. Үнсіз түсінгендей...*)

Елтай: *(Орнынан тұрып, Арманды бір қолымен иығынан құшақтап, бөгеуге ыңғайланады.)* Бір мезгіл үйде демалсаң қайтеді? Шапқылауың көбейіп кетті. Стресс, депресс деген бәле бар. Саған қазір көп мазасыздануға болмайды ғой, құлыным!

Арман: (*салқын.)* Да ну... Ладно! (*Шығып кетеді.)*

Елтай: (*Шекерге:)* Осы бала біртүрлі боп бара жатыр соңғы кезде...

Шекер: (*селқос:)* Ештеңе етпес... жас қой.

Елтай: Жоқ! Жастықтың желігі емес. Басқа бірдеме бұнықі, басқа! Сөзімді құлағына да қыстырмайды – шығып жүре береді.

Шекер: Е-е, жүрмегенде... Қамалып төрт қабырғаға қарап отыруы керек пе сеніңше? Жүріп-тұратын кезі...

Елтай: Әй, сонда да бір мезгіл әкені тыңдай салса қайтеді?

Шекер: Тыңдайтын қай бір жөнді сөзің бар еді сенің? Күнкөріс... Тиын-тебен... Таксиіңе мінген жұрттың өсегі... Одан қалса баяғыда заттехник болып жүргенде сапқоздың семіз қойларын қалай жегендеріңді айтып, аузыңның суы құриды... Ойлап қарашы, мағыналы бірдеме айтып көрдің бе өзің? Ал жастарға қазір басқа сөз керек! Өмірдің мәні... мәңгілік ақиқат... шынайы бақыт... нағыз жол туралы жанға жағатын, ой салатын әңгімелер керек!

Елтай: Оу, тоқта, тоқта, қатеке, қатты кетпе! Маған неғыл дейсің? Жазығым -- күні-түні арқа етім арша, борбай етім борша болып, тапқан-таянғанымды ауыздарыңа тосқаным ба? Жиырма жыл жарасып келген сөзіміз енді жақпай қалды ма? А-а! Әй, осы сен де соңғы кезде біртүрлі өзгеріп барасың. Айтып өлтірші қане не болды сонша сендерге?

Шекер: (*Тік қарай алмай, жалтарып:)* Өй, койшы қадалмай – түк те болған жоқ! Жай, әншейін... Анда-санда құйын заман құбылтпай қоя ма? Әр нәрсені ойлап, мұңаятынымыз болмаса, бәрі орнында, бүлінген дәнеңе жоқ.

Елтай: Жоқ, сендер менен бірдемені жасырып жүрсіңдер... Өтім жарылып кетсе де, шыныңды айт қане!

Шекер: Қойшы енді, Елтай. Өзіңді де, мені де босқа қинамай. Одан да тамағыңды ішіп, жұмысыңа бара ғой! (*Асүйге қарай кетеді. Елтай ойланып, басын шайқап қалады.*)

Екінші көрініс

(Елтай аялдамада «таксовать» етіп тұр. Ескілеу «Жигулиін» ептеп әшекейлеп алған. Ырғақпен айқайлап қояды. «Тәкси, тәкси, тә-ақ-сии! Тәкси, тәкси, тә-ақ-сии!» Сып етіп Күлзипа келе қалады.)

Күлзипа: Ал, кеттік ендеше... (*Машинаға мінеді.)*

Елтай: (*Жүреді.)* Әдіріс...

Күлзипа: Не?

Елтай: Әдіріс, әдіріс.

Күлзипа: Ә-ә, әдіріс пе? Әдіріс көп менде. Әуелі бағзалдың қасына тоқта да, кішкене тоса тұр. Мен тез кіріп шыға қояйын.

Елтай: (*Қуақыланып:)* Қайда?

Күлзипа: Сектаға! (*Елтай таңдана қарайды.)* Өй, түк көрмегендей не болды соншама, көзіңді бақырайтып. Ал мейлің, секіріп кетсең де – мен сектантпын!

Елтай: Өй, сектаң не әй айтып тұрған? Біз мұсылман қазақ баласы емеспіз бе?

Күлзипа: Иә, бір жағынан мұсылманбыз. А бірақ, екінші жағынан сектантпыз!

Елтай: Астапыралла!

Күлзипа: Тақуасыма өйтіп! Тәксиіңе ие бол! Бұл сектадан шыққан соң базардың түбіндегі сектаға апарасың. Одан кейін мектеп пен балабақшаның ортасындағы сектаға апарасың. Ең соңында, мәдениет сарайының артындағы сектаға түсіріп кетесің – бітті!

Елтай: Ойпырмай, өзің де бір... нағыздың өзі екенсің... Сонда нешеу болды әй, сенің әлгі секталарың?

Күлзипа: Төрт сектаның мүшесімін. Бұл түк емес. Байым бес сектаға, баламыз алты сектаға мүше! (*Елтай аузын ашып қалған.)* Әй, аңқимай жолыңа қара, рөліңді біл! Қай бір жетіскеннен жүр дейсің? Олар келген сайын бізге ақша төлейді.

Елтай: Сонда... қандай дін?

Күлзипа: Итім білсін! Ақиқат іздеушілер дей ме... шын бақытқа барушылар дей ме...жалаңаш шындық жолы дей ме... әйтеуір қияли бірдеме. Миыма да кірмейді. Оған бас қатырып жатқан мен де жоқ. Ақшасын берсе болды маған...

Елтай: Сонда не істейсіңдер сектада?

Күлзипа: Біреуінде еңкілдеп шоқынамыз, біреуінде селкілдеп отырамыз, біреуінде шешініп тастап, жұлқынып, жынданып билейміз.

Елтай: Азғындап кетемін деп қорықпайсың ба?

Күлзипа: Кім... мен бе азғындайтын? Менің алтыншы атам бақсы болған... бұлардың шайтанын қағып аламын жыным ұстап кетсе! Оп-оңай арбала салатын мен немене, ап-арзан, ақымақ қатын деп пе едің! Мың жерден шырмап бақса да қазақ деген қанымды, мұсылман деген жанымды ешкімге, ешнәрсеге, ешқашан да сатқан да емеспін, сатпаймын да! А бірақ, бер жағыммен бәрін де алдап соғамын – күнім үшін әлди, баяғы. Заманың түлкі болса, тазы боп шал деген. Мен бұлардың бізге жат, тіпті, жау екенін жақсы білемін. Сондықтан бұлар бізді алдап, арбауға келген екен, біз неге олардың қапысын тауып, енесін ұрмаймыз, ә! Солай! Секталарына кірген болып, ақшаларын алып жүріп жатырмын!

Елтай: Бұл бәлеге қайдан ұрынып жүрсің?

Күлзипа: Бір күні бір бөтен әйел... көшеде кездесіп, сөйлесіп, жабыса кетті. Әр түрлі діни кітаптар берді. Уағыз айтып, үйге келді артынан. Сектаға шақырды. Көзіне тік қарап едім, түсіне қойдым, арбап тұр екен. Жанары өткірленіп, өңменімнен өтіп барады. Жаңа айттым ғой, атам бақсы болған

деп. Бармаймын дедім. Жалынуға айналды. «Сені ертіп апарсам, жүз доллар алушы едім. Енді сенің кесіріңнен қып-қызыл ақшадан айырылатын болдым», - деп, жылады аяғында. «Жартысын берсең, барайын», - дедім. Келістік, сөйтіп басталып кетті...

Елтай: Қисының қисын-ақ екен! Бірақ, әр діннің басын бір шалып жүргенің өзіңе былай... нелеу емес пе?

Күлзипа: Е-е, несі бар? Қазір тәлерәнт бол деп жатқан жоқ па? Ал біз баяғыдан тәлерәнтпіз. Ауылда бір орыстармен көрші тұрдық. Айт күні олар бізге айттап келетін. Ертең сөз қылмасыншы, мақтап кетсінші деп ақ араққа тойғызып жіберетінбіз. Қызыл жұмыртқада біз оларға барып, қып-қызыл мас болып қайтатынбыз. Әне саған тәлерәнт! Бұрын сол екі дінді ғана білуші едік. Ал қазір не көп, дін көп. Қаптап кетті. Қайсынікі дұрыс, қайсынікі теріс – тауып көр. Миың айналады! Әйтеуір, бір құдай бары рас. Қалғанына бас қатырмай, бәрін де ренжітпей, шетінен аралап жүрмін. Міне саған тәлерәнт! Тоқта, келдік. Әй қызық болсын, бірге барсақ қайтеді? (*Елтай ежірейеді.)* Жоқ, шошымай-ақ қой, шошқаның басын жегізбейді саған ешкім де. Мен мынаны алып келдім, жаңадан деп, жүз доллар қағамын олардан. Жартысы сенікі... шыққасын!

Елтай: (*қобалжып:)* Апырай, ә? Қалай болар екен?

Күлзипа: Не қалайы бар? Бұлардың пиғылы арам, ниеті жаман болғанмен, ақшасы жаман емес. Бақандай жүз доллар далада жатыр ма?

Елтай: Қап, қоймадың ғой... Алдыңғы доңғалақтарым да тықылдап жүр еді...

Күлзипа: Ендеше не тұрыс? Жүр, кеттік. Діниңе берік жігіт сияқтысың, бір кіріп шыққаннан бұзылып кете қоймассың...

Елтай: А-а, менің иманым кәміл! Тек көріп шығайын демесем... қызық үшін! (*Екеуі кетеді.)*

Үшінші көрініс

(Елтай мен Күлзипа сектаның жиынына келеді. Бір буалдыр, күңгірт, үлкен зал.Кейбірі жамылғы жамылған, кейбірі жартылай жалаңаш, ашық-шашық біраз адам жиналып, мүлгіп отыр. Бас кесетін жендеттер сияқты ұзын киіммен бастан аяқ тұмшаланып алған, жалт-жұлт еткен көзі ғана көрінетін бір жұмбақ кісі отырғандарды аралап, арбап жүр. Қолдарын сермеп, үшкіріп-үшкіріп қояды. Әрқайсысына таяп келіп, беттеріне сұқ саусағын қадайтындай сілтеп-сілтеп қойып, көзімен ішіп-жеп, тесірейіп, үнсіз дуалап бағады. Әлдебір сиқырлы музыка біресе ақырын ойнап, күңіренген қорқынышты әуенмен жадылап, біресе шапшаң, тарс-тұрс даңғырлап, құтыртып, жындандырып жатқандай. Сектанттар кейде шыдай алмай, ыңырсып, ыңқылдап, изеңдеп, изеңдеп, қолдарын ербеңдетіп, ербеңдетіп қояды. «Ақиқат! Ақиқат!», «Мәңгілік өмір!», «Шынайы бақыт-жалаңаш шындық! », «Жұмаққа! Жұмаққа барғым келеді!» деп ышқынып, ащы, зарлы айқайға басады. Күлзипа аңтарылып тұрып қалған Елтайды ортаға қарай тартып, отыра қалады. Елтай да отырады. Сәлден кейін

өзіне-өзі келіп, жан-жағындағы жынданып жатқандарға анықтап қарай бастайды. Күлзипа көпшілікке қосылып, селкілдеп отыр. Елтай бір кезде бұрылып қасындағы кісіге қарай беріп, айқайлап жібереді.

Елтай: Арман! Әй сен шынымен Армансың ба? А-а? *(Арманның жамылғысын жұлып алады. Музыка сап тиылады. Сектанттар да оқыс айқайдан шошынып, тына қалады.)* Сен мұнда неғып жүрсің?! (*Елтай баласын, қиқаңдағанына қарамай, қолынан сүйрей тартып сыртқа алып шықпақшы болады. Арман бұлқынып, қарсыласады. Жендет сияқты кісі ара түсіп, Арманды жібермей алып қалуға тырысады, Елтаймен ұстасып, алыса кетеді. Сектанттар, Арманның қасында отырған, жартылай жалаңаш бір әдемі қыз үрейленіп, бір уыс боп бүрісіп отыра береді. Анадайдан, бір шеттен ашық-шашық киінген, суық жүзді сұлу әйел шыға келіп, міз бақпай бәрін бақылап, суретке түсіре бастайды. Қаһарына мінген Елтай аруақтанып: «Ой, әкеңнің... Қарай гөр бұларды... Әбден тайраңдап, құтырған екенсіңдер. Көрсетейін мен сендерге! Уа, аруақ!» – деп, әлгі жендет сияқты кісіні үйіріп-үйіріп, лақтырып жібереді. Домалап түскен анау ыңқылдап, тұра алмай қалады. Қайраттанған Елтай бүгежектеген баласын сүйреп алып шығып кетеді. Әлгі әйел суық жанарынан ызғар атқан күйі оның соңынан қадала қарап қалады. Сектанттар оған ұрлана қарап, тырп етуге қорқып, бастарын шұлғып, мүлгіп отыра береді.)*

Төртінші көрініс

(Елтайдың үйі. Бұрышта Арман бүрісіп отыр. Елтай жаралы жолбарыстай арлы-берлі сенделіп жүр. Шекер оны жақтырмай, баласына жаны ашып, болысуға дайын тұр.)

Елтай: Әй, бұл не сұмдық? Масқара қылдың ғой. Басқасы басқа, сектаға қайдан ұрынып жүрсің?

Шекер: Жә, болды! Онсыз да басы қатып жүрген балаға беталды бақыра берме!

Елтай: Е-е, бақырмағанда... батамды берейін бе? Буынып өлейін бе? Ел ел болғалы, жер жер болғалы мұндай сұмдық болды ма екен қазақта? Ата-бабаның дінінен безіп, азғындайтындай не күн туды басыңа, әй, иттің ғана баласы? Өз қолымнан... өз қолымнан атып тастайын ба осы?

Шекер: (*Ашумен*) Атып көрші қане! Мені қосып ат! Ал, қайтесің... Ата алмайсың! Мылтығың да жоқ! Қолдарыңнан түк те келмейді сендердің! (*Жуасып, жыламсырап*). Әкірең, әкірең еткенше, әкелік ақылыңды айтып, басын ашып сөйлеспейсің бе балаңмен!

Елтай: (*басылып*:) Енді ол... сөйлескенде... өзі ғой... Не сөз тыңдамайды, не жөнін айтпайды!

Арман: Ой, па-а! Сіз менімен бір сырласып, тыңдап көрдіңіз бе? Менің жаралы жанымды, зарлы ойымды түсінсеңіз ғой, па-а!

Елтай: Не па? Не па? Ал айтшы қане айтарыңды? Ненің зары сені әкетіп бара жатқан?

Арман: Сен білесің бе, па, сегіз миллион жылдан кейін не болады?

Елтай: Астапыралла! (*Шекер үнсіз сазара түседі.)*

Арман: Жоқ, шынымен ойланып көрейікші... Сегіз миллион жылдан кейін мен де, сен де, ел де, жер де жоқ болатын шығар. А-а! Қандай қорқынышты! Ал, онда не үшін өмір сүреміз? Жоқ болып кету үшін бе? Шетсіз, шексіз ғаламға, көкке, жұлдыздарға бір қарашы ойланып. Олардың жанында адам деген бір түйір тозаң емес пе? Уақыт желі үп еткенде ұшып кетіп, ұшты-күйлі жоғалмай ма абсурдтық хаоста?! Сонда бұл өмірдің мәні неде? Айтшы маған, әке? Тауып берші, ұстатшы менің қолыма!

Елтай: (*Есі шығып:)* Ой, сен өзі не сандырақтап кеттің, балам? Есің дұрыс па? Оны мен қайдан білейін? Сабырға кел! Ата дініміздің табасың барлық жауапты!

Арман: Әне! Бар жеткен жерлерің осы. Ал менің тереңірек білгім келеді! Жаңаша түсінгім келеді. Сегіз миллион ғана емес, сексен сегіз миллион, миллиард жылдан кейін де із-тозсыз жоғалып кеткім келмейді. Менің жаным мәңгі өмір сүргісі келеді. Ал маған мәңгілікке барар жолды кім көрсетеді? А-а? Сен бе, әке? Әлде сен бе, шеше? Жоқ, үндерің шықпайды! Миларың жетпейді. Ойлағыларың да келмейді. Төмен қарап алып, тыпың-тыпың етіп, қу тірліктеріңе алданып, тамақ тауып жегендеріңе мәзсіңдер! Ал ізгі адамдар менің көзімді ашты. Кітаптарын оқытты. Киноларын берді. Мәңгілік өмірдің абсолюттік мәніне апаратын ақиқат жолын көрсетті маған! Әне, олар мені шақырып тұр! (*Кетуге ыңғайланады. Елтай оны күшпен бөгеп, жібермейді.*)

Елтай: Қой енді, болды! Есіңді жи! Бармайсың ешқайда! Ұқтың ба? Ата-бабамыздан бері ұрпақтан ұрпаққа беріліп келе жатқан үлгі-өнеге, өсиет , ілім-білімде дүниенің даналығы тұнып тұр ғой...теріп ала білсең...Өмірге келген адамның алдында екі жол тұр. Бірі – құдайға сену жолы. Екіншісі – сенбеу жолы. Құдайға сенгендердің өзі бірнеше дінге бөлінеді. Ал, біз, мұсылман қазақ баласы екі дүниенің жаратушы иесі бір аллаға сенеміз. Жан – алланың аманаты! Оның қайда баратынын , мәңгілік өмір- бақиды тек қана бір алла біледі, ал, адам баласының міндеті – осы берілген өмірді адам құсап сүре білу! Қанша уақыт ғұмыр берілсе, соған ризашылық, тәуба қылып, тіршіліктің барлық дәмін татып, өз тағдырыңның жүгін көтеріп, өз жолыңмен жүріп өту керек! Қалғанына басыңды ауырту-күпірлік болады! Бар, балам, бара ғой, тыныш жатып дем алып, есіңді жиғаның жөн болар!

(Бөлмесіне қарай итеріңкіреп жібереді. Ызаға булықса да, әкесінен аса алмаған Арман қолын сермеп, бұрылып, бөлмесіне кіріп кетеді. Елтай мен Шекер үнсіз, бір-біріне қарап тұрады.)

Елтай: Бұл пәле қашан басталған өзі? Сен бірдеңе білдің бе?

Шекер: Жоға! Мен қайдан білейін!

Елтай: Әй, сен анасың ғой. Бірдемені сезбеуің мүмкін емес.

Шекер: (*Күмілжіп:)* Сезгенде... Білгенде... Енді былай, біртүрлі болып жүргеніне біраз болды. Ақырын сөйлесіп көріп едім, «бәрі жақсы»,-деді де қойды. Қазбалап, мазалай беруге дәтім бармады. Онсыз да не оқуға түсе алмай, не әскерге денсаулығы жарамай, не бір жақсы жұмысқа тұра алмай жұқарып жүргенде, жанын ауыртып алармын деп қорықтым. Қайтейін... қайтейін енді... (*Жыламсырайды.*)

Елтай: Өстіп құртасыңдар ғой сендер... Жә, болды... (*Шекердің иығынан құшақтап, арқасынан қағады.)* Көтер басыңды. Енді не істейміз, соны ойлайық...

(Есіктің қоңырауы оқыс, қатты шар-шар ете қалады. Бұлар шошынып, өз-өздерінен қуыстанып, үрпиіп тұрғанда, құлақты жара тағы шарылдайды. Шекер есік ашады. Қатал әйел кіреді. Шекерге үнсіз тесірейе қарайды. Шекер өз-өзінен сипақтап, Арманның бөлмесіне шегініп кетеді.)

Қатал әйел: (*Елтайға бұрылып:)* Арман Елтаевич осында тұра ма?

Елтай: Иә, осында.

Қатал әйел: Мен адам правосын қорғау жөніндегі халықаралық ұйымның мүшесімін. Арман Елтаевичтің правосын қорғауға келдім!

Елтай: Иә, сонда кімнен қорғамақсыз?

Қатал әйел: Әкесінен!

Елтай: Ал, менмін әкесі!

Қатал әйел: Тіпті жақсы. Демек, сізден қорғаймын.

Елтай: Менен?! Мынауыңыз ғажап екен? Тәк, сонда қандай правосын қорғамақшысыз?

Қатал әйел: Ар-ождан бостандығын! Діни сенім, наным бостандығын! Сіз Арман Елтаевичті қалаған сектасына жібермей, оның діни сенім бостандығын өрескел түрде аяқ асты етіп отырсыз. Тіпті зорлық-зомбылық, қоқан-лоққы жасап қорлап отырсыз!

Елтай: Мәссаған! Оны қай кигіз кітабыңнан оқып алдың?

Қатал әйел: Кәдімгі СМС! (*Соткасын көрсетеді:)* Міне, Арман бізге арыз хат жолдаған! Осылай да – осылай, әкем жібермей жатыр деп! Сондықтан сізді біз сотқа береміз. Отыра қалыңыз да түсініктеме жазыңыз!

Елтай: (*Кекетіп:)* Иә, не деп жазайын? Кімге жазайын? Бәлкім, кешірім сұрауым керек шығар, ә? Міне, керемет! Тып-тыныш, ешкімге тиіспей, өз үйінде отырып-ақ кінәлі бола береді екен-ау кісі!

Қатал әйел: Жоқ сіз тыныш отырған жоқсыз – адам правосын бұзып отырсыз!

Елтай: Қызық екен! Өз баламды қайда, қашан жіберуді мен өзім білетін шығармын?

Қатал әйел: Жоқ, оны сіз білмейсіз. Балаңыздың өзі біледі! Ал біз оның осындай еріктілігін қорғаймыз.

Елтай: Өй-дөйт! Біреудің үйіне келіп мән үйретуге сендерге кім право берді, ә?

Қатал әйел: А-а, біз халықаралық, бүкілдүниежүзілік ұйымбыз. Әлем бойынша адам правосын бақылаймыз. Біздің ұғым бойынша, әр адам өзіне дін таңдауға ерікті! Ал оған кедергі жасау – қылмыспен бірдей.

Елтай: Ах, солай де! Ал біздің ұғым бойынша, мұсылман қазақтың баласы – мұсылман қазақ болады. Бітті! Өзінің ұлтынан, дінінен безіп шығу – азғындық болып саналады!

Қатал әйел: Мұныңыз енді артта қалғандық! Қараңғылық! Ұлтшылдық! Діни экстремизм!

Елтай: Қайдағы ұлтшылдық?!

Қатал әйел: Нағыз ұлтшылдық! Сіз ұлтшыл ретінде сотқа тартыласыз!

Елтай:Мәссаған! Сонда, өз дінін, өз тілін қорғап, сақтағысы келген адамның бәрі ұлтшыл ма сізше? Әй, осы мен де адам шығармын, ә? Егер де адам болсам, өз ұрпағымды өзімше тәрбиелеуге правом бар ма, жоқ па? Оларды азғырып, жолдан аздырып жатқан әзәзілдерге қарсы шығып, тойтарыс беруге правом бар ма, жоқ па?

Қатал әйел: Ал мынауыңыз – ұлт араздығын қоздыру!

Елтай: Жоқ! Жала жаппаңыз бұлай! Сонда мен өз тілімді, өз дінімді, өзімнің ұлттық қасиеттерімді сақтап қалғым келгені үшін жазықтымын ба? Мен өзге ұлттарды кемсітпесем, олармен тең сыйласып тұрсам, қалайша ұлтшыл болмақпын, ә? Бар болғаны, мен өз баламның өз халқының жолымен жүргенін қалаймын!

Қатал әйел: Міне, сіздің қателігіңіз де осында. Өз халқымның жолы деген жол жоқ! Жалпы адамзаттық жол деген ғана бар! Біз үшін ұлт деген, жұрт деген ұғым жоқ! Мемлекет, шекара дегенді де білмейміз. Біз ғарыштық тұрғыдан қараймыз адамзаттың өміріне! Біз үшін отбасылық, материалдық мәселелер деген жоқ. Мәңгілік мәселелер ғана бар! Ақиқат жолы ғана бар! Қазіргі жастар, оның ішінде сіздің Арман да, осыны өте жақсы түсінгендіктен бізге қосылып жатыр. Міне, міне, (*Арман бөлмесінен шығып оған жақындай береді.)* Арманчик, Армандос, Арманелло, Армагеддон! Кел, келе ғой! (*Арман қатал әйелге ілесіп кетуге ыңғайланады.)*

Елтай: (*ақырып:)* Тәйт! Тұр былай қане! (*Баласын жұлып алып, бөлмесіне қарай итеріп жібереді. Қатал әйелге:)* Барыңыз! Жақсылықпен кете қойыңыз біздің үйден!

Қатал әйел: Сіз әлі бұл үшін жауап бересіз! (*Айбат шегіп, кетеді.)*

Екінші акт

Бірінші көрініс

(*Елтайдың үйі. Телефон шырылдайды. Елтай трубканы көтереді.)*

Жуан дауыс: Әлө! Бізге Арман керек!

Елтай: Ал сіз кімсіз?

Жуан дауыс: Біз- бізбіз! Бізге Арман керек!

Елтай: А-а, Арман... Арман бара алмайды қазір.

Жуан дауыс: Неге?

Елтай: Ол бос емес.

Жуан дауыс: Солай ма? Онда Арман тезірек сізден босап, ақиқат жолына түссін!

Елтай: Не дейсің әй, сен?

Жуан дауыс: Ха-ха-ха! Сенің Арманыңды біз алып қойғанбыз. Баяғыда! Ха-ха-ха! Пока, паханчик! (*Гук-гук. Елтай трубканы қойып, есін жиғанша, қайта шырылдайды. Елтай трубканы алып, бірдеңе деуге жасқанып, үнсіз тыңдайды.)*

Нәзік әйел дауысы: (*Сиқырланып, сыбырлап:)* Әлө-ө, Арма-а-нн!

Елтай: Ол үйде жоқ.

Нәзік дауыс: Әлө-ө, бұл сіз бе, Арманның пәпәтәйі? Оған сәлем айтыңыз... тезірек келсін!

Елтай: Ал сіз кім боласыз?

Нәзік дауыс: (*құбылып:)* Өй, пәпәтәй! Хи-хи-хи! Біз- бізбіз, пәпәтәй! Мен Арманның жәкәтәйімін! Арман тезірек жетсін жәкәтәйіне! Хи-хи-хи! Пәпәтәй, сіздер құлқынның қамымен жүргенде, біздер армандарыңызды ұрлап алып қойғанбыз, хи-хи-хи! (*Гук-гук. Телефонды қойып, сенделіп қалған Елтайдың құлағына: «Арман - біздікі! Арман – біздікі!» - деген әлгі екеуінің дауысы күңгірлеп естілгендей болды. Шошынған Елтай: «Иа, Алла! Иа Алла! Сақтай гөр, өзің! Лә иlahә илла аллаh!» - деп сыбырлағанда, сап тиылады. Сөйтіп тұрғанда бөлмесінен Арман жүгіре шығады.*)

Арман: (*аласұрып:)* Мен кеттім! Шақырып жатыр... мен баруым керек!! *(Жүгіре басып, Шекер келеді.)*

Елтай: (*Арманның жолын бөгеп, құшағын жайып:)* Балам-ау, құлыным-ау, саған не болды! Әбден басың айналып, азғындап кететіндей не көрінді сонша?!

Арман: Кімнің азғын екенін кім біледі? Әке! Бұлар біздің басымызды айналдырып, аздырып жатыр дейсің...Ал, сонда сен қайда болдың? Қайда қарадың сен? Неге арашалап алып қалмадың, әке?!

Елтай: Ойбай-ау, мынау не дейді, әй? Мен біліппін бе... көріппін бе... бұлай боларын. Тіпті, қарайтын мұрша да жоқ қой менде. Жұмыс, жұмыс деп шауып жүрген жоқпын ба күн-түні...

Шекер: Өй, өңшең көрсоқыр!

Арман: Мама! (*Құшақтай алып, сыбырлайды:)* Мама, мен кетуім керек! Мені шақырып жатыр. Мама, мама, маматай! Сен ғана түсінесің ғой менің жанымды! Айтшы папама, мені жіберсін! Олар бізді аздырып жатқан жоқ...олар бізді шынайы бақытқа , жан мен тән рахатына бөлейтін жол іздеп жатыр!

Шекер: (*Арманды басынан сипап, мейірленіп:)* Құлыным-ай, сол! Садағаң кетейін! Не болды саған сонша... өз жаныңды өзің жеп? Сабыр етші, сабыр!

Арман: Қайдағы сабыр? Бір тыным жоқ. Миым тола идея... Қаптаған дін. Құйын соғатын сияқты кейде басымда. Мыңдаған ауыр сұрақтар... Жауабын таба алмай жынданатын болдым. Құлағым шуылдап, басымның іші гүілдеп зәремді алады. Даңғырлаған дауыстар естимін... Бұйрықтар естимін... Белгісіз бір үрей буады өн бойымды. Айдалаға безіп көрдім... Тауға да, тасқа да бардым... Көкке ұштым... Көлге түстім... Теңізге жүзіп, мұхит астым... Иесіз аралдағы иір-қиыр үңгірге де тығылдым... Бірақ, бәрібір басымның ішіндегі дүңгірлеген, күңіренген дыбыстардан құтыла алмадым! *(Арман беріле, егіле сөйлеген сайын елтіген Шекер басын шұлғи береді. Елтай тастүйін бекіне түседі.)* Сен мені жақсы көресің ғой, мама! Аяшы мені, құтқаршы! Айтшы папама, мені жіберсін! Соларға барсам ғана жаным жай табады!

Шекер: (*Елтайға жақындап*:) Жібер қане! Жібер деймін, баланың жанын қинамай!

Елтай: Жоқ!

Арман: Жібер мені, әке! Жақсылықпен жібере ғой! Енді шыдай алар емеспін! Міне... міне... міне... (*өзінің басын, шекесін, төбесін саусағымен нұқып-нұқып, ашына сөйлейді.)* біресе азан-қазан, даңғаза... шулап жатыр, шақырып жатыр... біресе сыбырлап, үздігіп...жанымды суырып әкетіп барады! Жібер, әке! Мен баруым керек, соларға!

Елтай: Жоқ! Бармайсың ешқайда! Тоқта, тәубаға кел! Алла де!

Арман: Демеймін! Менің құдайым басқа! Жібер! (*Әкесін жолынан итеріп тастауға ыңғайланады. Екеуі алысып-жұлысуға айналады. Арман біраздасын Елтайды ығыстырып, еңсере бастайды. Үрейі ұшқан Шекерде үн жоқ.*)

Елтай: Тәйт! Тоқта, иттің ғана баласы! Тоқта деймін! (*Арман қапысын тауып, әкесін етпетінен түсіреді. Елтай есіктің алдына жатып алады.)*

Арман: Жібер, әке! Бөгеме жолымды – кет былай!

Елтай: Бармайсың! Жібермеймін! Өлігімді... менің өлігімді аттап қана кетерсің!

(Арман қос қолымен өз басын қыса ұстап, үрейлі шуылмен алысқандай теңселіп, қиналып тұрады да, бір кезде көлденең жатқан әкесінен аттап өтіп жүре береді. Елтай серейіп, жер бауырлап жатып қалады. Шекер сілейіп, бетін басып тұрып қалады. Ауыр үнсіздік...)

Екінші көрініс

\Кешкі бақ. Тыныштық. Арман өзін күтіп тұрған жамылғылы жұмбақ адаммен кездеседі.Жұмбақ адам оны қолтықтап, айналып-толғанып сәл жүреді де, әдемі қызды шақырып алады. Жартылай ашық- шашық киінген қызбен екеуін оңаша қалдырып кетеді. Екеуі сырласып отырады.

Арман: Міне, сөйтіп мен бәрінен де аттап өттім! Енді менде шегінетін жер қалған жоқ.

Қыз: Сен қандай кереметсің! Ескіліктен біржола қол үзіп, азатыққа шығу-екінің бірінің қолынан келе бермейтін ерлік! Ал сен сондай үлкен іске тәуекел етіп бардың! Великолепно!

Арман: Бірақ, ата-анамды да қимайтын сияқтымын...

Қыз: Өкінесің бе, не?

Арман: Білмеймін...Өзім де түсінбеймін...Белгісіз бір нәрсе жанымды жеп, жүрегімді тырналайтын сияқты! Сенесің бе, мен әбден шаршадым! Жүйкем де тозып бітті!

Қыз: Ештеңе етпейді, уақыт бәрін де емдейді. Жүрміз ғой міне біз де, бәрімен қош айтысып. Ертең-ақ мәңгілік ақиқат жолында жаның жай тауып, өзіңді керемет бақытты сезінесің! Мәңгілік ақиқаттың жанында ата-ана, туған –туыс деген не тәйірі? Сен не, шынымен өзіңді ата-анаңа тиесілі нәрсемін, солардың меншігімін деп ойлайсың ба? Жо-оқ! Олар тек сенің өмірге келуіңе себепкерлер ғана! Ал, шын мәнінде сен – мәңгілік ақиқаттың бөлшегісің! Сен тек соған ғана тиесілісің, тек сол жолда ғана болуың керек! Есіңде ме, ең алғаш кездескен кезіміз?! Айлы жаздың кеші емес пе еді?! Сол кезде мен де сен сияқты екі дай көңіл күйде арпалысып, азап тартып жүр едім

ғой. Көп қиналдым...Ақыры, тәуекел еттім! Лақтырдым перде атаулының барлығын! Жалаңаш шындықтың ләззатын таттым! Қоғамның жалған, шартты ұғымдарын сыпырып тастап, нағыз азаттыққа жеттім!

Арман: Шіркін, мен қашан азат болар екенмін ? Өзіңнен өзің азат бола алмау қандай азап білгенге? Өмір бойы...ес білгелі бір белгісіз нәрсе...бұлдыр сезім, ауыр ой еңсемді езіп, өзегімді өртейді де тұрады. Жанымды жегідей жеп, бір тыным бермей, уландырып бітті...

Қыз: Ол не ой? Ашып айтып , ақтарып таста! Сонда жеңілдеп қаласың...

Арман: Айтқанда...Өзім де анық түсінбеймін...Қисынға келмейтін, қалыпқа сыймайтын, қағидаға бағынбайтын бір қиын бірдеме. Құйын сияқты ана жақтан бір соғып, мына жақтан бір соғып , жынды ғып бітірді әбден . Қайда барсам да, қандай бір әрекет етіп, жұмыс істесем де, ойын-тойда, думанды топта дүрілдетіп жүрсем де, қыр соңымнан қалмайтын бір сұрақ...Осының бәрі өткінші, алдамшы нәрсе ғой, ертең бәрі өтеді де кетеді, белгісіздікке айналып, өшіп жоғалады, олай болса опасыз өмірді сүріп не керек? Неге, не үшін байғұс адам баласы тырбанып, таласып-тартысып, бір-бірімен ұстасып, алысып-жұлысып әлек болады? Ертең жоқ болатынын біліп тұрса да, алданыш үшін бе? Бұл өмір – сұм жалғанның мәні бар ма? Болса, ол неде? Мәңгілік өмір, мәңгілік жан рахаты қайда?!

Қыз: Міне, міне, мен де тура осылай жан азабын тартқанмын бұрын. Ал, қазір, мәңгілік ақиқат жолына түскелі, жан рахатын таптым. Опасыз дүниенің бәрін осы жолға құрбан етіп, тұрмыс-тіршіліктің барлық тұсау-шідерінен құтылып, арылғаннан кейін ғана мен мәңгілік ақиқат мәнін ұғындым! Сен де осы жолға қадам басқан екенсің , енді артқа қайырылма! Алға басқан сайын, ақиқат сыры ашыла түседі! Әлі керемет көңіл-күйлерге бөленетін боласың!

\Арманға еркелей қылымсып, иығына басын сүйейді. Арман оны иығынан құшақтап, жұбанғандай болады.

Үшінші көрініс

(Шекер Арманды ізден сектаға келеді. Буалдыр, бұлыңғыр жерде мәңгіріп, мүлгіп отырған сектанттарға үрейленіп, жаутаңдап қарайды. «Арман? Арман? Қайдасың менің Арманым?!» - деп үздіге сыбырлайды. Шыдай алмай, жамылғыларын ашып, бір-бірлеп қарай бастайды. Неше түрлі құбылған жүздерді көреді. Ақыры, әдемі қыздың жанында отырған Арманды табады.)

Шекер: Арман! Құлыным! Бұл мен ғой, мамаңмын!

Арман: (*Селт етпей, бақырайып қарайды. Балдырлап:)* Ма-ма? Ол не... мама деген?!

Шекер: (*есі шығып, қиналып:)* Анаң... анаңмын ғой мен. Ең жақын адамың!

Арман: А-а! Мәңгілік ақиқат жолында менің жанымда боласың ба енді? (*Әдемі қыз оның қолынан ұстап, өзіне тартады.)*

Шекер: Иә, иә... әрқашан мен сенің жаныңдамын ғой. Жүр, жүре ғой үйге, құлыным!

Арман: Жоқ! Мен ешқайда бармаймын! Менің үйім де, мәңгілік мекенім де осында! (*Әдемі қызды құшақтайды).* Сен менімен бірге қаласың... анам болсаң... ең жақыным болсаң!

Шекер: Апырмай, ә?! (*Қиналып, толқып, өз-өзінен күбірлеп, әрлі-берлі жүреді.*) Енді қайттім? Арманмен бірге кітаптарын оқып, киноларын көргенмін... Балама ұнаған нәрсе менің де көкейіме қонады. Бірақ... бірақ... Қайтейін... қайтейін-ай, сорлы басым! (*Шекер егіліп тұрғанда, ақырын басып қатал әйел келеді. Ол Шекердің сөзін тыңдап, жан толғанысын бақылап тұрады. Саусағымен Арман мен қызды шақырады. Екеуі лып етіп, қасына келеді. Бір қолымен Арманның қолынан ұстап тұрып, бір қолын Шекерге қарай соза беріп, жақындай түседі.*)

Қатал әйел: (*Жадырап, жәдігөйленіп:)* Сіз бұлай жабырқамаңыз! Жәбір көріп, жараланған жаныңызға шипа іздесеңіз, бізге келіңіз, бірге болайық! Біз сізді түсінеміз! Біз сізді жақсы көреміз! (*Ол құбылып, жанары өткірленіп, жақындай түседі. Шекер оның тәтті сөзіне, әуезді үніне арбалып, елтіп, еміне береді.)* Мына сұмдық, лас өмірден құтылып, мәңгілік бақытқа, ақиқатқа, жан рахатына бөленгіңіз келмей ме? Әрине, келеді! Оған апаратын жаңа жолды біздің ұстазымыз ғана адаспай тапты. Одан үлгі-өнеге алған біз ғана білеміз қазір өмірдің мағынасын! Тіршіліктің бүкіл тауқыметінен, жаныңды жегідей жеп, жүйкеңді тоздырған түйткілдердің бәрінен арылып, тыныш рахатқа батқың келсе, жүр бізбен бірге! Жаңа өмірге, шынайы бақытқа өзіңді сыйлайтын, түсінетін жақсы адамдармен бірге аттан! Жүр, жүр, бізбен бірге, жүре ғой, жаным! (*Екі қолын созып, трансқа кірген Шекерді құшағына ала береді.)*

Төртінші көрініс

\ Күлзипа сектада жалғыз жүр. Әлдекімді ізден жүрген сияқты. Кенет келе жатқан кісілердің дауысын естіп, жамылғысын жамылып, мүлгіп отыра қалады. Қатал әйел мен Шекер келеді.

Қатал әйел: Сен әлі бізге онша үйрене алмай жүрсің бе , неге көңілсізсің? Өзіңмен-өзің бұйығып, оқшаулана бермей, топқа қосылып, жан-тәніңмен біздің қауыммен араласып кетсең, ешқандай қайғы-мұң сені ала алмайды!

Шекер: Сіз мені кешіріңіз! Бірақ , әлі де артыма қарайлай беремін.

Қатал әйел: *жәдігөйлене жымиып:* Қарайлайтын ештеңе жоқ!

Шекер: Сонда да , біртүрлі күйеуім, үйім есіме түсе береді.

Қатал әйел: Бұл сенің әлі де өткеннен қол үзе алмағандығың , артта қалғандығың...Әйтпесе, күйеу деген не? Жаратылыстың жіберген бір қателігі, сондай бір күйкі нәрсе емес пе? Оның қоластында тұрып, айтқанын істеп жүре беру қорлық қой. Сондай құлдықтан, міне ,азаттыққа шықтың! Бұл сенің жеңісің! Ал, үй дегенді тіпті ойламай-ақ қой- мәңгілік ақиқат жолындағылар үшін үй деген ұғым мүлде жоқ! Дүние-мүлік дегенің мүлде қажетсіз , қол-аяғыңды байлап – матап қойған бұғау емес пе?!

Шекер: Сонда да , ағайын-туыстарды ойласам, біртүрлі ұялып,күйзеліп кетемін...Ел-жұрт не дейді?

Қатал әйел: \ *Қомданып, қолдарын сермеп, кесіп-пішіп сөйлей бастайды. Оның әр сөзі миына шеге боп қадалып жатқандай, Шекер шөгіп,бас шұлғып, көзін сүртіп, бойсұна береді.*\ Қай бір оңған жұртың бар еді сенің? Әр қадамыңды аңдып, өсектеп отырған , іші тар, көре алмайтын өңкей қырттарды жұртым дейсің бе? Олардың барынан жоғы! Жұрт түгілі, бізде тіпті ұлт деген жоқ! Бізде жалпы адамзат деген бір-ақ ұлы ұғым бар! Біз космос қызметшілеріміз! Жалпы жаһандық жандармыз! Біз отбасы , отан дегенді білмейміз! Оның бәрі өтірік! Адамның космостық жолындағы бөгеттер, артық жүктер. Мәңгілік ақиқат жолындағылар үшін мына тіршілікте ешқандай мағна жоқ! Біз бір ғана тұңғиық, шексіз хаосты білеміз! Қалғанының барлығы жалған! Сондықтан, сен аландайтындай артында қасиетті ештеңе де жоқ! Тіршіліктегі нәрселердің бәрі алдамшы, өткінші. Айтпақшы, сұм жалған деп аталарың да текке айтпаған ғой!

Шекер: \ *Қорқыңқырап:*\ Дұрыс қой, бәрі дұрыс. Бірақ, бауырларымды ойласам , біртүрлі бауырым езіліп кетердей болады...

Қатал әйел: Таста**,** лақтыр ондай ойдың бәрін аулаққа! Бізде бауыр деген жоқ! Ол не бауыр деген? Басыңа бәле, жүйкеңе жүк...бітпейтін бір проблема...бір туғандығын бұлдап, бірдеме дәметіп , бар болсаң көре алмай, жоқ болсаң бере алмай өкпесін сүйретіп жүрген бозөкпелерден аман-сауыңда құтылғаныңа қуан!

Шекер: Иә, иә, сөзіңіздің бәрі шын. Алайда, түп-тамырымыз бір ғой, бөлініп кету қиын екен...

Қатал әйел: Бізде тамыр деген жоқ! Сондықтан , үз барлығын бытырлатып! Тамырыңнан құтылсаң, заман желімен кең дүниені емін-еркін кезіп кете бересің! Міне, қарашы өзің, қазір ешкімге міндетті емессің. Алтын уақытыңды кетіріп, ешкімнің үйіне барудың қажеті жоқ. Жанталасып, жүйкеңді жеп, қонақ күтудің де қажеті жоқ. Ешкіммен араласып, әңгіме айтуға, біреудің көңілін аулауға міндетті емессің. Ешнәрсеге басың қатпайды. Мүлдем еріктісің! Шыныңды айтшы, Шекержан, бала бағып, үй шаруасымен айналысып, төрт қабырғаға қамалып отырған кезіңде , дүниені емін-еркін аралап, сайран салғың келген шығар-ау!? Ал, ендеше, міне саған еркіндік- қалағаныңша қиял әлемінде қалықта, көңілің соққан кісіңмен қыдыр, сал сауық-сайранды, жүр еркіңше! Мәңгілік ақиқат жолына түссең , сен ешнәрсеге тәуелді болмайсың, бәрі, бәрі сенің еркіңде болады! Солай, жаным, қарайлама артыңа, алға баса бер! Сені алдыңда шексіз космос, мәңгілік ақиқат күтіп тұр! \ *Жадылап, дуалағандай қолымен шеңберлер жасап, Шекерді шыр айнала жүріп, жүріп, ақырын, ақырын алыстап , шығып кетеді. Күлзипа сәл бақылап, тың тыңдап алады да,мәңгіріп отырған Шекердің жанына келеді. Иығынан сілкілейді. Шекер оған шошына қарайды.*\

Күлзипа: Әй, есің дұрыс па, біреудің сандырағына еріп, отбасыңды ойрандап жүргенің не? Есің барда елің тап! Қайт үйіңе! Балаңды ал да, қайқай байыңа! Осынша басың айналып, жат жұртқа жан-тәніңмен беріліп кетердей не көрінді, әй, сен қайыршыға?\ *Шекер сасқалақтап,ұялыңқырап төмен қарайды. Күлзипа екпінін үдете сөйлейді.*\ Ибәй-әй, бетім –ай! Енді

қайтейін? Әзәзілдің азғырғанына алданып, азып-тоза қалатындай осыншалықты ақымақ, имансыз ба едің , әй, зәнталақ! Біреу айтты екен деп, жастайыңнан отасқан байыңнан безіп, өз отыңды өзің өшірердей не көрінді саған? Тіпті, баяғы қып-қызыл кәмөнезм , құдайсыздардың заманында да дініміздің безіп, айкәпір атанбап едік. Доңыздың етін жегізіп , шайтанның сусынын ішкізсе де, ішімізден иманымызды бермеп едік. Тіпті, бір аққөңіл атамыз жарықтық , көрші орыстар берген тәтті бөлішкеге қызығып, жейін деп жатса, бетінде креші бар екен. Әлгі, Айса пайғамбарға арнап пісірген нандары көрінеді. Жарықтық атамыз қайтсін, нанды далаға лақтыра ма, крешін қасықпен ойып алып тастап, бісміллә деп , соғып алыпты. Әне , саған тәлерәнт! Ал, осы күнгі ақсақал-қарасақалдардың көпшілігі жас кезінде аузын арақпен ашып, колбасамен сүрткендер екені өтірік пе? Қазір солардың біразы молда болып, қажы болып жүрсе , несі жаман? Тоқтады, тәуба қылды, тура жолға түсті- ниеті қабыл болсын! Мен де жүрмін, өзге діндерді құрметтеп, күн көрісімді айырып! Бірақ, иманым кәміл! Міне , саған тәлерәнт! Құдай сен құсап иманынан азып, туғанынан безіп, жат ағымның қолтығына кіріп кеткеннен сақтасын! Лағанат, қайыршы! Таста бәрін, жүр, қане , кеттік үйге! *Шекердің қолынан ұстап, сүйрелеуге айналады. Шекер тыртысыңқырап, қарсыласып,сәлден кейін ,икемге келіп, Күлзипаның сүйрелеуімен есікке дейін барып қалады да, сіресіп тұрып алады.*\

Шекер: Тоқта , тоқташы! Баламды , Арманжанымды қайтіп тастап кетемін?!

Күлзипа: *Тоқтап:*\ Қайткені несі? Оны да қалдырмай ала кетейік!

Шекер: Ол оңайлықпен кете қоймас! Әбден басы айналып, ана қызға байланып қалған жоқ па!

Күлзипа: Әне бір әдемі боялған ойыншық сияқты жылтырақ қызды айтасың ба? \ *Шекер басын изейді.*\ Е-е!

Шекер: Бәленің бәрі осы қыздан басталды ғой. Біздің Арман әсершіл, әр нәрсеге көзсіз сене беретін жаны таза бала. Мектеп бітіретін жылы бірге оқитын бір қызға қатты ғашық болды. Ертелі-кеш әңгімесі сол қыз , есіл-дерті сонда. Бала махаббаты ғой , басылар деп мән бермедік. Қыз да бұны жан-тәнімен жақсы көреді екен сөйтсек. Өзі керемет әнші екен. Оның айтқан әндерін, әсіресе мына әнді Арман керемет жақсы көретін.*Ыңылдап,махаббат туралы әндетеді.*\ Әттең дүние, амал не!\ *Күлзипа беріле тыңдап, үнсіз бас изей береді.*\ Бір күні кешке мектептен қайтып келе жатқанда бір топ қараниет қанышпезерлер қапысын тауып, әлгі қызды құлаған ескі үйлердің подвалына апарып зорлап, өлтіріп кетіпті!

Күлзипа: A-ah!

Шекер: *Күрсініп:*\ Ой, несін айтасың, жаман болдық! Бүкіл мектеп қайғыдан қан жұтып қала берді. Әсіресе , Арман есін жия алмай, сенделіп қалды! Көпке дейін қорқып жүрдік...жынданып кете ме деп!

Күлзипа: Әлгі иттерді ұстады ма?

Шекер: Ұстағаннан не пайда? Бес-он жылға соттады...Одан сайын жанымыз күйзелді.

Күлзипа: Ондай азғындарды аяусыз атса ғой, шіркін!

Шекер: Несін айтасың...Содан , әп-әдемі баламыз адам танымастай боп өзгере берді , өзгере берді...Оқуға да түсе алмады, әскерге де жарамады....Жүйкесі жұқарып , сөз көтермейтін, ақыл тыңдамайтын болып кетті. Ымырт үйіріле көкке, ай-жұлдыздарға тесіле қарап,ыңылдап әндетіп отыратынды шығарды. Мәңгілік өмір, ақиқат дегенді тауып алды. Мен сонда сүйгеніммен жолығамын деп, зәрені алады кейде. Басылар, түзелер деп жүрдік әуелде. Біраздан соң, кеш түссе болды, зытып жоғалатын болды. Қайда баратынын, не істеп жүргенін айтпайды, қазбалай бастасаң, ренжіп, мүлде сөйлеспей қояды. Кейін білдік, осы жылтырақ қызбен кездесіп, әңгімелесіп жүр екен. Оның сектант екенін кім біліпті, жарайды, жан жарасына ем болар, тіпті, жан жары болар деп ойладық. Кім баласының қызбен не сөйлесіп жүргенін тергейді дейсің? Сөйтсек, ана жәдігөй қыз бұны ашық-машық болғансып, әбден алдап, арбап, жадылап әкетіпті ғой!

Күлзипа: Ал, сенің мына жүрісің не? Саған не болды?

Шекер: Білмеймін...Еркімнен тыс бір күш мені матап ұстап тұрған сияқты. Бар білетінім, мен-анамын, мен баламның қасында болуым керек! *\Күлзипа «жоқ, сонда да...» дей бергенде ,қатал әйел мен қара жамылғылы жұмбақ кісі бастаған сектанттар кеп қалады. Күлзипа мен Шекер мүлгіп отыра қалады.*

Бесінші көрініс

(Елтай сектаға келеді. Түсі суық, сақал-мұрты үрпиіп, жағы суалған. Мәңгіріп отырған сектанттарды аралап, әрқайсысының жамылғысын ашып, қарайды.)

Елтай: Арман? Шекер? Қайдасыңдар? (*Жамылғыларын жұлып-жұлып алғанда, Арман мен Шекер, әдемі қыз атып тұрып, қол ұстасып, бұрышқа тығылады. Ауыр үнсіздіктен кейін Елтай құшағын жайып, ақырын басып жақындайды. Күбірлеп:)* Арман! Шекер! Жандарым-ау, не болды сендерге? Келіңдер бері! Үйге қайтайық! (*Арман мен Шекер бөтен адам құсап безірейіп тұра береді. Елтай Шекерді сілкілеп:)* Не болды саған? Түсіндірші...

Шекер: Түсіндіре алмаймын... Өзім де түсінбеймін. Мне хорошо здесь! *(Сол кезде қатал әйел мен жұмбақ сиқыршы келіп қалады.)*

Қатал әйел: Ah! Тағы да келдіңіз бе бізге?

Елтай: Мен сізге келгем жоқ! Бала-шағамды алып кетуге келдім!

Қатал әйел: Солай ма? Бұл сіздің правоңыз! Алып кетемін десеңіз – рұхсат! Біз сізге бөгет жасамаймыз. Пажалыста! Егер де, олардың сізбен кеткілері келсе – жол ашық! (*Елтай оның кекесінді сөзіне қарамай, Арман мен Шекерге жақын келіп, қолдарынан тартады. Олар қарсыласып, қолдарын тартып алып, қашып барып қатал әйелдің артына тығылады.)*

Қатал әйел: Міне, көрдіңіз бе? Сізбен кеткілері жоқ! Өз еріктерімен бізді қалап тұр ғой! Енді қандай дауыңыз бар? Айтарыңыз жоқ болса – аман-сауыңызда қайқайыңыз бұл жерден. Әйтпесе, жаман болады. Мен полиция шақырып қойдым.

(Ашу-ызаға булыққан Елтай: «Қап, бәлем!» - деп далаға жүгіріп кетеді. Сектанттар қатал әйелдің айналасына үйіріліп, шыр айналып жүреді. Ілешала ақырып Елтай қайтып келеді. Қолында – баклашка бөтелке.)

Елтай: (*Қаһарланып:)* Ah, әкеңнің... алдамшы аярлар! Жәдігөйлер! Сендермен басқаша сөйлесу керек! Басқаша! (*Сөйлеп жүріп, баклашканың ішіндегісін бұлардың бәрінің үстіне, айналасына шашып-шашып жібереді. Бензиннің өткір иісі шығады. Үрей буған сектанттар қалшиып, беттерін қолдарымен бүркемелеп, қатып қалады. Елтай қалтасынан зажигалкасын алып, енді жағуға оқтала бергенде, даладан жүгіріп кірген полиция капитаны оқша атылып, зажигалканы бас салып тартып алып, Елтайды жерге алып соғады. Қолына кісен салады. Сектанттар да, Шекер мен Арман да сазарып қарап тұра береді. Күлзипа бірдеңе деуге оқтала беріп, өзінің аузын өзі басып, әдейі бой тасалап тұрады.)*

Қатал әйел: Бұл ісіңізге заң алдында жауап бересіз! Міне, көрдіңіз бе, өшпенділік жолы – орға жығады!

Елтай: Өшпенділік?! Ол қайдан келді екен? Кім тұтатты екен әуелде, ә? Мен де ақ адал еңбегімен күн көрген көп момынның бірі едім. Тып-тыныш жатқан отбасыма от тастап, ойран салдыңдар. Содан кейін де сендерді жақсы көруім керек пе? Неге, неге сендер бізге маза бермейсіңдер, ә? Неге сонша ашындырасыңдар адамды? Біздің жанымызды улап, ұрпағымызды аздыруға неге құмарсыңдар? Жоқ, оларың болмайды. Өз уларың өздеріңді табады түбінде!

Қатал әйел: Мұндай экстремистік, саяси арандатушылық сөздеріңіз үшін заң алдында жауап бересіз. Капитан мырза, мен халықаралық ұйымның мүшесі ретінде осының бәрін протоколдап, сотқа табыстауыңызды талап етемін!

Елтай: Бір құдай төреші бәріне! Көрерміз әлі! Тек қана бір нәрсені түсінбей кетіп бара жатырмын...Әлгі әлемдік адам правосы туралы заң бойынша, сендердің бізді азғыруға, аздыруға праволарың болғанда, менің оған қарсы тұруға, қорғануға правом жоқ па?!

Капитан: Жә, жетті! Доғарыңыз енді! Қалған сөздеріңізді сотта айтарсыз!

Елтай: Ал, ендеше апар да қама! Тоғыта бер түрмеңе! Абақтының араны толғанша аяма алашыңды! Зытыр зынданға! Қолдарыңнан келетіні – өз бауырларыңды сорлату ғана! Түптеп келгенде, бәріне кінәлі сендерсіңдер! Өңкей қорқауды, жын-шайтанды қаптатып, «мә, мына момын, аңқау елді аздырып – тоздырыңдар, білгендеріңді істеңдер!» - деп еркіне қоя бергендерің не, әй? Мықты болсаңдар, соларды неге тәртіпке шақырып, жөнге салмайсыңдар?!

Капитан: *(Резіңке келтегін білеп-білеп:)* Болды, жабыңыз аузыңызды оттай бермей! Мұндай арандатушылық сөздеріңіз үшін тағы бірер жыл қосып алмай тұрғанда, түсіңіз алға! (*Айдап әкете береді, сектанттардың арасында қалып бара жатқан Арман мен Шекер бөтен адам құсап бедірейіп тұр. Елтай ышқынып, жұлқынып, соларға қарай жүгіреді. Капитан күшпен бөгеп, жібермейді.)*

Елтай: Арман! Құлыным! Шекер! Жаным! Не болды сендерге?

Капитан: Жұртқа мән үйреткенше, қатын-балаңызға уағында ие боп алмайсыз ба? Ендігінің бәрі бос сөз! (*Сүйрелеп, әкете береді.)* Жүріңіз, кәні!

Елтай: (*Кетіп бара жатып, ышқынып:)* Қош! Қош болыңдар, менің адасқан жандарым!

Алтыншы көрініс

\Капитан Елтайды алдына сап айдап әкеле жатыр. Бір жерге тоқтайды.

Капитан: Ал, ағасы, бері қара! Бетіңмен адыраңдай бермей, айтқан ақылды сабырмен тыңдап, мықтап тоқып ал!

Елтай: Қайдағы ақыл? Қайдағы сабыр? Енді мені ештеңемен де қорқыта алмайсың...

Капитан: Мен сараптамаға мына бөтелкедегі бензинді жай сары сумен ауыстырып апарамын. Өртейтін ойым болған жоқ, жаным күйгесін жай қорқыттым деңіз. Осы сөзден танушы болмаңыз. Қорқыту үшін суға иісін шығарып аздап бензин қостым дейсіз. Ұқтыңыз ба? Қаныңыз қызып, шындық дәлелдеймін деп шырылдаудың қажеті жоқ. У дурака ум на сердце деген сөз бар. Эмоциямен, сезіммен әрекет қылатын әсершіл адамдар туралы айтылған. Сотқа сезім жүрмейді! Тіпті ішіңізді тесіп бара жатса, идеяларыңызды таластыра беріңіз, бірақ, өртеймін деген сөз шығушы болмасын аузыңыздан. Өтірік қорқыттым, жай сумен деп, қатып қалыңыз...ұқтыңыз ба?! Қане , қайталап көріңізші...

Елтай: Сен неге маған сонша жанашыр бола қалдың? Алдап-сулап арандатып тұрған шығарсың...бір қулық ойлап. Әлде, осылармен жемтіктесіп, жең ұшынан жалғасып жүрсің бе? Білеміз ғой сендерді...Қазір ешкім де сенбейді сендерге...Жердің түбіне тығып жіберсең де көріп алдым!

Капитан: Әй, не деген ақымақсың, ә? Мейлің! Бірақ, мен айтқанымды істеймін! Мына бензинді...заттай айғақты жоямын! Айғақ жоқ болса, қылмыс та жоқ! Менің бар қолымнан келетіні осы. Ар жағын өзің біл!

Елтай: *сәл жүргесін,тоқтап:* Капитан қарағым, ағаң артық кетсе ренжіме. Менде қай бір ақыл қалды дейсің? Құр әншейін тірі отыр демесең, мен өлдім ғой, біттім ғой бауырым!

Капитан: Аға, үмітсіз шайтан деген...Менің де зығырданым қайнайды, бірақ, амал жоқ. Ішіңіз білсін! Заңның аты- заң, бірақ менде де қан бар! Өкінішке орай, біз оларға тиым сала алмаймыз. Қолдарында заңды құжаттары бар.

Елтай: Қарағым-ау, сонда аннан келген, мыннан келген өтірік діннің бәрін мына аңқау, момын елді азғырып, аздырып-тоздырыңдар, ауыздарыңа келгенді айтып, ойларыңа келгенді істеңдер деп бетімен қоя беріп, қарап отырмақсыңдар ма?

Капитан: Аға , бұл өте күрделі, қиын мәселе. Бұл сұрақты маған қоймаңыз! Мен оған жауап бере алмаймын. Менің қолымнан келетіні- сіздің ісіңізді жеңілдету ғана! Әлгі айтқанымнан айнымасаңыз болды--сізді ешкім

де соттай алмайды! \ *Елтай күрсініп, басын изейді. Екеуі үнсіз, ілби басып кете береді.*\

Жетінші көрініс

\ *Елтай аялдамада жолаушы тосып, «тәкси, тәкси»,- деп тұр. Бірақ, бұрынғыдай даусы жарқын емес, бәсең. Күлзипа келеді. Машинаға отырып, жүреді.*\

Елтай. Қайда?

Күлзипа: Қайда болушы еді, сектаға! Иә, бас терің салбырап кетіпті ғой...

Елтай: Е-е, қай бір оңған тірлік дейсің...Әйтеуір, әлгі полицай бауырым сөзінде тұрып, бөтелкедегі бензинді сумен алмастырып апарды. Тергеуші әрі тартты, бері тартты, бірақ, айғай-шу болғанымен, айғақ жоқ деп, мені босатып жіберді. Шығуын шықтым-ау, ал менің бала-шағамды кім қайтарады? Ойран болған отбасымның обалы кімге?! Әлемдік мәселелер тұрғанда, сенің отбасың кімге дәрі деп , сектант әйел өзімді мазақ қылады. Ойбай-ау, отбасың ойран болып жатса ,нағыз қасірет сол емес пе? Әй, әттең дүние-ай, қайтейін енді, қайтейін...

Бұл артта қалған , өте надан адам! Бұның көзқарастары дүниежүзілік стандарттарға сай келмейді ,- дейді әлгі сектант әйел.

Сонда, сол стандарттарға бізді зорлап келтірмек пе? Менің өзімше ойлауға, өз жерімде өз жолыммен өмір сүруге правом бар ма, жоқ па?

Әркім аузына келгенін айтып, ойына келгенін істей берсе не болады?

Көрінгеннің сандырағына еліге берсек, ере берсек не боламыз?

Әркім жаңадан құдай ойлап тауып, жаңадан дін шығара берсе , біз соларға ерік беріп қойып қарап отыруымыз керек пе?

Білмеймін...Миым айналып , жынды болатын болдым...

Айтпақшы, мына «ғарыштық, жалпы адамзаттық» сектаңыз «мәңгілік ақиқат үшін» менің үйімді, дүние-мүлкімді өз атына аударып алмақшы болып, менімен соттасқалы жатыр. Әйелім мен балам соларға сыйладық деп жазып беріпті. Апырмай, сонша не болды бізге?..

Біздің Армандарымыздың болашағы не болады!?

Білмеймін. Түсінбеймін. Не істеу керек?! ...

Күлзипа: Ой, шіркін-ай, күңіренгенде алдарыңа жан салмайсыңдар , қолдарыңнан түк те келмейді! Сендерді әлем әйелдерінің ойбай жарысына жіберсе, шеттеріңнен жүлдегер боп келер едіңдер! Жә, жетті, басыңды көтер , мін атқа! Уды умен қайтарады! Дуаға қарсы дұға қылдым ! Зәбірге зауал келеді! Кәміл иман, қайсар рух бәрін де жеңеді! Бұлардың өз ниеттері өздерін тауып, өз арттарын өздері ашады, көр де тұр!

Сегізінші көрініс

Буалдыр, алакөлеңке сектада Арман, Шекер ,әдемі қыз мүлгіп отыр. Қатал әйел мен қара жамылғылы жұмбақ адам келеді.Сиқырлы әуенді қосып , билей басып , отырғандарды бір айналып қарап шығып, екеуі

құшақтасып, жабысып, аймаласа бастайды. Әдемі қыз «ыһ!»-деп сүйсіне дауыстап жібереді. Қатал әйел оны қолымен ымдап шақырады. Әдемі қыз қымсынбастан жұмбақ адамды құшақтап , қара жамылғының ішіне кіреді.

Үшеуі аймаласып тұрғанда, мүлгіп отырған Арман шошынып: «Тоқта! Тоқтат! «- деп, қатты айқайлап ,орнынан ұшып тұрады. Әдемі қызды қара жамылғыдан жұлып алады. Жартылай жалаңаш қыз қымсынбастан Арманның мойнына асыла кетеді. Арман оны итеріп жіберіп,екі қолын жайып:«Бұның не?Бұл не масқара, әй, менің махаббатым!?» дейді ышқынып. Әдемі қыз бұраңдап , майысып-қайысады.Шекер қорқа-қорқа орнынан ақырын тұрып, Арманның қасына келеді.

Қатал әйел:\ *қарқылдап күледі.*\ Бұл- мәңгілік ақиқат! Шынайы махаббат, жалаңаш шындық жолы осы! Оған таңданатын да, жынданатын да ештеңе жоқ! Оған сүйсіну керек, рахаттану керек! Кел,келіңдер қане, топтасып батайық ләззатқа! *Құшағын жайып, Арманды аймалауға кіріседі.Арман жиіркеніп, алысып, құтылуға тырысады. Әдемі қыз жәдігөйленіп, Арманды топтасып сүйісуге шақырады. Қатал әйел Шекерді жамылғылы адамға қарай бейімдей бастайды. Жұмбақ адам Шекерді өзіне икемдей тартып, аймалауға тырысады.Сол кезде екпіндеп Күлзипа кіріп келеді.*\

Күлзипа: Тәйт! Тоқтат қане, өңкей азғын, қара бет, лағанат, малғұн! Тұр былай! *айбаттанып, Арман мен Шекерді қолдарынан жұлқып-жұлқып ,өз жағына шығарып алады.*\ Бұл не сұмдықтарың?

Қатал әйел: \ *сықырланып:*\ Бұл ешқандай да сұмдық емес! Бұл – бүкіл әлемдік жаңа эстетика! Өнер! Бұл табиғи нәрсе!

Күлзипа: Дәретке отыру да табиғи нәрсе! Табиғи екен деп, әйгілей беру керек пе?

Қатал әйел: Табиғи нәрсенің бәрі тамаша!

Күлзипа: Біз мұсылман қазақ еліміз! Бізде бұл жөнінде ашық айту ұят, масқара боп саналады!

Қатал әйел: Ұят-мият...Фу, қандай артта қалған, надан едіңдер!

Күлзипа: Сонда, мынандай жартылай жалаңаш жүргеніңіз де сіздің бізден озып кеткеніңізді көрсете ме?

Қатал әйел: Е-е,несі бар? Әуелде адам баласы жалаңаш жаратылған. Жалаңаш дене- ақиқат дене. Ал киім дегеніміз-жасандылық. Ақиқатты тұмшалаушы перде. Яғни, киімшең адам- маска киген адам, ақиқатты жасырушы адам, екіжүзді адам!

Күлзипа: Мәссаған! Сонда шыншыл боламыз деп, тыр жалаңаш жүрейік пе бәріміз?

Қатал әйел: Қазіргі заманда еркектің де, әйелдің де жалаңаш тәніне деген табиғи әуестік әлемді билеп тұр !

Күлзипа: Жетіскен екенсіңдер! Ол сіздің ұғымыңыз. Ал, біздің ұғымымыз бойынша, қазір әйелдерді әбден қорлап бітірдіңдер! Оларды экрандарда тыр жалаңаш шешіндіріп, миллиондаған адамдардың көз алдында тоңқайтып та, шалқайтып та көрсетіп, масқаралап жатырсыңдар!

Қатал әйел: Эротика дегеніміз эстетика!

Күлзипа: Ол сіздіңше. Ал, біз мұсылман қазақпыз, біздің ұғымымызда ондай нәрселер өте өрескел, ұят, масқара саналады. Қандай әдемі сөздермен көмкерсең де, ұятсыздықтың аты –ұятсыздық! Сондықтан, ондай ұятсыздықтарды өз еліңізде жасаңыз, ал біз ондай жария жалаңаштыққа үзілді-кесілді қарсымыз!

Қатал әйел: Бірақ, бәрің де эротиканы жақсы көресіңдер ғой!

Күлзипа: Бәріміз де махаббаттан жаралғанбыз. Махаббат барша адамға тән. Бірақ, ол өзінің құпиялығымен қасиетті! Оны әйгілеу-арсыздық!

Қатал әйел: Дегенмен, жалаңаш әйел денесінен сұлу не бар? Ондай табиғи сұлулықты неге жасырамыз? Неге жасанды сұлулықпен алмастырамыз?

Күлзипа: Сұлулық –сырлы дүние. Сұлулық жөні осы екен деп, көрінген жерде шешіне бересіздер ме, не? Ұяты жоқ әйелдің несі әйел?!

Қатал әйел: Несі бар? Шешінеміз...Ол ұят емес, ол мақтаныш, ол қуаныш...тіршілік қуанышы...Сондықтан, біз бүкіл әлемнің әйелдерін жалған ұят пердесін лақтырып тастап, ашық-шашық жүруге шақырамыз! Шешініңдер! Шешіндіреміз! Әлі түгел жалаңаш жүретін боласыңдар , ха-ха-ха! Ал, не қыласың қане... Біз сендерді шешіндіріп бітірдік. Ар-ұяттан жұрдай қылдық. Ақсақалдарыңа дейін дүйім жұрттың алдында ,үлкен отыр, кіші отыр демей, ауыздарының суы құрып ,жалаңаш әйелдерді сипаттап , тоқал деп өліп-өшіп отыратындары өтірік пе?! Ал, азған елді айтқаныңа көндіріп, айдауыңа жүргізу оп-оңай, ха-ха-ха! Енді тек бәріңе мәңгілік ақиқат, жалаңаш шындық жолына түсіп, түп-түгел тыр жалаңаш жүріп , топтасып махаббат ләззатын тату ғана қалды! Біз \ *қара жамылғы,әдемі қыз үшеуі бір-біріне рахаттана қарап қояды.*\ ондай рахатқа баяғыдан батып келе жатырмыз. Кел, келіңдер қане, мәңгілік ақиқат, шынайы бақыт, жалаңаш шындық жолына! \ *Қатал әйел Күлзипаға тік қарап, қадалып, қолдарын тарбитып, дуалауға кіріседі:*\ Қосыл тобырға! Тобырға қосыл да, табиғи махаббаттың құшағына құлай бер, құлай бер, құлай бер!*Арман мен Шекер біртүрлі бүрісіп, қатал әйелге бойсұнып қалады.*\

Күлзипа: *Қатал әйелдің өткір көздеріне отты жанарын қадап, қасқайып тұрып, даусын одан да асыра ,айбынданып ,аруақтанып сөйлейді. Қолдарын сермеп, аластап:*\ Айтақ, айтақ, айтағым! Адырам қал, бүйткен ақиқатыңды артыңа тық! Сектаңмен қоса селмен кет, жынойнағыңмен қоса желмен кет, оттан шыққан күлмен кет, көбелек болып көлден кет, ебелек болып елден кет, киелі туған жерден кет, қайтып келмей мүлдем кет! Алас, алас, алас! Жоғал, жоғал, жоғалыңдар албастылар! \ *Елтай кіріп келеді. Қатал әйел, жұмбақ адам ,әдемі қыз үшеуі шегіншектей береді. Күлзипа мен Елтай оларды қуалайды. Олар қашқалақтап, айналсоқтап жүріп алады. Екі жақ аңдысып, іштей тартысып, тіресіп тұрады. Күлзипа қолын көкке жайып, тілек тілейді. Елтай бірге қолын жаяды.*\ Лә иләһа илла аллаһ! Иа, алла, сақтай көр жын-періден елімді! Адастыра көрме, қор қыла көрме, иманымызды кәміл қыла көр, аман қыла көр! \ *Қатал әйел, жамылғылы адам, әдемі қыз кәдімгідей жүндері жығылып, шөгіп, шегіншектесе де, торуылдап жүреді. Арман мен Шекер ортада арлы-берлі сенделіп,естерін*

жиюға айналғандай, бір қиналысты күй кешіп тұрады. Күлзипа Арманға қадала қарап , көзі от шашып, баяғы қыздың сүйікті әнін айта бастайды.Елтай қосылады. Ән көтерілген сайын, Арман мен Шекер толқып, сілкініп, өзгере береді.

Соңы . 2011-- 2013ж.ж.

Біржан салдың шідері

Екі актілі , алты көріністі лирикалық пьеса

Марал Қажыкенқызына арнаймын

Қатысушылар :

Біржан сал - әнші-композитор, ақын , 35- 40 шамасында.
Ләйлім – дала қызы, 17-де.
Көлбай – қыр қазағы, Ләйлімнің ағасы, 35- 40 шамасында.
Жеңгей – Көлбайдың әйелі, 30-дарда.
Балуан Шолақ – балуан, әнші-композитор, ақын, 20-ларда.
Әзілкеш – сал-серілердің жолын қуған есерлеу жас, 20-ларда.
Шабарман – 30-дарда.
Қайнаға – 30-дарда.
Есерлеу жігіт- 20-да.
Ауыл қызы – 17-де.
Жігіттер , қыздар , ауыл тұрғындары.

Оқиға 19- ғасырдың екінші жартысында , қазақ даласындағы алыс ауылдардың бірінде өтеді.

1- акт

Бірінші көрініс. Әзілкештің әзілсымағы

Көлбай, Жанбайдың ауылы. Әзілкеш келеді алқынып. Алыстан арып –ашып келе жатқаны байқалады.

Әзілкеш: Уа, сөйлес! Сөйлес! *\Ешкім жауап бермеген соң , қызбалана бастайды.* Әй ,кім барсың ,әй ? Сөйлес деп тұрмын ғой мен сендерге! *\Жауап жоқ. Тым-тырыс.* Сұмырай келсе су құриды , сал-сері келсе сұлу құриды! Мына ауылдың адамдары бір жаққа қопарыла көшіп кеткеннен сау ма өзі ?

\Ақырын басып Ләйлім келеді.

Әзілкеш: *\оны көріп , екіленіп:* Армысың , бикеш!

Ләйлім: Бармысыз!

Әзілкеш: Бұл қай ауыл?

Ләйлім: Бұл Көлбай , Жанбайдың ауылы!

Әзілкеш: Aha! Солай ма? Ендеше , Көлбай, Жанбай екендерің рас болса , әннің әулиесі , ақынның асқағы , салдың төресі Біржан ағамыз бен жас та болса атақ- даңқы жер жарған Балуан Шолақ келе жатыр осында!

\Ләйлім үнсіз. Қуанып қалғаны байқалса да,Әзілкешке сабырмен ,сынай қарайды.

Әзілкеш: Әй , аспандағы аққуға үнін қосқан Біржан сал келіп тұрғанда , тіпті , қозғалатын емессіңдер ғой! Қуанбайсыңдар ма былай...

Ләйлім: Қуанғанда...қайтейік, көкке ұшып кетейік пе?

Әзілкеш: Сал – серінің алдынан шығып, атынан түсіріп алмайсыңдар ма...жөн-жоба білсеңдар!

Ләйлім: *\ Есерсоқтау жігіттің кесірлеу сөзіне жыны ұстап қалып:* Атынан түсіріп алғаны несі? Олар немене ,өздігінен атынан түсе алмайтын мешел ме , жоқ әлде кекірт, кесір кесел ме, яки сен сияқты есер ме?

Әзілкеш: Өй, сен өзің бір көшпенділердің салт-дәстүрінен мүлдем мақрұм қалған қараңғы қыз екенсің ғой барып тұрған! Ата дәстүріміз бойынша ,сал-серілерді ауылдың сыртынан қыз - келіншек әндете қарсы алып , аттарының тізгінін ұстап , қолтықтап аттан түсіріп алады. Сонда ,кейбір ерке сал-серілер атынан түсуге ерініп, бұлданып, қыздардың мойнына ...міне, былай... мініп алады...*\Ләйлімге көрсетпек болып , асыла кетпекші болады. Ләйлім жуытпай, бұлт етіп қолынан шығып кетіп, аулақтау тұрады. Қапы кеткен Әзілкеш ұялыңқырап қалса да, бетпақтанып, сөйлей береді.* Жөн білетін жақсы қыздар сонда бүйтіп шоршып кетпей, ауылға дейін көтеріп алып келеді сал-серіні ! Сонда әлгі сал-сері былай...қопаңдап-қопаңдап қойып...екі емшекке теуіп-теуіп қойғанда... әлгі жөн білетін жақсы қыз «саулы інгендей ыңқылдап, күшігендей сұңқылдап» , тепеңдеп тарта береді!

Ләйлім: Мұндай салтсымақты естісем керең болайын! Бұныңыз баяғы Алпамыс батыр жырындағы тазша Кейқуаттың қиястығы сияқты бірдеме ғой! Сал-серіні ардақтап , хан көтеруге бармыз, бірақ, мойнымызға мінгізіп , кеудемізге тепкізіп , құл-құтаны бола алмайтын шығармыз! Біржан салды исі қазақ біледі , ол кісі ондай әумесерлікке бара қоймас сірә! Бар бәлені шығарып жүрген мына сіз сияқтылар – ау деп қорқамын! Айтпақшы, сіз кім боласыз? Сал-серісіз бе сіз де?!

Әзілкеш: А-а, мен бе... мен Біржан салдың соңына ерген ,жолында жүрген жас перілердің бірімін!

Ләйлім: Түсінікті!

Әзілкеш: Не түсінікті?

Ләйлім: Серісымақ, салсымақпын десеңші... Иә, иә, сал-сері деп Біржанды айтады. Ал сендейлерді салсымақ десек тура! Қапа болма , ондай атқа да жете алмай, құса болып жүргендер қаншама!

Әзілкеш: Хе-хе-хе! Қатырдың , бикеш!Мен ол кісілердің әрі шәкіртімін, әрі жанын жадыратып , көңілін көтеріп , күлдіріп жүретін әзілкешімін! Ал, сен кім боласың!

Ләйлім: Мен – Көлбай, Жанбайдың қарындасымын! Есімім – Ләйлім!

Әзілкеш: О-о, Ләйлім , Ләйлім, өзіңді бір көргеннен көркіне мас болып , ішпей-жемей ләйлідім! Жанарыңнан жылылық сездіріп , жалт етіп бір қарасаң – бітті, қолма-қол Мәж-мәж- мәжнүн болып кетуге дайынмын*! \ даусын өзгертіп:* Түнде ақсүйек ойнауға қалайсың?

Ләйлім: Танымайтын елде ақсүйек ойнаймын деп жүріп , ақсөңке боп қаларсың бір сайда!

Әзілкеш: Немене , басың бос емес пе?

Ләйлім : Жұрттың басын қайтесің , өз басыңды ойлағаның жөн болар!

Әзілкеш: Өй, болды , ойнап айтамын...

Ләйлім: Қазақ ойындағы арамдығын да ойнаған болып жасай береді! Ойдағысы болмай қалса , ойынға айналдырып , құтылып кетеді өстіп!

Әзілкеш: Қойшы енді, замандас... Қаталап келеміз, сусының бар ма өзі?

Ләйлім: Аспандағы аққулар қоңыр үйді қомсынбаса , қолымызды қорсынбаса, сусын табылады ғой!

Әзілкеш : Сал—серілердің не ішіп, не жейтінін білесің бе өзі?

Ләйлім: Енді...Олар да адамның баласы емес пе? Көктен түскен жоқ шығар...

Әзілкеш: Олар алтын аяқтан ас ішеді, күміс кеседен қымыз ішеді! Құстың сүтін, қасқалдақтың қанын табыңдар! Судың тұнығын, қыздың сұлуын жақсы көреді!

Ләйлім: Ойпырмай ,ә !

Әзілкеш: Әне, солай! Олардың өңештері де өзгеше! Өзгелерге өткен нәрсе оларға өте бермейді...

Ләйлім: Шек-қарындары да ерекше ме сонша?!

Әзілкеш: Ерекше болғанда қандай! Жай адамның жейтін тамағы оларға жарамайды! Тіпті...*\сыбырлаған болып.* түзге де отырмайды-ау деймін осылар!

Ләйлім: Жарайды, келсін, қарсы алармыз қолдан келгенінше! *\Әзілкеш кетеді. Ләйлім оңаша, толқыңқырап:* Біржан сал! Біржан сал! Біздің ауылға келеді деп кім ойлаған! Бір көруді, бір әнін тыңдауды арман қылып жүрген асыл адамды құдай айдап әкелді-ау,ә!? \Ойланып, қуланып:* Сал-сері!? Көктегі жұлдыз...Жердегі бір қыз...Көрерміз...

Екінші көрініс. Кербездің көжесі

Біржан сал, Балуан шолақ , Әзілкеш қараша үйде , дастархан басында отыр. Ләйлім оларға бір-бір ағаш аяқ сусын –бидай көже береді. Бұлар бір-

біріне , алдарындағы ыдысқа, қызға бір-бір қарасып, аң-таң болып, не істерін білмей үнсіз томсарып қалады.

Ләйлім: Алыңыздар , алыңыздар, шөл басуға қара көжеден артық сусын бар ма, сірә!? Алыңыздар , қысылмаңыздар!
Әзілкеш: \ *аяқты қолына алып , аяққа бір, жан-жағына бір қарап қойып, тамағын кенеп, қоқиланып, өлеңдетіп қоя береді:* \

Кербез сұлу серіге көже берді,
Бұ да бір дүниенің кезегі енді,
Тыныш берсе бір сәрі, алыңдар деп
Көжесін көзге тіреп өзеуреді!

Ләйлім: Серіге кербез сұлу көже берді,
Ойлы кісі ар жағын сезер еді,
Шөлден өлмей көжеге аман жеткен
Жігіт неге малтасын езеді енді?!

Үш жүзді әнмен қырған уа, Біржан сал,
Жүзіп іштің қымызды қосылған бал,
Сал болсаң да емессің дәмнен үлкен
Бісміллә деп көжеме ерніңді мал!

Біржан сал: \ *Кеңкілдеп , рахаттана күледі. Балуан Шолақ , Әзілкеш таңдана қарайды оған. Біржан салмақпен , әр сөзін шегедей қағып , өлеңдетеді:* \

Патшаға бас ұрмаған мен бір сері,
Күнде той, күнде думан жүрген жері,
Барады сөзің өтіп, Ләйлім шырақ,
Көженді басып, басып , әкел бері!

Ләйлім сүйсініп, жанары жалт етіп, аяқты қолына ала берген Біржанға бір қарайды. Біржан да оны көз отымен шапшаң шарпып өтіп, аяқты басына бір-ақ көтереді. Балуан Шолақ та қағып салады. Әзілкеш амалсыздан сыздықтата іше бастап, ақырында сарқып қояды.Сол кезде сырттан Көлбай кіріп келеді.
Көлбай: \ *Көже құйылған аяқты қолына ала беріп, Ләйлімге , сәл ренішпен:* \ Қалқам- ау , саба тола қымыз тұрғанда , Біржан сал ағаңа көже бергенің не? Күні ертең бүкіл дуанға даңғаза қылып , жалпақ керейге көже берген Көлбай атандырайын деп пе едің!?
Әзілкеш: Ха-ха-ха! Көже берген Көлбай!
Көлбай: Мейлі , енді , болары болды ...шөл басуға таптырмайтын сусын негізі! *қағып салады:* \ Біржан салмен бірге ішкен көженің өзі балдай тәтті емес пе!

Біржан сал: Көңіліңе алма , Көлбайым! Көктегі көңіл киіз үйдің көжесін ұмытса, көнесін де ұмытар! Әуеге көтерілген ән кісіні еліктіріп әкеткенімен қоймай, кеудені де керетіні өтірік емес. Соны сезіп-білген Ләйлім сұлу сал-серіні осылай бір сынап , тәубасына түсіріп қояйын деген-ақ шығар!

Әзілкеш: Сынағыш болса , басқаша сынамай ма? Бүгінгі берген көжесі кеңірдегіме көлденең тұрып қалды - бітті! Енді сұлу қыздың өзі аузымнан үрлеп ары өткізіп жібермесе, осы қалғаны – қалған!

Біржан сал: Әй , Әзілкешім-ай , әзіл әдемі болғанмен , ә - зіл , яғни ар жағы зіл деген сөз! Көп қылжақтай берген жақсы емес! Көлбайдың көжесін сөз қылғанша , көңілінің көкжиегіне неге көз жібермейсің! Көкшетауды жатқа бермей, аман алып қалғанын неге айтпайсың, а-а?! \ *Балуан Шолаққа бұрылып:* \ Бері қара , балуан інім, жер десе аруақтанып кетуші едің ғой! Ақ патша Абылай ханның ақ ордасы қонған Бурабайдағы көк жайлауына дуан салатын болып , жарлығын шығарып , жабдығын сайлап, айбарлы әтірәтін аттандырмай ма бір күні! Сонда , Көкшетауды жатқа қимай , бермеуге шама - шарқы қалмаған ел қатты қиналып тұрғанда, әпесерлердің алдынан күліп шығып, әдейі адастырып апарып , Көкшетауың осы деп , Бұқпаның етегіне, Қопаның жағасына құлата салған ағайынды қос батыр - Көлбай мен Жанбай деп жұрт аңыз қылады!

Балуан Шолақ: Пah , шіркін! Тусаң ту!

Әзілкеш: Ә, солай ма еді! Оны кім білген!

Балуан Шолақ: Шіркін , несін айтасың, ақыл-айланың орны бөлек-ау! Қалың қол болып қарсы шықса да , от қарулы әскерге төтеп бере алмас еді! Ал , ақылға салып , амалын тауып , айласын келтіріп еді, әнеки !

Көлбай: \ *Балуан Шолаққа риза болып қарайды.*\ Жас та болсаң , жөн білетін жігіт екенің көрініп тұр! Жарайсың , айналайын , атыңды естіп , сыртыңнан сүйініп жүруші едім...

Біржан сал: Е-е , сүйінгенде бүкіл ел сүйініп , үлкен үміт артып отыр бұл азаматқа! Паң Нұрмағамбет қажы ағамыз Нұрмағамбет жиеннің күшіне разы болып, батасын беріп ,атың Балуан Шолақ болсын деген екен. Балуан Шолақтың өнері көп, ән-өлеңді өзі шығарып , өзі айтады . Қазақтың жаңадан жарқырап шығып келе жатқан серісі! Өткен базарда орыс-қазақ жиылып, тамаша қылып, күшін сынамақ болды. Базардағы кір тастың барлығын жиып әкеліп , мықты болсаң көтерші қане дегенде , қыңқ етпестен жерден суырып алып, алшаң басып жүріп кетті ғой ерің! Өлшеп кеп жіберсе – елу бір пұт ! Бақандай үш өгіздің салмағы! Байқауымша , біздің жиен одан да артық көтеретін түрі бар , бірақ бүкіл базардағы кірдің тасын жиып әкелгендегісі сол-ақ екен!

Балуан Шолақ: Жомартсыз ғой , Біржан аға, рахмет!

Көлбай: Жарайсың, ерім! Ал енді елге хош келдіңдер, аунап-қунап , ойын – сауыққа , өлең мен өнерге бір кенелтіп , көңілдің кем-кетігін бір толтырып беріңдерші, бауырларым!

Үшінші көрініс. Алтыбақан. Ән-думан.

Ауыл сыртында , қыр басында алтыбақан . Ауылдың үлкен –кішісі сонда. Сауық- сайранның қызған кезі. Ән думан.
Ықшам, әсем қамзол мен жеңіл , сәнді, биік қалпақ киген Біржан сал мен Ләйлім алтыбақан тебеді. Біржан ырғалып отырып , ән салады. Оның салған әні кең даланы кернеп , алты қырдан асып кетіп барады.
Ләйлім ұйып тыңдайды. Біржанға ұрлана , мейірлене, сүйсіне қарай береді. Қанша жасыруға тырысып , өзін сабырлы ұстауға тырысса да , жан толғанысы , Біржан салға ғашық боп қалғаны сезіліп тұр . Көпшілік Біржан әнін үлкен ықыласпен тыңдап тұрып, екеуінің жарасымына сүйсінгендей...

Ақжорғажан

Шын ғашық бірін- бірі алдамайды,
Қайғысыз ғазиз жүрек зарламайды,
Қара тас ұйқын келсе мамық болар,
Ғашықтық сұлулықты талғамайды.

Қайырмасы:

Ахай, Ақжорғажан,
Ақжорғажан,
Басыңды құрбың күтсе,
Қалмайды арман,
Сәулем, қалмайды арман.

Қарағым, төмен қарап назданасың,
Кім білсін қуаныштың аз ғанасын,
Қосылса екі ғашық бір жерге егер,
Жүректің бітірмей ме сан жарасын.

Қ-сы:

Көпшілік: Пah , шіркін! Жарайсың!
Жеңгей: Не деген дауыс! Не деген ән!
Көлбай : Көктен түсіп , жерді жаңғыртып , қайтадан көкке өрлеп кете береді, кете береді...Пенде шіркін көңілі алабұртып , қиялымен біраз жерге дейін ілесіп барып , тамсанып қала береді, қала береді...
\Ләйлім сәл толқыңқырап отырып, ән бастайды.

Көкек

Аты жоқ құс болады көкек деген,
Алдында терезенің секектеген,
Ойымда үш ұйқтасам бар ма менің
Айрылып сені, сәулем , кетед деген.

Қайырмасы:

Ей, ат жоқ көкек,
Ей, ат жоқ көкек.

Кім сүймес шешек атқан көкек айын,
Бейне жаз менің сүйген сәулетайым,
Ақ қалқам отыр ма екен, жатыр ма екен,
Ей, көкек, ұшып барып білші жайын.

Қайырмасы:

Шекеңе селдіретіп айдар тағып,
«Көк-ек» деп бос жүргенше секең қағып,
Қосайын өле-өлгенше мен әніме,
Қалқадан хабар әкел ұшып барып.

Қайырмасы:

*\Ләйлімнің әнін жұрт: «Ой, жарайсың!» « Пау, шіркін!» десіп,ерекше қошеметтейді. Біржан сал да жұртпен бірге ықылас білдіре отырып, айрықша сүйсіне қарайды қызға. Ән аяқталған соң Біржан сал мен Ләйлім алтыбақаннан түсіп , жұртқа кезек береді. Бір есерлеу ауыл жігіті алтыбақанға отырмақ болған Балуан Шолақпен таласа-тармаса :» Өй , былай тұр! Ендігі кезек біздікі!» - деп , итеріңкіреп жіберіп, алтыбақанға отырып алады. Ол итеріп қалғанда ,шегініп барып, шойындай қата қалып, ақырын бұрылып, күш сынаспақ болып , ерегесуге айналған Балуанға Біржан : «Жігітке ақыл- пана, сабыр - қорған! « дейді. Қаны қыза бастаған Балуан басын изеп,сабасына түсіп, «келсең кел!» дегендей еліріп отырған жігітке жақындап келеді. Сол қолын көтеріп , жағасынан алатын сияқты болады. Жігіт алтыбақанда отырып, екі қолымен Балуанның бір қолын ұстай алып, бұрамақ болып , қанша күшеніп, тыпырлап бақса да, қозғай алмай әлектеніп жатқанда, Балуан оң қолының бармағымен оның бақайынан сығымдай қысады. Анау ойбайлап, алтыбақаннан ауып түсіп, көпшіліктің арасына тығылады . Балуан Шолақ алтыбақанға ырғып мініп, манадан бері шошыңқырап отырған ауыл қызын тербей жөнеледі. *

Әзілкеш: *\ саңқылдап сөйлей келіп , жұртты үйіріп , алтыбақанға қарай жақындап келеді.. Қолындағы домбыра мен алты құлаш қыл арқанды айналдыра үйіріп,үйіріп қояды.*Ал, келіңдер қане ! Ауылдың күші тасып жүрген аусарлары, қайдасыңдар? Балуан Шолақ күнде қолға түсе бермейді,

осындайда күшін бір сынап қалыңдар! Мың рет естігеннен бір рет көзбен көрген артық деген! Келіңдер бермен , алыңдар ортаға! Салыңдар мойнына арқанды!\ *Оның сөзін күле тыңдаған Балуан Шолақ қолын созып ,домбыра сұрайды. Әзілкеш оның домбырасын ұстата қояды.*\\ Ертең айта жүрулеріңе жақсы! Өй , келіңдер, жақындаңдар қане, қорықпаңдар , бұл кісі жемейді! \ *Үш жігіт батылданып ,қасына келеді. Әзілкеш қыл арқанды Балуан Шолақтың мойнына салып , өзі бас болып , төрт жігіт екі-екіден екі жаққа тартуға тиіс екенін көрсетеді.*\ Ойынның шарты былай – біз құр аттың құйрығынан есілген қыл арқанмен Балуан Шолақты буындыруға тырысып , бар күшімізді салып ,екі жаққа табандап тұрып тартамыз! Сол кезде Балуан Шолақ домбырасын тартып ,ән салып , алтыбақанда қызбен бірге тербеліп отыруға тиіс! Сонда оның жеңгені! Егер , біздің қылқындырғанымызға шыдамай қиқырып яки қырылдап, сырылдап қалса немесе домбырасының жорғағынан жаңылса, я болмаса алтыбақанның ырғағын бұзса – онда балуанның жеңілгені! Келістік пе!?

Жігіттер: Келістік!

\Балуан Шолақ қаһарланып, күшін жинап , терең тыныстап алады да, домбырасын күмбірлете тарта жөнеледі. Ләйлім алтыбақанды тербеп тұрады. Қасында – жеңгей. Алтыбақанда ауылдың бір қызы. Төрт жігіт Балуанның мойнындағы қыл арқанды әуелі ақырындап ,батылдары бармай тарта бастайды да ,бірте-бірте делебелері қозып ,шындап тартуға айналады. Тіпті болмаған соң , қиқулап , «hayп,hayп! Ал ,ал ,қане!»- десіп , бар күштерін салып ,екі жаққа табандап тартқанда , Балуан Шолақ алтыбақанда тербеліп отырып , домбырасын күмбірлете тартып, күлімдеп Біржан салдың «Бурылтай» әнін шырқай береді.

Бурылтай

Таңбасы жоқ ,ені жоқ Бурылтайдың,
Сағасы өткел бермейді терең сайдың,
Құба жонға шоқытып шыға келсем
Жұрты жатыр, өзі жоқ қалқатайдың.

Қайырмасы:

Ахау, бикем, жар-жар,
Алма мойын ақ сұңқар,
Қош,есен бол, құрбым-ай,
Құрбылықпен жүрдім жай.
Ахау айдай,жариям айдай,
Жардың көңілін қалдырма
Қыз қалқатай.

Табандап тарта-тарта тыпырлауға айналған төртеуі ән аяқтала бергенде, сылқ ете түседі. Балуан Шолақ түк болмағандай , әнін аяқтап, алтыбақаннан қарғып түседі.

Шырық бұзып , салып ұрып шабарман келеді.

Шабарман: \ *Даңғырлап:* \ Уа, Біржан сал ! Жанбота болыс сізді жер-көктен іздетіп, жанталасып жатқалы біраз болды!

Біржан сал: Тыныштық па әйтеуір!?

Шабарман: Қайдағы тыныштық? Біреуге бодан болған елде тыныштық болушы ма еді? Жандарал келетін болыпты елге! Соның мәжілісіне бармақшы болыс!

Балуан Шолақ : Барса болыс барады дағы! Оған салдың қандай қатысы бар!?

Шабарман: Ол жағын мен білмеймін ғой! Оны болысекең біледі ғой! Маған тез Біржанды тауып, шақырып әкел деді- бітті! Мен таптым , айттым –бітті!

Біржан сал: Пау , шіркін! Тауып әкелетін мен болыстың басыбайлы затымын ба ? Шақырып алатын байлаулы итімін бе?

Баласы Қожағұлдың Біржан салмын,
Адамға зияны жоқ жүрген жанмын ,
Сен түгіл патшаға да бас ұрмаймын,
Өзім сал, өзім сері кімге зармын!

Балуан Шолақ: Пау, дегенің! Сөздің төресі ғой! \ *Шабарманға төніңкіреп келіп:* \ Осы тойғаныңмен қайта берсең қайтеді ...елдің шырқын бұзбай...

Шабарман: Ол жағын мен білмеймін ғой! Оны сіздер білесіздер ғой! Бірақ , болыс шақырса барасыздар ғой! Бармағанда қайда барасыздар!?

Балуан Шолақ: Әй, сен өзі Біржан ағамызға қалай –қалай сөйлейсің ? Местей ғып сабап , атыңа теріс қаратып мінгізіп қоя берейін бе осы?!

Шабарман: Байқа ,балуаным! Маған әлің жеткенмен , Жанботаға шамаң келмес! Жанботаны жеңсең де , жандаралды жеңе алмассың! Жандарал, жандарал, жынына тисең жанды алар! Оның ар жағында ақ патша тұрған жоқ па! Кенесары , Наурызбай кеткен соң , біржола бодандыққа бой сұнып , қайтсек аман қаламыз деп , қарақан бастың қамын күйттеп кеткен жоқ па қазақбайдың баласы. Өз еркі өзінде жоқ , шідерлеулі елдің еркелері мен серкелері , сендердікі не желік осы ?

Балуан Шолақ: Жандарал мен ақ патшаға қолым жетпес – ау, бірақ мына сендей жетесізді желкесінен басып тұрып , жөнге салу қолымнан келеді!

Шабарман тіксініп , шегіншектеп тұрады. Біржан салдан көз алмай , сүйсініп тұрған Ләйлімді көріп , бір-екі басып жақындап қояды.

Біржан сал: Жә ,сабыр, балуан! Бір-біріміздің желкемізді қиып, сағымызды сындырғанда қай мұратқа жетпекпіз? Есіріп айтса да , сөзінде шындық бар, амал қанша! Жандарал келеді , мәжілісінде бірге болып , ән салып бер деп талай мәрте айтқан Жанбота! Бармасақ , ұят болар! Аттанамыз ертең! \ *Сәл үнсіз қалып , жан-жағына қарайды. Жұрт үнсіз бас изейді. Көлбай мен Ләйлім біртүрлі мұңайып қалады.* \ Ендігі біздің қолдан келері – қазақтың әнін жоғалтпай , шырқай беру ғана! \ *Сөз аяғын Ләйлімге қарап тұрып ,*

жалындап , рухтанып айтады. Ләйлім де толқулы. Шабарман екеуіне шапшаң көз жүгіртіп өтеді. \ Хандығымызды билетсек те, жанымызды билетпейік, малымызды берсек те, әнімізді бермейік деп жүрген жоқпыз ба? Серілікпен білдірмей жүргенімізді ұғатын адам ұғар, ұқпағанға не дауа?!

Көлбай: Бірақ , Жанбота да, жандарал да... ешкім де әнді шідерлей алмайды! Ән асқақ, ән азат, еркін! Жеті қат жердің астына тығып қойсаң да , жарып шығып , аспанға өрлей береді нағыз ән! Өз әні бар елдің аруағы биік , күшті болады! Қазақтың әнін аспанда қалықтатып , еңсемізді көтердің- саған сол үшін рахмет, Біржан досым!

Балуан Шолақ: Серілердің серісі Ақан ағамыздың өзі де : »Жердегі әнімен аспандағы құсты атып түсіретін сал Біржанның даусына пара-пар дауыс табылар ма екен» деген екен! Мұндай дауыс, мұндай асқақ , әуезді үн бір тәңірімнің аямай берген сыйы ғой бізге!

Біржан сәл толқып , домбырасын шертіп, ән сала бастайды. \ *Адасқақ, 1-түрі.* \

Созады Біржан даусын қоңыр қаздай,
Басқаға бір өзіңнен жүрмін жазбай,
Жиылысы жандаралдың болады деп
Жанбота тынышымды алды ала жаздай.

Жұрт ұйып тыңдап тұрғанда, Ләйлім еріксіз бір-екі басып , оған қарай жақындай беріп, тоқтайды. Әлденені ойға алғандай, әлденеге бекінгендей. Бәрін қалт жібермей бағып тұрған шабарман да әлденені енді ұққандай, есіне түсіргендей, сұқ қолымен өз шекесінбұрғылай шерте-шерте оңашаланып , шеттей беріп , Біржанның әнін тыңдап , ұйып тұрған көпшілікке бұрыла бір көз тастап, байқатпай тайып тұрады.

Жаздың жанға жайлы жұмсақ түнінде Біржан әні әлемді әлдилеп тұрғандай сезіледі.

2- акт

Бірінші көрініс. Жоғалған шідер

Таңертеңгі ауыл тыныштығын кенеттен шыққан Әзілкештің айғайы бұзады.

Әзілкеш: \ *жүгіре басып, жанұшырып келіп:* \ Бай-бай-ай! Бай-бай- ай, бай-бай-бай-бай-ай! Аттан, аттан! Шауып кетті,алып кетті,қағып кетті!

Көлбай, Жеңгей , қыз, есерлеу жігіт, ауыл жұрты дүрлігіп ,өре түрегеледі.

Жеңгей: Не болды әй , сонша? Не боп қалды?!

Әзілкеш: Жоғалды! Бітті! Құрыды, ойбай! Жау шапты! Ұрлап кетті , тонап кетті ! Бай-бай-ай, бай-бай-бай!

Ауыл абыр-сабыр болып ,әуре-сарсаңға түседі де қалады.

Жеңгей: Әй , Әзілкеш ! Сайқымазақ көгала! Қатын құсап ойбайламай , еркек құсап кесіп айтшы -әй , не боп қалды соншама? Не жоғалды?

Әзілкеш: Біржан салдың шідері жоқ!

Қыз : Ойбай, ұят-ай! Ауылда зат жоғалды деген не сұмдық?

Есерлеу жігіт: Әсіресе , Біржандай қадірлі қонақтың заты жоғалғаны нағыз масқара емес пе!

Жеңгей: Өй, қойыңдаршы-әй , қара аспанды төндірмей! Мен бір құн жетпейтін керемет бірдеме екен деп , зәрем зәр түбіне кетті ғой! Бір шідерде не тұр соншама? Табылар... Табылмаса , өтеуін берерміз! Тек бай-байламашы, айналайын, байынан таяқ жеген көкайыл келіндер құсап!

Әзілкеш: Бай-байламағаныңды көрер едім менің орнымда болсаң... Әй , естерің дұрыс па , ол жай кісінің шідері емес, Біржан салдың шідері ғой! Ол кісінің заттарының бәрі асыл ,бәрі қымбат! Және ,өз заттарын қадірлеп ұстайды ! Бір жолы Біржан салды Жанбота болыс қолқалап , ту алыстағы бір елдің тойына апара жатпай ма! Жолда келе жатып , үшінші күні таңертең Біржан ағамыз аяқ астынан кері қайтамын деп қиғылық салыпты. Естері шыққан жұрт сұрастыра келсе , ол кісі: Домбырамның тиегі үйде қалып қойыпты деп қарап отыр дейді. Жанботаның жүрегі орнына түсіп: Түһ! Соны да сөз деп! Қанша тиек керек болса , жаңадан жондырып берейін! –депті. «Жоқ, ол болмайды! Мен ол тиекті Көкшетаудың қайыңынан таңдап жүріп кесіп әкеліп , үш жыл үйдің төбесінде сақтап ,әбден кептіріп барып, өз қолымнан домбырама шақтап тұрып жасаған едім. Ол тиекпен домбыраның үні де ерекше шығатын! Сондықтан, онсыз тартқан домбыраның үні – үн емес, онсыз айтқан ән- ән емес! «- деген екен Біржан ағамыз. Содан, жаны қысылған Жанбота қос жүйрік атпен шабарман жіберіп, Біржан салдың үйде қалған тиегін алдыртқан екен! Әнеки, серінің тиегі де сері, жүгені де сері, шідері де сері!

Есерлеу жігіт: Шіркін-ай десейші!

Жеңгей: Қап, мына қырсықты қарашы!

Біржан келеді.

Көлбай: \ *Оның алдынан шығып:* \ Жә, сабыр! Бір нәрсе жоғалса , артынан табылып жатпаушы ма еді! Байқаусызда түсіп қалған шығар бір жерде. Табылар , іздеп көрейік! Алда-жалда табылмай жатса , \ *әзілге сайып:* \ қу шідерде тұрған не бар дейсің , тәйірі ! Бір-екі құлаш жіп тауып берерміз. Елміз ғой ,не боптыТіпті , бағасын айтыңдаршы, сатып алған болайық өзі ...тыныштықпен...

Біржан Көлбайға бір қарап қойып , әндете жөнеледі.

Шідер

Көлбай, Жанбай дегенде , Көлбай, Жанбай,
Шідерімді кім алды қыздар алмай ?
Шідерімнің бағасы атыммен тең ,
Ақырында қоймаймын сенен алмай.

А- ха – ей, шіркін-ай, сенен алмай.

Шідеріме сен, Көлбай , қылма зорлық,
Шідерсіз ат тұрмайды , о да қорлық,
Ат-көліксіз қалам ба, шідерім жоқ,
Шідер үшін сіздермен араз болдық.

Өзі жалғыз, өзі асау күрең төбел,
Жексем арба, мінсем құс , жүрер жедел,
Сатпаймын да ,бермеймін еш адамға ,
Қолқа қылсаң , басқаны ал , шідерді бер.

Жеңгей: Мәссаған ! Масқара болдық! Шынымен бізден көріп тұрғаннан саумысың , Біржан - ау?!

Әзілкеш: Енді кімнен көреміз?

Жеңгей: Өйтіп көпке жала жауып , бүкіл елге бәле қылмаңдар ! Күмән, күдіктерің болса, күлбілтелемей , кесіп айтыңдар !

Біржан сал домбырасын қағып, қағып жіберіп , ән салады.

Көлбай, Жанбай

Ар жақта отыратын Көлбай , Жанбай,
Шідерімді кім алды Ләйлім алмай?
Бұтағы шідерімнің алтын еді,
Асығыстан барамын сұрай алмай.

Көлбай, Жанбай , тыңдашы , асыл тасым,
Біте қайнап , бірге өскен замандасым,
Көктен жел, жерден шайтан әкеткен жоқ,
Ұрлап алған өзіңнің қарындасың.

Дегенде Көлбай , Жанбай , асыл сүйек,
Бір тәңірден мен жүрмін тілек тілеп,
Порымын шідерімнің сұрасаңыз,
Сап күмістен балағы , алтын тиек.

Көлбай: Ah, не дейсің? Нені естідің екі құлағым? Нені көрмексің екі көзім? Ләйлім дей ме шынымен?!

Жеңгей: Иә, иә, жүр енді жылдам! \ *Көлбайды қолтықтай , сүйрелеп әкетіп бара жатып:* \ Қыздың өзінен сұрайық! Ойбай-ай, шын болса, тас масқара болдық –ау! Сақтай гөр , құдайым!

Екінші көрініс. Табылған шідер

Киіз үйде Ләйлім жалғыз отыр. Ой үстінде, ыңылдап әндетіп қояды. Екпіндеп Көлбай мен жеңгей кіріп келеді.

Жеңгей: Ой-буй , жаным-ай сол, мынаның қаперіне түк кіріп шығатын емес қой! Өзімен өзі ыңылдап отыр ...ой-рахат-ай!

Көлбай: Шідерімді Ләйлім алды деп , ана жақта Біржан досым қақсап отыр әндетіп! Сүйекке таңба салдырмай , ойнап алсаң , қайтып бере ғой ,қалқам! *\Ләйлім үндемей теріс айналып кетіп, қақиып тұра береді. Көлбай кәріне мініп , өзіне сұраулы жүзбен қадала қараған әйеліне қолын сермеп ,белгі береді. Жеңгей жүктің арасын ақтара бастайды. Бір кезде шідерді тауып алады.*

**Жеңгей : ** *Шідерді айналдыра қарайды. Айтса айтқандай, әсем зат екен.* Ойбай, енді қайттік!

Көлбай: *Шідерді қолына алып:* Мұның не ,қарындасым - ау, алтынымау! Масқара, масқара! Тірідей өлтірдің ғой! Қазақ қазақ болғалы қонағының дүниесін ұрлаған сұмдықты көрмек түгілі ,естімеп едік! Ал, сылқым қызы суық қолды, сұқ көзді болып шықса , аруақ ұрғаны емей немене?\ *Жеңгей шыдай алмай , жүгіре басып барып, Ләйлімді құшақтай алады.*

Жеңгей: Жаным-ау , Ләйлім шырақ-ау...бұл неткенің?!

Ләйлім: Сабыр, сабыр , Көлбай аға! Салдың шідерін ұрлап , бақалшыға саудалап, бақырашын жамайды деп пе едіңіз? Мойныма тағар едім, аяғыма салар едім, әттең , бос емес! Жөргекте жатқан мені, бір жаққа қашып кететіндей ,бесік құда болып , бекітіп тастаған жоқсыздар ма?

Көлбай: Ата-бабаның жолымен жүргеніміз үшін бізді кінәлама! Баратын жерің ешкімнен кем емес ! Ақ босағадан аттап, аталы жердің келіні атанғалы отырғанда , қадірлі қонақтың шідерін ұрлады деген атқа қалғаның неғылғаның , қалқам-ау!

Ләйлім: *\Жеңгесіне қарата:* Біржанның әнін қимадым, жеңеше! Кетпесе екен, тағы бірер күн бөгеліп , ән сала түссе екен дедім! Жібергім келмеді , бірақ , ашып айта алмадым! Қыздың жолы жіңішке , сондықтан , құдайым күнәға жазбасын , шідерін алып, тығып қойдым. Соным тіпті дұрыс болған екен – алтын ауыз, күміс көмей ағамыз күмбірлеген кеудесінен жаңа әндер тудырған жоқ па?! Үйірлеп жылқы айдатып , келелеп түйе байлатсаң да мұндай ән шығармас! Ертең бүкіл далаға жайылып , ұрпақтан ұрпаққа жалғасатын асыл әндер менің жанымның жарасына ем болып ,өмір бақи жүрегімді жылытып , сүйеніш, алданышым болып қала берер- ау!

Көлбай: *\жұмсарып:* \ Бәрібір , біреудің ала жібін аттау жөн емес! Ел – жұрт не дейді ертең?

Ләйлім: Бұл ұрлық емес қой, аға ! Қыздың еркелігі деп біліңіздер! Кетерінде ретін тауып ,өзім қайтарып беремін. Сіздерге сөз келмейді ! Біржан сал менің бұл әзілімді ендігі түсініп те қалды білем, өйткені , өлеңінің сарыны солай ...түсінген адамға...

\ Ләйлім еркелей басып , шығып жүре береді. Көлбай қарындасына дәнеңе демей, шідерді тағы бір қарап, қойнына тыға салып, жеңгей екеуі бірге шығады соңынан..

Үшінші көрініс. Махаббат әні

Біржан сал мен жұртшылықтың алдына жүгіре басып келе берген Ләйлім әлденеден қысылғандай болып, бір шетте үрпиіп тұра қалады. «Ләйлім! Ләйлім келді! «- деседі көпшілік. Біржан сал баяу бұрылып , Ләйлімге жақын келіп , сынай қарайды. Ләйлім де оның көзіне кірпік қақпай қарап , шыдап бағады. Көлбай мен жеңгей де жетеді сол кезде.

Жеңгей: Ал, Біржан , бізді қырып кете жаздап едің, келді міне айыпкерің... Ләйлім қыз алдында тұр! Айтарыңды өзіне ашып айтшы қане!

Біржан айналасына бір қарап алып , Ләйлімді айнала жүріп барып , баяу әндете бастайды. Бірте-бірте даусы көтеріліп , домбырасын қаға түсіп, еркін шырқайды.

Ләйлім шырақ , 1-түрі:

Деген соң Ләйлім шырақ, Ләйлім шырақ,
Шідерімнің бағасы қырық қысырақ,
Бұтағы шідерімнің алтын еді
Бергенім жоқ сонда да қыздар сұрап.
Ой, кідіг-ай , қызық-ай, қыздар-ай.

Ләйлім шырақ дегенде, Ләйлім шырақ,
Мен де өзіңдей жас едім жаңа талап,
Біреуге Тәшкен барған алдырып ем,
Қызыл жібек, қырмызы, пұт бес қадақ.

Әзілкеш: Рас , рас айтады! Бір өтірігі жоқ! Талай сұлулар қиылып , ескерткішке сұрағанда да қимай кеткен!
Ләйлім: *Өзін-өзі қолға алып , жорта өкпелегенсіп:* Біржан аға , соншалық төндіретіндей ,бір шідерге қарап қалған жоқ шығарсыз! Қанша әсірелеп мақтасаңыз да, екі елі қайыс, әйтпесе , екі құлаш жіп шығар! Жоғалса – тапқан алар, сал Біржан ағамыздан бұл елге бір белгі боп қалар! Табылмаса – жерде шіріп жата берер! Сол үшін аспандағы жұлдыздай жарқыраған алтын басыңызбен мөлдіреген көзімізге бояу жағып, елжіреген көңілімізге қаяу салатындай не көрінді!?

Біржан оқыс серпіліп , күрт өзгеріп, қыран бүркіттей сілкініп , әндете жөнеледі.

Ләйлім шырақ , 2-түрі:

Ләйлім шырақ дегенде Ләйлім шырақ,
Таудан аққан құм қайрақ , сен бір бұлақ,
Қайыс болсын , жіп болсын, неге керек,
Шідерімнің бағасы қырық қысырақ.

Ай , қалқатай , а-ай ,
Қырық қысырақ!

Өзіме бер , шідерім тауып алсаң,
Елу теңге берер ем сүйінші алсаң,
Жерде шіріп қалса да өзіме бер,
Шыбын жаным қиналсын бітім алсам.
Ай, қалқатай , а-ай,
Қырық қысырақ!

Есерлеу жігіт: Қырық қысырақ...Қырық қысырақ! Әй ,кімді ақымақ қылады мынау! Қырық қысыраққа татитын ол неғылған шідер соншама?

Жеңгей: Жә, тоқтат! Сөз ұқпасаң , өрекпімей ,тыныш отыр! Біржанның көздеп отырғаны шідер емес! Шідерін қырық қысыраққа бағалап , Ләйлім шырақтың қалыңына атап отыр ғой!

Қыз: Міне ,сөз деген қайда жатыр!

Көлбай: Ой , әттеген-ай...

Ләйлім бір жағы ұялып, бір жағы қуанып , Біржан салға жалт етіп бір қарап, бір шетке қарай ығысып тұрады.

Жеңгей: Біржандай азамат қай қыздың да қол жетпейтін арманы емес пе, шіркін!

Көлбай: Амал не, бата бұза алмаймыз! Оның арты бітпейтін егес , алашапқын болып кететіні айдан анық!

Жеңгей: Қойшы сен де ...қара бұлтты төндіріп , күңірене бермей! Оның не қиындығы бар сонша? Біржанға бір қызды кім қимайды! Қайтер дейсің , тулап-тулап басылар! Араға мәміле жүрсе , бітімге келмес дейсің бе? Қалың малын қайтарып беріп , айыбын қоса тартса , нетер дейсің? Байламаңдар бағын қалқажанның! Біржанмен бірге бүгін кетем десе , жолына бөгет болмаңдар!

Көлбай бастаған жұртшылық үнсіз мақұлдағандай , ойланып қалады. Сол кезде ат дүбірі естіледі. » Қайда? Қайда деймін қалыңдық! Қайда әлгі жын-перілер!»-деп қиқулаған дауыстар үдей түседі. Ауыл жұрты үрпиіп , жан-жағына қарап тұрғанда , Ләйлімді айттырған елдің кісілері сау ете түседі.Оларды бастап келген шабарман бір шетте , бір қырындап тұрады.

Қайнаға: \ *Ат ойнатып :*\ Уа, ағайын! Мен сендердің бауыздау құдаларың - Ләйлімнің қайнағасы боламын! Ағайынды қос батыр – Көлбай, Жанбаймен анттасып, қалың малын матап беріп , атастырып қойған қалыңдығымызға қайдағы бір қаңғып жүрген мәлдубастар ән дей ме, мән дей ме , әйтеуір бірдеме айтып , басын айналдырып жатыр деген хабар құлағымызға тиген соң, намысқа шауып келіп тұрмыз! Аруақ шақырып тұрмыз!

Жігіттері: Аруақ! Аруақ!

Көлбай: Уа , құда ! Құдай десіп , құйрық-бауыр жесіп , ақсарбасты бауыздап тұрып баталасып едік! Айдың –күннің аманында аулыма ат ойнатардай бүлініп қалған ештеңе жоқ!

Қайнаға: Бүлінбесе – бүлінеді! Бұлар \ *қамшысының сабымен Біржандарды жағалай нұсқап қояды.* \ жүрген жердің бәрі бүлік пен былық емей немене!?

Балуан Шолақ: Сіз тіліңізді тарта сөйлеңіз! Елдің сәні мен әні болған сал-серілерге күйе жақпаңыз бүйтіп!

Қайнаға: Ой-буй , бұлар сал, бұлар сері , бұлар керемет! Сонда не , сал дегенге сала бересіңдер ме , көздерің түскен қыз біткенді ала бересіңдер ме? Біреудің ақ баталы қалыңдығын қағып кету - ақ некелі әйелін алып кеткенмен бірдей екенін білмеуші ме еңдер әлде? Онда , үйретуіміз оп-оңай!

Әзілкеш: Біржандай асыл адамға бір қызды қимайсыңдар ма сонша ? Тіпті, бұл кісіге бар қазақтың қыздары ғашық болса да артық емес! Оның несі айып , несі күнә?

Қайнаға: Әй , есалаң , мақұлық! Осыны да сөз деп айтып тұрмысың!? Берсең - өз қызыңды берерсің ! Ал , біз намысымызды аяққа таптатып, басындырып қоя алмаймыз! Бата бұзған оңбайды екі дүниеде! Уа , Біржан , атақ-даңқыңа малданып , әніңді айтып , әуейі боп жүре бер өле-өлгенше – шаруамыз жоқ! Жын боласың ба, пері боласың ба, сұм боласың ба, сері боласың ба – мейлің! Бірақ, біздің ісімізге араласпа! Араластың екен - өз обалың өзіңе! Біржан салсың ба, қыржан шалсың ба- бізге бәрі бір! Ақ адал келінімізді , қалыңмалын матап берген басыбайлы келінімізді саған ашына қылып , басындырып қоя алмаймыз! Алдыңнан өтіп тұрмын – ақылға кел де, жөніңді тап! Әйтпесе, ақ білектің күшіне, ақ найзаның ұшына тапсырармыз қалғанын!

Балуан Шолақ: Тапсырсақ тапсырайық! Тұрысатын жеріңді айт!

Қайнаға: \ *Арлы-берлі ат ойнатып:* \ Әй, шырагым , сенде жұмысымыз жоқ! Аман – сауында табаныңды жалтыратқаның жөн болар! Иә, иә, бара ғой үйіңе жайыңмен ...байғұс бала!

Әзілкеш: Әй - йәй-йәй қайнаға , топан сумен ойнама! Майып боп кетерсің бостан босқа! Бұл – кәдімгі Балуан Шолақ!

Қайнаға: Не дейсің , әй, сайқымазақ? Балуан Шолақ?! Ондайды естімеппін абырой болғанда ! Аттың шолағын , иттің шолағын білуші едік ....Балуанның шолағы деген де болады екен-ау! Әй , Біржан –ай , саған балуанның бүтіні де бұйырмағаны ма?! Ха-ха-ха!

\ *Қайнаға ат ойнатып арлы-берлі жүре бергенде, Балуан Шолақ шап беріп атының құйрығынан бір қолымен тұтамдап ұстай алады. Ат бір-екі ырғып, тарта алмай, орнында тұрып қалады. Қайнаға қайран қалып , артына бұрыла қарап, қамшымен аттың сауырынан тартып-тартып жібереді. Ат шыңғыра кісінеп, алға тырмысқанымен , тырп ете алмайды. Жұрт дем ала алмай , сілтідей тынған. Балуан Шолақ бір кезде атты ақырын босатады. Қаһарланған қайнаға аттың басын бұрып, қамшысын үйіре ,ауаны тілгілей сілтеп-сілтеп жібереді.* \

Қайнаға: \ *Қаны қайнап , қаталданып:* \ Әй , Біржан, сен ер болсаң мына шолағыңның дүлей күшін арқаланып, қалқаланба! Еркек болсаң өзің шық қане менімен күреске! Мені жықсаң- Ләйлім сенікі! Жығылсаң – жер бауырлап жылжып кет жұртыңа қарай! Ха-ха-ха!

Балуан Шолақ : Жап аузыңды жалмауыз! Сенің жаман қолыңды Біржандай асыл ағамыздың жағасына тигізіп қойып , қарап тұрады деп пе едің бізді! Белдесердей - сен кімсің , Біржан ағамыз кім!

Қайнаға :Жекпе-жектен қашқан кісі кім болушы еді? Қатын дағы сенің Біржан ағаң!

Балуан Шолақ: Тарт тіліңді! Қышынып бара жатсаң, кел, менімен шық!

Қайнаға: Сенімен шығатындай сен менің құнықерім емессің! Аулақ жүр араласпай!

Балуан Шолақ: Біржан аға, рұхсат етіңізші, мына оттаубайды оқтаудай қылайын әп-сәтте!

Біржан сал: Жә, сабыр ет ,айналайын! Мұның қалағаны мен болсам, көріп-ақ алайын осыдан келген кердi!

\Біржан сал сәнді қамзолы мен қалпағын шешіп , Әзілкешке ұстата салып, көйлекшең ортаға шығады. Қайнағамен ұстаса кетеді. Екі жақ қиқулап қоя береді. Біраз ырғасып, алысып-жұлысқаннан кейін , Біржан әлгіні қапсыра тік көтеріп алып, жерге құйрығымен бір-ақ ұрады. Анау орнынан қозғала алмай , жатып қалады. Жолдастары көтеріп алып кете береді.

Қайнаға: *\ басын көтеріп , бұрылып: * Жеңдім деп мәз болмаңдар! Ләйлімді мен бергенмен , ел берген жоқ! Ертең түске дейін осы ауылдан аттанып кетпесеңдер, өз обалдарың өздеріңе! Қалың қол боп қаптап келіп , таптап өтеміз! Балуан Шолақ, бұла күшіңді бұлдама! Құрама мылтықтың қой боғындай қорғасыны жалынсын ! *\кетеді.*

Әзілкеш:\ *күрес алаңын айнала жүріп*: \ Мә-с-са-ған! Мынаны қараңдар! Әлгінің жамбасы тиген жер ойылып кетіпті ғой!

Балуан Шолақ: Рас, әй! Біржан аға , талай күресті көріп едім , бірақ алысқанның артын жерге тығып жібергенді бірінші рет көріп тұрмын! Ха-ха-ха!

Әзілкеш: Ақыр бастан қан шыққан соң , не тұрыс Біржан аға! Күрескенде бәс тіккен өздері , ерегескенде қызды қазір алып жүре беру керек!

Біржан сал: Е-е, бұл күрестің жөні бөлек, жолы басқа ғой! Амалың қайсы! Әттең , дүние-ай!

Балуан Шолақ: Біржан аға, ендігісін құдай, аруаққа тапсырып , атқа қонып, атойлап бір шықсақ қайтеді! Аттан десеңіз , Керейдің көкжалдарын дүрк көтеріп , қамал - қорғаның болуға дайынмын! Сүйгеніңді ала - алмасаң ел еркесі болғаныңнан не пайда?! Шын махаббаттың жолында мал да, жан да құрбан емес пе! Ғашығыңмен қол ұстасып , елден алысқа кетпек түгілі, ғарышқа ұшып кетсең де, нағыз бақыт емес пе! Айтыңыз , аттан деңіз, Біржан аға! Исі қазақ басына көтерген әншісінің бір еркелігін көтеріп, Ләйлімдей аяулы арудың бас еркін бермес дейсіз бе!? Аттан деңізші, аттан!

Біржан сал үнсіз. Ой үстінде. Оның көңіл күйін байқаған көпшілік ақырындап тарауға айналады. Бір шетте бүрісіп тұрған Ләйлім оған қарай жақындай береді. Аға жауабын күтіп , тықыршып тұрған Балуан Шолаққа Әзілкеш қолымен « кеттік» деп ымдайды . Ол екеуі кеткен соң , Біржан мен

Ләйлім бір-біріне құшақ жая ұмтыла бергенде, Көлбай қайтып келіп , алыстан сермеген қолымен екі арасын бөліп тұра қалады.

Көлбай: *күңіреніп:*\ Елге бүлік саламын десең , еркің білсін ! Мен көндім, бердім саған! Билігін өзің айт, төрелігін өзің шығар! \ *Қойнынан шідерді алып шығып, ортаға ұзынынан тастайды.*\ Бұл сенің шідерің, Біржан сал ! Біз оны тығып қойғанда, сені жібергіміз келмей , бірер күн думандатсын , ауылды әнге бөлесін деп едік . Әнге де қандырдың , бәлеге де қалдырдың! Енді осынау ала жіптен аттап кете алсаң , қайтейін, маған –ақ түсер салмағы! Тәуекел , көріп-ақ алдым! Бірақ , мені ойламасаң да елді ойла – бата бұзғанның ақыры – қарғыс, бүлік болатынын білмейтін көркеуде емессің ғой! Ұзақ-сонар дау-дамайға айналып , аяғы жүгініске тіреліп , айып-ажын , малмен бітсе жақсы , ал егер ерегеске ұласып , төбелеске жалғасып, қантөгіске кетсе – онда мені мен сен ғана емес, бүкіл ел арылмайтын бәлеге қалды дей бер! Елдің берекесін , ынтымағын ,бірлігін ойлайды деген сен екеуміз онсыз да маңдайдан соры арылмаған қазақтың арасына от тастап , күйдірер болсақ , не болғаны!? Өзің біл де, өзің шеш тағдырдың түйінін!

*\ Көлбай кетеді. Біржан мен Ләйлім – ала жіп – шідердің екі жағында айнала жүреді, үнсіз отырады , бір-біріне ынтыға қол созады, бірақ аттамайды, аттай алмайды. Алыстан аттаныстың, дабылдың үні төніп келе жатқандай... *

Біржан сал: Ләйлім шырақ дегенде, Ләйлім шырақ,
Таудан аққан құм қайрақ сен бір бұлақ...мөлдір бұлақ...

Ләйлім: Дариға , дүниеге неге келдім,
Келдім де бір жаманның соңына ердім,
Сене алмай, сендім дерге дос таба алмай,
Екенін өмір фәни енді білдім!

Біржан сал: Қарағым , айналайын , көз көргенім,
Жоқ сенен көңілімде өзге менің,
Сөзің бал, тісің меруерт, беу, қарағым,
Есімде мен сендік деп сөз бергенің.

Ләйлім: Ғашығым, тағат - сабыр ете алмаған,
Мұратқа көп ізденіп жете алмаған,
Қайырса қара қарға қаз алмайды,
Жібекті жүн қылады түте алмаған!

Біржан сал: Асылға әркім көзін салатұғын,
Жамандар ескерусіз қалатұғын,
«Жақсының шарапаты» деген сөз бар
Құрбысын панасына алатұғын,

Жалт етіп бұлттан шыққан ай секілді
Көзіңді көрген естен танатұғын!

Ләйлім: Қара су есік алды ылайланды
Бай қылмақ, кедей қылмақ құдайдан-ды,
Қамзолдай келте пішкен дөңгелентіп
Шіркін дүние, қайтейін , шыр айналды!

Біржан сал: Су шықпас ойпаң жерден қазбаған соң,
Қара нар жүк көтермес саздаған соң,
Жете алмай мұратыма болдым қапа
Әуелден тағдырыма жазбаған соң!
Ләйлім , Ләйлім , Ләйлім шырақ! Халқымызға бүлік келмесін! Лаң қалмасын артымызда! Арман қалсын, ән қалсын бізден, Ләйлім, Ләйлім, Ләйлім шырақ!
Ләйлім: Біржан аға! Біржан сал!
Біржан бұрылып кете береді. Әндетіп кетеді.
Ләйлім оны қия алмай , аласұрып, шідерден аттай алмай , қала береді.

Айбозым

Айбозым, айхай бозым , даңғыл бозым,
Ел шалғай , жете алмадым жалғыз өзім.

Сүйікті сүйіскенде сағынғаннан
Талады қарай-қарай екі көзім.

Өзіңмен теңдес құрбым болмаған соң ,
Өтеді енді кімге айтқан сөзім!?

Ән қалықтап тұр...
Ләйлім ақырын басып келіп , шідерді қолына ұстап , тізерлеп, ойланып отырады. Ақырындап мойнына салып , шідердің екі ұшын екі қолымен ұстаған күйі қатып қалады.
Ән биіктей береді...

2013 ж.

Балаларға арналған пьесалар

Жолбарыс пен пони

Балаларға арналған ертегі-пьеса

Қатысушылар:

Әкөш *– оқушы қыз*
Бәкөш *– оқушы бала*
Жолбарыс
Пони
Аңшы
1-қызметші
2-қызметші *– зоопарк қызметкерлері*
Ағай *– папкалы бастық*
Ақбота,бұланай және басқа да аң-құстар

Бірінші сурет

Бірінші көрініс

/Көкшетаудағы Абылайхан алаңына көшпелі зоопарк дөңгелене жайғасқан. Машиналардың үстінде, темір торларда түрлі хайуанаттар. Әлем-жәлем киінген екі қызметші жұртқа жар сала жүріп, хайуанаттарды біртіндеп ортаға шығарып, бишіктерін шартылдатып, билетеді./

1- қызметші: Уа,жарандар,жарандар,
Бұл қызықты қараңдар!
Көкшетаудың алабында
Абылайдың алаңында,
Ғаламдағы таңғажайып
Бара жатқан күнде азайып,
Алуан-алуан хайуанаттар
Келіп қалды алдарыңа!

2- қызметші: Келіңіздер үлкен – кіші,
Жыртқыш аңдар жылы жүзбен
Құшақ жайып қарсы алады,
Бегемот пен крокодил

Буги-вуги биді билеп,
Арыстан мен антилопа
Дуэт болып ән салады!

1- қызметші: Лама билеп ламбада,
Түйе болып тамада,
Танго теуіп тасбақа,
Бұғы билеп чарльстон,
Қуанғаннан кугуар
Қарамайды қанға да,
Көрген емес мұндайды
АҚШ пенен Батыс та,
Үндістан мен Канада!

2- қызметші: Піл вальске шықса аққу оқыс күлет,
Ягуар қабыланмен бокс тілеп,
Көкқұтан түйеқұсқа еліктесе
Қабан жүр тұмсығымен қоқыс күреп,
Маймаң қағып маймыл мен қызыл түлкі
Ақ аюды горилламен шекістірет,
Секіріп ерке барыс сальто жасап
Аю тұр твист теуіп,кекс тілеп,
Арлан қасқыр арқармен асық ойнап
Бизон мен бүркіт билер фокстрот!

1 –қызметші: Желкесімен жираф шеңбер жасаса,
Тұяғымен таутеке тас қашаса,
Жолбарыс пен пони ойнап қуыспақ
Айдаһар мен қоян билер ча-ча-ча!

Екі қызметші қосылып: Ча-ча-ча! Ча-ча-ча!
Аң – құстар қосылып: Ча-ча-ча! Ча-ча-ча!

2- қызметші: Асыр салып аң-құстар қанат жайды,
Көрген соң Көкшетаудай ізгі жайды!

1- қызметші: Кереметтің көкесі әлемдегі
Көкшетау-жер шоқтығы жанға жайлы!

2-қызметші: Ерекше жаратылған ғажайып жер
Ханға жайлы және де аңға жайлы!

1-қызметші: Көкшеде жер-жаһанның жануары
Билейді қазақ биі « Қамажайды «!

/ «Қамажай» әнімен майыса билеген аңдарды екі қызметші біртіндеп торларына қамайды. Ең бірінші торға жолбарысты, одан кейін пониды қамайды. Одан кейінгі бір тор бос қалады. Басқа аңдарды арғы жағына қамайды да, екеуі билей басып шығып кетеді./

Екінші көрініс

/ Зоопаркке Әкөш пен Бәкөш келеді./

Әкөш: О-о,қандай керемет! Қандай әдемі аңдар!

Бәкөш: Анаң қара...анаң қара...

Әкөш: Мынаң қара...мынаң қара...

Бәкөш: А-а? Қайсын айтасың?

Әкөш: Міне,міне, таутеке!

Бәкөш: Е-е! Козел!

Әкөш: Үйдеп айтуға болмайды,ол жаман сөз!

Бәкөш: Қара,қара! Бітти биені қара!

Әкөш: Ол бітти бие емес! Ол құлан!

Бәкөш: Құлан емес...Шіркін,тарпаң болса ғой!

Әкөш: Соқ өтірікті! Тарпаң деген жануар жоқ!

Бәкөш: Жоқ,бар! Болған! Тарпаң деген жабайы жылқы болған далада! Құланнан басқа...

Әкөш: Мустанг емес пе?

Бәкөш: Жоқ,мүлде басқа...Бұғалық,ноқтаға көнбеген, шу асау болған. Ақыры азаттық сүйгіш тарпаңды цивилизацияңыз құртып тынған!

Әкөш: А-а! Қандай аянышты!

Пони: Бүйте берсе, си-би-ли-зат-сияңыз біздің де түбімізге жететін шығар!

Бәкөш: О-о,бітти бие!

Пони: Біріншіден,мен понимын! Екіншіден, бітти бие емес, нормальный айғырмын!

Әкөш: О, пони! Қандай сүп-сүйкімді пони! Кел,екеуміз дос болайық! Менің атым - Әкөш!

Бәкөш: Менің атым – Бәкөш!

Пони: Болсақ болайық,достық кісен емес қой,ауырлығы жоқ!

Әкөш: О-о! Қандай жақсы! Пони,поня,понятайым! Санчо-пончо-пончигім! Мен саған күнде келіп тұрамын!

Пони: Рахмет! Досыңды түрмеге қаматып қойып, күнде келіп тұратыныңа ризамын!

Әкөш: Енді...басқа не келеді қолымнан?!

Пони: Адамзатпен дос болсаң , көретінің осы. Біреуді тұтқындау қолдарыңнан келгенде , азат ету келмейтініне қайран қаламын! Қаным қайнай-қайнай, құйрық-жалым ағаратын болды!

Әкөш: Апырмай,ә?!

Бәкөш: Понеке, сіз олай таусылмаңыз! Бұл түрме емес, бұл зоопарк! Сіздер үшін ең қауіпсіз жер осы! Алаңсыз дүние жүзін аралап жүрсің – рахат емес пе?!

Пони: */пысқырады./* Фр-р-рр!

Әкөш: Саруайымға салынбашы! Күлші, жадырашы! Томпиған топ-томпағым, монтиған моп-момақаным, понтиған понтиым ...понитайым!

Жолбарыс: */гүр-р ете қалады./* Әй, немене сонша, бәрің жабылып бір жылқысымақты жұбатып, жарылқап жатырсыңдар? Біздің де көңілімізге қарайтын кісі бар ма екен, сірә?!

Бәкөш: О, тақсыр жолбарыс, қандай мұң-мұқтажыңыз бар?

Жолбарыс: Мен ешкімге мұң шақпаймын! Өйткені мен жолбарыспын! Жер-жаһанда от-жалындай алаулап жалғыз өзім жортамын!

Қалың қолдай лап қоямын,
Қаптай соққан өрт боламын,
Қанатты мен тырнақтыны,
Құйрықты мен тұяқтыны
Қабырғасын қақыратып,
Дал-дал қылып қорқыратып
Кім болса да жеп қоямын!

Әкөш: Уһ! Сенде ұят жоқ!

Бәкөш: Сана-сезімің өте төмен!

Әкөш: Сенен мына менің пониым мың есе артық!

Жолбарыс: Қалайша ол менен артық болады, ә? Мен батырмын, ол жуас! Ол қашып-пысып жүріп шөп жейді, мен қуып жүріп ет жеймін! Пони-мониыңның бүкіл жал-құйрығы мына менің мұртымның бір талына татымайды!

Пони: Әй, дүлей, құтыра берме өйтіп! Әйтпесе, қабырғаңнан бір теуіп, қаусатып тастаймын!

Жолбарыс: А-а! Мұндайыңды білгенде , мана қуыспақ ойнап жүргенде, жүрегіңді жұлып, қолқаңды суырып алатын едім!

Пони: Алып көр, әкеңнің...Қап, бағана мөңкіген болып қосаяқтап бір-ақ теуіп, аузын айырып, азуын қайырып тастамаған екенмін!

Жолбарыс: Тұра тұр, бәлем, шеңгелімде шыңғыртып тұрып сөйлесермін сенімен! */Пони тебініп, жолбарыс арылдап, азан-қазан болады./*

Әкөш: Е-ей, сендерге не болды? Өздерің қамауда отырып, қырқысқандарыңа жол болсын! Өйтіп табиғаттың жарасымын бұзбаңдар...

Жолбарыс: Табиғаттың жарасымын бұзып отырған мына сендер, адамдар, кінәлісіңдер бәріне! Өлімтіктің етіне қаратып, мені осынша жүдеткенше, еркіме жіберсеңдер ғой, мен мына пони-мониды рахаттана жеп алып, көлеңкеде ұйқыны соғар едім!

Бәкөш: Еттен басқа ойың жоқ екен өзі!

Жолбарыс: А-а, басқаны ойлап керегі не?

Әкөш: Ет жеу...сосын ұйқтау...Ет жеу...сосын ұйқтау?!

Жолбарыс: Ет жейтіндер мен шөп жейтіндер ешқашан да дос болмайды!

Әкөш: Олай емес! Ылғи ет жей беретіндер ызақор, жыртқыш боп кетеді, сондықтан сен де диетаға көш, көк шөптерді көбірек же, сонда мейірбанды боласың!

Жолбарыс: Өйтіп мені өкпелетпе, адамзат! Қаһарлы екеніміз рас, бірақ қорқау емеспіз. Біз де мына жарық дүниені жақсы көреміз! Шөнжігімізді шөкімдейінен шекесінен шертпей, еркін өсіреміз!

Бәкөш: */Әкөшке./* Жолбарыстың баласын шөнжік дейді.

Әкөш: Аюдың баласын қонжық деген сияқты екен! Ой, оңды болды ғой, мен пониымды пөнжік дейінші! Понитайым, понтиым, пөнжігім!

Пони: Елжірегенде сүйегіме дейін балқытасың , адамзат! Егер осы ниетің шын болса, бізді босат! Уа, дариға, кең далада көсіле бір құйындатып, мөлдір көлге сүңгіп шығып, сеңгір тауға бір секірсем, саф таза ауадан көкірек кере құмарым тарқағанша жұтып, қарағай мен қайыңның арасында серуен құрып, дәурен сүрсем, шіркін!

Бәкөш: Шіркін-ай, шіркін-ай!

Жолбарыс: Әй, Әкөш, өзің бір таңдайың тақ-тақ еткен білімпаз қыз екенсің...Құтқар бізді тар қапастан!

Әкөш: О-о, бұл қолдан келмейді! Болмайды! Ұрсады бізге ағалар мен тәтелер...

Бәкөш: Әсіресе, сен сияқты шеріні босату қауіпті, өйткені сен басқа аңдардың бәрін жеп қоясың!

Жолбарыс: Е-е, Бәкөш айналайын, ақылы бар бала сияқтысың, датымды тыңдап ал! Осы күні тұқымы тұздай құрыған аң мен құстың бәрін жолбарыс жалмап тауысып па?

Несібемді жұлып жесем
Санайсыңдар жалмауызға,
Аң біткенді байлап тұрып
Қызылкөзді қандыауызға,
Шіміркенбей қырып тастап
Бар әлемді қан сасытқан
Ей,адамзат,шыныңды айтшы,
Сен жауыз ба,мен жауыз ба!?

\Осы мезетте «Әйт,шұу», «Но,дабай»,»Өй, жамандатқыр»,»Арам қатқыр», «Қатпа болып жатып қалғыр», «Қисайған жағыңнан тұрмай қатып қалғыр!»- деген айқай-шу естіледі де, ковбойларға еліктеп, ықшам киінген, мылтық асынған аңшы мен зоопарктің екі қызметшісі ақбота мен бұланның баласын бірі сүйреп, бірі итеріп, дедектетіп алып келеді. Понидың қасындағы бос торға екеуін қамағаннан кейін, қарқ-қарқ күліп, дарақылана сөйлеседі.

Аңшы: Е-е, бәсе...менің қолымнан құтылатын хайуан туған жоқ әлі. Не тонға кетеді, не торға кетеді!

1-қызметші: О-о,батыр, настоящий степной орел!

2-қызметші: Владыка лесов и озер! Чингачгук!

Аңшы: Гора...тожы моя!

2-қызметші: Ол райт! *\ Аңшыға ақша береді.*

Аңшы: *\ Ақшаны қалтасына тығып.* Ақша болса бәрі де болады ғой!

\ Осы мезетте бозінген боздайды. Тау,орман,көл,дала – бүкіл дүние бозінген болып боздап тұрғандай. Ақбота қосыла жылайды.

Аңшы: *Ақботаны нұсқап:*\ Мынаның енесі...

1-қызметші: О-о, да! Түйе бізге таңсық...

Әкөш: Ой, ағалар, сіздерде жүрек бар ма? Бозінгеннің боздауына, ақботаның зарлауына қалай ғана селт етпестен шыдап тұрсыздар,ә?!

Аңшы: Сонда не істеуіміз керек?

Әкөш : Анасын айырмаңыз баласынан!

Аңшы: Жарайды, ертең енесін ұстап әкеліп, қосып қоямын!

Әкөш: Жоқ! Баласын бүгін босатыңыз!

2-қызметші: Нонсенс!

Аңшы: Өзіңнің дені-қарның сау ма, айналайын?

Әкөш: Жоқ! Жан-жануарларды жылатып жүрген сіздердің дендеріңіз сау емес!

Бәкөш: Баяғыда Қасым төре Көкшетаудың ақ бурасын атып өлтіріп еді, енді сіздер ақ ботасын ақшаға сатып жатырсыздар...

Аңшы: Ой, сендер де қайдағыны айтып...Подумаешь, тауда қаңғып жүрген бір жабайы түйені атса атқан шығар...Сол үшін екі жарым ғасыр байбалам салатын дәнеңе жоқ!

Әкөш: Ол жай әншейін жабайы түйе емес,ол Абылайдың ақ бурасы! Ол-жердің киесі!

Аңшы: Какой кие-мие! Бір түйені атты екен деп Қасым төрені сонша аңыз қыласыңдар, бүкіл Бурабайдың аң-құсын қынадай қырған менің жанымда ол кім соншама?

Әй,Әкөш пен Бәкөшім,
Ара түсіп қайтесіңдер
Бағусыз жан-жануарға,
Жебесімен жем айырып
Желдей ұшқан сұр мергенді
Жеңетұғын халің бар ма?
Саятым мен тоятымды
Тиятұғын заңың бар ма?

1-қызметші: Браво!

2-қызметші: Бис,бис маэстро!

Аңшы: Мысық табан, жез тырнақты
Сілеусін мен мәлін келсін,
Көк мұхитты көк дауылдай
Құйрығымен үйіретін
Кит деп жүрген нәнің келсін,
Құрып кеткен баяғыда
Динозавр дәуің келсін,
Мұзға қатып , бізге жеткен
Қаңқасы да қорқынышты
Мамонт дейтін зілің келсін,
Тұмсығымен тау қопарып
Ағаш жұлған пілің келсін,
Қылқындырып құрбандығын

Жылай-жылай қылғытатын
Қолтырауын жауыз келсін,
Осы күнгі аң мен құстың
Бірі қалмай бәрі келсін,
Қорғасынмен құмалақтай
Қоямын ба домалатпай!

1-қызметші: Какой темперамент! Какая страсть!

2-қызметші: Какой колорит!

Аңшы: Дір-дір етіп бұл дүние
Ұшында тұр мылтығымның
Айналып бір нысанаға,
Шүріппені шырт еткізсем
Ақ сұңқарың ұша ала ма?
Аққөз аңшы қанға құмар,
Жыны ұстаса босқа жайрап
Қаларсыңдар осы арада,
Еш нәрсеге қарамастан
Атарымды ата берем,
Сатарымды сата берем!

2-қызметші: Браво,брависсимо!

1-қызметші: Ертегінің мергені де сіздей-ақ болған шығар!

Әкөш: Мергеннен садаға кетсін!

Бәкөш: Сіз нағыз киллерсіз!

Аңшы: Әй, балақандар, жақсылықпен табандарыңды жалтыратпасаңдар, сендерді де экзотикалық жануар ретінде зоопаркке сатамын да жіберемін! Ал сонда маған не істейсіңдер,а-а?!

Әкөш: Біз сізді милицияға...жо-жоқ,полицияға айтамыз!

Аңшы: Ха-ха-ха! Енді осындай халге жеттіңдер ме? Біліп қойыңдар, балақайларым, менттер, тойыс, понттар,хе-хе-хе,менімен бірге аң аулайды. Тамаша мерген жігіттер!

Бәкөш: Ah,солай ма? Онда біз сізді бастық ағаларға айтамыз!

Аңшы: Ха-ха-ха! Әй,бір әйбәт, оңды балалар екенсіңдер! Шек-сілем қатқанша күліп,бір жасап қалдым! Келесі жолы бір-бір шүрегей атып әкеліп берермін, жас сорпа ішіп терлесеңдер, қайдағы-жайдағы ойлардан арылып, қақ-соқтан аулақ жүретін боласыңдар!

Бәкөш: Керегі жоқ! Жемейміз сіздің етіңізді!

Әкөш: Айтамыз бастық ағаларға!

Аңшы: Барыңдар , бозөкпелерім, беттеріңнен жарылқасын! Көрген-баққандарыңды бүге-шігесіне дейін тәптіштеп жеткізерсіңдер! Ал мен мына супермендермен виски ішіп, бір кәйіп болайын,әкеңнің...

2-қызметші: О кей!

1-қызметші: Селяви! \ *Ушеуі кетеді.* \

Бәкөш: Қап,бәлем,көрерміз!

Әкөш: Жүр,кеттік! \ *кетеді.* \

Үшінші көрініс

\ *Зоопаркке Әкөш пен Бәкөш қайтып келеді. Қастарында – папкалы ағай.*\

Ағай: Қане, әлгі қанішерлер қайда?
Арыстан мен жолбарыстың
Тырнағымен бір сүйкетіп
Қабырғасын күйретейін,
Кекілінен күрмеп алып,
Қылқұйрыққа тағып беріп
Тау мен тасқа сүйретейін,
Мүйізтұмсық , қодастардың
Қожыр тастай табанымен
Саз балшықтай илетейін,
Пілдің сорап тұмсығымен
Шіріп біткен шым секілді
Шаң-тозаң ғып үрлетейін,
Пәпкідегі әктілермен
Шәпкілерін шалқайтып бір,
Кірпі төсеп астарына
Тыржаланаш жататұғын
Орындарын түрме етейін!

Бәкөш: Ура!

Әкөш: Алақай! Ақбота мен бұланайым, әйбат ағаның арқасында бостандыққа шығасыңдар қазір!

Ағай: Келтір менің алдыма! \ *Аңшы,1-2-қызметші жүгіріп келеді.*\

Аңшы: Құзырыңызға құлдық, тақсыр!

2-қызметші: Мерси, монсеньор!

Ағай: *Аңшыға.*\ Иә, Алаштың ұлы, туған жердің түте-түтесін шығарып жатқан батыр сенбісің? Ал, қане, бермен қарай жақындашы, пішініңді бір дұрыстап көріп алайын жарықта...бұдан былай қапырық қапаста суқараңғы болып сипаланып,сипақтап қана күн кешетініңе қолыңды қоя бер...сұрмергенім!

Аңшы: Сонда маған тағар кінәңіз қандай? Бар жазығым - құла дүзде құрып кететін түз тағысын жиып-теріп, бүкіл әлемнің балаларына тамашалатып, танытқаным ба? Біз болмасақ, зоопарк болмаса балалар, тіпті үлкендер де, тірі аңдарды қайдан көрер еді?!

Ағай: Сенің айыбыңның айғағы алдында тұр ақбота боп егіліп! Сенің қанды қол қарақшы екеніне мына екі бала, мына аң-құстар, мына тау мен орман, бүкіл дүние куә! Сазайыңды тартып, сабаңа түсер сәтің келді!

Аңшы: Сөзіңіз де өзіңіз сияқты әдемі-ақ! Бірақ...бірақ... менің нахақ екенім айдан анық! Өйткені менің рұқсат қағазым бар!

Әкөш: Қалай?

Бәкөш: Өтірік айтасыз!

Аңшы: \ *Қалтасынан қағаздарын шығарады.*\ Ендеше,міне сендерге! Мынау- кең байтақ даланың кез келген түкпірінде,кез келген уақытта, кез

келген мөлшерде аң аулауға право беретін ерекше қағаз! Мынау- жеке меншік түйесі бар деген қағаз, яғни ол түйені де, ол түйенің баласын да қалаған уағында қуырып жеуге де, шикідей жеуге де правосы бар деген сөз! Міне,міне! Мәңіз, ағай, өз қолыңызбен абайлап ұстап, өз көзіңізбен бажайлап көріңіз!

Ағай: \ *қағаздарды айналдыра қарап*\: Мәссаған! Мынау менің қолым ғой!

Аңшы: Ойбай-ау, ағай-ау, сіздің рұқсатыңызсыз аттап басатын ақымақ деп пе едіңіз?

Ағай: Мә-ә! Мына біреуің тіпті ерекше жерден шыққан ерекше қағаз ғой! Мынау пәленшекеңнің өз қолы ғой! Ей, бағанадан бері сүйдемейсің бе сүміреймей!

Аңшы: Ойбай-ау, ағай-ау, ай-шайға келтірдіңіз бе? Оқасы жоқ,ештен кеш жақсы!

Ағай: Апырмай,ә?!

Бәкөш: Ағай...ағай десе, сізге не боп қалды?!

Әкөш: Тезірек ақбота мен бұланайды босатпайсыз ба?

Ағай: Ой, ол болмайды енді...болмай қалды!

Бәкөш: Неге?

Әкөш: Неліктен?

Ағай: Документтері дұрыс!

Әкөш: Бірақ, істеп жүргендері дұрыс емес қой!

Ағай: Оны мен де біліп тұрмын,бірақ амал қанша? Документі дұрыс кісіге дені дұрыс кісі тиісе алмайды!

1-қызметші: Жасасын дені дұрыс кісілер!

2-қызметші: Виват документ! Жүріңіз, сол үшін а ля фуршет!

Әкөш: Ағай,ағай...

Бәкөш: Ойбай-ау, ағай-ау...

Ағай: Маған не қыл дейсіңдер енді?

Аңшы: Солай, балақандар! Кісінің өзі дұрыс болуы шарт емес, бірақ документі дұрыс болуға міндетті! Солай!

1-қызметші: Селяви!\ *үшеуі кетеді.*\

Ағай: Ал,айналайындар, маған ренжімеңдер...Қолдан келер қайран жоқ! Сондықтан...дұшпаннан түк тартсаң да олжа деген ғой аталарымыз...тым құрығанда тегін арақтарын ішіп кетейін! \ *кетеді.*\

Бәкөш: Ойбай-ау, ағай-ау...

Пони: *келемеждеп.*\ Өй-бәй-ау, ә-гәй-әу! Сендерге сол керек! Қай бір оңған ағайларың бар еді?

Жолбарыс: Шіркін, мені жіберер ме еді соларға!

Пони: Жібере алмайды бұлар...бәрінің сортабайты бір! Әншейін әдемі сөзге ғана шебер көкмылжың емес пе шеттерінен!

Бәкөш: Қап! Мыналардың қорлығын-ай!

Әкөш: Ал,ендеше ...жібермейтін несі бар?! Мына тау мен қалың орман, анау көл мен кең дала – менің жерім, менің елім! Мен қорғамай кім қорғайды елімді? Таптатпаймын қарақшының табанына, ластатпаймын әркімге! Орманыңда жан-жануар өргізіп, құшағыңды құстарыңа толтырсам,

Бурабайда бұланайды өсіріп, \ *бұланайды босатып, құшақтасып қоштасады.*\ Ақ буранының орынына, Ақ ботаңды қайтарсам, жараланған тас жүрегің , жазылар ма Көкшетауым! \ *Ақ ботаны босатып,құшақтасып қоштасады. Бәкөш екеуі тордың бәрін ашып, хайуанаттарды босатып жібереді. Олар дүркірей шапқылап,табиғатқа сіңіп кетеді. Ең соңында Пони мен Жолбарыс қалады.*\

Бәкөш: *Пониды босатып.*\ Ал, понеке, мына кең дүни сенікі!

Әкөш: \ *Пониды құшақтап:*\ Понятайым,пончик,пөнжігім!

Жолбарыс: Ал мен ше? Әй, Әкөш пен Бәкөшім, мені ұмытып кеткеннен саумысыңдар?!

Бәкөш: Жоқ,ұмытқан жоқпыз!

Әкөш: Өзіңді де, сөзіңді де ұмытқан жоқпыз! Мен – жолбарыспын, бәрін бас салып жеп қоямын деген жоқсың ба?!

Бәкөш: Сенің орның – түрме! Қасыңа жаңағы қанішер аңшыны қосып қою керек!

Жолбарыс: Қап, қайдан ғана аузымнан қағынып едім? Кешіріңдер, андағы жылқысымаққа ерегесіп, артығырақ оттап қойыппын...Әй, Әкөш пен Бәкөшім, бір жолға босатыңдар мені! Осыдан босатсаңдар, жан иесі жануарға тіс-тырнағым тимеске, тимек түгілі зәрредей залал қылмасқа найзағайдай шапшаңдығыммен, найзадай азуларыммен, селебедей шеңгеліммен ант етейін!

Бәкөш: Саған сенім бар ма, айлакер мысық баласы! Қарның ашып, көзің қызарса, антыңның қайда қаларын кім білсін!

Жолбарыс: Жо-жоқ, айтқаным айтқан! Айналайын Әкөш, Акося, сен де менің шөнжігім сияқты екенсің...бағанағы айтқан диетаңа көшемін, бұдан былай шөп жеймін!

Әкөш: Ет көрсең сертіңді бұзбауға еркің жете ме?!

Жолбарыс: О-о, жеткенде қандай! Етті көп жемеймін, шөп жеймін!

Бәкөш: Ә-ә?!

Жолбарыс: Жоқ, ойбай, шөп жемеймін, ет жеймін! Түу, не деп кеттім, ет жемеймін, шөп жеймін, көп жеймін, ет жемеймін, көп жемеймін, шөп жемеймін...ет...ет...жей-жей-жемеймін! Қап, ми қата болдың-ау,сорлы басым,шөбі де бар болсын, еті де бар болсын! Ешқайсын да жемеймін! Жемеймін,жемеймін!

Бәкөш: Біржолата бауырсаққа көшсең қайтеді?!

Жолбарыс: Ба-ба-бақұл!

Әкөш: Сонда мына алпауыттың аранын толтыру үшін бүкіл Көкшетаудың кемпірлері Бурабайдан Бұландыға дейін әр ағаштың түбінде бауырсақ пісіріп отырмақ па?

Бәкөш: Осы мысықтар нан мен сүтке қанағат қылмаушы ма еді?

Әкөш: Мынаған сүт шақ келмес!

Пони: Жә, сонша бастарыңды ауыртып қайтесіңдер, отырсын осында тып-тыныш!

Жолбарыс: Әй,әй,понеке, о не дегенің? Көрші хақысы – тәңірі хақысы дегенді ұмытқаның ба? Көкшетауды жалғыз кезгенде көсегең көгермес, бір

көкжалға кезіксең, көзден бұл-бұл ұшарсың! Одан да мен қасыңда жүріп, қорғаушың болайын! Әй, Әкөш пен Бәкөшім, мені босатсаңдар, мен бүкіл аң-құсқа айбар болып, қорғап жүрер едім!

Әкөш: Бұл сөзі көкейге қонады. Қайтеміз?

Бәкөш: Шері екенін білуші едік, ер екенін көрейік!

Әкөш: \ *жолбарысқа:* \ Осыдан алдасаң- көресің! Онда сен ең ұятсыз, ең оңбаған, қысқасы, ең,ең,ең жаман болғаның! \ *торды ашып,жолбарысты босатады.* \

Жолбарыс: Ыр-р-рахмет, айналайындар, көп жасаңдар! Ал, понеке, жүр, қуыспақ ойнайық!

Пони: Ойнасақ ойнайық! Қане, мықты болсаң жетіп көр!*екеуі шаба жөнеледі.* \

Бәкөш пен Әкөш: \ *қосарлана:* \ Жолдарың болсын!

Кетеді. Бұлар кетісімен аңшы,ағай,1-2-қызметші келеді.Бәрі де қызулау. \

Аңшы: *Мылтығымен 2-қызметшіні қарнынан түртіп-түртіп қойып:* \ Әй, осы мен бар ғой, иә, бірдемені атпасам,яки байлап-матамасам, өне бойым құрысып,тырысып, бір түрлі боп жүремін...

2-қызметші: Тэнкью!

Аңшы: О, сорыңды ұрайын, теңкигің кеп тұрса...қазір бір теуіп теңките салайын ба?

2-қызметші: Жо-жоқ, болмайды...тепсең ауырады менікі қарын...дажы жарылады!

Ағай: Әй, айналайын, тебуіңе өзіміздікі де жетеді ғой! Тиме бұларға! Бұлардың бүйірлері тоқ болса, біздің де бөтекеміз бос болмас!

1-қызметші: Бос болмау үшін біздің торларымыз толып тұруы керек! Ал, мынау не...қанша орын бостан-босқа тұр!

Аңшы: Нешауа! Толтырамыз бәрін де! Ертең-ақ...Оған дейін...оған дейін бар ғой...мына бос кілеттерге өздерің отыра тұрсаңдар қайтеді,ә?!

2-қызметші: Грандиозно!

Аңшы: Мәселен,мында сен...\ *2-қызметшіні қарынан ұстап, бірінші кілетке кіргізеді.* \ отыра тұрсаң...балақайлар сені қандай аңға ұқсатар екен, ә?!

1-қызметші: Шимпанзеге, тек қана шимпанзеге ұқсатады!

Аңшы: Тә-әк! Ал сен ше? Сен кімге ұқсайсың,ә?! Көрейікші, қане! \ *1-қызметшіні торға кіргізеді.* \ Но-о, қалай?

2-қызметші: Аумаған орангутанг!

Аңшы: Ағай десе...сізді де бір көрсек қайтеді?

Ағай: Дөйт! Немене, мені мазақ қылғың келе ме?

Аңшы: Ойбай-ау, ағай-ау, сізді әжуалап өле алмай жүр деп пе едіңіз? Жай әншейін, қызық үшін ғой...Мен де қасыңызда тұрайын!

Ағай: А-а, жарайды,қызық болсын! Бірақ, торда тұрғаным үшін маған ақша төлейсіңдер! *Екеуі бір торға кіреді.* \

Аңшы: Базар жоқ! Ертең бір бұланды атып беремін! Но-о, қалай, кімге ұқсаймыз біз, ә?

1-2-қызметші: *Қосарлана:* \ Хе-хе-хе!

Ағай: Ей,айтыңдар, біз де бірге күлейік!
1-қызметші: Жоқ,айтуға болмайды!
Аңшы: Айтыңдар, қане!
2-қызметші: Қой,атып тастап жүрерсің!
Ағай: Әй,қулар,ә!
Аңшы: Ағай,ағай,дүниеге темір тордан қараған қалай екен,ә?!
Ағай: Кетші әрі, қайдағыны бастамай!
Аңшы: Ал, маған кейде біздің орнымыз осы жер сияқты болып көрінеді де тұрады!
Ағай: Кет,жағыңа жылан жұмыртқалағыр! \ *тордан шығады бәрі.*\
2-қызметші: Фу, қалай қорқынышты!
1-қызметші: Менің бүкіл аңдарды босатып жібергім келді!
2-қызметші: Әй, айтпақшы мына торларда тұрған аңдар қайда?!
1-қызметші: Мәссаған! Босап кеткеннен сау ма өзі?!
Аңшы: Қайда? Көрсетіңдер көзіме...көгендеп тастайын шетінен!
2-қызметші: \ *Жанұшыра зоопаркті айналып шығып:* \ Бай-бай-ай,бай-бай-ай! Бірі қалмай қашып кетіпті!
1-қызметші: Құрыдық десеңші...Жер сүзіп, құм қаптық десеңші!
2-қызметші: Не де болса бағанағы екі баладан келді! Бай-бай-ай,бай-бай-ай!
Аңшы: Жә,байбайлама бекерге! Белді бекем бу да, ер соңымнан! Ертеңнен қалдырмай мұрнынан тізіп тұрып , ендігәрі қашпайтындай қылып бермесем, аңшы атым құрсын! Тарт, айда! \ *Мылтығын көкке бір атып, жүгіре жөнеледі. Екі қызметші бірге кетеді.* \
Ағай: Барыңдар! Ештеңеден қорықпаңдар...документ жағын қатырамыз! *Бұрылып, басқа жаққа кетеді.* \

Екінші сурет

Бірінші көрініс

\ *Көкшетаудың баурайында, қарағай мен қайыңның арасында жолбарыс пен пони келе жатыр.* \
Пони: О,шері, батпан-батпан ойлар басып келе ме,қабағың неге қатыңқы?
Жолбарыс: Сен туралы ойлап келемін.
Пони: Мен туралы? Әрине, жақсы ойлар шығар?
Жолбарыс: Өте-мөте жақсы ойлар! Тіпті, ойымнан шықпайсың!
Пони: Дос болсаң осындай бол! Мұның ғажап екен!
Жолбарыс: Несі ғажап? Қарыным қатты ашып жүр!
Пони: О, қарының бар болсын сенің, қарының!
Жолбарыс: Әй, сен неге менің қарынымa соқтыға бересің,ә? Өткен жолы құтырғаныңды мен ұмытқан жоқпын, ал, қане, аузыма теуіп, азуымды қағып көрші...
Пони: Әй,әй, қайдағыны айтпа...құрдас емеспіз бе, ойнағанды да білмейсің бе?

Жолбарыс: Ойнасаң да оңдырмадың...Сенің сұғың өткен шығар, міне, қарашы, қарным қабысып, қабырғам арса-арса болып, собаланданған сүлдерім ғана қалды!

Пони: Жә,сабыр ет, кей-кейде ашыққан пайдалы денсаулыққа...тығындай бермей. Қазір бір жөнін тауып, сені нанға тойғызамын. Майшелпекті балқаймаққа батырып соғып алсаң, ханға сәлем бермейсің, тарихтағы тұңғыш нансоғар жолбарыс!

Жолбарыс: Сонда да еттің жүрер жолы бөлек қой! Нанбасаң, қазақтардан сұра!

Пони: Білмеймін, құрдас, біреудің етін біреу қалай жейді- миыма қонбайды! Жарайды,бос сөз бауырсақ болмас, бір харекет қылайын. Сен сияқты өте жақсы көретін досымнан аянып қаламын ба?

Жолбарыс: Мен де сені өте жақсы көремін! Жақсы көретінім сондай,жеп қойғым келеді!

Пони: Пау, шіркін-ай, бұл не деген махаббат! Жарайды, қалжырасаң қарағайдың түбінде қиялға батып сұлай тұр! *Жолбарыс бұрылып, қарағайдың түбінде жатып қалады. Пони орманның ортасына қарай бара бергенде, ақбота мен бұланай шауып келеді. Іле-шала қиқулап аңшы, 1-2-қызметші жетіп, бұларды қоршап алады.*

Аңшы: *мылтығын сермеп.* Ұсталдыңдар ма, әп, бәлем! Енді құтыла алмайсыңдар!

Әкөш пен Бәкөш: *жүгіріп келеді.* Тимеңдер! Тимеңдер ақботаға!

Аңшы: Өшір үніңді өрекпімей! Осыдан бөгесін боп көр, жайратамын да саламын!

Бәкөш: Қап! Енді қайттік?! *Аңшы ақбота мен бұланайды байлап-матауға кіріседі. Әкөш пен Бәкөш жағаласып, бөгет жасап бағады. 1-2-қызметші екі баланы күштеп байлап тастайды. Бұлар алысып-жұлысып, әбігер болып жатқанда, пони ақырын ғана сытылып кетіп, қарағайдың түбінде ұйқтап жатқан жолбарысты оятады.*

Пони: Жөке, жөке! Жолдас жолбарыс! Тұр, тез тұр, ойбай!

Жолбарыс: Е, не боп қалды?

Пони: Аттан,аттан! Жау шапты!

Жолбарыс: Ой, қойшы сен де, қайдағыны айтпай...қарным ашып,құр сүлдерім тұрса!

Пони: Өй, өзіңнің ет жегің келе ме?

Жолбарыс: Оны маған кім берген?

Пони: Ендеше жүр...семіз-семіз етке бір қарық қылайын...

Жолбарыс: Жоқ, бармаймын да жемеймін!

Пони: О неге?

Жолбарыс: Әкөш ұрсады!

Пони: Немене, немене дейді?

Жолбарыс: Әкөш, Акося ұрсады! Тақ-тақ етіп төбемді теседі! Ол аздай Бәкөш екеуі қосылып марал оқып, миды ашытады. Одан да аш құлақтан тиыш құлақ , шөп жеп, диетада жүргенім артық...

Пони: Ойбай, ендеше мені сол Әкөш пен Бәкөш жіберіп отыр! Өзің барып құтқармасаң, балаларды да, ақбота мен бұланайды да байлап алды жауыздар! Ал, ол жауыздар дүниені бүлдіретін нағыз арам еттер емес пе?

Жолбарыс: \ *арылдап атып тұрып:* \ А-а-рр! Онда мен қазір табиғатты тазалай қояйын! \ *Атылып келіп, алысып, қуысып жүргендердің ортасына топ ете түседі. Аңшы мылтығын оқтала бергенде, бір-ақ қағып, мылтығын быт-шыт қылады. Аңшы, 1-2-қызметші бақырып тұра қашады. Жолбарыс арылдап, оларды қуып кетеді. Пони бәрін босатады. Басқа да аң-құстар келе бастайды.Іле-шала аңшыны,1-2-қызметшіні арылдап қуып келген жолбарыс ол үшеуін бір-бір мытып алады.Үшеуі ойбайлап, Әкөш пен Бәкөштің тасасына тығылады.* \

Аңшы: Ой, Әкөш пен Бәкөшім! Құтқарыңдар мына қанішерден!

1-қызметші: Қой десеңдерші тезірек...аппетиті ашылып кетпей тұрғанда!

Жолбарыс: Құлқынымды ойласам, үшеуін үш-ақ асар едім ғой...Сендерге берген антымнан аттамайын деп, алдарыңа алып келіп тұрмын!

Бәкөш: Ал, ағайындар, не айтасыңдар?

Әкөш: Адам түгілі, айуандардан ұят болды ғой!

Аңшы: Жаздық,жаңылдық! Бір жолға кешіріңдер! Енді қайтып жан-жануарларды атпауға, зоопаркке сатпауға ант етеміз!

1,2- қызметші: Ант етеміз! Ант,ант!

Аңшы: Тіпті бар ғой, өмір бойғы аң-құсқа көрсеткен зәбірімнің өтеуіне мен енді бұларды сырттарынан қорып, қорғап жүруге дайынмын!

1,2-қызметші: Біз де дайынбыз!

Әкөш: Онда біздің Көкшетау ғажайып қорыққа айналар еді!

Бәкөш: Жан-жануар емін-еркін жайласа, сіздер қорықшы болсаңыздар...нағыз жарасым сол емес пе?!

Ағай: \ *сөйлеп келеді.* \ Саспаңдар...документ жағын қатырамыз! \ *Бәрі ду күліп, дөңгелене билейді. Адамдар мен аң-құстар қосылып, қол ұстасып табиғат жарасымын,тіршілік үйлесімін жырлайды.* \

Бәкөш: Алағай да Бұлағай,
Заман көрген Бурабай,
Біріне де қарамай
Аман келген Бурабай!

Әкөш: Тау ішінде толағай,
Аққайың мен қарағай,
Бауырыңа баса көр
Сағынып келді өзіңді
Ақмарал мен Құралай,
Ақбота мен Бұланай!

Бәкөш: Көкшетауым – кербезім,
Шоқтығы жұрттан асқан жер,
Абылайдың ақ бура
Балпаң-балпаң басқан жер!

Әкөш: Адасып кеткен ақбота
Айналып сая тапқан жер,

Абадан,алан асыр сап
Құйғытып құлын шапқан жер,
Қияда құсы қалықтап,
Жер-жаһандық жан-жануар
Жарасым тауып жатқан жер!!!

\ Жан-жануарлар мен адамдар қосылып, шаттана билейді.Табиғатты, бүкіл дүниені жарасым әні \песнь гармонии\ әлдилеп,тербеп тұрғандай болады!

Соңы. 2001жыл.

АЛТЫН НОҚТА

(*Балаларға арналған пьеса*)

Қ а т ы с у ш ы л а р:

Балақай
Құлыншақ
Бота
Бұзау
Қозы
Лақ
Мысық
Ит
Түлкі
Қасқыр

БІРІНШІ СУРЕТ

Бірінші көрініс

(Ауыл сыртында құлыншақ,бота, бұзау, қозы, лақ жайылып, ойнақтап жүр. Балақай келеді.)

Б а л а қ а й: *(Әрбір төлдің қасына келіп, құшақтап, сипап, еркелетеді):*

Құлыншағым, құлным,
Қуанышқа тудың.
Орғып-орғып, құйғыт,

Сәні болып қырдың!

Қошақаным, қозым,
Қандай қызық көзің,
Тығыршықтай болып,
Бұп-бұйрасың өзің!

Ылаққаным, лағым,
Бір тынбайды жағың,
Тастан-тасқа секіріп,
Ойнақтайтын шағың!

Бұзауқаным, бұзау,
Ойың – шелек жалау,
Танауыңды көкке
Көтергің кеп тұр-ау!

Ботақаным, ботам,
Таудай биік жотаң.
Сен тілазар болма,
Көнбіс еді атаң!

(Жүгіріп ит келеді, балақай оған):

Күшім, күшім, күшім,
Көп қой сенің күшің,
Сақылдайды жарқ-жұрқ,
Кездіктей боп тісің!

(Лып етіп мысық келіп, итті еркелетіп отырған балақайға жабысып жата кетеді. Балақай оған):

Пырыл, пырыл мысық,
Кепсің арқаң қышып,
Пеш түбінде жатшы,
Көздеріңді қысып!

(Барлығы ду күліп, мысықты айнала билеп, әндетеді):

Өмір өтер зырылдап,
Құс ұшады шырылдап,
Біз шабамыз зуылдап,
Жұмысы жоқ уақытта
Мәнгі өзгермес маубасың
Мысық ұйықтар пырылдап!

М ы с ы қ: Өй, өңкей есалаң! Сендердің маған күлуге хақыларың жоқ!

Т ө л д е р: *(қосыла)* Өй - дөйт!

И т: Пырылдап ұйықтағаннан, мияулап сүт жалағаннан басқа пайдаң жоқ, саған күлуге хақымыз неге болмайды, ә?!

М ы с ы қ: Өйткені, менің ата –бабам сендердің ата –бабаларыңды топан су қаптаған заманда тура келген ажалдан аман алып қалған! Біз, мысық баласы, Алланың әмірімен жолбарыстың тұмсығынан түстік. Жолбарыстың!!!Содан кейін кемені тескен тышқанның бәрін құртып, Нұх пайғамбардан жауырының жерге тимесін, аузың арам болмасын деген бата алғанбыз!

И т: Әу, солай ма еді!

Б а л а қ а й: Дәп солай! Атам жарықтық айтып отыратын аңыз ғып. Мысықты ренжітпеңдер дейтін...

М ы с ы қ: Әне... білетін баланың сөзі! Мен адамзатқа бәріңнен де қадірлі, бәріңнен де жақынмын! Сендер сияқты қараңғы қорада бүрсеңдеп тұрмай, қожайынның қолтығында пырылдап жатамын – ол да кәйіп, мен де кәйіп! Сондықтан, маған көз алартқандарыңды қойыңдар, итім құсап!

И т: Әй, немене... итім құсап деп намысқа тиесің?! Мысық құсап десем қайтер едің?

М ы с ы қ: Дей бер... дей түс... Бәрібір оныңнан түк шықпайды!

Ит: Неге?

М ы с ы қ: Адамзаттан ақылды емес шығасың! Адамдар біреуді жек көргенде, жамандағанда итім құсап дейді, өй, өзі де бір итім дейді... мысығым демейді.

Т ө л д е р: (*жарыса)* Иә, иә! Иттің етінен жек көремін дейді!

М ы с ы қ: Ал біреуді мақтағанда мысық сияқты таза, мысық сияқты епті, шапшаң деп мақтайды. Тіпті осы күнгі жастар да бір – бірін «oh, ты моя киска, мой милый котик!»,- деп өліп – өшіп жатпай ма? Менің итім, сәбәшкім демейді!

Т ө л д е р: Ха – ха – ха! Хе – хе –хе!

И т: Арр- р, ендеше сол адамзат ит жеті қазынаның бірі деген ғой! Жақсы болса мысықты неге қоспаған қазынаға, ә?!

М ы с ы қ: Адамдар сені алдай салған ғой... гүмп – гүмп етіп үріп тұрсын деп. Ал бізді қоспағаны... бізді өзіндей көреді... яғни біз, мысық баласы, қазынаның қисабында емес, адамзаттың мисалындамыз, мияу, мияу, әй, милау!!!

Т ө л д е р: Ха – ха – ха! Хе – хе –хе!

И т: Әй, қойыңдар енді оттамай! Бәлем, ертең қасқыр келгенде көрермін күлгендеріңді!

Б а л а қ а й: Қойыңдар енді, қоя қойыңдар! Бір – біріңді мазақтамаңдар – «бөлінгенді бөрі жейді» деген бабаларымыз!

Б о т а: Әбден дұрыс айтқан!

Қ о з ы: Дауы құрсын – тыныштық керек! (*Бұлар дуылдасып жатқанда, қасқыр мен түлкі жасырынып, алыстан торуылдап жүреді*).

Б ұ з а у: Тату – тәтті болсақ, күйісіміз... мө – ө – ө, күйіміз жаман болмайды!

Л а қ: Мә – мә, тау – тастан тұяғымыз мұқалмаса – о дағы татулықтың арқасы! Сондықтан, шырық бұзбаңдар! Үп – үлкен ит басыңызбен титтей нәрсеге бола иттей болғаныңыз ұят емес пе – е –е?!

Б ұ з а у: Иә, бостан – босқа итше үргеніңіз масқара!

И т: Ыр – р!

Б о т а: Майлы сүйекке таласып, ырылдаса кететін ұяластарың емес, текті төрт түлік тұқымдарының ортасында жүргеніңді ұмытпа, әй, итім!

М ы с ы қ: Мияу, мияу!

Л а қ: Сен де бет –ауызыңды жаланып, мүләйімси берме, мысығым!

Б ұ з а у: Иә, итекеңе сүйкене бермей, тып – тыныш тышқаныңды аулап, жайыңа жүрсеңші! Мысықтілеуленіп, пыс ете қалатын пәлебасы сенсің!

М ы с ы қ: Ыр – р!

Қ ұ л ы н: Жә, болды енді, қойыңдар! Бәрің де сау сиырдың боғы емессіңдер! Біреуге ақыл айтқанша, алдымен өздеріңді жөндеп алмайсыңдар ма?!

Б ұ з а у: Мө – ө! Не дейді, әй, мынау? Немене, біз сау болмағанда, сен өзіңше кереметпін деп жүрсің бе?!

Б о т а: Бәрімізді бірдемеге теңедің бе осы?

Б а л а қ а й: Жә, доғарыңдар! Ол әншейін сөздің мәтелі!

Б ұ з а у: Мәтел ме, бәле – бәтер ме, кім біліпті? Әйтеуір жылқы баласының желкөрік кеудесін керіп, бізді менсінбей келе жатқаны өтірік пе? Осылардың – ақ ызасы өтті! Ал, кәне, кімсің сен сонша? Сен де біз сияқты малсың!

Қ ұ л ы н: Охо – хо – хо! Мен жай мал емеспін! Мен жылқымын желден ұшқыр! Еркін даланың еркесімін! Ер қанаты тұлпармын!

Б ұ з а у: Өзіңше ерекшемін деп мақтанып тұрсың ғой!

Қ ұ л ы н: Мақтанып тұрғам жоқ, мен бар болғаны шындықты айтып тұрмын!

Б ұ з а у: Мақтандың, мақтандың! Ылғи мақтанасың! Бізге айтпасаң да, ішіңнен мақтанасың!

Б о т а: Иә, иә, әрі шауып бір мақтанасың, бері шауып бір мақтанасың!

Л а қ: Мө – өө – өңкіп бір мақтанасың, аунап бір мақтанасың!

Қ о з ы: Жал – құйрығыңды суылдатып бір мақтанасың...

Б ұ з а у: Тұяғыңды зуылдатып бір мақтанасың! Мақтаншақсың, мақтаншақсың!

Қ ұ л ы н: Өтірік соқпаңдар, ей, қашан мақтандым?!

Қ о з ы: Мақтаншақ, мақтаншақ!

Л а қ: Мақтаншақ, мақтаншақ!

Қ ұ л ы н: Қойсаңдаршы, ей, жайдан – жай күйдірмей! Бостан – босқа танауын таңқитып, болмашыға мақтана салатын мен бұзау емеспін ғой!

Б ұ з а у: Біреуді қағытпасаң ішің кебе ме?

Құлын: Қағытып тұрғам жоқ, шындықты айтып тұрмын! Бұл дүниеде бұзау болмағаныма сондай қуанамын!

Бұзау: Әй, немене сонда, жылқы болу зорлық та, сиыр болу қорлық па? Көрер едім сиырсыз күн көргендеріңді... Мен де мінгі, жегінді жылқы болмағаныма ризамын!

Құлын: Қысқарт енді! Бір теуіп танауыңды жапырайтып, аузыңды опырайтып тастармын, әйтпесе!

Бұзау: Келсең кел! Кеудеңді тесік, қабырғаңды есік қылып іреп берейін! (*Екеуі жеңіл – желпі қағысып алып, шындап тіресіп кетеді*).

Мысық: Қай жеңгенің менікі!

Ит: Осы батырлықтарың қасқыр келгенде қайда қалар екен?!

Лақ: Тамаша, тамаша!

Қозы: Араша, араша!

Балақай: (*құлын мен бұзауды зорға айырып):* Жә, болды! Бәрің де оңды – ақсыңдар!.. Тастаңдар араздықты! Ерегескенде, бір – біріңді мұқатқанда мұратқа жетесіңдер ме? Қане, топтасып қайтайық ауылға, сендердің жарасып келе жатқандарыңды көрсе, енелеріңнің емшегі иіп қоя береді!

Төлдер: (*қосылып*) Алақай! Алақай! Көп жаса, балақай! (*Топтанып, шапқылап кетеді. Олар кетісімен қасқыр мен түлкі тасадан шығады).*

Түлкі: Ой, батыр – екесі, жолымыз болатын сыңайы бар! Мына мақұлықтар әлдеріне қарамай дүрдеараз көрінеді! Іштерінен ірткі шығып жатқанда жеке – жеке жайғастыру оп – оңай емес пе?!

Қасқыр: Иә, иә, тек сөзіңді көбейтпей, тезірек жайғайықшы! Қарным қабырғама қабысып, ішегім ішегіме жабысып қалды! Бол, тез айт, қайсын жейміз?!

Түлкі: Тоқта, тоқта батырым, аптықпа! Бұзау еті жылбысқы, ботаның еті сіңірлі!

Қасқыр: Лақтың еті шуаш – шуаш, қылшық –қылшық! Өзі тамағыңнан өткенше бақырып зәреңді алады... тіпті, біразға дейін қарныңда да бақырып жатады! Шіркін, уыздай қозының еті – ай, уылжып тұрады – ау! Сүйегіне дейін... сілекейіңді ағызады, кемік майының дәмі аузыңнан кетпейді!

Түлкі: Өй, ол немене, бітти – ақ! Оны сен жейсің бе, мен жеймін бе?

Қасқыр: Ар – р, енді қайт дейсің?

Түлкі: Жылқы етінен артығы жоқ – қазақтар бірдеңе біледі осы! Ана құлыншақайды соғып алсақ, қазақ болмағанмен, ғажап болар едік!

Қасқыр: Ой, оның әуресі көп! Жылқыны ұстап жығу – қиынның қиыны!

Түлкі: Басқасы оңай деп кім айтты? Анау бақташылары, әсіресе бөрібасар жүргенде ешқайсысына да жолай алмайсың! Ал, аңқау құлыншақты алдап – сулап, еліктіріп әкетуге болады!

Қасқыр: Қа – қа – қалай? Ыр – р, қарр – рным ашып барады, қар – рным ашып...

Т ү л к і: Қақылдама... жұртта қарын жоқтай... Тырс етпе! Кезі келгенде қанжардай азуларыңмен аңқау құлынның нәп – нәзік терісін дал - дұл айыруды біл!

Қ а с қ ы р: Ма –ма – мақұрр – р! Бір – рақ жылдамырақ, жылдамырақ!

Т ү л к і: (*әндете билеп)* Аңқау – аңқау төлдерді,
Аңқитамыз , алдаймыз,
Жылы – жылы сөздермен
Жүректерін жаулаймыз!
Хи – хи – хи!
Қ а с қ ы р: Қарш –қарш еткен тістерді,
Қорқ – қорқ етіп қандаймыз,
Жылы – жұмсақ жас етін
Жұлмалаймыз, жалмаймыз!
Ха – ха –ха!
Т ү л к і: Хе – хе- хе! Хи – хи – хи!
Қ а с қ ы р: Арманымыз өмірдегі
Мыңдап малды сою ғой,
Күш жеткенін бүктеп жығып,
Тыңқиып тұрып тою ғой!
Ха – ха –ха!
Т ү л к і: Милау қылып шеттерінен,
Малай етіп қою ғой,
Малайлыққа көнбеген
Момындарды біржола
Жер бетінен жою ғой!
Хи – хи – хи!

Қ а с қ ы р: Ха – ха –ха - рр! (*Екеуі қойқаңдап, жауыздық биін билеп кетеді).*

Екінші көрініс

(Қырда құлын ойнақтап жүр. Түлкі келеді.)

Т ү л к і: (*Құлынға еппен, бұлғаңдап таялып*) Ой, құлынчик... құлыншақай! Сен қандай әдемісің! Құйрық – жалы бұйра алтын, тұяқтары құйма алтын, шекелігі түйме алтын, сауыр еті сары алтын, бауыр еті бәрі алтын ертегінің тұлпар тайлары да сендей – ақ болған шығар – ау, ә! Пah, пah, пah, пай, пай, пай! Тұрысыңа болайын, тумысыңнан айналайын!!!

Қ ұ л ы н: Ой... рахмет сізге! Сіз кім боласыз?

Т ү л к і: Мен – түлкі тәтеймін! Мен сұлулықты сүйемін – өзің сияқты әдемі жаралғандарға көңілім құлап, дос болып жүремін. Өзім сондай сенгішпін, кейде тіпті тауықтың балапандарынан да алданып, айырылып қалған кездерім болды... түу, не деп кеттім өзі... олар менің сенімімді аяққа басты дегенім ғой. Сен әрине, көң шоқыған шібидің шөжесі емес, текті тұлпардың тұяғысың ғой, мені ренжітіп алмассың деп сенемін!

Құлын: О не дегеніңіз, түлкі тәтей! Сізді өкпелетсем есек болып кетейін!

Түлкі: О, өзің қандай сымбатты, сөзің қандай инабатты едің! Сыпайылыққа, сыйластыққа не жетсін жалғанда! Бірақ, айналаңа қарашы – бәрі дөкір, надан! Бақырып, тамақтарын қырнап, жүрегіңді тырнап, жүйкеңе тиіп сөйлейді!

Құлын: Дөп түстіңіз, түлкі тәтей!

Түлкі: Олар сені көре алмайды! Сенің сұлулығыңды, тұлпарлығыңды қызғанады, іштері ғыз – ғыз қайнайды! Амалдары жоқ, әйтпесе, көзіңді жояр еді! Сүрінгеніңді аңдып, табалауға дайын жүрген жоқ па топастар!

Құлын: Тұп – тура төбесінен басып тұрсыз!

Түлкі: Үйбай – ай десейші... сенің қасыңда ербиіп жүргендерін көргенде құрысып – тырыса қаламын осы! Әне біреу лақ деген бар ғой... бақ – бақ еткен қайыршы, шуаш – шуаш кебенек, өзінше о да әжептәуір, ә, бір тал құйрығыңнан садаға кеткір! Ал, енді қозы дегенің барып тұрған ақымақ емес пе? Әйтеуір, тонға жарайтын терісі, бөстек болатын жүні демесең, оны жауып қой біржолата! Бұзауың анау, аузы көкке тисе болды, танауын таңқитып алып, төбеге шығып тайраңдап, ешкімді танымай кетеді тантып! Бота деген... имек – имек, қиқы – жиқы, арбиған – тарбиған, рабайсыз ербиген бірдеңенің несін жақсы көреді екен адамдар? Осы ма сенің ортаң? Осы ма сенің қаны бір бауырың, жаны бір қауымың? Жоға, бәрі де бөтен, жат саған! Сенің орның бөлек бұлардан! Сен биіксің, сен кереметсің, сен ғажапсың!

Құлын: Рахмет, рахмет, түлкі тәтей! Бірақ, қайтемін енді?!

Түлкі: Қайткені несі? Мұндай жаман – жәутіктің арасында саған не бар? Сенің ортаң, сенің орның бұл емес! Кең дүние сенің еншің! Көсіл емін – еркін, құйғыт құмарыңнан шыққанша! Мен саған әлемді таныстырайын – жүр менімен бірге! Еркіндікке, кеңдікке, көкжиекке!!! Маған ерсең өкінбейсің – керемет сыйлықтарға да кенелесің, көр де тұр!

Құлын: Апырай, ә! Кетіп қалсам... балақай ұрыспай ма? Ренжімей ме маған?!

Түлкі: Оның ренжігені кімге дәрі? Ол неге саған ұрсуы керек, ә? Желдей ұшқыр, еркін жылқы баласы шаңына да ілесе алмайтын екі аяқты жануарсымаққа неге бағынуға тиісті, ә? Сен осыны ойладың ба? (*Құлын басын шайқайды).* Ә –ә, ойламасаң ойла!Аяр адамзатқа кіріптар болу – қорлық емес пе хас тұлпарға! (*Құлын басын шұлғиды*). Тарттық ендеше... тарпаңдар жорткан жапан түзге!!!

(*Түлкі құйрығын бұлғап – бұлғап жіберіп, жөнеле береді, құлын сөлбірейіп ере береді. Сол кезде төлдер келіп қалады*).

Бота: Өй, өй, құлын, құлыншақай, қайда барасың бізді тастап? Қу түлкінің құлқыны құрдым – құртпай тынбайды! Қайт кейін, қосыл өз үйіріңе!

Құлын: Ол қу емес, ол түлкі тәтей! Ол сондай жақсы! Ол маған көп – көп, әдемі сыйлықтар берем деді! Ал сендер бірге жүріп – тұрсаңдар да түк берген жоқсыңдар!

Т ү л к і: Мен мұндай тілалғыш тұлпар құлыннан түгімді де аямаймын!

Б о т а: Әй, құлыншақай, сен ақымақ болма, ол сені алдайды жылтырақтармен, бәрібір саған бізден жақын болмайды!

Қ ұ л ы н: Неге болмайды – болғанда қандай! Көре салып, жаны қалмай, жылы сөздерін аямай үйіп – төгіп жатыр... сендер маған мақтау сөздеріңді де қимайсыңдар!!! Қайта кекеп – мұқап, шымшылап, ыза қыласыңдар!!!

Қ о з ы: Қой, құлыншағым, қоя ғой! Ойнағанға сонша өкпелеп не болды? Қайт кейін!

Л а қ: Қайта ғой, құлыншақ!

Б ү з а у: Өй, қойыңдаршы соны, сонша өбектеп, әлдеқандай ғып! Бізді менсінбей, кеудесін көтергенде тапқаны қу түлкі ме – қағанағы қарқ , сағанағы сарқ болғанын көрерміз әлі – ақ! О несі ей, сонша бұлданып... жалынып туыс болмаймыз – кетем десе кетсін, арманына жетсін!!!

Қ ұ л ы н: Ал, кетемін, неғыласың! Осы саған ерегескенде кетемін түлкі тәтеммен! Кеземін кең дүниені, көремін бүкіл әлемді! *(Түлкі екеуі орғып – орғып, айнала құйғытып кете барады. Төлдер абдырап қала береді).*

ЕКІНШІ СУРЕТ

Бірінші көрініс

(Иен дала. Аулақта шоқ – шоқ қайың, алыста – жалтыраған көл. Құлын көсіле, айнала шауып, біресе алыстап,біресе жақындап, ойнақтап жүр. Түлкі мен қасқыр келеді).

Т ү л к і: (*қасқырға*) Қарашы, қандай әдемі құлын! Осынау сұлулықты қан – жыны сорғалаған жемтікке айналдырып, асқазанға аттандырып жіберуге көз қия ма?!

Қ а с қ ы р: Қой ондайынды! Жұтқынға жылымық сөз жүрмейді! Тезірек жайғап алайық күн жарықта...

Т ү л к і: Тиме! Қазір оны жейсің де қоясың – одан не пайда? Ал мен бұл құлынның жанын билеп алғым келеді! Егер ол барлық қандастарынан безініп, маған жан – тәнімен құлай беріліп, құдайдай табынса, міне, жеңіс деп соны айт! Сол сәтте, маған иланып, ұйыған сәте жеп қойсақ, онда жылқы атаулы болашақта бізге бас шұлғып, бойсұнып тұрар еді! Қалаған уақытта араныңа үйірімен үйіріліп, қарныңа тобымен томпылдап құлар еді! Солай, қасқырым, әзірше тимейік, мен мұның миын біржолата айналдырып алайын!

Қ а с қ ы р: Байқа, біреудің миын айналдырамын деп жүріп, өзіңнің қайда айналып кеткеніңді білмей қалып жүрме! Одан да орайы кеп тұрған олжаны оп – оңай соғып алып, керіліп жатқанымыз артық шығар – р – р!

Т ү л к і: Қу құлқынның қамынан басқаны білуші ме едің, батырым! Жалғыз бұл құлыншақай ғана емес, бүкіл әлемнің барлық төлдерінің жанын жаулап алсақ, олар бізге мойынсұнса – қандай ғажап болар еді!

Қ а с қ ы р: Жа – жа – жар – райды! Бір – рақ, жаман болып барамын! Жартысын жеп алып, қалғанын жаулап алсақ болмай ма?!

Т ү л к і: Ой, кеще, дүндік!

Қ а с қ ы р: Мейлі, не десең о де, мен мұны жеп қоямын!

Т ү л к і: Құлын, құлыншақ, құлынтай! (*Құлын таяп келеді*). Көріп, біліп ал, түлкі тәтең болмаса, мынау сені сойдақ тістерімен соймақ болды емес пе?!

Қ ұ л ы н: Ой, түлкі тәтей, рахмет!

Қ а с қ ы р: Өй, мен неғып тұрмын ыржиып? Қасқырды түлкі тоқтатты деген не сұмдық! Жынына тие берсе, құлынға қосып жәдігөй неменің өзін де соғып алармын! Ар – рр! (*Атылып құлынға бас салады, құлын орғып кетеді)*

Т ү л к і: Ойбай, қаш, қаш, құлынтай*! (Құлын құйғыта жөнеледі, қасқыр қуып кетеді. Түлкі бұлаң етіп, бұтаға зып береді. Дүбір – дүбір шабыс, сатыр – сұтыр қуғын. Бір кезде қасқырды адастырып кеткен құлын келеді алқынып. Түлкі алдынан шығады).*

Т ү л к і: (*құлынға*) Ой, құлыншақ, тұяғыңнан айналайын от шашқан! Әлгі жауызды жел қаптырып кеттің бе? Ол қанипезердің аштықтан басы айналып айналаға лағып кеткен шығар! Кел, кел бері, менің тілімді алсаң жаман болмайсың! Сені дүниежүзілік көрмеге апарып , бүкіл әлемге көрсеткім келіп тұр! Сенің жал – құйрығың қанаттай, тұяғың болаттай! Сенің тынысың даладай кең! Сендей ерке, еркін құлынды бүкіл әлем білмеуі обал, ұят, масқара! Міне, қарашы өзің дұрыстап... Қазір сені кім біліп жатыр? Бір қалтарыс, қуыста қапа болып, қор болып, қуарып қала бермексің бе осылай?! Айналаңдағылар сенің қадіріңді біле ме? Пішту! Бағаламақ түгілі бақастанып, өздерін сенен артық санайтындарын қайтерсің?

Қ ұ л ы н: Иә, иә, түлкі тәтей! Солардың менімен бірдей саналып, тайраңдағандары – ақ жынына тиіп, жанымды жеп бітті!

Т ү л к і: Е – е, асылдың қадірін жасық қайдан білсін! Ендеше... соларға ерегескенде, әлемдегі ең сұлу құлын деген атақты жеңіп алуың керек! Жеңіп алсаң... Ой – ой – ой! Бүкіл газет, теле – радио сенің артыңда жүрер еді. Барлық жерде сенің суретің! Жұрт сенімен суретке түсу үшін уыстап ақша шашар еді! Сен керіліп, аяқты сілтеп тастап, ортаға орғып шыға келгенде... барша жұрт жерді жара қиқулап, тебініп, алақандарын сартылдата соққанда, аспан асты, жер беті жаңғырар еді! Міне, бәлем бәсекелес бұзаусымақтарды сонда көрсе ғой! Сенің маңайыңа жолай алмай, қатты ұялып, бірер апта оттаудан қалар еді! Ал, сен атақ – даңқтың асқар шыңына шығып, қошеметшіл қалың топтың ортасында арлы - берлі, арлы – берлі ойнақтап жүргенде, ең алдымен кімді ойлауға тиіссің?!

Қ ұ л ы н: Ондай атты күн туса... әрине ең алдымен туған ел, кең даламды...

Т ү л к і: Ой, ой, ой! Сені сондай дәрежеге жеткізіп, атақ – даңққа бөлеген кім?!

Қ ұ л ы н: Сіз, тек қана сіз, түлкі тәтей!

Т ү л к і: Олай болса, сен тек қана мені ойлауға тиіссің! Міндеттісің! Мақта, мадақта түлкі тәтеңді! Мақтағаның – еңбегімді ақтағаның!

Құлын: Ой, түлкі тәтей, сіз сондай мақтаншақсыз ба, немене?!

Түлкі: Иә, құлыншақайым, мақтаншақпын! Мақтаншақ болғанда, анау – мынау можантомпай бөспе емес, нағыз мақтаншақтың өзімін! Есіңде болсын, жан – жануар да, әсіресе адамзат та жылы сөзді, мақтағанды жақсы көреді! Жұмыстың бәрін де мақтан үшін істейді! Өзің ойлашы, мақтанбасаң, жұрт сені мақтамаса, тіршіліктің керегі не?! Өмірдің мәні – мақтануда! Шыныңды айтшы, сен де мақтағанды жақсы көресің ғой, ә?!

Құлын: Әрине, түлкі тәтей! Әсіресе, әлемнің ең әсем құлыны деген атақты жеңіп алған соң, әлгі жаман – жәутіктерге шекемнен бір қарасам... Жұрттың бәрі менің маңыма үйіріліп, жалбақтап жатқанда, олар елеусіз, ескерусіз бір шетте үрпиіп тұрса, бәлем! Мен мұрынымды шүйіріп өте шықсам... Байғұстардың іштері күйіп, шерменде болса, шіркін! Ой – дойт, әне, өмір деп соны айт!

Түлкі: Өте дұрыс айтасың! Міне, өмірдің құнын жаңа түсініп, өзім сияқты боп келе жатсың! Иә, біреулерден артық болмасаң, кеудеңді соғып, күмпілдеп тұрмасаң, біреулерді кем тұтып, кекеп – мұқап жүрмесең, өмірде не қызық бар?! Ал ендеше мақтануға дайындала бер! Бұрынғың бұрынғы ма, нағыз мақтаныш алда! Тек қана сол биікке түлік боп емес, түлкі боп жеткеніңді ұмытпа!!!

Құлын: Айтқаныңа құлдық, тәтей! Бәрі сіздің арқаңыз, тәтей!

Түлкі: Тіліңнен сол тәтелеген... Сен төрт түліктің бірісің... мен түлкімін... Бірақ қандай бөтендігіміз бар? Түлік деген сөздің қайдан шыққанын білесің бе? Түлкіден шыққан! Яғни, түлкі мен түліктің түбі бір деген сөз! Демек, сен екеуміздің қанымыз да, жанымыз да бір! Ендеше, жан – жануар мен жыртқыш деп бөлетін дәнеңе жоқ – бәріміз де бір хайуанаттан тараймыз! Олай болса, сен, төрт түлік баласы, түлкіні түп атам деп танысаң, тәңірідей табынсаң – мол бақытқа кенеліп, шын мұратқа жетер едің! Сен негізінде түлік емес, түлкі атануың керек!!! Солай ма, солай емес пе, құлыншағым?!

Құлын: Солайы солай сияқты...

Түлкі: Күмәнің болмасын! Жаралама жүрегімді! Өзің – ақ айтшы, көрдің ғой көзіңмен, ішінде жүрдің ғой, төрт түліктің бірі болған жақсы ма, түлкі болған жақсы ма? Мәймөңкелемей кесіп – пішіп бір – ақ айт... осыдан қателессем осы жерде сеспей қата қалайын!

Құлын: Әрине, түлкі болған артық!

Түлкі: Ой, айналып қана кетейін сол! Тура жолды енді таптың! Бәріміздің түбіміз бір түлкі! Сондықтан бас -басымызға би, бет- бетімізге үй болғанды қою керек! Қозы -лағың маңырап, бұзауың мөңіреп, азан -қазан, у - шу болатын дәнеңе жоқ – тәп -тәтті түлкінің тілімен сөйлесеңдер, бір - бірімізді қиналмай ұғар едік! Жер ортақ, ауа ортақ, су ортақ, ай мен күн ортақ! Олай болса, тіл де ортақ, тілек те ортақ болу керек қой! Түлкі тілмен сөйлеп, түлкі тілекпен өмір сүретін жаңа кезең келген жоқ па, құлынтайым... тойыс түлкітайым!

Құлын: Келгенде қандай!

Т ү л к і: Кел, кел қосылып бір шырқайықшы шыркөбелек айналып... шырқ үйіріп дүниені... Жасасын түлкілік!

Қ ү л ы н: Жасасын түлкілік!

Т ү л к і: Бөлінетін дәнеңе жоқ! Түп атамыз бір түлкі!

Қ ү л ы н: Түп атамыз бір түлкі!

Т ү л к і: Түлік емес, түлкіміз! Түлік емес, түлкіміз!

Қ ү л ы н: Түлік емес, түлкіміз! Түлік емес, түлкіміз!

Т ү л к і: Мен түлкімін, түлкімін... Кереметтің кілтімін, Түп атасы мен болам, Жан – жануар жұртының!

Қ ү л ы н: Мен түлкімін, түлкімін!

Т ү л к і: Мен түлкімін, түлкімін... Келші, келші бермен... күні ертең барша әлемге жарқырап көрінші! Мен саған сірі қайыстан жасалған, алтынмен апталған, күміспен күптелген керемет ноқта сыйлаймын! *(Бір қуыстан суырып алып, құлынға алтын ноқта салады. Ноқтаның шылбыры шұбатылып, сүйретіліп жүреді).* Міне, сәнің жаңа келді! Осылай жарқырап жүріп, дүниежүзіне түгел түлкі тұқымын танытшы бір! Жасасын түлкілік! Мен түлкімін, түлкімін! Кереметтің кілтімін!

Қ ү л ы н: Мен түлкімін, түлкімін!

Т ү л к і: Кереметтің кілтімін! Түп атасы мен болам, Жан – жануар жұртының! Мен түлкімін, түлкімін!!! *(Құлын екеуі қосыла әндетіп, билей басып кетіп барады).*

Екінші көрініс

(Таулы, тасты жер, сирек тоғайдың арасы. Балақай мен ит құлынды іздеп жүр).

Б а л а қ а й: Құлыншағым, ботақаным,
Қозы – лағым, бұзауқаным,
Мен сендермен егіздеймін,
Сендер барда мен күштімін,
Таусылмайтын теңіздеймін,
Елге қорған бола алмайтын
Нашар бала дегізбеймін,
Мал-жанға ие бола алмасам,
Бұл дүниеден нені іздеймін,
Сүп -сүйкімді төлдерімді
Жауыздарға жегізбеймін!!!

И т: Қарап тұрып қиямыз ба
Адалдықты арамыға,
Құлыншақты бере алмаймыз
Аш қасқырдың аранына,
Ит екенім рас болса

Елдің шетін бастырмаймын
Залымдардың табанына!

Б а л а қ а й: Қайдасың, сен құлыншағым?
Бота тірсек, күпшек саным,
Сен жоғалсаң боз даланың
Болашағы – бұлдыр сағым,
Қайт ауылға, құлыншағым?!

(Ит екеуі құлынды ізден кетеді. Іле-шала бота, бұзау, қозы, лақ, мысық келеді).

Бұзау: Қайдағы бір есі жоқ құлын үшін несіне мұнша әуре боламыз? Кеткен өзі... Керек болса өзі қайтып келсін!

Б о т а: Олай деме! Басына іс түскенде достарды құтқарып алу парыз!

Б ұ з а у: Е -е, құтқарып алатындай оның басына не күн туыпты? Өзі емес пе тілеп алған... Көрсін енді... рахатын! Сол үшін сардалада сандалып, тау асып, тоғай кезгеніміз жетер!

Б о т а: Ойбай -ау, сонда құлыншақайды қорқауларға қор қылып қоймақпыз ба? Тапсаңшы бір амалын мысық -екесі!

М ы с ы қ: Жә -ә, абыржымаңдар! Алды-артын ойлап алмай, асығып жасаған әрекет жарға жығады! Тас қараңғыда тышқанның тысыр еткенін қалт жібермей, көзді ашып - жұмғанша қағып түсетін жолбарыстай жылдамдығым алдамаса, өне - бойыммен сезіп тұрмын –аңқау құлын алданып, адасып жүр! Оны айлакер түлкінің арбауынан арашалап, айықтырып алуымыз керек! Әйтпесе, болашақта бүкіл түлік атаулы түлкіге тәуелді болып қалуы мүмкін*! (әндетіп):* Құлан жортқан құба жондар,
Марал ішкен қақтың суы
Жапан түзде ащы жусан
Қыр астының қызғалдағы,
Құтқар, құтқар құлыныңды!

Қ о з ы: Қасиетті Қамбар – Ата,
Шопан – Ата, Зеңгі – Баба,
Сексек - Ата, Ойсылқара,
Жанды – жансыз бар ғаламды,
Жаратушы хақ – тағала!

Т ө л д е р: (*қосылып*) Құтқар, құтқар құлыныңды!

Б о т а: Атыраудың кең айдыны,
Өр Алтайдың ер айбыны,
Алатаудың атырабы,
Қаратаудың топырағы!

Л а қ: Ұлытаудың ұлылығы,
Көкшетаудың сұлулығы,
Маңғыстаудың берендігі,
Дарияның тереңдігі!

Б ұ з а у: Түркістанның түмен бабы,
Сарыарқаның ақ самалы
Жел тараған ақ селеуі,
Ен даланың қуат күші!

Т ө л д е р: (*қосылып*) Құтқар, құтқар құлыныңды!

М ы с ы қ: Айдың нұры сүттей саулап,
Күннің нұры оттай лаулап,
Пәлекетті аластай көр
Жастың жанын алған жаулап!
Т ө л д е р: (*қосылып*) Құтқар, құтқар құлыныңды!
Құтқар, құтқар құлыныңды!!!
(*Алтын ноқтасын сүйретіп, құлын келеді*)

Қ ұ л ы н: Өй, сендер кімді құтқарып жатсыңдар? Алдымен өздерің құтылып алсаңдаршы. Мен үшін бастарың қатпай- ақ қойсын! Менің жағдайым жақсы! Енді біраздан соң түлкі тәтей мені бүкіл әлемдік көрмеге апарады! Мен онда бүкіл түлкі баласының намысын қорғап, даңқын шығарамын!

Б ұ з а у: Мө – өө, сен жылқы атыңды түлкі атына ауыстырып алғансың ба?

Қ ұ л ы н: Түлкі деп, түлік деп бөлінетін дәнеңе жоқ – бәріміздің түбіміз бір хайуанат! Мен енді түлкі болып тәтті тіршілік кешіп, думанды дәурен сүремін!

М ы с ы қ: Түлкі емессің, түліксің!

Қ о з ы: Түлкі емессің, түліксің!

Қ ұ л ы н: Оны өзім де білемін! Бірақ, түліктен гөрі, түлкі боп жүрген артық екенін енді түсіндім!

М ы с ы қ: Сен түлкі болсаң, мен ит болып кетейін! Атағыңды түлкі боп шығарамын деп күлкі болма! Жылқы боп шығар атыңды!

Б о т а: Түлкі емессің, жылқысың!

Л а қ: Жыртқыш емес, момынсың!

Б ұ з а у: Қорқау емес, құлынсың!

Қ ұ л ы н: Мейілдерің... Мен бәрібір алған бетімнен қайтпаймын! (*Балақай келіп, құлынды құшақтай алады).*

Б а л а қ а й: Құлыншағым, құлыным! Таста бәрін! Өкпе – реніш мұратқа жеткізбейді. Татуласып, жарасып елге қайтайық! (*Төлдерге*): Сендер де құлынды кінәләмаңдар... мақтандың деп. Одан сендердің түктерің кетіп, қылдарың қисая ма?! Қайта, бір достарың өзін керемет санаса, сендер оған іштарлық қылмай, қуаныңдар! Бейшарамын деп, сүмірейіп тұрса қайтер едіңдер?! Бәріміздің де мақтануға хақымыз бар – әркім өз орнында тамаша, өзінше керемет!!!

Б ұ з а у: Кереметпін мен – дағы,
Кереметсің сен – дағы,
Кеуде қағып өзгені

Кемсітпесең болғаны!

Б а л а қ а й: Тура айтасың, бұзауқаным! Біреуді кекеп -мұқамай -ақ өздеріңше керемет бола берсеңдер – дәнеме пәле жоқ!

Құ л ы н: Бірақ, мені қатар жүргенде қадірлемедіңдер... Бағаламадыңдар!

М ы с ы қ: Ой, ой, құлын, ой құлын, ондайыңды қой құлын! Әркім өзінше жайлып жүрген жоқ па?! Басқалар бұл дүниеге сені бағалау үшін, сені мадақтау үшін, сенің әуеніңе төңкерілу үшін жаралып па? Сен өзің кімді бағалап қарық қылдың, ә? Сондықтан, бір -бірімізге бұлданбай, өкпелеспей, бекерге кінәласпай, әрқайсысымыз өз орнымызда, өз міндетімізді абыроймен атқарып, көп мақтана бермей, кішіпейіл болсақ – ең кереметі сол шығар, ә мияу, мияу?!

Б а л а қ а й: Өте дұрыс, данышпан мысық! Бірақ бір -біріңнің қадіріңді білген де жақсы!

(*Балақай құлынды құшақтай бергенде, сып етіп, түлкі келеді. Құлын абдырып қалады.*)

Т ү л к і: Немене сонша дүрлігіп бәрің... Жүйріктің жолын кескелі жүрсіңдер ме? Жоқ оған тоқтамаймыз... жарқыраймыз жұлдыз болып жалғанда!!!

М ы с ы қ: Жап аузыңды, жәдігөй неме! Түп – тұқиянымызды ту – талақай ғып, түп атамызды түлкіден таратып, төрт түлікті түлкі ғып жібер деген кім саған?!

Т ү л к і: Ойбай, тақсыр мыс – еке, мен жамандық ойлайды дейсің бе? Іздегенім – ізгілік, жоқтайтыным – жақсылық, аңсағаным – адалдық пен әділдік! Татулық – тіршіліктің тірегі! Мен төрткүл дүниенің тұтастығын, туысқандығын ойлаймын. Быт – шыт болып бөлінбей, тұтас түлкі қауымы болып тәтті өмір сүрген қандай тамаша!

М ы с ы қ: Тілің майда, ойың қайда! Сол үшін бәріміз түлкі болмай, түлік болсақ қайтеді, ә?!

Т ү л к і: Жо – жоқ, мен түлік болғым келмейді! Мен – түлкімін, түлкі болып қала беремін!

Б а л а қ а й: Ә, сонда немене, түлкі болу жақсы да, түлік болу жаман ба? Сенің туысқандығың мен теңдігіңнің тамыры белгілі болды!

М ы с ы қ: Ең дұрысы – хақ тағала қалай жаратса, солай қала берейік те! Қолдан қауым жасайтын сен құдай емессің ғой! Әркім өз орнында, өз қалпында жүріп -ақ, бір -біріне тіл тигізбей, нұқта кигізбей, тең дәрежелі дос болғанға не жетсін!

Б а л а қ а й: Көрдің бе, құлыншағым?! Арманыңа түлкі боп емес, тұлпар болып жетесің әлі-ақ! Қосыл үйірге, тарт алға!

Т ү л к і: Тимеңдер оған! (*құлынға*) Алданба надандардың сөзіне! Ұмытпа түлкі тәтеңді! Тастама алтын ноқтаңды! Алтын ноқта! Айрықша артықшылық белгісі! Бұларда жоқ! Өздерінде жоқ болған соң саған да қимайды! Сен жай құлыншақ емессің! Сен алтын ноқталы ерекше құлыншақсың! (*Құлын әрі- сәрі болып, толқып тұр*).

М ы с ы қ: Азат басыңды қор қылма! Қайыс болсын, шынжыр болсын, алтын -күміс болсын, бәрібір – ноқтаның аты ноқта! Жылтыраққа алданып жұртыңнан безе көрме!

Т ү л к і: Олай емес! Жұрттың қолы жетпей жүрген алтын әшекей – әсем байлық өзі келіп басыңа қонып тұрғанда, үркітіп ақымақ болма! Жүр кеттік, менімен бірге!

Б о т а: Босат басыңды алдамшыдан! *(«Таста!», «Кеттік!» - деп, бұлар у- шу болып жатқанда, құлын алтын ноқтаны жарқыратып, желіп – желіп жүреді. Біресе төлдерге, біресе түлкіге жақындап, екі жағын қимай, іштей арпалысып, қиналады. Бәрі де құлынды өзіне тартып, ықылас білдіреді. Сол кезде жан түршіктіре «ар – р!» етіп қасқыр атылып шығады. Бәрінің зәресі ұшып жан-жаққа бытырай қашады. Қасқыр құлынды қуа жөнеледі. Апыр – топыр, сарт – сұрт, жарқ – жұрқ. Құлын шыңғыра кісінейді, қасқыр айбаттана ырылдайды. Шапшаң, епті құлынды ұстай алмай, әбден әуре болады. Бір кезде алтын ноқта сүйретілген шылбыры бір түбіртекке ілінеді де қалады. Қасқыр шылбырдан ұстай алып, табандап тартып, жақындай бастайды. Төлдер күйініп, түлкі шаттанады, құлын аспанға шапшып әлек болады*).

Қ а с қ ы р: Ап -п, бәрекелді, алтын ноқта! Алтын ноқта! Ажал болып оратылдың, талай – талай миы жоққа! Е-е, аңқау құлыншағым, жылтыраққа құмар едің... жылтырайсың қазір... Жалтыратамын мен сені! Жарқыратамын күллі әлемге... жарып салып! Жар сал, кәне жалғанға, мен керемет, көркем құлынмын деп... Мақтан, мақтана ғой... мақтанға әуес едің, мақтаймын мен сені! Жал -жаясы қандай жұмсақ, балдай тәтті, қазы-қартасы тіл үйіреді... таңдайыңнан дәмі кетпейді деп мақтаймын мен сені! (*Ашынған төлдер, мысық, балақай қасқырға қорқа – қорқа жақындап, жабыла кетеді, төмпештеген болады. Қасқыр «ар – р!» деп бұлқынғанда бәрі жан-жаққа ұшып кетеді де, қозғалмай жатып қалады. Қасқыр ырылдап, түлкі құтыңдап құлынға қарай жақындай береді. Шырқыраған құлынды енді жарады-ау дегенде оқша атылып ит келеді де, қасқырды қағып кеп жібереді. Қаңқ етіп домалап кеткен қасқыр қайта ұмтылып, итпен біраз шайқасады. Мысық түлкімен алысып – жұлысып кетеді. Төлдер қиқулап «бас, бас!», «алып соқ!», «алақай, алақай!» деседі. Сол кезде құлын алтын ноқтаны басынан сыпырып алып: «Ноқталарың да өздеріңе, мақтағандарың да өздеріңе!» - деп, түлкі мен қасқырға қарай лақтырып жібереді. Әлі де болса қарсыласып тұрған түлкі мен қасқырға алтын ноқта оратылып қалып, екеуі оны шұбатқан күйі собалаңдап қаша жөнеледі. Төлдер: «Бізге дегендерің өздеріңе! Өздеріңе! Жасасын азаттық! Жасасын нағыз теңдік! Жасасын шынайы достық!!!» деп, қиқулап шығарып салады! Балақай бастап, барлығы қол ұстасып, татулық, туысқандық, теңдік, азаттық рухындағы дала биін билейді*).

Соңы. 2002 жыл.

Жалмауызды жеңген бала

2 актілі ертегі

Қатысушылар:

Асан- оқушы бала.
Мама – Асанның анасы.
Жалмауыз – кемпір.
Самұрық – ертегілер әлемінің падишасы.
Таусоғар – мейірімді алып.
Жойбек – жауынгер капитан.
Соямбике – жауынгер қыз.
Елік
Еліктің лағы
Еркеш – кішкентай қазақ қызы.
Маша- орыс қызы.
Барбара- поляк қызы.
Ниндзя

Әр ұлттың балалары мен қыздары, жан-жануарлар,аң-құстар, құбыжықтар, ертегі әлемінің кейіпкерлері.

1-акт

1-көрініс . Пәтерде

Ерте, ерте, ертеде емес, бүгінде, қаладағы пәтерлердің бірінде тоғыз жасар Асан деген бала тұрады. Ол компьютерге өте құмар. Құмарлығы сондай, күні-түні соғыс киноларды , атыс-шабыс , қырғын төбелес ойындарды көреді де отырады. Тіпті,өзі де сол ойыншықтарға еліктеп,бірге жүргендей сезінеді.

Бір күні компьютердің экранына бір жауынгер жігіт пен қыз шыға келді. Мұздай қаруланған,түстері суық,қаһарлы. Қаланың ортасында талтайып тұрып , жігіт жұртқа айқай салды.

Жойбек: Я капитан Джойбек , то есть капитан уничтожай! А эта симпотная Соямбике – чемпионка по сою – дзюцу!

/Алақанының қырымен тамағын қиып көрсетті. Жауынгерлерше киінген, бұлшық еттері бұлт-бұлт еткен Соямбике сарт-сұрт соғып, секіріп теуіп, қарсы келгендерді ұшырып түсірді./

Жойбек: Сою – дзюцу – Соямбике – мисс зарежу! Когда мы вместе – всем хана! Капут! Вылезайте из вашей дыры или мы уничтожим всех! Сожжем

ваши дома! Потопим в крови вашу землю! Так что пока целы, приползайте на четвереньках! Ах, так! Вы гордые?! Хотите жить свободно? На, на вам свобода и равенство! На, на, получайте!

Жойбек пен Соямбике қаруларынан оқ жаудырып, қаланы гүрс-гүрс жара бастады. От-жалынға оранған қала қанға батып, жантүршігерлік дауыстар шықты. Асан құлай беріліп, қимылдарын қайталап, елтіп отырғанда,даладан мамасы кіріп келді.

Мама: \ *ренжіп:* \ Әй, Асан, айналайын, болды ғой енді! Бір мезгіл демалып, далада ойнап келсеңші. Күні-түні компьютердің ішіне кіріп кете жаздайсың да отырасың!

Асан анасының сөзін құлағына да ілмей, ойынын құмарта жалғастыра берді. Кино кейіпкерлеріне қосылып, «пух, пах», «кы, кх» деп, бет - аузына дейін қисаңдап, құбылып ойнады.

Мама: Асан деймін, Асан! Қашан тіл алып, дұрыс адам боласың, әй сен? Андағы компьютер дегенің денсаулыққа зиянды! Сарылып көп отыра берсең, ауырасың да қаласың! Бет аузың қисаңдап, тілің салақтап, көзің алақтап, басың қалтылдап, иығың селкілдеп, қол-аяғың дірілдеп, жындыханадан бірақ шығарсың бір күні!

Асан :Ал, бірақ, бәрібір компьютерсіз күн жоқ қазір!

Мама: Дұрыс қой, құлыным, бірақ әр нәрсе дәмімен деген. Шектен тыс құмар болған жақсы емес. Миың айналып, суми, көкми, зомби боп қаласың! Өстік қой осы, ешқандай компьютерсіз-ақ адам болып!

Асан: Ой, мама, сендер сондай артта қалғансыңдар! Тіпті кісінің күлкісі келеді!

Мама: Сендер керемет болып, қарық қылсаңдар көрерміз, әлі! Одан да бар, нан алып кел! Мың жерден мақтасаң да андағың тамақ болмайды адамға!

Асан еріне, амалсыз қозғалып, шығып кете барды.

2-көрініс. Аулада

Аулада бір топ бала ойнап жүр екен, Асан біреуін түртіп, біреуін қағып, ойнап жүрген доптарын әдейі айдалаға теуіп жіберді.

Кішкентай қара қыз- Еркештің балмұздағын тартып алды. Қызға болысқан бір дәу баланы құйрығынан күмп еткізіп бір тепті. Анау төбелеспек болып ұмтыла бергенде, Асан қалтасынан бабочка пышағын суырып алды.

Асан: Убью! Уничтожу всех!

Еркеш: \ *оған ұрсып:* \ Қой қане! Таста пышағыңды! Мұндай жаман бала болма! Мен саған қой дедім ғой!

Асан сәл бөгеліп тұрды да, қолындағы балмұздағын қара қыздың аузымұрнына баттитып жаға салды. Балалар шошып, қыздар шыңғырып жіберді.

Айқай-шуға жүгіріп келген мамасы Асанды қолынан ұстап алды.

Мама: Ах, оңбаған, кішкентай қарақшы!

Асанның бұлқынғанына қарамай, сүйреп алып кетті. Үй алдында Асанға:

Мама: *\Үй алдында Асанға: * Мен сені айдалаға, орманға апарып тастайын!

Асан: Онда компьютерімді ала баруға бола ма?

Мама: Жоқ! Онда аң-құстардың арасында жүретін боласың!

Асан әлденені ойына алғандай үндемей қалды.

3-көрініс . Орманда

Мамасы машинамен Асанды орманға алып келе жатқанда, далада жайылып жүрген малдарды көріп, Асан қатты қызықты.

Асан: О-о! Мама! Қарашы, қаншама ет пен тері! Мыналардың бәрін сойып тастап, базарға сатсақ, у-у, қанша ақша болар еді!

Мамасы жұдырығын түйіп, тиып тастады.

Орманға, көл жағасына, таудың баурайына келген соң, Асан асыр салып жүгіріп тау-тасқа секіріп ойнап кетті. Мамасы табиғатты тамашалап, кейіндеу қалды. Асан бірер аң-құстарды көріп, тас лақтырды, ұстамақ болып қуалады. Құстың ұясын, құмырсқаның илеуін, суырдың інін бұзды. Біраздан соң ұрлана басып машинаға келді. Багажнигін ашып, ораулы мылтықты алып, қайтадан аң-құс аулауға кірісті. Бір кезде бір еліктің лағын көріп, аңды бастады. Көздеп тұрып, атып жіберді. Мылтық даусы тып-тыныш төңіректі сілкіндірді. Орманда жүрген мамасы шошынып, жан-жағына қарады да,тұра жүгірді. Асан құлаған аңның қасына келді. Шалажансар, қансырап жатқан аңның көзі жаутаңдап, аянышты көрінсе де, Асан оған соншалық бір қатігездікпен қарап тұрды.

Асан: Алақай! Алақай! Өлтірдім! Мен өлтірдім! Урря! Өлтірдім мен!

Ол есерлене айқайлап, билей бастады. Сол кезде жер ойылып кетіп, бұл шұңқырға түсіп кетті.Тесіктің жиегіне, шөптерге жармасып, тырмысып жатқанда , жүгіріп келген мамасы , қолын соза берді. Бірақ үлгере алмады-Асан тереңге құлап кете барды.

Сол ұшқан күйінде өкіріп, ұзақ уақыт шыр айналып, зуылдап кеткен Асан бір кезде бір жұмбақ, күңгірт әлемге топ ете түсті. Бұл жердің түрі де, дыбысы да өзгеше екен. Тым-тырыс тыныштық үрейін ұшырды.

4-көрініс: Құбыжықтар қолында

Әлгі жерде бір алып Таусоғар орман тазалап жүр екен. Ол ақырын Асанды бақылай бастады. Сол кезде қиқулап , сақылдап күлген дауыстар естілді.

Кенет орманнан шыға келген бір құтырған құбыжықтар баланы бас салып, қол-аяғын байлап, сырыққа асып айдалаға ала жөнелді.

-Қанішер! Жауыз!- деді қолдары тарбиған,тістері ақсиған,тырнағы сояудай маймыл бет жезтырнақ.

- Жалмауыз! Қорқау! – деді алақандай қорқынышты көздері алақ-жұлақ,жарқ-жұрқ еткен,локатор құлақты,антенна мүйізді киборг-робот.

- Қолға түстің бе, бәлем!?Буындырып өлтіріп,бітеудей жұтып қояйын ба!?- деді семсер тісті жолбарыс аранын ашып.

-Терісін тірідей сыпырып, шикідей жеу керек!- деді басы –арыстан,денесі – аю,аяғы мен құйрығы динозавр сияқты құбыжық.

-Жоқ! Отқа қақтап, шыжғырып, үйтіп жеу керек!– деді, басы марсиан,денесі адам,аяғы кенгуру сияқты құбыжық.

- О-о! Табылған ақыл! – десіп,шу ете түскен басқа да неше түрлі қорқынышты құбыжықтар сақ-сақ күліп, билеп ала жөнелді. Бір алаңқайда отты лаулата жағып жіберіп, Асанның ойбайына қарамастан, қақтауға кірісті. Бет-аузы күйелеш-күйелеш болып, түтіндей бастаған Асанға: «Қалай екен, жазықсыз аңды өлтірген? Енді өзің де өліп көр! – деп, айналдырып-айналдырып қояды сырық ағашты.

Асан басы айналып, дыбысы өшіп, есінен тануға айналды. Құбыжықтар ашқарақтанып, оның піскеніне шыдамай, тырнақтарымен әр жерінен жұлмалап жегілері келіп, таласа тармаса, тартып – тартып қояды. Сол уақытта алып Таусоғар ақырып келіп, әлгі құбыжық-қорқауларды жан-жаққа лақтырып ,шашып тастады. Асанды бір-ақ жұлқып босатып алып, аспандата лақтырып жіберді. Естерін жиған құбыжықтар Таусоғарға жабыла кетіп,қырғын шайқас басталды.

5-көрініс: Карнавалда

Шырқырап ұшып кеткен Асан қазіргі заманғы үлкен сарайға , түп-тура карнавалдың үстіне топ ете түсті. Әр түрлі халықтардың ұлттық киімдерін киген әдемі қыздар мен балалар, жан-жануарлар сондай жарасып, билеп, думандатып жүр. Асан жан-жағына таңдана қарады. Қазақтың әдемі ұлттық киімін киіп алған баяғы қара қыз Еркеш алдынан шықты .

Еркеш: О-о! Кел, кел, кел, бізге қосыл! Қане, бір ән салып жіберші!

Асан төмен қарады. Шетелдік бір ырғақты салған болды. Барлығы оны мазақтап ду күлді.

Маша: *\орыстың ұлттық киімін киген:* Әй, балақай, мұндай ән бізге таңсық емес! Сен бізге өз халқыңның бір әнін айтып бер!

Асан: Мен ән білмеймін!

Барбара:*\поляктың ұлттық киімін киген:* Тоқта, сен өзің кімсің?

Асан: Мен Асанмын!

Барбара: Жоқ, сенің ұлтың кім?!

Асан: Ә, ә, мен қазақпын!

Маша: Қазақ болсаң, қазақтың бір әнін айтып бер!

Асан: Мен қазақша ән білмеймін?!

Қыздар: Ұят-ай! Ұят-ай! Өз елінің әнін білмейтін де кісі болады екен-ау? Масқара!

Маша: Ал, жарайды, сонда не білесің?!

Асан: Мен компьютер білемін. Одан ылғи ойын, кино көремін.... музыка тыңдаймын!

Барбара: Қане, қандай өнерің бар? Көрсет бізге!

Асан: Міне!

Асан атыс-жарылыстың дыбысын салып, жауынгерлерше қимылдап көрсетті.

Қыздар:\ *ренжіп:* \Қойшы,қанішерлер құсамай....!

Еркеш: *ашуланып:*\ Ал, бұл бала шынымен қанішер! Ол еліктің лағын атып тастады!

Бәрі теріс айналды.

Маша: Мен мұндай жауыз баламен дос болғым келмейді!

Барбара: Ал, мен оның қасында тұрып, бір ауаны жұтуға да жиіркенемін!

«Мұндай әсем әлемде жауыз балаға орын жоқ!» – деп, карнавалға жиналғандар Асанды қол-аяғынан ұстап, шайқап-шайқап, лақтырып жіберді....

6-көрініс. Жан азабы

Қайтадан шырқап ұшқан Асан Таусоғармен ұстасып, қаһарлана құлашын жазып тұрған арыстан басты, аю денелі, динозавр аяқты құбыжықтың құшағына топ ете түсті. Енді өлді-ау дегенде, Таусоғар оны жұлып алып, қаша жөнелді. Қорқаулар шуылдап тұра қуды. Бір кезде алдарындағы бір үлкен көлдің жағасына тоқтады. Құбыжықтар жақындап , енді ұстайды-ау дегенде Таусоғар көлді бір-екі сораптап, ұрттап қойды. Асанды алып өтіп кеткен соң, қайтадан суды орнына құя салды. Құбыжықтар суда малтақтап, қалып қойды.

Былай шығып естерін жиып, шөлдеп, шаршап келе жатып, бір ағын суға кез болды. Сөйтсе, бұл Асан атқан еліктің мекені екен. Жаралы лақ сұлқ жатыр. Елік қайғыға батып, лақтың аман қалуын тілеп, жылап-сықтап отыр.

Елік: \сұраулы жүзбен қараған Таусоғарға:\ Бір бала атып кетіпті!

Асан ұяттан қып-қызыл боп, қайда тығыларын білмей жаман састы. Ананың мұңына ортақтасып, ол тұңғыш рет өз ісіне өкініп, бірге қайғырып, жаралы аң тірі қалса екен деп тіледі. Таусоғар да мұңайып отырғанда, әлдеқайдан Еркеш сап ете түсті.

Еркеш:\ *Асанға тап-тап беріп:*\ Міне, міне қанішер! Жазықсыз аңды атқан бала осы! Жауыз! Жалмауыз!

Асан : жалтарып:\ Жоқ! Өтірік! Мен емес!

Таусоғар екеуін арашалап, айырып алды.

Лақ көзін ашып, Асанға мұңая қарады...

Елік: *\баяу, ақырын өксіп:* Сен бе?! Неге, неге аттың менің балақайымды? Қалай ғана қолың барды? Қайтіп қана көзің қиды?!

Асан жылап жіберді.

Таусоғар: Әй, балақан, рас па? Шынымен сен аттың ба?

Асан жыламсырап, міңгірлеп, ештеңе дей алмады. Таусоғар бұрылып кетіп қалды. Асан көзінде жас мөлдіреп, ауыр қайғыға батқан елікке , шалажансар лаққа қарай алмай, қашып шығып , беті ауған жаққа қаңғи берді. Қаңғып келе жатып, өксіп-өксіп жылады, өз басын өзі тоқпақтап, ағаштарға, тау-тасқа ұрды. Күйініп, жерге домалады. Домалап келе жатып, бір керзі етікке тіреліп.

7-көрініс. Қорқаулар қоршағанда

Бұл капитан Жойбек еді. Қасында Соямбике, спецназ, ниндзя, робот, қарақшылар сияқты киінген,автомат,гранатомет, садақ, найза,қылышпен қаруланған бір топ адамы бар. Капитан Жойбек домалап жатқан Асанды жерден көтеріп алып, ауада салақтатып біраз тұрады. Жерге түсіреді.

Жойбек: -Әй, Ассан, Асана, Асанчик! Қорықпа! Қайғырма да мұңайма! Мүжілме де түңілме! Қардай болып сөгілме, бордай болып үгілме! Мұздай болып еріме, қыздай болып егілме! Қаһарыңа мін, қайратыңа сен! *\ Автомат, граната, қанжар ұсынады: * Қара орманды қан сасытып, бірін қоймай қырып сал! Сені ұялтып, орталарынан қуған екен, көрсет оларға! Ұяттарымен қосып өртеп жібер барлығын!

Асан алғысы келмей қашқақтады.

Жойбек : Әй, бала, балашка! Біздің саған жанымыз ашып тұр! Бізге қосылмасаң, жалғыз қаңғып қаласың ! Мейлің! Қазір жан-жануарлардың бәрін өзіміз-ақ қырып тастаймыз да, жаласын саған жаба саламыз! Содан кейін барлық халық сені қанішерлердің қатарына қосады. Атыңды мәңгілікке қара тақтаға қарғап-сілеп жазып қойса, жақсы бола ма?!

Асан: Жоқ!

Жойбек: Олай болса бізге қосыл! Ерліктер жаса! Батыр атанып, атақ-даңққа бөленгің келе ме өзі?

Асан: Иә!

Жойбек: Онда не тұрыс-мә! (*Қаруды тықпалайды.)* Ат та таста!

Асан: Жоқ! Мен енді тірі жанды өлтіргім келмейді!

Жойбек: Ах, солай ма? Сонда, мына біз қорқау екенбіз ғой сеніңше! Жарайды! Қорқаудың қандай болатынын көрсетейін мен саған!

Қолымен нұсқап, белгі береді. Жауынгерлер әп-сәтте баланы қаумалап, қолдан-қолға қақпақылдап, жуан зәулім қарағайға керіп байлап тастайды.

Жойбек: Ал, қалай екен көздеп атқан? Батыр болсаң – тік қарап көр!

Соямбике садағын көтеріп, көздейді. Асан тыпырлап ,көзін жұмып, басын қисаңдатып, жанталасады. Ысқырған жебе тура төбесінен екі елі жоғары, қарағайға қадалады. Жан-жағына қадалады. Асан қорқып, шыңғырады, бұлқынады. Капитан Жойбек , Соямбике бастап бәрі мазақтап күледі. Капитан Жойбек пистолетін саусағында айналдыра ойнатып-ойнатып, көздемей тез-тез атып-атып жібереді. Баланы байлаған арқанды қиып түсіреді. Соямбике енді қанжар, найза лақтыруға дайындалып, көздеп тұрып, жіберіп қалғанда, Асан бір жағына аунап кетеді. Бағанадан бері бұларды бақылап жүрген Таусоғар оны іліп ап, қашады. Қарақшылар қуып жетіп,қоршап алады. Таусоғарды атпақ болып,қаруларын кезей бастайды.

Сол кезде қатты дауыл соғып,төңірек қап-қараңғы болып кетті. Әлгілердің бәрін үрей буып,қимылдай алмай қалды. Дауыл басылып, күн ашылғанда
бәйтеректің басына алып самұрық құс келіп қонды.Саңқылдап, қанатымен ауаны кескілеп, суылдатып бір-екі сипап , барлығын алдына жинап алады.

Самұрық : Біздің ертегілер әлемінде қантөгіске, жауыздыққа, арамдыққа, өшпенділікке, қулық-сұмдыққа, былық-шылыққа орын жоқ! Ертегілер әлемі-қайырымдылық, адалдық, сұлулық, әділдік әлемі! Қан төккен, өтірік айтқан, біреуге қиянат, зорлық-зомбылық жасаған адамдар бұл әлемге лайық емес! Ондай оңбағандардың орны- қоқыстар мен қорқаулардың арасында! Жоғалыңдар бұл арадан!

Самұрық қанатын қомдап, қағуға ыңғайлана бергенде, капитан Жойбек алға шығады.

Жойбек: Уа, ертегілер патшасы, дат!

Самұрық: Датың болса, айт!

Жойбек: Мен, капитан Жойбек, қаншама қырғын соғысты көрдім! Қырдым-жойдым! Өйткені амалым болған жоқ – соғыстың аты соғыс! Мен жауды өлтірмесем, жау мені өлтіреді. Соны ескерсеңіз екен, әділ патша!

Самұрық: Капитан Жойбек! Атың өшкір! Соғыссаң – не үшін соғыстың? Біреудің жерін тартып алу үшін, билеп- төстеу үшін соғыстың! Біреуге жалданып, ақша үшін соғыстың! Жұрттың үйіне барып, ойран салдың! Сондықтан саған кешірім жоқ!

Жойбек: Олай болса, мына балаға неге ара түсесіздер? Жазықсыз, қорғанышсыз еліктің лағын атып тастаған оның кінәсі бізден кем емес! Әділ болсаңыз, мұның да жазасын беріңіз!

Самұрық: Бұл кішкентай қанішердің де орны сендермен бірге! Кетсін аулақ!

Бағанадан бері үрпиіп-үрпиіп тұрған топ енді балаға қарады. Капитан Жойбек Таусоғардың қасында тұрған Асанды іліп әкетпекке оқтала бергенде, Таусоғар оның қолын қағып жібереді.

Таусоғар: О-о, ертегілер әлемінің падишаһы! Дат!

Самұрық назар аударады.

Таусоғар: Асанның күнәсі үлкен, қылмысы ауыр. Бірақ, бұл енді-енді өз қатесін түсініп, қатты өкініп жүр! Жойбек берген қаруды алған жоқ! Мен сенемін Асанға! Біз оған көмектесейік! Мүмкіндік берейік!

Самұрық ойланып, қанатын сипай қағып қалғанда, әлгі жауынгер топ ғайып болып кетеді. Тек Асан мен Таусоғар ғана қалады. Орманнан аң-құстар ақырын басып, сақтана жинала бастайды. Елік те келеді.

Аңдар: \ жамырап:\ Мына кішкентай қанішердің жазасын беру керек! Сазайын тартсын!

Орманды ауыр үнсіздік басады. Асан алға шығып, елік-анаға қарап, тізерлеп, басын иіп отырады. Көзіне жас тұнған. Самұрық, елік-ана, жаралы лақ, аң-құстар, Таусоғар - бәрі де мұңайып, ойға батып кетеді.

Самұрық : Жаралы лақтан әлі де үміт бар! Өлі су мен тірі суды әкеліп берсе – жазылып кетер еді! Бірақ ,ол су жалмауыз кемпірдің қолында! Оның қоластындағы сиқырлы атырапқа біздің бір де біріміз бара алмаймыз! Оған тек адамзаттың баласы ғана бара алады!

Асан: Мен барып әкеліп берейін!

Самұрық: Бірақ, бұл сапар өте қауіпті! Ол жаққа барғандардың бір де бірі аман қайтқан жоқ!

Асан: Еліктің лағы өлсе, маған да өмір жоқ! Рұқсат болса мен барайын, ұлы падишаһ!

Самұрық: Сен шынымен өкініп, қайғырып жүрсің бе?

Асан: Иә!

Самұрық: Егер шынымен қайғырсаң – онда мүмкіндік бар! Шын жылаған адамға жалмауыздың жаны ашуы мүмкін! Бірақ, байқа! Өкінгенің өтірік болып шықса, жалмауыздың жанындағы жәдігөй, сиқыршылары ар жағыңдағы ниетіңді жазбай таниды. Онда өмірмен қоштаса бер – я қаныңды ішеді, я бір мылқау құбыжыққа айналдырып, мәңгілік қарауылға тұрғызып қояды!

Асан: Жоқ! Шыным! Нар тәуекел!

Самұрық құптап, қанатын сермеді.

2- акт

1-көрініс. Жалмауыз апа

Жалмауыздың жері – ұшы-қиыры жоқ, тау-тасы,орман-тоғайы аралас жазық екен. Неше күн,неше түн жол жүріп , арып-ашып келе жатқан Асанды кенеттен бір топ жәдігөй, сиқыршылар бас салып, байлап алады.

Асан: \ышқынып:\ Соңғы тілегімді беріңдерші! Ақырғы тілегім!

Асанды қара тасқа айналдыруға оқтала берген жалмауыз бен сиқыршылар тоқтай қалды.

Жалмауыз: Ал, айт ақтық тілегіңді! Тек қана ішімізді пыстырып, көп мыжып кетпе!

Асан: Тілегім сол – менің сөзімді тыңдасаңыздар екен!

Жалмауыз : *\жалба-жұлба шашын сілкіп-сілкіп жіберіп:* \ Жарайды! Жәдігөйлерім, сиқыршыларым, аярларым менің! Тыңдаңдар түгел! Аузын бағыңдар да, сынаңдар! Сөзінде мінәндәй */шынашағының тырнағын көрсетеді/* өтірік болса, белуарынан қара тасқа айналдырып, желдің өтінде, күннің көзінде мәңгі бақи қара далбағай жамылып, қара қарғаларды бағып, қарабет атанып, қарауыл қарап тұратындай ғып қатырып тастаңдар! Ал, егер де шынын айтса , шырай беріп, шырағын жандырыңдар! Ал, қане, сайра, балақай!

Асан ақтарылып, барлық оқиғаны бастан-аяқ айтып береді. Сиқыршылар үнсіз тыңдайды.

Асан: *\әңгімесін аяқтап:*\ Егер де еліктің лағы өлсе – маған да өмір жоқ! Ондай ауыр күнәні арқалап, өмір бойы жан азабын тартқанша, не өліп кетейін, не тірі суды сұрап алып, лақты да, өзімді де аман алып қалайын деп келдім!

Сиқыршылар: Рас! Рас айтады! Сөзінің бәрі шындық!

Сол кезде жалмауыз жалба-жұлба шашын сілкіп-сілкіп жіберіп, сақылдап тұрып күлді. Сояудай тырнақтарын тарбитып, Асанның бетіне тақап, көзіне үңіліп, зәресін ұшырды. Қалшылдап билеп, қатты айғайлап жіберді.

Жалмауыз: Өтірік! Өтірік айтасың! Мен сенің бір-де бір сөзіңе сенбеймін! Ойын басқада!

Жәдігөйлердің зәресі кетіп, жапатармағай жапырылып, жалмауыздың аяғына жығылды.

Сиқыршылар:Дұрыс айтасыз! Сіздікі жөн! Бірақ, бұл бала шынын айтып тұр! Біз соны сезіп тұрмыз!

Жалмауыз: Адамзат өтірік айтуға әбден төселіп алған! Шыны қайсы, жалғаны қайсы ,тіпті, өздері де айыра алмайды!

Асан: */күйіп-пісіп.*\ Мен бе өтірік айтып тұрған?! Мен ешқашан да өтірік айтқан емеспін! Ешқашан да! Үйде де, көшеде де, мектепте де! Неге сенбейсіңдер маған!

Жалмауыз: */мысқылдап/* Ой-дойт! Шыншыл баланы қара! Көріп алыңдар өтірік айтпайтын кісіні! Е-ей, есалаң! Ойланбастан кісіні сойып салатын сендей оңбаған балаға өтірік айту бұйым болып па?!

Асан: /ышқынып/: Жо-жоқ, жалмауыз апа, өйтіп күйдірмеңіз мені! Онсыз да күйіп біттім! Жаным қиналып кетті! Не істе дейсіздер маған?!

Жалмауыз: Оны әу баста – қолыңа мылтық алып, тірі жанды атарда ойлауың керек еді! Ол да өзіңдей жан иесі, оның да өмір сүргісі келеді. Өзіңді біреу атса , жақсы көресің бе?

Асан: Мен көрген киноларда ешкім де ойланып жатпайды! Адамдарды топтап қырып тастап, таптап кете береді! Жауап та бермейді, жандары да қиналмайды! Сөйтсем.... кісі өлтіру кинодағыдай емес екен! Кинодағыдай емес екен!

Жалмауыз: Жә! Қан төгу, жауыздық жасау жағынан адамдар бізден әлдеқайда озып кетті! Соларды көріп, біз соғысуды, жамандық істеуді қойғалы не заман! Тек адамдар ғана әлі күнге тоймай, бір- бірін қырып -

жойып келе жатыр! Сен де болашақта дап-дайын қанішер болайын-ақ деп тұр екенсің! Бетіңнен жарылқасын! Бар да шетінен қыра бер!

Асан: Жоқ, Жалмауыз апа! Осыдан еліктің лағы тірі қалса, ешқашан да ешкімге қол көтермес едім! Оқ атпас едім!

Жалмауыз: Солай де? Жаны қысылса пенде шіркін Жалмауызды да апа дейді екен –ау, ә? Мен жақсылықпен жағаласып, адамзатқа жамандық жасап жүрген кезімде Жалмауыз кемпір едім. Әлі күнге сол атым қалмай келе жатыр. Әйтпесе, мойнымда нахақ қан жоқ! Мына қара тасқа айналғандар үшін өзімді кінәлі санамаймын! Өздері кінәлі! Мәңгілік өмір – тірі суды іздеп келіп, мәңгілік орындарын тапты! Ал сен аздап өкінген бола салып, оп-оңай жуа саламын дейсің бе нахақ қанды?! Жоқ! Бәріне де жауап беретін кез келеді! Бір гүлді жұлсаң да, бір шыбықты сындырсаң да есебі бар! Ендеше, сен де тарт жазаңды!

Кет дегендей екі қолын серпіп қалғанда, Асан домалап, бір қапасқа түсіп кетеді.

2-көрініс. Құтылу

Асан қараңғы , терең зынданда зарығып бірнеше күн отырады. Бір күні оны құтқаруға капитан Жойбек пен Соямбике бұқпантайлап, еңбектеп келеді. Жойбек қарауылға қанжар лақтырады. Қанжары тасқа тигендей серпіліп ұшып кетеді. Соямбике бір-ақ ырғып, секіріп қарауылды иектің астынан ұрып, сұлатып салады. Қамауда жатқан Асанға салбыратып арқан тастайды.

Жойбек: Асан! Асана, Асанато! Біз сені құтқаруға келдік! Көрдің бе, біз достарымызды жауға тастамаймыз! Енді сен бізбен бірге боласың! Біздің бармайтын жеріміз, алмайтын қамалымыз жоқ!

Асанды қапастан алып шығады.

Жойбек: Жүр, қазір ана кемпір мен қарауылдардың бәрін бауыздап тастап, керегіңді алып кете береміз!

Асан басын шайқап, көнбейді. Соямбике оны құшақтап , түсінгендей арқасынан қағып, басынан сипайды.

Жойбек:\ қаһарланып:\ Онда өзіміз-ақ жайғаймыз!

Олар арнайы операцияға кірісе бергенде, Жалмауыз апа кеп қалады. Капитан Жойбек тасадан бас салып, ұрып жықпақшы болады. Жалмауыз апа шыр айналып, бір қарауылды үшкіріп жіберіп, спецназ – ниндзяға айналдыра қояды. Ниндзя Жойбекпен шайқаса кетеді.Біраздан соң, Жалмауыз ол екеуін де, Соямбикені де, бүкіл жолдастарын да тас қарауылға айналдырып қояды.

Жалмауыз: Бейбіт елдерге бүлік салғанда сондай едіңдер, енді тыныштықты күзетіп, тұрыңдар осылай мәңгілік! */Асанға қарап/:* Мені

жалмауыз дейсіңдер. Ал мен кімді жалмадым? Кімге іздеп барып жауыздық жасадым? Міне, мыналардың бәрі де /*тас мүсіндерді көрсетіп :*/ осында байлық пен билік іздеп келгендер! Және шексіз билікке құмар! Тойымсыз! Тірі суды ішіп, мәңгі өлмей билік құрғысы келеді! Ал мен бар болғаны ашкөз, жауыз пенделерге тірі суды бермей қалдым. Жойбек сияқты қанішерлер мәңгі өмір сүрсе не болар еді?! Олар ештемеден тайынбайтын жүзіқаралар! Мен оларды қара тасқа айналдырдым! Жоқ! Жалмауыз мен емес! Жалмауыз мына сендерсіңдер! Мына сенің, сенің, сенің ішіңде жалмауыз! /*нұсқап, нұсқап көрсетеді./* Сол іштегі жалмауыздарыңды жеңіп алыңдар! Сонда ғана нағыз адам боласыңдар! (*Жалмауыз сілкініп, әп-әдемі апа болып шыға келеді.)* Асан балам, мен мыңдаған жылдардың ішінде жеке басының пайдасы үшін емес, жаралы жанды аман алып қалу үшін басын қатерге тігіп келген бірінші адам – сені көріп тұрмын. Сен шыныңды айттың – дүниедегі ең үлкен керемет – ол шындық! Сен мені апа дедің! Қандай жақсы апа болған! Мен сен ұялмайтындай жақсы апа болуға тырысайын! Сен де мен ұялмайтындай жақсы бала болуға тырыс! Ала ғой қасиетті суды!

Апа мейірленіп, Асанды құшақтап, басынан сипайды. Өлі су мен тірі су құйылған өрнекті құтыны береді. Асан кетуге оқтала беріп, толқып тұрады.

Асан: Рахмет, апа, көп рахмет сізге! Тағы бір ауыз сөз бола ма?

Жалмауыз : Айта ғой, балам!

Асан: Мына кісілерді де босатсаңыз...

Жалмауыз : Жауыздық жасаған адамға жанашыр болу-жауыздықты қолдағанмен бірдей. Қаншама адамның қанын жүктеген қанішерлерге кешірім жоқ!

Асан: Олар өз қателіктерін түсініп, өкініп тұр! Түзеліп, жақсы адам болып кетер бәлкім?! Түрлері қандай! Тұлғалары қандай! Қара тасқа қалай қияды көзіңіз?

Жалмауыз: (*Ойланып, басын шайқап, бәрін де босатады.)* Арам ой , жаман істің бәрін тастап, жақсы адам болыңдар!

Барлығы қаруларын тастап, апаға бастарын иіп,қоштасып ,жолға шығады.

3-сурет. Жанталас

Жалмауыз апаның мекенінен ұзап шыққаннан кейін, қара киімді ниндзя бұларға ештеңе айтпай, аяқ астынан ғайып болып кетеді. Біраз жүрген соң капитан Жойбек ағаштан сойыл жасап алады. Ол Асанға біртүрлі қарай бастайды. Бір кезде бас салып, құтыны тартып алады. Соямбике Жойбекті қағып жіберіп, құтыны Асанға қайтарып береді. Асан қаша жөнеледі.Капитан Жойбек оны қуып жетіп,сойылмен ұра бергенде, Соямбике секіріп келіп, Асанды құшақтай құлайды. Сойыл оның басына тиеді.Сол жерде Соямбике қаза болады. Асан орман ішінде ағаш-ағаштың тасасына тығылып, қаша береді. Жойбек қуады.Кенет бағанағы жоғалып кеткен ниндзя ағаштың тасасынан бас салып, Асанды алып соғып,

құтыны тартып алмақшы болады. Жойбек жетіп келіп: «Мә, саған, мәңгілік өмір!» - деп, ниндзяны бастан ұрады. Екеуі алысып-жұлысып,әбден шайқасып,
арпалыста бірін-бірі өлтіреді. Асан құтыны алып, жүгіре басып жөнеледі.

4-сурет. Арылу

Асан күміс құтыны алып келгенде аңдардың бәрі дабдырлап, қуана қарсы алады. Ол құтыны самұрыққа береді. Самұрық жаралы лақтың аузына тірі суды тамызады – түк әсері жоқ! Аңдардың бәрі аңтарылып тұрады. Елік мұңаяды.

Самұрық: \ *күрсініп басын шайқайды:*\ Бұл судың сиқырлы сандықта сақтаулы тұрғанына да мыңдаған жылдар болған шығар! Сандықта жатып, жатып жай су болып қалған сияқты!

Бәрінің ұнжырғасы түсіп кетеді. Асан күйінгеннен жылап жібереді. Самұрық құтыны тоса қойып, Асанның көз жасын қосып алады.

Самұрық: Егер де тірі суға шынайы көз жасын қосса, бастапқы қасиеті қайта келеді деп бала кезімде әжемнен естіп едім. Оған да қанша мың жыл өтті!

Суды лақтың аузына тамызады. Лақ сілкініп, орнынан тұрады. Бірақ, сылбыр!

Самұрық: Көз жасына шынайы таза күлкі қосу керек!

Асан бет-аузын тыржыңдатып, ішін басып, селкілдеп, қиқылдап, қарқылдап күлген болады. Әсері жоқ!

Самұрық: Жә! Босқа әуре болма! Қолы қанды, жаны таза емес адамның күлкісі де таза бола алмайды! Амал не? Қош бол, Асан! Өкініш сабағын ұмытпа – жақсы адам бол!

Самұрық қанатымен бір сипап қалғанда, Асан жер бетіне шыға келеді. Шықса, мамасы тесіктің аузында қайғырып отыр екен. Асанды көріп, қуанғаннан есі шығып, бір жылап, бір күледі. Ананың шын қуанған күлкісі бүкіл орманды жаңғыртады. Сол қуанышты күлкіге бір кезде көп күлкі қосылады , сөйтсе барлық жан-жануарлар жер бетіне шығып, қосыла шаттанып тұр екен. Жаралы еліктің лағы секіріп, ойнақтап, Асанды достық ықыласпен тұмсығымен түртеді. Асан қуана күліп жібереді. Таза сәби күлкісі! Адамдар мен аң-құстар, Асан мен Еркеш табиғат аясында қол ұстаса әндетіп, билеп, жақсылық жырын жырлап, дүниені шаттыққа бөлейді.

2008 ж.